NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 06926426 9

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

IMMAN. IO. GERH. SCHELLERI

PRAECEPTA

STYLI BENE LATINI

IN PRIMIS CICERONIANI

SEU

ELOQUENTIAE ROMANAE

QUATENUS HAEC NOSTRIS TEMPORIBUS
IN DICENDO ET SCRIBENDO
USURPARI POTEST

SUMMA DILIGENTIA MAXIMOQUE PERSPICUI
TATIS STUDIO TRADITA ET ILLUSTRATA

PARS POSTERIOR

EDITIO TERTIA AUCTIOR ET EMENDATIOR

LIPSIAE
SUMTIBUS CASPARI FRITSCH
CIↃIↃCCLXXXVII

Digitized by Google

Digitized by Google

CONSPECTUS

PARTIS POSTERIORIS

Pars Poſterior, *de tribus virtutibus primariis eloquentiae, perſpicuitate, gravitate, et ſuavitate dicendi* pag. 513

Cap. I De perſpicuitate dicendi 514

Sect. I Perſpicuitas eſt ſumme neceſſaria 514

Sect. II Quid ſit perſpicuitas dicendi, accuratius explicatur 515

Sect. III De fontibus perſpicuitatis remotioribus ſ. generalibus 518

I) Ingenium bonum 518

II) Doctrina ſolida et ſubtilis 521

III) Modeſtia 523

IIII) Cognitio hominum 523

V) Linguae accurata cognitio 524

VI) Prudentia 525

VII) Sunt et alii fontes, v. c. hilare ingenium, magiſtri diſciplina etc 526

Sect. IIII De fontibus perſpicuitatis propioribus in univerſum 526

Sect. V A) De fontibus perſpicuitatis propioribus in explicandis rebus ſ. ideis 527

Sect. VI 1) De adjectione cauſarum 527

I) Theſi generali adduntur cauſae 528

1) Satis firmae 528

2) Satis multae 529

3) Cauſae debent recte tractari 529

4) Debent repeti 531

II) Adduntur cauſae aliis enuntiationibus 532

A) Diſerte 532

B) Tecte 534

1) Omiſſione particulae cauſalis 534

2) Per qui quae quod 535

3) Per particulam, ſi *pro* quia cum *etc.* 536

4) Per adpoſitionem 538

5) Per participia 538

6) Per periphraſin 539

7) Cauſa praeponenda 539

Sect. VII 2) De adjectione exemplorum 540

1) Exempla debent rei convenire 541

2) Eſſe vera 541

3) Recte tractari 542

Digitized by Google

Sect. VIII 3) *De adjectione teſtimoniorum* pag. 542
Sect. VIIII 4) *De adjectione conditionis* 544
Sect. X 5) *De adjectione modi* 546
Sect. XI 6) *De adjectione inſtrumenti* 549
Sect. XII 7) *De adjicienda idea temporis* 551
Sect. XIII 8) *De addenda idea loci* 552
Sect. XIIII 9) *De adjectione effectus* 553
Sect. XV 10) *De periphraſi* 555
Sect. XVI 11) *De diſſolutione Totius in partes, Generis in ſpecies et Individua* 557
Sect. XVII 12) *De comparatione ac ſimilitudine addenda* 559
Sect. XVIII 13) *De repetitione idearum* 565
Sect. XVIIII 14) *De pictura rei addenda* 569
Sect. XX 15) *Additamenta ad fontes perſpicuitatis rerum* 570
Sect. XXI B) *De fontibus perſpicuitatis propioribus in uſu verborum* 571
Sect. XXII 1) *De delectu vocabulorum ſingulorum* 571
Debent eligi
I) Vera 572
II) Nota 574
III) Debent ſumi ſignificatione nota 578
IIII) Debent eſſe apta h. e. notionibus reſpondere 581
V) Debent ambiguitate carere 583
Sect. XXIII 2) *De perſpicuitate in conjungendis vocabulis* 585
I) Subſtantivis debent verba *addi convenientia* 585
II) Verbis *addi debent adverbia convenientia* 586
III) Subſtantivis addi debent adjectiva convenientia et ſufficientia 587
IIII) Adjectiva ſaepe mutari debent in ſubſtantiva 592
V) Subſtantivo aliud ſubſtantivum additur 593
VI) Non peccari debet in caſu, numero, genere ſubſtantivorum, in tempore, modo Verborum 596
VII) Non debet peccari in uſu participiorum 601
VIII) Subjecti idea ab idea praedicati debet facile diſcerni poſſe 602
VIIII) Nominativus princeps non facile omitti debet 604
X) Praepoſitio A, *notans temporis initium, libenter ante ſe habet* inde 606
XI) Parentheſes longae vitandae 606
XII) Poſt parentheſin additur inquam, igitur, ergo, ſed, verumtamen, ſed tamen 606

XIII)

XIII) *Vocabulum obſcurius explicatur vel aperte vel tecte* pag. 608
XIIII) *Repetitur eadem idea vel per idem vocabulum vel per alia et ſubſtituta* 608
XV) *Rarae conſtructiones vitandae* 610
XVI) *In uſu particularum conjunctivarum debet ineſſe perſpicuitas* 611
XVII) *Vocabula ſimilia cum cautione adhibenda* 614
XVIII) *Periodis longioribus et crebrioribus abſtinendum* 617
XVIIII) *Abſtinendum eſt ellipſibus durioribus* 618
XX) *Vocabulis relativis* hic, ille, alter alter *recte utendum* 619
XXI) *Duo pluresve genitivi non facile jungendi* 621
XXII) *Vitandus eſt concurſus plurium infinitivorum* 622
XXIII) *Superlativus vernaculus magis perſpicue per comparationem exprimitur* 622
XXIIII) *Brevitas dicendi ſaepe prodeſt perſpicuitati* 623
Sect. XXIIII 3) *De ordine vocabulorum, ut fonte perſpicuitatis* 624
Sect. XXV 4) *De connexione vocabulorum* 630
Cap. II De Gravitate dicendi 632
Sect. I Quid ſit gravitas? 632
Sect. II De fontibus gravitatis remotioribus 634
I) *Animus generoſus* 635
II) *Ingenium praeclarum* 636
III) *Doctrina lata et ſolida* 636
IIII) *Cognitio humanorum animorum* 636
V) *Cognitio opinionum humanarum* 637
VI) *Linguae lata et accurata cognitio* 638
VII) *Alia, v. c. auctoritas hominis, vox etc.* 638
Sect. III De fontibus gravitatis propioribus 638
I) *Debet doceri rei magnitudo* 638
Id quod fit
1) *E fontibus ſ. cauſis magnis* 638
2) *Ex effectis* 639
3) *Ex modo* 639
4) *E conſilio* 640
5) *Ex inſtrumentis* 640
6) *E temporis celeritate et opportunitate* 640
7) *E loci natura* 641
8) *E perſonarum conditione et relatione* 642
9) *E comparatione cum aliis* 642
II) *Circumſcriptio* 646

III) Partitio pag. 647
IIII) Pictura rei ſ. deſcriptio 648
V) Teſtimonium grave 650
VI) Sententia acuta et gravis 650
VII) Loqui adſeveranter et cum perſuaſione animi 652
VIII) Dilemma 656
VIIII) Interrogatio 657
X) Exclamatio 657
XI) Sermocinatio 658
XII) Repetitio idearum vel per diverſa vel per eadem vocabula, 1) conjunctim 2) ab initio membrorum 3) in eorum fine 659
XIII) Correctio 660
XIIII) Confirmatio, adverſarium ipſum concedere 661
XV) Retorſio argumenti ab adverſario prolati in illum ipſum 662
XVI) Conceſſio 662
XVII) Praeteritio 663
XVIII) Dubitatio 665
XVIIII) Occupatio 666
XX) Praeparatio lectoris vel auditoris ad rem magnam 667
XXI) Communicatio 667
XXII) Oxymora 668
XXIII) Ironia 669
XXIIII) Adjectio cauſae 670
XXV) Brevitas dicendi in omittendis ideis 671
XXVI) Brevitas in arctius contrahendis ideis 674
XXVII) Abruptum dicendi genus 676
XXVIII) Oppoſitio idearum contrariarum 678
XXVIIII) Honeſtatis ſtudium ubique apparens 680
XXX) Repetitio eorundem vocabulorum 681
XXXI) Mutatio languidioris vocabuli in fortius 682
XXXII) Adjectio vocabuli ad vocabulum 688
XXXIII) Mutatio unius enuntiationis in plures 694
XXXIIII) Crebra repetitio copulae ſ. polyſyndeta 695
XXXV) Collocatio verborum gravis 696
XXXVI) Clauſula gravis abſolutae ſententiae 698
XXXVII) Concinnitas membrorum 699
XXXVIII) Delectus literarum et ſyllabarum 700
XXXVIIII) Vocis gravitas 701
Cap. III De ſuavitate dicendi 703
Sect. I Quid ſit ſuavitas dicendi? 703
Sect. II De ejus neceſſitate 703
Sect. III De fontibus ſuavitatis remotioribus 703

Sect.

Digitized by Google

Sect. IIII *De fontibus ſuavitatis propioribus* pag. 704

I) Perſpicuitate dicendi 705

II) Gravitate dicendi 705

III) Juſta brevitate et juſta copia dicendi 706

IIII) Modeſte de nobis dicendo 706

V) Modeſtia et humanitate erga alios ubique declaranda 707

VI) Obſervanter loquendo de magis viris 708

VII) Leniter loquendo de inimicis 709

VIII) Leniter et tecte vituperandis hominibus 709

VIIII) Significando, nos eſſe faciles et virtutum amantiſſimos 710

X) Vitandis plebejis vocabulis 711

XI) Vitandis vocabulis obſcoenis 711

XII) Vitandis vocabulis, quae rem ingratam proprie indicant 712

XIII) Novitate elocutionis 714

XIIII) Variatione ſententiarum et vocabulorum 716

XV) Genere ſcribendi non adfectato 717

XVI) Aequali ſcribendi genere 720

XVII) Vegeto ſcribendi genere 721

XVIII) Deſcriptionibus rerum ſuavibus 723

XVIIII) Jocis apte adhibitis interdum 724

XX) Acute dictis 725

XXI) Repetitione vocabuli eodem ſenſu 733

XXII) Repetitione ejusd. vocabuli, ſed diverſo ſenſu 733

XXIII) Repetitione ejusdem fere vocabuli, ſed paulum mutati cum ſenſu contrario 734

XXIIII) Repetitione eorundem vocabulorum, ſed inverſo ordine 735

XXV) Conjunctione contrariorum ſ. antithetorum 736

XXVI) Periodo 738

XXVII) Numeris oratoriis 740

XXVIII) Vitanda inani eorundem vocabulorum repetitione 742

XXVIIII) Vitanda repetitione ejusdem ſyllabae 748

XXX) Vitanda eadem terminatione plurium vocabulorum 748

XXXI) Vitando nimio concurſu ejusdem literae 750

XXXII) Vitando aſpero concurſu vocabulorum, et contra laevi ſequendo 750

XXXIII) Cavendo, ne ſententia orationis proſaicae clauſula poetica terminetur vel ne nobis verſus poeticus excidat 754

XXXIIII)

Digitized by Google

XXXIIII) Vitando omni concurſu ſyllabarum et literarum, qui aliquid obſcoenae ideae in mente aliorum excitet pag. 755
Appendix I De ſubſidiis quibusdam ſtyli latini 757
Sect. I De lectione priſcorum 757
Haec lectio debet eſſe
I) adſidua 757
II) accurata 760
A) In lectionibus publicis 760
B) Domi 775
Sect. II De exercitatione in latine ſcribendo, dicendo, cogitando 784
I) Exercitatio in latine ſcribendo a) ſcholaſtica b) domeſtica 784
II) Exercitatio in latine dicendo 789
III) Exercitatio in latine cogitando ſ. meditando 791
Sect. III Additamenta de imitatione priſcorum ipſa 793
I) Qualis debeat eſſe imitatio 794
II) Quis priſcorum praecipue imitandus 798
Appendix II De elaborationibus 804
Sect. I De elaborationibus ſ. ſcriptionibus in genere 805
Sect. II De elaborationibus in ſpecie 806
Sect. III De orationibus proprie ſic dictis 806
Sect. IIII De narrationibus 815
Sect. V De conſcribendis epiſtolis 819
Sect. VI De libellis ad doctrinam pertinentibus 826
Appendix III De variis diviſionibus generum dicendi 827
Sect. I Prima diviſio in demonſtrativum, deliberativum, et judiciale 828
Sect. II Altera diviſio in genus dicendi tenue, mediocre ſ. temperatum, et ſublime 829
I) Tenue 830
II) Mediocre 831
III) Sublime 832
Sect. III Tertia diviſio in genus dicendi Aſiaticum, Rhodium, Atticum, Laconicum 839
I) Aſiaticum 840
II) Rhodium 840
III) Atticum 841
IIII) Laconicum, an fuerit? 845

PARS

PARS POSTERIOR

DE

TRIBUS VIRTUTIBUS PRIMARIIS ELOQUENTIAE ATQUE STYLI

PERSPICUITATE, GRAVITATE AC SUAVITATE

Tres ſunt, ut omnis eloquentiae, ita ſtyli bene latini virtutes primariae, *perſpicuitas*, *ſuavitas* et *gravitas* dicendi: illa rem planam ac dilucidam reddit, efficitque, ut ſingula recte intelligantur: iſta auditores lectoresque delectat atque ita eorum favorem et adtentionem conciliat: haec tandem efficit, ut res magna recte ſentiatur atque ita lectoris auditorisque animus ad eam amandam, admirandam, agendam vel contemnendam, fugiendam, et averſandam incitetur. *Copia dicendi*, *brevitas*, *ornatus*, et ſi quae aliae numerantur virtutes eloquentiae, ſunt illis tribus ſubjectae, iisque ſerviunt: ut ideo melius ſubſidia harum trium virtutum quam ipſae virtutes eloquentiae dici mereantur: niſi forte ſecundarias vocare libeat: id quod tamen eodem redeat.

Digitized by Google

CAP. I

DE PERSPICUITATE DICENDI

SECT. I

Perſpicuitas eſt ſumme neceſſaria.

Perſpicuitas dicendi eſt haud dubie princeps virtus eloquentiae, et omni tum ſcribenti tum dicenti tam neceſſaria, ut hic ſine ea garriat tantum, omnisque et ſuavitas et gravitas neceſſario pereat. Ejus neceſſitas patet primum per ſe. Nam cur loquimur et ſcribimus? nonne ut intelligamur? Verba enim ſunt ſigna rerum. Qui itaque ita loquitur, ut non intelligatur, is ſibi ipſe repugnat et auditorem illudit. Omnis et ſcriptor et orator vult perſuadere. Quod quomodo efficere poteſt, niſi argumenta ejus etc. intelligantur? Omnis ſcriptor et orator vult placere, ut adtentionem legentium et audientium excitet. Quod quomodo ſine perſpicuitate fieri poteſt? Vult tandem quoque ſaepiſſime animos eorum movere, flectere, incitare: quomodo hoc fieri poteſt, ſi ipſe non intelligitur? Omnia igitur nituntur perſpicuitate: omnis perſuaſio, omnis ſuavitas, omnis gravitas dicendi, omninoque omnis eloquentia. Nam omnes tropi, figurae, et ornamenta eo tendunt, ſaltem eo tendere debent, ut res quam maxime perſpicua fiat: hinc rhetores figuras adpellant *lumina*. Et gravitas dicendi quid aliud eſt quam ſummus gradus perſpicuitatis? — Altera cauſa, cur perſpicuitas ſumme ſit neceſſaria, eſt humanitas. Humanitatis eſt hominibus aditum ad nos quam facillimum reddere. Inhumanus foret, qui ad ſe venienti amico multa impedimenta opponeret, et v. c. fores obſeraret vel eum per longas ambages, easque minime neceſſarias, ad ſe venire juberet. Qui nos legit, eſt ſimilis ei, qui ad nos venit colloquendi cauſa. Nonne tam humani eſſe debemus, ut, quae ille

Digitized by Google

ille legat, etiam mox intelligat? Aeque ſe res habet cum oratore, qui ſemper inhumanus eſt, ſi ita loquitur, ut auditores vel plane non vel aegre ejus cogitationes percipiant.

SECT. II

Quid ſit perſpicuitas dicendi, accurate explicatur.

Perſpicuitas dicendi et *ſcribendi* cernitur in eo, ſi quis rem quamlibet ita explicat, omninoque ita vel loquitur vel ſcribit, ut et ipſe et res facile intelligatur ab iis, quibus ſ. quorum gratia vel dicit vel ſcribit. Quatuor itaque requiruntur. a) *Primum et loquens et ſcribens debet intelligi ab audiente et legente* h. e. auditor et lector debet in audiendis et legendis alicujus verbis plane idem cogitare, quod hic, dum loquebatur et ſcribebat, cogitarat, atque cum ſingulis verbis vel loquentis vel ſcribentis easdem plane notiones conjungere, quas hic uterque cum illis conjunxerat. b) *Deinde res ipſa debet plane intelligi*, h. e. auditor et lector videre debet non modo, rem, quae traditur, veram eſſe, ſed etiam, cur vera ſit credique debeat: id quod argumentis, exemplis etc., eorumque juſta tractatione fieri ſolet. Poſſis hanc dicere perſpicuitatem *rerum*, ut illam *verborum*. Neque enim perſpicuitas ad ſola *verba* pertinet, verum quoque ad *res*, earumque rectam ſubtilemque explicationem. c) *Porro loquens et ſcribens debet facile intelligi*, hoc eſt, ut non opus ſit ſenſum verborum operoſe inveſtigare vel ſenſa animi conjectura demum adſequi: quia alioqui taedium creatur, adtentio minuitur, ac liber abjicitur, e veteri proverbio: *qui non vult intelligi, non debet etiam legi.* Peccant hic nonnulli recentiores, qui, dum argutias, neſcio quas, et quandam brevitatem captant, ut pulchre docteque ſcripſiſſe videantur, in obſcurita-

ſcuritatem incidunt. Nemo pulchrius ſcribit et loquitur, quam qui perſpicue ſcribit et dicit. d) *Tandem loquens et ſcribens non ab omnibus promiſcue intelligatur neceſſe eſt, ſed ab iis ſolis, quorum gratia ſcribit vel loquitur.* Auditorum et lectorum ſemper habenda eſt ratio. Hoc tenendum, ne vitium obſcuritatis cuipiam temere objiciamus. Qui v. c. nova inventa mathematica in lucem edit, is, ſi a ſolis Mathematicis intelligitur, ſatis perſpicue ſcripſiſſe cenſendus eſt: his enim ſolis ſcripſerat. Neque ergo, quia imperiti iſtius artis mentem ejus adſequi non valent, propterea obſcuritatis crimen ſubire debet: his enim non ſcripſerat. Et ſic in aliis diſciplinis: in quibus ſi quid novi aliquis profert, perſpicuitatis laude ita ornandus eſt, ſi ab iis, qui iſtas diſciplinas tractarunt, facile intelligitur. Sic Criticus, criticas animadverſiones in linguas priſcas priſcosve ſcriptores edens, ſi ab Criticis facile intelligitur, perſpicue ſcripſit, nec eſt, quod querelas artis criticae imperitorum curet: his enim nec ſcripſerat nec ſcribere potuerat. Carmina porro epica continent maximam fere partem ea, quae doctrinam non vulgarem ſpirant, vel ſaltem exercitatam et ſubactam lectoris mentem deſiderant. Quid itaque mirum, illa a quolibet intelligi haud poſſe? Hinc, ut de vernaculis loquar, Klopſtockius, qui inter vernaculos poetas epicos principatum tenere hodie putatur, ſi ejus Meſſias a multis non intelligitur, propterea culpandus non videtur: doctis enim ſolis ſcripſit haud dubie. Saepius tamen optavi, placuiſſet ei ingenium ſuum quoque accommodare ad intelligentiam indoctorum, ut et hi carmen illud nobiliſſimum legere poſſent. Ac profecto perſpicuitas poſſet magis communis reddi, niſi ſcriptores primum crederent, in verbis exquiſitioribus et rarioribus ineſſe majorem pulchritudinem et gravitatem, deinde mythologiam gentilium e priſcis gentilibus hauſtam in ſuos libros inveherent, iisque tan-

quam

Digitized by Google

quam gemmis cogitationes ſuas diſtinguendas putarent. Equidem omne pulchrum, omne grave, pono in notionibus, non in verbis. Gravitas et pulchritudo rei ac notionis vera ubique adparet, etiam in vulgaribus verbis, ut pulchrum corpus nihil pulchritudinis amittit in veſtitu vulgari et noto. Moſes graviſſime loquitur: *Et deus dixit: fiat lux, et facta eſt lux.* Verba ſunt ſimpliciſſima et notiſſima. Graeci, homines ſenſibus maxime addicti et auribus auditorum titillandis nati, verborum pompam et lenocinia repererunt, quibus homines adlicerent et delectarent: a quibus hauſit Cicero illorum diſcipulus, auramque popularem captans. Hinc Grammatici et Rhetores, qui ſe ad guſtum hominum accommodare ſolent, illa lenocinia verborum in formam artis adeo redegerunt. An vero nos ſeveri Germani Graecos illos ubique imitandos ſumere debeamus, aliis judicandum relinquo. Hoc tantum moneo, pompam verborum, ad pulchritudinem ac gravitatem rei declarandam exquiſitorum, ſaepius movere ſuſpicionem, rem ipſam non pulchram per ſe ac gravem eſſe. Idem valet de mythologia aliisque figmentis. Condonanda haec ſunt Graecis et Romanis, utpote gentilibus. Cur repetimus talia chriſtianis auribus et oculis; cum ſint obſoleta et ab noſtris moribus ac ſacris abhorrentia? Veritatem ſequamur potius; et miſeri ſumus, ſi non ubique vere loqui poſſumus, ſed ad figmenta confugere cogimur. Scio, quid contra dici poſſit. Scio vero etiam, nullam veram utilitatem e mythologia aliisque figmentis, v. c. fabulis romanenſibus etc., a genere humano percipi poſſe vel unquam perceptam eſſe. Haec hactenus. Redeo ad perſpicuitatem. Si quis tandem omnibus promiſcue, et doctis et indoctis, ſcribit aut dicit, utrorumque intelligentiae conſulere debet: ut adeo, ſi a plebe non intelligatur, perſpicue ſcripſiſſe minime dicendus ſit. Hanc in claſſem maxime qua-

tuor ſcriptorum genera refero 1) qui fabulas, ad corrigendos hominum animos inventas, ſcribunt 2) qui capita doctrinae morum populari modo tractant, qui vitia hominum, non tantum doctorum ſed et indoctorum perſtringunt more Rabeneri etc., it. qui de diſciplina domeſtica, de puerorum inſtitutione corrigenda, ſcribunt etc. 3) qui orationes ſacras edunt 4) qui capita diſciplinae et artis alicujus indoctis explicare ſtuduerunt. Id quod in arte medendi (nam in Theologia dudum factum eſt) a nonnullis hodie cum plauſu factum videmus. In his nomino Unzerum et Tiſſotum: qui profeſſi ſunt, ſe, non medicis, ſed artis medendi imperitis ſcripſiſſe. Nec negaverim, multa in eorum libris indoctos, h. e. qui non ſint medici, intelligere atque ita diſcere poſſe, v. c. de puri aëris utilitate, de uſu pomorum ſalubri, aliaque, quae ad diaetam univerſam pertinent, itemque de ſignis morborum univerſis etc. At permulta imo pleraque inſunt, quae non niſi a medico intelligantur, ut iſti duumviri dicendi ſint vel legem perſpicuitatis per imprudentiam migraſſe vel tantum ſimulaſſe, ſe indoctorum gratia ſcribere. Omnino omnis perſpicuitas eſt res difficilis. Ac longe majoris eſt artis ac difficultatis ita ſcribere, ut ab indoctis intelligare, quam ita, ut ab doctis. Hi enim ſaepiſſime, quae deſunt, mente et cogitatione facile ſupplere, et, quid ſcriptor voluerit, conjectura quodam modo adſequi poſſunt.

SECT. III

De fontibus perſpicuitatis remotioribus ſ. generalibus.

Fontes perſpicuitatis remotiores ſunt hi:

I) Primus fons eſt *ingenium bonum*, ſine quo nihil omnino praeclari fieri poteſt. Per *ingenium* hic intelligo non *illam facultatem mentis ſimilitudinem rerum perſpi-*

perſpiciendi et *obſervandi* (Witz) ſed ex uſu loquendi vulgari *totum complexum egregiarum virtutum ſeu facultatum mentis*, *den guten Kopf*, *das gute Genie*. Hoc *ingenium* duabus rebus ſeu virtutibus primariis, de mea quidem ſententia, continetur: a) *primum phantaſia praeclara et feraci*, qua et *ideae notionesque priſtae facillime repetuntur* (hactenus eſt mater memoriae felicis) et *novae ideae notionesque facillime inveniuntur*, vel ſua ſponte ac ſaepe temere vel in primis ſimilitudine aut conjunctione aliqua notionum anſam praebente: b) *deinde praeclaro ſubactoque judicio*, h. e. facultate facile ſentiendi et animadvertendi, quae ideae ac notiones ſibimet invicem conveniant, quae non, atque ita vel conjungi vel disjungi debeant: quae facultas oritur maxime ope adtentionis, ingeniis bonis ſemper propriae, ut quae cujusque rei ſigna facile et ſua ſponte obſervare ſolent, ſi quidem illa adtentio bene culta et exercitata eſt. Utraque iſta facultas (phantaſia et judicium) conjuncta debet in eo eſſe, cui ingenium bonum tribuere rite volumus. Phantaſia, ſine qua judicium eſſe nequit, colligit et ſuppeditat variarum idearum et notionum multitudinem, eſtque inſtar condi promi. Iudicium deinde has digerit conjungitque apte atque ita, ut ſingularum natura ac relatio poſtulat. Iam quomodo, quaeſo, judicium notiones apte digerere ac ſuo quamque loco, velut imperator milites ſuos, collocare poteſt, niſi jam in mente reperit multas variasque notiones a ſola phantaſia exſpectandas et arceſſendas? Miror igitur eos, qui aliquem ajunt poſſe ingenio carere, et tamen praeclaro judicio inſtructum eſſe, eumque, qui judicio valeat, ei, cui bonum ſit ingenium, praeferendum eſſe. Neſcio profecto, quid loquantur, vel potius ipſi neſciunt. Videntur fortaſſe partem cum toto, phantaſiam cum ingenio, confundere, vel per ingenium intelligere facultatem illam mentis ſimilitudinem rerum inveniendi,

Digitized by Google

den Witz: nam et haec et phantaſia nomine ingenii a Cicerone inſignitur. Nullo modo fieri poteſt, ut homo, carens phantaſia praeclara, judicio praeclaro utatur. At homo, licet careat judicio praeclaro, tamen praeclara phantaſia inſtructus eſſe poteſt, ac vel ſic quodam modo laudem ingenii boni meretur. Neque enim tantum phantaſia eſt pars certiſſima ingenii boni, ſed etiam, ut e ſuperioribus patet, baſis et fundamentum judicii, h. e. ſuppeditat menti facultatem materiamque judicandi. Sed quod non omnes, qui phantaſia egregia utuntur atque adeo ſaepe abundant, judicio ſubtili praeclaroque inſtructi ſunt, hujus rei culpa non ineſt in natura mentis eorum, quippe quae eſt aptiſſima judicio vel ſubtiliſſimo, ſed vel in parentibus et magiſtris, qui illorum mentem mature ad rerum cauſas et ordinem adtendere non juſſerunt, ſicque eam acuere et ſubtiliter judicando notionibusque recte vel conjungendis vel disjungendis adſuefacere neglexerunt, vel in ipſis illis, v. c. in negligentia, in animi commotionum fervore etc. Homo v. c. nimia honoris, pecuniae, ultionis etc. cupiditate flagrans, aliisque animi perturbationibus nimis deditus (et homines, quo ſunt feliciori ingenio h. e. phantaſia praediti, eo fervidioribus animi motibus trahuntur, niſi mature eos regere et opprimere didicerunt, idque in primis mature corrigendo et ad ſubtilitatem adducendo judicio), homo, inquam, animi motionibus nimis obnoxius harum tumultu facile impeditur, quo minus ſeriem et relationem idearum perſpiciat ac rem quamque legitime judicet. Nam judicium legitimum ac ſubtile requirit animum placidum atque tranquillum. At ille, licet perperam ſaepe judicet, tamen propterea laude phantaſiae praeclarae atque ita boni ingenii non ſimpliciter eſt privandus. Qui vero cuiquam phantaſia praeclara, parte illa boni ingenii primaria, manifeſto carenti judicium tribuunt, idque, ut nonnunquam addunt,

addunt, egregium, eos toto, quod ajunt, coelo errare e ſupra dictis adparet. Fortaſſe viderunt aliquando aliquem, praeclara phantaſia carentem, *judicia aliquot recta ac praeclara proferre.* An vero propterea judicavit? Forſitan aliorum, v. c. magiſtri, parentum etc., judicia, ut fit, pro ſuis venditavit, atque ita duntaxat id, quod audiverat ac memoria tenebat, memoriter recitavit. At qui non ſua ſponte judicat, h. e. qui ſuum vel adſenſum vel disſenſum non ſuopte ingenio declarat, ſed aliorum dictata repetit, is ne judicare quidem, nedum praeclare judicare, dici poteſt. Quae hic dixi, nituntur experientia, quae in ejusmodi rebus debet decernere. Memini, parentes quosdam, cum filios meae diſciplinae traderent, mihi dicere, eos, licet non ingenio bono, at judicio egregio, inſtructos eſſe. At vidi, hos eſſe ſtupidiſſimos. — Hoc igitur ingenium bonum, late ſic dictum, *der gute Kopf, das gute Genie*, conanti perſpicue ſcribere et dicere ſumme neceſſarium eſt. Sentit enim illud difficultatem rei cujusque, ſentit defectum cauſarum, connexionis, et omnium eorum, quae perſpicuae explicationi ſerviunt, atque ita ea ſupplere poteſt: adtendit ad argumentorum levitatem, pondus, connexionem etc., et ſcit, unde ſumat: ſuppeditat enim ſimul omnia, quae ad perſpicuitatem pertinent.

II) Alter perſpicuitatis fons eſt *doctrina ſolida ac ſubtilis:* quam et cognitionem rerum philoſophicam dixeris: quae cernitur in eo, ut non ſolum multa didiceris (nam omnes fere diſciplinae omnesque fere artes eloquentiam adjuvant) ſed etiam ita didiceris, ut non tantum ſingularum rerum, quas noris, cauſas easque juſtas, verum quoque, ſi fieri poteſt, harum cauſarum cauſas ſcias et memorare facile queas. Theologus v. c. inſtructus eſt doctrina ſolida, ſi ſingula Theologiae capita non modo tenet, ſed etiam loca librorum ſacrorum novit, quorum auctoritate illa ca-

 pita

pita nitantur: at nec hoc ſufficit: debet etiam noſſe, quomodo ea ex iſtis locis legitime demonſtrari ac defendi poſſint. Sic Philologus ſolida eruditione praeditus eſt, ſi v. c. hiſtoriam priſcam vel antiquitates romanas graecasve non modo novit, ſed etiam dicere poteſt, quibus priſcorum locis illae nitantur et quomodo inde eruantur. Per ſe patere judico, doctrinam ſolidam, quae ſine ingenio bono parari non poteſt, eſſe fontem perſpicuitatis certiſſimum. Nam, quod in rebus ſenſuum imperio obnoxiis ſunt ſigna externa, idem ſunt in rebus ſenſus non ferientibus argumenta ſ. cauſae. Hae etenim ſunt ſigna veritatis; et veram rem eſſe non aliunde, quam e cauſis adlatis ſ. argumentis, colligimus. Qui Logicen vel adtigit, is novit, ideam ſ. notionem diſtinctam dici eam, quando ſigna objecti noris; eamque magis diſtinctam et adaequatam (ut vulgo loquuntur) fieri, ſi ſignorum ſigna memorare queas. Iam, qui rerum, de quibus dicere ac ſcribere parat, cauſas ac, ſi fieri poteſt, cauſarum cauſas novit, ut tali modo mens ejus non niſi notionibus maxime diſtinctis et adaequatis, ut Logici adpellant, utatur atque ita in clariſſima luce verſetur, nonne is, quae diſtincte novit et cogitat, ea etiam diſtincte ac perſpicue dicere poſſit et ſcribere? Nihil facilius eſſe dixerim: debet enim ille, quae cogitat, ea duntaxat eloqui vel calamo excipere. Hinc ego ſemper, ſi quem doctorum video perſpicue aliquid tradere, eum puto id accurate ſcire ſeu cognitione ejus ſolida ſubtilique ornatum eſſe. Qui contra de re contorte, obſcure et confuſe, diſſerunt, ii plerumque eam non accurate tenere videntur: ac raro iis credendum eſt, qui adfirmant, ſe rem egregie ſcire, at verbis exprimere perſpicue non poſſe. Neque tamen nego, interdum accidere poſſe, ut homo pereruditus remque egregie callens tamen eam obſcuris verbis tradat, atque ita perſpicuitati officiat. Verum hoc e ſuperbia quadam

dam plerumque naſci puto, qua inflatus homo ſibique nimis placens artificium ſcribendi, more puerorum, oſtentare ac laudem ſcilicet magnam magnae eruditionis inde conſequi cupit: quaſi eruditionis ſit magnae, vel verba rara adhibere vel ſenſa animi ea verborum obſcuritate involvere, ut nemini eo penetrare liceat. Hinc

III) *Modeſtiam* fontibus perſpicuitatis adjungo. Modeſtia monere nos poteſt, ut laudem non ponamus in iis, quae aliis displiceant, atque ita in ſcribendo dicendoque talia verba talemque eorum compagem ſequamur, ut facile nos alii intelligant. Quod nobis in aliis non placet, id aliis in nobis aeque non placebit. Non placet nobis aliorum obſcuritas in dicendo ac ſcribendo: ergo et noſtra aliis diſplicebit, hincque eam vitare noſtrum eſt. Stultus erat ille magiſter apud Quintil. Inſtit. VIII, 2, qui diſcipulos, quae ſcriberent, obſcurare jubebat, utens verbo σκότισον h. e. *quo obſcurius, eo melius.* Imo, quo obſcurius, eo ſtultius.

IIII) Quartus perſpicuitatis fons eſt *cognitio hominum.* Intelligo hic eam, quando novimus, quid homines vulgo intelligant et intelligere poſſint, quid non. Orator et ſcriptor, ſi hoc neſcit, quomodo ſe ad illorum intelligentiam accommodare poteſt? Quotus vero quisque eſt, qui hominum mentes accurate norit, et qui id agat, ut antea, quam aliquid dicat vel ſcribat, ſedulo indaget, an lectores et auditores ſingula recte intellecturi ſint? Plerique putant, quia ipſi ea intelligant, quae ſcribant et dicant, propterea etiam auditores lectoresque eſſe intellecturos. In quo valde errant: nam, quin vel obſcuriſſime ſcribens dicensve, quae ſcribat dicatve, ea intelligere ipſe poſſit, quis dubitet? Diu enim meditatus eſt, remque ita familiarem ſibi reddidit. At auditor et lector inſcias aures et oculos inſciamque mentem ſecum adferunt. —

Sed

Sed unde addiſcitur iſta cognitio hominum? Variis ex rebus: primum ex uſu hominum, ſi crebro de variis rebus cum illis disputes, ſi more Socratis te inſcium eſſe plane ſimules ac doceri cupias, ſi de iis, quae legerint, audiverint, interroges, quomodo ea intellexerint etc. Deinde ex te ipſo, ſi crebro te interroges, quid de hac vel illa re cogites, quomodo explicare velis, ſi forte ſubito hoc facere jubeare etc. In primis tandem ex inſtitutione diligenti adoleſcentum. Hic crebra eſt occaſio humanae mentis rationem, vires, imbecillitatem, inſcitiam indagandi. Hinc fieri videmus, ut, quo quis diutius in erudienda adoleſcentia verſatus ſit, idque cum fide, diligentia et religione ſumma, eo magis ille perſpicue rem tradere poſſit. Caſaubonus, Geſnerus et Erneſti, ut plures taceam, hoc ſuis exemplis docent. Nec tamen negandum eſt, ingenio bono opus quoque eſſe ad mentis humanae vires explorandas.

V) Quintus fons perſpicuitatis eſt *linguae*, qua in dicendo et ſcribendo uteris, *accurata cognitio*. In quaque lingua ſingulae notiones variis illae quidem modis exprimi poſſunt, ſed eſt tamen alius alio aptior et dilucidior: ac plerumque unus eſt aptiſſimus et maxime perſpicuus. In omni lingua ſunt vocabula rara, obſcura, ambigua, perſpicua, propria; conſtructiones et connexiones ambiguae, contortae, faciles, perſpicuae etc. Quas omnes res ſi non ſatis noſti, ſi delectum earum habere neſcis, ſemper in periculo es, ne obſcuris ambiguisque vocabulis et conſtructionibus pro perſpicuis utare. At vero diu linguam aliquam tractaveris neceſſe eſt antea, quam eo pervenias, ut juſto vocabulorum delectu, ordine et conſtructione, ubique uti diſcas. Et dolendum eſt, hodie linguam adeo vernaculam a permultis negligi et inter res leves numerari; cum tamen lingua ſeu ſermo ſit imago mentis, et ſingula vocabula ſint imagines ſingularum notio-

notionum, ut adeo, qui linguam negligit et contemnit, mentem quoque negligere et contemnere videatur. Culturam linguae, tanquam rem ſupervacaneam, Criticis relinquendam putant, quaſi non omnes omnino homines recte loqui et ea, quae alii recte loquantur, recte intelligere debeant. Quanto minus mirum eſt, latinae culturam vulgo negligi, praeſertim cum homines non magnum illi pretium vulgo ſtatui videant, ſciantque, ſe latine non locuturos eſſe. Nam hodie nemo fere linguam vult diſcere, niſi eam, qua cum aliis loqui poſſit, v. c. Francogallicam etc., quaſi linguae externae loquendi cauſa tantum diſcendae ſint. Videntur vulgo de vernaculae uſu ad uſum omnium linguarum concludere. Sed unde linguae cognitio comparatur? E lectione bonorum librorum diligenti. Legendi igitur ſunt, ſi vernacule cupis perſpicue ſcribere et dicere, ſcriptores vernaculi optimi, h. e. qui eloquentiae atque ita perſpicuitatis laude excellunt. Orator enim verus ſ. vere eloquens eſt ubique perſpicuus. Ita, ſi latine cupis perſpicue ſcribere ac dicere, legas frequenter ſcriptores priſcos eloquentia claros, in primis Ciceronem, exemplar perſpicuitatis probatiſſimum, nec cum vulgo putes, ex iis nihil praeter vocabula latina hauriri. Imo inde diſcimus artem recte, venuſte, perſpicue cogitandi, dicendi et ſcribendi.

VI) ***Prudentia*** quoque eſt fons perſpicuitatis. Ea nos ab inepta inanique placendi cupiditate et adfectationis ſtudio, matre obſcuritatis, absterrere poteſt, docens nos, omnem verborum ornatum ſine ſententia pulchra eſſe puerilem; ſapientem curare magis res ac ſententias quam verba, utpote quae ſponte ſequi ſolent, modo recte cogitaveris. Stultum eſt in durioribus translationibus, trajectionibus etc., laudem ſapientiae quaerere. Verba ſunt inſtar veſtis, ſententia inſtar corporis. Iam quis veſtis magis curam gerat quam corporis? vel verba ſunt fere putamina, ſententia

tia nucleus: hunc potius adpetimus. Ridiculus foret, qui hoſpiti ſuo fructus adponeret, quorum putamina picta auroque ornata, ipſi fructus eſſent putres vel vulgaris ſaporis.

VII) Sunt et alii perſpicuitatis fontes, v. c. ingenium hilare proclivius eſt ad facilitatem locutionis et perſpicuitatem, quam triſte: ac ſaepius illud pendet a liberaliori educatione, a fortunis etc. Aliud eſt ingenium in egeſtate aliud in divitiis educati. Magni quoque refert, quo magiſtro uſus ſis. Si magiſtrum triſtem et obſcuritatis ſtudioſum aut hilarem et perſpicuitatis amantem nactus es, facile te ad ejus ſimilitudinem conformabis: et *in teneris conſueſcere multum eſt.* Non parum quoque intereſt, quales libros primum legeris, utrum obſcure an perſpicue ſcriptos. Qui v. c. *Yungii, Britanni, cogitationes nocturnas* primum legit, et cum guſtu legit, ei ſaepe deinde alii libri minus ſapient, et is Yungiano more ſcribere cupiet: praeſertim cum nonnulli putent, ſi ipſorum cogitationes non ſtatim intelligantur, hoc eſſe ſignum majoris et exquiſitioris doctrinae etc.

SECT. IIII

De fontibus propioribus perſpicuitatis in univerſum.

Fontibus perſpicuitatis remotioribus recenſitis recenſebimus propiores h. e. eas res, quibus proprie perſpicuitas dicendi ſcribendique efficitur. Fontes hi propiores ſunt duplicis generis: pertinent vel ad res ſ. notiones, ad quas omnes enuntiationes quoque referendae, explicandas; vel ad verba, quibus et ſingulae et conjunctae notiones explicantur. Fruſtra eſt de verborum perſpicuitate laborare, niſi antea notiones, quas explicare verbis ſtudes, perſpicue et accurate h. e. ex omnibus partibus et adtributis atque, ut loquuntur,

tur,

Digitized by Google

tur, circumſtantiis cogites. Nam has partes omnes, haec adtributa, has circumſtantias verbis recte exprimere eſt perſpicue loqui ac ſcribere. Fontes igitur, niſi forte omnes, at praecipuos memorabimus.

SECT. V

A) *De fontibus perſpicuitatis propioribus in explicandis rebus* ſ. *notionibus.*

Fontes perſpicuitatis propiores in explicandis rebus ſ. notionibus cernuntur in additionibus juſtis novarum notionum, per quas illae res ſ. notiones certiores magisque definitae reddantur, atque ita lectores et auditores non modo eas plane, h. e. aeque ac ſcriptor et orator, intelligant, ſed etiam certas eſſe ſibi ſtatim perſuadeant. Omni itaque obſcuritati, errori ac dubitationi, quae in animo auditorum et lectorum oriri poſſit, ſedulo ac mature occurrendum eſt, resque ita eorum menti proponendae ſunt, ut haec eas totas exque omnibus partibus perſpiciat, nec quidquam in iis deſideret. Ut igitur praecipuos fontes perſpicuitatis nominem, addere rebus explicandis debemus *cauſas* ſ. *argumenta*, *exempla*, *teſtimonia*, *conditionem*, *modum*, *inſtrumentum et omnia ea, per quae res factae ſunt, temporis et loci notionem; utendum eſt ſaepe dilatatione notionis per periphraſin*, *notiones nonnullae ſaepius repetendae ſunt*, *interdum brevitate utendum*, *ordo idearum obſervandus*, *et acumen ſaepe vitandum eſt* etc.

SECT. VI

1) *De adjectione cauſarum.*

Primus ac praecipuus fons perſpicuitatis eſt *adjectio cauſarum* ſ. *argumentorum:* qua nihil ad rem planiſſimam reddendam atque ita ad perſuadendum efficacius eſſe conſtat. *Cauſa* ſ. *argumentum* eſt enuntiatio,

Digitized by Google

tiatio, cujus veritate, tanquam fundamento, nititur veritas alius enuntiationis; ſeu brevius: eſt *ſignum veritatis*. Hinc patet, quanti referat cauſas bene noſſe. Poſſint inter eas quoque referri *teſtimonia:* haec enim in rebus hiſtoricis ſola valent ad evincendum, rem vere factam eſſe: it. *exempla*, quia per ea demum saepe numero docemur rem aliquam eſſe certam ac veram. Sed de teſtimoniis et exemplis, quia mos ita poſtulat, ſeparatim infra (Sect. 7 et 8) agetur: hic loquemur tantum de *cauſis* proprie ſic dictis ſ. argumentis vulgo adpellatis. *Cauſae* igitur addantur

I) In primis *theſi* ſ. *enuntiationi generali*, quam ſcribendo dicendove tractas et explicare latius atque illuſtrare cupis.

Hic quatuor ſunt obſervanda: 1) cauſae debent eſſe ſatis firmae; 2) ſatis multae; 3) debent rite tractari; 4) debent ſaepe repeti. Haec quatuor breviter, perſpicue tamen, explicabimus.

1) Cauſae debent eſſe ſatis firmae, certae, *graves* h. e. tales, ut propter eas theſis illa vera eſſe videatur, et ut lector vel auditor ad id, quod velis, credendum, atque ita ad amandum vel averſandum, hincque vel agendum vel omittendum abripiatur. De ipſarum ratione ac delectu non multa hic dici poſſunt, quia alius rei aliae ſunt cauſae: et coram aliis auditoribus et lectoribus aliae interdum cauſae ſunt adferendae, prout eorum eſt intelligentia et guſtus; ac ſaepe temporis locique ratio eſt habenda. Orator ipſe vel ſcriptor ante, quam cauſas ſuas in publicum effert, diligenter videat, an ipſe iis moveatur h. e. propter eas theſin ſuam pro certa habeat. Nam, ut flendum eſt tibi prius, ſi vis me flere, ita ipſe cauſa aliqua ante moveare neceſſe eſt, ſi vis me illa moveri. Orator frigidus, vimque cauſae ſ. argumenti ipſe non ſentiens, licet valde clamet, tamen nihil efficit, ſed auditores reddit ſui ſimiles h. e. frigidos. Non clamor ſed pondus argumentorum facit, ut prudentes rem credant et pro vera habeant. Quare ſingulas cauſas aliquoties et interjecto aliquo tempore debemus perpendere, h. e. cum theſi conjungere et judicare an propter hanc vel illam cauſam res theſi ſ. themate comprehenſa neceſſario credi debeat. Saepe enim fit, ut cauſam, ſemel cogitatam, pro certa, firma, gravique habeamus,

mus, quam, ſi poſt aliquod tempus iterum cogitamus et cum themate in mente noſtra conjungimus, videmus parum certam, firmam, gravemque, imo levem ac frigidiuſculam eſſe.

2) Cauſae debent eſſe ſatis *multae*, ſi fieri poteſt. Quo enim plures illae ſunt, eo firmior et certior res audienti et legenti videtur. At et hic ſunt cautiones: a) Saepe non omnes recenſere opus: interdum praeteritione, figura illa rhetorica,. uti licet, praeſertim ſi res non valde ignota, non valde incerta ac dubia eſt. Sed b) omnes hae cauſae, quotcunque ſunt, debent eſſe certae, firmae ac graves. Leves enim et incertae cauſae firmitati ceterarum et gravitati officiunt ac theſin ipſam reddunt dubiam et ſuſpectam, et ipſe vel ſcriptor vel orator fit ſuſpectus amittitque aliquid auctoritatis ſuae. Non credendum hic eſt iis rhetoribus, qui leves cauſas immiſceri patiuntur, easque, velut milites timidos et inertes, aut fortibus cauſis praeponi aut inter has interſeri jubent. Fecerunt quidem ita nonnunquam priſci in orationibus habitis coram plebe, quae argumenta numerare non ponderare ſolet, atque hujus animum multitudine cauſarum opprimere, repente commovere, atque ita illam ad ſententiam ſuam amplectendam inflammare et abripere ſtuduerunt. At nos hodie, in alio rerum ſtatu viventes et clariori veritatis luce in omnibus rebus (ut ſaltem gloriamur) utentes, vix deceat iſtam levitatem imitari. Qui de re certa ac vera loquitur et ſcribit, ei profecto non deſunt certa atque firma argumenta, modo ipſam recte norit. Praeſtat ſaepe unam cauſam, ſi firma et gravis eſt, adferre, quam multas leves et infirmas. Prudens lector vel auditor curat earum gravitatem, non multitudinem. Judicio hic permagno opus eſt, ne ſine neceſſitate cauſas cumulemus, et alibi, ubi opus erant, plane omittamus. Lectorum et auditorum reique ipſius ratio habenda eſt.

3) Cauſae debent etiam *recte tractari* h. e. ita tradi, ut manifeſto adpareat, quomodo propter eas theſis ipſa credibilis ac certa ſit. Quod niſi fit, lectoris vel auditoris menti non perſuadetur de firmitate theſeos. Habet interdum orator cauſas et bene multas et bene firmas ac graves: at ita eas tradit et recitat, ut earum vis non adpareat. Omnia igitur vertuntur in recta earum tractatione, quae eſt res ſummae artis maximaeque difficultatis. Quomodo ea inſtituitur? Tria hic requiruntur. a) *Primum* debet cauſa, ſi opus eſt h. e. ſi non per ſe intelligitur, explicari et tam diu illuſtrari, donec ſentiamus planam eſſe. Haec explicatio et illuſtratio debet

brevis eſſe, ne conjunctio cauſae vel cum ſequenti ejus confirmatione vel cum theſi nimis interrumpatur, et adtentio legentis et maxime audientis impediatur et minuatur. Interdum cauſa per ſe patet, nec indiget explicatione et illuſtratione: unde eam addere putidum foret et lectori vel auditori ingratum. Nihil enim ingratius et moleſtius eſt, quam audire ac videre, ea explicari et illuſtrari, quae jam plane intelligamus, ac fortaſſe dudum plane intellexerimus. Omnia explicare et illuſtrare eſt diffidere lectoris auditorisve intelligentiae et prudentiae, ipſumque pro ſtulto atque imperito habere. Nonne hoc ei moleſtum eſſe et ſummopere displicere debet? b) *Deinde* debet oſtendi, cauſam iſtam eſſe firmam et certam: quod non alia ratione fieri poteſt, quam adjicienda alia cauſa, eaque non minus certa, qua illa nitatur. Haec cauſa adjecta itidem debet, ſi opus eſt, explicari, illuſtrari, atque adeo nova cauſa confirmari, quae talis ſit, ut alia cauſa non egeat. Inter has cauſas adjiciendas exempla et teſtimonia quoque pertinere per ſe patet. V. c. quando demonſtrare vellem, mortem non debere nobis nimiopere horrendam videri, adderem forſitan cauſam hanc: *quia via eſt ad felicitatem aeternam*. Huic cauſae fortaſſe hanc cauſam ſubnecterem: *quia literae ſacrae hoc nos docent*, et tandem loca aliquot eaque praecipua laudarem. Poſſem vero illius theſeos: *mors non nimis horrenda videri debet*, aliam quoque cauſam adferre, hanc ſcilicet: *quia omnibus hominibus inſtat*. Quaero hic: *cur inſtat hominibus?* et reſpondeo: *ob ſtructuram corporis humani;* poſſum etiam ſic quaerere: *unde ſcimus, mortem omnibus inſtare?* tum reſpondeo: quia experientia hoc nos docet: nemo enim hominem cognovit vel de aliquo audivit legitve, qui non mortuus eſſet: addere etiam poſſum illam cauſam a corporis humani ſtructura petitam. c) *Tandem* cauſa debet conjungi cum theſi, h. e. debet doceri, quomodo ex iſta cauſa, recte quidem explicata, illuſtrata et per alias cauſas ſtabilita, vel ex iſtis cauſis, ſi plures ſunt, ſequatur, theſin eſſe certam et veram. Fit hoc per concluſionem v. c. ita: Iam ſi hoc vel illud, quod cauſae loco adlatum erat, certum eſt, adparet quoque theſin, quae ex illa cauſa fluit, eſſe veram. Addi quoque poteſt ac debet alia cauſa, quae concluſionem confirmet. V. c. Thema: *Mors non nimis eſt pertimeſcenda.* Cur? prior cauſa: *nam omnibus inſtat.* Cur? iterum confirmatur duabus rebus: *quia non modo experientia hoc quotidie docet, ſed et corporis noſtri ſtructura monet.* Hinc concludo: *Si omnibus mors inſtat, cur eam nimis pertimeſco?* Cur ? quomodo hoc inde ſequitur? *quis enim ſapiens*

piens id nimiopere fugiat et timeat, quod effugere non poteſt? Poſterior cauſa: ***nam eſt via ad felicitatem aeternam:*** Eſtne hoc verum? eſt: ***nam libri divini hoc docent.*** An hi vere loquuntur? Recte. Iam concludo: ***Si mors eſt via*** etc., ***quis eam timeat?*** Cur ſ. quomodo hoc inde ſequitur? ***Quis enim timeat viam, quae eum ad meliorem fert locum, quam is eſt, ubi nunc vivit?*** Poteſt etiam hic tanquam cauſa tertia adjici exemplum eorum, qui mortem non timuerunt, v. c. Socratis etc. Tum concludo: ***Si alii homines mortem contemnere ſustinuerunt: cur nos timeamus?*** En cauſam: ***Nam, quod alii potuerunt, etiam nos poſſe debemus, modo velimus*** vel ***modo audeamus*** h. e. ***modo animum noſtrum eodem modo conformemus et ſapientia*** h. e. ***vera rerum notione atque ita mortis inſtruamus*** etc.

4) Cauſae iſtae debent quam ſaepiſſime et omni occaſione, et maxime in fine orationis ac tractationis totius, repeti, ne auditor aut lector eas obliviſcatur. At haec repetitio debet aliis verbis inſtitui, ne taedium legenti audientive creetur, ac plerumque tecte h. e. ita, ut lector vel auditor vix ſentiat, ſe audire vel legere eandem cauſam jam ante vel adeo ſaepius lectam aut auditam. In quo artificio regnat Cicero, qui cauſas omni occaſione repetit et inculcat, at ſimul varias iis veſtes induere novit. Legantur in primis ejus orationes. In Maniliana v. c. Cicero vult oſtendere, ***bellum Mithridaticum eſſe grave;*** cauſam in primis adfert hanc, ***quod vectigalia Aſiae in periculo ſint.*** De his igitur vectigalibus, quae conſervare Romanorum magni intererat, omni occaſione ac ſingulis fere paginis aliquoties loquitur, eorumque periculum in mentem auditorum revocat. Ibidem docere vult, ***Pompejum ſolum dignum eſſe, qui illi bello praeficiatur;*** hic addit cauſam hanc, ***quia ſingularibus virtutibus ſit praeditus.*** Has igitur virtutes ſaepius et omni occaſione repetit, at ſaepe ita, ut repetere non videatur. Et ſic in aliis orationibus. Res per ſe patet. Auditor vel lector cauſas, licet diligenter explicatas et confirmatas, tamen propter multitudinem aliarum rerum, quas audit legitve, interdum obliviſcitur. Memoriae igitur illius ſubveniendum eſt. In fine autem orationis rurſus repeti debere ita, ut auditor earum ſummam denuo intueatur et contempletur, per ſe patet. Nam, quo propius ad finem tendit oratio, eo magis capita ejus praecipua e mente auditoris, niſi valde ſit ſapiens et adtentus, elapſa plerumque ſunt. Ceterum enumerationem cauſarum et ſatis firmarum et ſatis multarum, earumque rectam tractationem ac crebram repetitionem, efficere, ut res ſ. theſis ipſa

melius perſpiciatur atque ita perſpicuitas dicendi valde adjuvetur, manifeſtum eſt, ut adeo non mirum eſſe debeat, nos hanc rem ad perſpicuitatem retuliſſe. Nam ſine cauſis nulla rei eſt certa perſpicuitas, nedum perſuaſio.

II) Aliis quoque enuntiationibus ſingulis, niſi apertiſſimae ac fere ſole clariores ſint, cauſae ubique addendae ſunt. Auditores et lectores, licet cauſas ipſi ſaepe addere et cogitare poſſint, tamen raro hoc faciunt, maluntque ab oratore et ſcriptore eas audire et diſcere, praeſertim cum mens vel maxime adtenti lectoris et auditoris tandem defatig·retur cauſis ubique ſua ſponte quaerendis et inveniendis: unde plerumque taedium vel ſaltem inopia adtentionis ſequeretur. Deficiente vero adtentione lectoris et auditoris, quomodo ei perſuadeas? quomodo eum moveas? Cicero, ſi quem laudat, vituperat, monet, hortatur, orat, ſi ſuadet, miratur, ſi quid pro magno, incredibili, parvo, contemnendo habet, ſi quid credit, praedicit, optat, ſperat, timet etc., ubique fere cauſas addit, quamquam non quilibet lector eas pro cauſis ubique fortaſſe habeat, quia ſaepiſſime tecte prolatae et intextae nec particulis cauſalibus inſignitae ſunt. Verſatur igitur ille hac in re dupliciter, *diſerte* et *tecte*.

A) Primum *diſerte*, per *cum*, *quia*, *quoniam*, *quo*, *quin* (i. e. *quo non*), *ut*, *ne*, *nam*, *enim*, *etenim*, *propter*, *adductus*, *motus*, *incitatus*, *impeditus* etc. v. c. Manil. 1 in. dicit, *ſe nondum pro roſtris dixiſſe;* hujus rei addit cauſam hanc: *non mea me voluntas ſed vitae meae rationes — prohibuerunt:* huic cauſae aliam cauſam ſubjungit: *nam omne meum tempus amicorum periculis* h. e. cauſis in foro agendis *transmiſi:* et hanc cauſam confirmat hac cauſa: *nam per aetatem et ob eloquentiae inopiam non auſus ſum pro roſtris dicere.* Et ipſam verborum Tullianorum compagem hanc: *Quamquam mihi ſemper frequens conſpectus veſter multo jucundiſſimus, hic autem locus ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus eſt viſus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui ſemper optimo cuique maxime patuit, non mea me vuluntas, ſed vitae meae rationes ab ineunte aetate ſusceptae prohibuerunt.*

runt. Nam, cum antea per aetatem nondum hujus auctoritatem loci adtingere auderem, ſtatueremque, nihil huc, niſi perfectum ingenio, elaboratum induſtria, adferri oportere, omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi. — Ibid. c. 3 in. hortari vult Romanos, *ut maculam, Mithridatico bello ſuperiore conceptam, deleant;* non hoc ſimpliciter ita eloquitur, ſed addit cauſas, cur delenda ſit illa macula, 1) quia Romani laudis adpetentes ſint 2) quia Mithridates nondum pulſus ſit; et hujus rei cauſam hanc addit, quia imperatores nondum illum regem vincere ſatis potuerunt. Haec omnia ita effert: *Et, quoniam ſemper adpetentes gloriae praeter ceteras gentes atque avidi laudis fuiſtis, delenda vobis eſt illa macula, Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta, quae penitus jam inſedit atque inveteravit in populi romani nomine; quod is, qui uno die, tota Aſia, tot in civitatibus uno nuntio atque una literarum ſignificatione cives romanos necandos trucidandosque denotavit, non modo adhuc poenam nullam, ſuo dignam ſcelere, ſuscepit, ſed ab illo tempore annum jam tertium et viceſimum regnat, et ita regnat, ut ſe non Ponto neque Cappadociae latebris occultare velit, ſed emergere e patrio regno atque in veſtris vectigalibus, hoc eſt, in Aſiae luce verſari. Etenim adhuc ita veſtri cum illo rege contenderunt imperatores, ut ab illo inſignia victoriae, non victoriam, reportarent.* — Ibid. c. 6 oſtendit neceſſitatem Aſiae provinciae ob vectigalia defendendae et belli ſtatim cum Mithridate gerendi, his utens verbis: *Itaque haec vobis provincia, Quirites, ſi ad belli utilitatem et pacis dignitatem retinere vultis, non modo a calamitate ſed etiam a metu calamitatis eſt defendenda.* Statim addit cauſam: *Nam ceteris in rebus, cum venit calamitas, tum detrimentum accipitur. At in vectigalibus non ſolum adventus mali ſed etiam metus ipſe adfert calamitatem.* Hujus cauſae addit hanc cauſam ſtatim: *Nam, cum hoſtium copiae non longe abſunt, etiam ſi irruptio facta nulla ſit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deſeritur, mercatorum navigatio conquieſcit. Ita neque ex portu neque ex decumis neque ex ſcriptura vectigal conſervari poteſt.* — Verr. I, 2 Cicero ait, ſe propterea Verris accuſationem ſuscepiſſe, ut judices occaſionem haberent illo damnando ſuae juſtitiae declarandae et invidiae judiciorum levandae, atque ita populum a conſilio judicia transferendi a ſenatoribus in equites avocarent: *Itaque mihi videor magnam et maxime aegram et prope depoſitam reipublicae partem ſuscepiſſe, neque in eo magis meae quam noſtrae laudi exiſtimationique ſerviſſe.* Addit cauſam: *Acceſſi enim ad invidiam judi-*

judiciorum levandam vituperationemque tollendam, ut, cum haec res pro voluntate populi romani eſſet judicata, aliqua ex parte mea diligentia conſtituta auctoritas judiciorum videretur: poſtremo, ut eſſet hoc judicatum, ut finis aliquando judiciariae controverſiae conſtitueretur. Addit cauſam: *Etenim ſine dubio, judices, in hac cauſa ea res in discrimen adducitur.* Additur cauſa: *Reus eſt enim nocentiſſimus; qui ſi condemnatur, deſinent homines dicere* etc. — Cic. ad Div. I ep. 1 in. ait: *Ego omni officio ac potius pietate erga te ceteris ſatisfacio omnibus, mihi ipſi nunquam ſatisfacio.* Statim addit cauſam: *Tanta enim magnitudo eſt tuorum erga me meritorum, ut, quoniam tu, niſi perfecta re* (i. e. revocatione Ciceronis) *de me, non conquieſti, ego, quia non idem in tua cauſa* (i. e. reſtitutione regis Aegyptii) *efficio, vitam mihi eſſe acerbam putem.* In qua cauſa duae aliae cauſae inſertae ſunt, *quoniam tu* etc., et *quia non idem* etc. — Cic. ad Div. V ep. 5 in. *Etſi ſtatueram nullas ad te literas mittere niſi commendaticias, non quo eas intelligerem ſatis apud te valere, ſed, ne iis, qui me rogarent, aliquid de noſtra conjunctione imminutum eſſe oſtenderem* etc. En duas cauſas, unam negativam h. e. non veram, *non quo eas intelligerem* etc., alteram poſitivam h. e. veram, *ſed, ne iis, qui* etc. — Ibid. III ep. 9 §. 12 Cicero rogat Appium, ut ſibi curet ſupplicationem decernendam; et addit *pro tua fide, diligentia et amicitia.* Verba ſunt: *Illud, quod polliceris, velim pro tua fide diligentiaque et pro noſtra non inſtituta* (i. e. incepta demum) *ſed jam inveterata amicitia cures, enitare, ut ſupplicatio nobis quam honorificentiſſime quam primumque decernatur.* Ac ſic Cicero millies.

B) Deinde ſolet in primis Cicero cauſas innumerabilibus in locis *tecte* adjicere h. e. ut non a quolibet ſtatim ſentiatur, quia nulla particula cauſalis aliudve ſignum ſolenne cauſae adeſt. Fit hoc variis modis:

1) Omittit ſaepiſſime particulam cauſalem, ſi per ſe intelligitur: v. c. Manil. 3 *Etenim adhuc ita veſtri cum illo rege contenderunt imperatores, ut ab illo inſignia victoriae, non victoriam, reportarent. Triumphavit L. Sulla, triumphavit L. Murena de Mithridate, duo fortiſſimi viri et ſummi imperatores, ſed ita triumpharunt, ut ille pulſus ſuperatusque regnaret:* pro *Triumphavit enim L. Sulla* etc. Per *inſignia* enim *victoriae* intelligit *triumphos.* — Ibid. c. 9 ait, Mithridatem ſecum multas quoque copias ab aliis regibus ſubſidio

ſubſidio miſſas habere, additque cauſam, quia reges a regibus adjuvari ſoleant. Haec ita exponit: *Mithridates autem et ſuam manum jam confirmarat, et eorum, qui ſe ex ejus regno collegerant, et magnis adventiciis auxiliis multorum regum et nationum juvabatur. Hoc jam fere ſic fieri ſolere accepimus, ut regum adflictae fortunae facile multorum opes adliciant ad miſericordiam, maximeque eorum, qui aut reges ſunt aut vivunt in regno* etc.: pro *Hoc enim jam fere* etc. — Cicero ad Div. IIII ep. 9 §. 14, ubi Marcello reditum in patriam propterea ſuadet, quia tutior ibi ſit ſedes quam alibi. Hoc ita effert: *Caput illud eſt, ut, ſi iſta vita* (ſcil. in loco, ubi nunc es) *tibi commodior eſſe videatur, cogitandum tamen ſit, ne tutior non ſit. Magna gladiorum* (alii *gladiatorum*, quod facilius) *eſt licentia: ſed in externis locis minor etiam ad facinus* (i. e. caedem) *verecundia:* pro *Magna enim gladiorum* etc. — Cicero ad Div. V ep. 2 §. 25, ubi ſe purgat Metello, quod in ejus fratrem acerbe dixerat: *cognoſce nunc humanitatem, ſi humanitas adpellanda eſt in acerbiſſima injuria remiſſio animi ac diſſolutio.* Statim cauſam addit hanc: *Nulla eſt a me unquam ſententia dicta in fratrem tuum: quotieſcunque aliquid eſt actum, ſedens iis adſenſi, qui mihi leniſſime ſentire viſi ſunt:* pro *Nulla enim eſt a me* etc. Ac ſic ſexcenties.

2) *Qui quae quod* millies apud Ciceronem ſubſtituitur particulis cauſalibus *nam, quia, cum* etc. v. c. Manil. 2 *Genus eſt belli ejusmodi, quod maxime veſtros animos excitare atque inflammare debeat: in quo agitur populi romani gloria — agitur ſalus ſociorum atque amicorum — aguntur certiſſima populi romani vectigalia et maxima, quibus amiſſis et pacis ornamenta et ſubſidia belli requiretis: aguntur bona multorum civium, quibus eſt a vobis et ipſorum et reipublicae cauſa conſulendum.* Hic *qui* ter ſuſtinet vicem particulae cauſalis: *in quo agitur* etc. dictum eſt pro *nam in eo agitur* etc., deinde *quibus amiſſis* eſt pro *nam iis amiſſis*, tandem *quibus eſt a vobis* etc. pro *nam iis eſt a vobis* etc. — Ibid. c. 14 extr. *Et quisquam dubitabit, quin huic* (Pompejo) *hoc tantum bellum transmittendum ſit, qui ad omnia noſtrae memoriae bella conficienda divino quodam conſilio natus eſſe videatur?* ubi *qui ad omnia* etc. dictum pro *cum is ad omnia* etc. — Cic. ad Div. IIII ep. 2 §. 1 bis eſt *qui* pro *nam, quia: A. d. III Kal. Majas cum eſſem in Cumano, accepi tuas literas. Quibus lectis cognovi non ſatis prudenter feciſſe Philotimum; qui, cum abs te mandata haberet, ut ſcribis, de omnibus rebus, ipſe ad me non veniſſet, literas tuas miſiſſet:*

quas intellexi breviores fuiſſe, quod eum perlaturum putaſſes. Hic *qui cum abs te mandata haberet — ad me non veniſſet* dictum eſt pro *Nam, cum abs te mandata haberet, non venerat;* et *quas intellexi* etc. pro *nam eas intellexi* ſ. *quia eas intellexi* etc. — Ad Div. III ep. 9 §. 11 Cicero proprie dicere vult: *Nam profecto non eſt meum committere, ut negligens in ſcribendo fuiſſe videar.* Pro eo ita loquitur: *Nam profecto non eſt meum, qui in ſcribendo, ut ſoles admirari, tantum induſtriae ponam, committere, ut negligens in ſcribendo fuiſſe videar: praeſertim cum id non modo negligentis ſed etiam ingrati animi crimen futurum ſit.* Verba: *qui in ſcribendo tantum induſtriae ponam* continent cauſam, cur non ſit Ciceronis negligentem eſſe in ſcribendo: addit aliam cauſam *praeſertim cum id non modo* etc. — Ad Div. V ep. 2 §. 15, ubi Cicero ea defendens, quae contra Metelli fratrem egerit, ita loquitur: *Si vero meam ſalutem contra illius* (i. e. fratris tui) *impetum in me crudeliſſimum defenderim, ſatis habeas* (i. e. ſis contentus) *nihil me etiam tecum de tui fratris injuria conqueri. Quem ego cum comperiſſem omnem ſui tribunatus conatum in meam perniciem parare atque meditari* etc., ubi *Quem ego cum comperiſſem* eſt pro *Nam cum ego illum comperiſſem* etc. — Ibid. §. 19 de eodem Metelli fratre per ironiam: *Hominem gravem et civem egregium! qui, qua poena ſenatus conſenſu bonorum omnium eos adfecerat, qui urbem incendere, magiſtratus ac ſenatum trucidare, bellum maximum conflare voluiſſent, eadem dignum judicaret eum, qui curiam caede, urbem incendiis, Italiam bello liberaſſet;* ubi verba *qui, qua poena* etc. ſunt cauſa, cur vocet illum hominem gravem et civem egregium: poterat dicere: *O hominem gravem et civem egregium! nam* ſ. *quia, qua poena — adfecerat, — eadem dignum judicabat eum* etc. — Ibid. ep. 12 §. 16 *Quem enim noſtrum ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miſeratione delectat? qui tum denique ſibi avelli jubet ſpiculum, poſteaquam ei percontanti dictum eſt, clypeum eſſe ſalvum* etc. pro *Nam is tum denique ſibi avelli* etc. Ac ſic ſaepius. Pertinet iſte uſus ad brevitatem: hinc ſupra p. 479 ſſ. jam in capite de *brevitate dicendi* de uſu pronominis *qui*, it. p. 305 in capite de *connexione membrorum* nonnulla diximus, quae addi poſſunt.

3) Particula *ſi* a Cicerone ſexcentis locis particulae cauſali *quia, cum* etc., ſubſtituitur ob modeſtiam. V. c. Manil. 6 in. *Quare, ſi propter ſocios nulla ipſi injuria laceſſiti majores noſtri cum Antiocho, cum Philippo, cum Aetolis, cum Poenis*

bella

bella geſſerunt: quanto vos ſtudio convenit, injuriis provocatos, ſociorum ſalutem una cum imperii veſtri dignitate defendere etc. pro *Quare, cum propter — bella geſſerint* etc. et paulo poſt: *Itaque haec vobis provincia, Quirites, ſi ad belli utilitatem et pacis dignitatem retinere vultis, non modo a calamitate ſed etiam a metu calamitatis eſt defendenda.* Ubi *ſi* aperte eſt pro *quia:* nam profecto retinere volebant provinciam: at Cicero ſimulat ſe dubitanter loqui, quaſi incertum ſit, an retinere velint, ipſisque permittere, utrum velint retinere nec ne. — Cic. ad Div. V ep. 2 §. 24 *Et, ſi intelligis, non me dicto Metelli* (fratris tui), *ut ſcribis, ſed conſilio ejus animoque in me inimiciſſimo eſſe commotum, cognoſce nunc humanitatem* etc. pro *Et cum haud dubie* e ſupra dictis *intelligas* etc. At illud modeſtius dictum: ſed cauſam ibi latere manifeſtum eſt e ſequentibus *cognoſce* etc. — Ibid. §. 29 *A te peto, ut tu quoque aequum te judicem dolori meo praebeas: ſi acerbe, ſi crudeliter, ſi ſine cauſa a tuis oppugnatus, ut ſtatuas mihi non modo non cedendum, ſed etiam tuo atque exercitus tui auxilio in ejusmodi cauſa utendum fuiſſe:* ubi aperte *ſi* pro *quia, cum:* at profecto illud modeſtius, humanius, atque ita venuſtius dictum. — Add. Cic. Catil. I, 3 in. *Etenim quid eſt, Catilina, quod jam amplius exſpectes, ſi neque nox tenebris obſcurare coetus nefarios nec privata domus parietibus voces conjurationis tuae poteſt: ſi illuſtrantur, ſi erumpunt omnia?* pro *cum* ſ. *quia neque* etc. — Cic. Arch. 12 *Quae cum ita ſint, petimus a vobis, judices, ſi qua non modo humana verum etiam divina in tantis negotiis commendatio debet eſſe, ut eum* etc., ubi *ſi qua* pro *quia aliqua, cum aliqua* etc. Ac ſic ſaepius. — It. apud Poetas ſaepe *ſi* pro *cum, quia,* ponitur: v. c. *rogo te, Iupiter, ut hoc vel illud facias, ſi rite te colui, ſacra rite feci* etc. Sic Virgil. Aen. I, 603 (607) Aeneas Didoni ait: *Dii tibi, ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid usquam juſtitiae eſt et mens ſibi conſcia recti, praemia digna ferant!* — In primis Cicero, ubi de ſe vel de ſuis virtutibus, loquitur, tanquam cauſis, ob quas aliquid petit vel per quas effici aliquid vult: v. c. rogo te, ut, ſi dignus ſim, mihi hoc tribuas etc. Cic. Arch. 1 in. *Si quid eſt in me ingenii* etc. Cic. Manil. 1 *Si quid auctoritatis in me eſt, ea apud eos utar* etc. Certo ſciebat Cicero ſibi eſſe *ingenium* etc., ſibi eſſe *auctoritatem* propter magiſtratum, quem gerebat: at humanitatis et modeſtiae erat, de his rebus dubitanter loqui. Quam rationem in primis adoleſcentibus imitandam cenſuerim. Nihil enim magis commendandum eſt quam humanitas et modeſtia; et pertinet ea ſimul

ad ſuavitatem dicendi: nihil enim ſuavius quam modeſte dicere.

4) Per adpoſitionem, quam vulgo vocant in libellis grammaticis, exprimit Cicero ſaepiſſime quoque cauſam: v. c. Ad Div. IIII ep. 2 §. 3 Cicero Sulpicio, conſilium ejus exquirenti, dicere vult: *Ego nihil tibi ſuadere poſſum*, et cauſam addere hanc: *quia tu ipſe ſatis prudens es*. At ita loquitur: *Quod meum conſilium exquiris, id eſt tale, ut capere facilius ipſe poſſim, quam alteri dare. Quid enim eſt, quod audeam ſuadere tibi homini ſumma auctoritate ſummaque prudentia?* Quisque videt in verbis *homini ſumma auctoritate* etc. latere cauſam, cur ei conſilium dare nolit; et dictum eſſe pro *quia ipſe es homo ſumma auctoritate ſummaque prudentia* ſ. *cum ſis ipſe homo* etc. Notetur ibi ſimul ſumma Ciceronis humanitas et obſervantia in vocabulo *audeam* pro *poſſim*, *velim:* illud longe fortius eſt. — Idem fere dixit Cicero Marcello ibid. ep. 8 in. *Neque monere te audeo praeſtanti prudentia virum, nec firmare maximi animi hominem unumque fortiſſimum* pro *Neque monere te audeo, quia es vir praeſtanti prudentia, nec confirmare, quia es homo maximi animi* etc., ubi itidem *audeo* venuſte et humane dictum pro *volo*. — Cic. Catil. III, 12 prope fin. *Vos, Quirites, quoniam jam nox eſt, veneramini illum Iovem, cuſtodem hujus urbis ac veſtrum* etc. In verbis *cuſtodem hujus* etc. latet cauſa, cur venerari debeant Iovem, *quia eſt cuſtos hujus urbis et veſter* ſ. *quia hanc urbem vosque cuſtodivit et contra Catilinarios impetus defendit.* — Cic. Verr. II, 37 med. *Iſte* (Verres), *homo omnium aequiſſimus atque a cupiditate remotiſſimus, ſe cogniturum eſſe confirmat* pro *Iſte, quia eſt homo aequiſſimus* etc.: ironice dictum. — Ceterum hanc rationem ad brevitatem dicendi pertinere per ſe intelligitur. Eodem modo dicere poſſis: *Quis Ciceronem, hominem eloquentiſſimum et in bene ſcribendi arte exercitatiſſimum non ſibi in bene ſcribendo imitandum proponat?* pro *cum ſit homo eloquentiſſimus* etc. *Quis non literarum ſtudia, delicias cujusque ſapientis, amanda putet?* pro *cum ſint deliciae* etc. *Veneremur Deum, creatorem noſtrum* i. e. *quia nos creavit. Odi pigritiam, matrem multorum malorum* pro *quia eſt mater* etc.

5) Etiam in participio ſaepe latet cauſa, v. c. *amemus Deum nobis quotidie bene facientem* pro *quia bene facit* etc. *Odi pigritiam nos a ſtudio ſapientiae revocantem* i. e. *quia nos revocat* etc. *Viſo patre animum collegi; viſis hoſtibus milites fugere coeperunt.* — De aliis participiis, quae cauſas per

per ſe continent, ut *motus, ductus, adductus, incitatus, inflammatus, prohibitus, adjutus* etc. hic non ſermo eſt; ſupra S. 6 II, A p. 532 de iis diximus.

6) Saepe etiam periphraſi apud Ciceronem aliosque bonos ſcriptores tecte includitur argumentum: quae ratio in primis commendanda, praeſertim cum ſimul gravitati ſerviat. V. c. Cic. Roſc. Am. 23 prope fin. *Nemo enim putabat, quemquam eſſe, qui, cum omnia divina atque humana jura ſcelere nefario polluiſſet, ſomnum ſtatim capere potuiſſet* pro *Nemo enim putabat, quemquam eſſe, qui, cum patrem occidiſſet, ſomnum ſtatim capere potuiſſet*, ſeu pro *Nemo enim putabat, quemquam parricidam* (nam de hoc ſermo ibi eſt) *ſomnum ſtatim capere potuiſſe.* At illa parricidae circumſcriptio *quemquam eſſe, qui, cum omnia divina atque humana jura ſcelere nefario polluiſſet* continet ſimul cauſam, cur is, qui patrem occiderit, non poſſit ſtatim poſt illud facinus patratum capere ſomnum, ſcilicet hanc, quia iſto ſcelere omnia jura divina et humana, quantum in ipſo eſt, violavit. — Liv. V, 27 Camillus ad magiſtrum quendam ludi pueros, quos erudiebat, in caſtra Camilli ducentem atque ita prodentem, loquitur, iſtud factum nefarium valde vituperans: *Arma*, inquit, *habemus, non adverſus eam aetatem, cui etiam in captis urbibus parcitur, ſed adverſus armatos:* per *aetatem eam, cui etiam in captis urbibus parcitur* intelligit *pueros* ſ. *pueritiam.* At in illa circumſcriptione latet cauſa; ſenſus enim eſt: *Arma habemus non adverſus pueritiam, nam huic aetati etiam in captis adeo urbibus parci ſolet, ſed tantum adverſus armatos.* Conf. ſupra caput de *copia* (P. I, c. 9 S. 2, 10 A 2 p. 420 ſſ.), ubi plures periphraſes. Sed iſtae periphraſes, quae argumentum recte continent, pertinent, ut facile patet, ad brevitatem dicendi.

7) Huc referendum eſt, quod enuntiationi, quae ſimpliciter efferri poterat et vulgo quoque ſolet, praeponitur enuntiatio cauſam ejus tecte complectens: v. c. pro *quis hoc non perſpicit?* dicitur *quis eſt tam ſtultus* ſ. *tam rerum imperitus, ut non perſpiciat?* Nam *ſtultitia* ſeu *imperitia* eſt *cauſa*, cur homo non aliquid perſpiciat. Sic pro *Deus nobis quotidie bene facit* dici poteſt: *Deus eſt tanta benignitate, ut nobis quotidie bene faciat:* nam *benignitas Dei magna* eſt cauſa, cur nobis quotidie bene faciat. Sic pro *Deus omnia efficere poteſt* dicitur *Deus eſt tam potens* ſ. *tanta potentia, ut omnia efficere poſſit* ſ. *ut nihil ſit, quod efficere nequeat.* Sic Cicero millies, v. c. Phil. II, 15 pro *Neque vero frangebar animo propter vitae cupiditatem* etc. dixit: *Neque vero*

eram

eram tam indoctus ignarusque rerum, ut frangerer animo propter vitae cupiditatem. — Ibid. c. 7 pro *An tu hoc auſus es dicere in eo templo, in quo ſenatum — conſulebam* dixit: *Adeone pudorem cum pudicitia perdidiſti, ut hoc in eo templo dicere auſis ſis, in quo* etc. — Arch. 9 pro *Omnes enim mandari verſibus aeternum ſuorum laborum facile praeconium patiuntur,* h. e. *libenter res geſtas ſuas carmine celebrari volunt,* dixit: *Neque enim quisquam eſt tam averſus a Muſis, qui non mandari verſibus aeternum ſuorum laborum facile praeconium patiatur.* — Ibid. c. 8 in. pro *Quis morte Roſcii nuper non commotus eſt* h. e. *doluit?* dicere maluit: *Quis noſtrum tam animo agreſti ac duro fuit, ut Roſcii* (comoedi clariſſimi) *morte nuper non commoveretur?* — Ibid. c. 12 in. pro *An nos omnes, qui in republica atque in his vitae periculis laboribusque verſamur, arbitremur, cum usque ad extremum ſpatium nullum tranquillum atque otioſum ſpiritum duxerimus, nobiscum ſimul omnia moritura?* egregie ita loquitur: *An vero tam parvi animi videamur eſſe omnes, qui in republica atque in his vitae periculis laboribusque verſamur, ut, cum usque ad extremum ſpatium nullum tranquillum atque otioſum ſpiritum duxerimus, nobiscum ſimul moritura omnia arbitremur?* — Plura exempla congeſta reperies ſupra in capite de *copia dicendi* (P. I, c. 9 S. 3, 2 p. 431 ff.): ibi enim de periphraſi late egimus.

SECT. VII

2) *De adjectione exemplorum.*

Alter fons perſpicuitatis propior in explicatione idearum eſt *adjectio exemplorum.* Haec in primis valent ad rem, quam explicamus, et de qua lectori et auditori cupimus perſuaderi, perſpicuam reddendam. Exempla longe plus vulgo valent cauſis ſ. argumentis e rei natura petitis. Argumenta docent, rem fieri potuiſſe, exempla, rem factam eſſe: argumenta efficiunt, ut res veriſimilis videatur, exempla declarant rem eſſe veram. Saepe lector vel auditor argumentis fidem ita habet, ut tamen ſimul dubitet, an res, quae commendatur, ab hominibus vere patrata ſit; at, ſi audit vel legit, vere patratam eſſe, hinc colligit, eam quoque ab aliis

aliis hominibus et a ſe patrari poſſe. Nam homo concludit vulgo ſic: Si res ab aliis jam acta eſt, ſe quoque eam agere poſſe; contra, ſi res per ſe quidem fieri poſſit, ſed nondum ab aliquo facta ſit, nec ſe eam facere fortaſſe poſſe. Et ſic in aliis rebus auctoritas exemplorum ubique poſtulatur. Recte. Exempla enim veritatem, ut ſic loquar, e regno poſſibilium in regnum viſibilium transferunt, efficiuntque, ut lector vel auditor rei veritatem, quam antea in genere cognorat, nunc quaſi ob oculos videat. *Exemplum* poſſis ita definire, ut dicas eſſe *enuntiationem factum aliquod continentem*, per quod docetur, rem, quam tradis et explicas, vere in natura rerum fuiſſe et factam eſſe, ſeu brevius ſic: ut dicas eſſe *factum aliquod explicandae theſi accommodatum.*

De juſto exemplorum uſu haec notabimus:

1) *Exempla debent rei accurate convenire*, h. e. homines, quorum exemplum adfertur, debent id vere praeſtitiſſe, quod in theſi tractatur, eodemque modo, quo illud dictum eſt praeſtari debere: v. c. ſi ſermo eſt de mortis contemtu, exemplo eſſe poteſt Socrates: nam is vere mortem contemſit; non vero Cicero, qui, licet de mortis contemtu praeclare loquatur, tamen eam, ubi vere inſtabat, timuit. Sic, ſi de paupertatis ſtudio et divitiarum contemtu loqueris, idem Socrates exemplo recte eſſe poteſt, itemque Fabricius, Curius: Hi enim ſua ſponte contemſerunt divitias, cum eas conſequi facile poſſent. Non vero ii memorandi ſunt, qui, quia pauperes eſſe cogebantur nec divitiarum conſequendarum facultatem habuerant, eas contemſerunt vel potius contemnere ſe ſimularunt: nec ii, qui, quia divites jam ſunt, divitias ſe non adpetere nec amare dicunt. — In exemplis etiam hoc videndum, ut, ſi v. c. in tractanda virtute aliqua hominem memoras ea vere praeditum, hic non ſimul aliis multis iisque notis vitiis gravioribus inquinatus ſit, ne exempli auctoritas imminuatur. Nam hominem laudari audienti mihi ſi in mentem venit cetera ejus vita prava: virtus ea, quae in illo laudatur, fit, neſcio quo pacto, ſuſpecta. Non adferrem exempli cauſa Catilinae fortitudinem in perferendis laboribus etc.

2) Deinde *exempla debent eſſe vera.* Ficta nihil efficiunt. niſi apud indoctos atque imperitos. At hos decipere quantae artis! quantae vero utilitatis, ſi illi aliquando vident et

et diſcunt, rem, quam pro certa audiverant, fabulam eſſe! Hinc fortaſſe judicari poteſt, quantum utilitatis fabulae romanenſes, comoediae, tragoediae, carmina plena deorum et dearum lectori et ſpectatori indocto adferre poſſint in virtutis ſtudio inflammando.

3) *Exempla debent etiam recte tractari*, h. e. debet effici, ut eorum auctoritas adpareat: hinc debent a) interdum explicari, ſi quidem non ſatis nota creduntur, ac v. c. debet doceri, quo conſilio et animo hic vel ille rem geſſerit, cur res ita geri vel non geri potuerit, neceſſe fuerit etc. b) ſaepe etiam argumento aliquo confirmanda ſunt: v. c. poſtquam de contemtu divitiarum Socratis exemplum adlatum eſt, poſſunt variae cauſae addi, v. c. *ſciebat enim, veras divitias in ſapientia ac virtute, non in externis rebus, cerni;* vel *didicerat enim, omnem, qui contentus eſſe poſſet, eſſe divitem* ſ. *non poſſe eſſe pauperem;* vel *qui divitias contemnere poſſet, ditiſſimum eſſe;* vel *didicerat enim iis rebus carere, propter quas divitiae inventae ſunt* ſ. *quas divitiae ſolae ſuppeditant* etc. c) tandem *debent exempla non modo conjungi cum theſi* h. e. eſt docendum, theſeos veritatem ex illis ſequi, *ſed etiam* in primis, ut vis eorum melius adpareat, haec tractatio debet *adjuvari* ſaepiſſime concludendo a majori ad minus vel a minori ad majus vel a pari ad par: v. c. *Si Socrates, qui gentilis fuit, eo progredi potuit fortitudinis, ut mortem, inimicam illam generis humani vulgo tam terribilem, contemneret, quanto magis nos decet, qui Chriſtiani ſumus, id efficere poſſe,* vel brevius: *Si Socrates, ut gentilis, hoc potuit efficere, quanto magis nos, ut Chriſtiani, id efficere poſſe debemus*, vel: *Si philoſophia gentilis tantum valuit in morte contemnenda, quanto magis debet hic valere philoſophia chriſtiana? Si Socrates ſolius mentis ope id effecit, quanto magis nos religione chriſtiana adjuti* etc. Sic: *Si Socrates divitiarum inutilitatem perſpexit, quanto magis nos Chriſtiani* etc. vel: *Si Socrates contemnenda morte, deſpiciendis divitiis, tantam laudem conſecutus eſt, nonne etiam nos* etc.

SECT. VIII

3) *De adjectione teſtimoniorum.*

Tertius fons perſpicuitatis propior in explicandis ideis eſt *teſtimoniorum adjectio*. *Teſtimonia* 1) in rebus hiſtoricis ſunt ſumme neceſſaria, ſi res, quae traduntur,

Digitized by Google

tur, pro certis ac perſpicuis haberi debent, et plus valent, quam omnia argumenta e rei natura ducta. At, ſi gravia fideque digna eſſe debent, proficiſcantur oportet ab hominibus fide dignis h. e. qui et rem, quam narrant, recte norint, atque ita recte narrare poſſint, et ſimul recte vereque narrare velint omnique mendacii vanitatisque ſtudio careant. Sed 2) in aliis quoque rebus, v. c. in judicanda praeſtantia atque utilitate alicujus rei, interdum *teſtimonia*, ſi quidem ſunt a magnis celebribusque viris petita, perſpicuitati et perſuaſioni proſunt h. e. efficiunt, ut res certior fiat ejusque praeſtantia et utilitas vel turpitudo, neceſſitas etc. magis perſpiciatur: quia vulgo homines multum tribuunt teſtimoniis clarorum virorum h. e. judiciis eorum de aliqua re, hincque libenter ad eorum auctoritatem provocant. Sed cum omnes homines, licet ſint clariſſimi et de noſtra ſententia maximi, tamen ſemper maneant homines h. e. labi interdum poſſint: non teſtimoniorum auctoritati nimis confidere debet orator vel ſcriptor, neque iis ante uti, quam res ipſa, quam per illa confirmare vult, jam argumentis et exemplis ſatis confirmata et fulta eſt. Male igitur agunt, qui ſtatim, poſtquam v. c. rem philoſophicam tradiderunt et veram eſſe dixerunt, hanc cauſam addunt: *nam ita dixit Cicero* vel *Plato* etc. vel *ſic omnes docti judicant*. *Teſtimonia* hic ſunt nihil aliud quam judicia doctorum de re aliqua. Quis in judicando non interdum fallitur? At, ſi rem jam aliunde conſtat certam eſſe, non inutile eſt addere, quid eruditi de ea judicent. Hic tamen, ut per ſe patet, excipienda ſunt teſtimonia librorum divinorum, quae ſemper ſunt certa atque vim argumentorum vere habent, ut adeo orator in re vel laudanda vel vituperanda ad dicta biblica recte provocet: modo haec recte explicentur et oſtendatur, quibus in verbis dicti inſit teſtimonium illud, ad quod provocas: nam interdum id latet in paucis dicti verbis, ut adeo, ſi totum dictum recites nec verba ipſa,

Digitized by Google

quae proprie teſtimonium ſuppeditent, memores et explices, auditor nondum vim teſtimonii perſpiciat et ſentiat.

SECT. VIIII

4) *De adjectione conditionis.*

Quartus fons perſpicuitatis propior in explicandis rebus eſt *adjectio conditionis:* quae addi ſemper debet, ſi de re ſermo eſt, quae non niſi ſub certa conditione facta eſt fierive ſolet ac poteſt, aut certa, utilis, noxia eſt etc. Pertinet hoc ad diligentiam ſ. ſubtilitatem dicendi, nihil omittentem, quod lector vel auditor exſpectare poſſit, et veram matrem perſpicuitatis. Ac cum pleraeque res humanae non niſi ſub certa conditione fiant, aut certae, utiles, noxiae, praeclarae ſint etc.: adparet innumerabilibus in locis notionem conditionis addendam eſſe. Cicero etiam hic nobis exemplar eſſe poteſt. Nunquam is fere ſimpliciter aliquid confirmat, pollicetur, rogat etc., ſed fere ſemper adjecta conditione, utens particulis, *ſi, niſi, quoad* ſ. *quod* i. e. *quoad, quantum* etc.

V. c. Agr. II, 6 in. legem Rulli agrariam diſſuaſurus ita loquitur: *Omni hoc vobis ratione confirmare poſſum, Quirites, hoc animo me ad legendam legem cognoſcendamque veniſſe, ut, ſi eam vobis accommodatam atque utilem eſſe intelligerem, auctor ejus atque adjutor eſſem.* Recte. An vero aliter loqui poterat? Tolle verba: *ſi eam vobis — intelligerem,* et videbis, quam imprudenter ſtulteque dictum ſit. — Ad Diverſ. XIII ep. 28 in. ſcribit Servio, ſe quidem libenter ab eo petere, ſed multo libentius gratias agere; id quod haud dubie eſt ſignum animi generoſi. Ita ergo loquitur: *Etſi libenter petere a te ſoleo, ſi quid opus eſt meorum cuipiam, tamen multo libentius gratias tibi ago, cum feciſti aliquid commendatione mea* etc. Tollas verba *ſi quid opus eſt meorum cuipiam* et ſenties, Ciceronem locutum eſſe more plebis, quae ob humilitatem et levitatem animi ubique et a quolibet petit, ſi quid beneficii accipere poteſt, non habita ratione conditionis alicujus juſtae. — Ad Div. XV ep. 11 extr.

extr. Marcello ſcribens, ſe propediem Romae fore, ita loquitur: *Ego, ſi me navigatio non morabitur, quae incurrebat in ipſos eteſias, propediem te, ut ſpero, videbo.* Sic omnes prudentes loqui debent: neque enim navigatio eſt in hominis poteſtate. Cicero, ſi conditionem *ſi me navigatio non morabitur* omiſiſſet, falſo locutus eſſet. — Ad Div. XIII ep. 17 §. 6 Curium Servio commendans ita loquitur: *Spondebo enim tibi, vel potius ſpondeo in meque recipio, eos eſſe M. Curii mores, eamque tum probitatem tum etiam humanitatem, ut eum et amicitia tuâ et tam accurata commendatione, ſi tibi ſit cognitus, dignum ſis habiturus.* Quotus quisque recentiorum hanc conditionem *ſi tibi ſit cognitus* addidiſſet? Sed ineſt ei magna humanitas et modeſtia: quae vult, ut non ſimpliciter ab amico poſtulemus, ut aliquem ſua amicitia propter noſtram commendationem ſolam dignum judicet, ſed hactenus, ſi ipſe illum cognoverit. — Ibid. ep. 23 §. 4, ubi Anchialum Servio commendat: *Quare pergratum mihi feceris, ſi eum in amicitiam tuam receperis, atque eum, quod ſine moleſtia tua fiat, ſi qua in re opus ei fuerit, juveris.* Egregie h. e. accurate et humaniſſime dictum. Non vult, ut Servius Anchialum in univerſum et in omnibus rebus juvet, ſed tantum, *ſi qua in re opus ei fuerit:* Non vult, ut Servius nulli labori moleſtiaeve in juvando Anchialo parcat, ſed addit, *quod ſine moleſtia tua fiat; quod* eſt *quoad, quantûm, quatenus, in ſo fern.* Duplex igitur eſt conditio. — Ibid. ep. 26 §. 6, ubi Meſcinii Rufi negotia Servio commendat: *Sic enim praeſcripſimus iis, quibus ea negotia mandavimus, ut omnibus in rebus, quae in aliquam controverſiam vocarentur, te arbitro, et, quod commodo tuo fieri poſſet, te disceptatore uterentur.* Verba *quod commodo tuo fieri poſſet* h. e. *quoad* ſ. *quatenus ſine moleſtia tua fieri poſſet* ſunt conditio eaque humanitatis plena, ſub quâ Cicero illud fieri velit. — Et §. 7 *Illud praeterea, ſi non alienum tua* (i. e. *a tua*) *dignitate putabis eſſe, feceris mihi pergratum, ſi qui difficiliores erunt, ut rem ſine controverſia confici nolint, ſi eos, quum cum ſenatore res eſt, Romam rejeceris.* Conditio *ſi non alienum a tua dignitate putabis eſſe* addita eſt ob humanitatem. Altera conditio *ſi qui difficiliores erunt* etc. a re ipſa poſtulabatur. — Ibid. ep. 37 extr., ubi Hippias Acilio commendatur: *Quoquo modo autem ſe res habet, peto a te, ut honoris mei cauſa eum expedias, tantumque ei commodes* (i. e. gratificeris) *et in hac re et in ceteris, quantum tua fides dignitasque patietur.* Quanta humanitas! Non vult, ut Acilius omnia omnino faciat, ſed fidei ſuae et dignitatis rationem habeat. Ac propterea haec conditio,

Digitized by Google

conditio, quae tecta quodam modo eſt, in petendo a nemine, niſi inhumano, omitti poteſt. Ac ſic millies conditionem adjectam in Cicerone reperies. — Hanc rationem ſedulo imitari debemus, v. c. pro *Liberi debent parentes amare* poteſt dici: *Liberi, ſi grati eſſe volunt, debent parentes amare.* Pro *Deus hominibus interdum bona interdum mala tribuit* poſſit ita dici: *Deus, quatenus ſapientiae ipſius conſentaneum eſt, hominibus modo bona modo mala tribuit;* vel *Deus modo bona, ſi ea noſtris rebus utilia eſſe videt, nobis tribuit, modo mala, ſi ea nobis magis profutura intelligit, nobis immittit* etc.

SECT. X

5) *De adjectione modi.*

Quintus fons perſpicuitatis propior in explicandis rebus eſt *adjectio modi*, quo res facta, vel credibilis, certa ſit etc. Pertinet hoc ad ſubtilitatem, matrem perſpicuitatis. Homines enim non contenti ſunt audire, aliquid factum eſſe, ſed quaerunt etiam, quomodo factum ſit etc. Iam ſupra P. I p. 404 ſ. hac de re, in cap. de *copia dicendi*, dictum eſt.

Hic tantum haec tria monebimus:

1) Si res fit vel facta eſt *caſu* aut *neceſſario*, recte additur *accidit*, *contingit*, *contigit*, *neceſſe eſt*, *forte*, *neceſſario* etc. V. c. pro *In itinere cum eſſem, reperi hominem, qui* etc. dicitur: *In itinere cum eſſem, accidit, contigit, ut reperirem hominem* etc. Pro *Cum pater mihi ereptus eſſet puero, non potui recte erudiri* dici poſſit: *Cum accidiſſet, ut pater mihi puero eriperetur, factum eſt, ut non poſſem recte erudiri.* Pro *Qui deditus eſt luxuriae, pauper tandem fiet* dici poſſit: *Qui luxuriae deditus eſt, pauper fiat* vel *egeſtate tandem prematur neceſſe eſt.* Pro *Qui in diſcendis literis non magnam induſtriam adhibet, non valde doctus fiet* dici poteſt: *Non* vel *nullo modo fieri poteſt, ut, qui in literis diſcendis non magnam adhibeat induſtriam, magnam doctrinam conſequatur;* vel etiam *Non credibile eſt hominem, qui non — adhibeat, valde doctum fieri.* Sic et per ablativos: v. c. *Cum in agro eſſem, vidi forte* ſ. *caſu hominem aliquem* etc. *Homo neceſſario* ſ. *neceſſitate naturae moritur.* — Not. Quamquam lector vel auditor plerumque in his locutionibus e ſequen-

quentibus eque contextu ſentit, rem factam eſſe vel caſu vel neceſſario: tamen humanius eſt ejus intelligentiae, ut ita loquar, obviam ire atque ita efficere, ut citius ſciat.

2) Si quid ab aliquo *bene* aut *male* actum dictumve eſt, hoc, licet e contextu perſpici poſſit, tamen addere ſaepe convenit. Fit hoc maxime per adverbia, v. c. *bene*, *egregie*, *male*, *ſtulte* etc. v. c. Pro *Pompejus, qui rebus multis geſtis cognomen Magni acceperat, tandem in Aegypto periit* dici poteſt: *Pompejus, qui rebus multis bene geſtis cognomen Magni jure acceperat, tandem in Aegypto miſere periit.* Hic addita ſunt *bene, jure* et *miſere*, ſed ita, ut conveniant remque recte explicent. Sic ſi quem locum Ciceronis, Virgilii etc., quo praeclara ſententia continetur, adferre volo, poſſum ita incipere: *Hanc rem Cicero his verbis egregie confirmat*, vel *de hac re Cicero praeclare* vel *bene ait:* et tum ſequitur ipſa ſententia. Verum quidem eſt, lectorem vel auditorem ſua ſponte, quando ſententiam videt auditve, judicare poſſe, *bene* illa verba dici: at quid obſtat, quo minus ante eum moneamus ipſiusque animum ad excipiendam egregiam ſententiam, tanquam hoſpitam, praeparemus et excitemus? Ac ſic in pluribus eſt agendum, omninoque uſus adverbiorum commendandus.

3) Si quid narramus et tradimus, hoc vel certo ſcimus vel opinamur, conjicimus, audivimus, arbitramur etc. Hinc notiones, modum hunc definientes, quo ſcimus aliquid, addendae crebro ſunt, ut lector vel auditor ſciat, quid et quantum de illa re credere, utrum eam pro certiſſima, an pro incerta ac mera opinione habere debeat. Ancillae et homines earum ſimiles ſolent, quidquid narrant, ita tradere, quaſi certiſſimum ſit. Non ſic Cicero: qui ubique fere addit *certum, manifeſtum, indubitatum eſt* etc. ſi de re certiſſima ſermo, it. *conſtat, perſpicio, intelligo, video, adparet, ſcio, non neſcio* etc., contra de minus certa *arbitror, puto, exiſtimo, credo, videtur mihi* etc., de incertiſſima *opinor, conjicio, dicunt, ajunt, audivimus, rumor eſt* etc. Cujusmodi additamenta, quae nondum in vernaculam ſatis venerunt, quantopere perſpicuitatem adjuvent in Ciceronis libris, illorum pleniſſimis, vix dici poteſt. Paucula exempla dabimus: v. c. pro *deus eſt* dicitur *deum eſſe manifeſtum, certum, indubitatum eſt, aperte videmus* ſ. *intelligimus, nemo neſcit, nemo ignorat, quis eſt qui neſciat* ſ. *qui non videat?* — Cic. Manil. 7 *nam tum, cum in Aſia res magnas multi amiſerant, ſcimus Romae ſolutione impedita fidem concidiſſe.* Addit *ſcimus*, ut declaret, ſe de re omnibus nota loqui. Si omiſſo τοῦ

Digitized by Google

ſcimus dixiſſet *Romae ſolutione impedita fides concidit*, poterant nonnulli auditores, quibus iſta res haud nota erat vel non ſatis nota, opinari, eum tantum ita credere, nec de manifeſta re loqui. — Cicero ad Div. IIII ep. 14 §. 8 ſcribit Plancio exſulanti, quem conſolari volebat: *Si enim ſtatus erit aliquis civitatis, quicunque erit, te omnium periculorum video expertem fore. Nam alteros* (Caeſarianos) *tibi jam placatos eſſe intelligo, alteros* (Pompejanos) *nunquam iratos fuiſſe.* Addit *video* et *intelligo*, tanquam de re paulo certiori loquens, ut animum Plancii confirmet. — Sic *perſpicio* addit ad Div. II, 18 §. 4 *Nocere tibi iratum neminem poſſe perſpicio* etc., ut oſtendat, ſe de re minus dubia loqui. — Alibi addit *audivimus, accepimus* etc., *puto, arbitror, videtur* etc., ſi non audet pro certa rem habere; v. c. Manil. 9 *Hoc jam fere ſic fieri ſolere accepimus, ut regum adflictae fortunae facile multorum opes adliciant ad miſericordiam, maximeque eorum, qui aut reges ſunt aut vivunt in regno.* — Cic. ad Div. V ep. 21 §. 10 *Eſt enim res jam in eum locum deducta, ut, quamquam multum interſit inter eorum cauſas, qui dimicant, tamen inter victorias non multum interſuturum putem.* Recte addit *putem*, quia neſciebat, an multum inter victorias ambarum partium interfuturum eſſet: quod ſi dixiſſet *interfuturum ſit*, viſus eſſet certo ſcire. — Cic. ad Div. VI ep. 4 §. 18 *Ego, quae te velle quaeque ad te et ad tuos pertinere arbitrabor, omnia ſtudioſe diligenterque curabo.* Recte addit *arbitrabor*, quia neſcit ea omnia, quae ad Torquatum ejusque domum pertineant h. e. utilia eſſe poſſint; neſcit, quae Torquatus velit. Si omiſiſſet *arbitrabor* ac dixiſſet *quae tu vis, quaeque ad te et ad tuos pertinent*, falſo ac ſimul inhumanius dixiſſet. — Ibid. ep. 23 §. 5 *Ego, quid poſſim, neſcio vel potius me parum poſſe ſentio. Illud tamen tibi polliceor, me, quaecunque ſaluti dignitatique tuae conducere arbitrabor, tanto ſtudio eſſe facturum* etc. Recte et modeſte dictum. Homo homini non poteſt polliceri, ſe facturum omnia, quae illius ſaluti dignitatique conducant vere, ſed tantum, quae *arbitratur* conducere. — Hinc et millies *videri* addit, v. c. ad Div. V ep. 21 §. 8 *Neque me tamen ulla res alia Romae tenet, niſi exſpectatio rerum Africanarum* (belli Africani). *Videtur enim mihi res in propinquum adducta discrimen.* Recte *videtur mihi adducta*, non *adducta eſt*: nec enim certo ſciebat. — Ibid. §. 15 *Ego, ſi videbitur recte fieri poſſe, ad te veniam brevi* pro *ſi recte fieri poterit;* at rectius et accuratius additur *videbitur* h. e. *ſi credidero:* proficiſcimur enim, non quia *recte* h. e. tuto proficiſci poſſumus: quis enim mortalium

talium hoc certo ſcit? ſed quia credimus, nos poſſe. — Hinc Cicero ſaepe claudit periodos per *videatur*, quod non plane otioſum eſt, ſed indicat, eum tantum *putare*, hoc vel illud ita eſſe; eſtque ſaepe modeſtius dictum: ſaepe tamen *videatur* eſt quoque idem quod *intelligatur man ſieht.* Sed et de aliis hominibus Cicero, accurate loquens, ita loquitur, v. c. Cluent. 64, ubi ſermo eſt de ſingulari furto Stratonis ſervi, qui fundum armarii exſecuerat atque ita pecuniam inde abſtulerat: *Quidam ex amicis Saſſiae recordatus eſt, ſe nuper in auctione quadam vidiſſe in rebus minutis aduncam ex omni parte dentium et tortuoſam venire ſerrulam, qua illud* (armarium) *potuiſſe ita circumſecari videretur:* pro *qua illud potuiſſet ita circumſecari;* at recte additur *videretur,* quia mera tamen erat opinio et conjectura. — Hanc igitur rationem in primis imitemur, et v. c. pro *ego iſto homine, quia probus et integer eſt, utar* dicamus *quia probus et integer videtur* vel, ſi paulo certius, *quia eum probum et integrum eſſe judico, video, perſpicio:* ſic, ſi librum praeclarum eſſe audivi et eum emere volo, non dicere poſſum: *Ego librum illum, quia praeclarus eſt, emam,* ſed *Ego librum, quem* (vel *quia eum) praeclarum eſſe audivi, emam,* et ſic in ceteris.

SECT. XI

6) *De adjectione inſtrumenti* ſ. *rerum, per quas res efficitur.*

Sextus fons perſpicuitatis propior in explicandis rebus eſt *adjectio inſtrumenti* h. e. rerum earum, per quas aliquid ſit, fiet vel effectum eſt. Pertinet hoc quoque ad ſubtilitatem explicationis. Lector vel auditor non modo vult ſcire, rem factam eſſe, cur et quomodo facta ſit etc., ſed etiam quibus rebus et quibus auxiliis. Hoc nunquam omittendum eſt, niſi *ſtatim ſua ſponte a quolibet* intelligatur. Stultum enim foret ubique dicere *oculis adſpicere, pedibus ire, calamo ſcribere* etc. Ergo judicio quoque opus. Exempla pauca adferam. Quando dico: *Pompejus effecit, ut nomen Magni conſequeretur,* ſentio deeſſe *id*, *per quod* illud effecerit: accuratius ergo dico *Pompejus multis rebus praeclare ac feliciſſime geſtis effecit, ut nomen Magni conſequeretur.* Sic pro

Ciceroni contigit, ut, licet ignobilis eſſet, ad ſummos honores perveniret dici poteſt: *Ciceroni eloquentiae magnitudine contigit, ut* etc. Sic pro *Frater tuus eo felicitatis progreſſus eſt, ut ab omnibus omnino laudaretur* accuratius dicitur *Frater tuus inſigni humanitate, modeſtia,* vel etiam *ſummo virtutum ſtudio* etc. *eo felicitatis progreſſus eſt, ut* etc. Nonne ita res fit magis perſpicua? Sic Cicero fere ubique.

V. c. Marcell. 2 in laudanda magnitudine et celeritate rerum geſtarum Caeſaris ait: *nec vero disjunctiſſimas terras citius cujusquam paſſibus potuiſſe peragrari, quam tuis non dicam curſibus ſed victoriis luſtratae ſunt* (Ed. Ern. *ſint*). Rectius et accuratius, quam ſi dixiſſet: *nec vero disjunctiſſimas terras citius a quoquam potuiſſe peragrari, quam a te luſtratae* (aliae edd. *illuſtratae*) *ſunt.* Pro *a quoquam* non opus erat dici *paſſibus cujusquam:* at pro *a te* opus erat dici *curſibus,* imo *victoriis tuis,* vel *tuis non dicam curſibus ſed victoriis:* at, quia hoc ponere volebat, mutabat quoque ob numerum ſ. concinnitatem membrorum *a quoquam* in *cujusquam paſſibus.* — Agrar. II, 3 med. *Neque enim ullo modo facere poſſum, ut, cum me intelligam non hominum potentium ſtudio, non excellentibus gratiis paucorum, ſed univerſi populi romani judicio conſulem ita factum, ut nobiliſſimis hominibus longe praeponerer, non et in hoc magiſtratu et in omni vita ſim* (ſic leg. et ſic Edit. Erneſt., non *eſſem*, ut ceterae Editt. habent) *popularis.* Tolle verba *non hominum potentium ſtudio, non excellentibus gratiis paucorum, ſed univerſi populi romani judicio,* et omnis ſententia periit. — Ibid. in fine narrans, quam miſero ſtatu rempublicam initio conſulatus ſui acceperit, ait inter alia miſeriae illius ſigna; *ſublata erat de foro fides,* et hic poterat deſinere, ſed addit: *non ictu aliquo novae calamitatis, ſed ſuſpicione ac perturbatione judiciorum, infirmatione rerum judicatarum.* Recte: ita enim intelligitur, quibus rebus fides ſublata ſit. — Orat. I, 9, ubi Scaevola Craſſum, qui dixerat ab oratoribus civitates initio eſſe conſtitutas, refutans dicit: *Quis enim tibi hoc conceſſerit, aut initio genus hominum in montibus ac ſylvis disſipatum non prudentium conſiliis compulſum potius quam diſertorum oratione delinitum ſe oppidis moenibusque ſepſiſſe?* Recte additur *non prudentium conſiliis compulſum potius quam diſertorum* etc. — Ibid. c. 61 de Demoſthene: *cumque ita balbus eſſet, ut*

ejus

ejus ipſius artis, cui ſtuderet, primam literam non poſſet dicere, perfecit meditando, ut nemo planius eo locutus putaretur. Recte addit *meditando* h. e. *exercitatione.* — Ibid. c. 8 de praeſtantia eloquentiae: *Quid enim eſt tam admirabile — aut tam potens tamque magnificum, quam populi motus, judicum religiones, ſenatus gravitatem unius oratione converti?* Praeclare additum eſt *unius oratione.* Eadem haec ſententia eſt fere Muren. 11 in. *Gravis etiam illa eſt et plena dignitatis dicendi facultas, quae ſaepe valuit in conſule deligendo, poſſe conſilio atque oratione et ſenatus et populi et eorum, qui res judicant, mentes permovere.* — Cicero ad Div. VIIII ep. 14 §. 14 Dolabellae, quem laudare vult, dicit: *Hoc ſi tibi fortuna quadam contigiſſet, gratularer felicitati tuae: ſed contigit magnitudine tum animi tum etiam ingenii atque conſilii.*

SECT. XII

7) *De adjicienda notione temporis.*

Septimus perſpicuitatis fons propior eſt *adjectio temporis:* cujus notionem ad definite loquendum ac primariam notionem ſ. theſin plenius effingendam et explicandam pertinere, quis non videt? Volumus enim etiam ſcire, *quando res* facta ſit, *quamdiu* duraverit etc. Addere igitur illam eſt ſcriptoris et oratoris. Accuratius is v. c. loquitur, qui dicit: *heri frater tuus apud me fuit, et tres tantum horas mecum manſit*, quam qui dicit: *frater tuus apud me fuit, et non diu mecum manſit.* Nonne vero etiam ille magis perſpicue quam hic loquitur? Sic, qui dicit: *amabo te, quoad vivam; beneficium tuum nunquam oblivıſcar*, accuratius magisque perſpicue loquitur, quam dicens: *amabo te, beneficium tuum non obliviſcar.* Cicero hanc diligentiam in addenda temporis notione ubique fere obſervat h. e. ubicunque poteſt et opus eſt.

V. c. Manil. 3 in. hortans Romanos, ut maculam in bello ſuperiori Mithridatico conceptam deleant, ita loquitur: *Et quoniam ſemper adpetentes gloriae praeter ceteras gentes atque avidi laudis fuiſtis, delenda vobis eſt macula Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta* etc. Non dicit *macula ante ſuſcepta,*

 ſed

Digitized by Google

ſed *macula Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta*, ut tempus magis definiatur: et ſtatim explicat, qua re maculam illam conceperint, ac pergit: *quod is, qui uno die, tota Aſia, tot in civitatibus uno nuntio atque una literarum ſignificatione cives romanos necandos trucidandosque denotavit, non modo poenam nullam ſuſcepit* etc. Intelligit Mithidatem: poterat verba *uno nuntio atque una literarum ſignificatione* omittere: at tum non tota notio facti illius Mithridatici patuiſſet. — Ad Div. I ep. 1 in. *Ego omni officia ac potius pietate erga te ceteris ſatisfacio omnibus, mihi ipſi nunquam ſatisfacio.* Poterat dicere *mihi ipſi non ſatisfacio:* at quanto accuratius ac ſimul humanius dicit *nunquam,* tanquam credat, ſe nunquam ſatis poſſe pietatis officiique Lentulo pro hujus opera in Cicerone revocando praeſtare. — Ad Div. XIII ep. 17 in. Curii, quem commendat Servio, amicitiam laudans ait: *Nam et amicitia pervetus mihi cum eo eſt, ut primum in forum venit, inſtituta* (i. e. coepta), *et Patris* (urbe Achajae) *cum aliquoties antea tum proxime hoc miſerrimo bello domus ejus tota mihi patuit.* Adtendas, quaeſo, diligentiam Ciceronis! Poterat dicere: *Nam et amicitia pervetus mihi cum eo eſt dudum inſtituta et Patris cum aliquoties antea tum nuper domus ejus tota mihi patuit:* ſed pro *dudum* maluit dicere *ut primum in forum venit* h. e. *togam virilem accepit*, et pro *nuper* maluit dicere *proxime hoc miſerrimo bello.* — Add. Sulpicii Epiſt. ad Cic. in Epp. Cic. ad Div. IIII ep. 12 §. 4 caedem Marcelli narrans: *Poſtridie ejus diei, cum ab Athenis proficiſci in animo haberem, circiter hora decima noctis Poſtumius, familiaris ejus, ad me venit et mihi nuntiavit, M. Marcellum, collegam noſtrum, poſt coenae tempus a P. Magio Cilone, familiare ejus, pugione percuſſum eſſe et duo vulnera accepiſſe, unum in ſtomacho, alterum in capite ſecundum aurem* etc. Quam diligenter! *poſtridie ejus diei, circiter hora decima noctis, poſt coenae tempus.*

SECT. XIII

8) *De addenda idea loci.*

Octavus fons perſpicuitatis propior eſt *adjectio loci.* Cupimus enim quoque ſcire, ubi res geſta ſit, acciderit, ubi aliquis nunc ſit etc., in quem locum profectus ſit, unde venerit etc. Et placet is ſcriptor et orator, qui noſtrae cupiditati ſatisfacit et ſua ſponte it ob-

Digitized by Google

it obviam, quia videtur nihil reticere velle, quod ad totam rem perſpiciendam pertineat; cum contra is diſpliceat ac perſpicuitati rei officiat, qui notionem loci omittat. Cicero quidem hac in re quoque ubivis fere eſt diligens: interdum loci ideam univerſam tradens per *omni loco*, *ubique*, *nusquam* etc.; interdum ipſum locum accurate memorans:

V. c. Roſc. Am. 24 in. de Furiis loquens parricidas perſequentibus: *Videtisne, quos nobis poetae tradiderunt patris ulciſcendi cauſa ſupplicium de matre ſumſiſſe. — ut eos agitent Furiae neque conſiſtere usquam patiantur* etc. Abeſſe poterat *usquam*, at rectius adeſt. — Manil. 3 de caede civium romanorum juſſu Mithridatis facta loquens: *quod is, qui uno die* (en notionem temporis!), *tota Aſia, tot in civitatibus uno nuntio atque una literarum ſignificatione cives romanos necandos trucidandosque denotavit.* Addidit verba *tota Aſia, tot in civitatibus*, ut totius facti crudelis ratio appareret. — Add. epiſtola Sulpicii modo laudata ad Div. IIII ep. 12 §. 4 de caede Marcelli: *pugione percuſſum eſſe et duo vulnera accepiſſe, unum in ſtomacho, alterum in capite ſecundum aurem:* et paulo ante §. 2 *cum ab Epidauro Piraeeum navi advectus eſſem* etc. §. 4 *ut ab Athenis in Boeotiam irem* etc.

SECT. XIIII

9) *De adjectione effectus ſ. conſequentiae.*

Nonus fons perſpicuitatis propior eſt *adjectio effectus* rei et eorum, quae inde ſecuta ſunt vel ſequi ſolent vel tantum concludi poſſunt. Adjuvat et hoc perſpicuitatem rei. Non enim lector vel auditor ſemper ipſe vult aut poteſt e dictis id colligere, quod ex iis conſequatur. Cicero nec hanc rationem facile negligit, imo in ea eſt longe diligentiſſimus:

V. c. ad Div. V ep. 12 §. 16 *Quem enim noſtrum ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miſeratione delectat? qui tum denique ſibi evelli jubet ſpiculum, poſtquam ei percontanti dictum eſt, clypeum eſſe ſalvum.* Hic poterat deſinere, ſed addit: *ut etiam in vulneris dolore aequo*

animo cum laude moreretur. — Manil. 1 extr. *Dicendum eſt enim de Cn. Pompeji ſingulari eximiaque virtute: hujus autem orationis difficilius eſt exitum quam principium invenire. Ita mihi non tam copia quam modus in dicendo quaerendus eſt.* Additur *ita mihi non tam copia* etc., quae verba per ſe poterant abeſſe, quia eorum ſententia e praecedentibus quodam modo intelligi poteſt: ſed addita augent perſpicuitatem efficiuntque, ut magnitudo Pompeji melius perſpiciatur. — Ibid. c. 6, ubi docet Aſiam provinciam propter vectigalia non modo a calamitate ſed etiam metu calamitatis defendendam: *Nam*, pergit, *ceteris in rebus, cum venit calamitas, tum detrimentum accipitur; at in vectigalibus non ſolum adventus mali ſed etiam metus ipſe affert calamitatem. Nam cum hoſtium copiae non longe abſunt, etiam ſi irruptio facta nulla ſit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deſeritur, mercatorum navigatio conquieſcit.* Hic deſinere poterat, ſed addit: *Ita neque ex portu neque ex decumis neque ex ſcriptura vectigal conſervari poteſt.* Hoc e prioribus per ſe ſequitur: nam, ſi pecora relinquuntur, perit ſcriptura; ſi agricultura deſeritur, pereunt decumae; ſi navigatio mercatorum conquieſcit, perit portorium. — Ibid. c. 9 narrans Mithridatem regum auxiliis adjuvari ait: *Hoc jam fere ſic fieri ſolere accepimus, ut regum adflictae fortunae facile multorum opes adliciant ad miſericordiam, maximeque eorum, qui aut reges ſunt aut vivunt in regno, ut regale his nomen magnum et ſanctum eſſe videatur.* Hic poterat deſinere, ſed addit, quid inde ſecutum ſit: *Itaque tantum victus efficere potuit, quantum incolumis nunquam eſt auſus optare: nam cum ſe* etc. — Ibid. c. 13 med., poſtquam de avaritia imperatorum in provinciis dixerat, addit: *Itaque propter hanc avaritiam imperatorum quantas calamitates, quocunque ventum ſit, noſtri exercitus ferant, quis ignorat?* — Agr. II, 4, poſtquam dixerat, ſe, quia ab univerſo populo factus ſit conſul, etiam popularem eſſe debere, pergit: *Quare qui poſſum non eſſe popularis* etc. — Poteſt quoque *effectus* recte adjici, de qua re ſupra in capite de *copia dicendi* p. 434 dictum eſt: v. c. pro *deus eſt longe potentiſſimus* poteſt dici: *deus eſt tam potens, ut nihil ſit, quod non poſſit efficere:* pro *homo eſt valde indoctus, imperitus*, dicitur: *homo eſt tam imperitus, ut ne minimas quidem res intelligat*, vel *ut ne legere quidem ſciat.* Sic pro *hic homo eſt amantiſſimus veritatis* dicitur: *hic homo eſt tam amans veritatis, ut mendacium ne audire quidem, nedum dicere poſſit.* Sic pro *Res, quam narras, eſt falſiſſima* dicitur *Res, quam narras, eſt tam falſa, ut vel puer fidem tibi deneget* etc.

Quis-

Quisque videt hanc adjectionem effectus perſpicuitati rei, quae traditur, majori prodeſſe. — Interdum etiam *effectus* et *conſecutionis notio* uno vocabulo comprehendi poteſt, v. c. *victor disceſſit* pro *fuit: omnia proſtrata jacent* pro *ſunt:* in primis apud Poetas: Phaedr. I, 20, 6 *canes rupti prius periere* pro *rupti prius ſunt.* — Ovid. Met. I, 119, 120 *Tum primum ſiccis aer fervoribus uſtus Canduit, et ventis glacies conſtricta pependit* pro *uſtus eſt, conſtricta eſt:* at praeclare additur *Canduit, pependit:* ibid. v. 124 *preſſique jugo gemuere juvenci* pro *preſſi ſunt,* at *gemuere* perficit, ut ita loquar, *notionem.* Pertinet haec res in primis ad gravitatem dicendi, de qua infra.

SECT. XV

10) *De periphraſi.*

Decimus fons perſpicuitatis propior in explicatione rerum eſt *periphraſis* ſ. *circumſcriptio rei* per plura verba, Facile intelligitur, per plura vocabula poſſe rem magis perſpicue tradi quam per unum. Nam unum vocabulum celeriter praetervolat aures auditoris et oculos lectoris, atque ita idea in eo latens negligitur vel parum animadvertitur. — At notandum eſt, duplicem eſſe periphraſin. — Una eſt, quando notio una reducitur ad genus ſuum h. e. exprimitur verbis generalibus: haec ſervit tegendae et occultandae notioni, ſi talis eſt, ut tegi occultarique paululum mereatur. Hanc huc non pertinere per ſe clarum eſt: nam, ſi tegit notionem, non perſpicuam reddere poteſt. Talis eſt v. c. periphraſis illa ap. Ciceronem Milon. 10 extr., ubi Cicero narrans Milonis ſervos cum Clodii ſervis pugnaſſe, et ſimul tecte h. e. ita, ut vix ab auditoribus ſentiatur, memorare cupiens, in ea pugna Clodium occiſum eſſe, utitur hac generali periphraſi: *fecerunt id ſervi Milonis, quod ſuos quisque ſervos in tali re facere voluiſſet* pro *ulti ſunt dominum ſuum, quem caeſum eſſe putabant, atque ita occiderunt Clodium.* — Alterum genus periphraſeos, huc pertinens,

nens, eſt id, quando notio ſ. res diſſolvitur in ſuas partes et attributa ſua vel omnia vel ſaltem aliquot: quo pertinent omnes definitiones et deſcriptiones.

V. e. pro *quis deum non amet* dicitur *quis eum non amet, a quo creatus eſt atque quotidie innumerabilibus beneficiis adficitur?* Sic pro *mirum eſt Chriſtianos non legere libros ſacros* dici poteſt: *Quis non miretur, libros ſacros non legi ab iis, qui illorum auctoritate niti dicunt ſuam religionem?* — Sic ap. Cic. Roſc. Am. 22 *parentes occidere* ita circumſcribitur: *eos, per quos quis lucem ſuaviſſimam adſpexit, luce privare:* verba ſunt ibi *qui tantum immanitate beſtias vicerit, ut, propter* (i. e. *per*) *quos hanc ſuaviſſimam lucem adſpexerit, eos indigniſſime luce privarit:* quanto magis perſpicue dixit, quam ſi dixiſſet: *qui tantum immanitate beſtias vicerit, ut parentes ſuos occiderit?* — Manil. 3 Mithridates circumſcribitur per ſingulare factum, quod cives multos occidi juſſit. Verba ſunt: *delenda vobis eſt illa macula Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta, quae penitus jam inſedit atque inveteravit in populi romani nomine; quod is, qui uno die, tota Aſia, tot in civitatibus uno nuntio atque una literarum ſignificatione cives romanos necandos trucidandosque denotavit, non modo adhuc poenam nullam ſuo dignam ſcelere ſuſcepit* etc. Hic *is, qui uno die — trucidandosque denotavit* eſt *Mithridates.* Iam ſi Cicero dixiſſet: *delenda eſt vobis macula Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta, quae penitus jam inſedit atque inveteravit in populi romani nomine, quod Mithridates non modo adhuc poenam nullam ſuo dignam ſcelere ſuſcepit* etc. an auditores perſpexiſſent, cur macula delenda eſſet, et qua in re conſiſteret ſcelus Mithridatis, pro quo nondum poenam ſuſcepiſſet? ac num Romani ad bellum cum Mithridate denuo gerendum atque ita ad imperium Pompejo in illo committendum incitati fuiſſent? Nullo modo. At in illa periphraſi latet explicatio maculae ac ſimul cauſae, cur bellum gerendum ſit: ut adeo tales periphraſes quodam modo magis ad brevitatem quam ad copiam dicendi referendae videantur. — Ibid. c. 17 in. Pompejum circumſcribens ita ait: *aut cur non, ducibus diis immortalibus, eidem, cui cetera ſumma cum ſalute reipublicae commiſſa ſunt, hoc quoque bellum regium committimus?* pro *aut cur non ducibus diis immortalibus Pompejo hoc quoque bellum regium committimus?* Sed quis non ſentit illa periphraſi ſimul incluſum eſſe argumentum, propter quod Pompejo hoc bellum regium committi debeat, quia

quia ſcil. ei jam cetera ſumma cum ſalute reipublicae commiſſa ſint; atque illam periphraſin magis perſpicue Romanos docuiſſe, cur Pompejo illud imperium permittendum eſſet, quam ſolum nomen Pompeji? Cf. plura exempla circumſcriptionis ſupra p. 419 ff. in capite de *copia dicendi.*

SECT. XVI

11) *De diſſolutione Totius in partes et Generis in ſpecies et individua.*

Undecimus fons perſpicuitatis propior in explicandis rebus eſt *diſſolutio Totius in ſuas partes*, *Generis in ſuas ſpecies atque individua*, ſi fieri poteſt. Poſſit haec ratio quodam modo ad periphraſin referri. Omne *Totum* et *Genus* uno vocabulo expreſſum cito praetervolat auditoris aures et lectoris oculos atque ſimul mentem: at in partes et ſpecies diſſolutum diutius verſatur ante aures auditoris et oculos lectoris, atque ita facilius et planius perſpicitur. — Deinde res eo celerius et facilius intelligitur, quo propius admovetur ſenſibus. *Genus* et interdum *Totum* maxime remota ſunt ab illis: at *partes* et *ſpecies* ſunt iis propiores: proxima ſunt *individua*, quippe quae in rerum natura reperiuntur, atque ita noſtris ſenſibus nota ſunt, cum *Genus* et interdum *Totum* nonniſi cogitatione ſciamus. Hinc et exempla ſingulorum hominum tantopére proſunt perſpicuitati. Et quid aliud eſt exemplum afferre, quam Totum in partes vel Genus ſpeciemve in individua diſſolvere, ſi quidem accurate perpendas? — Dupliciter iſta diſſolutio Totius in ſuas partes et Generis in ſuas ſpecies vel individua inſtitui poteſt. 1) *Primum*, ut praedicatum, quod ante diſſolutionem iſtam Toti et Generi conveniebat, partibus deinde ac ſpeciebus vel individuis tribuatur. V. c. pro *Mors inſtat omnibus hominibus* dici poteſt *Mors pauperi et diviti, nobili et humili, docto et indocto inſtat:* hic *Homines* in partes vel ſpecies diſſolvuntur, in pauperes, divites,

vites, nobiles etc. et praedicatum *inſtat* manet. 2) *Deinde* poſſunt quoque ſingulis iſtis partibus vel ſpeciebus ſingula praedicata tribui: quae ratio perſpicuitati ac deinde etiam gravitati dicendi maxime eſt conſentanea: v. c. *Mors inſtat pauperi et diviti: minatur nobili et humili: invadit domos doctorum et indoctorum*, vel auctis praedicatis potius ita: *Mors inſtat pauperi, minatur diviti: adeſt humili, non parcit nobili: intrat domos indoctorum, nec timet domicilia doctorum.* Poteſt etiam praeponi *Totum* vel *Genus* atque ita dici: *Quis eſt mortalium, qui a mortis periculo liber eſſe poſſit? Inſtat illa pauperi, minatur diviti: adeſt humili, non parcit nobili: intrat domos indoctorum, nec timet domicilia* (vel *ſeriam frontem) doctorum et ſapientum.* Et ſic alia ratione facile variari poteſt. Ciceronis libri ſunt talium exemplorum pleniſſimi: neque enim ipſe in ulla parte perſpicuitatis tam regnat, quam in hac.

Prioris generis exemplum eſt Sext. 46 *Etenim in tanto civium numero magna multitudo eſt eorum, qui aut propter metum poenae, peccatorum ſuorum conſcii, novos motus converſionesque reipublicae quaerant, aut qui propter inſitum quendam animi furorem diſcordiis civium ac ſeditione paſcantur, aut qui propter implicationem rei familiaris communi incendio malint quam ſuo deflagrare:* pro *Etenim in tanto numero civium magna multitudo eſt civium malorum:* at vides, quam apte *cives malos* diviſerit in ſuas partes vel ſpecies; quamque perſpicue ita locutus ſit, quia hac diviſione quisque auditorum poterat cives malos agnoſcere. — Arch. 7 extr. laudans artes humanitatis prae aliis artibus dicere poterat: *Nam ceterae* (artes) *neque temporum ſunt neque aetatum omnium neque locorum. Haec vero ſtudia* (humanitatis) *proſunt omnibus temporibus, omnibus aetatibus et locis.* At quanto copioſius h. e. accuratius et diſtinctius pro eo dicit: *Nam ceterae neque temporum ſunt neque aetatum omnium neque locorum. Haec ſtudia adoleſcentiam alunt* (ſic leg. puto), *ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, adverſis perfugium ac ſolatium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, ruſticantur.* — Poſterioris generis exemplum eſt Milon. 8 in. dicere volebat, ironice

nice quidem: *Omnes omnino lugent Clodium;* ſed maluit ita loqui: *Luget ſenatus, moeret equeſter ordo, tota civitas confecta ſenio eſt, ſqualent municipia, adflictantur coloniae, agri denique ipſi tam beneficum, tam ſalutarem, tam manſuetum civem deſiderant.* Plura exempla ſupra p. 425 et 430 in capite de *copia dicendi* dedi, ubi de periphraſi agitur.

SECT. XVII

12) *De comparatione ac ſimilitudine addenda.*

Duodecimus fons perſpicuitatis dicendi propior in re explicanda eſt *adjectio comparationis* ſ. *ſimilitudinis.* Nihil magis rem perſpicuam reddit, quam *comparatio.* Haec eſt menſura, definiens rei magnitudinem, vilitatem, omnemque qualitatem. De nullarum rerum multitudine, paucitate, magnitudine, altitudine, pulchritudine aliave qualitate definite et ſubtiliter judicare poſſumus, niſi eas cum aliqua eaque ſatis nota re comparamus. Magnus acervus frumenti e comparatione demum cum modio aliove menſurae aptae genere intelligitur. Si quis ſe multum frumenti habere dicit, nemo ſcit, an vere multum ſit, quia alii aliquid vocant multum, quod aliis videtur non multum: nemo enim ſcit, quantum habeat. At, ſi modio menſus eſt, et dicere poteſt, ſe v. c. mille modios habere, tum demum de multitudine frumenti judicari poteſt. Sic vini oleique multitudo non niſi e comparatione ejus cum ſextariis, amphoris, aliisque generibus metiendi liquida, ſic panni longitudo et latitudo non niſi e comparatione cum ulna intelligitur. Sic et res omnes, quae mente, non oculis, comprehenduntur, metiri ſolemus comparandis iis cum alia re jam nota. V. c. *Helena* notae pulchritudinis fuit: it. *Venus* pro *pulcherrima* habetur vulgo: *Apelles* et *Zeuxis* ſunt noti *pictores* iique magni: Cicero et Demoſthenes ſunt noti ob *eloquentiam* ſummam: Homerus eſt notus *poeta* isque magnus: Roſcius clariſſimus *hiſtrio:* Alexander, Hanni-

Digitized by Google

Hannibal, Scipio, Caeſar, Eugenius noti ſunt ob *res multas bello bene geſtas:* Trajanus et Marcus Aurelius ob *bonitatem.* Sic nota eſt venti *celeritas* et *magnitudo* amoris parentum. Sic nix nota eſt ob *candorem* et *facilitatem liqueſcendi.* Sol notus eſt ob *ſplendorem* et *principatum* inter ſidera etc. Cum ejusmodi igitur rebus et hominibus comparamus res et homines, ſi opus erit: v. c. Cum dico *valde te amo, impenſe te amo,* non tam perſpicue loquor, quam ubi meum amorem cum amore magno aliorum eoque noto comparo, v. c. parentum erga liberos, vel liberorum erga parentes, et v. c. dico: *Amo te ita, ut pater filium* vel *filius patrem amat*, vel *ut pater filium non magis amare poſſit;* vel *Qualis amor parentum erga liberos eſſe ſolet, talis eſt meus erga te.*

Comparatio poteſt eſſe latior, brevior, et breviſſima. — *Latior,* quando rem, cum qua aliquid comparo, ante explico, argumentis confirmo et illuſtro. V. c. Comparationem amoris mei erga aliquem cum amore paterno ita latiorem reddere poſſum: *Magnus eſſe ſolet amor parentum erga liberos, nec quidquam fere eſt, quod ad ejus ſimilitudinem accedat. Nihil enim eſt, quod illi horum utilitati, commoditati. et felicitati non tribuant. Imo parentes ſaepe ſuae commoditati et utilitati commoditatem et utilitatem liberorum anteponunt. Sed, quamquam iſte amor eximius et ſingularis eſſe ſolet, tamen dubito, an amor, quo ego in te incenſus ſum, illi amori cedat* etc. Poteſt etiam res, quacum rem comparo, praeterea comparatione cum alia re magna ante illuſtrari. Sic Cicero pro Marcell. 2 comparans clementiam Caeſaris Marcello praeſtitam cum ejus rebus geſtis, has ante docet eſſe maximas, et, ut hoc doceat, comparat eas cum aliorum rebus geſtis et confirmat has longe ab illis ſuperari. Poſtquam itaque planum fecit, res Caeſaris geſtas eſſe ſummas et ſingulares, tum docet, iis ſuperiorem tamen eſſe iſtam clementiam,

tiam, idque argumentis confirmat. Totus locus, qui eſt paulo longior, eſt legendus. — *Brevior* eſt comparatio, v. c. quando res, cum qua aliquid comparatur, non explicatur necargumentis confirmatur nec per aliam ſimilitudinem illuſtratur, ſed pro nota ſumitur: v. c. *Magnus eſſe ſolet amor parentum erga liberos: quis hoc negat? Attamen meus erga te amor ab illo minime ſuperatur.* — *Breviſſima* eſt, ſi paucis vocabulis conſtat, v. c. *amo te, ut patrem:* vel *Qualis liberorum amor erga patrem, talis meus eſt erga te.* Poteſt etiam interdum particula comparandi *ut* etc. omitti, v. c. *Tu pater mihi es: in te patrem veneror* etc. Haec eſt origo metaphorae: nam in ea particula ſimilitudinis modo omittitur, atque ita tota ſimilitudo uno vocabulo exprimitur, ut in loco de metaphora p. 107 ſſ. dictum eſt.

Debet vero omnis comparatio eſſe *apta.* Hinc 1) res, quacum comparare aliquid cupis, debet eſſe *vera.* Unde res fictae omittendae ſunt omnes, v. c. *Phoenix,* avis quaedam a priſcis nominata, *cantus cygnorum tempore mortis, Elyſium, amor Pelecani erga pullos* etc. Cum talibus rebus nulla debet comparatio inſtitui: nam ſi res ipſa non eſt nec fuit, multo minus ſimilitudo ineſſe apta poteſt. 2) in rebus veris videndum, ut ſimilitudo, quam quaeris, vere inſit: hinc homines cum hominibus, res cum rebus, nec homines facile cum rebus vel res cum hominibus compares. Peccarunt hic interdum priſci: v. c. Caeſar comparavit multitudinem interfectorum cum longitudine temporis B. Gall. II, 11 extr. ita loquens: *Ita ſine ullo periculo tantam eorum multitudinem noſtri interfecerunt, quantum fuit diei ſpatium,* dicere debebat: *quantum licebat per diei ſpatium.* Liv. V, 23 *dictatorem aequiparari Iovis equis:* Liv. VIIII, 10 *Poſtumium devotioni Decii aequabant;* dicere debebat *factum Poſtumii:* Cic. Or. I, 4 extr. *Ingenia vero — noſtrorum hominum multum ceteris hominibus omnium gentium praeſtiterunt,* ubi dicere debebat *ingeniis ceterorum*

hominum pro *ceteris hominibus*. Talia peccata non ſunt imitanda. 3) debet etiam in comparandis hominibus eorum dignitatis et ordinis ratio haberi, ut v. c. regem cum rege, vel ſaltem non multo inferiore, ducem belli cum duce belli comparemus, nec v. c. militem quemvis cum rege, licet utriusque factum ſimillimum ſibi ſit, v. c. uterque mortem aequiſſimo animo contemſerit. Sic hominem fortiſſimum in bello, at ſimul propter alias virtutes notum, non comparare debemus cum homine, licet fortiſſimo, at propter malefacta noto. Sic neminem, quem ob laboris patientiam laudare velim, comparem cum Catilina, quia hic ſceleribus et flagitiis ſimul innotuit. Omninoque in comparatione rei cum re vel hominis cum homine videndum, ne ideae ſecundariae tales in animo lectoris vel auditoris excitentur, quae toti rei officere poſſint. Sic inſtitutionem magiſtri nolim comparare cum fimo, licet res utraque inter ſe hactenus conveniat, quia, ut fimus agrum mollit et fertilitatem adjuvat, ſic inſtitutio bona mentem animumque emollit fertilemque reddit. Injucunda enim ſimul excitetur idea.

Porro comparatio poteſt quadrupliciter inſtitui, ut vel par cum pari, vel majus cum minori, vel minus cum majori, vel contrarium cum contrario comparemus. Quadruplex hic uſus ſaepius occurrit apud Ciceronem:

1) *Par* vel *res* vel *homo* confertur cum *pari:* v. c. victoria cum victoria, orator cum oratore, poeta cum poeta: ubi fere ſic concluditur, quod alteri conveniat, id etiam alteri convenire debere. Sic Cicero Arch. 6 comparat ſuum ſtudium artium humaniorum cum aliorum ſtudio v. c. voluptatum etc. et ait: *Quare quis tandem me reprehendat, aut quis mihi jure ſuccenſeat, ſi, quantum ceteris ad ſuas res obeundas, quantum ad feſtos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias voluptates et ad ipſam requiem animi et corporis conceditur temporum, quantum alii tribuunt tempeſtivis conviviis, quantum denique aleae, quantum pilae, tantum mihi egomet ad haec ſtudia recolenda ſumſero?* — Ibid. c. 8 compa-

comparantur Homerus et Archias, ac docetur, multas civitates certaſſe de Homeri patria, voluiſſeque eum civem habere; hinc colligit Cicero: ***Ergo illi alienum*** (Homerum), ***quia poeta fuit, poſt mortem etiam expetunt: nos hunc*** (Archiam) ***vivum, qui et voluntate et legibus noſter eſt, repudiamus?*** Nonne in priori loco per comparationem fit perſpicuum, quam aequum ſit, Ciceroni ſtudia literarum non invidere, et in poſteriori loco, aequum eſſe Archiae civitatem non eripi? — Ibid. c. 9 extr. et 10 in. comparatur Archias cum Ennio: docet Cicero, quam carus fuerit Ennius Romanis, ac concludit: ***Ergo illum, qui haec fecerat, Rudium hominem, majores noſtri in civitatem receperunt, nos hunc Heracleenſem*** (Archiam) ***multis civitatibus expetitum, in hac autem legibus conſtitutum, de noſtra civitate ejiciemus?*** Nonne ita magis intelligitur, indignum eſſe, civitatem adimi Archiae, cum Ennio tributa ſit? Ac ſic ſaepiſſime.

2) ***Minor*** vel ***res*** vel ***homo*** cum ***majori*** comparatur, hactenus, ut adpareat, ſi res major non magnam vim habuerit, ſi homo major non multum effecerit, non mirum eſſe debere, ſi res vel homo minor multo minus efficere poſſit etc. Hoc valet ad hominem et rem excuſandam eique adeo aliquid laudis conciliandum.

3) In primis notanda eſt comparatio ***majoris rei*** cum ***minori***, qua nihil ad perſuadendum et ad rem illuſtrandam accommodatius eſt. Inſtituitur ea ſic, ut primum res minor ita explicetur et illuſtretur, ut etiam maximam eſſe adpareat, deinde addatur, eam tamen parvam eſſe prae illa re, quam cum illa comparamus, v. c. ſi comparamus virtutem cum doctrina illamque hac praeſtantiorem eſſe declarare volumus, dicimus v. c. ***Doctrina eſt haud dubie res praeclara et ab omnibus adpetenda: mentem enim illuſtrat*** etc. ***At quanto praeclarior eſt virtus? Nam*** etc. addendae enim ſunt cauſae, cur virtus praeclarior ſit. Nihil frequentius apud Ciceronem. Pertinet huc in primis locus ſupra laudatus Marcell. 2, in quo comparatio latiſſime tractata eſt: Docere omnino vult, clementiam Caeſaris erga Marcellum praeſtitam eſſe omnium rerum ſummam. Comparat ergo eam cum rebus bellicis a Caeſare praeclare geſtis. Has primum valde extollit: ***Nullius***, inquiens, ***tantum eſt flumen ingenii, nulli dicendi aut ſcribendi tanta vis, tanta copia, quae non dicam exornare ſed enarrare, C. Caeſar, res tuas geſtas poſſit. Sed adfirmo, et hoc pace dicam tua, nullam in his eſſe laudem ampliorem, quam eam, quam hodierno die conſecutus es.*** Deinde latius inſtituit comparationem rerum geſtarum Caeſaris cum rebus

Digitized by Google

geſtis aliorum imperatorum, valdeque illas laudat et concludit: *Quae quidem ego niſi tam magna eſſe fatear, ut ea vix cujusquam mens aut cogitatio capere poſſit, amens ſim.* Poſteaquam has bellicas laudes ſummopere extulit, tum incipit ſenſim has extenuare, ut clementia major videatur, id quod argumentis confirmare ſtudet. — Sunt et breviores comparationes, v. c. Cic. Arch. 8 comparatur Archias cum Roſcio hiſtrione: *Quis noſtrum tam animo agreſti ac duro fuit, ut Roſcii morte nuper non commoveretur* (i. e. doleret)? *qui cum eſſet ſenex mortuus, tamen, propter excellentem artem ac venuſtatem, videbatur omnino mori non debuiſſe. Ergo ille corporis motu tantum amorem ſibi conciliarat a nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus celeritatemque ingeniorum negligemus?* Cicero hac comparatione hoc ſtudet efficere, ut adpareat, ſi Roſcius propter artem corporis tantopere amatus fuerit, multo magis decere amari Archiam propter artem ingenii, ut ſic loquar, h. e. poeſin. — Ibid. c. 10 comparat Archiam cum poeta quodam malo, cui Sulla praemium dederat hac conditione, ut nihil poſtea ſcriberet: unde Cicero colligit et veriſimile reddit, Sullam multo magis Archiam expetiturum et civitate romana donaturum fuiſſe. Manil. 5 in. Cicero ſtudet Romanos ad bellum cum Mithridate redintegrandum incitare; quod ut efficiat, docet, quanto minoribus ſaepe de rebus majores bella geſſerint; ut hinc adpareat, eo magis nunc ob ignominiam magnam a Mithridate acceptam bellum cum hoc rege gerendum. Dicit: *Majores veſtri ſaepe mercatoribus ac naviculariis injurioſius tractatis bella geſſerunt: vos tot civium romanorum millibus uno nuntio atque uno tempore* (ab Mithridate) *necatis, quo tandem animo eſſe debetis? Legati quod erant adpellati ſuperbius, Corinthum patres veſtri, totius Graeciae lumen, exſtinctum eſſe voluerunt: vos eum regem inultum eſſe patiemini, qui legatum populi romani, conſularem, vinculis ac verberibus atque omni ſupplicio excruciatum necavit? Illi libertatem civium romanorum imminutam non tulerunt: vos vitam ereptam negligetis? Ius legationis verbo violatum illi perſecuti ſunt: vos legatum populi omni ſupplicio interfectum inultum relinquetis?* Quis non hinc videt, Mithridatem bello eſſe perſequendum? — Add. Arch. 12, ubi Cicero de gloriae cupiditate loquitur: *An, cum ſtatuas et imagines, non animorum ſimulacra, ſed corporum, ſtudioſe multi ſummi homines reliquerunt, conſiliorum relinquere ac virtutum noſtrarum effigiem nonne multo malle debemus, ſummis ingeniis expreſſam et politam?* Studet planum facere, quam carus ſit habendus Archias, cum

ejus

ejus poeſis ſerviat celebrandis nominibus claris: nam per *ſumma ingenia* intelligit poetas, quorum verſibus facta clarorum virorum celebrari ſolebant et adhuc ſolent.

4) Etiam *contrarium* cum *contrario* comparatur, ut illius vera ratio melius adpareat, e vulgari regula: *oppoſita juxta ſe poſita magis elucent.* Sic Cicero *vitam urbanam* cum *vita ruſtica* comparat in Orat. pro Roſc. Am. 27; *frugalitatem* cum *luxuria* Tuſc. V, 33 ſeq.; *Verrem* cum *Piſone Frugi* Verr. IIII, 25, ubi docet, hunc nimis diligentem fuiſſe in provincia, ita, ut, cum annulum ſibi faciendum curaret, hunc in foro coram omnibus fieri juberet, et aurum palam adpenderet artifici, Verrem contra parum diligentem in vaſis aureis multis faciendis: *Verrem* cum *Marcello* Verr. IIII, 54, ubi docet, hunc in bello magis peperciſſe Syracuſanis, quam illum in otio, et claudit: *Conferte Verrem, non ut hominem cum homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat injuria, ſed ut pacem cum bello, leges cum vi, forum et jurisdictionem cum ferro et armis, adventum et comitatum cum exercitu et victoria conferatis.* Sic comparat *Dionyſium tyrannum* cum *Archimede* Tuſc. V, 20 — 23.

SECT. XVIII

13) *De repetitione idearum.*

Tertius decimus fons propior perſpicuitatis in explicandis illuſtrandisque notionibus eſt *crebra repetitio rerum* ſ. *notionum:* qua nihil ad perſpicuitatem ac gravitatem dicendi magis accommodatum et neceſſarium eſſe poteſt. Ea nituntur multae figurae rhetoricae, ut anaphora, epiphora etc., quae nihil aliud ſunt quam repetitiones notionum. Notiones, non omnes, ſed eae, ad quas lector auditorve praecipue adtendere debet et quas ejus intereſt in primis tenere, quia illis ſuperſtructa eſt tota orationis compages et conſilium totum dicentis et ſcribentis, v. c. theſis, argumenta horumque argumenta etc., ſaepiſſime atque omni occaſione data repetendae ſunt, ut memoriae lectoris vel auditoris firmiter inhaereant, ex eaque ne elabantur: his enim elapſis ceterae notiones corruunt ac fruſtra prolatae ſunt. Semel

Digitized by Google

mel enim dicta facile oblivioni traduntur, et vel adtentiſſimus quisque non poteſt facere, ut non interdum hanc vel illam notionem, propter multitudinem aliarum notionum, amittat. Repetitionem igitur neceſſariam eſſe patet: quaeritur tantum, quomodo ſit inſtituenda. Fieri hoc debet plerumque tecte h. e. ita, ut lector vel auditor vix ſentiat, ſe eandem notionem iterum vel aliquoties audire aut legere. Quatuor modis hoc fieri poteſt ac debet et continuo et interjectis verbis:

1) *Continuo* una res ſ. notio bis, ter, ac ſaepius repeti poteſt, ſed aliis verbis, modo adfirmative modo negative, modo tropice modo proprie, aliave ratione. V. c. *liberalitas* et *beneficentia*, *factum* et *conſilium*, *pugnare* et *eniti* (Cic. ad Div. III, 10 §. 11), *frangere* et *debilitare*, *peccatum* et *error*, *averſari* et *exſecrari*, *praeclarum nec ubivis obvium* etc. Haec de ſingulis notionibus; de quibus ſupra p. 397 ſſ. dixi in cap. de *copia dicendi*, ubi monui, poſſe duo ac plura verba (ad exprimendam unam notionem) jungi, 1) quorum unum cauſam, alterum effectum, notet, 2) quorum unum exprimat notionem antecedentem, alterum conſequentem indicet, 3) quorum unum rem totam vel genus, alterum (vel cetera) partes vel ſpecies, deſignet, 4) quorum alterum ſit tropicum, alterum proprium, vel quorum unum ex hoc, alterum ex illo, tropo ductum, 5) quorum alterum fortius ſit altero, 6) quorum alterum poſitive, alterum negative, ſit dictum, omninoque 7) quorum alterum ab altero ſaltem paulum differat. — Eodem modo in junctis notionibus vel enuntiationibus (Sätzen) agendum eſt: v. c. Si thema ſit: *mors non eſt extimeſcenda*, et cauſa, *quia omnibus inſtat*, poſſim hanc cauſam fortaſſe ita exprimere varie ac repetere: *Mors enim inſtat omnibus hominibus: nemo ab ejus periculo liber eſſe poteſt: quisque, ſive ſit dives ſive pauper* etc., *mortalem ſe eſſe fateatur neceſſe eſt:* poſſis longius progredi, ſi velis: *Haec eſt communis ſors, quam fruſtra tentamus effugere: Nullae lacrymae, nullae preces, nullae divitiae, nullae opes liberare hinc poſſunt: Omnes exſpectat idem fatum* etc.

2) Maxime vero notiones et enuntiationes praecipuae, ut theſis, argumenta eorumque argumenta, et quidquid orator et ſcriptor pro re notabili habet, id poſt interjecta plura verba repeti debet. Hic eadem variatione, de qua paulo ante dixi, utendum eſt, ut repetitio ejusdem notionis et enuntiationis

tiationis non facile a lectore et auditore ſentiatur. Aegre enim ferret lector vel auditor, ſi eandem rem iisdem verbis ſaepe repeti videret audiretve, quia crederet, ſe pro puero haberi, cui eadem res ſaepius repetenda eſſet. Nemo enim eſt, qui non credat, ſe rem aliquam memoria facile tenere poſſe. At, ſi lector vel auditor eandem rem alia verborum forma et veſte videt et animadvertit, opinatur, ſe aliud quid videre et animadvertere: manetque in hoc errore, niſi in arte dicendi ipſe valde exercitatus ſit: ſed vel exercitato placet iſta variatio. Cicero hac in ratione excellit, ut adpareat, quam parum valeat eloquentia ſine iſta repetitione. In Agr. II, 1 ſeq. hanc notionem: *Ego homo novus factus ſum conſul meo anno*, ſaepe repetit: dicit primum: *Me primum hominem novum conſulem feciſtis:* deinde: *eum locum, quem nobilitas praeſidiis firmatum atque omni ratione obvallatum tenebat, me duce reſcidiſtis* etc. porro: *neque me tantummodo conſulem — ſed ita feciſtis, quomodo pauci nobiles conſules facti ſunt, novus ante me nemo:* deinde: *reperietis, me eſſe unum ex omnibus novis hominibus — qui conſulatum petierim, cum primum licitum ſit; conſul factus ſim, cum primum petierim* etc. Poſtea: *Eſt illud ampliſſimum, quod hoc honore ex novis hominibus primum me multis poſt annis adfeciſtis; quod prima petitione, quod anno meo:* deinde: *me non extrema tribus — ſed una voce univerſus populus romanus conſulem declaravit:* et c. 3 *Cum me intelligam — univerſi populi romani judicio conſulem ita factum, ut nobiliſſimis hominibus longe praeponerer* etc. — Ibid. quater promittit ſe fore popularem conſulem v. c. cap. 3 ait: *non ſolum hoc in loco dicam, ſed et in ſenatu dixi, popularem me futurum eſſe conſulem:* et paulo poſt: *Neque enim ullo modo facere poſſum, ut — non et in hoc magiſtratu et in omni vita ſim* (ſic leg. pro *eſſem) popularis.* Cap. 4 *Quae cum cernerem — dixi in ſenatu, me popularem conſulem futurum.* Et paulo poſt: *Quare qui poſſum non eſſe popularis* etc. In vocabulo *popularis* non poterat uti variatione ſed id ſervare cogebatur, quia tum ſolenne erat, et Cicero mentem ſuam conſiliumque ambiguo hoc vocabulo tegere volebat. — Sic idem Cicero in Maniliana quoties repetit, vectigalia eſſe in periculo, Pompejum eſſe virum magnum omnibusque virtutibus imperatoris ornatum, et digniſſimum, qui mittatur adverſus Mithridatem! — Unum exemplum illuſtrationis cauſa addam hoc: Si thema ſit: *mors non eſt extimeſcenda nimis hominibus*, ejusque primum argumentum ſit hoc: *quia omnibus inſtat:* hoc argumentum ſ. notio haec: *mors inſtat cuique*, ſaepiſſime ac ſaltem toties,

quoties hoc argumentum novo argumento confirmatur, repeti debet. Poſſit ergo fortaſſe ita dici: *Prima cauſa, cur mortem non nimis extimeſcere debeamus, eſt, quia omnibus inſtat, atque adeo fruſtra eam effugere tentamus. Hoc primum docet experientia quotidiana: Non fere eſt dies, qui iſtam vim mortis non declaret. Quotidie videmus vel audimus homines omnis generis ad locum ſepulturae efferri. Nec mors tantummodo pauperes, debiles, humiles et contemtos vocat, ſed et divites, robuſti, principes et honorati triſte ejus imperium experiuntur. Quis itaque id, quod effugere nequeat, nimiopere extimeſcat? Quis eſt tam infirmo animo, ut, quod omnibus commune eſt, quod certo ſcit ad ſe venturum, hoc ipſi angorem vel horrorem incutiat?* etc. *Corporis deinde* (alterum argumentum primi argumenti) *noſtri ſtructura ipſa nos docet, nos non immortales natos eſſe. Tam fragile enim eſt atque caducum, ut facile praevideamus, fore, ut aliquando corruat. Quod ſi ita ſe res habet, quis tam ſtultus eſſe poteſt tamque parum ſui memor, ut, quod fore aliquando certo praevideat, id adeo horreat, ſi quando fiat; et ut hoſpitem illam, cujus adventum certiſſimum eſſe dudum norit, ſummo horrore et tremore exſpectet. Non ſapientis eſt, id anxie horrere, quod mutari evitarique nequeat* etc. Poterant ac debebant haec longe latius explicari, illuſtrari etc., ſi neceſſe eſſe hoc loco putaſſemus.

3) Figurae illae rhetoricae, *anaphora*, *epiphora*, *ſymploce* et *epizeuxis*, huc pertinent: repetunt enim hae eandem notionem efficiuntque, ut ea menti lectoris et auditoris ſaepius obverſetur; qua re ut perſpicuitatem ita deinde ſimul gravitatem adjuvari quis non videt? *Anaphora* repetit notionem eandem in principio enuntiationum connexarum, v. c. *Deus nobis vitam dedit, Deus nos ſanitate donavit, Deus nos mente inſtruxit* etc. *Epiphora* repetit notionem in fine enuntiationum, v. c. *Doletis tres exercitus populi romani interfectos? interfecit Antonius. Deſideratis clariſſimos cives? eos quoque vobis eripuit Antonius. Auctoritas hujus ordinis adflicta eſt? adflixit Antonius. Symploce* eſt conjunctio anaphorae et epiphorae, v. c. Cic. Agr. II, 9 *Quis legem tulit? Rullus. Quis partem populi privavit ſuffragiis? Rullus. Quis comitiis prohibuit? Rullus. Quis tribus, quas voluit, vocavit, multo cuſtode ſortitus? Quis decemviros, quos voluit, renuntiavit? Idem Rullus. Quem principem renuntiavit? Rullum.* Quis inde non perſpicere poterat, quam periculoſa Rulli lex foret? *Epizeuxis* repetit eandem notionem continuo iisdem verbis, v. c. *Deus, deus hoc fecit:* ſic Cic.

Catil

Catil. I, 1 ***nos, nos, dico aperte, conſules deſumus*** h. e. nos conſules ſoli ſuſtinemus cauſam, cur nondum Catilina ſupplicio adfectus ſit. Cic. Font. 7 in. ***Fuit, fuit illis judicibus divinum ac ſingulare conſilium*** etc.

4) Tandem in fine orationis, qui epilogus vulgo vocatur, ſolent argumenta eorumque argumenta, ſed haec breviſſime, una cum theſi repeti, ut lector vel auditor denuo ſummam dictorum colligere et argumenta cum theſi comparare atque ita ſibi de theſi perſuadere poſſit. Hac de re nihil dicere hic adtinet. Quis enim hoc non obſervet?

SECT. XVIIII

14) *De pictura rei addenda.*

Quartus decimus fons propior perſpicuitatis in explicandis illuſtrandisque rebus ſ. notionibus eſt ***pictura rei*** ſ. ***deſcriptio rei vivida,*** quam vulgo *diatypoſin* et *hypotypoſin*, nomine graeco eoque notiori, adpellant. Cernitur illa in eo, ſi res aliqua ita narratur vel potius depingitur, ut ei intereſſe et oculis ipſam fere cernere videamur. Id quod fit, ſi quaedam ejus partes ſeu circumſtantiae, ſenſibus ſubjectae, in primis eae, quae oculis percipiuntur, recenſentur. Qua re quin perſpicuitas rei valde adjuvetur, quis dubitat? Sic Livius praelia ſaepe ita depingit, ut iis intereſſe et pugnantes videre videamur. Sic Cicero, Antonii compotationem deſcribens, Phil. II, 41 hanc ita auditoribus perſpicuam reddit, ut auribus et oculis fere ſubjiciat: Ait: *perſonabant omnia vocibus ebriorum: natabant pavimenta vino: madebant parietes* etc.: ſic Cic. Ligar. 3 extr. *Quid enim, Tubero, deſtrictus ille tuus in acie Pharſalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat?* etc. — At cavendum eſt, ne particulas rei ſeu circumſtantias eas, quae nauſeam creare poſſint, memoremus. Peccavit hic Cicero Phil. II, 25 extr. *In coetu vero populi romani, negotium publicum gerens, magiſter equitum, cui ructare turpe eſſet, is vomens, fruſtis eſculentis, vinum redolentibus, gremium ſuum et totum tribunal implevit.* Quis

verba haec ſine nauſea legere poteſt? Cicero ergo peccavit, odio graviſſimo in Antonium incenſus, quem omni occaſione data Romanorum contemtui exponere et omnibus deridendum propinare ſtudebat. Hoc odium illum abripuit eo, ut pudorem adeo offenderet.

SECT. XX

15) *Additamentum ad fontes perſpicuitatis rerum.*

Hi erant fontes perſpicuitatis rerum praecipui. Plures haud dubie detegi poterunt, ſi quidem in legendis magnis oratoribus ſingula accurate contemplemur, et, unde ducta ſint, inquiramus. Nam ipſi oratores ſaepe neſciunt, unde ſingula, quae protulerint, hauſta ſint: unde errant, ſi qui opinantur, e Ciceronis libris rhetoricis omnia praecepta perſpicuitatis atque etiam eloquentiae diſci poſſe. Poſſunt v. c. ad perſpicuitatis fontes in rebus explicandis referri

1) *Brevitas:* Saepe enim brevitas magis prodeſt perſpicuitati quam copia. Interdum intereſt lectoris et auditoris notiones quasdam ſtatim et ſimul cognoſcere, ut adeo peccet orator et ſcriptor, ſi divellat et ſingulas late explicet. In narrando in primis ſaepe decet nonnullas res, quam celerrime et arctiſſime fieri poteſt, jungi. Cf. ſupra p. 506 ſſ. caput de *brevitate* dicendi.

2) *Ordo idearum.* Ideae debent conjungi, prout earum natura poſtulat: de qua re ſupra in Parte priori p. 218 ſſ. late dictum eſt. Non facile alienae ideae debent immiſceri, ſaltem non multae: vocatur haec verborum interpoſitio *parentheſis.* Hinc longas *parentheſes* easque crebras, quantum quidem fieri poteſt, vitare debemus: ſaltem, ſi parentheſi paulo longiori ſuperſedere non poſſumus, debemus poſt illam repetere aliquot notiones priores, ſaltem notionem primariam, ut contextus interruptus quodam modo reſtituatur. Solent etiam nonnullae particulae, ut *ergo, igitur* etc. it. *inquam* perſpicuitatis cauſa adhiberi, de qua re infra dicetur ſect. 23 n. XII.

3) Modeſtia in acumine adhibendo. Qui acute loqui nimis cupit, ſaepe incidit in obſcuritatem.

4) Sub-

4) Subtilitas in omni re adtendenda, v. c. ut videamus, utrum praedicatum toti ſubjecto an ejus parti rectius conveniat: v. c. *offendere alicujus animum* pro *offendere aliquem: vulnerare alicujus corpus* pro *vulnerare aliquem:* ſic *puppim advertere litori* vel *ripae* pro *navem advertere* etc. Huc pertinet ſubtilitas in jungendis duabus ideis, ut v. c. praedicata conveniant ſubjectis, v. c. ut dicamus *gradus altus*, non *gradus magnus* etc. Referuntur talia vulgo ad vocabula: hinc et ibi de iſta re dicemus.

SECT. XXI

B) *De fontibus perſpicuitatis propioribus in uſu vocabulorum.*

Sequitur *alterum genus fontium perſpicuitatis propiorum* pertinens ad *verba* eorumque uſum. Magna, imo interdum omnis, perſpicuitas in eo nititur. Nam, niſi verba talia ſunt, ut per ea res vere exprimatur; niſi illa ſingulis notionibus accurate reſpondent; niſi recte juncta et collocata ſunt; niſi, quidquid dilucide cogitavimus, id aeque dilucide oculis lectorum et auribus auditorum exponere poſſumus: nunquam dicemur perſpicue dicere vel ſcribere. Iam de recto verborum uſu etſi ſupra in Parte hujus libelli priore c. 2 multa diximus, tamen et hic nonnulla monere non inutile erit. Perſpicuitas dicendi, quod ad verba adtinet, quatuor in rebus conſiſtit: 1) vocabulorum ſingulorum delectu 2) compoſitione 3) ordine 4) connexione. De his igitur pauca dicentur, ſed ita, ut lectores cum his ea, quae Parte priore dicta ſunt, conjungere velim, quia ſine ſupra dictis haec, quae nunc dicentur, nec ſatis intelligi nec ſatis prodeſſe poſſunt.

SECT. XXII

1) *De delectu vocabulorum ſingulorum.*

Primus fons propior perſpicuitatis in vocabulorum uſu eſt *delectus* isque rectus *vocabulorum ſingulorum.*

Hic

Hic notanda ſunt haec:

I) *Primum debent eligi vocabula vera*, h. e. ea, quae vere apud priſcos Latinos occurrunt, atque ita vere latina ſunt. Nam, ſi non leguntur apud priſcos Latinos, non credibile eſt ea ab auditoribus et lectoribus intelligi. Omittenda igitur ſunt

1) *Graeca vocabula* omnia, ſi quidem fieri poteſt h. e. ſi latine exprimi poſſunt. Peccant hic multi, qui libenter, et id plerumque praeter neceſſitatem, immiſcent graeca latinis, v. c. ubique dicunt *κατ' ἐξοχὴν, ὡς ἐν παρόδῳ, ὁ πάνυ Caſaubonus* h. e. *celeberrimus* etc. Nam non omnes lectores et auditores intelligunt graeca, qui latine ſciunt. — Excipiuntur tamen graeca vocabula a Latinis jam dudum recepta et latina veſte donata, atque in priſcis ſaepe occurrentia, v. c. *muſeum, tropaeum* etc. Tolerari haec poſſunt, quia jam ſatis nota ſunt et intelliguntur. Tolerari etiam poteſt, ſi quis quid graeco vocabulo exprimit, quia latino non poteſt: at hoc raro fieri ſolet, modo latine loqui velis. Pertinent huc figurae rhetoricae, quae forſitan omnes latine verti vel ſaltem veſte latina indui poſſint: ſed illud longe melius foret ac perſpicuitati convenientius. Nihil magis perſpicuitati nocet, et ambiguitati magis prodeſt, quam vocabula peregrina in eam linguam, qua in ſcribendo et dicendo uteris, recipere. Si omnes et dicentes et ſcribentes inde ab omni tempore hoc vitaſſent, et omnia vocabulis linguae ſuae, iisque popularibus, expreſſiſſent, multae diſſenſiones et ſectae non exſtitiſſent. — Verba peregrina in linguam aliam invecta amittunt ſenſim aliquid notionis vel aliquid adſciſcunt: donec tandem vera notio vel pereat vel valde obſcura et ambigua fiat. Docent hoc vocabula *Logice, Philoſophia, Philologia, Evangelium Matthaei*, et ſexcenta alia. Quis haec nomina intelligit ſine explicatione et definitione? At, ſi cui nomini demum explicatio ſeu definitio addenda eſt, nonne hoc indicat, illud eſſe per ſe obſcurum vel ambiguum? Huc pertinent ea, quae ad verbum ſunt translata, v. c. *regeneratio, fides in Chriſtum, conſummatio ſaeculi* etc. Iam, ſi vocabula peregrina ſunt praeterea tropica, difficultas eorum et obſcuritas magis augetur.

2) Omittenda ſunt vocabula recens inventa, et in Theologorum, Iureconſultorum, Medicorum, Philoſophorum, aliorumque libris et orationibus interdum obvia: quia non ſunt vocabula vere latina. Tolerari tamen debent, ſi ſunt per neceſſitatem inventa, v. c. *infuſum*, ut a *decocto* diſcernas etc.

Digitized by Google

etc. Sed unde diſcimus, quae vocabula ſint priſcorum, et quae ſint recens inventa? Maxime e lectione priſcorum: haec eſt certiſſima magiſtra: at, quia ea ab omnibus poſtulari non poteſt, prodeſt lectio librorum, in quibus vocabula recens facta collecta ſunt, quales ſunt *Cellarii Antibarbarus* et *Curae poſteriores*, *Vorſtii libellus de latinitate merito ſuſpecta*, *Ienſii Collectanea purae et impurae latinitatis* etc., it. uſus Lexici boni. Attamen non credendum eſt in his libris omnia ſero facta et ſcriptoribus optimis ut Ciceroni, Caeſari etc. ignota contineri. Quis enim mortalium omnia iſta colligere poſſit? Talia vocabula ſunt v. c. ***abbreviatura***, ***aequipollentia***, ***aptitudo***, ***coacte***, ***concivis***, ***confrater***, ***condeſcendere***, ***controvertitur***, ***correcte***, ***extemporaneus***, ***filialis***, ***gratitudo***, ***impraegnare*** etc.

3) Omittenda ſunt vocabula dubiae auctoritatis, h. e. quae quidem adhuc in ſcriptoribus priſcis, ſaltem in multis eorum editionibus, leguntur, ſed quae Critici vel ejecerunt, vel ejicienda adhuc cenſent, quia non videntur a ſcriptore profecta, vel quae aliis de cauſis incerta ſunt. Talia ſunt ***acccerſo*** pro ***arceſſo***, ***divertere einkehren*** pro ***devertere***, ***multare*** pro ***mulcare*** i. e. ***verberare*** ſ. ***percutere***, ***periculum*** ap. Nepot. in Epam., ***vendico*** pro ***vindico*** etc. Sed unde haec et ſimilia diſcas? E lectione priſcorum, ſi quidem uteris editionibus Criticorum, v. c. Gronoviorum, Graevii, Burmanni, Geſneri, Erneſtii etc.: in primis ſi ipſe es Criticus eque contextu et ope Codicum manu ſcriptorum atque ingenio lectione priſcorum ſubacto judicare potes, quid priſci ſcripſerint, quid non. Ac dolendum eſt, in ſcholis tractari vulgo ab adoleſcentibus, imo ſaepe ab ipſis magiſtris, editiones vulgares et ab imperito homine profectas: unde falſa vocabula inde a prima aetate diſcuntur. Quid juvat opera Criticorum hanc in rem adhibita, ſi eam ignoramus, nec uti poſſumus aut volumus? Sed hinc adparet etiam utilitas et neceſſitas artis criticae in explicandis priſcis, et quam perperam agant ii, qui ad aetatem adoleſcentium in ſcholis non accommodatam eſſe dicant: Imo nullam ſententiam in ullo priſco ſcriptore ac ne vocabulum quidem explicare tuto poſſum, niſi ſcio hoc eſſe a ſcriptore profectum. Alioquin vitia explico et diſcenda tironibus trado.

Ceterum, etſi vocabula diximus vere latina eſſe debere, tamen id hactenus volumus intelligi, quatenus haec ſufficiunt ad explicandas noſtras notiones. Hinc toleranda ſunt multa recentiora, v. c. ***Archidux***, ***Abbas***, ***Vaſallus***, ***angelus***, ***infu-***

ſum

ſum etc., ut infra dicetur. Nam non habemus vocabula vere latina, quae iis ſalvo ſenſu apte ſubſtituantur.

II) *Deinde* in exprimendis ideis *eligi debent vocabula nota*, ut lectores et auditores intelligant, quid dicamus. Difficile eſt dictu, quid cuique notum ſit. Nam aliis ea ſunt nota, quae aliis ignota ſunt. Per *nota vocabula* intelligo ea, quae credere poſſumus ab omnibus, qui linguam latinam quodam modo callent, intellectum iri. Hinc uſurpanda ſunt non niſi ea, quae a) in aetate aurea, quae vocatur, uſitata fuere: nam libri hujus aetatis omnium maxime leguntur; hinc vocabula in illis obvia lectoribus et auditoribus nota eſſe credibile eſt ac notiora, quam quae ſunt aliarum aetatum, in primis vocabula Ciceronis: hujus enim libri praecipue leguntur, ut propterea vocabula in illis occurrentia ſint notiora quam alibi obvia. b) Deinde in his *uſitatis* vocabulis eligenda ſunt *maxime uſitata* h. e. ea, quae in ſcriptoribus aureae aetatis, in primis in Cicerone, creberrime occurrunt. Nam, talia notiora eſſe omni lectori et auditori debere quam raro occurrentia, per ſe intelligitur. Hinc ſequitur, ut, quantum res patiatur, omittantur

1) Vocabula ea, quae non in aurea aetate occurrant. Sed unde ea novimus? E lectione maxime ipſa iſtorum ſcriptorum, et e bono Lexico. Recenſebo magnam partem eorum, quae nunc quidem, quantum ſcio, in libris priſcorum aureae aetatis non leguntur ac partim in nullo priſcorum ſcriptorum fortaſſe reperiuntur: annon vero aliquando ab editoribus inſeri poſſint nonnulla illorum, non confirmare poſſum: *Abbas* et *Abbatiſſa*, *abbreviatura*, *abbreviare*, *abominabilis* et *abominatio*, *acquiſitio*, *additicius*, *adoptatio*, *aequanimiter*, *aequanimis*, *aequipollentia*, *aequipolleo*, *adfectuoſus*, *adfirmativus*, *adfirmative*, *agonizare*, *albedo*, *aliqualiter*, *aliquanti* i. e. *aliquot*, *aliquatenus*, *amanuenſis*, *amicabilis* et *amicabiliter*, *anathema*, *angelus*, *anguſtiare*, *animalculum*, *animitus*, *annihilare* et *annullare*, *annuatim*, *apoſtata*, *adpropriare*, *aptitudo*, *Archidux* etc., *archivum*, *armiſtitium*, *adſiſtentia*, *adſuefactio*, *augmentare*, *balbuties*, *baptiſmus*, *baptizare*, *benefactor*, *beneplacitum*, *beſtialis*, *blaſphemia*, *bibliothecarius*, *bibo* ſubſt., *boatus*, *bovinus*, *breviarium*, *caeſpitare* ſ. *ceſpitare*, *cambium*, *calculare*, *canonizare*, *captivare*, *carentia*, *carminice*, *carnalis*, *carnaliter*, *caſualis*, *caſualiter*, *certitudo*, *coacte*, *coadjutor*, *coaequalis*, *coaetaneus*, *coaevus*, *coelitus* ſ. *caelitus*, *coincido*, *combinare*, *Comitiſſa*, *commendatorius*,

datorius, commenſalis, compater, compatior, complacentia, complex, computus, concernit (i. e. adtinet ad) *concivis, concordantia, concupiſcentia, condeſcendere, condolentia, confiſcare, confoederare, confoederatio, confortare, confrater, congrue, connumerare, conſiſtorium, conſortium, conſtellatio, contrariari, contradictorius, contradictorie, contribulis, controvertitur, converſari* i. e. *umgehen, ſich aufhalten, coordinare, cordialis, cordialiter, cordicitus, corporalis, corporaliter, correcte, correſpondere, crapulari, creatura, crucifigere, cuprum, curſorius, curſorie, dapifer, decollare* i. e. *köpfen, decrementum, deitas, depraedari, deriſio, deſertum, deſolatio, deteriorare, deviare, diescit, dietim* i. e. quotidie, *dignanter, diſtrictus* ſubſt., *diverſicolor, diverſimode, diviſim, dolorificus, doloroſus, dubietas, Duciſſa, econtra, edecumatus, efficaciter, effigiare, efformare, eleemoſyna, eluceſcit es erhellt, epitomare, epitomator, eremita, ethnicus, excommunicare, exhibitor, exinanitio, exorbitare* cum derivatis, *extemporaneus, extraordinarie, extrinſece, facilitare, famigeratus, favorabiliter,ficticius, fidejuſſor, figmentum, filialis, filialiter, finalis, finaliter, flavedo, fluxus* ſubſtant., *fornicari* i. e. *huren, forpex, fortificare, frontiſpicium, fructificare, fruſtraneus, fundamentalis, fundamentaliter, gehenna, glorificare, gratanter, gratitudo, habitaculum, hebdomadatim, hereditare, hiſtoriographus, homagium, hortulanus, humiditas, humiliare, hypocrita, idololatria, jejunare, ignominioſe, ignoranter, illatio, illativus, illegitimus, immediatus, immediate, immoriger* et *immorigerus, impertinens, impoenitens, impoenitentia, importantia, impoſſibilis, impoſſibilitas, impraegnare, inadvertentia, incapax, incertitudo, inceſſabilis, inceſſabiliter, inceſſanter, incidenter, incolatus, incongruus, inconſideranter, inconſideratio, incoram, incorporalis, incorporaliter, incorrigibilis, incorrigibiliter, incredulitas, incunctanter, incurabilis, incurabiliter, indeſinenter, indiſciplinatus, infernalis, infinities, influxus, ingratitudo, inobediens, inſimul, inſipidus, inſolite, inſufficiens, entia, enter, intelligibilis, intimare, intimior, intrinſece, invariabilis, invaſor, inverecunde, inverecundia, irrationalis, irrationaliter, irrationabilis, irrationabiliter, irreconciliabilis, irregularis, irregulariter, irremiſſibilis, irreverenter, tia, inviſibilis, inviſibilitas, inviſibiliter, itinerarium, juramentum, juſtificare, labilis, licite, liga, longanimus, longanimitas, lubricitas, lucta, maledictus, manuductio, martyr, martyrium, matricula, medie, mediate, mediator, meliorare, menſurare, meridionalis, minorare, miraculoſus, modernus, moleſtare, momentaneus, momentaliter,* mona-

monachus, monialis, monoculus, mortificare, multoties, neceſſitare, negativus, negative, neotericus, neutralis, nigredo, nimietas, notorius, notorie, nullatenus, obtenebrare, obviare, occidentalis, octodecim, ocularis, oculariter, orthodoxus, orthodoxe, ordinarie, oſcitantia, pacifice, paenultimus, parochia, partialis, paſſio, peccamen, peccaminoſus, peccator, peccatrix, perlator, perpendiculariter, pientiſſimus, pinnaculum, plauſibiliter, pompoſe, populoſus, poſſibilis, poſſibilitas, praenominatus i. e. praedictus, praeprimis, praeſentaneus, praeſentare, praeſervare, praeſupponere, primicerius, primordialis, primogenitus, prioritas, profunditas, proficuus, prolongare, promanare, promtitudo, propalare, prophetare, proportionaliter, protectio, protector, protoplaſti, purificare, puritas, puſillanimis, puſillanimitas, qualisqualis, quantocius, ratificare, realis, realiter, recenter, recommendare, recompenſare, rectitudo, redargutio, redhoſtimentum, refrigerium, reiteratio, repedare, reſpective, reſtaurare, reſurrectio, reverenter, reverendiſſimus, reviſio, rigoroſus, ſalvator, ſalvificare, ſanctificare, ſanctificatio, ſapidus, ſcandalum, ſcandaloſus, ſcholaris, ſcibile, ſcortatio, ſcrutinium, ſeorſim pro ſeorſum, ſeptimana, ſeptimanatim, ſignanter, ſituari, ſituatio, ſolummodo, ſomnolentus, ſomnolentia, ſordities, ſpecialis, ſpecialiter, ſpondaicus, ſpontaneus, ſtannum, ſternutare et ſternutatio, ſubalternus, ſubalternare, ſubalternatio, ſubaudire, ſubintelligere, ſubjugare, ſubſiſtentia, ſubſtantia, ſubſtantivum, ſucceſſivus, ſucceſſive, ſufficientia, ſufficienter, ſummitas, ſupercilioſus, ſuperfluus, ſuperioritas, ſupernaturalis, ſuppedaneum, ſupremitas, ſuſtentaculum, tortura, totalis, totaliter, transmutatio, transſubſtantiatio, triumphator, vacantia, vane, variabilis, vaſallus, vaticinium, vegetativus, verificare, vice verſa, viror, viſibilis, viſibilitas, viſibiliter, ullibi, ultime, ultimo et ultimato, unanimiter, uniformis, unigenitus, voluptuoſus, voracitas, uxoratus, et ſexcenta alia: cf. Lexic.: quis enim hic cuncta commemorare vel tantummodo ſcire queat? Haec igitur vocabula omittenda ſunt, ſi fieri poteſt h. e. ſi iis carere poſſumus. Multis enim horum vocabulorum poſſumus carere, iisque alia ſubſtituere, v. c. pro *adoptatio* dici poteſt *adoptio*, ſic *aequanimiter* mutari poteſt in *aequo animo*, *adfirmativus* in *affirmans*, *ajens*, v. c. *enuntiationes ajentes*: *armiſtitium* in *induciae*, *archivum* in *tabularium*, *adſiſtentia* in *auxilium*, *adſuefactio* in *conſuetudo*, *boatus* in *mugitus*, *coaequalis*, *coaetaneus*, *coaevus* in *aequalis*, *concivis* in *civis*, *cordicitus* in *ex animo*, *correcte* in *emendate*, *multoties* in *ſaepe*, *nigredo* in *nigror*, *octodecim* in *duodeviginti*, *proficuus* in *utilis*,

utilis, profunditas in *altitudo,* ***reſtaurare*** in *inſtaurare*, ***ſalvator*** in *ſervator* (i. e. ***Erretter****)*, ***ſalvificare*** in *ſervare*, ***ſolummodo*** in ***tantummodo, ullibi*** in ***usquam:*** et ſic in aliis agi poteſt: interdum et circumſcribere licet. Sunt vero etiam non pauca, quae non bene commutari poſſint, niſi ubique lata circumſcriptione uti velis, quae tandem taedio eſt, praeſertim ſi nota jam ſunt vocabula: v. c. ***Abbas, Abbatiſſa, Archidux, Archi-Mareſchallus*** etc., ***angelus, diabolus, bibliothecarius, canonizare, Comitiſſa, Monachus, Monialis, Paſtor*** v. c. eccleſiae alicujus, ***Diaconus, Archidiaconus, Papa, Vaſallus, paenultimus, occidentale imperium, ſubſtantivum, ſpondaicus***, et alia multa nomina ordinis, dignitatis, et honorum, v. c. *Miniſter* regis etc., it. adjectiva honores deſignantia, ***reverendiſſimus, praenobiliſſimus*** etc., quae ejicere durum foret atque inhumanum. Sunt nota, et, quidquid vocabuli Ciceroniani iis ſubſtituas, nunquam id exprimit, quod vocabulum barbarum, more receptum, exprimit vel exprimere videtur. Sic et in rebus philoſophicis, rhetoricis, theologicis etc., agendum, ubi nonnullis vocabulis, ut ***adfirmative. negative, angelus*** et aliis vix abstinere licet, niſi forte velis lata circumſcriptione lectori taedio fieri.

2) Sequitur deinde, ut omnia raro apud ſcriptores aureae aetatis et Ciceronem occurrentia vocabula omittamus, ſi quidem fieri poteſt, quia credibile eſt ea non cuivis lectori et auditori nota eſſe; ut taceam, talia vocabula his ſcriptoribus excidiſſe videri, atque ipſos non ea pro bonis habuiſſe, quia alioquin crebrius iis uſi eſſent. Talia ſunt v. c. *cauſari*, ***infideliter, nullibi, vituperium,*** *ſervitudo* etc. Conſuli hic debet Lexicon bonum.

3) Etiam vitanda ſunt ***poetica*** h. e. quibus tantum poetae delectantur; ea ſunt paulo duriora et communi dicendi uſui plerumque ignota. Nam non omnia, quibus poetae utuntur, ſunt ***poetica*** vocanda, ſed quibus illi ſoli: quo fortaſſe pertinet ***imputare, aequor*** de mari etc. At de his non judicare poteſt, niſi qui lectioni priſcorum jam adſuetus eſt. In primis huc pertinent epitheta, v. c. *altiſonus*, *horriſonus*, ***velivolus, flammiger*** etc., quae nota eſſe debent ei, qui vitare vult. Etiam hic tironibus conſulendum eſt Lexicon.

4) Graeca, ut ſupra n. 1 dictum, omittenda, quantum fieri poteſt, quia non omnibus lectoribus et auditoribus ſunt nota.

5) Omnia recentiora, ſi iis carere poſſumus, vitanda, quia non auditoribus et lectoribus omnibus nota. Etiam hic Lexicon conſuli debet.

Digitized by Google

6) Etiam in uſu vocabulorum e mythologia et antiquitatibus ductorum cautio magna eſt adhibenda. Non ſemper ſcimus, an auditores illa omnia intelligant: non omnes mythologiam et antiquitates eadem opera diſcunt: imo ſaepe ne lectores quidem ſemper intelligunt, licet his tempus ſuppetat ad conſulendos libros: ut taceam humanitatis eſſe, lectores, quantum poteſt fieri, hac moleſtia evolvendi libros liberare, ac propterea potius vocabula popularia ſumere. Et quo quis peritior eſt linguae latinae, eo minus ſolet de rebus ad remp. Romanam non pertinentibus vel ſcribens vel dicens vocabula ex antiquitatibus romanis petere: praeſertim cum, ut infra dicetur, raro in noſtra tempora recte transferri poſſint.

III) *Vocabula debent ſumi ſignificatione nota.* Significatio nota eſt ea, quam ſaepiſſime apud priſcos, in primis Ciceronem, occurrere certum eſt: nam tales ſignificationes etiam iis notae ſunt vel notae eſſe credendae ſunt, qui non ſubtiliſſima linguae cognitione inſtructi ſunt. Habent enim vocabula, per ſe bona et optima, interdum

1) *ſignificationes rariores*, quae paucis notae ſunt, quia non omnes linguam diligentiſſime diſcunt, v. c. *notatio* occurrit pro *etymologia* ap. Ciceronem; ſic *gaudeo* interdum pro *habeo; utor* pro *indigeo; evadere* pro *fieri; ſupplicium* pro *ſupplicatio; ex tempore* pro *ſtatim*, *ſubito*, dixit Cicero Arch. 8 et Or. III. 50 *quaſi* additum numeris pro *fere*, *circiter* Cic. Verr. Act. I, 8 Terent. Heavt. I, 1, 39 etc.; his abstinendum cenſeo.

2) habent nonnulla vocabula ſignificationes dubias, de quibus adhuc lis eſt inter doctos vel quae nondum ſatis confirmatae ſunt, v. c. *periculum* apud Nepotem in Epamin. 8, quod alii explicant per *columnam*, alii per *tabulas publicas*, *das Protocoll*, provocantque ad Ciceron. Verr. III, 7, ubi *ſcribis tabulae publicae periculaque magiſtratuum committi* dicuntur: ſed nondum clarum eſt, Ciceronem per *pericula magiſtratuum* intellexiſſe *tabulas publicas*, praeſertim cum hae ipſae jam nominentur, ut taceam Ciceronem dixiſſe *pericula magiſtratuum*, quod ſecus eſt in Nepote, ubi Epaminondas petit a judicibus, ut ſuo periculo certa verba inſcribant: alii *periculum* tolli et cum alio vocabulo commutari volunt. — Sic *denique* Graevius explicat *ut paucis dicam*, *me expediam*, *kurz zu ſagen:* at poteſt hoc vocabulum plerumque per *tandem*, *poſtremo*, vel etiam per *adeo ſogar* explicari, ut adeo iſta Graeviana ſignificatio inter fictas referri poſſe videatur.

tur. — Sic *humare* h. e. *humo tegere* explicant nonnulli per *cremare*, laudantque Ciceron. Leg. II, 22, ubi dicit, *ſepultos* dici ſua aetate quoque *humatos;* et Nepot. Eum. 13 extr., qui ait: *hi — humaverunt*, *oſſaque ejus ad matrem — deportanda curarunt.* Quomodo potuerunt Eumenem *humare* i. e. *humo tegere* et deinde *oſſa ejus ad matrem deportanda curare?* hinc colligunt *humare* eſſe *cremare.* At a) Ciceronis locus non docet *humari* eſſe *cremari.* Cicero dicit tantum, ſua aetate omnes ſepultos i. e. *crematos* dici *humatos.* Recte: omnes ſepulti i. e. cremati poſſunt *dici* humati, quia omnes homines, ubi combuſti erant, humabantur h. e. humo tegebantur, oſſa ſcilicet eorum: hinc per metonymiam *crematum* vocare poſſum *humatum:* at propterea *humari* non eſt plane *cremari*: ut nos quoque hominem *ſepultum* pro *mortuo* dicimus: at propterea *mori* et *ſepeliri* non eadem ſunt. b) locus Nepotis forſitan corrigendus eſt, et leg. *cremaverunt* pro *humaverunt*, ut jam Lambinus, praeclarus judex bonae latinitatis, vidit, niſi dicere malis, propinquos ſolum Eumenis cineres humaſſe atque oſſa in Cappadociam miſiſſe. Rectius ergo ubique *humare* explicamus *humo tegere.* Ab ejusmodi igitur ſignificationibus, niſi plane fictis, at dubiis ſaltem, abſtinere debemus. Poſſint huc multa adhuc referri vocabula; itemque multae phraſes, v. c. *ad ſcenam ire* ap. Nepot., quod nondum clarum eſt eſſe idem quod *in ſcenam prodire* etc.

3) habent et multa vocabula adeo fictas ſignificationes, aut priſcis aureae aetatis ignotas, quae tamen a recentioribus interdum vocabulis nonnullis tribui perperam ſolent: v. c. *advocare* pro *cauſas agere* ſ. *patronum cauſarum eſſe; ambitio* pro *ſuperbia* et *ambitioſus* pro *ſuperbia inflatus*, cum priſcis ſit *ſtudium aliis valde placendi* etc.; *anguſtia die Angſt; adparere* pro *videri*, cum ſit *manifeſtum eſſe; avarus* pro *nimis parco et tenace*, cum ſit *pecuniae nimis cupidus; bona opera* de *beneficentia* erga *egenos*, *miſeros* etc.; *brachium ſaeculare* de *magiſtratibus; calumnia* pro *criminatione* alicujus coram aliis quacunque in primis privata et tecta, *Verläumdung; calamitas* pro *omni malo* ſ. *fortuna adverſa Unglück*, cum ſit *jactura rei gravior* vel *malum gravius; clemens* pro *benefico, benigno*, cum ſit tantum *facilis in venia alicui danda; communiter* pro *vulgo*, *plerumque*, cum ſit i. q. *ſine partitione, gemeinſchaftlich*, v. c. Cicero ad Div. XIII ep. 12 in. opponit *communiter* et *ſeparatim; compilare* pro *colligere* in univerſum, cum ſit modo *ſpoliare; confundi* pro *pudore adfici* ap. ſcriptores eccleſ. ex hebraico; *conſulere alicui* pro *ſuadere*, cum ſit *proſpicere; convincere* pro *perſuadere*, cum ſit nihil

 aliud

Digitized by Google

aliud, quam oſtendere aliquem aliquid (mali) feciſſe vel rem (malam) ita ſe habere, licet aliquis neget; atque ita tantum in mala re occurrat; *copia* pro *exemplo*, *die Copie; cordatus* pro *animoſus; crux* pro *malis* ſ. *rebus adverſis* apud Theologos; *damnati* pro *iis, qui in orco ſunt* vel *ſuppliciis aeternis adficiuntur; deputare* pro *deſtinare*, hinc *deputatum*, cum ſit priſcis *amputare; deſtitui* pro *carere* in univerſum, cum ſit *deſeri; devotio* pro *ſumma ardentique pietate erga deum; diligens* de *valde et libenter occupato*, cum ſit *accuratus*, *providens*, *ad ſingula adtentus*, ſic *diligentia* male ponitur pro *induſtria, der Fleiß, Geſchäftigkeit, Betriebſamkeit; discurro* pro *loquor*, *discurſus* pro *ſermo; discretus* pro *humanus, modeſtus; exceſſus, ein Exceß* ſ. *grave peccatum; feſtivitas* de *die ſolenni; fides* v. c. in Chriſtum ap. Theologos, *der Glaube*, ſic et *fideles die Gläubigen; fornicatio* de *ſcortando; gentilis ein Heide; hactenus* de *tempore bis itzt* (ſaltem a multis haec notio dubitatur); *humilis* ſenſu bono et *humilitas* de virtute certa, *Demuth*, cum priſcis ſit *niedrig, Niedrigkeit*, v. c. *virgultum humile*, ac per contemtum dicatur, v. c. *animus humilis ein niedriges, niederträchtiges, Gemüth; impingere* neutraliter pro *offendere anſtoßen*, cum ſit priſcis activum; *infernus die Hölle; infideles die Ungläubigen; infidelitas der Unglaube* ap. Theologos; *infucatus* pro *non fucatus*, cum priſcis ſit idem quod *fucatus; inquam*, ſi eſt revocantis ſe in verbis perperam dictis *ich wollte ſagen;* priſci utuntur eo in repetitione verborum poſt parentheſin, at, ubi perperam dicta corrigere volunt, dicunt, *volui dicere*, non *inquam; intercedere* pro *rogare alicujus cauſa; iterum* pro *rurſus* in univerſum, priſcis eſt pro *ſecundo*, *wiederum* i. e. *zum zweyten Male; juxta* pro *ſecundum*, *ex*, v. c. *juxta Platonem hoc verum eſt*, priſcis aureae aetatis eſt idem quod *prope; laqueus* pro *fune omni*; priſcis pro *fune*, cui nodus ineſt, et reſpondet plerumque noſtro *Schlinge, Fallſtrick; levis* pro *facilis*, priſcis pro eo, quod caret pondere, deinde pro *vano*, *contemnendo*, *vulgari; linea* pro *verſu eine Zeile; magiſtratus* pro toto *ſenatu; maxima* pro *regula* vel *principium*, quod ſequimur in agendo; *medium* pro *re, qua aliquid efficitur*, *das Mittel; miniſterium* de *ordine ſacerdotum; momentum* pro *pretio*, v. c. *res magni momenti* dicunt pro *re magni pretii*, cum ſit *res magni ponderis* ad aliquid bene peragendum, *momentum* enim eſt *pondus*, *Gewicht* vel *Einfluß; mundus* pro *hominibus*, in primis pro *malis; multare* pro *verberare*, hic debet uſurpari *mulcare; omnino* in adfirmante reſponſione; *opinio* de omni ſententia, etiam certa, cum ſit plerumque noſtrum *Meinung*,

Meinung, Vermuthung, Wahn; ſic et *opinari; paganus ein Heide; perſecutio* de malis illis, quae Chriſtiani paſſi ſunt ſub Imperatoribus primis; *poenitentia die Buſſe; praeciſe* pro *accurate,* cum ſit *breviter; praeſumo* pro *audeo,* priſcis aureae aetatis eſt *ante ſumo; pro tempore* pro *nunc; prolixus* de verbis, v. c. epiſtola prolixa; *promovere* v. c. rem pro *adjuvare befördern; proximus* de *homine* in univerſum; *publicus* pro *manifeſtus,* cum ſit priſcis aureae aetatis fere id, quod nomine populi fit, ad eum vel ejus commodum pertinet etc. ſic et *publice* (locus Cic. Brut. 62 dubius creditur ab Erneſtio), v. c. *publice miſſus eſt ad hoc bellum; quoad* cum accuſat. pro *quod adtinet ad* etc. (locus Liv. XLII, 6 fortaſſe dubius eſt); *reſurgere* pro *ab inferis aliquando redire; remedium* pro re, qua aliquid efficitur, *Mittel zu etwas,* priſcis dicitur de re, qua aliquid avertitur; *ſcientia* pro *diſciplina* in libris tradita, v. c. Philoſophia, Theologia, priſcis eſt *id, quod ſcimus,* ſeu idem quod *notitia, cognitio; ſaecularis weltlich; ſeducere* pro *decipere* (locus Caeſ. B. C. I, 7 Ed. Oudendorp. nihil conficit); *ſuspenſus ab honoribus* vel *munere; teneor* pro *debeo* ſeq. infinitivo; *vergo gereichen,* v. c. *in honorem; verba facere* pro *loqui* in univerſum; *vice* conjunctum cum nomine numerali, v. c. *prima vice, ſecunda vice* etc.; *unio* pro *conjunctione; vocatio* de munere alicui committendo; *votum* pro *ſuffragio das Votum* etc. His igitur ſignificationibus abſtinendum: cum vero plura vocabula hujus generis ſint, iſta res non niſi e lectione priſcorum tuto diſci poteſt. Nonnullae etiam ſignificationes in aurea aetate non videntur in uſu fuiſſe; hinc multi iis abſtinent; huc pertinet *privilegium* bono ſenſu; *quandoque* pro *interdum* etc.

4) ſunt et ſignificationes vocabulorum poetis fortaſſe propriae; v. c. *ſalutor* pro *adpellor,* ſic et *audio* pro *vocor, eſt* ſeq. infin. pro *licet,* v. c. *hinc videre eſt, hieraus kann man ſehen.* At non omnes lectores et auditores ita legerunt poetas, ut ſignificationes ibi ſolum obvias tenerent.

IIII) *Vocabula debent quoque eſſe apta* h. e. *notioni, quam mente tenes, accurate reſpondere eamque plane exprimere,* atque ita neque nimis multum neque nimis parum dicere. Haec eſt certiſſima ad perſpicuitatem via. Tripliciter igitur hic peccari poteſt:

1) *primum,* quando orator vel ſcriptor cum vocabulo aliquo *aliam* ideam conjungit, quam illud habet h. e. quam priſci aureae aetatis cum eo olim conjunxerunt, v. c. quando

conſulere alicui uſurpat pro ***ſuadere*** ſ. ***conſilium dare,*** ut vulgo faciunt, ***diligentia*** pro ***induſtria Fleiß, Betriebſamkeit; omnino*** in reſponſione adfirmante, ***quandoque*** pro ***interdum, ſcientia*** pro ***arte*** vel ***diſciplina*** in libris tradita etc. add. vocabula paulo ante memorata.

2) ***deinde,*** quando loquens vel ſcribens majorem ideam cum vocabulo conjungit, quam hoc habet, v. c. quando uſurpat ***opinio*** ſimpliciter pro ***certa ſententia; opinari*** pro ***judicare*** ſ. ***ſibi perſuadere,*** vel etiam ***arbitrari*** ob argumenta, eſt enim tantum fere ***credere ſine cauſa, vermuthen; parum doctus*** pro ***paulum docto,*** cum ſit fere i. q. ***indoctus, parum*** enim per contemtum dicitur, eſt noſtrum ***wenig*** (non ***ein wenig***) et ſaepe vix differt a ***non;*** ſic et ***vix*** ſaepe parum abeſt a ***non,*** v. c. ***vix credi poteſt*** et ***non credi poteſt*** fere eadem ſunt, et apud priſcos inter ſe crebro commutantur. Qui itaque alicujus laudandi cauſa dicit, eum ***parum doctum eſſe, ingenio parum felici praeditum eſſe,*** is illum non laudat, et errat, cum putat ſe vernaculum ***ein wenig*** (latinis ***paulum*** ſ. ***paululum***), quod fere convenit cum ***ziemlich*** et medium eſt inter ***viel*** et ***nichts,*** expreſſiſſe. Sic ***mediocris, mediocriter,*** non ſemper cum laude dicitur; v. c. ***eruditio mediocris*** eſt tum ***mittelmäſſige,*** i. e. ***ziemliche,*** tum ***mittelmäſſige*** i. e. ***ſchlechte Gelehrſamkeit.*** Sic ***mediocriter doctus.***

3) ***tandem*** peccatur, quando in loquendo vel ſcribendo ***minorem*** ideam cum vocabulis conjungimus, quam ea vere continent, v. c. quando dicitur ***ira inflammatus*** pro ***iratus,*** cum illud ***graviter iratum,*** hoc ſimpliciter ***iratum*** indicet; ***perſuadere ſibi*** pro ***putare, credere,*** cum illud ſit ***certo credere, pro certo habere; honoratiſſimus*** in titulis ***hochgeehrteſter,*** cum apud priſcos de vero ***honore*** vel de ***munere honorifico*** tantum dicatur etc.

Iam quid agendum eſt, ut vocabula ubique ideis recte reſpondeant? Debemus et rem, quam exprimere verbis ſtudemus, et vocabula ipſa, quibus exprimenda ſit, accurate intelligere. Quod utrumque ſi obſervamus, nunquam peccabimus. Nam tum videbimus multas ideas ſ. res, Romanis olim notas, nobis hodie ignotas eſſe et contra multas res nobis hodie cognitas illis ignotas fuiſſe; unde patebit, non omnia priſca vocabula hodie uſurpari amplius poſſe, quia non ſingulis ideis recentioribus reſpondent. Huc pertinent v. c. ***legio, cohors, tribunus, haſtati, triarii, ſeſtertius, denarius, municipium*** etc.: ***legio*** vix reſpondet ei multitudini militum, quae vocatur hodie ***ein Regiment:*** et, cum ***cohors*** fuerit priſcis ***decima pars legionis,*** quaeritur, an reſpondeat ei numero, qui

qui vocatur *Bataillon: municipium* hodie plane non exſtat amplius, eſt enim *oppidum ſuis legibus ſe regens ſuisque magiſtratibus ac ſimul jure civitatis romanae utens*, ubi eſt tale oppidum? Et ſexcenta talia ad antiquitates pertinentia non ſatis conveniunt noſtris temporibus, ac ne *ſervus* quidem fere, it. *toga, tunica* etc. Noſtri *ſervi* ſunt liberi; ac, quod nobis vocatur *Rock, Weſte*, diverſum eſt a *toga, tunica*. Quid igitur agemus? Sumamus, fateor, neceſſe eſt vocabula priſca, quae habemus, et ignoſci nobis ſaepe debet, quia melioribus caremus. Hinc in rebus, quae recens inventae ſunt et priſcis plane ignotae fuere, non vitio verti debet iis, qui recentiora vocabula uſurpant, v. c. *bombarda, pulvis pyrius, Archidux, Confeſſionarius, Miniſter regis* pro *amico* etc. An etiam *Regimentum, Batalio* etc. dicamus? Equidem putaverim. Sunt, qui circumſcribere malint tales res: id quod non omnibus placet, qui brevitatis ſunt ſtudioſiores. Hic omnia iſta vertuntur in conſenſu eruditorum: ab his pendet *uſus* atque ita lex et norma loquendi. Pertinent huc etiam multa Theologica, Iuridica, Medica. Theologo v. c. non vitio verto, quando de *angelis, diabolo, Meſſia, epiſcopo, diacono, ſpiritu* etc. loquitur, quia haec vocabula omnibus nota ſunt. Sic Iureconſulto facile ignoſco loquenti de *feudis, Allodiis, Vaſallo, Gerada, jure patronatus, praeſcriptione longi temporis* etc.; itemque Medico, quando de *pilulis, infuſo, decocto, extravaſatione, electuariis* etc. loquitur et ſcribit. Si quis tamen velit ac poſſit apte i. e. ſalva perſpicuitate circumſcribere, ei non invidebo. — Philoſophi non tanta fere neceſſitate premuntur, quia Cicero jam philoſophiam latine tractavit: at Theologiae noſtrae, Iurisprudentiae, et Arti medendi illud non contingere potuit. Ac docuit Erneſti Initiis philoſophicis, poſſe nos de philoſophia, dummodo velimus, bene latine ſcribere. Ceterum cogitemus, in verbis non ineſſe pulchritudinem ſed in ideis latentibus in illis et in conjunctione vocabulorum. Hinc, qui barbara (ut vulgo vocantur h. e. non occurrentia apud bonos ſcriptores priſcos, praeſertim aureae vel etiam argenteae aetatis) vocabula uſurpat, at praeclare in iis cogitat, et ea praeclare et ad perſpicuitatem accommodate conjungit, is, de mea quidem ſententia, pulchrius ſcribit et magis placet, quam qui vocabula non niſi e Cicerone hauſta adhibet, ſed in iis non praeclare cogitat, et ea imperite obſcureque conjungit.

V) *Debent* tandem *vocabula omni ambiguitate* carere h. e. vel per ſe definitam certamque vim habere vel haec vis per-

per contextum aut etiam aliunde eſt certo definienda. Hinc 1) vel eligenda ſunt vocabula, quae ſunt unius ejusque certae ſignificationis, v. c. *homo, ſum, ſcando* etc.: id quod in primis agendum, ſi contextus ea non explicat; 2) vel, ſi vocabulum homonymum h. e. duarum aut plurium ſignificationum ſumitur, id quod propterea, quia illorum numerus eſt major ac praeterea res ſaepe tale verbum poſtulat, fieri ſaepiſſime neceſſe eſt, debet a) aut contextus talis eſſe, ut, quam vim cum illo vocabulo conjungamus, ſtatim adpareat, h. e. vel verba ſtatim addita vel antecedentia vel ſaltem conſequentia debent manifeſto declarare, quae vis ſit illius vocabuli; b) aut ſaltem res illo vocabulo homonymo h. e. ambiguo expreſſa debet tam nota eſſe, ut lectori et auditori ſtatim in mentem veniat, quid vocabulum iſtud indicet. Exemplis hoc illuſtrēmus. *Conſilium, conſuetudo, uti* ſunt vocabula homonyma. Si quis dicit mihi: *audiſtine aliquid de conſilio patris?* nec quidquam aliud addit, ego non intelligo, quid *conſilium* hic notet: poteſt enim *Rath, Entſchluß, Klugheit, Liſt* etc. eſſe. At, ſi quis dicit: *Pater mihi ſuaſit, ut ita rem inſtituerem. Quomodo placet tibi hoc conſilium?* hic aperte video, *conſilium eſſe der Rath:* atque ille locutus eſt perſpicue. Si quis dicit: *Marcelli conſilium multi vituperarunt,* nemo hoc intelligit; at, ſi dicit: *Marcelli conſilium, qui in patriam redire nolebat, multi vituperarunt* vel *cum Marcellus in patriam reverti nollet, multi hoc conſilium vituperarunt,* perſpicue loquitur: nam manifeſtum eſt, *conſilium* hic eſſe *der Entſchluß.* Sic dicens: *Cicero Catilinae furorem non vi et armis ſed conſilio et calliditate oppreſſit,* perſpicue loquitur, quia contextus docet, *conſilio* eſſe *durch Klugheit.* Qui dicit: *conſuetudine hoc didici* pro *familiaritate* etc., is obſcure loquitur, at, ſi dicit: *Ab hominibus, quibus utimur, multa diſci poſſunt; ego ipſe conſuetudine hominum multa didici,* perſpicue loquitur; nam vocabulum *hominum* declarat, quid *conſuetudo* hic ſit: et praecedentia multo magis. Sic *uſus ſum multis hominibus* pro *uſus ſum opera multorum ich habe mich vieler Menſchen bedient,* v. c. ad aliquid efficiendum, ambigue dictum eſt, quia et notare poteſt *vixi cum multis ich bin mit vielen Menſchen umgegangen:* hinc rectius eſt addere *opera:* v. c. *Ad iſtam rem efficiendam multorum opera uſus ſum.* Et hinc dicit Cicero, niſi fallor, ſemper *uti aliquo mit einem umgehen* interdum etiam *haben,* ſed *uti alicujus opera ſich jemandes bedienen:* nec unquam, puto, dixit *uti homine* pro *gebrauchen:* et ſic omnis ambiguitas vitatur. Huc pertinent multa vocabula, v. c. *imperium, oratio, perſona, dignitas,*

Digitized by Google

tas, auctoritas etc., in quorum uſu ſemper vel contextus vel hiſtoriae ratio habenda: v. c. *imperium Sullae, Scipionis* etc., quisque intelligit eſſe *das Commando,* quia hi viri ſunt noti; ſic *auctoritate ſenatus Caeſar ignovit Marcello* per ſe ambigue dictum eſt, at hiſtoria docet, *auctoritatem* eſſe hic *das Zureden, Vorſtellung.* At, ſi de re ignota loquens uterer *auctoritate* iſto ſenſu, nemo me intelligeret, quia *auctoritate* poſſet eſſe quoque *imperio auf Befehl* vel *conſilio* etc. Sic Cicero ſaepe in epiſtolis, praeſertim ubi jocatur, utitur vocabulis ambiguis, quorum ſententia, quia contextus nil explicat, nobis obſcura eſt; ſed quae is, ad quem ſcripſit, praeclare intellexit, quia rem, ad quam Cicero reſpiciebat, norat, ut ideo Cicero non illi ſed nobis tantum obſcure ſcripſerit, neque ita obſcuritatis nomine accuſandus ſit. Ceterum in delectu verborum ſingulorum recte ſervando omnia vertuntur in eo, ut ea recte intelligamus, in primisque eorum vim propriam et primam teneamus, de qua re ſupra p. 88, ſſ.

SECT. XXIII

2) *De perſpicuitate in conjungendis vocabulis.*

Alter fons propior perſpicuitatis in vocabulorum uſu eſt *eorum conjunctio recta.* Et haec eſt res princeps: nam, qui vocabula latina bene deligit et male conjungit, is ſemper male ſcribit.

Tenenda hic ſunt maxime haec:

I) *Nominibus ſubſtantivis addi debent verba, proprie dicta, quae illis conveniant,* v. c. vocabulo *viae*, quando pro *ratione*, qua quid conſequimur vel conſequi ſtudemus, ponitur, *das Mittel*, non convenit *eripere, dare,* quia proprie *via der Weg*, non poteſt *eripi.* Male ergo loquamur: *Omnes viae mihi ſunt ereptae, mir ſind alle Mittel benommen,* imo *occluſae, obſeptae, interſeptae* etc. Nec fortaſſe dixerim: *dedit mihi viam ad illud conſequendum*, imo: *patefecit mihi viam, aperuit, munivit* etc. Attamen *tradere vias* optimarum artium eſt Cic. Leg. I, 6. Nec dici poteſt *arripere viam, das Mittel ergreifen,* ſed *viam inire, via uti* etc. Non dici poteſt *honoris gradum accipere, eine Ehrenſtelle bekommen*, ſed *adſcendere*, ſ. *ad honoris gradum pervenire.* Sic non dici poteſt *poenas accipere,* ſed *poenas dare, pendere, dependere, perſolvere.* Sic priſci: unde patere puto *poenam*

non proprie eſſe *die Strafe* ſed *die Rache;* hinc, qui punitur, *dat alii quaſi ultionem ſui* ſ. facit, ut alius ſe ulciſcatur vel ultus ſit. Non dici debet *naufragium pati Schiffbruch leiden* i. e. *das Unglück haben, daſs das Schiff ſcheitert*, licet Seneca Herc. Oet. 118 ita loquatur, ſed *facere*, cum Cic. ad Div. XVI, 9; quia illud poſſet et verti *Schiffbruch erdulden, ſich gefallen laſſen.* Sic *damnum facere* vel *accipere Schaden leiden* i. e. *bekommen* rectius dicitur, quam *damnum pati*, quia hoc quoque foret *damnum aequo animo ferre:* nam *pati* pro *aequo animo pati erdulden, ſich gefallen laſſen, nicht dawider murren,* ſaepe a priſcis dicitur. Non recte dicitur *peccata remittere,* nam non poſſunt *peccata remitti erlaſſen werden,* at *poenam remittere die Strafe erlaſſen* recte dicitur: nam haec poteſt alicui remitti. Non dixerim, ſi de Romanis ſermo ſit, *rogare munus, honores, magiſtratum, um ein Amt anhalten,* ſed *petere,* quia priſci ita loquuntur, non *rogare,* quod ſciam: ac Cicero diſtinxit *rogare* et *petere* Planc. 10 in. Phil. II, 30 extr.: *rogare* eſt *bitten, betteln* ſcil. *um das Amt,* ſed *petere förmlich darum anhalten.* Et ſic in aliis multis. Sed hic omnia vertuntur non modo in lectione priſcorum, ſed in primis in cognitione primae notionis vocabulorum: quam qui tenet, ſemper ſcit, qualia verba iis addi poſſint. Qui eam neſcit, ſemper dubius haeret, nec ullum vocabulum ante cum alio vocabulo conjungit, quam ſciat, priſcos eodem modo ea conjunxiſſe. Sic, ubi de rebus romanis loquimur, ſervanda ſunt *Verba,* ſubſtantivis convenientia, v. c. conſulem, praetorem, *creare,* ſaltem ſic creberrime dicitur, quamquam et *facere,* rectum eſt: dictatorem *dicere,* quia unus v. c. conſul eum *dicit;* quamquam et *creare, facere,* occurrit: ſenatorem *legere,* quia delectus habebatur; legem *ferre* (proprie *tragen* vel *ſagen)* de magiſtratu, qui eam ad populum fert (i. e. *an das Volk hinträgt, vor das Volk bringt* vel *vorträgt, bekannt macht),* h. e. ei proponit et recitat; legem *jubere, ſciſcere,* de populo illam jubente ratam eſſe, quia populus ſolus, h. e. univerſi Romani, poterat jubere legem ratam eſſe; Veſtalem *legere* vel *capere;* Flaminem et Interregem *prodere.* Sic *petere conſulatum, praeturam* etc. de quo modo dictum eſt. Sic *ſenatum habere, concionem habere* etc.

II) *Verbis,* proprie dictis, addi debent adverbia illis convenientia: v. c. *enixe rogare,* non *obnixe; facile pati ſich etwas gern gefallen laſſen,* non *libenter pati:* ſic priſci ſemper, nec aliter res dici patitur: nam *libenter* eſt *cum voluptate mit Vergnügen,* et *pati* eſt *tolerare erdulden:* quis dicat *mit Vergnügen erdulden?* Et, qui apud nos dicunt: *ſich etwas*

Digitized by Google

was gern gefallen laſſen, ii non cogitant in his verbis illud: *etwas mit Vergnügen erdulden*, ſed hoc: *nicht dawider murren, damit zufrieden ſeyn:* ut vel hinc pateat, perperam dici *libenter pati*. At, ſi quis in perferenda re adverſa voluptatis aliquid perciperet (quales homines vix reperiri putaverim), tum poſſet iſte homo dici *libenter pati*. Sic non dici poteſt: *hic cibus ſapit pulchre*, ut noſtri interdum loquuntur, *ſchmeckt ſchön; nec hic flos olet pulchre, riecht ſchön;* nam *pulchritudo* omnis ineſt in *externa ſpecie*, non in *natura* et *interna conditione rei:* rectius ergo dicitur *bene ſapit*, *olet* etc. Ceterum et hic omnia pendent a recta notitia vocabulorum maximeque primae eorum ſignificationis.

III) *Nominibus ſubſtantivis addi debent adjectiva* tum *convenientia* tum *ſufficientia* ſ. ſatis multa.

1) *Convenientia* h. e. quae a priſcis addi ſolent, et quorum ideae conveniunt ideis ſubſtantivorum: v. c. recte dicitur *conſilium bonum ac fidele; bonum*, ſi cum *prudentia* datur; *fidele*, ſi cum *fide:* qui enim conſilium nobis dat, is debet hoc primum *poſſe*, deinde etiam *velle*: *poſſe* pertinet ad ſcientiam ejus, et tum conſilium eſt *bonum; velle* pertinet ad fidem et voluntatem ejus, ut ea loquatur, quae ſentiat; tum conſilium eſt *fidele*. Non recte proprie dicitur *conſilium prudens, ſapiens;* homines ſunt *ſapientes, prudentes*, non conſilia eorum: hinc nec ſatis accurate dici poteſt *res prudens, ſapiens;* nec *hoc eſt prudens das iſt klug*, ſed *hoc eſt prudentis:* v. c. *es iſt klug oder einfältig, wenn man ſo handelt, eſt prudentis vel ſtulti ita agere*. Nec tamen diſſimulandum, priſcos *τὸ prudens* et *ſapiens* dixiſſe de rebus, v. c. *prudentiſſimum conſilium* Nep. Eum. 3: *Sapiens excuſatio* Cic. Att. VIII, 12; *ſapiens contentio*, Cic. Balb. 27: *ſapiens vita* Nep. Timoth. 4: *ſapiens conſilium*, Ovid. Met. XIII, 433 et ſaepius; ut hic uſus damnari prorſus nequeat. *Pulcher* dicitur de *externa ſpecie:* ergo recte dixeris *horti pulchri, veſtis pulchra*, ſi ad externam ſpeciem reſpicis: at non *ager pulcher* de fertilitate, ſed *bonus:* ſic Graecis *καλὸς* eſt *pulcher*, *ἀγαθὸς bonus*, unde patet *καρπὸς καλὸς* in N. Teſtam. de bonitate fructus non recte dici. *Homo ſenex* recte de *annis* et *homo antiquus* de *moribus* dicitur. *Homo magnus, vir magnus*, de ejus *ſtatura* ſ. *corporis longitudine* non accurate dicitur, ſed dici debet *longus:* nam *magnus* de hominibus dictum pertinet rectius ad eorum virtutes et res geſtas: v. c. *Pompejus fuit vir magnus*, hinc *Alexander magnus* etc. *Conditio amoena ein angenehmer Zuſtand, res amoena angenehme Sache, fortuna amoena*

amoena ein angenehmes Schickſal, angenehmer Zufall non accurate dicitur: nam ***amoenus*** tantum de ſuavitate, quae ope ſenſuum, inprimis oculorum, percipitur, v. c. regionis dicitur, v. c. ***regio amoena, praedium amoenum*** h. e. ***ein angenehm gelegenes Landgut*** ſ. ***welches in einer angenehmen Gegend iſt.*** Rectius itaque dicitur ***conditio, fortuna, res laeta*** etc. ***Manus propria*** pro ***mea, tua, ſua*** cet. ſtulte dicitur, quia ***proprius*** eſt tantummodo ***eigenthümlich, eigen, andern nicht auch gehörig noch ihnen gemein***, et opponitur ***communi***, v. c. ***rei vis propria die Kraft, die der Sache eigen iſt und die andere Sachen nicht haben: domus propria*** eſt, quae non eſt communis cum aliis: v. c. ***aedes*** non domus eſt propria ſingulis hominibus, ſed omnibus communis. Hinc ***manus propria hominis*** eſt ***manus***, quam non is habet communem cum aliis; nonne hoc per ſe intelligitur, manum cujusvis hominis eſſe ei propriam? Cur igitur addimus? Ergo ***manu propria ſcripſi*** foret ***ich habe es mit der Hand geſchrieben, die mir eigenthümlich zugehört:*** nonne hoc dictum eſſet, quaſi haberem ſimul aliam quandam manum cum aliis hominibus communem. Nonne igitur ridiculum eſt dicere ***manu propria?*** At, qui ſic loquuntur, cogitant vernaculum ***mit meiner eigenen Hand:*** ſed hoc eſt ***manu mea.*** Intelligunt ergo lectores, ***manu propria*** non per ſe ſed tantum propterea perperam dictum eſſe, quia ***propria*** jam per ſe intelligitur, atque ita hoc epitheton ſupervacaneum eſt. Si quis vero jocoſe dicat: ***dieſe Hand iſt mir eigenthümlich,*** vel ſi quis habeat unam manum ligneam pro naturali, quae v. c. abſciſa ſit vel alio modo perierit, ac de altera manu, ſalva adhuc, loquatur, ***dieſe Hand iſt mir eigenthümlich***, tum debet hoc verti ***haec manus eſt mihi propria***, i. e. ***ſie gehört mir allein zu*** etc. ***Gradus honoris*** (Ehrenſtelle) non bene poteſt dici ***magnus, praeclarus, egregius, pulcher*** etc., ſed ***altus, excelſus***, quia in ***gradu*** proprie ſumto ***die Stufe*** non magnitudinis, excellentiae, pulchritudinis ſed altitudinis ratio habetur. ***Veſtigia*** v. c. hominis poſſunt dici ***perſpicua, expreſſa,*** at non ***magna, pulchra*** etc., quia in veſtigiis hominis, quae ſequi iubemus, non ratio habetur, quam vel magna vel pulchra ſint, ſed quam expreſſa, ut ea videamus. Qui itaque de principe aliquo dicit, eum ***veſtigia magna patris ſui magni ſequi,*** is peccat, ut taceam magna veſtigia hominis fere declarare ***magnum pedem*** vel ***laxos calceos***, ut eo minus hoc poſſit laudi duci. ***Finis*** pro ***conſilio Abſicht*** ſumtus, non poteſt apte dici ***bonus, praeſtans, pulcher, egregius, excelſus, laudabilis, humilis*** etc. ***eine ſchöne, vortreffliche, erhabene, löbliche, niedrige Abſicht,***

ſicht, ſed ***certus, definitus:*** nam *finis* proprie eſt ***id, ad quod tendimus et in quo conſiſtimus, das Ende;*** et, quia ***conſilium*** eſt id, quo tendimus atque ubi conſiſtimus, ſi eo pervenimus, hinc recte *finis* pro *conſilio* dici poteſt Quia vero in *fine* proprie ſumto non conſideramus nec conſiderare ſolemus, an ſit ***bonus, pulcher;*** multo minus, an ſit ***humilis, excelſus*** (haec ne cogitari quidem poſſunt in *fine*), et in omni translatione vocabulorum ad propriam eorum vim, ope phantaſiae noſtrae, reſpicimus, hinc patet nec poſſe illa adjectiva *fini* tropice ſumto convenire. Sic nec ***finis prudens, ſapiens, callidus*** etc., tum propter modo dictam cauſam, tum propter ſupra adiatam; quia non niſi homines ſunt proprie ***prudentes*** (i. e. ***providentes vorſichtig*** proprie), ***ſapientes, callidi*** etc. At decipit tirones interdum linguae vernaculae uſus. Sic ***lingua vernacula*** dicendum, non ***materna, die Mutterſprache:*** non enim tantum mater ea utitur ſed et pater, fratres et omnes in terra eadem nobiscum viventes. Sic nec facile dixerim ***bona*** vel ***mala conſcientia, das gute oder böſe Gewiſſen;*** ſed ***conſcientia recte*** vel ***male actorum***, ſeu ***conſcientia rectorum*** vel ***malorum conſiliorum:*** nam ***conſcientia*** eſt ***das Bewuſstſeyn einer Sache, die man gethan, ſcientia eorum, quae egeris:*** haec nec bona nec mala eſſe poteſt; at ea, quorum nobis conſcii ſumus, poſſunt eſſe vel bona vel mala, et in idea *Gewiſſen* nos ad ea ſemper reſpicimus, quae egimus. Equidem ſcio, Ciceronem dixiſſe ***praeclara conſcientia***, at ſemel ita locutus eſt tantum ad Attic. X ep. 4 poſt init. ***Praeclara igitur conſcientia ſuſtentor, cum cogito, me de re publica aut meruiſſe optime, cum potuerim, aut certe nunquam niſi divine cogitaſſe*** etc.: occurrit etiam apud eundem ſemel ***recta conſcientia*** ad Attic. XIII ep. 20 ***in omni vita ſua quemque a recta conſcientia traverſum unguem non oportet diſcedere;*** quae verba ne videntur quidem ipſius eſſe, ſed ſententia potius e libro aliquo philoſophico ſumta. Apud Salluſt. Iugurth. 62 §. 8 legitur quoque: ***coepit flectere animum et ex mala conſcientia digna timere:*** at ſemel hic dicitur ***mala conſcientia das böſe Gewiſſen,*** et Cortius ait: „pro ***mala*** aliud primum fuit perſcriptum in Guelf. 12. Forte nudum dederat Criſpus ***ex conſcientia***, ut ſupra.“ Reſpicit Cortius ad Salluſt. Iug. 32 §. 5, ubi legitur: ***ei timido et ex conſcientia diffidenti rebus ſuis*** etc. Quamquam igitur Cicero dixit ***praeclara conſcientia, recta conſcientia,*** tamen hoc non facile imitandum putaverim. Nec facile dixerim ***conſcientia bona*** vel ***mala***. Locuti ſic ſunt ſcriptores poſteriores, Quintilianus, Plinius, Tacitus, Seneca etc. Quos imitetur, qui volet. Ac, cum Ci-

cero longe ſaepius dixerit *conſcientia* cum genitivo, v. c. *pulcherrimi facti*, *ſcelerum* etc., cur non hoc potius imiter, ac dicam *conſcientia recte* aut *male factorum*, praeſertim cum et per ſe rectius ſit dictum? — Huc retulerim quoque nonnulla participia, quae pro ſubſtantivis uſurpantur: at, quia participia proprie ſunt, non poſſunt adjectiva juxta ſe ferre, ſed pro iis adverbia poſtulant, quia ſunt particulae verborum proprie dictorum, et adverbia ſolent addi verbis: v. c. *dictum*, *factum*, *doctus*, *ſapiens* etc. Non dici poteſt *verus doctus ein wahrer Gelehrter*, nec *magnus doctus ein groſſer Gelehrter* etc., ſed *vere doctus*, *valde doctus*, dicendum eſt: ſic non *verus ſapiens*, ſed *vere ſapiens ein wahrer Weiſer*. Eodem modo non videatur poſſe dici *praeclarum*, *acutum*, *venuſtum*, *facetum dictum*, ſed *praeclare*, *acute*, *venuſte*, *facete dictum:* hinc ſaepe occurrunt *acute*, *facete*, *dicta bons mots:* nec *rectum*, *bonum*, *malum*, *ſapiens*, *ſtultum factum eine rechtſchaffene*, *gute*, *böſe*, *weiſe That*, ſed *recte factum*, *bene factum*, *male factum* etc. Quamquam non negandum, priſcos ſaepe τοῖς *factum* et *dictum* ſubſtantive uti, atque iis adjectivum addere, v. c. *factum laudabile*, Cic. Dom. 36; *factum praeclarum atque divinum*, Cic. Phil. II, 44 et *pulcherrimum factum*, Ibid.: *facta illuſtria*, Cic. Fin. I, 11: *ecquod ejus factum*, Cic. Sull. 26: *factum illuſtre* Nep. Ariſt. 2 et ſaepius: *Nullum meum minimum dictum*, Cic. ad Div. I, 9: *Mutua dicta*, Ovid. Met. VIII, 717: *Bona dicta*, Cic. Or. II, 54: *Dictis meis*, Plaut. Pſeud. I, 3, 125 et ſaepius; ut adeo ei, qui vocabulo *factum* velit jungere adjectiva, facile ignoſci poſſit.

2) *Sufficientia* adjectiva addi debent ſubſtantivis, h. e. tot, quot ſufficiant ad ſubjectum aliquod pro ratione contextus rite deſcribendum. Adjectiva exprimunt adtributa ſubjecti: videndum igitur, quae et quot adtributa res quaeque poſtulet, ſi definite loqui velimus. V. c. in *conſilio* (*Rath*) requirimus duo adtributa, ut primum ſit *bonum*, deinde *fidele:* recte ergo dixeris *conſilium bonum ac fidele*. In beneficiis ſpectatur hoc, ut ſint *multa* et *magna*. Qui itaque loquitur: *Deo ob magna ejus beneficia amorem debemus*; vel ſic: *Deo ob multa ipſius beneficia amorem debemus*, non tam recte ac perſpicue loquitur, quam qui dicit: *Deo ob ejus et multa et magna beneficia amorem debemus*. Accuratius vero loquitur, qui ita dicit: *Deo ob ejus et multa et magna beneficia amorem magnum ac perpetuum debemus;* nam ſic et adjectiva ſufficientia addidit ſubſtantivo *amorem*. Accuratiſſime omnium et maxime perſpicue loquitur dicens: *Deo benigniſ-*

ſimo

ſimo et liberaliſſimo ob ejus et multa et magna beneficia magnum perpetuumque amorem debemus. Sic enim ſubſtantivo *Deo* addidit quoque adjectiva, illud ac ſimul totam ſententiam illuſtrantia. Qui hominem doctum ac ſimul modeſtum ita laudat, ut dicat, eum eſſe *doctum*, non tam perſpicue loquitur, quam qui addit *modeſtum*. Et ſic in ceteris. Cic. Verr. I, 1 med. ait: *Nam ſi iſte* (Verres) *id feciſſet, quod primo ſtatuerat, ut non adeſſet, minus aliquanto, quam mihi opus eſſet, cognoſceretur, quid ego in hac accuſatione comparanda conſtituendaque elaboraſſem; veſtra vero laus tenuis plane atque obſcura, judices, eſſet.* Recte dicit, laudem judicum *tenuem* et *obſcuram* fore. Non ſufficiebat *tenuis* h. e. *parva:* nam laus poteſt eſſe tenuis, at nota: hinc addit *obſcura* h. e. *ignota,* vel *non ſatis nota, non omnibus nota.* Cic. Fontej. 16 in. *nos vero, judices, non et multis et firmis praeſidiis, vobis adjutoribus, iſti immani atque intolerandae barbariae reſiſtere?* Recte. Non ſufficiebat *multis*, addi debebat *firmis:* praeſidia enim poſſunt eſſe *multa*, ſed non *firma*, et contra; utrumque jungi debet. Nec *immani barbariae* ſufficiebat; addebat *intolerandae.* — Sic Cic. Manil. 2 *pro qua* (ſalute ſociorum) *multa majores veſtri magna et gravia bella geſſerunt;* et ſtatim: *aguntur certiſſima populi romani vectigalia et maxima:* nec *certiſſima* nec *maxima* omittere poterat, ſi quidem recte ac perſpicue volebat loqui; poſſunt enim vectigalia eſſe *certa*, at non *magna*, itemque *magna*, at non *certa*. — Ibid. c. 9 *fani locupletiſſimi et religioſiſſimi diripiendi cauſa in eas oras noſtrum exercitum eſſe ductum: fanum* eſt *locupletiſſimum*, ſi divitiis et ornamentis abundat, *religioſiſſimum*, ſi ſumma religione colitur ab hominibus: neutrum itaque abeſſe poterat, praeſertim cum in utroque ſit cauſa, cur nationes timuerint, ne fanum illud diriperetur.

Sed quaeritur hic, an etiam duo adjectiva ſine copula *et* poſſint uni ſubſtantivo addi. — Poſſunt utique, at non niſi tum, cum unum adjectivum una cum ſubſtantivo cogitari poteſt tanquam unum ſubjectum, v. c. *Codex Lipſienſis primus,* ubi *Codex Lipſienſis* jam pro noto ſubjecto habetur. Sic *meus magnus amor, tuum longum iter; multi magni morbi curantur abstinentia et quiete;* ubi *magnus amor*, *longum iter*, *magni morbi* pro ſingulis ſubjectis habentur: ſic Cic. Manil. 9 *magnis adventiciis auxiliis regum:* Cic. Phil. I, 14 *acerbiſſimum ejus diem ſupremum:* Cic. Phil. V, 15 *periculoſiſſimum civile bellum;* et ibid. *bellum acerbiſſimum civile:* Cic. Tuſc. II, 11 *ad malam domeſticam diſciplinam.* In quibus *auxiliis adventiciis, diem ſupremum, bellum civile* et *domeſticam*

Digitized by Google

meſticam diſciplinam tanquam unum ſubjectum cogitatur. — Imo tres adjectiva jungi poſſunt, ſi duo una cum ſubſtantivo, tanquam unum ſubjectum, cogitari poſſunt, v. c. *cariſſimus tuus parvulus filius*, Cic. Phil. I, 13: *etiam externos multos claros viros nominarem* Cic. ad Div. VI, 6 §. 24: in quibus *tuus parvulus filius* et *externos claros viros* jam ante conjunctim cogitata ſunt, quam *cariſſimus* et *multos* accederet. — In primis duo adjectiva ſine τῷ *et* recte jungi poſſunt ſubſtantivo, ſi alterum indicat *qualitatem*, v. c. *magnus*, *brevis*, *ruber*, *niger*, *clarus* cet., alterum vel exprimit *numerum*, *multitudinem*, *paucitatem* (v. c. *omnes*, *pauci*, *nullus*, *multi* cet.) vel indicat *locum*, aut *gentem*, *urbem*, *terram* cet. (v. c. Latinus, Romanus cet.) vel ſignificat poſſeſſionem, quo pertinent pronomina *meus*, *tuus*, *ſuus*, *noſter*, *veſter*; itemque *hic*, *ille*, *qui* cet. v. c. *multi magni morbi: hi magni viri: noſtra fortia facta:* ſic *recenti adventu meo* Cic. ad Div. V, 17 §. 3: *veſtri pulcherrimi facti*, Ibid. XII. 3 §. 2: *multa magna bella*, Cic. Manil. 2: Imo iſta omnia jungi poſſunt, v. c. *externos multos claros viros*, Cic. Ibid. VI, 6, ubi notandum eſt, tria adjectiva addi: at non aliter dicere fere poterat: *externos claros viros* tanquam notum ſubjectum conſiderabat, et tum putabat addi poſſe *multos:* vel *externos* indicat terram; *multos* numerum. Poterat tamen dicere: *multos externos, eosque claros, viros nominarem:* ac ſic fortaſſe ſuavius dixiſſet. — Not. Apud Nepot. Eum. 13 extr. legitur: *hi militari honeſto funere, comitante toto exercitu, humaverunt.* Hic aliter ſe res habet atque in ſupra memoratis locis Ciceronis. Hic et *honeſto* et *militari* indicat qualitatem. Quaeritur, utrum *honeſto funere*, an *militari funere*, pro ſubjecto uno habendum? Ordo quidem verborum ſuaderet, ut *honeſto funere* jungeretur: at *militari* videtur eſſe adjectivum primarium atque ita *militari funere* jungendum: at tum *honeſto* non quadrat: nam haec adjectio videatur indicare, militare funus eſſe duplex, alterum honeſtum, alterum inhoneſtum: quod Nepos dicere haud dubie noluit. Quare vel dicamus duram eſſe hanc conjunctionem adjectivorum ap. Nepotem, vel, ſi culpam magis librariis tribuere placet, cum Lambino bonae latinitatis praeclaro judice, ſed a Criticis nonnullis, dura ac nova amantibus, qualis Cortius erat etc., inprimis a Gebhardo valde contemto, deriſo et reprehenſo, legamus: *militari honeſtoque funere*, ut *honeſtoque* ſit explicatio τῦ *militari*, ut ſaepiſſime apud Ciceronem.

IIII). *Adjectiva* poſſunt ac debent ſaepe in *ſubſtantiva* mutari, ſi in iis ineſt notio primaria: et tum ſubſtantiva vel

pro-

pronomina, quibuscum conjuncta erant, abeunt in genitivum. V. c. Cic. Roſc. Am. 17 extr. *ſi in calamitatem venit propter praediorum bonitatem et multitudinem* pro *propter praedia bona et multa:* at non *praedia* per ſe ſed eorum *bonitas* et *multitudo* erant cauſa calamitatis illius, ergo *bonitas* et *multitudo* ſunt hic ideae primariae. Sic Cic. ad Div. V ep. 2 §. 22 *Hujus ego temeritati ſi virtute atque animo non reſtitiſſem* etc. pro *Huic temerario homini ſi* etc. At *temeritas* eſt idea gravior; *temeritati* enim, non ipſi homini, reſiſtendum putavit. Cic. ad Div. VI ep. 6 §. 19 *In quo admirari ſoleo gravitatem et juſtitiam et ſapientiam Caeſaris* pro *In quo admirari ſoleo Caeſarem, quod tam gravis, juſtus, et ſapiens eſt:* ſed illud accuratius. Caeſ. B. G. IIII, 17 §. 2 *Itaque, etſi ſumma difficultas faciundi pontis proponebatur propter latitudinem, rapiditatem, altitudinemque fluminis* etc. pro *propter latum, rapidum, et altum flumen:* ubi notes eandem diligentiam, de qua paulo ante in uſu adjectivorum diximus, ſervatam eſſe, h. e. nullum adtributum omiſſum eſſe, quod flumini, tranſitum difficilem reddenti, conveniret: poterat nec *latitudo* nec *rapiditas* nec *altitudo* omitti. Nam flumen poteſt eſſe *latum*, nec tamen *rapidum;* poteſt eſſe *rapidum*, nec tamen *altum* et *latum* etc. Plura dicta de hac re ſunt ſupra p. 318 ff. in cap. de *variatione vocabulorum.*

V) *Uni ſubſtantivo* (quo pertinent pronomina) *aliud ſubſtantivum interdum additur*, per quod illud magis definiatur, ſicque perſpicuitas magis adjuvetur: atque ita prius ſubſtantivum (it. pronomen *hic, ille* cet.) abit in genitivum. Subſtantivum, quod additur, notat plerumque vel partem vel adtributum ſubſtantivi, cui additur, vel cauſam. Quod ut recte intelligatur, notandum eſt hoc. Vulgo h. e. ſermone populari vel plebejo, qui non nimis ſubtilis accuratusque ſolet eſſe, tribuitur rei toti aliquid, cum tamen hoc ejus tantum parti vel adtributo latiſſime ſumto conveniat h. e. dicitur de re aliqua (vel homine) ita, tanquam hoc, quod dicitur, ad illam totam pertineat, cum tamen hoc vere illius parti vel adtributo tantum tribui debeat. Porro dicitur ſaepe de re ita, ut cauſa omittatur. Haec igitur pars, hoc adtributum, haec cauſa ab iis, qui accuratius loquuntur, peculiari vocabulo exprimitur et illi rei additur. Sic intelligendum eſt illud, quod diximus de ſubſtantivo addendo alii ſubſtantivo: ne quis forte putet, ubique ſubſtantivum addi vel, ut nonnulli loquuntur, ex uno ſubſtantivo duo fieri poſſe. V. c. pro *vulnerare hominem* rectius dixeris *vulnerare hominis corpus;* quia *vulnerare*

non ad *totum hominem*, h. e. ad *animum* et *corpus*, ſed ad *corpus* ſolum pertinet. Sic *ſedere in puppi* rectius eſt, quam *ſedere in nave*, de gubernatore: nam is ſedet tantum in puppi. Quod qui non intellexerunt, putarunt hic partem pro toto poni: male. Sic *femina pulchrae formae* eſt accuratius dictum quam *femina pulchra*. Sic *offendere animum hominis jemand beleidigen* rectius dicitur quam *offendere hominem*: nam *offenſio* non ad totum hominem ſed ad ejus animum pertinet. Sic *ſpes, opinio, me fefellit* rectius quam *ego me fefelli in ſpe, opinione*, et priſci illud ſemper, ni fallor, hoc nunquam dicunt. — Apud priſcos nihil frequentius iſta ratione: hinc ex illis perſpicuitatem dicendi diſcere facillimum eſt. Cic. ad Div. V ep. 2 §. 14 *Si vero meam ſalutem contra illius impetum in me crudeliſſimum defenderim, ſatis habeas, nihil me etiam tecum de tui fratris injuria conqueri*: ubi notes *meam ſalutem* pro *me*, et *illius impetum* pro *illum*, poni: at, cum dixiſſet *impetum*, addere facile erat *crudeliſſimum*; deinde *de tui fratris injuria* dictum pro *de tuo fratre*: ſed quam praeclara h. e. ad perſpicuitatem accommodata eſt illa mutatio! — Ibid. §. 15 *Quem ego cum comperiſſem omnem ſui tribunatus conatum in meam perniciem parare* etc., ubi notes *tribunatus conatum* pro *tribunatum* dici: poſſit et huc referri *in meam perniciem* i. e. *in me, contra me*. — Ibid. §. 22 *Hujus ego temeritati ſi virtute atque animo non reſtitiſſem* etc., ubi notes *hujus temeritati* dictum eſſe pro *huic*. Paulo ante quidem diximus, *hujus temeritati* dictum eſſe pro *huic temerario homini*; et nunc dicimus poni pro *huic*. Nonne hoc eſt repugnantia loqui? Minime. Teneamus igitur, Ciceroni primum in mentem veniſſe haud dubie *huic ego ſi* etc., deinde cogitanti illi τὸ *huic* accuratius in mentem venit vel ſtatim *temeritati* addere et *huic* in *hujus* mutare vel *temerario* addere ac deinde τὰ *huic temerario* mutare in *hujus temeritati*. Quidquid eſt, nam certo dici nequit, quam viam cogitandi hac in ſententia formanda ingreſſus ſit, certe adparet, *hujus temeritati* tandem poſitum eſſe pro *huic*: et utile eſt mutationem ſententiae duobus modis indagare, ut deinde diſcamus vel adjectivum in ſubſtantivum novum mutare vel ſtatim ſubſtantivum ſubſtantivo addere. — Ibid. §. 28 *ego dolori tuo non ſolum ignoſco* pro *tibi*; et ſtatim: *meus enim me ſenſus, quanta vis fraterni ſit amoris, admonet* pro *quantus ſit fraternus amor*. — Ibid. ep. 12 §. 5 *Neque tamen, haec cum ſcribebam, eram neſcius, quantis oneribus premerere ſusceptarum rerum et jam inſtitutarum*: ubi *quantis oneribus rerum* pro *quantis* vel etiam *quot rebus* etc. — Ibid. §. 7 *Et ſimul ſi*

uno

uno in argumento unaque in perſona mens tua tota verſabitur etc., ubi ***mens tua tota verſabitur*** dictum pro ***tu totus verſaberis:*** at quanto accuratius illud! — Ibid. §. 8 ***Neque tamen ignoro, quam impudenter faciam, qui primum tibi tantum oneris imponam; poteſt enim mihi denegare occupatio tua*** etc., ubi ***poteſt enim mihi denegare occupatio tua*** dictum eſt pro ***potes enim mihi tu denegare:*** poſtea Ciceroni in mentem veniebat cauſa, cur denegare poſſet, hocque denegari poſſe ***propter illius occupationem***, hinc pro ***tu enim potes mihi propter occupationem tuam denegare*** ponebat ***poteſt enim mihi denegare occupatio tua.*** Quis non ſentit ita magis perſpicue Ciceronem ſententiam expreſſiſſe? — Caeſ. B. G. II, 22 in. ***Inſtructo exercitu, magis ut loci natura, dejectusque collis et neceſſitas temporis, quam ut rei militaris ratio atque ordo poſtulabat.*** Quam accurate, quam perſpicue dictum! pro ***Inſtructo exercitu, magis ut locus, collisque et tempus, quam ut res militaris poſtulabat.*** Nullum additorum ſubſtantivorum otioſum eſt, ut ii forſitan opinantur, qui libenter credunt, priſcos pro ***uno vocabulo*** temere duo ponere. ***Dejectus*** vero eſſe ſubſtantivum i. e. ***declivitas***, nec participium, e tota verborum compage adparet. Add. Cic. in epiſt. modo laudata §. 4 ***ſed etiam illa cupiditas, vel ut auctoritate teſtimonii tui, vel indicio benevolentiae, vel ſuavitate ingenii, vivi perfruamur,*** ubi ***auctoritate teſtimonii*** dictum eſt pro ***teſtimonio, indicio benevolentiae*** pro ***benevolentia,*** et ***ſuavitate ingenii*** pro ***ingenio.*** Cupit Cicero res ſuas per Luccejum hiſtoricum celebrari: hoc ita circumſcribit, ***ſe cupere teſtimonio ejus, benevolentia,*** et ***ingenio frui,*** quia laus Lucceji eſt ***teſtimonium,*** indicat ***benevolentiam*** ſcriptoris, nec ſine ***ingenio*** res apte laudari poteſt. Iam pro ***teſtimonio*** dicit ***teſtimonii auctoritate,*** quia teſtimonium Lucceji multum valebit apud lectores: pro ***benevolentia*** ponit ***benevolentiae indicio,*** quia illud teſtimonium et illa laus indicat benevolentiam; pro ***ingenio*** dicit ***ſuavitate ingenii,*** quia ingenium ſcriptoris eſt legenti ſuave. — Sic Phaedr. I, 4 de cane carnem ferente per fluvium: ***lympharum in ſpeculo vidit ſimulacrum ſuum*** pro ***in lymphis vidit ſe;*** at illud accuratius: addit ***ſpeculum,*** ut adpareat, cur ſe potuerit videre; deinde ***ſe*** non proprie poterat videre ſed tantum ***ſimulacrum ſuum:*** — Sic fab. 12 ***Ad fontem cervus, cum bibiſſet, reſtitit, et in liquore vidit imaginem ſuam. Ibi dum ramoſa mirans laudat cornua, crurumque nimiam tenuitatem vituperat, venantum ſubito vocibus conterritus per campum fugere coepit*** etc., ubi primum ***imaginem ſuam*** pro ***ſe,*** propter cauſam modo dictam; deinde ***crurum tenuitatem nimiam***

Digitized by Google

pro *crura;* ſed addere quoque volebat cauſam, cur cervus crura vituperaret, hinc ait *crura nimis tenuia* ſeu *crurum tenuitatem nimiam;* tandem *venantum vocibus conterritus* pro *per venantes* vel *a venantibus conterritus.* — Fab. 14 v. 10 *Timore mortis ille* (e ſutore medicus factus) *tum confeſſus eſt, non artis ulla medicae ſe prudentia, verum ſtupore vulgi factum nobilem* pro *confeſſus eſt, ſe non per artem medicam, verum per vulgus, factum eſſe nobilem;* at illud accuratius: nam *ars medica* per ſe non adfert nobilitatem ſ. famam, ſed, quoad ejus es peritus ſ. *peritia ejus;* hinc pro *per artem medicam* dicit *artis medicae prudentia;* deinde *vulgus* non per ſe adfert imperito homini nobilitatem ſeu famam, ſed quoad eſt ſtultum, ſtupidum, ſ. *ſtupor vulgi:* hinc pro *per vulgus* dixit *vulgi ſtupore.* — Fab. 15 in. *In principatu commutando civium nil praeter domini nomen mutant pauperes.* Recte pro *praeter dominum* dixit *praeter domini nomen:* nam vere tantum mutant *nomen domini,* ut, ſi ante vocabatur Auguſtus, nunc vocetur Tiberius etc.: dominus ſemper manet, ſemper illi manent ſub domino. Et ſtatim: *Is hoſtium clamore ſubito territus* pro *ab hoſtibus, per hoſtes territus* ſ. *hoſtes timens:* at accuratius additur *clamore:* hic enim proprie terrebat; hoſtes nondum adparebant. Ex his exemplis facile intelligimus, quando deceat ſubſtantivo ſubſtantivum addere, et quomodo hoc excogitari poſſit. Addi poſſunt ſupra p. 406 ſſ. dicta in cap. de *copia verborum.*

VI) *Non peccari debet in caſu, numero, genere ſubſtantivorum, in tempore, modo Verborum* etc., quia haec peccata perſpicuitati officere interdum poſſunt; v. c.

1) Non debet peccari in *caſu.* Non dici v. c. debet *condolere alicui, communicare alicui,* pro *cum aliquo:* quia priſci aureae aetatis non ita loquuntur, ac lector peritus poſſit incertus fieri, unde pendeat iſte dativus. (Not. *quibus communicare de* etc. Caeſ. B. C. III, 18; ſed viri docti legi volunt *quibuscum).* Sic non dicendum eſt *) *jubeo tibi, erubeſcere alicujus,* ob eandem cauſam. Sic non dicendum eſt *incumbere literis* pro *in* vel *ad literas. Incumbere* eſt proprie *niti ſich*

*) Not. jubeo cum dativo, v. c. militibus ſuis juſſit, ne qui eorum violarentur, Caeſ. B. C. III, 98, ubi tamen Oudend. e codd. recepit *commendavit: hae mihi literae jubent reverti,* Cic. Att. VIIII, 13: *queis legati ſe ſequi juſſerunt.* Liv. XLII, 43: ac ſaepius ap. Liv. cf. Lexic. Sed haec paucula loca, ſi quidem omnia ſunt ſana, nos non debent inpedire, quo minus accuſ. cum infin, ponamus.

Digitized by Google

ſich auf etwas ſtemmen, auflegen; et tunc res, qua nitimur, ponitur recte in dativo, v. c. *baculo, menſae* etc. Ergo *incumbere literis* recte diceretur hoc ſenſu, ut ſignificaret *niti literis* proprie, h. e. *ſich auf die Buchſtaben ſtemmen, auflegen,* non vero *Mühe auf das Studiren wenden, fleiſſig ſtudiren:* hoc eſt *incumbere ad literas,* quod notat proprie *ſich anſtemmen* ſ. *anſtrengen* h. e. *ſich groſſe Mühe geben wegen* ſ. *in Anſehung des Studirens* ſ. *der Gelehrſamkeit: ad* non pendet ab *incumbere,* ſed eſt i. q. *ratione* vel *propter.* Hinc vero etiam intelligitur, *incumbere ad rem* gravius eſſe dictum quam *operam dare* ſ. *ſtudere rei,* et, qui dicitur *incumbere ad literas,* eum dici majorem iis operam dare, quam qui dicitur *literis operam dare* ſ. *ſtudere.* Interdum verbum dupliciter conſtruitur; v. c. *ponere* (vel *collocare*) *in menſa* et *in menſam;* ſic *ponere in gratia* Cic. Att. VI, 6 extr. et *in gratiam,* Ibid. V, 3: ſic *latere* i. e. *ignotum eſſe* habet et *accuſativum,* v. c. *quod latet noſtrum ſenſum,* Varr. R. R. I, 40; cf. Ovid. Pont. IIII, 9, 126: Virg. Aen. I, 130 (134) *latuere doli fratrem:* ſic *Eumenem,* Iuſtin. XIII, 8; ac ſaepius: et *dativum,* v. c. *quod mihi latere valeat,* Cic. Catil. I, 6: *cur nobis haec auctoritas tam diu latuit?* Cic. red. Sen. 6 poſt init. *mihi late,* Lucan. I, 418: *hoſti Roma latet,* Sil. XII, 614: *quae oculis et auribus latere ſoleat,* Varr. L. L. VIII, 52.

2) Non debet peccari in *numero.* Decipit hic facile tirones lingua vernacula, quae interdum, etiam ſi de pluribus rebus loquitur, tamen ſingulari perperam utitur, v. c. *Vater und Mutter lebt noch, iſt noch geſund, iſt geſtorben,* ubi falſo dicitur *Pater et mater vivit adhuc, ſanus eſt, mortuus eſt,* ſed *vivunt, ſani ſunt, mortui ſunt.* Sic vernacula dicit *viel, wenig* pro *viele, wenige Dinge:* v. c. *In dem Buche ſteht viel vom Kriege, ich habe viel geleſen, viel gehört, wenig gelernt* etc., quod male vertas: *In hoc libro multum de bello occurrit, multum legi, multum audivi, paucum didici:* debet dici *multa, pauca,* quia ſermo eſt de *multis rebus* vel ſaltem *pluribus quam una:* praeſertim cum *multum* ſit quoque adverb. notans *ſaepe, valde,* ut adeo confuſio oriri queat. Sic etiam *etwas weniges* verti debet *pauca:* poteſt tamen etiam *paulum* dici. In primis huc pertinent pronomina *dieſes, jenes, daſſelbe, welches,* quae, cum proprie unam rem notent ſintque ſingularis numeri, vulgo uſurpantur de multis rebus: hinc nonnulli eodem modo hodie *haec, illa, ea, quae* de *una re* uſurpant, ut contra *hoc, illud, id, quod* de *pluribus,* quia opinantur non ineſſe diſcrimen. Male. Notandum igitur, de una re dici rectius *hoc, illud, id, quod,* de pluribus *haec,*

 illa,

illa, ea, quae: v. c. *Pater meus mortuus eſt. Hoc ſcribere tibi volui.* Recte *hoc*; quia unam rem indicat, ſcilicet *patrem mortuum eſſe:* et male *haec* uſurpetur. Sic *an tu id, illud, neſcis, mihi bello omnia erepta eſſe?* Male ponatur *ea, illa* pro *id, illud,* quia de *una re* ſermo ſcil. de eo, *quod mihi bello omnia erepta ſint.* Contra, quando dicerem: *amiſi parentes, amiſi fratres, perdidi facultates meas, patria mihi erepta eſt: nonne hoc mihi dolorem injiciat neceſſe eſt* vel *nonne propter id doleam?* perperam loquerer: debet eſſe *nonne haec mihi dolorem injiciant neceſſe eſt* vel *nonne propter ea doleam?* nam praecedunt res plures a) *amiſi parentes,* b) *amiſi fratres,* c) *perdidi facultates,* d) *erepta mihi eſt patria.* Sic perperam loquitur dicens: *filius meus non eſt diſcendi cupidus, praeceptis meis adverſatur, virtutemque odit: hoc aequo animo ferre non diutius poſſum;* nam praecedunt plura a) *non eſt diſcendi cupidus* b) *praeceptis meis adverſatur* c) *virtutemque odit;* ad haec tria refertur *hoc* male: ergo debet eſſe *haec.* In nonnullis peccant ipſi priſci, v. c. *omne* pro *omnia* ſaepe dicunt, ſic et *quidquid* pro *quaecunque* ſexcenties occurrit: interdum etiam *hoc*, *quod* etc., licet ad plura referatur: at *haec, ea,* de una re praecedente non facile dicunt. Qui itaque *omne* pro *omnia* dicere vult, habet, quo ſe defendat; attamen fere ſemper *omnia* malim dicere quam *omne*, licet priſci ita locuti ſint: *quidquid* pro *quaecunque* damnari nequit, quia quam ſaepiſſime occurrit: at *hoc*, *id* etc. pro *haec*, *ea*, et *haec*, *ea* etc. pro *hoc*, *id*, tolerari vix poteſt. Sed quaeritur, quomodo iſta commutatio numeri vitioſa perſpicuitati officere queat. Lector vel auditor linguae peritus, reperiens pluralem, cogitat pluralem h. e. plures res, et has non reperiens credit omiſſas eſſe aliquot: contra, ubi videt auditve ſingularem, cogitat quoque ſingularem h. e. unam rem, cum tamen orator vel ſcriptor iſtum ſingularem ad plures res referri velit: nonne igitur ita fit, ut lector vel auditor cum verbis ſcriptoris vel oratoris non poſſit easdem plane ideas conjungere, quas ſcriptor oratorve cum iis conjunxit?

3) Non debet peccari in *genere*. Hic duo notanda: a) ne uſurpemus genus ſubſtantivorum rarius, v. c. *finis* interdum in genere feminino uſurpatur, v. c. Cic. leg. II, 22 *quae finis:* ſic ſaepius, v. c. Cic. ad Div. XII ep. 1 in. legitur defendentibus Criticis: *Finem nullam facio* etc., et in epiſtola Pollionis ad Cic. X ep. 32 §. 9, *quorum quis ullam finem* etc. Melius tamen eſſe putem *finem* in maſculino ſemper ponere, quia ſic uſitatius. — Sic *deus* pro *dea* interdum apud poetas e graeca ratione reperiri eruditi dicunt: v. c. Virg. Aen. II,

632

Digitized by Google

632 *ducente deo;* VII, 497 *deus abſuit.* At licet credam in his locis *deum* proprie intelligi *(Gott)*, non *deam* certam, tamen concefferim, poetas ita poſſe dicere, quia rariorem dicendi rationem amant: non item proſaicos. Dicitur quidem in Clave Cic. Erneſtiana apud Ciceronem quoque *deus* pro *dea* dici, ibique duo loca memorantur; ſed ex his parum vel nihil pro illa re ſequi puto. Unus locus eſt Tuſc. I, 47, ubi Erneſti dicit de *Iunone* dici *deum*. Narratur ibi illa fabula de Cleobi et Bitone, qui, cum jumenta morarentur, ipſi ad jugum acceſſerunt et matrem ſacerdotem ad ſacrificium ſolenne vexerunt: nunc ſequuntur verba, ad quae Erneſti, ut puto, reſpexit: *Ita ſacerdos advecta in fanum, cum currus eſſet ductus a filiis, precata a dea* (i. e. Iunone) *dicitur, ut illis praemium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſet a deo:* quaeritur, an poſtrema verba *a deo* referantur ad Iunonem; quod ſi eſt, *deus* hic dicitur pro *dea:* at, ſi Cicero voluiſſet intelligere Iunonem his verbis, haud dubie dixiſſet *ab ea, ab illa:* ac ne *a dea* quidem apte dixiſſet, quia jam *dea* modo praeceſſit, nec repetitione opus erat. Haud dubie *a deo* Cicero intellexit *a deo aliquo von einem Gotte*, ſenſus eſt: *ſoll die Göttinn gebethen haben, ſie möchte ihnen doch für dieſe kindliche Liebe die gröſste Belohnung geben, die nur einem Menſchen von einem Gotte gegeben werden könnte.* Latini carentes ſcilicet articulo non poſſunt *der Gott* et *ein Gott* diſcernere, niſi per contextum. *Deus* ergo hic eſt *genus* ſ. *deus* in univerſum, non *certus deus*. Sic et eſt in altero loco Invent. II, 31. Locum ipſum ponam: *Imprudentia eſt, cum ſciſſe aliquid is, qui arguitur, negatur: ut apud quosdam lex erat, Ne quis Dianae vitulum immolaret. Nautae quidam, cum adverſa tempeſtate in alto jactarentur, voverunt, ſi eo portu, quem conſpiciebant, potiti eſſent, ei deo, qui ibi eſſet, ſe vitulum immolaturos. Caſu erat in eo portu fanum Dianae ejus, cui vitulum immolari non licebat. Imprudentes legis, cum exiſſent, vitulum immolaverunt. Accuſantur. Intentio eſt, vitulum immolaſtis ei deo, cui non licebat.* Verba poſtrema, ad quae Cel. Erneſti reſpexiſſe videtur: *vitulum immolaſtis ei deo, cui non licebat,* ſunt nihil aliud, quam quaeſtio rhetorica univerſalis, et quamquam in adplicatione tandem ad Dianam reſpicitur, tamen hic vocabulum *dei* ut vocabulum generis conſideratur: *ihr habt dem Gotte ein Kalb geopfert, dem man keins opfern ſolt.* Nec forſitan alicui, niſi graecae linguae perito, in mentem veniſſet, verba *ei deo* non niſi de *Diana* illo loco intelligenda eſſe. Ergo et hoc uſu abſtinendum cenſeo. — Latini, perſpicuitatis cupidiſſimi a *filia, dea* etc., interdum

dum fecerunt *filiabus*, ***deabus***, ut diſcernerent a *filiis*, ***diis***, factis a *filius*, ***deus***: licet ſcirent, *filia*, *dea*, et ſimilia feminina habere aeque *is* in dativo et ablativo ac maſculina illorum: ſic Cicero dixit *diis deabusque* pro *diis diisque* Rabir. perd. 2. Cogebatur ita facere. At, ubi talis neceſſitas non urget, licet abſtinere iſta terminatione *abus* et v. c. *ambabus diis beyden Göttinnen* dicere pro *ambabus deabus*, quia jam ex *ambabus* adparet, *diis* eſſe a *dea*: ſic, ſi de certamine illo inter Iunonem, Minervam et Venerem, de malo aureo loquerer, recte dicerem, poſtquam nominatae ipſae eſſent, *his tribus diis* vel *his diis inter ſe diſſentientibus*: quia ſponte patet, tres deas, non tres deos, intelligi. Hinc Varro de re ruſt. III, 16 §. 7 de Muſis locutus ait: *His diis* (i. e. Muſis) *Heliconem adtribuerunt homines* pro *deabus*. Sic *duabus filiis* Hirt. Alex. 33. Liv. XXXVIII, 57. Hoc addendum putavi, ne crederet aliquis, ab *aſina*, *dea*, *liberta*, *anima* etc. ſemper *aſinabus*, *deabus* etc. formari ac ſic dici neceſſario debere. Occurrit tamen etiam *duabus filiabus* pro *filiis*, Liv. XLIIII, 26 in.) praeter neceſſitatem. b) deinde videndum, ne vocabula, quae, ut ſignificatione, ita genere differunt, licet iisdem literis conſtent, confundamus, v. c. *malus* pro arbore in horto, eſt generis feminini, ſed pro *arbore* in navi, ut ſic loquar, *der Maſt* ſ. *Maſtbaum*, eſt maſculinum: *calx* pro *poſtrema pedis parte*, *die Ferſe*, eſt generis communis, ſaepius tamen feminini; pro *materia lapidis cocti*, *der Kalk*, generis feminini: occurrit tamen ap. Caton. R. R. XVIII, 7 *calce arenato* atque ita maſcul.: ſic *Adria* maſc. eſt mare Adriaticum, *Adria* fem. eſt oppidum; *cupido* fem. eſt *cupiditas*, *Cupido* maſc. eſt *deus ille amoris* etc.

4) Non debet peccari in *tempore*: quia talia peccata perſpicuitatem offendunt facillime; v. c. qui vernacula verba: *ich weis nicht, wann der Vater ſchreiben, kommen, wird* verteret, *neſcio, quando pater ſcripſerit, venerit* pro *ſcripturus ſit, venturus ſit*, quia crederet, *ſcripſero*, *venero*, eſſe futurum conjunctivi, is non perſpicue loqueretur: nemo eum intelligeret, ſed quisque lectorum vel auditorum linguae peritorum crederet, *ſcripſerit*, *venerit*, eſſe perfectum conjunctivi, atque ita verteret: *wann der Vater geſchrieben hat*, *gekommen iſt*. Sic, ſi quis futurum indicativi ſimplex pro futuro exacto uſurpat, vernacula deceptus, v. c. *quando veniam, tibi dicam* pro *venero*, is aliud dicit, aliud cogitat; atque ita obſcure loquitur. Sic aliud eſt dicere *fratris culpa factum eſt, ut miſer ſit*, aliud *ut miſer eſſet*: prius indicat, eum adhuc miſerum eſſe, poſterius, eum fuiſſe quidem ſed

non

Digitized by Google

non amplius eſſe miſerum. De vero uſu et coſecutione temporum ſupra p. 178 ff. in Parte priore late dixi, quo lectores rejicio.

5) Non peccari debet in *Verborum modis* v. c. *cum*, ſi cum indicativo ponitur, eſt particula temporis ac ſignificat *quando*, ſin cauſalis eſt, regit ſemper conjunctivum. Iam, ſi quis vernaculum *wenn ich kann* exprimit *cum poſſim*, perperam loquitur: lectores et auditores intelligunt *da ich kann*, idque recte, ut ideo ille mentem ſuam non perſpicue declaraverit. Sic *dum indem, während daſs*, regit indicativum, *dum bis* indicativum et conjunctivum: qui haec confundit, is perſpicuitatem laedit. Sic, qui dicit alicui: *Etſi ſis doctiſſimus, tamen non omnia te ſcire fatebere* hoc ſenſu: *Ob du gleich ſehr gelehrt biſt* etc., is mentem ſuam non perſpicue exprimit: nam verba iſta notant haec: *Ob du gleich ſehr gelehrt ſeyn magſt* etc., atque ita ille de doctrina ejus, quem valde doctum adpellare fortaſſe cupit, dubitanter loquitur, idque imprudens. Debet igitur dicere: *etſi doctiſſimus es*, ſi perſpicue loqui cupit. Sic *ſi vides* eſt *wenn du ſiehſt*, *ſi vides wenn du ſehen ſollteſt*. In oratione tamen obliqua, quam adpellant, h. e. quando vel conjunctivus vel accuſativus cum infinitivo praeceſſit, *ſi videas* poteſt etiam eſſe *wenn du ſiehſt:* cauſa pendet ab illa oratione obliqua. Hac de re ſupra p. 161 ſatis multa diximus, quae hic repetere taedio foret.

6) *Nec peccari debet in terminatione Verbi perſonali*, quam vulgo *perſonam* adpellant; pertinet huc illa enuntiatio univerſalis, quae vernacule per *man* exprimitur, v. c. *man ſagt, man iſt, man glaubt* etc.: videndum hic eſt, utrum per tertiam ſingul. vel plural., an per primam pluralis, an per ſecundam ſingularis exprimi debeat: v. c. *Non omnia credenda ſunt, quae dicuntur, was man ſagt*, it. *non, quidquid dicitur, ſemper verum eſt, nicht alles, was man ſpricht, iſt allezeit wahr:* haec recte dicuntur: male loquaris: *Non omnia credenda ſunt, quae dicimus* vel *quae dicis: non, quidquid dicimus* vel *dicis, ſemper verum eſt.* Judicio hic opus eſt. Contra recte dicitur: *pulchrum eſt ea, quae ſcias* vel *ſciamus, quae didiceris, didicerimus, alios docere* h. e. *Es iſt ſchön, wenn man das, was man weis* vel *gelernt hat, andere lehrt*. Etiam hac de re ſupra p. 177 f. ſatis ſuperque dictum eſt. Videndum ſcilicet, an res ei perſonae proprie conveniat, quam eligas.

VII) Non debet peccari in uſu *participiorum*. Tirones plerumque participia diſcunt paulo ſerius, quia haec, neſcio

Digitized by Google

quomodo, inter difficillimas res numerantur, et vel putant vel audiunt ea eſſe ſingularia quaedam linguae latinae: hinc vulgo fit, ut in eorum uſu ſingularem ***pulchritudinem***, ſeu, ut ipſi vocant, ***elegantiam*** ineſſe credant, atque ita, quo crebrius illa uſurpent, eo pulchrius ſibi ſcribere videantur. Hoc non verum eſſe ſupra docui. Duo tantum monebo 1) participia debent ita uſurpari, ut ſtatim adpareat, an per *qui, poſtquam, quando* etc. explicari debeant. In duobus ablativis abſolutis h. e. qui non ab aliquo verbo vel praepoſitione reguntur, et qui vulgo ablativi conſequentiae (ſatis obſcure, ut fere omnia in libris grammaticis) adpellantur, nulla eſt difficultas: hi enim per ***cum, dum*** vel ***poſtquam***, explicantur. At in aliis major difficultas. In his igitur, qui perſpicuitati ſtudet, is v. c. vernaculum, ***wenn (wann)*** nonniſi tum, cum eſt particula temporis, in participium, ſi ita lubet, mutat; at, ſi τὸ ***wenn*** conditionem ſignificat vel de re dubia loquitur ac τὸ ***möchte, ſollte, würde*** ſecum habet, non illud cum participio facile commutat, v. c. hoc; ***ſi patrem videam, dicam ei, wenn ich den Vater ſehen ſollte*** etc., non poteſt ſatis apte mutari ſic: ***videns patrem dicam ei:*** quia ***videns*** poſſit quoque explicari ***cum video, wann ich ſehe:*** tolerabilius foret, ſi quidem participium fieri neceſſe eſt, dicere ***viſurus patrem*** etc., at et hoc tantummodo eſt: ***quando videbo, wann ich ſehen werde,*** loquiturque de ***videndo*** tanquam de re certa, cum ***ſi videam*** dubitanter illud exprimat. Tantae difficultatis eſt ita loqui, ut vel minima particula cogitationum noſtrarum plane et ſtatim intelligatur. 2) participia non debent nimis coacervari. In omni participio eſt quaedam brevitas dicendi: quae ſi continuatur, mens auditoris et lectoris, quae plura breviter et celeriter dicta latius cogitare cogitur, tandem defatigatur. Hinc lectio Livii magis defatigat mentem lectoris, praeſertim non valde exercitatam, quam lectio Nepotis, Caeſaris ac fere Ciceronis. Et in tanta coacervatione participiorum vix fieri poteſt, quin aliqua obſcuritas in mente legentis et maxime audientis ſuboriatur. Inprimis cavenda ſunt participia, ſi propter ſimilem caſum ſubſtantivi inde pendentem ambiguitas exſiſtere poteſt: v. c. non facile dixerim: ***Tu uteris hominibus voluptatibus fruentibus*** vel ***hominibus fruentibus voluptatibus;*** ut taceam injucundum eſſe: ſed hoc pertinet ad ſuavitatem. De participiorum uſu ſupra p. 171 ſſ. in Parte priore ſuſe diximus.

VIII) ***Subjecti idea ab idea praedicati debet ſtatim et facile diſcerni poſſe.*** Peccari hic poteſt in omnibus fere caſibus, maxime in his: 1) ***in duobus nominativis:*** qui v. c. argu-

tiarum

tiarum amore ductus dicit: *triſtitia laetitia eſt*, nec aliquid praeterea addit, quo illam ſententiam explicet, is obſcure loquitur; nam ſenſus poteſt eſſe quoque: *laetitia eſt triſtitia;* nam ſubjectum non ſemper primum locum occupat: ſic Cic. ad Div. III, 10 §. 9 *dubitare non poſſum, quin tibi amplitudo iſta ſollicitudo futura ſit*, ubi *ſollicitudo* eſt ſubjectum. Sic Terent. Hec. II, 1, 4 ambigue dixit: *Itaque adeo uno animo omnes ſocrus oderunt nurus:* quia per ſe dubium eſt, utrum *ſocrus oderint nurus*, an *nurus* oderint *illas:* at contextus ibi ambiguitati occurrit. 2) *in duobus dativis:* v. c. non facile dixerim *mihi eſt parcendum homini* pro *meum eſt parcere homini*, quia et explicari poſſit *hominis eſt mihi parcere;* nec *tibi perſuadendum eſt patri* etc., ac ne haec quidem: *medico medendum eſt morbo, fratri opera danda eſt literis, tibi ſtudendum eſt literis;* licet nulla ambiguitas ineſſe poſſit, et hactenus toleranda videantur. Attamen Cic. Or. I, 23 in. occurrit: *gerendus eſt tibi mos adoleſcentibus.* 3) in duobus accuſativis: v. c. non facile dixerim *hominem amantem deum amo* vel *hominem deum amantem amo:* ineſt enim ambiguitas. Multo minus dixerim: *Miror homines videntes alios virtutes colentes nolle ipſos eas amare* vel *earum amantes eſſe.* Hoc foret profecto lectoris adtentionem et patientiam vexare, eique difficultates ſine neceſſitate objicere, vel potius fluctus movere in ſimpulo, ut ajunt. Qui facilius loqui poteſt, cur is tam contorte loquatur? At amor participiorum et reverentia nimia facile ad tales argutias abripit. Inprimis huc pertinent duo accuſativi ſubſtantivorum cum infinitivo juncti, qui nonnunquam ambiguitatem creant, praeſertim ſi duos homines omninoque duo animalia indicant, v. c. *audio patrem filium non amare.* Uter eorum amat? pater an filius? Uterque intelligi poteſt. Notum eſt illud oraculi: *Ajo te, Aeacida, Romanos vincere poſſe.* Ambigue locutus eſt Plautus Merc. II, 4 in. *Pentheum diripuiſſe ajunt Bacchas:* ubi ſubjectum eſt *Bacchas*, quod nemo ſcire poteſt, niſi cui iſta fabula nota eſt. Aeque ambigue locutus eſt Terent. Hec. V, 1, 6 *Credo edepol te nonnihil mirari, Bacchis, quid ſit, quapropter te huc foras puerum evocare juſſi:* ubi per ſe non liquet, utrum Bacchis puerum an puer Bacchidem evocaverit, imo magis videatur Bacchis puerum evocaſſe, quia *te* praeponitur: at ex contextu intelligitur, puerum fuiſſe, qui evocaverit Bacchidem. Neque vero Cicero iſtis duobus accuſativis abſtinuit; v. c. ad Div. V ep. 20 §. 8 *Itaque huic loco primum reſpondeo, me, quamquam juſtis de cauſis rationes deferre properarim, tamen te exſpectaturum fuiſſe, niſi in pro-*

Digitized by Google

provincia relictas rationes pro latis haberem: ubi per ſe quidem ambiguum eſt, utrum *me* an *te* ſubjectum ſit: at contextus facile ibi docet, *me* eſſe. Et quomodo Cicero iſtud mutare potuiſſet? Evitari quidem iſta conjunctio duorum accuſativorum facile alioqui poteſt mutando activo in paſſivum, v. c. *Pentheum direptum eſſe a Bacchis: audio filium a patre non amari* pro *patrem filium non amare:* at in illo Ciceronis loco iſta mutatio non quadrat. Poterat tamen, ſi voluiſſet, ita dicere: *reſpondeo, me hoc facturum fuiſſe, ut te exſpectarem:* ſic nulla ambiguitas, nulla difficultas. Et hac ratione ejusmodi duo accuſativi facile evitari poterunt. Ac profecto eorum conjunctionem omni modo vitare eſt perſpicue loquentis: et, quo magis perſpicue loquimur, eo melius loquimur.

VIIII) *Nominativus princeps, Verbo legitime praecedens,* qui vulgo *nominativus* ſimpliciter vocatur, idque ſatis obſcure *), h. e. *ſubjectum* (ſic enim rectius nominatur), non facile omitti debet, niſi paulo ante praeceſſit, atque ita facile intelligi poteſt. Omittunt eum pueri libenter, credentes illum in verbo jam *latere (er ſtecke im Verbo;* quam obſcure dictum!) quia didicerunt *amat er liebt, legit er lieſt,* hinc τὸ *er* verti non opus eſſe putant. V. c. *Da ich mit deinem Vater geredet hatte, ſo ging er nach Hauſe; da ich deinen Bruder davon überzeugen wollte, ſo ſprach er,* vertendum; *Poſtquam cum patre tuo locutus eram, hic* vel *is domum abiit: Cum fratri tuo perſuadere de iſta re conarer, is* vel *ille mihi reſpondit:* Non ſatis accurate loquaris: *domum abiit; mihi reſpondit,* omiſſo pronomine *hic,* vel *is, ille:* nondum enim nominativus adfuit. Sic: *Nuper tuum fratrem vidi apud patrem meum: quaeſivit ex eo* etc. obſcure dictum eſt: quis enim quaeſivit? *pater* an *frater?* Dicendum potius, ſi *pater fratrem* interrogavit: *hic quaeſivit ex illo,* vel, ſi frater interrogavit patrem: *ille ex hoc quaeſivit:* ſic omnia plana. Etiam in vernacula falſo dictum eſt: *Neulich ſah ich deinen Bruder bey meinem Vater: da fragte er ihn,* quia aeque neſcio, ad utrum illorum τὸ *er* et ad utrum τὸ *ihn* pertineat. Sic ambigue loqui-

*) Male vulgo in ſcholis quaerunt ex pueris: *ubi eſt nominativus?* cum tamen duo vel plures adſint. Si igitur puer unum eorum ſumit prius, peccare dicitur, et tamen quaeſivit et invenit nominativum. V. c. *Egregius vir ſemper habitus eſt Epaminondas, dux Thebanus.* Hic et *vir* et *Epaminondas* et *dux* eſt nominativus. At ſi quaerere juberetur ſubjectum, ac ſciret, quid ſubjectum eſſet, id quod puer facile diſcit, ſtatim diceret *Epaminondas* eſſe ſubjectum.

Digitized by Google

loquitur dicens: *Cajus et Titius de variis rebus disputarunt. Quaerenti, quid ſentiret, reſpondit* etc. Dicendum, ſi Cajus quaeſivit: *quaerenti illi — reſpondit hic*, vel *Cum ille quaeſiſſet, reſpondit hic:* ſin Titius quaeſivit, dicendum: *Huic quaerenti*, vel *Cum hic quaeſiſſet, reſpondit ille.* Priſci hoc plerumque obſervarunt; hinc τὸ *is* et in primis τὸ *qui*, quod ſalvo ſenſu ſaepe abeſſe poterat, tamen ab initio enuntiationis principalis poſt interpunctionem maximam ſaepiſſime ponunt. V. c. *Caeſar in Galliam profectus eſt. Qui cum ibi reperiſſet* etc., ubi nulla ambiguitas foret, etiamſi *qui* abeſſet. — Cic. Roſc. Am. 25 *Quanto majores noſtri ſapientius? Qui cum intelligerent, nihil eſſe tam ſanctum* etc., ubi, etiamſi *qui* abeſſet, tamen *majores* intelligerentur facile. — Cic. Divin. in Caecil. 1 de Siculis loquens ait: — *factum eſt, uti cum ſummum in veteribus patronis multis tum nonnullum etiam in me praeſidium ſuis fortunis conſtitutum eſſe arbitrarentur. Qui nunc populati atque vexati cuncti ad me publice ſaepe venerunt* etc. *Qui* i. e. *Siculi:* ſed quis hoc e contextu non intelligat? — Cic. Manil. 4 in. *Mithridates autem omne reliquum tempus non ad oblivionem veteris belli ſed ad comparationem novi contulit. Qui poſteaquam maximas aedificaſſet ornaſſetque claſſes* etc. *Qui* i. e. *Mithridates:* hoc contextus docet: at facilius eſt lectori et maxime auditori, ſubjectum enuntiationis ſequentis ſtatim noſſe. — Sic *is* et *id* ponitur, atque ita ſubjectum repetitur a Cicerone, ubi e contextu jam intelligi poterat, v. c. Verr. III, 50 in. *Numos dabat arator. Quomodo? aut unde? Qui, ſi largiſſimus eſſe vellet, cumulatiore menſura uteretur, ut antea ſolebant facere in decumis, cum aequa lege et conditione venibant. Is numum dabat. Unde? de frumento?* Et *qui* et *is* abeſſe poterat; quis enim alius quam *arator* intelligendus? — Cic. ad Div. I ep. 3 in. *Aulo Trebonio, qui in tua provincia magna negotia et ampla et expedita habet, multos annos utor valde familiariter. Is cum antea ſemper — gratiſſimus fuit* etc. — XIII ep. 49 in. *Q. Pompejus, Sexti filius, multis et veteribus cauſis neceſſitudinis mihi conjunctus eſt. Is cum antea — conſueverit* etc. — Epiſt. 56 in. *Cluvius Puteolanus valde me obſervat, valdeque eſt mihi familiaris. Is ita ſibi perſuadet* etc. — Ibid. §. 5 *Dixerat mihi Euthydemus, cum Epheſi eſſem, ſe curaturum, ut ecdici Mylaſii Romam mitterentur. Id factum non eſt, Es* (ſ. *Das*) *iſt nicht geſchehen.* — Ibid. epiſt. 58 in. *L. Cuſtidius eſt tribulis et municeps et familiaris meus. Is cauſam habet* etc. — Ibid. epiſt. 64 §. 6 *Tantum a te petimus, ut agas eam rem, ne relinquas hominem innocentem ad alicujus tui dis-*

Digitized by Google

disſimilis quaeſtum. Id cum gratum mihi erit, tum etc. — Sic additur *hoc* Ibid. epiſt. 67 *Feceris igitur mihi gratiſſimum, ſi eum — adjuveris. Hoc mihi vehementer erit gratum* etc. Haec pronomina non omnes hodie ſcribentes forſitan addidiſſent: ſed non omnes hodie perſpicuitatis tam ſtudioſi ſunt, quam Cicero erat.

X) Praepoſitio *a*, quando initium temporis (vulgo terminum *a quo*) ſignificat, ante ſe libenter habere ſolet *inde;* v. c. *inde a primis annis; inde a principio hujus imperii; inde ab adoleſcentia ita factum.* Sic omnis ambiguitas tollitur; et lector ſtatim praevidet, *a* non *cauſam efficientem* ſed *tempus* indicaturum. *Ab adoleſcentia factum eſt* eſſe quoque per ſe poteſt *adoleſcentia fecit* i. e. *adoleſcentes fecere.*

XI) Parentheſes, niſi omnes, longae tamen et crebrae in eadem ſententia, quantum fieri poteſt, vitandae ſunt: interrumpunt enim contextum verborum antecedentium et conſequentium. Res per ſe loquitur.

XII) Poſt parentheſin paulo longiorem Cicero, ut contextum interruptum reſtituat atque ita perſpicuitatis cauſa, repetit unum vel etiam aliquot vocabula addito vel Verbo *inquam*, ut noſtri *ſage ich*, vel particulis *igitur*, *ergo*, *(noſtrum nun alſo)* interdum *ſed*, *veruntamen*, *ſed tamen:* v. c. Orat. III, 31 in. *Noſtra eſt enim (ſi modo nos oratores ſumus, ſi in civium disceptationibus, ſi in periculis, ſi in deliberationibus publicis adhibendi auctores et principes ſumus) noſtra eſt, inquam, omnis iſta prudentiae doctrinaeque poſſeſſio* etc. — ſic ad Attic. I ep. 16 med. *Idem ego ille (non enim mihi videor inſolenter gloriari, cum de me apud te loquor) idem, inquam, ego recreavi adflictos* etc. — *Igitur:* ad Div. I ep. 9. §. 67 *Scripſi etiam (nam ab orationibus dijungo me fere referoque ad manſuetiores muſas, quae me maxime, ſicut jam a prima adoleſcentia, delectarunt) ſcripſi igitur Ariſtoteleo more* etc. — ad Attic. XVI ep. 3 in. *Tu vero ſapienter (nunc demum enim reſcribo his literis, quas mihi miſiſti, convento Antonio Tiburi) ſapienter igitur, quod* etc. — Tuſc. IIII, 15 in. *Quando et aliis locis de virtute diximus et ſaepe dicendum erit (plerumque enim quaeſtiones, quae ad vitam moresque pertinent, a virtutis fonte ducuntur) quando igitur virtus eſt adfectio animi* etc. Notes hic aliam ſententiam ſequi. — Cic. Fin. IIII, 20 in. *Poſtea tuus ille Poenulus (ſcis enim Citiaeos, clientes tuos, e Phoenicia profectos) homo igitur acutus* etc., ubi alia vocabula repetuntur, ſcilicet *homo acutus* pro *ille Poenulus.* — Sic Cic. Fin. V, 32 *Laetor quidem, philoſophiam, cujus antea ſupellectilem pluris aeſtimabam, quam poſſeſſiones*

ſeſſiones reliquorum, ita mihi dives videbatur, ut ab ea petere poſſem, quidquid in ſtudiis noſtris concupiſſem, hanc igitur laetor etiam etc., ubi *hanc* pro *philoſophiam* ponitur. Omiſi hic ſemilunia ( ) ſigna nota parentheſeos, quia non exſtant in editionibus ac ſine iis parentheſis agnoſcitur. — *Ergo:* Cic. ad Div. XV ep. 10 in. *Quando id accidit, quod maxime mihi fuit optatum, ut omnium Marcellorum, Marcellinorum etiam (mirificus enim nominis ac generis veſtri fuit erga me ſemper animus), cum ergo ita accidit, ut* etc. — Cic. Tuſc. I, 7 *An tu dialecticis ne imbutus quidem es? in primis enim hoc traditur: omne pronuntiatum (ſic enim mihi in praeſentia occurrit, ut adpellarem ἀξίωμα: utar poſt alio, ſed, ſi invenero melius), id ergo eſt pronuntiatum, quod eſt verum aut falſum* etc. — *Sed:* v. c. Cic. ad Quint. frat. II ep. 3 non procul ab in. *Qui* (Pompejus) *ut peroravit: nam in eo ſane fortis fuit: non eſt perterritus: dixit omnia: atque interdum etiam ſilentio cum auctoritate peregerat: ſed, ut peroravit, ſurrexit Clodius:* Not. verba *nam in eo* usque ad *peregerat* ſunt parentheſis, licet ſignum ejus deſit; tum repetuntur *ſed ut peroravit.* — Cic. Offic. I, 30 *Quin etiam ſi quis eſt paulo ad voluptates propenſior, modo ne ſit ex pecudum genere (ſunt enim quidam homines non re ſed nomine), ſed ſi quis eſt paulo erectior* etc., ubi tamen alia ſententia infertur poſt *ſed:* ſic fere Cic. Orat. III, 12 in. *Equidem cum audio ſocrum meam Laeliam (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conſervant, quod multorum ſermonis expertes ea tenent ſemper, quae prima didicerunt,) ſed eam ſic audio, ut Plautum mihi videar audire.* Not. in his praecedentibus exemplis *ſed* habet tantum vim connectendi aliquam. — *Sed tamen:* Cic. ad Div. VIIII ep. 16 §. 2 *quidquid arte fieri poterit (non enim jam ſatis eſt conſilio pugnare, artificium quoddam excogitandum eſt), ſed tamen quidquid elaborari aut effici potuerit ad iſtorum benevolentiam conciliandam* etc. reſpondet noſtro *unterdeſſen aber* i. e. *es ſey aber wie ihm wolle* etc. — Sic Cic. Orat. II, 90 non proc. ab in. *Saepe ego doctos homines, quid dico ſaepe? imo nonnunquam: ſaepe enim qui potui, qui puer in forum venerim, neque inde unquam diutius quam quaeſtor abſuerim? ſed tamen audivi, ut heri dicebam, et Athenis cum eſſem, doctiſſimos viros, et in Aſia* etc. — *Veruntamen:* Cic. ad Div. V ep. 21 §. 9 *Puto autem mea nonnihil intereſſe (quamquam id ipſum, quid interſit, non ſane intelligo), veruntamen, quidquid illinc nuntiatum ſit, non longe abeſſe velim* etc., ubi tamen non tam reſtituere contextum quam verbis parentheſeos ſigno incluſis reſpondere videtur,

Digitized by Google

ut ſupra *ſed tamen* h. e. *es ſey wie ihm wolle, unterdeſſen aber* etc. Melius huc quadrat Cic. ad Attic. I ep. 10 in. *Cum eſſem in Tuſculano (erit hoc tibi pro illo tuo Cum eſſem in Ceramico), veruntamen cum ibi eſſem* etc.

XIII) *Si quod vocabulum paulo obſcurius eſſe credimus, eoque tamen uti cogimur, id explicare debemus* v. c. per *hoc eſt, ſive, ſeu*, aliove modo. Exempla adſerre non poſſum: quia aliud alii difficile et obſcurum eſt: et hic ad lectorum et auditorum captum ſe quisque accommodare debet. Poteſt etiam interdum, ſi quidem lubet ac propter reverentiam erga auditores per *hoc eſt* explicare dubitas, explicatio tecte inſtitui; id quod fit 1) quando ſtatim ſynonymum adjicis, v. c. *auctoritas et conſilium: ſubtilitas et diligentia.* Cic. Divin. in Caecil. 7 *Da mihi hoc et concede.* Cic. Verr. III, 7 *Do hoc tibi et concedo.* De qua re ſupra p. 397 in Cap. de *Copia dic.* late dictum eſt. 2) quando rem eandem et negative et adfirmative efſers: v. c. *in luce clariſſima res verſatur, nec ullo modo negari poteſt.* 3) repetitione ejusdem rei per aliud vocabulum vel per circumſcriptionem. Sic Cicero millies. Cf. p. 402 ſſ. et 418 ſſ.

XIIII) *Repetitio ejusdem ideae, praeſertim ſi ad eam in primis adtendere lectorem et auditorem volumus, valde neceſſaria eſt perſpicue loqui cupienti*, ut ſupra p. 565 ſſ. in explicatione rerum ſ. idearum diximus. Lector vel auditor ſemel dicta obliviſcitur vel non adtendit: at repetita non poteſt obliviſci, cogitur adtendere. Fit iſta repetitio tum ſtatim tum omni occaſione per totam rei tractationem, placetque in primis, ſi ita fit, ut vix ſentiatur a legente et audiente, niſi valde docto, repetitionem ejusdem ideae tam ſaepe factam eſſe. Si quaeris, quibus modis ea inſtituatur, tres hic proponam:

1) *Idem vocabulum repetitur:* v. c. Cic. Roſc. Am. 26 *Tanti maleficii crimen, cui maleficio tam inſigne ſupplicium eſt conſtitutum, probare te, Eruci, cenſes poſſe talibus viris, ſi ne cauſam quidem maleficii protuleris?* ubi *maleficium* repetitur. — Cic. Verr. III, 6 *Perpaucae Siciliae civitates ſunt bello a majoribus noſtris ſubactae: quarum ager cum eſſet publicus populi romani factus, tamen illis eſt redditus. Is ager a cenſoribus locari ſolet:* poterat dicere *Is a cenſoribus* etc., at vocabulum *ager* ſimul repetere maluit ob perſpicuitatem. — Cic. Manil. 12 extr. *Ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longe lateque diſperſum, quo bello omnes gentes ac nationes premebantur, Cn. Pompejus extrema hyeme adparavit, ineunte*

Digitized by Google

eunte vere ſuſcepit, media aeſtate confecit. Repetit ideam *belli*, ut appareat, quanta virtute ſit Pompejus, qui tantum bellum tam celeriter confecerit. — Cic. Cluent. 57 *A. Cluentius, eques romanus, cauſam dicit ea lege, qua lege ſenatores et ii, qui magiſtratum habuerunt, ſoli tenentur:* ubi *qua* ſufficiebat per ſe. — Cic. Mil. 20 in. *Ante fundum Clodii, in quo fundo propter inſanas illas ſubſtructiones facile mille hominum verſabatur valentium* etc.: abeſſe *fundo* poterat; ſed repetit, ut judices magis videant, quam incredibile ſit, Milonem talem locum ad pugnandum cum Clodio elegiſſe. — Pertinet huc illa *Anaphora*, quae nihil aliud eſt quam repetitio ejus vocabuli, ad quod adtendi volumus: v. c. Cic. Verr. III, 9 *Hunc in omnibus ſtupris, hunc in fanorum expilationibus, hunc in impuris conviviis principem adhibebat* ſc. Verres: ſermo eſt de Apronio. Huc pertinet *Epizeuxis* v. c. *dolebam, dolebam* etc. Cic. Phil. II, 15; it. *Epiphora*, clauſulam repetens.

2) *Vocabulo, cujus ideam repetere volumus, ſubſtituitur pronomen aliquod*, v. c. *is*, *ille*, *hic*, *qui*, v. c. Verr. II, 53 de Timarchide loquens Cicero ait: *Exquiſitis palam pretiis et licitationibus factis deſcribebat cenſores binos in ſingulas civitates Timarchides. Is ſuo labore — conſequebatur, ut ad iſtum* (Verrem) *ſine ulla ſollicitudine ſumma pecunia referretur:* ubi *is* eſt idem Timarchides; ac paulo poſt: *Sed ne miremini, qua ratione hic* (Timarchides) *tantum apud iſtum* (Verrem) *libertus potuerit* etc. Recte: nam Timarchides profecto erat homo notabilis. Add. dicta n. VIIII.

3) Vocabulo illi ſubſtituitur aliud ejusdem generis h. e. nomen nomini, Verbum Verbo, interdum etiam plura vocabula, atque ita eadem res aliis verbis diverſe exprimitur, v. c. Cic. Verr. I, 1 in. *Neminem veſtrum ignorare arbitror, judices, hunc per hosce dies ſermonem vulgi atque hanc opinionem populi romani fuiſſe, C. Verrem altera actione reſponſurum non eſſe neque ad judicium adfuturum. Quae fama non idcirco ſolum emanarat* etc. Hic *fama* nihil aliud eſt quam *ſermo vulgi*. Cic. Verr. III, 6 primum dicit: *Ita decumas lege Hieronica ſemper vendundas cenſuerunt* etc. deinde: *Hoc jure ante Verrem praetorem Siculi ſemper uſi ſunt:* ubi *hoc jure* eſt idem quod *lege Hieronica*. In primis notanda haec duo loca: Cic. Verr. I, 5 in. *Meditetur de ducibus hoſtium, quos accepta pecunia liberavit: videat, quid de illis reſpondeat, quos in eorum locum ſubditos domi ſuae reſervavit: quaerat non ſolum; quemadmodum* etc., ubi *meditetur, videat*

deat, quaerat poſuit, cum uno horum contentus per ſe eſſe potuiſſet. Sed omnis repetitio vocabulorum, modo ſit apta, eſt repetitio idearum h. e. efficit, ut rem planius perſpiciamus: hinc pertinet in primis ad gravitatem dicendi. Alter locus eſt Cic. Cluent. 2 in. *Dominetur* (falſa invidia oppoſita veritati) *in concionibus, jaceat* (i. e. nil valeat) *in judiciis: valeat in opinionibus ac ſermonibus imperitorum, ab ingeniis prudentium repudietur: vehementes habeat repentinos impetus, ſpatio interpoſito et cauſa cognita conſeneſcat.* Egregie dictum! *Dominetur, valeat, vehementes habeat impetus,* et *jaceat, repudietur, conſeneſcat:* quae copia dicendi! Poterat *dominetur* vel *valeat* etc. ac *jaceat* vel *repudietur* ſufficere. Cicero his omnibus vocabulis vult dicere, falſam invidiam (*die ungegründete üble Nachrede, Blame,*) apud judices nihil valere atque ita Cluentio nihil nocere debere.

XV) *Ut rara vocabula*, quia ſunt paulo ignotiora, ſic quoque *in primis raras conſtructiones, licet auctoritate priſcorum ſe tueantur, fugere debemus:* v. c. *fruor* cum genitivo etc. Nam lector vel auditor, qui uſitata tantum et nota meminit, non ſtatim intelligit, unde iſte genitivus pendeat, et opinatur, aliquid forſitan omiſſum eſſe, quo ille caſus referatur. Sic non dixerim: *priſcis ita dicitur* pro *a priſcis:* nec *cunctis laudatur* pro *a cunctis,* licet iſte dativus ſic occurrat apud Ciceronem interdum poſt paſſiva: poetae ita ſolent ſaepe loqui. At poſt gerundium neceſſitatis, ut vulgo vocatur, et participia in *dus* recte dativus pro *a* cum ablat. ponitur: v. c. *mihi Deus eſt amandus* pro *a me: liberis parentes ſunt colendi* pro *a liberis: libri nobis ſunt legendi* pro *a nobis.* Imo in hac forma dativus eſt rectior, et tam uſitatus apud priſcos, ut altera forma per *a* fere pro vitio habenda videatur. Omnia enim hic nituntur uſu dicendi. — Sic nolim dicere *in poteſtatem eſſe* pro *in poteſtate,* licet Cicero ita dixiſſe dicatur Manil. 12, ubi haec in nonnullis Editt. leguntur: *cum veſtros portus in praedonum fuiſſe poteſtatem ſciatis?* at Edit. Erneſt. *poteſtate:* ſic *in poteſtatem ditionemque eſſe* legitur Cic. Divin. in Verr. 20 extr. ut in aliis Editt. ita in Erneſt.; id quod mihi perinde videtur dici, ac ſi quis vernacule dicat *in die Gewalt ſeyn* etc.: ut alia loca taceam, quorum nonnulla tamen explicatione adjuvari poſſunt, nonnulla dubia habentur: it. Liv. XXIIII, 8 *ſtantibus vobis in aciem armatis* pro *acie:* vid. Vechn. Hellen. ed. Heuſ. p. 258 ſeq. Forſitan hic accuſativus non niſi manui librariorum tribuendus eſt. — Non facile dixerim *tempus eſt dicere* pro *dicendi,* licet ita dicat Cicero Orat. II, 42 extr. Top. 1: ſic Liv. VI, 18 extr. *tempus eſt jam ma-*

jora

Digitized by Google

jora conari; VIII, 5 in. *tempus erat nihil agere* etc. Nep. Ageſ. 3 *tempus copias extrahere ex hibernaculis;* Nep. Hann. 13 *nunc tempus eſt hujus libri facere finem:* non, quod falſo ita dicatur; nam ſi priſci ita non raro loquuntur, quis pro falſo habeat? ſed quia haec conſtructio non cuivis lectorum vel auditorum nota eſt, ut timendum ſit, ne eorum mens perturbetur. Sic poſt *tempus eſt* etiam ſequitur accuſativus cum infinitivo apud priſcos, v. c. Cic. Att. IIII, 5 prope fin. *jam tempus eſt, me ipſum a me amari.* Nep. Dat. 11 in. *tempus eſſe, majores copias parari* etc.: quae ratio non ſpernenda eſt, tum quia priſci ita loquuntur, tum quia cum alia ubique commutari non poteſt. — At nemo raras conſtructiones fugere poteſt, niſi qui eas novit h. e. qui lectioni priſcorum adſuetus eſt, atque ita ſuis oculis cernit, quid rarum, quid uſitatum in conſtructione ſit vel ſaltem a viro perito admonetur. — Cavendum hic quoque eſt, ne ſtatim fidem habeamus omnibus iis, qui confirmant, priſcos hoc vel illo modo locutos: v. c. non equidem fortaſſe dixerim *mei unius opera*, *tui unius ſtudio* pro *mea unius, tuo unius,* licet poſt alios Cortius, defenſor ille omnium durarum locutionum, ad Cic. Epp. ad Div. II, 6 extr. defendat, Ciceronem ibi *tui unius ſtudio*, Cic. Marcell. 7 *ex unius tui vita,* Cic. Vatin. 3 extr. *cum mei unius ſalute* ſcripſiſſe. Edit. Erneſt. habet Cic. ad Div. II, 6 quidem *tui unius,* ſed Marcell. 7 Vatin. 3 habet *tua, mea.* Nec negandum, plures locos ſimiles reperiri: add. de hac re Perizon. ad Sanct. II, 13, 3 p. 251, quem Cortius ſecutus eſt. Neque tamen ei, qui v. c. *tui unius opera* pro *tua unius opera* etc. ponat, non ignoſcendum eſſe putem, quia non ſine exemplis priſcorum ſic ſcribat. — Sic nec dixerim: *illum, ut vivat, optant* cum Terent. Adelph. V, 4, 20, qui ſaepius ita loquitur, ex graeciſmo; vid. Perizon. ad Sanct. p. 188.

XVI) In recto *uſu particularum*, quibus vocabula et membra conjungi ſolent, *et, aut, vel,* it. *ſi, cum* etc. ineſt magna *perſpicuitas.* Notandum igitur

1) *Et* non omittendum eſſe facile, v. c. *dixit, abiit:* quia lector vel auditor tum adhuc aliquid exſpectat; praeterquam in ſermone gravi, ubi aliquis commoto animo loquitur: hic enim ſonus vocis ipſe indicat, finem eſſe ſententiae: et in legendo vel per diſtinctionis ſigna animadvertitur vel e contextu.

2) Libenter priſcos duplex *et* ac duplex *aut* ponere, ubi vernacula uno contenta eſt, ſupra jam in Parte priore dictum eſt. Fit hoc ob perſpicuitatem: ſic enim ſtatim lector auditorve videt, duo vocabula ita juncta cohaerere et ad eandem

enuntiationem pertinere, ac duo membra ita juncta ſecum cohaerere et ad eandem pertinere ſententiam. Quando quis v. c. dicere vult, ſe ab hominibus amari et laudari, idque his verbis exprimit: ***Homines me et amant et laudant***, nonne ſentis, lector, te, ſimulac verba ***et amant*** legeris vel audiveris, ſtatim exſpectare aliud ***et***, atque ita aliud praedicatum, atque ita quaſi jam praeparari tuam mentem ad id percipiendum et adtentam fieri? Sin ille ita loquitur: ***Homines me amant et laudant***, nonne poſt ***amant*** videtur enuntiatio clauſa eſſe, et poſtea nova incipere, donec videas tandem ***τὸ laudant*** etiam eo referri? Id quod in latioribus enuntiationibus magis perſpicitur. V. c. ***Si te ſemper inde ab adoleſcentia valde amavi, et pro magna meritorum tuorum multitudine et excellentia maximi aeſtimavi, (quis hoc non faciat?) intelligere facillime potes*** etc. Hic initio dubius ſum, utrum ***τὸ amavi*** claudat enuntiationem, ac ***τὸ et*** membrum conſequens incipiat, ſitque per ***etiam*** explicandum, an verba ***et pro magna*** etc. ad illam pertineant, ſitque vertendum ***und***. Hoc non prius certo ſcio, quam ad ***intelligere potes*** venerim. At haec dubitatio ſtatim evaneſcit, ſi ſcribis ac dicis: ***Si te et ſemper amavi et pro*** etc. Sic malim dicere: ***Et patrem et matrem amo*** pro ***patrem et matrem amo***. Sic et ***aut:*** v. c. ***Liber tibi aut jam redditus eſt aut brevi reddetur***, rectius et magis perſpicue eſt dictum quam ***liber tibi redditus eſt*** etc. Saepe etiam ***τὸ et*** ter ponitur: v. c. ***et patrem et matrem et fratrem amo***. — Pertinet huc quoque ***nec*** ſ. ***neque*** bis ponendum pro uno. V. c. pro ***librum hunc non vidi nec videre volo*** dicitur ***librum hunc nec vidi*** etc. Cic. ad Div. IIII ep. 7 §. 13 ***propterea quod neque is, qui tenet rempublicam*** (i. e. Caeſar), ***patietur, neque ipſa respublica:*** pro ***propterea quod non is*** etc. Melius ***τὰ neque, neque***, ſ. ***nec, nec*** conjungere verba et membra, quam ***non, neque***, atque ita melius ſervire perſpicuitati, facile intelligitur. Qui plura exempla cupit, conſulat Partem priorem, in Cap. de ***Connexione*** Sect. I et II p. 291 ſſ., ubi de tota re accurate et late egimus.

3) ***Et***, licet ſaepiſſime pro ***etiam*** poni poſſit, tamen, ſi contextus talis eſt, ut videatur quoque per ***que (und)*** explicari poſſe, non ponendum, ſed dicendum eſt ***etiam, quoque***. V. c. ***Cum vidiſſem te brevi perlegiſſe et Virgilium et Homerum, et Horatium tibi mittendum cenſui:*** h. e. ***etiam Horatium:*** at ego hic poſuerim ***etiam Horatium***, vel ***Horatium quoque;*** quia ***et Horatium*** videri poſſit ad praecedentia referri, et contextus demum conſulendus eſt: et in legendo ſignum diſtinct. minimae opem ferre debet. — Sic pro: ***cum*** ***iſtum***

iſtum librum et emiſſem et legiſſem, et vidiſſem, nihil praeclari eo contineri etc. malim dicere: *Cum iſtum librum et emiſſem et legiſſem, vidiſſemque* vel *ac vidiſſem* etc., ut lector vel auditor ſtatim videat, verba *librum et emiſſem et legiſſem* unam enuntiationem efficere, et verbis *ac vidiſſem* vel *vidiſſemque* aliam incipi. — Sic priſci plerumque; nam interdum etiam Ciceronem tria *et* jungere, ubi duo tantum inter ſe arcte cohaereant, negari non poteſt.

4) *Si* non confundendum eſt cum particula *cum wann*, quae eſt temporis, illa plerumque conditionis. Aliud eſt *faciam cum poſſum* et *faciam ſi poſſum;* in vernacula quidem utrumque eſt *wenn ich kann:* at *cum poſſum* eſt *eo tempore, quo poſſum*, et *ſi poſſum* eſt *ea conditione, per quam liceat facere: hoc* dubitanter loquitur, *illud* non. Sic *cum volo* eſt *zu der Zeit, da ich will: ſi volo unter der Bedingung, daß ich will* ſ. *wofern ich anders will.* — Ex iſta commutatione harum duarum particularum, quae hodie valde uſitata eſt, oriri poteſt alia obſcuritas; v. c. multi neſciunt, *cum wann* jungi per ſe indicativo: dicunt ergo v. c. *cum ſciam, poſſim,* hoc ſenſu, ut ſit *wann ich weis, kann,* cum omnes lectores et auditores, linguae gnari, hoc intellecturi ſint ita, ut ſignificare putent *da ich weis, kann* etc. Nec tamen negandum, *ſi* apud priſcos de tempore non raro occurrere, v. c. *tum exſiſtere, ſi* etc. Cic. Tuſc. III, 22 in. et ſaepius.

5) *Cum* ſ. *quum* non commutari debet cum *dum:* hoc enim ſemper indicat tempus adhuc durans per eam actionem, quae in illo ſit: v. c. *dum ſcribebam, venit pater während daß ich ſchrieb, im währenden Schreiben* (ſic fortaſſe rectius quam *während des Schreibens*, nam *während* eſt particip. a verbo *währen*, non praepoſitio): hic *dum* indicat, patrem veniſſe in media ſcriptione mea, ut ita loquar, at *cum ſcribebam* non accurate hoc indicat. Contra non debet dici, v. c. *pater venit, dum ſcripſeram* pro *cum ſcripſiſſem:* prius ponunt tirones facile, quia vernaculum *indem* i. e. *währender Zeit* (*während der Zeit*) et *indem* i. e. *als, da, nachdem* diſcernere nequeunt.

6) Sic et aliae conjunctiones, v. c *etiamſi wenn auch, ut (geſetzt daß)*, non confundendae ſunt cum *quamquam*, ut vulgo fit etc. De his et pluribus ſupra in P. I p. 162 ſſ. et 378 ſſ., dictum eſt late: hic loquor de iis, quatenus perſpicuitati ſerviunt. Quaecunque vero accurate dicuntur, ſunt perſpicua magis quam quae vitioſe.

Digitized by Google

XVII) ***In duobus vocabu***poteſt, [illegible] ***literarum forma inter ſe conveniunt, ſigue maſis*** Ciceroni miſſis nihi[illegible] ***lector auditorve*** [illegible]in ***veritem*** ſi locus ſanus eſt, explico ***neckend, nimis diu qua***xi in Lexico. — Sic ap. Virgil. Aen. VII, 411 verba ſunt mopido: *Locus Ardea* [illegible] ***et***

1) ***Uti*** [illegible] et ***uti*** ab ***utor.*** V. c. Nolim dicere: ***Satis multa de animi voluptate dixi. Qua uti quisque ſtudet potiri, ita*** etc. Malim dicere: ***Qua ut*** etc. Poſſit per ***uti*** lectoris vel auditoris mens perturbari vel paululum retardari; quia initio ***uti*** videatur eſſe ab ***utor*** propter ablativum ***qua;*** poſtea quidem facile adparet manifeſto eſſe particulam ſimilitudinis. Debemus omnia removere, quae vel paululum impedire queant legentem et audientem.

2) ***Quodque, quaeque:*** ***quod*** poteſt compoſitum eſſe e duobus vocabulis ***quod*** et ***que; quae*** et ***que:*** poteſt vero quoque eſſe a ***quisque.*** Contextus talis eſſe debet, ut facile agnoſcatur.

3) ***Quin*** pro ***imo*** interdum non poſuerim v. c. poſt ***non dubito;*** v. c. haec verba: ***Ich zweifle nicht, ja ich bin ganz gewiß überzeugt,*** non verterim: ***Non dubito, quin certiſſime mihi perſuaſum eſt.*** Nam quamquam ex indicativo ***perſuaſum eſt*** patet, ***quin*** hic eſſe adverbium ***ja;*** tamen initio lectori, ob praecedentia verba ***non dubito,*** facile in mentem venit credere, eſſe conjunctionem ***daß.*** Malim itaque dicere: ***Non dubito, imo*** ſeu ***atque adeo certiſſime*** etc.

4) ***Eſt*** a ***ſum*** et ***eſt*** ab ***edo:*** v. c. ſi quis dicat: ***habet cibum, nec tamen eſt ſtultus*** hoc ſenſu: ***Er hat Speiſe und der Narr iſſt doch nicht,*** is valde obſcure loquatur. Pauci conjectura forſitan adſequantur, ***eſt*** pro ***edit*** poſitum eſſe. In jocando ita liceat ambigue loqui.

5) ***Ut*** adverb. et ***ut*** conjunct. v. c. ***video, ut venerit, ich ſehe wie er gekommen*** paulo obſcurius dictum eſt pro ***quomodo:*** et tamen Cicero aliquoties ita loquitur: Roſc. Am. 24 in. ***Videtisne, quos nobis poetae tradiderunt patris ulciſcendi cauſa, ſupplicium de matre ſumſiſſe, cum praeſertim deorum immortalium juſſis atque oraculis id feciſſe dicantur, tamen ut eos agitent Furiae*** etc. Cohaeret ***Videtisne*** cum ***ut eos agitent*** etc. Hoc in loco facile tiro haerere ſolet, tum quod verba ***ut eos agitent*** tam longe ſejuncta ſunt a ***videtisne,*** tum quod ***ut*** pro ***quomodo*** explicandum eſt; quod mirum illi ſolet eſſe propter additum conjunctivum. — Locus Cic. Agrar. II, 1, ut Graevius quidem eum legit (nam in vulgatis ſenſu fortaſſe caret): ***ipſe modice dicam*** (ſcil. de meis meritis), ***ut, ſi neceſſe erit, vos eosdem exiſtimaturos putem, qui judicaſtis:*** paulo

paulo difficilior [illegible] palam *ut:* quaeritur, utrum ſit [illegible] *commeatibus abſumſiſſet.* [illegible]: Ego pro *adverbio* ha- *interjecta* ſit referendum. Glareano non [illegible] *Ehre,* i. e. [illegible]dum, quod *interjecta* ad *penuria* retulerit. Lo[illegible] *reden,* obſcu[illegible] *wie ich* [illegible] eſt ae[illegible] *theilen werdet* (exiſtimaturos), *ihr, die ihr bereits euer Urtheil geäuſſert habt* (*qui judicaſtis*) ſcil. *dadurch, daß ihr mich zum Conſul gemacht habt.* Cui haec pars orationis Agrariae ſatis nota eſt, is novit, quantopere Cicero glorietur, quod ſuo anno factus ſit conſul, et quantopere ſe laudare cupiat, nec tamen palam hoc facere audeat: hinc tam tecte de ſua laude loquitur, ut vix ab adtento intelligi mens ejus plane poſſit. At rectius puto *ut* per *wie* quam per *daß* explicari.

6) *Sis* a *ſum* et *ſis* pro *ſi vis*, quod poſterius eſt Cic. Roſc. Am. 16 extr. *Age, refer animum, ſis, ad veritatem.* Hoc in contextu quodam poteſt ambiguitatem adſerre.

7) *Regis* a *rex* et *regis* a *rego;* ſic *legis*, *ſedes* etc. ſic *videris, legeris* etc. ſic *exſtitit* ab *exſiſto* et ab *exſto* etc. it. *conſtitit* a *conſto* et a *conſiſto* etc.

8) *Eo* adverb. (quamquam proprie eſt ab *is*) et *eo* ab *is.* V. c. *Eo homine profecto* poteſt per ſe eſſe tum *poſtquam is homo profectus eſt,* tum *poſtquam homo eo profectus eſt.* Hinc *eo,* ſi *iſtuc* notare debet, malim in *iſtuc* hoc loco mutare ad vitandam ambiguitatem.

9) *Etſi obgleich* cum *et ſi und wenn* facile confundi poteſt a lectore et auditore. Hinc poſterius mutatur rectius in *ac ſi:* Cicero tamen habet non raro *et ſi* pro *ac ſi und wenn.*

10) Eaedem terminationes vocabulorum in caſibus interdum obſcuritatem efficere poſſunt, v. c. *tu ſuavior es omnibus:* ubi *omnibus* per ſe poteſt eſſe et ablativus pro *quam omnes,* et dativus: ſic, ſi quis dicat: *fratres peregrinantes viderunt;* ubi per ſe dubium, utrum fratres viderint peregrinantes, an peregrinantes viderint fratres. Hinc vocabulum *talis* ap. Horat. I, od. 4, 18 difficile eſt: ac ſenſus verborum *regna vini talis* ſemper dubius manebit h. e. tamdiu, quoad Horatius ipſe dicat. Neſcimus, utrum Horatius iſtud ſcribens poculum tenuerit manu ſublata, ut poſt Luiſinum Baxt. et Geſn. putant, nec male quidem; an *talis* ſit a *talus.* Nihil ante Horatius de vino dixerat, ut imprudenter locutus ſit, ſi *talis* i. e. *τολυ* intellexerit. Quamquam quis poetam legibus coerceat vel imprudentiae accuſet? — Sic Cicero obſcure (ſaltem nobis) locutus eſt ad Div. VIIII ep. 20 in. dicens: *Me autem a te, ut ſcurram velitem, malis oneratum eſſe non moleſte tuli.* Fortaſſe difficultas latet in *malis.* Explicationem,

 nem,

nem, ſi qua eſſe hujus loci poteſt, dedit ſummus Erneſti in clave Cic., quamquam de *malis* Ciceroni miſſis nihil antea ibi dicitur: ceterum *velitem* ſi locus ſanus eſt, explico *neckend*, cf. ea quae dixi in Lexico. — Sic ap. Virgil. Aen. VII, 411 de Ardea oppido: *Locus Ardea quondam dictus avis: et nunc magnum manet Ardea nomen:* ubi *avis* ambiguum eſt. Ego ſumo *avis* ab *avus*, ut ſit *a majoribus:* ſic et Cel. Heynium explicare video. Donatus *avem* intelligit: quod puerile mihi videtur: quis enim neſcit *ardeam* eſſe quoque avem? Hoc addere non decebat Virgilii gravitatem: et quaeritur adeo, an Virgilius ad avem illam omnino reſpexerit.

11) Eaedem terminationes vocabulorum in Genere ſaepe poſſunt lectoris et auditoris mentem dubiam, ſaltem aliquamdiu, reddere. V. c. *multorum* eſt genit. maſculin. et neutrius: Non dicendum igitur eſt: *haec eſt cauſa multorum* pro *multarum rerum;* ſed rectius *multarum rerum.* Et ſic priſci fere ſemper. — Sic *hujus, cujus*, non in neutro abſolute dici debet, v. c. *hujus cauſa, die Urſache hiervon.* Sic malim dicere *qua re, hac re hierdurch* quam *quo, hoc:* tolerabilius eſt *qua* quam *hoc*, quia hoc poſſit videri quoque Nominativus vel Accuſativus, v. c. *Hoc factum eſt hierdurch iſts* etc. Sic vernaculum *hieraus*, v. c. *hieraus ſieht man* rectius vertitur *hac ex re*, quam *ex hoc*, quia *hoc* poſſit et pro maſculino haberi: ſic malim dicere *qua ex re*, quam *ex quo*, ſaltem illud crebrius uſurpem, quam hoc: etſi priſci *ex quo* non raro pro *qua ex re* dixerunt. Sic ſi quis dixiſſet: *Suum cuique pulchrum eſt*, ac tum ex me vernacule quaereret: *was iſt die Urſache hiervon?* haec quaeſtio vertenda eſt *quaenam eſt hujus rei cauſa?* Male loquaris: *quaenam eſt hujus cauſa?* hoc neutrum *hujus* nemo facile intelligeret: multo pejus dixeris: *quaenam eſt cauſa de hoc:* quod vix pueris ignoſcendum. — Apud Liv. II, 9 ambiguitas generis locum reddit paulo obſcuriorem. Verba ſunt Tarquiniorum Porſenam rogantium, ut ſibi regnum romanum reſtituat. Dicit Livius: *monebant* (Tarquinii Porſenam) *etiam, ne orientem morem pellendi reges inultum ſineret. Satis libertatem ipſam habere dulcedinis. Niſi, quanta vi civitates eam expetant, tanta regna reges defendant* etc., *tanta* ſcil. *vi:* et *regnum* eſt *die königliche Würde*, non *das Reich*, ut *regnare* eſt *regem eſſe* v. c. Liv. I extr. Melius tamen Livius feciſſet, ſi ſcripſiſſet: *tanta reges regna* etc., ne tiro in errorem induceretur, ac crederet, ſaltem initio, *tanta* conjungendum eſſe cum *regna.* — Multo obſcurior eſt locus Liv. VIIII, 13 med. *Quae regio ſi fida Samnitibus fuiſſet, aut pervenire Arpos exercitus romanus nequiſſet, aut*

aut interjecta inter Romam et Arpos, penuria rerum omnium, excluſos a commeatibus abſumſiſſet. Quaeritur enim, quo *interjecta* ſit referendum. Glareano non vitio nimis vertendum, quod *interjecta* ad *penuria* retulerit. Locus enim eſt obſcurus. Gronovii explicatio et correctio eſt aeque contorta nec ſufficiens. Locus haud dubie critica indiget adhuc manu: interim intell. *regio.* Ceterum hinc puto multa *ſupina Verborum* rarius occurrere apud priſcos, quia ambigua ſunt ac cum participiis paſſivorum confundi a lectoribus et auditoribus poſſunt; hinc puto quoque factum, ut priſci dixerint *dic, duc, fac, fer* pro *dice, duce* etc., ne cum *dice,* quod olim in uſu fuiſſe e *dicis cauſa* patet, *duce* a *dux, face* a *fax*, et adverbio *fere* confunderentur. Hinc *aſſiduus* ab *aſſe dando* forſitan obſolevit, ne cum *aſſiduus* (rectius *adſiduus*) ab *aſſideo* (rectius *adſideo*) permutaretur etc.

XVIII) *Caveamus, ne nimis longis iisque crebrioribus, ut omnino complexionibus verborum, ita maxime periodis utamur;* quia adtentionem lectoris et auditoris defatigant, taedium ei tandem adferunt, ac ſimul difficultatem intelligendi ſenſum oratoris et ſcriptoris. Peccavit hic ſaepe Caeſar; id quod haud dubie inde accidit, quod celeriter et ſubito ea, quae ſingulis diebus geſta eſſent, perſcriberet. In primis longa complexio verborum eſt Bell. Gall. II, 25 *Caeſar, ab decimae legionis cohortatione ad dextrum cornu profectus, ubi ſuos urgeri, ſignisque in unum locum collatis duodecimae legionis milites confertos ſibi ipſos ad pugnam eſſe impedimento, quartae cohortis omnibus centurionibus occiſis ſigniferoque interfecto, ſigno amiſſo, reliquarum cohortium omnibus fere centurionibus aut vulneratis aut occiſis, in his primopilo P. Sextio Baculo, fortiſſimo viro, multis gravibusque vulneribus confecto, ut jam ſe ſuſtinere non poſſet, reliquos eſſe tardiores, et nonnullos ab noviſſimis deſertos praelio excedere ac tela vitare, hoſtes neque a fronte ex inferiore loco ſubeuntes intermittere et ab utroque latere inſtare, et rem eſſe in anguſto vidit, neque ullum eſſe ſubſidium, quod ſubmitti poſſet: ſcuto ab noviſſimis uni militi detracto (quod ipſe eo ſine ſcuto venerat), in primam aciem proceſſit, centurionibusque nominatim adpellatis, reliquos cohortatus, milites ſigna inferre et manipulos laxare juſſit, quo facilius gladiis uti poſſent.* Cogites, nominativus *Caeſar* et verbum ad eum pertinens *vidit* quam longe inter ſe disjuncta ſint: et membrum antecedens totum claudi demum verbis: *quod ſubmitti poſſet.* Quis non defatigetur legenda complexione verborum tam longa? Iam, ſi in narrando iſta longitudo defatigat et vitium eſt, quanto

Digitized by Google

magis in alio dicendi ſcribendique genere? — Nimis quoque longae complexiones verborum ac ſimul non parum contortae ſunt Ciceron. Quir. p. red. 1 in. *Quod precatus — maxime laetor, Quirites*, quae duodeviginti verſibus conſtat: et Dom. 57 in., quae ſeptem et viginti verſibus continetur: ac ne ſatis quidem inter ſe cohaeret. Sed hoc facile accidit in longis verborum complexionibus.

XVIIII) *Abſtinendum eſt ellipſibus durioribus* h. e. non niſi ea vocabula omittenda ſunt, quae vel ſtatim praeceſſerunt, atque ita e contextu facile intelligi queunt, vel per conſuetudinem inveteratam omitti vulgo ſolent, atque ita ab omnibus linguae gnaris intelligi ſtatim poſſunt: quales ſunt v. c. *paucis dicere* int. *verbis*: *quid multa?* int. *dicam*: *neſcio ſcribam an legam* pro *ſcribamne* vel *utrum ſcribam* etc.: *non habeo, quod agam* int. *negotium*: *habes, ubi virtutem tuam oſtendas* int. *locum*: *ſunt, qui dicant* int. *homines*: *non modo ſcribere ſed ne legere quidem didicit* pro *non modo non*: *haud ſcio an* pro *annon*: *quid fles* pro *propter quid* etc.: *tres dies ibi fui* int. *per* etc. Hae ſunt vulgares et ſatis notae ellipſes: quibus quis non utatur? Conſuetudo eas jam notas reddidit. Sic *pater diu mecum de iſta re locutus eſt; nec tamen potuit* etc. pro *nec tamen ille potuit*: at hoc *ille* per ſe intelligitur e contextu h. e. quia non niſi *pater* praeceſſit, ad quem *potuit* refertur. Sic *Caeſar Pompejum vicit: victum et fugientem excepit Aegyptus* pro *hunc victum*: at *hunc* omitti poteſt, quia e praecedentibus verbis intelligitur, *victum* eſſe Pompejum. — At ſunt duriores ellipſes, quando vocabulum, quod omittitur, non ſtatim vel plane non praeceſſit, ac contextus ſimul difficilior eſt, v. c. Cic. ad Div. XII ep. 30 §. 16 *Honore enim cum ignominia dignis non erant comparandi* pro *Honore enim digni* etc. (ut edidit Erneſti). Eodem modo Ovid. Met. I, 20: *(pugnabant) Mollia cum duris, ſine pondere habentia pondus* pro *Mollia pugnabant cum duris, pondus habentia pugnabant cum iis, quae erant ſine pondere* h. e. *levia*. Dura eſt ellipſis particulae *potius, magis*, ante *quam* v. c. Nep. Datam. 8 in. *tamen ſtatuit congredi, quam cum tantis copiis refugere* etc. pro *ſtatuit potius* etc.: ſic *ipſorum* quam Hannibalis intereſſe, Liv. XXIII, 43. plura ejusmodi exempla habet Vechn. Hellen. p. 138, ſed cum cautione legenda, quia nonnulla loca hodie aliter leguntur: it. Sanctius in Minerv. ibique Periz. p. 692 et 699, qui etiam de aliis ellipſibus conſuli poſſunt; cf. etiam, ſi lubet, Lexicon meum majus in *Magis* et *Potius*. — Durior et obſcurior eſt etiam ſaepe ellipſis, quando duos homines vel plures colloquentes inducimus et omit-

Digitized by Google

omittimus vocabula ***dixit, reſpondet,*** vel ***tum ille, ego, Cajus*** etc., praeſertim ſi colloquium paulo longius eſt ac de rebus non vulgaribus dicitur. Sic Horatius ſaepe obſcurior fit, v. c. Sat. II, 5, ubi Tireſiam et Ulyſſem inducit colloquentes: it. in Arte poetica ſ. epiſtola ad Piſones paſſim. Addi etiam poſſunt, quae ſupra P. I in cap. de ***brevitate*** p. 483 ſſ. dicta ſunt. Sed unde diſcimus notas ellipſes? nonne e lectione priſcorum? Ergo hac omnia nituntur.

XX) Vocabulis relativis ***hic — ille*** et ***alter — alter*** recte utendum eſt h. e. ita, ut lector ſtatim videat, quo ſingula pertineant, nec demum e contextu hoc ſuſpicari cogatur.

1) ***Hic*** et ***ille*** proprie ita uſurpari debent, ut ***hic*** ad propius vocabulum, ***ille*** ad remotius, referatur, veluti noſtrum ***dieſer*** et ***jener***. Fit hoc dupliciter: a) ***primum***, ubi tantum de uno homine vel de una re ſermo fuit. Hic, ſi iſte homo vel iſta res paulo longius praeceſſit, uſurpari debet ***ille:*** ſin propius, ***hic:*** v. c. ***Si virtus tibi placet, cur hanc*** (vel etiam ***eam,*** non ***illam***) ***non colis?*** Sic ***De virtute multa diximus. Haec tamen non omnibus placent:*** ***Haec*** ſcil. ***multa***, non ***illa***. Sic ***Notum eſt miſere Pompejum periiſſe. Fugerat hic in Aegyptum*** etc. Recte: ***hic.*** At ***Si virtus, donum illud dei egregium, tibi tantopere placet, quomodo, quaeſo, fit, ut tamen illam non colas.*** Rectius ***illam***, quam ***hanc***. Sic ***Pompejum, qui antea invictus fuerat et nomen felicis conſecutus erat, tandem miſere periiſſe notum eſt. Fugerat ille in Aegyptum*** etc. Rectius hic eſt ***ille***, quam ***hic***. Non tamen negandum, hic peccari interdum a priſcis, et ***ille*** pro ***hic*** poni. b) deinde in primis hoc obſervandum eſt, ubi de duobus hominibus vel rebus ſermo eſt. Tum ſemper ***hic*** ad propiorem, ***ille*** ad remotiorem, referri debet. V. c. ***Cum Caeſar et Pompejus diu inter ſe contenderent, ille, quia neminem ſuperiorem, hic, quia neminem parem ferre poterat*** etc., ubi ***ille*** ad ***Caeſarem***, ***hic*** ad ***Pompejum***, pertinet; perperam dixiſſes: ***hic, quia neminem ſuperiorem*** etc., quia tum lector ad Pompejum retuliſſet ea, quae ad Caeſarem pertinebant. Sic ***Cicero ad Atticum ſaepiſſime ſcripſit. Nec hic intermiſit*** etc. ***hic*** i. e. ***Atticus,*** ſi dicas ***ille***, intelligatur Cicero. — Res eſt nota, nec exemplis priſcorum eget: unum tamen adferam, ubi de duabus rebus ſermo eſt, et ***illud*** uſurpatur; non ſequente tamen ***hoc***, quia altera res omittitur. Cic. ad Div. XVI ep. 1 prope fin. ad Tironem: ***Nos ita te deſideramus*** (i. e. ***te nobiscum habere cupimus wir ſehnen uns nach dir***), ***ut amemus. Amor,*** ut

ut valentem (Tiro aegrotabat) *videamus, hortatur: deſiderium (Sehnſucht), ut quam primum. Illud igitur potius. Cura ergo potiſſimum, ut valeas* etc.: *τὸ illud* ad prius refertur, h. e. ad verba: *amor hortatur, ut te valentem videamus:* dicit ergo Cicero, ſe *illud* praeferre, et ſtatim ſe explicat verbis: *Cura ergo potiſſimum, ut valeas.* — Hanc igitur diligentiam ubique ſervare debemus, licet priſci interdum hic peccent. Nam peccaſſe eos interdum, et *τὸ ille* retuliſſe ad *propius, hic* ad *remotius*, negari nequit: v. c. Cic. Roſc. Com. 2 *Quid eſt, quod negligenter ſcribamus adverſaria? quid eſt, quod diligenter conficiamus tabulas? qua de cauſa? quia haec* (adverſaria) *ſunt menſtrua, illae* (tabulae) *ſunt aeternae; haec delentur ſtatim, illae ſervantur ſancte: haec parvi temporis memoriam, illae perpetuae exiſtimationis fidem* etc., ubi debebat pro *haec* dicere *illa*, et *hae* pro *illae.* Liv. XXIIII, 29 *Et mittentibus et miſſis ea laeta expeditio fuit: nam et illis* (miſſis), *quod jam diu cupiebant, novandi res occaſio data eſt, et hi* (mittentes) *ſentinam quandam urbis rati exhauſtam laetabantur* pro *et his — et illi.* Liv. XXX, 30 *Melior tutiorque eſt certa pax, quam ſperata victoria. Haec in tua, illa in deorum manu eſt,* ubi *haec* ad *pacem, illa* ad *victoriam*, refertur: debebat ordo inverti et eſſe *illa — haec.* Plura hujus priſcorum negligentiae exempla vid. in Lexico.

2) *Alter* et *alter* ita uſurpari debent, ut prius ad remotius, poſterius ad propius, referatur: v. c. *Et doctrina et virtus praeclara eſt. Alteram cupimus, alteram vulgo negligimus;* ubi prius *alteram* ad *doctrinam*, poſterius ad *virtutem*, refertur. Hic ordo eſt naturae rerum conſentaneus et priſcorum uſu confirmatus. — At vero et hic peccant nonnunquam priſci, et ordinem invertunt: v. c. Cic. Nat. Deor. II, 47 med. *Dedit autem eadem natura beluis et ſenſum et adpetitum, ut altero* (i. e. *adpetitu) conatum haberent ad naturales paſtus capeſſendos, altero* (i. e *ſenſu) ſecernerent peſtifera a ſalutaribus.* Offic. I, 12 med. *Ut enim cum cive aliter contendimus, ſi eſt inimicus, aliter, ſi competitor: cum altero* (i. e. competitore) *certamen honoris et dignitatis eſt, cum altero* (i. e. inimico) *capitis et famae* etc. cf. Cic. Offic. II, 15 in. Quint. 1 in., ac ſaepius. Sed tamen haec omnia ſunt peccata negligentiae. — Pro poſteriori *alter* occurrit etiam *hic, iſte, ille,* at raro, ut puto: v. c. Cic. Roſc. Am. 6 extr. *Nam duo iſti ſunt Roſcii, quorum alteri Capitoni cognomen eſt, iſte* (alter) *qui adeſt, Magnus vocatur:* et ſtatim: *alter plurimarum palmarum vetus ac nobilis gladiator habetur, hic autem* (alter) *nuper ſe* etc. Flor. IIII, 7 *quamvis duces*

non

Digitized by Google

non eſſent praeſentes, alterum corporis aegritudo, illum metus et ignavia, ſubduxiſſet etc. Nec haec facile imitemur.

XXI) Duo, multo minus plures, genitivi non facile, ſi quidem ullo modo fieri poteſt, conjungendi ſunt, quia contextum interdum reddunt difficiliorem et obſcuriorem. Et tamen non raro ita priſci, v. c. Cic. ad Div. II ep. 13 §. 5 ***Genus inſtitutorum et rationum mearum disſimilitudinem nonnullam habet cum illius*** (Appii) ***adminiſtratione provinciae:*** ubi notes ***Appii adminiſtratio provinciae.*** Ibid. VIIII ep. 8 §. 6 ***ſed ſuperiorum temporum fortuna reipublicae cauſam juſtineat,*** ubi ***fortuna ſuperiorum temporum reipublicae*** jungendum; ***cauſam ſuſtineat*** i. e. ***nos excuſet, mag die Schuld auf ſich nehmen.*** Ibid. X ep. 3 §. 7 ***maxima orbitate reipublicae virorum talium*** h. e. ***cum reſpublica talibus viris valde ſit orbata.*** Cic. Offic. I, 13 ***L. Sullae et C. Caeſaris translatio pecuniarum*** etc. pro ***a L. Sulla et C. Caeſare facta translatio*** etc. Occurrunt adeo tres genitivi, v. c. Caeſ. B. G. II, 17 in. ***eorum dierum conſuetudine itineris noſtri exercitus perſpecta*** i. e. ***poſtquam conſuetudinem itineris noſtri exercitus per eos dies perſpexerant*** ſ. ***poſtquam viderant, quomodo per eos dies exercitus noſter proficiſci ſoleret*** etc. Et ibid. III, 8 in. ***Hujus civitatis*** (Venetorum) ***eſt longe ampliſſima auctoritas omnis orae maritimae regionum earum.*** — Sed ne nimis ſeveri videamur, ignoſci poteſt alicui, ſi duos genitivos, v. c. alterum ſubjecti, alterum objecti, jungit; modo ordine collocet perſpicuo: Id quod fit, ſi vocabulum, unde uterque genitivus pendet, in medio collocatur, ac genitivus ſubjecti ei praeponitur, et genitivus objecti ſubjicitur, v. c. ***Hominum cupiditas virtutis,*** ut ſupra ***Sullae et Caeſaris translatio pecuniae, Appii adminiſtratio provinciae*** etc. Poteſt et genitivus objecti praeponi, ſi perſpicuitas patitur v. c. ***in artibus, quarum judicium eſt oculorum*** i. e. ***de quibus oculi iudicant*** vel ***iudicare debent,*** Cic. Nat. D. II, 57 extr. At, ſi ordo ſimul perturbatur, creſcit obſcuritas: ſic ap. Liv. XXVIII, 30 ***Iam in ipſa pugna haec*** (quinqueremis), ***cum infeſto roſtro peteret hoſtium navem, obliqua ipſa ictum alterius roſtri accipiebat;*** ubi ***alterius roſtri*** non conjungenda, tanquam ***alterius*** ſit neutrius generis; debebat eſſe ***roſtri alterius*** ſcil. ***navis.*** Ibid. prope fin. ***Cum inter triremes fortuna regente anceps proelium miſceretur, quinqueremis romana, ſeu pondere tenacior, ſeu pluribus remorum ordinibus ſcindentibus vortices, cum facilius regeretur, duas triremes ſuppreſſit, unius praelata impetu lateris alterius remos deterſit.*** Verba inde ab ***unius praelata*** etc. ſunt valde obſcura; ordo eſt: ***deterſit***

(i. e.

(i. e. confregit) *remos lateris alterius unius* (ſcil. triremis Punicae) *praelata* (i. e. *praetervecta) impetu* i. e. *cum impetu: zerbrach durchs heftige Vorbeyſahren die Ruder der einen Seite von einer feindlichen Galeere* etc. Obſcuritatem loci augent rariora vocabula, *detergere* pro *confringere*, in militia navali ſolenne, *praeferri* pro *praetervehi*, *impetu* pro *cum impetu, vehementer*. Conf. de pluribus genitivis Gronov. ad Liv. XXXIIII, 26, Sanctius in Min. et ad eum Perizonius p. 177 et Grammatica mea P. II c. 1 §. 1 n. VIIII.

XXII) *Cavendus eſt quoque concurſus plurium infinitivorum*, quia inde obſcuritas oriri poteſt: v. c. *Potes enim tibi perſuadere, hominem nihil magis oportere amare, quam virtutem.* Hoc tamen tolerabile; item hoc: *Audio, te tibi non perſuadere poſſe, nihil hominem magis oportere amare, quam virtutem.* In utroque poteſt dici *homo amet* pro *hominem amare:* ſic concurſus infinitivorum evitatur. — At fere intolerabile eſt ita dicere: *Philoſophus, quem dicunt dixiſſe licere omnia turpia agere* etc. vel *quem omnia turpia agere licere dixiſſe dicunt* etc. Aeque obſcure ac ſimul injucunde dictum eſt: *Audio te ſaepe dicere, omnes putare bonum eſſe multa diſcere* vel *te ſaepe dicere, omnes omnia diſcere bonum eſſe putare.* Sic obſcurum atque ſimul inſuave eſt hoc: *ſolent priſci docere, quemque credere oportere, dulce et decorum eſſe pro patria mori*, vel adeo: *ſolent priſci docere, quemque dulce et decorum eſſe pro patria mori credere oportere.* Quis haec ſtatim intelligat? Poſſunt duo poſteriora facile ita mutari: a) *Audio te ſaepe dicere, neminem eſſe, qui non bonum putet multa diſcere:* b) *ſolent priſci docere, quisque credat oportere, dulce et* etc. vel ita: *docere ſolent priſci, cuique hanc ſequendam ſententiam, ut ſtatuat, dulce et decorum eſſe* etc. vel *nihil tam dulce et tam decorum eſſe, quam* etc.

XXIII) *Superlativus vernaculus* v. c. *der gröſste* (i. e. qui magnitudine antecellit) etc. rectius ſaepe ac magis perſpicue per *comparativum* exprimitur: ſi tamen ſuperlativum latinum ſumas, addi debet *omnium*. Cauſa eſt, quia ſuperlativus etiam tantummodo per *valde* explicari ſolet, v. c. *doctiſſimus* i. e. *valde doctus:* ſi v. c. vernaculum *die Tugend iſt die vortrefflichſte Sache* (ſcil. *unter allen*) vertere vis, ne dicas: *virtus eſt res praeſtantiſſima*, hoc enim foret *eine ſehr vortreffliche Sache*, ſed *eſt omnium rerum praeſtantiſſima* vel *nihil eſt virtute praeſtantius:* ſic *pater tuus eſt omnium doctiſſimus* et *nemo patre tuo eſt doctior.* Poteſt etiam hoc fieri per particulas comparativas, v. c. *Nihil eſt tam praeſtans, quam virtus:* itemque aliis modis comparandi, v. c. *Virtus omnes res*

vincit

Digitized by Google

vincit praeſtantia etc. Nulla enim magnitudo, multitudo, praeſtantia tam perſpicue adparet, quam per comparationem. Dictum de hac re eſt ſupra P. I in cap. de *copia verborum* p. 429 ſſ. et 435 ſ., quo lectores rejicimus.

XXIIII) *Brevitas dicendi* non raro *commendanda eſt*, quia haec ſaepe aeque ac copia dicendi perſpicuitati prodeſt. Duplex eſt iſta brevitas; altera pertinet ad enuntiationes, tum v. c. una enuntiatio, ſalvo ſenſu, praecipue in narrando omittitur etc., de qua ſupra p. 506 ſſ. in cap. de *brevitate*: altera ad verba ſpectat, eſtque hujus loci: cerniturque in eo, ſi enuntiatio paucioribus verbis exprimitur, quam exprimi vulgo ſolet. Hoc in primis prodeſt in longis verborum complexionibus. Quomodo hoc efficitur? multis rebus, v. c.

1) quando ope unius verbi duas enuntiationes in unam redigimus, v. c. Cic. Agr. II, 1 in. *Eſt hoc in more poſitum, Quirites, inſtitutoque majorum, ut ii, qui beneficio veſtro imagines familiae ſuae conſecuti ſunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficii veſtri cum ſuorum laude conjungant* etc. Poſtrema verba *qua gratiam beneficii veſtri cum ſuorum laude conjungant* dicta ſunt pro *qua primum vobis gratias agant pro beneficio veſtro* (conſulatu), *ac deinde laudent ſuos majores*. Cicero, ut totum exordium iſtius orationis declarat, vult nobiles carpere, ut ſe extollat, qui, cum ſit novus homo careatque majoribus, tamen conſul factus ſit anno ſuo. At non audet aperte carpere, timens nobiles: hinc tecte hoc facit ac paucis verbis: *qua gratiam beneficii veſtri cum ſuorum laude conjungant*.

2) per participia, v. c. verba: *Poſtquam literas tuas, quas heri, cum domum rediiſſem, acceperam, quia magnum ex iis ſolatium percepturum me eſſe ſperabam, cupide perlegeram, venit ad me* etc. poſſunt, ſi placet, ita fieri breviora: *Literis tuis, quas heri, domum reverſus, acceperam, propterea, quod ex iis me magnum percepturum eſſe ſolatium ſperabam, cupidiſſime perlectis* etc. vel *poſtquam literas heri, cum domum rediſſem, acceptas, propterea — cupidiſſime perlegeram* etc. — Sic Caeſ. B. G. II, 25 in illa longiſſima verborum complexione, ſupra ſub n. XVIII adlata, multas enuntiationes ope participiorum breviores reddit: alioquin illa multo longior facta eſſet; v. c. *Caeſar profectus* pro *cum profectus eſſet: ſignis collatis* pro *poſtquam ſigna collata erant: omnibus centurioribus occiſis* pro *poſteaquam omnes centuriones occiſi erant* etc. Intolerabilis Caeſar factus eſſet, ſi toties *poſtquam, ubi, cum* etc. dicere voluiſſet.

3) per

3) per *propter* ſ. *ob* pro enuntiatione per *quia*, ut duplex enuntiatio cauſalis eaque aperta vitetur: v. c. pro *Cum ego propterea, quod hodie mihi, quia pater mortuus eſt, domum proficiſcendum eſt, tecum, ut conſtitutum erat, non cras colloqui poſſim* etc. dici brevius poteſt: *Cum ego propterea, quod mihi ob patris obitum* etc. atque ita expeditius. Sic Caeſ. B. G. IIII, 24 §. 2 *Erat ob has cauſas ſumma difficultas, quod naves ob magnitudinem, niſi in alto, conſtitui non poterant* etc., ubi *ob magnitudinem* pro *quia magnae erant.*

4) per *poſt*, cui *ex, ab,* interdum ſubſtituitur, v. c. pro *Cum audierim, te hereditatem, quae, poſteaquam avunculus tuus mortuus eſt, ad te, quia te heredem ex aſſe voluit eſſe, rediit, nolle accipere* etc., quae per ſe egregia foret periodus, poſſis, ſi lubet, brevius dicere: *Cum audierim, te hereditatem, quae poſt avunculi mortem* (ſ. *avunculo mortuo*) *ad te, quia is te* etc. Sic Caeſar in illa longa complexione verborum ſaepius memorata B. G. II, 25 incipit: *Caeſar ab decimae legionis cohortatione profectus ad* etc., ubi in verbis: *ab decimae legionis cohortatione* breviter loquitur pro *poſtquam decimam legionem cohortatus erat.*

De tota hac re tum paſſim tum in capite de *brevitate* p. 497 ſſ. fuſius et accuratius diximus. — Ceterum, ut in omnibus iſtiusmodi rebus, ita in hac brevitate quoque habenda ratio eorum, cum quibus nobis res eſt. Lector multo facilius rem, licet fuſe dictam, intelligit, quia hanc ob oculos habet et lecta relegere poteſt, quam auditor, qui celeriter dicta celeriter arripere et cum dicente longius progredi cogitur, nec poteſt cogitandae uni rei diu inhaerere. Plus igitur libertatis ſcriptori conceditur quam oratori; ſed, quantum hic in ſtudio brevitatis negligendo ſumere ſibi debeat, hoc ipſius mens judicet neceſſe eſt. Debet ſemper et orator et ſcriptor lectores atque auditores ſibi ob oculos quaſi ponere ac cogitare, ſe non ſibi, ſed illis, ſcribere et dicere. Haec cogitatio eum optime docebit modum, ut aliarum rerum, ita copiae et brevitatis ſervare.

SECT. XXIIII

3) *De ordine verborum, ut fonte perſpicuitatis.*

Tertius fons propior perſpicuitatis in uſu vocabulorum eſt *ordo verborum ac collocatio apta.* In qua ſi peccas, ſaepe in verbis maxime manifeſtis obſcurus eris:

ſaepe

Digitized by Google

ſaepe etiam ambiguitas vocabulorum recta eorum collocatione evitatur. Stulti ſunt, qui verborum latinorum ordinem pro libidine variari poſſe opinantur, v. c. *mors iſta inflixit mihi grave vulnus,* vel *mors inflixit iſta* etc. vel *mihi iſta grave mors inflixit vulnus* etc. Alii regulas dederunt, partim falſas, partim indefinitas; v. c. *omnis, nemo,* it. *ſuperlativum* poſtponendum eſſe. Verus vocabulorum ordo pendet vel ab natura idearum, quae illis continentur, vel a contextu.

1) Ordo vocabulorum pendet primum *ab idearum natura* h. e. qui ordo idearum in mente fuit, idem ordo debet verborum eſſe in charta, atque ita, quae in mente cohaerebant, etiam in charta vel in dicendo cohaerere aeque debent. V. c. *cauſa, conditio, modus rei, tempus* etc. prius fit ac prius cogitatur, quam id, quod propter *cauſam,* ſub *conditione* etc. fit: hinc *notiones* et *enuntiationes cauſales, conditionales* etc. praeponuntur. V. c. *rem, quia non vidi, credere non poſſum.* De hoc tota re ſupra in capite de *ordine verborum* late dixi, P. I, c. 3 S. 2 p. 218 ff., quae conſuli poſſunt. — Tantum exempla pauca ordinis juſti adferam. Cic. Verr. V, 34 in. *Ecce autem repente, ebrio Cleomene, eſurientibus ceteris, nuntiatur piratarum naves eſſe in portu* etc. Ibid. c. 44 *Ne multa, ipſum dicere adoleſcentem audiſtis, ſe ob hunc virgarum metum pecuniam Timarchidi numeraſſe:* — Ibid. c. 52 *Tu in provincia tam ſplendida, apud ſocios fideliſſimos, cives romanos honeſtiſſimos, in metu periculoque provinciae, dies continuos complures in litore conviviisque jacuiſti:* ubi ſingula vocabula ſuum locum occupant; cogites primum *in provincia,* deinde *apud ſocios;* quando? *in metu* etc. quamdiu? *dies continuos eosque complures* etc. — Ibid. c. 62 extr. *Hac ſe commemoratione civitatis* (clamaverat ſcilicet: civis romanus ſum) *omnia verbera depulſurum cruciatumque a corpore dejecturum arbitrabatur:* et c. 63 in. *Huccine tandem omnia reciderunt, ut civis romanus in provincia populi romani, in oppido foederatorum, ab eo, qui beneficio populi romani faſces et ſecures haberet, deligatus in foro virgis caederetur?* Hic ne unum quidem vocabulum ſuo ordine privari poteſt. — Add. locus ille clariſſimus Suet. in Domit. 19 *Nonnunquam in pueri procul ſtantis, praebentisque pro ſcopo dispanſam dextrae manus palmam, ſagittas tanta arte direxit, ut omnes per intervalla digitorum innocue evaderent:* mutes vel unum vocabu-

lum, et perſpicuitas valde laedetur. — Peccarunt tamen hic interdum priſci, maxime poetae; et ordine verborum turbando obſcuriores facti ſunt, v. c. Horat. Sat. I, 5, 72 *ſedulus hoſpes Paene macros arſit, dum turdos verſat ad ignem:* ubi *macros* a *turdos* et *arſit* ab *hoſpes* male ſejunctum eſt. Rectius foret: *ſedulus hoſpes Paene arſit, macros dum turdos* etc., ut Lambin. ex uno Cod. legit. — Ovid. Met. I, 222 *Mox, ait, experiar, deus hic, diſcrimine aperto, an ſit mortalis*, ubi ordo eſt: *Ait: mox diſcrimine aperto experiar, (utrum) hic ſit deus an mortalis* i. e. *homo:* at quam disjectus! Et tiro, niſi ſignis diſtinctionis adjuvetur, valde hic torqueatur, praeſertim cum *utrum* omiſſum ſit. — Peccavit et Livius XXVIII, 30 extr. *Cum inter triremes fortuna regente anceps proelium miſceretur, quinqueremis romana, ſeu pondere tenacior ſeu pluribus remorum ordinibus ſcindentibus vortices, cum facilius regeretur, duas triremes ſuppreſſit, unius praelata impetu lateris alterius remos deterſit.* Verba poſtrema *unius praelata* etc. valde obſcura ſunt ob turbatum ordinem, ac ſimul ob difficilia verba *praelata* i. e. *praetervecta, deterſit* i. e. *fregit*, et ob ellipſin vocabuli *navis* ad *unius*. Verborum ordo hic eſt: (*quinqueremis* romana) *deterſit remos alterius lateris unius* ſc. navis *praelata* (cum) *impetu*. Livius ſaltem debuiſſet ita dicere: *lateris alterius unius remos, praelata impetu, deterſit:* vel pro *unius* ponere *ex una* vel addere *navis*. — Add. Terent. Andr. II, 3, 2, ubi non modo verba ſed adeo totae enuntiationes alieno ordine poſitae ſunt: *Si id ſuccenſeat nunc, quia non dat tibi uxorem Chremes, ipſus ſibi eſſe injurius videatur: neque id injuria: priusquam tuum ut ſeſe habeat animum ad nuptias perſpexerit.* Verborum ordo hic eſt: *Si* (ob) *id, quia Chremes non dat tibi uxorem, tibi nunc ſuccenſeat* (pater), *priusquam tuum animum, ut ſeſe habeat ad nuptias, perſpexerit, ipſus ſibi eſſe injurius videatur; neque id injuria.* Dura eſt trajectio verborum *tuum ut ſeſe habeat animum ad nuptias:* durior eſt trajectio hujus totius enuntiationis *priusquam* usque ad *perſpexerit.* Sed fortaſſe haec poſterior librario tribuenda, quia verba totum verſum complent, et hic verſus inter *Chremes* et inter *ipſus* forſitan inſerendus. Nam in priſcis verſus ſaepius a librariis male transpoſitos eſſe conſtat.

2) Pendet vero etiam ordo verborum ſaepe ***a contextu,*** idque tripliciter:

a) Quando contextus gravis eſt h. e. unam ſvel aliquot graves ideas continet. Tum vocabula has exprimentia, licet

cet per ſe ſuaque, ut ante dictum, natura poſteriorem locum mereantur, tamen propter iſtam gravitatem, quam ſolus contextus definire debet ac poteſt, priorem occupant locum. Hoc non officit perſpicuitati, ſed potius eam adjuvat; ita enim lector vel auditor ſtatim ſcit, ad quas ideas praecipue adtendere debeat, atque ita mentem ſcribentis dicentisque facilius perſpicit. V. c. ***grave mihi vulnus inflixit mors fratris mei***, non ***vulnus mihi grave*** cet. nec ***mors fratris mihi grave*** etc. Sic Cicero ubique; v. c. Verr. V, 29 ***Civem romanum ſecuri eſſe percuſſum, Annius eques romanus dicit.*** Qui ſcit, quam grandis idea lateat in vocabulis ***civis romanus***, is non mirabitur, haec praepoſita eſſe: male Cicero locutus eſſet: ***Annius eques romanus dicit, civem*** etc. Sic civis ille romanus, quem Verres in crucem tolli juſſit, non clamat: ***ſum civis romanus***, ſed ***civis romanus ſum*** ibid. c. 62 — Sic c. 42 in. ***vinctos adſpiciunt catenis liberos ſuos:*** ut indignitas rei magis perſpiciatur; non ***adſpiciunt liberos*** etc. — Sic c. 62 ***Caedebatur virgis in medio foro Meſſanae civis romanus, judices.*** a) ***caedebatur virgis*** b) ubi? ***in medio foro Meſſanae*** c) quis? ***civis romanus.*** Ordo hic verborum ſervit gravitati rei, h. e. efficit, ut magis ſentiatur ac fere oculis cernatur. — In primis notabilis eſt locus ibid. c. 33 ***Stetit ſoleatus praetor populi romani cum pallio purpureo, tunicaque talari, muliercula nixus in litore.*** Egregia deſcriptio hominis valde disſoluti, libidinoſi etc. a) ***ſtetit*** b) ***ſoleatus*** c) quis? ***praetor populi romani*** etc. Perperam h. e. cum minori gravitate dixiſſet: ***praetor populi romani ſtetit in litore ſoleatus*** etc. Tunc enim narratio ſimplex et languida fuiſſet. — Agr. II, 17 ***Grave eſt enim nomen imperii*** etc., non ***imperii enim nomen eſt grave:*** in ***grave*** enim eſt primaria idea, ad quam adtendi debet. — Sic et in epiſtolis, v. c. Cic. ad Div. II ep. 4 §. 6 ***Eſt enim tibi gravis adverſaria conſtituta et parata, incredibilis quaedam exſpectatio:*** egregie dictum et egregio ordine dictum pro ***exſpectatio eſt adverſaria*** (i. e. inimica, hoſtis) ***gravis*** etc., ſed ***gravis*** recte primum locum obtinet. Sic ibid. ep. 2 ***Gravi teſte privatus ſum amoris — mei, patre tuo.*** Sic ibid. ep. 11 §. 2 ***Mirum me deſiderium tenet urbis*** etc., non ***deſiderium mirum.*** Sic ibid. ep. 16 in. ***Magno dolore me adfeciſſent tuae literae*** etc., non ***dolore magno,*** nec ***literae tuae*** etc. Sic V, ep. 21 in. ***Gratae mihi tuae literae fuerunt*** etc. VI ep. 4 in. ***Novi, quod ad te ſcriberem, nihil erat*** etc. Sic rectius quam ***Nihil erat novi, quod*** etc.

In *novi* eſt idea primaria. Ibid. ep. 9 in. *Cum A. Caecina tanta mihi familiaritas conſuetudoque ſemper fuit* etc., ubi recte incipit *Cum A. Caecina*, hunc enim commendat, ad hunc in primis adtendi vult, hunc igitur primum nominat. Sic ibid. X ep. 28 §. 7 *magnum damnum factum eſt in Servio:* ſentiebat hujus damni *magnitudinem*, hinc eam ſtatim in principio enuntiationis ponit, non ipſum *damnum* aut *in Servio* etc. Et ſic millies Cicero, itemque omnes boni ſcriptores. Interdum et gravius vocabulum poſtponitur, ſi oratio per gradus quaſi incedit, v. c. *abiit, exceſſit, evaſit, erupit* Cic. Catil. II in. — Not. tota res pertinet in primis ad gravitatem dicendi; conf. igitur cap. 2 de Gravitate.

b) Quando contextus ambiguus fit vel fieri poſſe videtur: nam *videri* jam ſufficit perſpicue dicere ac ſcribere cupienti. Tum vocabula ſaepe alium locum obtinent, quam obtinere debere videbantur: v. c. *Hominem egregium ob factum laudant* etc. eſt ambigue dictum: poteſt enim *egregium* tum ad *hominem* tum ad *factum* referri: contextus quidem tandem decernit, at hujus decretum ubique exſpectari a lectore et auditore non ſinit vera perſpicuitas. Quare, ſi *egregium* ad *hominem* referri debet, ſcripſerim *egregium hominem:* ſin ad *factum*, ſcripſerim *ob egregium factum:* ſic non opus eſt contextus opem implorare. — Sic *Omnes ſapientes laudant* hoc ſenſu, ut ſit *quisque ſapientes laudat*, ambigue dictum eſt; dixerim ſaltem: *omnes laudant ſapientes* vel potius *ab omnibus laudantur ſapientes* vel *quisque* ſ. *nemo non laudat ſapientes*. — Sic *Homines magni ingenii judiciique praeclari putantur* eſt ambigue dictum; poteſt enim *praeclari* referri et ad *judicii* et ad *putantur*, ut hic ſit nominativus: ſi ad prius, dixerim *praeclarique judicii;* ſin ad poſterius, dixerim *putantur praeclari* vel *homines ingenii judiciique magni putantur praeclari* ſ. *praeclari putantur*. Sic nulla ambiguitas: poſſit quidem et aliis verbis exprimi, ſed hac de re hic non ſermo eſt; loquimur enim hic tantum de ordine. — Sic Livius in loco ſupra n. 1 et S. 23 n. 21 laudato XXVIII, 30 *quinqueremis romana — unius praelata impetu lateris alterius remos deterſit* paulo expeditius dixiſſet, ſi ſcripſiſſet: *remos alterius lateris unius praelata* etc. Et in eod. cap. paulo ante in verbis: *Iam in ipſa pugna haec, cum infeſto roſtro peteret hoſtium navem, obliqua ipſa ictum alterius roſtri accipiebat*, ambigue poſuit vocabulum *alterius;* debebat dicere *roſtri alterius* ſc. navis. Haec de vocabulis ſingulis.

— Ita

— Ita et in enuntiationibus, v. c. nolim dicere: ***rem, quam laudas, quia non vidi, credere non poſſum***, quia incertum eſt, utrum verba ***quia non vidi*** ſint cauſa verborum ***quam laudas***, an verborum ***credere non poſſum***. Dixerim potius: ***Rem, quam laudas, credere, quia non vidi, non poſſum***, vel ***rem, quam laudas, ego, quia non vidi, credere*** etc. Nunc manifeſto illa verba ***quia non vidi*** pertinent ad ***credere non poſſum***. — Sic ***is, qui virtutem amat, quia officium ſequitur, laudandus*** ambigue dictum eſt; dicas potius: ***qui virtutem amat, is, quia officium ſequitur, laudandus eſt***. Sic nulla ambiguitas. Ita Cicero et omnes priſci. Conf. ſupra P. I cap. 5 de ***periodis***. — Peccarunt tamen hic quoque interdum priſci: v. c. Cic. Verr. IIII, 25 ***Is*** (Piſonis pater) ***cum eſſet in Hiſpania praetor, qua in provincia occiſus eſt, neſcio quo pacto, dum armis exercetur, annulus aureus, quem habebat, fractus eſt et comminutus***. Verba ***neſcio quo pacto*** ſunt paululum ambigue poſita et tum ad ***occiſus eſt*** tum ad ***annulus aureus fractus eſt*** referri poſſint. Si ad prius pertinent, debebat dici ***in qua provincia, neſcio quo pacto, occiſus eſt:*** ſin ad poſterius, dici debebat: ***annulus aureus, quem habebat, dum armis exercetur, neſcio quo pacto, fractus eſt*** etc. — Sed hinc adparet, quanta diligentia in jungendis, ut ſingulis vocabulis, ita in primis enuntiationibus adhibenda ſit, et quantopere, quod ad has adtinet, ſtructura periodorum proſit perſpicuitati.

c) Propter clauſulam periodorum: ut quas terminandas eſſe paulo longiori vocabulo, in primis eo, cujus ſyllaba paenultima ſit longa, ſupra in capite de ***numero*** P. I c. 6 p. 280 et 284 dictum eſt: ubi monuimus hoc non tam fieri ob ſuavitatem, ut Cicero numeri oratorii ſuavitate et efficacia abreptus ſibi perſuaſit, quam ob perſpicuitatem: quia, quo propius vox dicentis ad finem ſententiae abſolutae pervenit, eo remiſſior fit, ita ut plerumque ſyllaba ultima ultimi vocabuli plane non audiatur: hinc opus eſt, ſyllabam praecedentem non modo longam eſſe, ſed vocabulum ipſum pluribus ſyllabis conſtare, ut, pereunte una ſyllaba, tamen ipſum vocabulum animadvertatur. Hinc clauditur ſententia creberrime ditrochaeo, v. c. *comprobavit* etc. Sed et omnino longiora vocabula, licet careant paenultima longa, ſi quidem alia habere non poſſumus, in ſententiae abſolutae exitu, imo etiam in fine enuntiationis cujusque paulo longioris, praeferenda ſunt vocabulis brevioribus h. e. duas ſyllabas vel adeo unam complectentibus. Hinc ſuperlativi ſaepe claudunt enuntiationes et ſententias abſolutas. Cf.

 de

Digitized by Google

de tota re dictum caput de *numero* p. 283 ff. — Sed hinc patet, hanc clauſulam ſaepe efficere, ut vocabulum alium locum occupet, quam natura ſua occupare debeat. V. c. *nihil vidi praeclarius: non iſta frui potuit poteſtate* etc. Quamquam hic ſaepe incertum eſt, an non haec trajectio vocabulorum fiat potius ob eorum gravitatem: interdum enim gravius praeponitur, ut ante dictum, interdum, ad exſpectationem lectoris et auditoris excitandam, poſtponitur. — Laudabo aliquot exempla Ciceronis, ut lector ipſe videat, utrum vocabulum ob longitudinem an ob gravitatem ultimum locum tenere videatur. Manil. 2 *eundem hunc unum ab hoſtibus metui, praeterea neminem:* in *neminem* videtur eſſe gravitas: cap. 6 *non ſolum adventus mali ſed etiam metus ipſe adfert calamitatem:* cap. 9 *Haec dum noſtri colligunt omnia diligentius, rex ipſe e manibus effugit:* in *diligentius* et *effugit* ineſt, puto, gravitas. Nat. Deor. I, 20 in. *Hunc deum rite beatum dixerimus, veſtrum vero laborioſiſſimum:* et ibid. in fine: *quamquam non tam dicendi ratio mihi habenda fuit quam audiendi.* In vocabulo *audiendi*, ut in *laborioſiſſimum*, eſt gravitas; ineſt enim oppoſitio. Ad Div. V ep. 12 §. 18 *expletur animus jucundiſſima lectionis voluptate.* In *voluptate* eſt gravitas: et haec videtur eſſe cauſa, cur illa vocabula ultimum locum occupent, non longitudo. Saepe enim clauſit Cicero ſententiam brevi vocabulo, cum haberet tamen longius, quia illud gravius, v. c. in epiſt. laudata §. 2 *nomen ut noſtrum ſcriptis illuſtretur et celebretur tuis;* et ſtatim: *tamen ignoſcas velim huic feſtinationi meae;* cur non ordine paululum mutato dixit: *ſcriptis tuis illuſtretur et celebretur*, et *tamen huic feſtinationi meae velim ignoſcas?* Hinc in illo Manutii, quod Heinecc. fund. ſtyli p. 61 adfert: *ſolent eſſe, quae minus exſpectantur, laetiora*, puto hoc *laetiora* non niſi ob gravitatem ultimo loco poſitum eſſe. — Ceterum, ſi in clauſula illa non niſi longitudo vocabuli ſpectatur, hoc magis ad dicendum quam ad ſcribendum pertinet, ut in capite de *numero* p. 284 ſ. monuimus, ac per ſe patet.

SECT. XXV

4) *De connexione vocabulorum.*

Quartus fons propior perſpicuitatis dicendi in verborum uſu eſt *connexio eorum apta,* quo pertinet quoque *connexio enuntiationum*, quippe quae verbis conſtant. Hac

Hac igitur connexione ſaepe ambiguitati occurritur, ſaepe facilior intelligentia lectoris et auditoris adjuvatur. Fit illa variis modis; v. c. duo vocabula ſecum arctius conjuncta per duplex *et*, vel, ſi ſunt oppoſitae ſignificationis, per duplex *aut*, ac, ſi amborum ideae tolluntur, per duplex *neque* junguntur: eodem modo duae enuntiationes per duplex *et*, *aut*, *neque* junguntur, ubi vernacula uno contenta foret. Pertinet huc in primis pronomen *qui quae quod:* cujus ope ab initio enuntiationis vel ſententiae abſolutae poſiti valde adjuvatur connexio. V. c. *Frater tuus nuper ad me venit. Qui cum multa de te dixiſſet* etc. Sic melius h. e. magis perſpicue iſtae duae enuntiationes junguntur, quam ſi dicas: *Cum multa* etc. Nam ſic ſtatim videmus, de quonam ſequens enuntiatio locutura ſit. Sed de hac re ſatis multa diximus in peculiari capite de *modis connectendi vocabula, enuntiationes* etc. P. I c. 7 S. 1 — 3; quae repetere hic taedio foret. Interdum tamen connexio debet interrumpi, h. e. nulla connexio idearum eſſe debet. Fit hoc in declaranda vehementi animi permotione, v. c. magna ira, dolore etc. Pertinet hoc utique quodam modo ad perſpicuitatem: nam tali modo perſpicit auditor et maxime lector, animum dicentis et ſcribentis eſſe commotum, atque hinc magis intelligit rei gravitatem. Pertinet huc *apoſiopeſis*, h. e. quando de induſtria ſermonem non continuamus, ut lector auditorque ſuſpicari tantum cogatur, quid dicturi fuiſſemus. Quia tamen haec res ad gravitatem dicendi quoque pertinet eoque vulgo refertur, non plura de ea hic dicemus.

Haec de perſpicuitate dicendi: quae claudemus hac admonitione, ut, ſi quid ſcribamus, id ante accurate conſideremus, perſpiciamus, atque ad ſingulas ideas, ſingula vocabula et enuntiationes, ſedulo adtendamus ac videamus, an in vocabulis vel etiam in eorum et enuntiationum conjunctione aliquid duri, inuſitati, ambigui, obſcuri ſit: ac, ſi quid tale reperimus, ſtatim corrigamus:

rigamus: ut deinde, quidquid ſcripſimus, poſt intervalla temporum iterum ac ſaepius perlegamus, ac denuo inveſtigemus, an aliquid obſcuri ambiguive inſit aut ineſſe poſſit. Nam, quod initio videbatur nobis facile et planum, id ſaepe poſt aliquod tempus videtur difficile, ambiguum et obſcurum. Tandem cogitare debemus, quo magis perſpicue quidque explicare poſſimus, eo melius nos ſcribere.

CAP. II
DE GRAVITATE DICENDI

SECT. I
Quid ſit gravitas dicendi.

Graviter dicere, nachdrücklich reden, eſt ita *dicere, ut auditoris animus moveatur (gerührt und in Affect geſetzt wird),* atque ita ad laetitiam, amorem, admirationem, ſpem, ad triſtitiam, miſericordiam, odium et indignationem, contemtum rei, timorem etc. incitetur atque inflammetur. Gravitas igitur orationis quam neceſſaria ſit, per ſe patet, quia, niſi orator moverit auditorem, eum ad aliquid agendum, imitandum, fugiendum non poteſt incitare. Quod idem de ſcriptore dici poſſe per ſe patet, quia is ſaepe movere debet lectores. Iam nulla re moventur homines, niſi primum ea ſit gravis ſeu in utramque partem magna h. e. vel valde pulchra vel valde turpis, it. vel valde utilis vel valde noxia etc.; deinde niſi iſta rei gravitas verborum ope declaretur. Nam, licet ſint in plebecula, qui nihil non admirentur, etiam leviſſima quaeque, et ubique ſtupeant, et qui non raro vel ſola voce robuſtiori ac vocabulo quodam ſonantiori moveantur aut potius moveri videantur; et alii contra, pauciores tamen (ſi quidem tales vere adhuc

huc reperiuntur), qui *nihil admirari magnum eſſe* cum Horatio ſtatuant: tamen neque illos neque hos hic curamus: utrisque enim eloquentia Ciceroniana non convenit. *Gravitas* igitur *dicendi* verſatur non niſi in *rebus gravibus*, ut poſſis eam ita definire, ut ſit *virtus orationis ea*, *quae res graves ita tractat, ut graves eſſe vere adpareat* ſ. brevius, ut ſit *perſpicuitas rerum gravium:* ut adeo gravitas a perſpicuitate tantum *objecto* differat, vel etiam hactenus, ut ſit *altior gradus perſpicuitatis;* vel etiam ſic, ut perſpicuitas ad *mentem*, gravitas ad *animum* pertineat: illa doceat, rem eſſe certam, haec, rem eſſe gravem. Hinc potuiſſemus fortaſſe gravitatem ac ſimul ſublimitatem orationis, quae eſt non niſi ſummus gradus gravitatis, in capite de perſpicuitate tradere. Sine perſpicuitate enim nulla eſt gravitas. Poſſis etiam *gravitatem dicendi*, ſi velis, latius ita definire, ut ſit *virtus eloquentiae ea*, *qua efficitur, ut non modo mens auditoris et lectoris cum perſuaſione videat*, *rem eſſe veram et certam*, *ſed etiam animus ejus ſimul moveatur.*

Hinc vero 1) ſequitur, omnem gravitatem dicendi ineſſe proprie non tam in verbis quam in ideis: nam *res* ſ. *ideae* ſunt graves, non verba: hinc, ſi ſubtiliter quaeris, ne recte quidem ſatis dicitur *graviter dicere, gravitas dicendi* (it. *ſublimitas orationis)*, quia hoc dictum videtur, quaſi verba animum moveant, cum tantum ideae moveant, et verba tantum declarent, *res* ſ. *ideas* eſſe graves. Quemadmodum enim, ſi quis verbis declarat, *rem eſſe utilem*, *turpem*, *periculoſam*, non hoc dicimus *dicere utiliter*, *turpiter*, *periculoſe:* ſic *declarare aliquid grave (wichtig*, *groſs in ſeiner Art) eſſe*, an dici queat *graviter dicere*, quaeri adhuc poſſit. At, quia uſus invaluit, toleremus hanc locutionem, modo gravitatem dicendi ubique de re, nunquam de verbis per ſe, intelligamus. — Hinc patet, verba ſimpliciter ac per ſe gravia non eſſe, ſed tantum in contextu et in relatione ad auditores. Sic quaeritur, an ſingulare ge-

Digitized by Google

nus dicendi poſſit vocari *grave* (ut *tenue, mediocre*). Et hic uſus vel abuſus dicendi fecit, ut multi, in primis adoleſcentes, quia gravitatem dicendi laudari audiverint ac graviter dicendo ipſi delectentur (quod oritur maxime e lectione poetarum praematura, praeſertim cum hodie de legendo cum ſenſu, *mit Empfindung, mit Gefühl*, ſaepe dicatur), gravia vocabula hinc inde excerpant ac deinde in res vulgares et minus graves transferant; quod forſitan haud facerent, ſi *gravis dicendi generis, gravitatis dicendi,* et *gravium verborum* nunquam mentio fieret, ac ſi ſtatim potius diceretur, *graves res proferre, oſtendere eorum gravitatem* etc. 2) Cum *gravitas dicendi* ſit nihil aliud quam explicatio perſpicua rerum gravium, patet, de rebus tenuibus h. e. non gravibus dicere graviter *(mit Rührung, mit Affect)* eſſe frigide loqui. — Hinc peccant, qui ſingulis verbis cupiunt alios movere et ubique *cum ſenſu, mit Gefühl, Empfindung* ſcribere. Utuntur illi quidem verbis gravitatem quandam ſonantibus: at, quia res non eſt gravis, ſed tenuis h. e. ordinaria, non graviter, ſed frigide, loquuntur h. e. rem parvam magna veſte induunt et pro re magna venditant. Res enim tenuis ſemper manet tenuis, licet omni pompa verborum ornetur: ut homo parvus ſemper parvus manet, quamcunque ei veſtem circumdes, niſi quod magis deridetur, ubi detegitur.

SECT. II

De fontibus gravitatis remotioribus.

Iam quaeritur, unde oriatur iſta dicendi gravitas. — Non male forſitan egero, ſi, ut de perſpicuitate feci, hic itidem fontes duplicis generis oſtendero: *remotiores* et *propiores*.

Remotiores ſunt:

I) *Ani-*

Digitized by Google

I) *Animus generoſus et ad honeſtatem, pudorem, omnesque virtutes valde conformatus:* ut res valde graves ac magnas ſentire poſſit. Nam, ſi ipſi eas non ſentimus, quomodo aliis ſentiendas curabimus? quomodo verbis apte exprimemus? a) Animus generoſus ſeu excelſus eſt is, qui ſupra captum ac ſenſum hominum ſolitum cogitat et ſentit h. e. qui ea contemnere ſcit, quae homines vulgo magni faciunt, v. c. divitias, favorem populi et honorem, odium aliorum, mortem etc. Talis erat Socrates: ex parte Demoſthenes et Cicero; v. c. hic divitias contemnere ſciebat: hinc graviſſime contra Verrem dicere poterat. Ejusmodi hominibus de magnis rebus praeclare loqui non difficile eſt. Verba enim ſunt non niſi *echo cogitationum* et *animi*. Poſt libertatem amiſſam periit Romae quoque animus generoſus. Hodie, cum v. c. divitias, honorem cet. magni facere, paupertatem, odium, invidiam, et mortem magnopere timere per exempla et conſuetudinem hominum aliasque res diſcamus, valde difficile eſt noſtris hominibus graviter (it. ſublimiter) dicere. Deeſt enim valde animus generoſus, fons gravitatis et ſublimitatis. Quare gravitatem et ſublimitatem dicendi, quam ex ſe petere debebant, aliunde h. e. e ſcriptoribus magnis, quibus generis nobilitas, educatio et conſuetudo, generoſum animum injecit, petere, eorumque ſententias graves et generoſas ediſcere etc. coguntur. Hinc turba imitatorum ingens etc. b) Virtutum acre et adſiduum ſtudium pendet ab animo generoſo et excelſo. Sed hoc ſtudium debet eſſe voluntarium, ob virtutum dulcedinem ſusceptum, verum et magnum. Qui virtutes vere et ardenter amat, is de earum pulchritudine et utilitate magna it. de vitiorum turpitudine melius et gravius loqui poteſt, quam qui virtutem et vitium e libris tantum cognovit. Hic ſemper frigide loquetur: talis igitur non debebat poteſtate uti de virtute dicendi.

II) *In-*

II) *Ingenium praeclarum*, de quo ſupra c. 2 ſect. 3 p. 518 ſſ. late dixi, in primis *phantaſia praeclara*, quae efficit, ut in re gravi cogitanda ſimul ejus cauſae, effectus, aliaeque ideae cum illa conjunctae facile in mentem veniant. Res enim per ſe non gravis eſt h. e. per ſe animum non movet, ſed ob ideas plures cum illa conjunctas: v. c. *mors ob patriam* per ſe, h. e. ſi non niſi hanc mortem cogitas, non movet: at, quia ſimul in mentem veniunt aliae ideae, v. c. *quam ardua et ſupra hominum conſuetudinem elata res*, *quam utilis ſit* etc., tum demum animum movet. Sic *egeſtas alicujus* non per ſe movet, ſed quia ſimul cogito, *eum hominem eſſe*, *eum non culpa ſua egenum factum*, *eum meliori ſorte dignum*, *eum fame fortaſſe periturum* etc. Sic *mors patris* non per ſe movet, ſed propter conjunctionem aliarum cogitationum, v. c. *me nunc ſolum eſſe*, *me amicum optimum, defenſorem* etc., *amiſiſſe, incertam nunc eſſe meam fortunam* etc. Quae omnia in pſychologia ostendi debent.

III) *Doctrina lata et ſolida*, quae efficit, ut non modo multa ſed etiam rem quamque accurate h. e. ex omnibus partibus intelligamus, atque ita ſciamus cauſas et effectus rei, et *quomodo, quando, quibus auxiliis, quo conſilio* etc. ea acta ſit. Nam, ſi haec neſcis, phantaſia tibi repetere non poteſt.

IIII) *Cognitio humanorum animorum*, ut ſciamus, qua parte eos aggredi debeamus. Docet hoc diuturna experientia et longus uſus hominum. Hic videmus, nulla re moveri homines niſi extraordinaria, et, quo magis illa vulgares res ſuperet, eo magis homines ea moveri. At hic ratio eſt habenda, cum quibus nobis res ſit. Plebs vulgo difficilius movetur, quia animus ejus non per literas humaniores aliasque res factus eſt mollior h. e. quia phantaſia ejus non facile conjungit cum re audita ideas cum illa, ut ante dixi, conjungendas. Hinc accuratius cum ea agendum eſt, h. e. ſingu-

lae

lae rei particulae explicandae ſunt. Qui modo voce ſonantiori plebem movere ſtudent, ii conſilio ſuo nunquam recte ſatisfacient, movent vel potius terrent illi quidem: at hic terror eſt repentinus, mox evaneſcens ſine fructu: velut tonitru, quod etſi homines valde terret, tamen, ubi praeteriit, nemo id amplius cogitat: homines redeunt ad chartas luſorias, quas, audito tonitru, abjecerant. Docti plerumque ſtatim moventur: et quaeritur, an coram his etiam voce ſonantiori itemque multis figuris rhetoricis et aliis ornamentis utendum ſit, et annon harum rerum uſus ſolius indoctae plebis cauſa inventus ſit, cum docti, re magna perſpicue, imo interdum breviter tantum explicata, jam moveri ſoleant. Sed de hac re acutiores viderint.

V) *Cognitio opinionum*, quae inter homines vulgo regnant. V. c. *divitias* fere omnes admirantur ac pro fonte felicitatis habent: hinc, ſi quem vident divitias poſſe contemnere, ſtupent. Si omnis omnino homo divitias contemneret, fruſtra contemtum earum ut rem magnam proponeres; foret enim tum res vulgaris et ordinaria. Hinc, qui Lacedaemone de contemtu divitiarum, ut re gravi, dixiſſet, fruſtra dixiſſet, nec animos Spartanorum moviſſet, quia ei jam adſueti erant. Sic res alibi gravis alibi non gravis eſſe poteſt: ſic, quod Europaeorum animos movet, forſitan Americanorum animos non moveret. Docet hoc vis illa auri ex America olim ablati, quod Americani aequo animo perdebant, Hiſpani cupide ſumebant, quia hi ad felicem vitam ſibi credebant opus eſſe auro, illi ſine eo felices eſſe poterant. Hos Americanos plerique hodie vocant *feros*, forſitan ob morum et opinionum diſſimilitudinem, quia quaeque natio ſuos mores ſuasque opiniones putat eſſe *humaniores* quam aliarum. Sic, quia *mors* vulgo magnopere timetur, hinc ejus contemtus inter graves res refertur. Et ſic in aliis. Sic, quia *libertas*, *civitas romana*, olim maximae res videbantur, earum jactura

tum

tum gravis res erat; hinc Cicero de ea graviter loqui poterat.

VI) *Linguae lata et accurata cognitio*, ut ſcias vocabula cogitationibus magnarum rerum reſpondentia et eorum conjunctionem ſtructuramque accommodatam ad rem iſtam: quamquam plerumque vocabula gravia, gravis conjunctio et ſtructura, per ſe ſequuntur, modo rem gravem graviter cogites.

VII) Sunt et alia quaedam: v. c. *auctoritas hominis*, *vox* in dicendo etc. Homo, qui in magna dignitate, fama, et auctoritate eſt, facilius movet quam alius etc. Hoc eſt illud vulgo ſic adpellatum *praejudicium auctoritatis*, quod latius ſerpit, quam putamus, eoque ſaepe infecti ſunt ii, qui liberos illo ſe plane eſſe putant. Nec quidquam difficilius eſt, quam eo plane ſe liberum reddere.

SECT. III

De fontibus gravitatis dicendi propioribus.

Huc pertinent ſequentia:

I) In primis demonſtrandum eſt perſpicue h. e. per ſigna et argumenta certa, *rem*, qua alios movere volumus, *eſſe magnam* et *gravem:* quod niſi fit, cetera artificia rhetorica omnia ſunt fruſtra, certe in animis prudentium. Magnitudo rei adparet

1) e *fontibus* ſ. *cauſis* ejus *magnis*. Quo majores ſunt cauſae, eo major eſſe ſolet res effecta. V. c. virtus omnis eſt res magna, quia ad eam conſequendam cupiditatibus, quas homo vehementer amat, valde reſiſtendum eſt etc. *Venia inimico data* eſt res magna; quia cupiditas ſui ulciſcendi tam potens compeſci debet. Sic *doctrina*, ob intentionem mentis magnam et longinquam etc. Sic *contemtus divitiarum*, *honoris* etc., eſt res magna, quia ſapientia requiritur h. e. ſcientia pretii rerum humanarum vere aeſtimandi etc. Sic omnes

res,

res, ſi multum ingenii, laboris etc., poſtulant, inter magnas graveſque referendae.

2) ex *effectis* ejus *magnis*. Hoc argumentum in primis eſt certum et ſimul populare. Nam effectis metimur vulgo rei magnitudinem vel exilitatem: et, quo ampliora, majora, et diuturniora effecta ſunt, eo major eſt res. V. c. qui de tota civitate vel tota terra meritus eſt, ejus meritum eſt majus quam ejus, qui de uno cive: hinc *pax* eſt major quam *victoria*. Hinc *Marius* caedendis *Cimbris* ac *Teutonis*, *Cicero* opprimendo *Catilina*, majores res geſſere, quam *Pompejus* ſuperando *Mithridate*. Sic, qui menti hominum bene fecit, is majus quid egit, quam qui corpori etc. Sic de omnibus rebus valde bonis judicatur, quas proprie magnas adpellamus. Eodem modo de rebus valde malis, judicari ſolet, quo plura et majora ſ. graviora et diuturniora ſint earum effecta, eo graviores ipſas eſſe. V. c. Cic. Act. I in Verr. 4 extr. *quam* (Siciliam) *iſte* (Verres) *per triennium ita vexavit ac perdidit, ut ea reſtitui in antiquum ſtatum nullo modo poſſit, vix autem per multos annos innocenteſque praetores aliqua ex parte recreari aliquando poſſe videatur.* Quid gravius dici potuit? quis non Verris avaritiam pro magna ſ. gravi habeat? quis non ea moveatur?

3) ex *modo*, quo res agitur. Major, gravior, et admirabilior eſt res, quae, licet cum ſumma difficultate conjuncta eſſet, tamen feliciter peracta eſt, quam quae cum nulla vel exigua. Hinc *Hannibalis tranſitus Alpium* eſt res magna: legatur hic Livius. It. *Ciceronis oppreſſio Catilinariorum* etc. It. res magna, ſi nullo cum damno aliorum peragitur, major et gravior eſt, quam ſi cum calamitate, cum caede aliorum, fit. It. beneficium, ſi clam tribuitur alicui, majus cenſetur, quam ſi palam et cum magna pompa: it., ſi libenter tribuitur, eſt gravius, quam ſi ab invito proficiſcitur etc.: it., ſi cum ſpecie honoris datur, eſt gravius, quam ſi nomi-

Digitized by Google

nomine praemii vel mercedis tribuitur etc. Sic et in rebus malis: *adimere per vim* eſt gravius, quam clam, v. c. Cic. Verr. IIII, 26 *civi romano annulus de digito detractus eſt:* quod gravius dictum quam *ablatus*, *ademtus eſt:* nam *detrahere* indicat *vim:* additur *de digito:* quod gravitatem rei auget.

4) e *conſilio magno*, quo res agitur. Qui rempublicam liberat ab oppreſſoribus non ſua utilitate ſed tantum publica adductus, ejus factum eſt majus, quam qui civitatem propterea liberavit, ut deinde ei imperaret. Omninoque, qui reipublicae ſingulisque hominibus officia praeſtat, non praemiorum ſpe adductus, ſed ſolo ſtudio recte eque re publica agendi incitatus, ejus factum eſt majus quam facta aliorum. Sic Anglus ille *Pitt*, Comes de Chattam, laudatur et pro magno viro habetur, quia in omnibus rebus non ſuam ſed reipublicae utilitatem ſpectavit. *Caeſar* magnas res geſſit: quae majores eſſent, ſi eas reipublicae commodo ſolo incitatus geſſiſſet.

5) ex *inſtrumento*, quo in re peragenda utimur, ſ. *rebus, quarum auxilio aliquid fit.* V. c. major eſt victoria ejus, qui cum exigua manu militum magnas hoſtium copias fudit. Talis eſt victoria Athenienſium Miltiade et Themiſtocle ducibus a Perſis reportata: tales ſunt multae victoriae Romanorum. Sic *magna doctrina* hominis, qui ob egeſtatem paucis vel nullis libris et magiſtris uti potuit, eſt major, quam *magna doctrina ejus*, qui divitiis paternis adjutus, quoscunque libros vellet, emendi et optimis doctiſſimisque magiſtris utendi facultatem habuit. Hunc enim valde doctum factum eſſe non tam mirabile, quam illum, qui adjumentis orbatus erat ac ſimul cogebatur multum temporis inſtitutioni puerorum tribuere.

6) ex *temporis celeritate* et *opportunitate:* a) *celeritate:* res per ſe magna, ſi celeriter fit, eſt major, quam res per ſe magna, quae cum quadam tarditate peragitur.

Digitized by Google

agitur. V. c. beneficia celeriter tributa plus valent quam ſero data: hinc *bis dat, qui cito dat.* Sic expeditiones magnae majores fiunt, ſi cum celeritate conjunctae ſunt. — Itaque Cicero laudat Caeſaris res geſtas, magnasque eſſe docet, inter alias cauſas etiam ob *celeritatem* Marcell. 2. Ait: — *omnes — imperatorum — regum — res geſtas cum tuis — nec numero proeliorum nec celeritate conficiendi poſſe conferri; nec vero disjunctiſſimas terras citius cujusquam paſſibus potuiſſe peragrari, quam tuis non dicam curſibus ſed victoriis luſtratas ſunt.* — Sic Cic. de Pompejo Manil. 12 extr. *Ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longe lateque diſperſum, quo bello omnes gentes premebantur, Cn. Pompejus extrema hyeme adparavit, ineunte vere ſuscepit, media aeſtate confecit.* En celeritatem! b) *opportunitate:* v. c. beneficium magnum, quod alicui tribuitur tum, cum illi maxime eo opus erat, majus fit, quam ſi alio tempore datur. Victoria magna, quam eo ipſo tempore ab hoſtibus reportamus quo ab alio eorum exercitu urbs quaedam noſtrae terrae obſidetur vel oppugnatur, et quae hanc urbem illa vel obſidione vel oppugnatione liberat, major fit, quam ſi alio tempore accidiſſet. Sic Cicero, etſi in Agr. II, in. valde laetatur, quod conſul factus ſit homo novus, tamen hunc honorem pro majori re propterea ibi habet, quod is ſibi contigerit *anno ſuo* et *cum primum petierit.*

7) e *loci ratione* interdum: v. c. auxilium magnum, e longinquo oblatum, eſt res gravior quam e propinquo: facilius eſt enim adeſſe iis et eorum meminiſſe, qui nobis prope ſunt, quam eorum, qui procul habitant. Sic contra periculum eſt gravius, ſi in propinquo loco verſatur: v. c. Catilinaria conjuratio fiebat Romae etc.: hinc ejus periculum erat graviſſimum: hinc ejus oppreſſio eo glorioſior. It. res bellica, quae in loco non opportuno et tamen bene geſta eſt, pro majori habetur, quam eadem foret, ſi in loco opportuno geſta eſſet.

Digitized by Google

8) e *perſonarum conditione, dignitate, relatione erga nos* etc., v. c. *beneficium magnum* acceptum a *rege* majus vulgo putatur, quam ab alio acceptum. Sic donum profectum ab homine ſapiente meritisve claro eſt pluris aeſtimandum, quam quod dedit alius. Sic laus *ſapientis* eſt major quam ſtulti. Sic, ſi pauper aliquem ſumma egeſtate preſſum adjuvat aliqua pecuniae ſumma, hoc donum eſt res major, quam ſi eadem ſumma ab homine ditiſſimo data eſſet. Item, quando inimici nobis opem ferunt, nos laudant, nobis gratulantur, idque vere et ex animo faciunt, major eſt iſta res et admirabilior, quam ſi ab aliis profecta eſſet. Sic amor magnus magnorum virorum eſt res major quam amor magnus aliorum. Sic quoque odium patris, regis, ſapientum etc. erga aliquem eſt res gravior quam odium aliorum. Sic peccata interdum in alio homine graviora habentnr quam in alio: v. c. gravius peccat ſenex aut homo ampliſſimo munere fungens, ſi ebrietati etc. deditus eſt, quam adoleſcens vel homo ſortis humilis. Sic gravius peccavit Verres in eo, quod praetor Siciliae luxuriae deditus erat, quod *ſtetit ſoleatus praetor populi romani cum pallio purpureo tunicaque talari muliercula nixus in litore*, Cic. Verr. V, 33, quia, ſi hoc habitu uti neminem Romanorum decuit, multo minus propraetorem; it. quod *cum pulla veſte in officina majorem partem diei ſolebat ſedere*, Cic. Verr. IIII, 24: *tunica* enim *pulla indutum eſſe* eſt plebis, non ſenatoris, multo minus propraetoris etc. Sic Catilina, reipublicae romanae periculum ſtruens, graviorem rem ſuscepit, quia civis romanus erat, quam Mithridates.

9) e *comparatione* rei cum alia re magna aut pro magna ſaltem vulgo habita. Comparatio, ut ſupra c. 1 Sect. 17 p. 559 ſſ. dictum, rei magnitudinem vel gravitatem, atque ita omnem magnam pulchritudinem, turpitudinem, utilitatem etc. praebet demum auditori vel lectori vere conſpiciendam. Nec enim de magnitudine judi-

judicare poſſumus niſi menſura quadam, h. e. comparatione. Per ſe autem intelligitur, rem, quacum aliam rem comparamus, debere eſſe notae magnitudinis. In omni comparatione rite inſtituta ineſt ſimul argumentum aliquod, quia a pari ad par, a minori ad minus etc., concludere licet.

Comparamus igitur

a) ***pares res cum paribus:*** ubi ſic concludimus, res pares debere eſſe eadem dignitate, laude, eodem honore vel contemtu etc. V. c. ſi factum aliquod pro valde pulchro vel pro valde turpi habetur, ſequitur, aliud factum, quod ei par eſſe demonſtratum eſt vel demonſtrari debet, aeque magnum et pulchrum vel aeque turpe eſſe debere. V. c. *victoria, beneficium, conjuratio* etc.

b) ***majores res cum minoribus:*** ubi ſic concludimus: ſi minori rei tantum laudis vel vituperationis, poenae etc. tributum eſt vel convenit, quanto plus majori: vel, ſi res, quae facilior eſt vel minores ingenii vires, minorem laborem, poſtulat, aut cujus effecta ſunt leviora, pro magna re habetur, quanto major ea eſſe debet, cujus fontes, cujus effecta ſunt majora. Sic Cicero comparat hominis *victoriam ſui ipſius* (ſ. facultatem vincendi ſe ipſum) ſeu clementiam erga adverſarium cum victoria ab hoſtibus reportata in Orat. pro Marcello, et veniam Marcello conceſſam longe majorem rem eſſe declarat quam Caeſaris res geſtas, licet magnae quoque ſint. Hoc genus comparandi in primis gravitati prodeſt. Debet hic primum ea res, cui aliam praeponere deinde volumus, proponi ut magna; ac deinde doceri, aliam tamen eſſe majorem. — Sic Cicero egit Marcell. 2, ibi primum valde tollit res Caeſaris geſtas, in eamque rem eas cum aliorum rebus geſtis comparans docet has viles eſſe prae rebus Caeſaris: deinde ſenſim incipit docere, veniam Marcello datam eſſe tamen illis longe majorem: id quod argumentis, ut decet, confirmat. Sic et in rebus malis ac turpibus. V. c. ſi *cupiditas paucis nocendi* eſt res valde turpis, quanto turpior et gravior eſt res, *toti civitati* vel *multis hominibus nocere velle* etc.: ſi *homicidium* eſt res gravis, multo gravior res ſit *parricidium* neceſſe eſt.

c) ***rem cum re illi contraria*** interdum quoque comparare licet, ut illius ratio, ac ſimul ejus magna pulchritudo, utilitas, turpitudo etc. magis eluceat: res enim eo pulchrior videtur, quo turpior res illi contraria eſt, et eo turpior

Digitized by Google

pior ſit, quo pulchior eſt res contraria. Sic fortitudo militum cum ignavia, prudentia cum ſtultitia, aliaeque virtutes cum vitiis oppoſitis comparantur, et contra. V. c. *Avaritia nihil eſt turpius, nihil homine indignius. Conſideremus contra liberalitatem: et videamus, quam homine digna ſit et quam generoſum hominis animum indicet* etc. *Quam excelſus eſt animus hominis liberalis, tam humilis eſt animus avari ac non niſi ſuae utilitatis pecuniaeque ſtudioſi* etc.

Eodem quoque modo *perſonae* inter ſe comparari poſſunt: quamquam in earum comparatione etiam res propriе comparantur, ut *virtutes, vitia, facta.* Comparantur

a) *perſonae pares:* ubi itidem concludimus, homines duos ſibi pares virtutibus vel vitiis etiam honore, dignitate, laude, praemiis, contemtu etc. pares eſſe debere: ut adeo, ſi alter pro magno habeatur vel pro valde turpi, alter pro eodem habendus ſit. Sic Cicero *Archiam* poetam in Orat. pro eo habita c. 6 comparat cum *Homero* et c. 9 cum *Ennio,* ut doceat, cum Homerum multae civitates ſuum civem eſſe voluerint, et Ennio civitas romana donata ſit, Archiam eodem modo dignum eſſe, qui civis romanus ſit. Sic comparat Cicero Catil. III, 1 *ſe* cum *Romulo* hactenus, quod hic Romam condiderit, ipſe Romam ſervarit, ac docet, ſibi non minorem honorem deberi; quamquam, qui verba illius accurate legit, videt, Ciceronem tecte indicare, ſe Romulo praeferendum eſſe.

b) *perſonae majores cum minoribus,* gravius vel vituperandi vel laudandi cauſa. In *laudando* ita concludimus: *ſi is, qui magnam rem egit, pro magno habitus eſt vel habetur, ſequitur, ut, qui majorem rem egerit, pro majori viro habendus videatur:* v. c. qui victoriam ab hoſtibus reportat, eſt vir magnus: quanto major, qui pacem nobis donat? Sic, ſi minus doctus magno honore fruitur, ſequitur, doctiorem majori frui debere: ſi opifex adſidue artem ſuam colens laudatur, quanto magis eruditus, literis adſidue navans operam? In *vituperando* ita concludimus: ſi is, qui levius peccatum commiſit, pro turpi poenaque digno homine habetur vel habitus eſt, quanto magis is, qui graviora commiſit? — Sic Cic. Roſc. Am. 39 *In minimis rebus qui mandatum neglexerit, turpiſſimo judicio condemnetur neceſſe eſt: in re tanta, cum is — mortuum ignominia adfecerit, is inter honeſtos homines atque adeo inter vivos numerabitur? In minimis privatisque rebus etiam negligentia*

gligentia mandati in crimen judiciumque revocatur (ut Graev. legit), — ***in re tanta, quae publice geſta ſit,*** — ***qua is tandem poena afficietur?*** Recte ibi Cicero colligit, ſi ***negligens*** mandatum levius ac privatum tamen poena dignus ſit, eum, qui publicum mandatum idque majus negligat, et non tantum negligat, ſed malitioſe et cum perfidia agat, graviori poena adficiendum eſſe. — Major fit gravitas, ſi homo cum omnibus hominibus comparatur iisque praefertur; v. c. quando dicimus: ***praeſtitit id, quod nemo mortalium praeſtare potuit*** etc. vel in vituperando: ***omnes ſuperavit flagitiis*** etc. Sic Cicero in Maniliana docet, Pompejum praeferendum eſſe omnibus ceteris imperatoribus; ait cap. 10 ***Nunc vero cum ſit unus Cn. Pompejus, qui non modo eorum hominum, qui nunc ſunt, gloriam ſed etiam antiquitatis memoriam virtute ſuperarit*** etc., id quod deinde confirmat: ***qui ſaepius cum hoſte conflixit, quam quisquam cum inimico concertavit: plura bella geſſit, quam ceteri legerunt, plures provincias confecit, quam alii concupiverunt*** etc., quae tamen valde hyperbolice dicta ſunt. — In malam partem de Verre, v. c. Cic. Verr. I, 8 ***Quis eſt, qui hoc non ex priore actione abstulerit (mit weggenommen, mit nach Hauſe genommen*** i. e. ***didicerit), omnium ante damnatorum ſcelera, furta, flagitia, ſi in unum locum conferantur, vix cum hujus parva parte aequari conferrique poſſe?*** Quid gravius dici poterat? Quamquam hic non tam homo cum hominibus omnibus quam facta unius cum omnium factis h. e. flagitiis comparantur: ſed gravitate rerum nititur hominis vel ſumma turpitudo vel ſumma laus.

c) ***perſonae contrariae*** etiam interdum inter ſe comparantur, ut v. c. excellentia vel virtus unius ex alterius ſumma turpitudine et vitio magis adpareat et major videatur, ac contra. Sic Cicero ad ***Verrem*** deprimendum et acrius vituperandum comparavat eum cum ***Africano*** Verr. IIII, 35, qui Segeſtanis deos patrios ex hoſtium urbe recuperatos reportaverat, cum Verres, praetor Siciliae, eos abſtuliſſet: cum ***Piſone,*** diligentiſſimo homine, Verr. IIII. 25, qui, cum annulum ſibi aureum faciendum curaret, hoc palam in foro fieri juſſit, aurumque artifici adpendit, ut quisque ſciret, unde Piſo praetor Siciliae annulum ſibi faceret; ex quo patebat, eum nihil auri eripuiſſe Siculis: quod ſecus erat in Verre, homine avariſſimo: cum ***Marcello*** Verr. IIII, 54 et 55, qui, licet imperator eſſet atque ita jure belli multa eripere ornamenta poſſet, tamen non modo aedificiis privatis, publicis et ſacris, pepercit, ſed etiam nul-

lum deum violavit, nullum adtigit (cap. 54), cum Verres praetor Siciliae in otio ac pace iſtos deos auferre non dubitaverit. — Gravius eſt, quando homo cum beſtiis comparatur: v. c. *parricida* ap. Cic. Roſc. Am. 22 extr. *Portentum atque monſtrum certiſſimum eſt, eſſe aliquem humana ſpecie et figura, qui tantum immanitate beſtias vicerit, ut, propter* (i. e. per) *quos hanc ſuaviſſimam lucem adſpexerit, eos indigniſſime luce privarit: cum etiam feras inter ſeſe partus atque educatio et natura ipſa conciliet.* Locus multas ob cauſas egregius! Add. quae de *comparatione* ſupra jam dicta ſunt cap. 1 ſect. 17 p. 559 ff.

Sunt praeterea alia adjumenta, quae vel ad rei magnitudinem gravitatemque illuſtrandam aut certiorem reddendam pertinent vel auditores lectoresque attentiores reddunt efficiuntque, ut hi rei vim et gravitatem magis ſentiant, atque ita gravitatem dicendi variis modis augent. Huc pertinent

II) *Circumſcriptio* magnae ideae per definitionem vel deſcriptionem. Definitio et deſcriptio nihil aliud eſt quam diſſolutio rei in ſua adtributa, late ſumta, vel omnia vel pauca. Hinc egregie adjuvat perſpicuitatem rei, atque ita gravitatem. Sic enim accuratius perſpicimus ea, quibus conſtet illa magnitudo et gravitas ideae. Dixi de periphraſi jam ſupra cap. 1 ſect. 15 p. 555 ſ. et P. I, c. 9 ſect. 2 n. VIIII. In primis vero gravitati rei ſerviunt eae circumſcriptiones, in quibus argumentum incluſum eſt: argumenta enim tecta magis ſaepe movent quam aperta, quia illarum vis eſt lenior et ſuavior. Cicero exemplis abundat.

V. c. Roſc. Am. 22 extr., ubi pro verbis: *monſtrum eſt, hominem poſſe ſuos parentes occidere* ita loquitur: *portentum atque monſtrum certiſſimum eſt, eſſe aliquem humana ſpecie atque figura, qui tantum immanitate beſtias vicerit, ut, propter* (i. e. per) *quos hanc ſuaviſſimam lucem adſpexerit, eos indigniſſime luce privarit;* ubi notes; *eſſe aliquem humana ſpecie atque figura* pro *eſſe aliquem hominem:* deinde *propter quos hanc ſuaviſſimam lucem adſpexerit* pro *parentes;* hic ineſt argumentum, cur non occidere debeat, et cur monſtrum ſit illos

Digitized by Google

illos occidere; hinc tandem addit: *eos indigniſſime luce privare* pro *occidere.* Egregie vocabulum *lucis* repetit: nam *eos, per quos lucem adſpeximus, hac luce privare*, quam indignum! Quis inde non magnitudinem parricidii perſpicit et ſentit? — Agr. II, 12 de decemviris, quos Rullus conſtitui volebat, ita loquitur: *Videte nunc, eos, qui a vobis nihil poteſtatis acceperint, quanto majoribus ornamentis adficiat, quam omnes nos adfecti ſumus, quibus vos ampliſſimas poteſtates* (i. e. magiſtratus) *dediſtis.* Per *eos, qui a vobis nihil poteſtatis acceperint* intelligit illos *decemviros;* in illa circumſcriptione latet argumentum, cur non deceat illos tantis ornamentis ornari, quia ſcil. a populo nihil poteſtatis h. e. nullum magiſtratum acceperint: hinc magnitudo peccati Rulliani magis adparet. — Fontej. 14 *Videte igitur, utrum ſit aequius hominem honeſtiſſimum, virum fortiſſimum, civem optimum, dedi inimiciſſimis atque immaniſſimis nationibus, quam reddi amicis.* Per *hominem honeſtiſſimum, virum fortiſſimum, civem optimum* intelligit *Fontejum:* ſed in hac circumſcriptione ineſt argumentum, cur non hunc virum deceat *condemnari ob homines inimiciſſimos et immaniſſimos:* hoc enim indicatur per *dedi inimiciſſimis* etc., quae verba etiam ſunt circumſcriptio. — Graviſſime ſenatores et omnes cives romanos circumſcribit per *principes orbis terrarum gentiumque omnium,* injecta ſimul ſimilitudine gladiatorum Philipp. III, 14 *Quod ſi jam (quod dii omen avertant!) fatum extremum reipublicae venit, quod gladiatores nobiles faciunt, ut honeſte decumbant, faciamus nos, principes orbis terrarum gentiumque omnium, ut cum dignitate potius cadamus, quam cum ignominia ſerviamus.* In circumſcriptione latet argumentum indignitatis majoris. *Principes orbis terrarum* coguntur imitari gladiatores in decumbendo? — Sic in illo: *avarus optat, quod habet,* ineſt circumſcriptio, quamquam brevior: dictum enim eſt pro *optat divitias;* at in circumſcriptione latet cauſa majoris indignitatis vel potius amentiae: quis enim, quod habet, id optat?

III) *Partitio ſ. diſſolutio Totius in ſuas partes, generis in ſpecies.* Dictum de ea eſt ſupra cap. 1 ſect. 16 p. 557 ſſ. et P. I c. 9 ſect. 2 n. X. Nihil enim magis ad perſpicuitatem pertinet, nihil vero etiam magis ad gravitatem. *Res* per *Genus* et per *Totum* declarata nondum ſatis eſt manifeſta, ut adeo gravitas rei nondum ſatis adparere poſſit, niſi rem accuratius h. e. ejus partes,

lentis, vinum redolentibus, gremium ſuum et totum tribunal implevit. Graviter quidem dixit, at injucunde: a) *ructare* b) *vomens* c) *fruſtis eſculentis* d) *vinum redolentibus* e) *implevit gremium ſuum* et f) *totum tribunal:* quae ſingulae ideae ſunt injucundae, quanto magis fiunt, ſi conjunctae ſunt? Quis iſta ſine nauſea legere nedum audire poteſt?

V) *Teſtimonium* magnorum ſapientumque virorum de re ſolet ejus gravitati aliquid ponderis addere, quia homines iis, quae vir ſapientiae laude clarus dixit, magnam vim vulgo tribuere ſolent. Dixi jam de *teſtimoniis* ſupra p. 542 in cap. 1 de perſpicuitate, ubi monui non ante iis utendum eſſe, quam res idoneorum argumentorum auctoritate confirmata ſit. Nam teſtimonia humana per ſe nihil aliud ſunt quam *judicia:* et in iis quis non ſaepe labatur, licet ſit ſapientiſſimus? Nec res propterea magna eſt, quia homines pro magna habent; ſed magnitudo rei debet eſſe in ipſius rei natura. — Excipiuntur tamen, ut ſupra ibid. p. 542 ſ. monui, praeter *teſtimonia* ſ. *judicia librorum ſacrorum*, quae pro firmiſſimis argumentis habenda ſunt, *teſtimonia humana* in facto aliquo narrando: hic teſtimonia, ſi ſunt profecta ab hominibus fide dignis, ſunt optima rei argumenta. — In primis vero gravitatem rei adjuvat *teſtimonium adverſarii* ſ. *conceſſio.* Nam, ſi v. e. ipſe adverſarius concedit, aliquem valde doctum eſſe, vel rem, cui adverſatur, egregiam eſſe, multum valet iſtud teſtimonium. — Hinc, ſi quis, non Chriſtianus, Chriſtianorum ſacra ex parte laudat, huic laudi multum tribuitur. Sic contra, ſi quis de ſe vel de amico, quem valde amat, aliquid vitii concedit, ejus quoque teſtimonium non ſine pondere eſſe ſolet.

VI) *Sententia acuta* et *gravis*. *Sententia* eſt enuntiatio e vita ſumta, eaque univerſa h. e. per quam aliquid in genere adfirmatur vel negatur, laudatur vel vituperatur etc. *Acuta* eſt, ſi non ſine ingenio inventa neque adeo vulgaris eſt: *gravis*, ſi argumentum rei, de qua

qua ſermo eſt, continet. Hinc ejus vis ad animos movendos patet: argumenta enim tecta quantam vim adferant, nemo neſcit. V. c. Quando de Socrate dixi, *eum non fuiſſe adpetentem divitiarum:* et addo: *ſapientia (temperantia) enim paucis contenta eſt:* vel *ſapiens (temperans) enim paucis contentus eſt.* Ineſt quaedam brevitas pro: *Socrates non adpetens fuit divitiarum: fuit enim temperans (ſapiens): ſapientia (temperantia) vero eſt paucis contenta.* Quis non videt mediam enuntiationem: *fuit temperans,* omiſſam eſſe? — Sic ſaepiſſime Cicero ad rem confirmandam utitur *ſententia aliqua* pro argumento:

V. c. ad Div. VIIII ep. 14 §. 8 *Nam, cum te ſemper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuiſti, tum his tuis factis ſic incenſus ſum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius. Nihil eſt enim, mihi crede, virtute formoſius, nihil pulchrius, nihil amabilius.* Ante verba *Nihil eſt enim* etc. omiſſum eſt: *Quis enim tuam virtutem non amet?* vel *Hoc meritus es virtute tua* etc. — Divin. in Caecil. 9, ubi Cicero vult, ut Caecilius ſuam integritatem et innocentiam oſtendat: et ſtatim addit loco argumenti: *Nihil eſt enim, quod minus ferendum ſit, quam rationem ab altero vitae repoſcere eum, qui non poſſit ſuae reddere:* quod gravius dictum eſt pro: *non enim ferendus es, ſi non ipſe potes reddere tuae vitae rationem et tamen vis ab alio repetere. Nihil eſt enim, quod minus ferendum ſit* etc. — Sic Roſc. Am. 22 extr. poſtquam dixit *parricidium, rem tam ſceleſtam, atrocem, nefariam, niſi ejus multa et manifeſta ſint veſtigia, non credi poſſe,* ſtatim addit cauſam; *Magna enim eſt vis humanitatis (der menſchlichen Empfindung), multum valet communio ſanguinis, reclamitat iſtiusmodi ſuſpicionibus ipſa natura:* ubi itidem proprie ſic debebat dici: *Nam humanitatis et communionis ſanguinis et naturae hic eſt ratio habenda. Magna enim eſt vis humanitatis* etc.

De ſententiis notandum,

1) Debere *eſſe* manifeſto et ſemper *veras:* v. c. *ſine virtute nulla vera eſt felicitas.* — Admittuntur tamen quoque *veriſimiles* vel *plerumque* tantum *verae;* v. c. *obſequium amicos, veritas odium parit;* quo pertinent ſexcenta proverbia; it. *hyperbolicae* ſententiae, v. c. *nihil miſerius ſtultitia: nihil prae-*

Digitized by Google

praeclarius eruditione etc.; quo itidem pertinent proverbia multa.

2) Debent *non nimis longae eſſe.* Quo breviores, eo graviores.

3) Debent *non nimis crebrae eſſe.* Quia omnis ſententia ſpeciem praecepti habet et auditores lectoresque docere videtur, hi offenduntur tandem; et omnino, qui ſententias nimis frequentat, videtur magiſtrum auditorum et lectorum agere velle. Qui tamen crebrioribus uti cupit, quia profecto nihil gravius eſt acuta ſapientiaeque plena ſententia, is poteſt, ad vitandam iſtam injucunditatem, hanc rationem ſequi, ut ſententias non ſemper ſuo nomine ſed etiam aliorum proferat: v. c. *Socrates non fuit adpetens divitiarum, quia ſciebat, temperantiam* (ſapientiam) *eſſe paucis contentam.* Et ſic ſaepius poteſt is homo, quem laudamus, induci recitans ſententiam. Interdum etiam addi poteſt: *Nemo neſcit, omnibus notum eſt:* ſic orator non ſuo ſed omnium nomine recitat iſtam ſententiam. In primis orator communicare poteſt ſententiam cum auditoribus, v. c. *Noſtis* ſ. *quis veſtrum ignorat, temperantiam eſſe paucis contentam.* — Hoc genere variationis ſaepius taedio lectorum et auditorum occurri poteſt, atque ita ſaepius ſententias adhibere licebit.

4) Debent *eſſe honeſtae:* ſed hoc per ſe patet.

VII) *Loqui adſeveranter* et *cum certa animi perſuaſione.* Hoc magis decere graviter loquentem quam dubitanter dicere per ſe patet. Nam, ſi ipſi oratori et ſcriptori de re ejusque magnitudine perſuaſum eſſe videmus, eo certiorem rem eſſe credimus. Hinc, quo magis animus illius videtur eſſe motus, eo magis ei de re videtur eſſe perſuaſum, et eo certior haec nobis videtur.

Hanc in rem ſolent oratores atque ita ſcriptores

1) De re praeſente vel facta loqui ut *certa* et *manifeſta:* hinc ſaepe addunt *Certum eſt, quis non videt?* etc. v. c. *Virtute nihil praeclarius eſſe, quis non intelligit? Quem fugit, Hannibalem tandem victum eſſe a Scipione? Quis eſt, qui neſciat bona animi et ingenii longe praeclariora eſſe bonis corporis?* v. c. Cic. Verr. IIII, 28 in. *Nunc — adtendite, de quo — populus romanus nunc non primum audiet, quod* (ſic fortaſſe leg. pro *et) in exteris nationibus usque ad ultimas terras*

per-

Digitized by Google

pervagatum eſt. Et ſic millies: in primis Act. I in Verr. cap. 5 extr. — Huc pertinent illae formulae: *omnes ſciunt, ſole clarius eſt: nihil manifeſtius, nihil apertius, eſſe poteſt; nemo negat, nemo dubitat; quis eſt qui dubitet, qui dubitare vel negare audeat?* etc. — Tales formulae valent ad animos magis movendos, ſi quidem res per ſe certa vel argumentis ante confirmata eſt. Stultum enim foret ubique dicere *Certum, manifeſtum eſt, quis neſcit* etc. etiam ibi, ubi lector auditorve vel rem ignorat vel valde de ea dubitat. — Oratores vero non modo de re certiſſima ſed etiam interdum de re tantum veriſimili loquuntur tanquam de certiſſima. V. c. *nihil homini tam nocet quam otium, vel quis neſcit, nihil homini tam nocere quam otium?* etc. Cicero v. c. Verr. I, 4 gravius dixit: *Non eſt, non eſt in hoc homine cuiquam peccandi locus* h. e. *hic homo non poteſt abſolvi*, quam ſi dixiſſet: *Non videtur locus eſſe* etc. aut: *Vix putem locum eſſe* etc.

2) *De rei effectu vel eventu tanquam certiſſimo.* V. c. *Qui ad literas omni ſtudio incumbit, eruditus, ſapiens fiet. Haec res tam praeclara eſt, ut in perpetuo honore manſura ſit:* Ubi itidem iſtae formulae ſuperiores *Certum eſt, quis non videt?* etc., item aliae, v. c. *neceſſe eſt, nullo modo fieri poteſt, quin* etc. uſurpari poſſint. V. c. *Qui ita vivit, neceſſe eſt aliquando contemtui eum omnibus fore.* Cic. Verr. I, 5 *evolet ex veſtra ſeveritate: mihi credite, arctioribus apud populum romanum laqueis tenebitur: credet iis equitibus populus romanus, qui ad vos antea producti teſtes, ipſis inſpectantibus, ab iſto civem romanum, qui cognitores homines honeſtos daret, ſublatum eſſe in crucem dixerunt. Credent omnes XXXV tribus — audietur a populo* etc.: qui locus egregius, at paulo longior. Sic in Agraria altera effectum legis Agrariae praedicit ut certum, cap. 18 ait: *Intellexiſtis, quot res et quantas decemviri legis permiſſu vendituri ſint* pro *vendere poſſint.* — Cicero adeo ad rem augendam dicit interdum, quid aliquis facturus fuiſſet, v. c. Phil. II, 27 loquens de Antonii immenſa luxuria: *Quamobrem deſinite mirari, haec tam celeriter eſſe* (ab Antonio) *conſumta. Non modo unius patrimonium, quamvis amplum, ut illud* (Pompeji) *fuit, ſed urbes et regna celeriter tanta nequitia devorare potuiſſet.* Graviſſime dictum: at hyperbolice.

3) *De re futura, ut jam praeſente.* Hoc valde auget gravitatem rei, quia ſic fere ipſam oculis cernere videmur. v. c. *Tu, ſi ita pergis vivere, miſer es* pro *eris.* Saepiſſime in libris ſacris prophetae, quae Judaeis eventura erant, de iis tanquam praeſentibus loquuntur, v. c. *video jam: urbs luget,*

Digitized by Google

luget, laetatur etc. pro *lugebit, laetabitur:* ſic et nos: *du ſtirbſt, wenn du das iſſeſt, du biſt unglücklich:* vel de certo morituro: *er ſtirbt gewiß* pro *wird ſterben:* quae omnia gravius dicuntur. — Sic Cicero millies: v. c. Agr. II, 21 *ſicque agro pergrande vectigal imponitur* pro *imponetur:* ſermo enim eſt de re futura. Manil. 17 *aut cur non ducibus diis immortalibus eidem, cui cetera ſumma cum ſalute reipublicae commiſſa ſunt, hoc quoque bellum regium committimus* pro *committemus* vel *committere volumus?* At in praeſenti *committimus* ineſt major celeritas et gravitas: vult admonere, non diu exſpectandum eſſe.

4) Orator etiam interdum e ſuo ingenio addit cauſam veriſimilem et credibilem, cur aliquid factum ſit, cum tamen forſitan alia fuerit, vel cauſam et conſilium, quod aliquis in re aliqua ſuſcipienda ſecutus fuerit, cum tamen forſitan alia cauſa, aliud conſilium fuerit, imo ſaepe res temere et caſu ita facta ſit: v. c. de homine docto, qui ad ſummos honores pervenit, dicere poſſum: *Quomodo is tantos honores conſequi potuiſſet, niſi ſumma eruditione ornatus fuiſſet?* Sic in hominis eruditi vita exponenda dicere licet: *Contulit ſe ad literarum ſtudia, non, ut vulgo fieri ſolet, quia parentes illud voluerant vel ita juſſerant, nec, quia hanc viam ad divitias honoresque certiſſimam eſſe crederet, ſed hoc conſilio, ut et mentem ſapientiorem redderet, atque ad cogitandum acueret, et animum virtutis ſplendore illuſtraret* etc. Sic de aliquo, qui multorum amicitia uſus eſt, dicere licet: *Non mirum eſt, eum tam multis amicis uſum, cum ipſe omnibus hominibus amicus eſſet: qui enim alios amat, ab aliis redamatur.* — Sic Cicero ſaepiſſime agere ſolet, ut cauſas, propter quas aliquid factum ſit vel quibus ductus aliquis aliquid fecerit, pro libidine h. e. e re ſua addat. V. c. Arch. 7, ubi literas humaniores i. e. in primis philoſophiam laudat et ad earum utilitatem demonſtrandam Africanum, Laelium, Furium et Catonem memorat, addit cauſam, cur hi viri literis illis operam dederint, his verbis: *Qui profecto, ſi nihil ad percipiendam colendamque virtutem literis* (ſcil. humanioribus) *adjuvarentur, nunquam ſe ad earum ſtudium contuliſſent:* quamquam contra hanc cauſam nonnulla dici poſſint. Nam nemo utilitatem artis ante novit, quam eam tenet. Non puto τὸ *adjuvarentur* pro *adjuti eſſent* poſitum eſſe, ut Geſnerus in Chreſtom. putat, quia nemo ante poteſt adjuvari literis illis ad virtutem colendam, quam ad illas ſe contulerit: quomodo ergo iſti viri dici poſſunt non id conſilium ſecuturi fuiſſe, ut ad illas literas ſe conferrent, niſi illis adjuti eſſent? Magis *adjuvarentur*

Digitized by Google

tur eſt proprie ſumendum: *niſi utilitatem inde haurirent* vel *credidiſſent potius ſe hauſturos eſſe:* niſi forte potius leg. *adjuvaremur.* — Verres, praetor Siciliae, Gavium civem romanum in crucem ſuſtulerat. De hoc facto late loquitur Cicero Verr. V, 66: inter alia hoc eſt notabile: *Italiae conſpectus ad eam rem ab iſto delectus eſt, ut ille in dolore cruciatuque moriens perangusto ſreto* (Edd. *fretu*) *diviſa ſervitutis ac libertatis jura cognoſceret, Italia autem alumnum ſuum ſervitutis extremo ſummoque ſupplicio adfixum videret.* Egregie h. e. graviſſime dictum. Scilicet Verres crucem ea parte Siciliae, quae ad fretum ſpectat, erigi juſſit, ut tali modo Gavius cruci adſixus Italiam ſpectare poſſet.

5) Orator etiam interdum in narrando aliquo facto addit, quid homo in illo cogitaverit, crediderit, ſperaverit, timuerit etc.: id quod e facto ipſo concludit. Hac re, quae ſaepe argumenti ſpeciem induit, fit res ipſa certior et gravior. V. c. pro: *hic homo non legit libros ſacros* dicitur: *hic homo non legendos putat libros ſacros* ſ. *non e re ſua eſſe credit legere*, vel *neſcit, quam utilis ſit lectio librorum* etc. — ſic de intemperante quodam: *iſte homo nullum certiorem felicitatis fontem eſſe credit, credidit, quam uſum ciborum nimium:* vel *nihil praeclarius norat quam gulae ſervire* cet. ſic de eo, qui multos ſibi libros emit: *Nihil erudito dignius cenſebat eſſe librorum utilium ſupellectile multa.* Cicero ita quam ſaepiſſime, v. c. Verr. II, 6 *Qui* (Verres) *ſimulatque ei ſorte provincia Sicilia obvenit, ſtatim Romae et ad urbem, ante quam proficiſceretur, quaerere ipſe ſecum et agitare cum ſuis coepit, quibusnam rebus in ea provincia maximam uno anno pecuniam facere poſſet. Nolebat in agendo diſcere — ſed in Siciliam paratus ad praedam meditatusque venire cupiebat.* — Ibid. cap. 30 *Iſte, quaſi metueret, ne Petilius, privato illo judicio transacto aut dilato, cum ceteris in conſilium reverteretur, ita properans de ſella exſiluit, hominem innocentem — indicta cauſa condemnavit.* Egregie *quaſi metueret* etc. — Verr. IIII, 27 in narratione illa de Verre, qui Antiocho, regi Syriae, qui Syracuſas venerat, tandem multa vaſa egregia, in his trullam ex una grandi gemma factam et candelabrum e gemmis clariſſimis opere mirabili perfectum, abſtulit: *Itaque* (Antiochus) *iſto praetore venit Syracuſas. Hic Verres hereditatem ſibi veniſſe arbitratus eſt, quia in ejus regnum ac manus venerat is, quem iſte et audierat multa ſecum praeclara habere et ſuſpicabatur.* Poſt narrat, Antiochum a Verre ad coenam vocatum, et hunc ab illo viciſſim magnifico convivio exceptum eſſe; ibi Antiochum, quia Verrem

rem haud noſſet, ei omnia ſua vaſa maxime praeclara monſtraſſe, quae Verres valde admiratus ſit: tandem ait: *Poſtquam inde* (i. e. *e convivio*) *diſceſſum eſt* (a Verre), *cogitare* (Verres) *nihil aliud, quod ipſa res declaravit, niſi quemadmodum regem ex provincia ſpoliatum expilatumque dimitteret.* Notes in iſta narratione 1) *Hic Verres hereditatem ſibi veniſſe arbitratus eſt* 2) *quem ſuſpicabatur* etc. 3) *Verres cogitabat nihil aliud* etc. Haec additamenta praeclare oſtendunt animum avariſſimi hominis, qui *arbitratur ſibi praedam obveniſſe,* atque *ſuſpicatur*, aliquem aliquid ſecum habere, quod arte quadam eripi poſſit, et *cogitat meditaturque* rationem, qua illud eripiat. — Multo gravius loquitur orator, quando dicit, aliquem reum ipſum non ſperare ſibi ignoſci vel ſe abſolvi poſſe: hoc enim indicat, flagitia et ſcelera ejus eſſe nimis magna vel multa. Sic de eodem Verre Cicero Verr. I, 2 *tametſi de abſolutione iſtius* (Verris) *neque ipſe* (Verres) *jam ſperat, nec populus romanus metuit.* Quid gravius dici poterat: *ipſe non jam* i. e. *non amplius ſperat?* etc.

VIII) *Dilemma;* cum duas res (interdum tres, tum *trilemma* vocari queat) ſibi contrarias ita proponimus, ut, utracunque eligatur ab adverſariis vel auditoribus, tamen nihil contra noſtram cauſam concludi poſſit. Haec res gravitatem rei adfert, quia non modo auditori facultatem dubitandi praecidit, ſed et indicat, oratori, quia tam *ingenue* omnia profert, de re valde perſuaſum eſſe.

V. c. Cic. Quint. 26 *Utrumlibet elige: alterum incredibile eſt, alterum nefarium, et ante hoc tempus utrumque inauditum. — Si enim illud diceres, improbe mentiri viderere; cum hoc confiteris, id te admiſiſſe concedis, quod ne mendacio quidem tegere poſſis.* Sic Cicero in Divin. in Caecil. oſtenſurus, hunc ad Verrem accuſandum non eſſe aptum, ita loquitur cap. 18 extr.: *ſi ſummam injuriam ab illo* (Verre) *accepiſti, tamen, quoniam quaeſtor ejus fuiſti, non potes eum ſine ulla vituperatione accuſare: ſi vero nulla tibi facta eſt injuria, ſine ſcelere eum accuſare non potes.* — Cic. Philipp. II, 22 *O miſerum te, ſi intelligis! miſeriorem, ſi non intelligis* etc., ubi exclamatio auget. Add. cap. 23 in., ubi ſimul interrogatio eſt. Add. Curt. VII, 8 §. 26, ubi Scythae Alexandro haec dicunt: *ſi deus es, tribuere mortalibus beneficia debes, non eripere; ſin autem homo es, id, quod es, ſemper te eſſe cogita.*

VIII.)

Digitized by Google

VIIII) *Interrogatio* orationem haud dubie graviorem poteſt reddere: indicat enim, nos moto animo atque ita cum magna perſuaſione loqui. V. c. *quid praeclarius eſſe poteſt virtute?* vel *quis non videt, nihil praeclarius eſſe* etc.? *Quis deum eſſe neget?* Cic. Manil. 10 *Quis igitur hoc homine ſcientior unquam aut fuit aut eſſe debuit?* — At interrogatio non debet uſurpari niſi in re certa et ubi certo ſcimus, neminem nobis reſpondere poſſe. In re dubia necdum argumentis confirmata, ſtultum foret *interrogare*, v. c. ſi quis de laude eloquentiae dicere incipiens non niſi ita loqueretur: *Quis neſcit, quantopere laudanda ſit eloquentia? quis ejus utilitatem non intelligit? quis negat* etc. — Gravior fit interrogatio, ſi qua cauſa tecte includitur, v. c. *Quis eſt tam obtuſae mentis, qui non videat? quis tam rerum imperitus, ut non perſpiciat?* etc. Haec enim dicta ſunt pro: *Nemo hoc non videre debet, quia nemo eſt tam obtuſae mentis: Nemo non perſpicit hoc, quia nemo tam imperitus rerum eſt.* — Gravitas talis interrogationis augetur, ſi haec repetitur: v. c. Cic. Divin. in Caecil. 6 *tamen his invitiſſimis te offeres? tamen in aliena cauſa loquere? tamen eos defendes?* etc., ubi ſimul repetitio particulae *tamen* gravitatem non parum adjuvat. Cic. Verr II, 78 in. *Videtis Verrutium? videtis primas literas integras? videtis extremam partem nominis, caudam illam Verris* etc., ubi itidem anaphora ſimul notanda: et ſtatim: *Quid exſpectatis? quid quaeritis amplius? tu ipſe Verres quid ſedes? quid moraris?* — Sed interrogatio per ſe diſcitur ac per ſe oritur, modo de re gravi dicas ſitque tibi de gravitate perſuaſum. Animus commotus ad interrogandum valde proclivis eſt. Interdum etiam reſponſio additur, v. c. Cic. Verr. III, 53 in., cap. 67 med. etc.

X) *Exclamatio:* haec enim indicat, nos in dicendo et ſcribendo eſſe commoto animo, quod ſigno eſt, nobis eſſe de re valde perſuaſum. Hinc illa poſt rem

Digitized by Google

gravem et certam, ſatis explicatam et argumentis gravibus ſtabilitam, recte adhibetur. Cic. Philipp. II, 22 *O miſerum te, ſi intelligis! miſeriorem, ſi non intelligis* etc. — At ſtultum foret ubique dicere: *O rem praeclaram! o hominem nefandum!* Ita loquuntur pueri. Hinc ab initio orationis non convenit exclamare; nec in narratione, quia indicaret, hiſtoricum vel alium narrantem eſſe commoto animo. At omnis teſtis, et hiſtoricus narransve eſt teſtis, debet loqui ſine animi permotione: haec enim ſuſpicionem movet, rem vel auctam vel imminutam eſſe.

XI) *Sermocinatio*, *Proſopopoeia*, *Apoſtrophe* ſerviunt maxime gravitati. — *Sermocinatio* eſt, quando hominem inducimus loquentem vel cum aliis vel ſecum. Sic Cic. Milonem inducit loquentem Mil. 34 *Valeant, valeant, inquit, cives mei, valeant, ſint incolumes* etc.: qui locus eſt longe graviſſimus. Cf. Auct. ad Herenn. IIII, 43 *Sapiens ſaepe ita ſecum loquitur: Non mihi ſoli ſed etiam, atque adeo multo potius, natus ſum patriae* etc. Sic Cicero Roſc. Am. 21 accuſatorem Erucium inducit loquentem: *Cum hoc modo accuſas, Eruci, nonne hoc palam dicis: ego, quid acceperim, ſcio, quid dicam, neſcio: unum illud ſpectavi, quod Chryſogonus ajebat, neminem iſti patronum futurum* etc. Quid gravius eſſe poteſt, quam audire accuſatorem ipſum fatentem, ſe nihil dicere poſſe ſed pecunia corruptum accuſationem recepiſſe? Gravior eſt ſermocinatio, ſi mortuos loquentes inducimus. — *Proſopopoeia*, quando res tanquam perſonae loquentes inducuntur, v. c. Cic. Catil. I, 7 patria adloquitur Catilinam et rogat eum tandem, ut diſcedat etc.: quae adlocutio non ſine gravitate eſt. — *Apoſtrophe*, i. e. quando adloquimur homines abſentes, imo res inanimatas, v. c. parietes teſtamur etc., etiam mortuos. — Sed hae tres res, ut non niſi e maxime commoto animo oriuntur atque ſine eo uſurpari nullo modo poſſunt, ita praeterea, ſi recte tractare velimus, mag-

Digitized by Google

magnam prudentiam poſtulant, v. c. ne modum excedamus vel vocis exilitate ridiculi fiamus etc.

XII) *Repetitio idearum* gravium earundem crebra; ut ipſae magis penetrent in animos legentium et audientium. Semel enim dicta facilius praetervolant vel oblivioni traduntur: ſed repetitione firmius haerent ideae graves et animos gravius movent. Dixi hac de re in Cap. I de *perſpicuitate* ſect. 18 p. 565 ſſ. et ſect. 23 n. XIIII.

Inſtituitur v. c. haec repetitio per totam orationis compagem, ubicunque occaſio ſe obtulerit; in primis in eadem ſententia. Eſt praeterea duplex: *ideae* enim vel iisdem vocabulis repetuntur vel aliis. 1) Per *alia* vocabula, v. c. Cic. Verr. I, 5 in. *Meditetur de ducibus hoſtium, quos accepta pecunia liberavit: videat, quid de illis reſpondeat, — quaerat —:* ubi *meditetur, videat, quaerat* parum differunt. Ibid. *Confringat iſte ſane vi ſua conſilia ſenatoria: quaeſtiones omnium perrumpat: evolet ex veſtra ſeveritate:* quae tria non valde differunt. Ibid. *Credet iis equitibus romanis populus — Credent omnes quinque et triginta tribus — audietur a populo romano vir primarius — probabit fidem et auctoritatem et religionem ſuam L. Suetius* etc.: quae ſingula idem declarant: nam *audietur a populo* etc. *probabit fidem* etc. nihil aliud eſt quam *populus romanus iis credet.* Cic. Philipp II, 27 extr. *O audaciam nimiam! tu ingredi illam domum* (Pompeji) *auſus es? tu illud ſanctiſſimum limen intrare? tu etiam illarum aedium diis penatibus os importuniſſimum ostendere?* quae tria, quod ad ſenſum per ſe adtinet, parum inter ſe differunt. 2) Per *eadem* vocabula: haec repetuntur

a) Vel *conjunctim*, quod *epizeuxin* vulgo vocant: v. c. Cic. Fontej. 7 *Fuit, fuit illis judicibus divinum — conſilium.* Cic. Catil. I, 1 *Fuit, fuit quondam in hac republica virtus* etc.; ibid. *nos, nos, dico aperte, conſules deſumus.* Cic. Phil. II, 15 in. *Dolebam, dolebam, patres conſcripti, rempublicam;* et cap. 22 in. *Tu, tu, inquam, M. Antoni, princeps C. Caeſari, omnia perturbare cupienti, cauſam belli contra patriam inferendi dediſti.* — Duo vocabula repetit Cic. Verr. I, 4 *Non eſt non eſt in hoc homine cuiquam peccandi locus, judices.* Ac deinde: *non is eſt reus, non id tempus, non id conſilium* etc.; quod gravius eſt.

 b) Vel

b) Vel ab *initio membrorum* tum parvorum tum longiorum: quae repetitio *anaphora* vocatur: v. c. Cicero Fontej. 14 *Frugi — hominem et — temperantem, plenum pudoris, plenum officii, plenum religionis.* Cic. Arch. 6 *Sed pleni omnes ſunt libri, plenae ſapientium voces, plena exemplorum vetuſtas.* Cic. ad Div. VIIII ep. 14 §. 9 *Nihil eſt enim, mihi crede, virtute formoſius, nihil pulchrius, nihil amabilius:* et §. 7 *tum nihil magnificentius, nihil praeclarius actum unquam, nihil reipublicae ſalutarius:* Cic. Verr. I, 15 *Commune eſt hoc malum, communis metus, commune periculum:* ibid. *Non enim poteſt ea natura, quae tantum facinus commiſerit, hoc uno ſcelere contenta eſſe. Neceſſe eſt ſemper aliquid ejusmodi moliatur: neceſſe eſt in ſimili audacia perfidiaque verſetur.* — Gravior eſt anaphora conjuncta cum interrogatione: v. c. Cic. Divin. in Caecil. 6 *tamen his invitiſſimis te offeres? tamen in aliena cauſa loquere? tamen eos defendes, qui ſe ab omnibus deſertos potius quam abs te defenſos malunt? tamen his operam tuam pollicebere, qui* etc.?

c) Vel in *fine membrorum:* quae repetitio vocatur *epiphora.* V. c. Cic. Verr. IIII, 42 med. *Quid? is ubi eſt? praeſto eſt: teſtis eſt;* et ſtatim: *Quis eſt hic? qui ad ſtatuam adſtrictus eſt. Quid? is ubi eſt? teſtis eſt.* — Cic. Phil. II, 22 *Doletis tres exercitus populi romani interfectos? interfecit Antonius. Deſideratis clariſſimos cives? eos quoque vobis eripuit Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflicta eſt? afflixit Antonius.* Ineſt *partitio,* quae gravitatem auget.

d) Vel *anaphora* et *epiphora* conjungitur interdum h. e. unum vocabulum ab initio membri, alterum in fine repetitur, v. c. Cic. Agr. II, 9 in. *Quis legem tulit? Rullus. Quis majorem partem populi ſuffragiis privavit? Rullus. Quis comitiis prohibuit? Rullus. — Quis decemviros, quos voluit, renuntiavit? Idem Rullus.* Vocatur haec figura *ſymploce:* in cujus uſu tamen judicio opus eſt, ne ridiculi fiamus. Add. dicta Cap. I ſect. 18 p. 565 ſſ. et ſect. 23 n. XIIII.

XIII) *Correctio* h. e. quando gravem ideam gravior ſequitur, atque ita illam quaſi corrigit.

V. c. Cic. Verr. I, 3 extr. *Non enim furem ſed ereptorem, non adulterum ſed expugnatorem pudicitiae, non ſacrilegum ſed hoſtem ſacrorum religionumque, non ſicarium ſed cru-*

crudeliſſimum carnificem civium ſociorumque in veſtrum judicium adduximus. Quam graviter hoc dictum eſt! *fur, adulter, ſacrilegus, ſicarius* jam graves ideae erant. — Cic. Verr. II, 13 *Haec omnia iſto praetore non modo perturbata ſed plane et Siculis et civibus romanis erepta ſunt:* gravius eſt *eripere* quam *perturbare.* — Cic. Verr. IIII, 27 in. *Venio nunc non jam ad furtum, non ad avaritiam, non ad cupiditatem, ſed ejusmodi facinus, in quo omnia nefaria contineri mihi atque ineſſe videantur* etc. — Cic. Verr. V, 37 *ut ante Syracuſani in moenibus ſuis, in foro hoſtem armatum ac victorem quam in portu ullam hoſtium navem viderent:* a) *in moenibus* b) *in urbe* c) *in foro:* ac deinde: a) *hoſtem armatum* b) *hoſtem victorem.* — Ibid. cap. 66 *Facinus eſt, vinciri civem romanum: ſcelus, verberari: prope parricidium, necari, quid dicam in crucem tollere? verbo ſatis digno tam nefaria res adpellari nullo modo poteſt.* Sermo eſt de Gavio, cive romano, in crucem a Verre ſublato. — Cic. Philipp. II, 26 prope fin. *Tantus igitur te ſtupor oppreſſit, vel, ut verius dicam, furor, ut* etc. — Ibid. cap. 27 de luxuria Antonii, quia paucis diebus innumerabilia effuderat: *Quae Charybdis tam vorax? Charybdin dico? quae, ſi fuit, fuit animal unum; Oceanus, medius fidius, vix videtur tot res, tam disſipatas, tam diſtantibus in locis poſitas, tam cito abſorbere potuiſſe.* Ineſt ſimul hyperbole: et Charybdis a Cicerone quidem memorari poterat, quia iſta profunditas vaſta Romanis nota erat, in noſtra vero hodie tempora et loca non amplius convenit, ut per ſe patet. — Cic. Phil. III, 1 in. *quippe cum bellum nefarium — non comparari, ſed geri jam viderem.*

Ceterum ad hanc *Correctionem* referri quoque poteſt *Incrementum,* ut vulgo dicitur, cujus exemplum v. c. eſt illud e Cic. Catilinaria I, 1 in. *hic tamen vivit. Vivit? imo etiam in ſenatum venit, fit publici conſilii particeps, notat* etc. — Eodem quoque pertinet Cic. Roſc. Am. 22 *Magna eſt enim vis humanitatis: multum valet communio ſanguinis: reclamitat iſtiusmodi ſuſpicionibus ipſa natura: portentum atque monſtrum certiſſimum eſt* etc. Egregie h. e. graviter dictum: a) *humanitas* i. e. *ſenſus (Empfindung)* erga homines hominibus omnibus innatus; is eſt infimus gradus vinculi amoris erga homines: deinde b) *communio ſanguinis* ſ. *propinquitas* etc.

XIIII) *Confirmatio, adverſarium rem concedere, vel nihil habere, quod contra dicat, vel non niſi levia proferre.*

V. c. Cicero Roſc. Am. 16 extr. ait accuſatori: *Age nunc, refer animum, ſis* (i. e. *ſi vis*), *ad veritatem, — jam profecto te intelliges inopia criminum ſummam laudem Sex. Roſcio vitio et culpae tribuiſſe.* Ibid. cap. 18 extr. *Audio* (h. e. hoc placet mihi, *gut*)*: nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat: nam illa, opinor, tu quoque concedis levia eſſe atque inepta.* At ſtatim: *Verum haec quoque tu intelligis eſſe nugatoria.* — Ibid. cap. 19 extr. *Quid eſt aliud, judicio ac legibus ac majeſtate veſtra abuti ad quaeſtum atque ad libidinem, niſi hoc modo accuſare, atque id objicere, quod planum facere non modo non poſſis, verum ne coneris quidem?* Quid gravius accuſatori dicere poterat? Grave jam eſt *non poſſe,* ſed multo gravius *ne conari quidem.* Nam multi homines multa licet efficere nequeant, tamen conantur. — Add. cap. 21, ubi accuſatorem inducit ſatentem, ſe nihil, quod dicat, habere: *Cum hoc modo accuſas, Eruci, nonne hoc palam dicis: ego, quid acceperim* (ſcil. pecuniam), *ſcio; quid dicam, neſcio* etc.

XV) *Retorſio* argumenti ab adverſario pro ſe prolati aliusve rei ita inſtituta, ut illo argumento vel illa re contra illum ac pro nobis inque rem noſtram utamur. Ineſt ſane gravitas: et, quo gravior illa res viſa eſt adverſario, eo gravior eſt retorſio:

V. c. Cic. Divin. in Caecil. 19 in. *At vide, quid differat inter meam opinionem ac tuam.* (Adtende, quaeſo, quam leniter loqui videatur Cicero, *opinionem* dicens!) *Tu cum omnibus rebus inferior ſis, hac una in re mihi anteferri putas oportere, quod quaeſtor illius fueris; ego, ſi ſuperior ceteris rebus eſſes, hanc unam ob cauſam te accuſatorem repudiari putarem oportere.* Id quod deinde late demonſtrat, idque egregie: totus locus eſt perlegendus: quemadmodum omnes omnino figurae rhetoricae non ex adlatis exemplis diſcendae ſunt, ſed loca ipſa ſunt perlegenda, ut contextus ratio ſimul perſpiciatur; ab hac enim pendet judicium omne de figura aliqua vel recte vel perperam adhibita: ab hac pendet deinde etiam legitimus figurarum uſus. — Quod hic dixi, valere debet de omnibus locis hoc in libello adlatis: quia contextus omnis adferri hic non poteſt.

XVI) *Conceſſio* h. e. quando concedimus aliquid vel plura, ita tamen, ut inde nihil contra nos ſequi poſſit ſeu

ſeu ut res noſtra ejusque vel veritas vel gravitas ne minimum quidem perdat; v. c. *Faciamus*, (ſ. *fingamus*), *ita eſſe: non tamen hinc ſequitur, quod illi elicere conantur* etc. *Largior, rem non ſaepe accidiſſe: propterea tamen non ſequitur, rem plane nunquam factam eſſe vel fieri non poſſe.* Ineſt ſane gravitas, quia ſic indicamus, nos non omnia ad nos cupide trahere: quod interdum eſt ſignum malae cauſae ac ſuſpectos nos reddit: ſed paucis contentos eſſe vel tantum iis, quae certiſſima ſint, uti etc. Cicero ita ſaepius.

V. c. Ligar. 6 *Fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces: ſceleris vero crimine, furoris, parricidii, liceat Pompejo mortuo, liceat multis aliis carere:* ubi *fuerint* eſt pro *concedo Pompejanos fuiſſe cupidos, iratos* etc. — Roſc. Am. 38 eſt gravis conceſſio cum conditione conjuncta: *Niſi intellexeritis, judices, nullum eſſe officium, nullum jus tam ſanctum atque integrum, quod non ejus ſcelus atque perfidia violarit et imminuerit; virum optimum eſſe judicatote.* Sermo eſt de Capitone. Cicero hic plura concedit, quam poſtulari poterant: neque vero quidquam gravius dici poterat: intelligitur enim, Capitonem fuiſſe hominem nequiſſimum omnium. — Add. Divin. in Caecil. 9 in. *Cognoſce ex me, quoniam hoc primum tempus diſcendi nactus es, quam multa eſſe oporteat in eo, qui alterum accuſet: ex quibus ſi unum aliquod in te cognoveris, ego jam tibi ipſe iſtud, quod expetis, mea voluntate concedam:* quae deinceps recenſet. Quid gravius dici poterat? Nonne hinc intelligitur, quam parum aptus ad accuſandum Caecilius fuerit?

XVII) *Praeteritio* h. e. cum confirmamus, nos multa de aliquo homine vel de re dicere aut praeterea addere poſſe, ſed conſulto ea praeterire, aut, quia per temporis anguſtiam non illa omnia adferre liceat, aut, quia e paucis a nobis dictis res ſatis adpareat, vel aliam ob cauſam. Indicat hoc, nos magna copia de re dicendi inſtructos eſſe, et auctoritatem majorem nobis conciliat, atque ita gravitatem rei adjuvat.

Praeteritio iſta eſt duplex:

Digitized by Google

1) *Vera* h. e. quando vere multa praeterea dicenda praeterimus, neque res praetereundas recenſemus, ſed tantum in univerſum confirmamus, nos praeterituros eſſe multa; v. c. *Multa praeterea hanc in rem dicere poſſim: ſed quid opus eſt, cum res jam manifeſta ſit?* vel *ſed praeterire cogor ob temporis brevitatem* etc. — Saepe ita Cicero. Roſc. Am. 33 extr. *Permulta ſunt, quae dici poſſint, quare intelligatur, ſummam tibi facultatem fuiſſe maleficii ſuscipiendi: quae non modo idcirco praetereo, quod te ipſum non libenter accuſo, verum eo magis etiam, quod, ſi de illis caedibus velim commemorare, quae tum factae ſunt iſta eadem ratione, qua Sex. Roſcius occiſus eſt, vereor, ne ad plures oratio mea pertinere videatur.* Graviter dictum: praeteritio conjuncta eſt cum tecta inſectatione aliorum. — Cic. Verr. I, 17 *praetermittam minora omnia, quorum ſimile forſitan alius quoque aliquid aliquando fecerit: nihil dicam, niſi ſingulare, niſi quod, ſi in alium reum diceretur, incredibile videretur.* — Cic. Verr. IIII, 26 in. *Nullo modo poſſum omnia iſtius facta aut memoria conſequi aut oratione complecti; genera ipſa cupio breviter attingere.* — Manil. 9 extr. *Multa praetereo conſulto: ſed ea vos conjectura perſpicite* etc. — add. Cic. Verr. I, 16, ubi excuſat ſe Cicero, quod tam breviter loquatur de criminibus Verris: *Nolite, quaeſo, judices, brevitate orationis meae potius quam rerum ipſarum magnitudine crimina ponderare. Mihi enim properandum neceſſario eſt, ut omnia vobis, quae mihi conſtituta ſunt, poſſim exponere.* — Cic. Philipp. II, 23 *notabo tamen ſingulas res; etſi nullo modo poterit oratio mea ſatisfacere veſtrae ſcientiae* h. e. *etſi non poſſum tot res vobis narrare, quot jam noſtis.*

2) *Simulata* h. e. ubi dicimus, nos res multas non prolaturos eſſe, ſed tamen ſummatim ſaltem eas recenſemus. Et de hoc genere praeteritionis in libellis rhetoricis maxime exponi ſolet. Cic. Verr. I, 12 in. *Itaque primum illum actum iſtius vitae turpiſſimum et flagitioſiſſimum praetermittam: nihil a me de pueritiae ſuae flagitiis peccatisque audiet: nihil ex illa impura adoleſcentia: quae qualis fuerit, aut meminiſtis, aut ex eo, quem ſui ſimillimum produxit, recognoſcere poteſtis. Omnia praeteribo, quae mihi turpia dictu videbuntur: neque ſolum, quid iſtum audire, verum etiam, quid me deceat dicere, conſiderabo. Vos, quaeſo, date hoc et concedite pudori meo, ut aliquam partem de iſtius impudentia reticere poſſim. Omne illud tempus, quod fuit ante quam iſte ad magiſtratus remque publicam acceſſit, habeat per me ſolutum ac liberum. Sileatur de nocturnis ejus bacchationibus ac vigiliis.*

Lenonum,

Digitized by Google

Lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio ſiat. Damna, dedecora, quae res patris ejus, aetas ipſius, pertulit, praetereantur. Lucretur indicia veteris infamiae. Patiatur ejus vita reliqua me hanc tantam jacturam criminum facere. Quis hujus praetermiſſionis gravitatem non ſentit? Sed iſtae res proprie non praetermiſſae ſed modo breviter ſummatimque enarratae ſunt. — Cic. Manil. 16 *De hujus autem hominis* (Pompeji) *felicitate — hac utar moderatione dicendi, non ut* etc. ac ſtatim: *Itaque non ſum praedicaturus, Quirites, quantas ille res domi militiaeque, terra marique, quantaque felicitate geſſerit, ut* (i. e. quomodo) *ejus ſemper voluntatibus non modo cives adſenſerint, ſocii obtemperarint, hoſtes obedierint, ſed etiam venti tempeſtatesque obſecundarint.* Eſt gravis praetermiſſio ac gravior, quam ſi late ſingulas has res dicendo perſecutus eſſet. — Cic. Agr. I, 7 *Non queror deminutionem vectigalium, non flagitium hujus jacturae atque damni. Praetermitto illa, quae nemo eſt quin graviſſime et veriſſime conqueri poſſit, nos caput patrimonii publici, pulcherrimam populi romani poſſeſſionem, ſubſidium annonae, horreum belli, ſub ſigno clauſtrisque reipublicae poſitum vectigal, ſervare non potuiſſe: eum denique nos agrum P. Rullo conceſſiſſe, qui ager ipſe per ſeſe et Sullanae dominationi et Gracchorum largitioni reſtitiſſet. Non dico, ſolum hoc in republica vectigal eſſe, quod, amiſſis aliis, remaneat, intermiſſis, non conquieſcat, in pace niteat, in bello non obsoleſcat, militem ſuſtentet, hoſtem non pertimeſcat. Praetermitto omnem hanc orationem et concioni reſervo.* Hic Cicero late rem explicat, et tamen ait ſe praetermittere eam, quia non ſatis copioſe, more ſuo, explicaverit. — Cic. Philipp. II, 25 *Quid ego iſtius decreta, quid rapinas, quid hereditatum poſſeſſiones datas, quid ereptas proferam?* Et addit cauſam: *cogebat egeſtas; quo ſe verteret, non habebat.* Cicero itaque excuſat Antonium: quid gravius dici poterat? Et paulo poſt: *Sed haec, quae robuſtioris improbitatis ſunt, omittamus: loquamur potius de nequiſſimo genere levitatis.*

Sed in hujus figurae uſu tenendum, nos non debere praetermittere res, niſi vel ſint leves vel ſine iis oratio jam ſatis certa et firma ſit. Stultum foret, ea ubique temere uti, et, ubi v. c. argumentá ponenda ſint, ibi *praetermiſſione* eorum uti vel fortiora praeterire et leviora ponere.

XVIII) *Dubitatio* h. e. quando dicimus, nos neſcire, ob copiam materiae vel argumentorum, unde inci-

 piamus,

piamus, quid primum vel praecipue proferamus, ubi deſinamus etc. Gravitatem haec ratio adjuvat, et ſcriptori, maxime tamen oratori apud plebem (nam eruditus hoc artificio non facile capi ſolet), auctoritatem conciliat: putant enim lectores et auditores, oratorem vel ſcriptorem, qui tanta rerum et argumentorum copia abundet, rem certiſſimam et graviſſimam tradere. Per ſe vero patet non niſi de re gravi uſurpari iſtam figuram apte poſſe. Saepe ita Cicero.

V. c. Manil. 1 extr. *hujus autem orationis* (de Pompejo) *difficilius eſt exitum quam principium invenire.* Ineſt dubitatio tecte: quaſi dicat: *dubito, qua ratione de Pompejo dicendi finem facere poſſim:* quod ſane graviter dictum eſt h. e. *indicat virtutem Pompeji maximam eſſe.* Cic. Marcell. 4 extr. *Vereor, ut hoc, quod dicam, perinde* (ſic Edit. Graev., ſed *ne hoc — non perinde* Edit. Erneſt.) *intelligi auditu poſſit, atque ipſe cogitans ſentio: ipſam victoriam videris viciſſe, cum ea, quae illa erat adepta, victis remiſiſti.* Dubitat Cicero, an ſententiam hanc: *ipſam victoriam viciſſe videris* ſatis exprimere verbis poſſit: quae dubitatio indicat, quam ingens ipſi videatur illa ſententia. — Alio adhuc dubitationis genere uſi ſunt priſci oratores, cum dicebant, ſe dubitare ſ. incertos eſſe, ſ. neſcire, quid ipſi vel ii, quorum cauſam agebant, agerent, quo confugerent. Quo pertinet illud Gracchi ap. Cic. Orat. III, 56: *Quo me miſer conferam? quo me vertam? In Capitoliumne? at fratris ſanguine redundat. An domum? matremne ut miſeram lamentantemque videam et abjectam?* quod imitatus videtur Cicero Muren. 51 in. *quo ſe miſer vertet? domumne? — an ad matrem* etc.?

XVIIII) *Occupatio* h. e. quando ipſi adferimus ea, quae contra nos noſtramque ſententiam dici vel alicui in mentem venire fortaſſe poſſint, ſed ita, ut ſimul refutemus. Comparat ea ratio dicenti et ſcribenti non parum auctoritatis, quia declarat, eum in re tam certa verſari, ut nihil vere objici poſſit, quoniam alioquin iſtas objectiones non tam ingenue protuliſſet. — Variae hic formulae uſurpantur: v. c. *Scio, mihi objici poſſe: Fortaſſe tamen erunt, qui objiciant: At objecerit* vel *dixerit, ali-*

quis

Digitized by Google

quis etc. Sic Cicero millies. — Longiſſima occupatio eſt in Maniliana, ubi Cicero late refutat ea, quae Hortenſius et Catulus de Pompejo contra Mithridatem non mittendo dixerant cap. 17 ſeqq. — Add. ibid. cap. 20 *At enim nihil novi fiat* etc., cui objectioni Cicero ſtatim occurrit.

XX) *Praeparatio lectoris vel auditoris ad rem magnam:* v. c. his formulis: *Nunc venio ad rem ſingularem: Nunc vero adtendite ad rem extraordinariam: Iam ſequitur aliquid, quod omnia ſuperiora longe ſuperare videatur* etc. Saepius ita Cicero.

V. c. Verr. IIII, 45 in. *Audite etiam ſingularem ejus, judices, cupiditatem, audaciam, amentiam, in his praeſertim ſacris polluendis* etc. Haec praemittit Cicero dicturus de ſigno Cereris per Verrem ſublato. — Sic, cum ibid. cap. 48 narrare vult, ſignum Cereris Ennenſis religioſiſſimum per Verrem quoque ſublatum, lectores ante cap. 47 ad hanc rem ſingularem audiendam his verbis praeparat: *Ad ea autem, quae dicturus ſum, reficite vos, quaeſo, judices, per deos immortales! per eos ipſos, de quorum religione jamdiu dicimus, dum id ejus factum commemoro et profero, quo provincia tota commota eſt. De quo ſi paulo altius ordiri ac repetere memoriam religionis videbor, ignoſcite. Rei magnitudo me breviter perſtringere atrocitatem criminis non ſinit.* Deinde incipit narratio ipſa. — Sic ibid. cap. 27 narraturus, quomodo Verres Antiocho regi Syriae multa egregia vaſa aurea, in his trullam et candelabrum Iovi Capitolino dedicatum, abstulerit, incipit: *Venio nunc non jam ad furtum, non ad avaritiam, non ad cupiditatem, ſed ejusmodi facinus, in quo omnia nefaria contineri mihi atque ineſſe videantur, in quo dii immortales violati, exiſtimatio atque auctoritas nominis populi romani imminuta, hoſpitium ſpoliatum ac proditum* etc.

Tali ratione animi lectorum et auditorum magna rei idea ante implentur, quam res ipſa profertur: exſpectatio inceditur: cui ſi deinde rei magnitudo ipſa recte tractata reſpondet, maxime inflammetur animus audientium et legentium neceſſe eſt.

XXI) *Communicatio* h. e. cum auditores ac lectores quaſi in conſilium adhibemus de re aliqua, iisque per-

permittimus, quid de ea velint judicare; vel brevius ſic: eſt *provocatio ad intelligentiam et judicium auditorum vel lectorum:* v. c. per formulas: *Ipſi haud dubie ſentitis* etc.: *Videte, quam praeclara res ſit: Ipſi judicate: Nemo veſtrum erit, qui non ſtatim perſpiciat, qui non pro praeclara re habeat* etc. vel ſic: *Quid de hac re ſtatuendum ſit, ipſi facile judicabitis, auditores.* — Iſta ratio non modo commendat nos auditoribus vel lectoribus, quia ſuae intelligentiae et judicio tantum tribui vident, ſed gravitatem quoque rei adjuvat. Nam lectoribus vel auditoribus judicium de re non relinquimus, niſi haec certiſſima ſit: hinc auditor lectorve videns ſibi relinqui judicium, rem pro certa habere cum oratore vel ſcriptore ſolet. — Hinc vero etiam patet, non niſi in manifeſta re iſta figura utendum eſſe. Cicero longe ſaepiſſime ea utitur: v. c. Verr. II, 4 *Ecquem exiſtimatis unquam* etc. et ſtatim: *Videte, quid potuerit, qui quatuor* etc. — Hinc toties in ejus orationibus eſt: *videtis, audiſtis, cognoviſtis, ſcitis, nonne videtis* etc.

XXII) *Oxymora* h. e. duae ideae, quae alibi ſibi repugnant, ita junctae, ut ſibi non vere repugnent, ſed tantummodo repugnare videantur. V. c. de avaro eoque divite: *optat, quod habet* i. e. divitias. Ineſt argumentum ſtultitiae; quis enim optet, quod jam habet? At proprie falſo dictum eſt: *avarus ille non optat id, quod habet* ſ. divitias, quas jam tenet, ſed earum incrementum. Eſt luſus ingenii non verus: et acumen veritatis expers intelligentes vix moveat. Sic *cum tacent, clamant* eſt pro *clamare videntur.*

Totus locus proprie ſic ſe habet Cic. Catil. I, 8: Cicero vult docere, ſenatores omnes ea, quae ipſe contra Catilinam, quem hic adloquitur, dicat, probare, licet ſileant; dicit ergo: *de te autem, Catilina, cum quieſcunt* (h. e. cum nihil contra ea ſenatores dicunt, quae ego aſperrime de te locutus ſum), *probant: cum patiuntur* ſcil. me ita contra te loqui, *decernunt: cum tacent, clamant:* manifeſto *probant, decernunt, cla-*

clamant dicta ſunt pro ***probare***, ***decernere***, ***clamare videntur*** ſeu ***ſilentio ſuo indicant***, ***ſe probare iſta a me dicta***, ***ſe adeo decernere contra te***, ***imo adeo clamare videntur:*** quamquam ingenue fateor, ***τὸ clamant***, ſi luſum ingenii excipis, parum aptum videri, et magis fervori animi Tulliani condonandum, quam inter venuſtates referendum eſſe. — Sic Iuno irarum plena de Trojanis Virgil. Aen. VII, 295 ait: *Num capti potuere capi?* Eſt luſus ingenii veritatis expers: nam, qui ***captus eſt***, is capi non potuit. Sed dicere volebat: ***num capti potuere capti manere?*** vel ***num vinci potuere?*** vel ***capti*** eſt pro ***capta urbe*** (Troja). Ita mentem praecipitabat.

Hinc putem raro, in oratione quidem feria, oxymoris, licet luſu ingenii ſe commendantibus, nos uti poſſe. Pertinent enim inter enuntiationes minus ſubtiles ac tantum ſpecioſas. Nihil veri continent, atque hominum mentem celeriter quidem invadunt, iisque ob hanc celeritatem placent: at, ſi deinde diligentius eorum ſenſum indagarunt, frigida eſſe reperiunt.

XXIII) *Ironia* h. e. quando de perſona aut re, cujus conditio et ratio ſatis nota eſt, per ſimulationem aliter loquor ac verum eſt, ac v. c. vituperanda me laudare, laudanda vituperare, levia magni facere etc. ſimulo; v. c. de virtutis inimico: ***videte, quanti virtutem aeſtimet: videte magiſtrum, unde virtutis et exemplar et praecepta capere poſſitis.***

Cic. Verr. II, 31 in. de Verre: ***Retinete, retinete hominem in civitate, judices, parcite et conſervate, ut ſit, qui nobiscum res judicet, qui in ſenatu ſine ulla cupiditate de bello et pace ſententiam ferat.*** — Cic. Verr. V, 10 de eodem Verre: ***Habetis hominis conſilia, diligentiam, vigilantiam, cuſtodiam, defenſionemque provinciae.*** — ***Ne diutius in tanta penuria virorum fortium talem imperatorem*** (int. Verrem) ***ignorare poſſitis, non ad Q. Maximi ſapientiam, neque ad illius ſuperioris Africani in re gerenda celeritatem, neque ad hujus, qui poſtea fuit, ſingulare conſilium, neque ad Pauli rationem ac diſciplinam, neque ad C. Marii vim atque virtutem, ſed ad aliud genus imperatoris*** (Edit. Ern. ***imperatorem***) ***ſane diligenter retinendum et conſervandum, quaeſo, cognoſcite:*** et ibid. cap. 11 ***Quo loco mihi non praetermittenda videtur praeclari imperatoris*** (Verris) ***egregia ac ſingularis diligentia.*** Gravius iſta

Digitized by Google

iſta ſunt, per ironiam dicta, quam ſi ſerio res dicta eſſet: magis ridiculus ita redditur Verres. — Cic. Catil. I, 2 ***Si te jam, Catilina, comprehendi, ſi te interfici juſſero: credo, erit verendum mihi, ne non hoc potius omnes boni ſerius a me quam quisquam crudelius factum eſſe dicat.*** Acrius ***credo, erit verendum*** eſt dictum pro ***non erit verendum*** etc. — Catil. IIII, 10, ubi Cicero ſe laudaturus, poſtquam de magnis imperatoribus dixit, addit: ***erit profecto inter horum laudes aliquid loci noſtrae gloriae; niſi forte majus eſt patefacere nobis provincias, quo exire poſſimus, quam curare, ut etiam illi, qui abſunt, habeant, quo victores revertantur.*** Pro ***niſi forte majus eſt*** etc. volebat proprie dicere: ***niſi forte minus eſt***; vel ***nam forte minus*** aut ***non majus eſt.*** Per *locum quem habere debent imperatores victores, quo revertantur* intelligit ***Romam:*** unde patet, Ciceronem ſe ſenſim praeferre iſtis imperatoribus.

Gravis eſt utique ironia, et Cicero ſaepiſſime ea cum gravitate utitur. Sed hodie tamen rarius ea utendum cenſuerim, in oratione quidem ſeria. Oratorem omninoque hominem gravem decet ſerio loqui. Quando vero nobis liceat hodie uti, non auſim definire. Omnia hic vertuntur in tempore, rei ratione, auditorum lectorumve conditione, ingenio denique dicentis ac ſcribentis. Cicero poterat ea facile uti in orationibus judicialibus, ubi tum oratores operam dabant omnem, ut adverſarios ridiculos redderent; quod hodie non licet: deinde erat tum, cum Catilinariam ſcribebat, conſul, omninoque vir magna auctoritate et ingenio: nec, quod uni licet facere, omnibus ſemper licet.

XXIIII) *Adjectio cauſae,* ob quam aliquid pro vero habendum ſit. Nam, niſi res vera eſt, nec magna ac gravis eſſe poteſt. Dixi de adjectione cauſarum, quibus nihil magis neceſſarium eſſe poteſt, latiſſime ſupra cap. 1 de perſpicuitate ſect. 6 p. 528 ſſ., quae repetere hic non poſſum. Summatim ſic tenendum: Omnia, niſi ſint per ſe ſatis perſpicua, debent confirmari cauſis ſ. argumentis, quo exempla quoque referre licet. Haec argumenta debent eſſe ſatis certa, ſatis multa, debent recte tractari h. e. ita, ut eorum vis adpareat; debent tandem omni occaſione apte repeti.

Haec

Haec adjectio et repetitio cauſae ſ. argumenti poteſt fieri vel *diſerte* per *Nam, cum, quia, quoniam, quo, quin* pro *quo non*, per *ut*, *propter*, *adductus*, *motus*, *incitatus* etc. vel *tectius* h. e. ita, ut non a quovis ſtatim animadvertatur, cauſam adjectam eſſe: id quod fit vel omittenda particula cauſali nec alia illi ſubſtituenda vel ſubſtituendo illi pronomine *qui quae quod* aut *ſi*, it. *Adpoſitione* ſic dicta aut participio; it. periphraſi, in qua ſaepe argumentum ineſt; it. praeponendo adtributo rei loco cauſae: v. c. *quis eſt tam ſtultus, ut non intelligat* pro *quis eſt, qui non intelligat?* Haec omnia ſupra c. 1 ſect. 6 p. 532 ſſ. late tractata ſunt.

XXV) *Brevitas dicendi ea*, qua ideae ac verba nonnulla, quae e contextu intelligi poſſunt, omittuntur, atque ita ideae quaedam, quas arctius ob majorem gravitatem conjungere volumus, conjunguntur. Gravius enim feriuntur ſaepe animi auditorum et lectorum, quando ſtatim ideas conſequentes vident et audiunt. De hac brevitate dicendi ſupra P. I capite peculiari p. 483 ſſ. et 506 ſſ. diximus: quia vero non omnis brevitas eſt gravis, paucula exempla brevitatis gravis adferemus.

1) Omittitur nonnunquam notio antecedens (interdum plures) et ſtatim conſequens ponitur. V. c. *fortiſſime pugnans cecidit* pro *occiſus eſt et cecidit:* nam τὸ *occidi* per ſe intelligitur. Sic *Regis epiſtola adfertur: accuſati ſtatim necantur* pro *regis epiſtola adfertur, in qua ſcriptum erat, ut accuſati ſtatim necarentur: atque ita accuſati ſtatim necati ſunt.* — Cic. Verr. IIII, 40 in. *Vix erat hoc plane imperatum, cum illum* (Sopatrum) *ſpoliatum* (i. e. veſtibus exutum) *ſtipatumque lictoribus videres:* ubi deeſt *detrahebatur de porticu*, in qua erat, et de qua in forum dejici Verres juſſerat. — Cic. Verr. V, 54 *Haec cum maxime loqueretur, ſex lictores eum circumſiſtunt valentiſſimi et ad pulſandos verberandosque homines exercitatiſſimi: caedunt acerrime virgis* etc. pro *ſex lictores eum accedunt et circumſiſtunt — exercitatiſſimi: expediunt virgas iisque caedunt* etc. At τὸ *accedere* et *expedire virgas* per ſe intelligitur: poterat et addere *veſtes exuunt.* At Ciceroni non niſi τὸ *caedere virgis* grave iſto loco videbatur: hinc celeriter hoc narrare cupiebat. — Salluſt. Iug. 12 extr. de Hiempſalis caede: *cum Hiempſal reperitur, occultans*

ſeſe

Digitized by Google

ſeſe tugurio mulieris ancillae quo initio pavidus et ignarus loci perfugerat. Numidae caput ejus, ut juſſi erant, ad Iugurtham referunt pro *Numidae igitur caput abscidunt, et hoc, ut juſſi erant* etc., ſed τὸ *abscidere* per ſe intelligitur. — Liv. I, 28 de Metio Fuſetio: *Exinde duabus admotis quadrigis in currus earum diſtentum illigat Metium: deinde in diverſum iter equi concitati lacerum corpus in utroque curru — portantes* pro *equi concitati ſunt, lacerantes corpus, et corpus ſic lacerum* etc. At quam languide dictum id foret? — Virg. Aen. IIII, 582 *Litora deſeruere: latet ſub claſſibus aequor* pro *Litora deſeruere, claſſes* h. e. naves *in mare deduxere: et jam latet* etc. At illud gravius et celeritati exprimendae aptius: plura exempla vid. in cap. de *brevitate.* In primis ſaepe omittitur ante *enim* enuntiatio, ad quam τὸ *enim* proprie refertur: v. c. Cic. ad Div. VIIII ep. 14 §. 14 *Contigit tibi, — ut ſumma ſeveritas animadverſionis* (in tumultuantes) — *popularis eſſet. — Hoc ſi tibi fortuna quadam contigiſſet, gratularer felicitati tuae. Sed contigit magnitudine tum animi tum etiam ingenii atque conſilii. Legi enim concionem tuam. Nihil illa ſapientius.* Verba *legi enim* etc. non ſunt proprie cauſa praecedentium, ſed debebat proprie dici: *tum etiam ingenii atque conſilii: id quod* ſ. *quae* ſcil. magnitudo *e tua oratione ad populum habita elucet: legi enim* etc. Ibid. §. 9 *Nam cum te ſemper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuiſti, tum his tuis factis ſic incenſus ſum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius. Nihil eſt enim, mihi crede, virtute formoſius, nihil pulchrius, nihil amabilius* etc. Ante *Nihil eſt enim* omiſſum eſt cogitarive poteſt *Hujus mei tanti amoris erga te cauſa ſola eſt virtus tua,* vel ſimile quid. Cic. Manil. 15 extr. de Pompejo, in hibernis parcente ſociis: *Non modo, ut ſumtum faciat in milites, nemini vis adfertur, ſed ne cupienti cuiquam permittitur. Hyemis enim, non avaritiae, perfugium noſtri in ſociorum atque amicorum tectis eſſe voluerunt:* ubi ante *Hyemis enim* etc. deeſt aut deeſſe videtur *Et hac in re recte* vel *e legum praeſcripto agit* vel ſimile quid. — Sed, quidquid omiſſum cogitari poteſt, id, ſi additum fuiſſet, languidiorem orationem reddidiſſet. Celeriter et commoto animo loquentes non ſingula recenſere poſſunt: et ex hac re judicat auditor, oratorem commotum eſſe, et ſenſim ipſe commovetur. Plura exempla vid. in cap. de *brevitate* p 506 ff.

2) *Omittitur* non raro *copula* inter vocabula et membra, quia ſaepe impedit, quo minus ideas graves ſatis celeriter lector percipiat atque ita ſentiat. Huc pertinet illud *veni, vidi, vici:*

Digitized by Google

vici: quod gravius eſt, quam *veni, vidi* et *vici.* Sic Cic. Catil. I, 3 extr. *Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo non audiam* etc. cap. 5 *non feram, non patiar, non ſinam.* Cic. Catil. II, 1 *Abiit, exceſſit, evaſit, erupit;* quam languide dixiſſet *atque erupit!* Cic. Cluent. 66 *Nihil eſt enim mali, nihil ſceleris, quod illa non ab initio filio voluerit, optaverit, cogitaverit, effecerit.* Cic. Philipp. III, 14 *Noſtis inſolentiam Antonii, noſtis amicos, noſtis totam domum. Libidinoſis, petulantibus, impuris, impudicis, aleatoribus, ebriis ſervire, ea eſt ſumma miſeria* etc. Ac ſic millies.

Eſt omnino hic mos commoto animo loquentium, ut copulam omittant, feſtinante animo fervido et mentem linguamque praecipitante atque feſtinare aeque jubente.

3) *Omittitur interdum objectum:* v. c. in illo: *veni, vidi, vici,* ubi deeſt is, quem *vidit, vicit,* Caeſar. At facile intelligi poterat Pharnaces: atque ita tres ideas *venire, videre* (hoſtem), et *vincere* arctius conjungere licebat, ut victoriae celeritas et facilitas indicaretur. — At haec omiſſio, ut per ſe patet, non locum habet niſi in re ſatis nota. Sic illud Ariſtippi ap. Cic. ad Div. VIIII ep. 26 §. 6: *Habeo, non habeor a Laide:* pro *Habeo Laidem* ſ. *Laida:* et praeceſſerat *eum habere Laida.* Sic Senec. de ira I cap. 16 de adfectibus loquens: *Habent, non habentur* (i. e. *domantur*). Et Epiſt. 8 poſt init. *In quibus* (viſcatis beneficiis) *hoc quoque miſerrimi fallimur, quod habere nos* (ea) *putamus; habemur* ſcil. ab iis. Plin. VIIII epiſt. 30 extr. *ea invaſit homines habendi cupido, ut poſſideri magis quam poſſidere videantur;* ubi et ad *habendi* et ad *poſſidere* deeſt accuſativus: qui tamen facile intelligitur. Huc pertinet illud: *Oderint, dum metuant.* Sic Virgil. Aen. IIII, 581 *rapiuntque ruuntque* ad celeritatem exprimendam: ubi accuſativus ad *τὸ rapiunt* deeſt.

Not. quaeritur, an etiam ſubjectum omitti poſſit: faciunt hoc interdum homines prae nimia vel ira vel laetitia, ut id, de quo loquuntur, non nominent. Cicero quidem ita agit, ut v. c. Verrem ſaepe haud nominet, ſed dicat *iſte* vel *hic,* quia eum ut praeſentem conſiderat vel etiam per contemtum. Quod an nos hodie imitari debeamus, valde dubito; niſi ſubjectum non longe praeceſſit, quia alioquin perſpicuitas violetur. In forenſibus orationibus Romanorum facilius hoc poterat tolerari, quia reus aderat, et auditores ſtatim, quis intelligeretur, ſentiebant.

4) *Omittitur ſaepe* in comparationibus id vocabulum, quod comparationi ſervit, v. c. *velut, quaſi* etc., ut adeo ho-

mo vel res dicatur id ipſum eſſe, cujus tantum ſimilis eſt. V. c. *pulvis et umbra ſumus: honos eſt fumus: tu es mihi pater: dixit Iuno illa* de muliere imperioſa etc: quae omnes ſunt metaphorae: unde patet, metaphoram conſtare ſola omiſſione particulae comparativae, et nihil aliud eſſe quam genus brevitatis dicendi. — Pertinent huc quoque forſitan omnia fortiora vocabula, de quibus infra dicetur, v. c. Cic. Phil. II, 14 *agrorum nundinae* pro *venditione:* dictum eſt pro *quaſi nundinae:* at incitate loquens omittit particulam *quaſi;* ut exempla conviciantium de plebe ſatis docent. — Huc pertinent quoque oxymora: v. c. *cum tacent, clamant* i. e. *quaſi clamant; cum ratione inſanire* etc. Nam *otium negotioſum* non pertinet inter oxymora: quia *otium* hic eſt vacatio a munere publico: at quid impedit, quo minus homo, poſtquam ea, quae ad munus publicum pertinent, egit, atque nunc otium nactus eſt, hoc otium conferat ad alia negotia, v. c. legendos, ſcribendos, libros. Sic Scipio dixit, *ſe nunquam minus eſſe otioſum, quam cum eſſet otioſus*, Cic. Off. III, 1. Non igitur ineſt repugnantia, niſi in literis ſ. elementis. Sed omnis repugnantia debet ineſſe in notionibus: an quoque in literis ineſſe queant, viderint ii, qui illud inter oxymora referunt.

XXVI) *Brevitas dicendi ea,* qua paucioribus vocabulis plures ideae, imo ſingulis vocabulis totae enuntiationes, exprimi poſſunt. Adjuvat ea celeritatem declarandi noſtras cogitationes atque ita gravitatem dicendi: nam, quo celerius illae ab auditore et lectore audiuntur et percipiuntur, eo gravius ſaepiſſime ſentiuntur. Diximus de hac re late P. I in cap. de *brevitate dicendi* p. 497 ſſ.

Hic tantum haec in univerſum dicemus:

1) paucioribus vocabulis plures notiones exprimuntur, v. c. *es ſimilis patris* pro *es tali animo, quali pater tuus ſolebat* vel *ſolet eſſe: vita tua reſpondet ſpei hominum* pro *tu vivis ita, ut homines credebant te vitam eſſe acturum:* ſic *exitus non reſpondet meae exſpectationi* pro *res non talem exitum habet, qualem ego exſpectabam: primus hoc feci* pro *primus ſum, qui hoc fecerim: Iſte ſe omnibus praefert* pro *putat ſe eſſe ſuperiorem omnibus* etc.

2) uno

Digitized by Google

2) uno vocabulo duae ideae exprimi poſſunt, ſeu unum vocabulum pro duobus poni poteſt, v. c. *quin* pro *cur non, ut non: ita* pro *hoc conſilio, hoc effectu* etc.: *hic* pro *hac in urbe: unde* pro *a quo, e quo, qua ex re* etc.: *libentiſſime* pro *ſumma cum voluptate: contemno* pro *non timeo; negligo* pro *non curo* etc.: *qui cum* pro *cum vero* (vel *igitur*) *hic: participium* pro Verbo cum particula *poſteaquam* etc. vel cum pronomine *qui: propter* et *per* cum ſuo caſu in unum vocabulum contractum, v. c. *invides meae felicitati* pro *invides mihi ob meam felicitatem: peperci hominis adoleſcentiae* pro *peperci homini ob adoleſcentiam: occupatio tua poteſt mihi denegare* pro *potes mihi denegare propter occupationem tuam: virtus tibi ſummos honores peperit* pro *per virtutem tibi peperiſti ſummos honores.* Exempla e Cicerone reperies ſupra in cap. de *brevit.* p. 471 — 483.

3) uno vocabulo tota interdum enuntiatio exprimi poteſt. V. c. a) *At* in objectionibus pro *poſſit mihi objicere aliquis* etc. v. c. pro his verbis: *poſſit mihi aliquis objicere, rem eſſe nimis difficilem; ſed reſpondeo, multos jam eam egiſſe,* poteſt brevius dici: *At res eſt nimis difficilis; At multi egerunt:* nam et in reſpondendo objectionibus τὸ *at* repeti poteſt. Sic b) *quod* pro *quod ad id adtinet, quod,* v. c. *Quod autem nonnulli rem iſtam negant, manifeſto errant* ſeu *in eo manifeſto errant.* c) *ita* in jurando pro *quam verum eſt me optare, ut hoc vel illud fiat,* aut brevius: *quantopere opto, ut* etc., ſequente *ut* pro *tam verum eſt me quoque optare, ut* etc., aut brevius pro *tantopere opto quoque, ut* etc., ſi *ut* cum conjunctivo ponitur, vel etiam pro *tam verum eſt, hoc illudve accidiſſe, ſe habere* etc., ſi τὸ *ut* indicativo jungitur. Exemplum prioris generis: *Ita deus me in omnibus rebus adjuvet, ut reipublicae omnia bona contingant* pro *Quam verum eſt me optare* ſ. *quantopere opto, ut deus me in omnibus rebus adjuvet, tam verum eſt quoque me optare* ſ. *tantopere opto, ut reipublicae omnia bona contingant.* Exemplum alterius generis, ubi *ut* indicativum habet, hoc eſto: *Ita tibi omnia ex ſententia cedant, ut rem non recte egiſti* pro *Quam verum eſt me optare, ut tibi omnia ex ſententia cedant, tam verum eſt, te rem non recte egiſſe.* d) *quicunque* ſ. *quisquis venit* aut *dicit* pro *veniat, dicat, quicunque* ſ. *quisquis velit venire, dicere.* e) *participium* pro *cum, poſtquam, dum* ſeq. Verbo: v. c. *dicebat haec proficiſcens* pro *cum proficiſcebatur, proficiſci parabat.* f) *ſubſtantiva, adjectiva, praepoſitiones* cum ſuis caſibus pro *cum, dum, poſtquam* etc. ſeq. verbo: v. c. *ſenex* aut *puer, iſta didicit* pro *cum ſenex*

Digitized by Google

aut *puer, erat: Cicero hoc fecit conſul* pro *cum conſul erat, cum conſulatum gerebat: poſt mortem patris*, *ex morte patris* etc. pro *poſtquam pater mortuus erat.* g) *utinam* pro *quam optandum eſt, ut* etc. v. c. *Quod utinam omnes faciant* h. e. *Wie ſehr iſt zu wünſchen, daſs dies jedermann thun möchte: utinam te deus ſalvum mox reducat! wie ſehr wünſche ich* vel *iſt zu wünſchen, daſs dich* etc. h) *falſo*, *recte*, *non injuria* pro *falſo dixit, egit, recte dixit, egit* etc., *non injuria hoc factum eſt* etc.: v. c. *Multi hanc rem pro nimis ardua habent. Falſo* vel *Male:* pro *et hac in re falſo* vel *male loquuntur*, *agunt.* Sic *Laudatur vulgo virtutis praeſtantia. Recte* ſ. *praeclare* h. e. *in eaque re recte* ſ. *praeclare agunt.*

De his ſingulis ſupra P. I cap. 10 de *brevitate* ſect. II n. 1 p. 497 ſſ. latius diximus et exempla e priſcis, maxime Cicerone, congeſſimus, quae videri poſſunt.

XXVII) *Abruptum dicendi genus* h. e. quando ideae non inter ſe cohaerent, quia idea una, interdum plures, quarum ope illae cohaerere debebant, omiſſae ſunt. Eſt igitur genus quoddam ellipſeos. Mos vero eſt hic incitate loquentium, ut eorum lingua unam alteramve ideam facile transſiliat. V. c. *tale quid fieri potuiſſe?* ubi intell. *credibile eſt*, vel ſimile quid. Quae ratio valde gravitati prodeſt: indicat enim animum maxime commotum et admirationis maximae ſimul pleniſſimum: hinc ea nemini uti licet, niſi hoc animo vere ſit.

Sic Cic. Verr. V, 44 med. *Hic cuncti Siculi fideliſſimi atque antiquiſſimi ſocii, plurimis adfecti beneficiis a majoribus noſtris, graviter commoventur, et de ſuis periculis fortunisque omnibus pertimeſcunt. Illam clementiam manſuetudinemque noſtri imperii in tantam crudelitatem inhumanitatemque eſſe converſam? condemnari tot homines uno tempore nullo crimine? defenſionem ſuorum furtorum praetorem improbum ex indigniſſima morte innocentium quaerere.* Hic ob commotum animum omiſſum eſt id, a quo verba *illam clementiam — eſſe converſam?* et verba *condemnari tot homines* etc. *praetorem quaerere defenſionem* etc. pendeant. Intelligendum eſt *num credibile eſt* vel ſimile quid. — Eodem modo noſtri in ſimili animi permotione loquuntur: *daſs ich doch das gethan habe! daſs ich doch nicht hingegangen bin! daſs er doch nicht geſchrie-*

geſchrieben hat! vel ***und ich, das zu thun? und ich nicht hinzugehen? und er nicht zu ſchreiben?*** et forſitan in omnibus linguis vel potius omnibus nationibus hoc uſitatum eſt. Nam ira ubique dictat verborum connexionem eandem h. e. ſaepe nullam. Saepius ita Cicero et alii. Cic. Roſc. Am. 22 legitur in editionibus: ***Quid poſtea? Erat ſane ſuſpicioſum. Neutrum ſenſiſſe? auſum autem eſſe quemquam ſe in id conclave committere, eo potiſſimum tempore, cum ibidem eſſent duo adoleſcentes filii, qui et ſentire et defendere facile poſſent.*** Hic igitur in verbis ***neutrum ſenſiſſe?*** et in verbis ***auſum autem quemquam*** etc. foret illud abruptum dicendi genus: ſed arbitror ſignum diſtinctionis poſt *ſuſpicioſum* eſſe delendum. Hoc mihi tam certum eſt, ut, quotiescunque in hunc locum inciderim, ſemper crediderim ſignum iſtud diſtinctionis peccato typothetarum in textum irrepſiſſe. Melius baud dubie eſt, orationem hic cohaerere. Cicero non loquitur de ſua cauſa ſed de aliena: cur Ciceroni opus erat hic animo tam commoto et incitato loqui atque abrupto dicendi genere uti? Et hoc non ubique inculcare debemus. Oratio praeclare cohaeret: ***erat ſane ſuſpicioſum, neminem ſenſiſſe, et auſum quemquam eſſe*** etc. — Aliud genus abrupte loquendi eſt Cic. Catil. I, 9 in. ***Quamquam quid loquor? te ut ulla res frangat? tu ut unquam te corrigas? tu ut ullam fugam meditere? tu ut ullum exſilium cogites?*** Deeſt, unde pendeat ***ut***: forſitan intelligendum ***fierini poteſt*** aut ***poſſit***, vel ſimile quid. Sic et noſtri: ***du ſollteſt dich beſſern?*** Eod. cap. extr. ***aquilam — ſciam eſſe praemiſſam? tu ut illa diutius carere poſſis, quam venerari — ſolebas? du ſollteſt ihn lange miſſen können?*** ubi ***fierine poteſt*** itidem intelligere licet, quamquam ob *τὸ* ***poſſis*** paulo inſolentius fit: poteſt et aliud quid intelligi. — Aliud genus abrupte loquendi eſt, quando verba ſequentia deſunt, ſine quibus praecedentia vel non vel aegre intelligi poſſunt. Vocatur in libellis rhetoricis ***apoſiopeſis;*** poſſis, ſi latine ac ſimul perſpicue loqui malis, vocare ***ſilentium repentinum*** vel ***ſilentium in medio contextu orationis;*** Cicero ***reticentiam,*** Orat. III, 53, Celſus apud Quintil. VIIII, 2 ***obticentiam*** adpellavit: quae adpellationes iis, qui graeca inculcari nolunt, magis placebunt. — Sed haec ***reticentia*** eſt duplex: a) quando in ſermone familiari orationem repente abrumpimus, quia nolumus alium quendam, qui forſitan illi intereſt, audire aliquid, quod tantum auribus familiariſſimorum credimus. Item in Epiſtolis Cicero interdum orationem abrumpit, quia is, ad quem ſcribit, ea, quae omittuntur, per ſe intelligit. V. c. ad Div. XIIII ep. 3 §. 9 ***Si perficitis, quod agitis, me***

 ad

Digitized by Google

ad vos venire oportet: ſin autem: ſed nihil eſt opus reliqua ſcribere poſt *ſin autem* deeſt *nihil perficitis* vel ſimile quid; ſed, quae deinceps ſequi debebant, nemo praeter Terentiam et liberos Ciceronis, ad quos epiſtola ſcripta eſt, intelligere poteſt. Haec reticentia non eſt gravis, niſi forte putemus prae nimio dolore Ciceronem iſta omiſiſſe: quod non incredibile. b) quando animus nimis commotus linguam mentemque ita praecipitat, ut hae nonnullas ideas et verba prae nimia feſtinatione transſiliant et omittant. Huc pertinet illud ap. Virgil. Aen. I, 135 (139) *Quos ego; ſed motos* etc. ſatis decantatum. Tali reticentia abſtinendum hodie cenſeo, ſaltem in oratione ſeria; quia hominem honeſtum et gravem non decet animi permotionibus nimis abripi: hoc minuit auctoritatem. — Eſt et aliud reticentiae gravis genus, quando rem turpem, atrocem, vel nimis injucundam ſilemus, ſperantes, noſtram mentem a lectore vel auditore quodam modo intellectum iri. Sic Virg. Ecl. III, 7 ff. loqui videtur Damoetas cum Menalca: *Parcius iſta viris tamen objicienda memento: Novimus et qui te, transverſa tuentibus hircis: Et quo, ſed faciles Nymphae riſere, ſacello.* Hic ad *te* aliquid deeſt: quid? neſcimus: videtur turpitudo aliqua latere. Talis reticentia laudanda eſt. Cic. ad Div. XII ep. 6 §. 4 Caſſio ſcribit de Bruto plenus aegritudinis et angoris: *Res, cum haec ſcribebam, erat in extremum deducta diſcrimen. Brutus enim Mutinae vix jam ſuſtinebat. Qui ſi conſervatus erit, vicimus: ſin, quod dii omen avertant, omnis omnium curſus ad vos.* Hic ad *ſin* aliquid deeſt, v. c. *liberabitur obſidione* vel ſimile quid, quod Cicero ob rem ingratam omittebat: ſed facile intelligitur ex adjectis verbis: *quod dii omen avertant,* et e praecedentibus. Sed et hac reticentia in dicendo vel ſcribendo non facile utendum cenſeo, niſi addamus aliquid, unde omiſſa intelligi poſſint, imitantes Ciceronem, qui addidit: *quod dii omen avertant!* Tum iſtam reticentiam gravitati ſervire patet, quia, quae reticentur, ſaepe majora putantur quam ſaepe ſunt, et ipſa animi permotio, quae vel iſtam reticentiam comitatur vel inde elucet, gravitatem adfert, dummodo res ipſa ſit gravis, ne fluctus in ſimpulo excitare videamur. Auditor ſe facile accommodat ad dicentem, praeſertim ſi auctoritas, vox etc., adjuvent. Flente oratore magno facile flent quoque auditores.

XXVIII) *Oppoſitio idearum ſibi invicem contrariarum:* vulgo vocantur *antitheta.*

Haec

Haec oppoſitio 1) nihil aliud eſt proprie quam brevis comparatio duarum rerum contrariarum: hinc 2) non tam ad ſuavitatem, quamquam etiam ad hanc, quam ad gravitatem dicendi pertinet: nam v. c. pulchritudo rei e turpitudine alius rei addita magis elucet, et turpitudo rei, addita alius rei pulchritudine, creſcere et magis ſordere videtur. Eſt hoc rei naturae conveniens. 3) non modo ideae proprie ſibi contrariae huc pertinent, ſed omnes ideae, quae quadam relatione diverſae ſunt certoque in contextu ſibi opponuntur, v. c. ***abire, redire, fallere, falli*** etc. 4) oppoſitio iſta debet, quantum fieri poteſt, concinna eſſe h. e. ſibi aequali numero idearum reſpondere, quod numeri oratorii nomine inſigniri ſolet, v. c. ſi unum antithetorum una idea conſtat, alterum quoque una conſtare debet, ſin unum duabus, tribus pluribusve, ideis continetur, alterum totidem ideis, atque ita totidem verbis, contineri deceat. V. c. Cic. Mil. 4 ***Eſt haec non ſcripta, ſed nata lex, ad quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti, ſumus:*** Hic ***ſcripta*** et ***nata, docti*** et ***facti, inſtituti*** et ***imbuti*** ſibi opponuntur. — Cic. Catil. II, 11 ***Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc ſtuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc ſcelus*** etc., ubi ***pudor*** et ***petulantia, pudicitia*** et ***ſtuprum*** etc., ſibi opponuntur. It. ***hinc*** et ***illinc*** non modo ſibi opponuntur ibi, ſed etiam crebro repetuntur; quod auget gravitatem. — Cic. Verr. III, 92 ***Vides eandem aeſtimationem propter temporis diſſimilitudinem in illo*** (Sacerdote) ***laudis cauſam habere, in te criminis; in illo beneficii, in te injuriae:*** ubi iterum eſt duplex oppoſitio in eadem enuntiatione; opponuntur enim primum ***in illo*** et ***in te*** — deinde ***laudis*** et ***criminis, beneficii*** et ***injuriae.*** Ibid. c. 4 extr., ubi Verres cum L. Mummio comparatur: ***plures hic*** (Verres) ***ſolus villas ornamentis fanorum, quam ille*** (Mummius) ***fana ſpoliis hoſtium ornaſſe (videatur)?*** Cic. Cluent. 2 ***dominetur*** (invidia falſa) ***in concionibus, jaceat in judiciis*** etc. Cic. Verr. V, 6 ***ut, quam damnatis ſervis crucem fixeras, hanc indemnatis civibus romanis reſervares.*** Plura vid. ſupra p. 274 ff. P. I cap. 6 de ***numeris oratoriis.*** 5) in oppoſitione videndum, ut ideae ſibi contrariae arctius jungantur: ſic gravitas creſcit. V. c. ***fugiebat conventus ſapientium, ſtultorum uſu delectabatur*** gravius dicitur, quam ſi ordinem verborum immutes. Sic ***cave, ne, dum alios ſtudeas fallere, fallaris ipſe*** gravius eſt dictum, quam ***cave, ne, dum fallere alios ſtudeas, ipſe fallaris.*** Sic ***mortalem immortales inimicitias exercere non decet;*** non ***mortalem inimicitias immortales*** etc. Sic ***hominem decet mortales inimi-***

Digitized by Google

inimicitias, amicitias immortales, *habere* vel *hominem decet inimicitias mortales, immortales amicitias, habere*, utrumque recte dicitur, quia illic *inimicitias* et *amicitias* hic *mortales* et *immortales* arctiſſime conjunguntur. Minus grave foret: *hominem mortales inimicitias decet habere et immortales amicitias.* Sic *corpore cum ſimus mortali*, *immortalem nominis famam adpetamus.* Sic *corporis mortalitatem nominis immortalitate compenſemus* vel *mortalitatem corporis nominis* etc., ſed illud melius. Sic *res eſt haud dubie utilis, neceſſaria nullo modo.* Sic apud Cic. Orat. 63 e Carbonis oratione: *patris dictum ſapiens temeritatem filii comprobavit:* ubi *ſapiens* et *temeritatem* non ſine gravitate juncta ſunt: ac forſitan haec conjunctio idearum ſibi contrariarum, praeter vocem, effecit, ut populus iſta verba audiens tantopere exclamaret (ut Cicero ibi narrat), non ditrochaeus in *comprobavit*, ut Cicero putavit; de qua re ſupra p. 286 ſ. in cap. de *numero* dixi. — Pertinent huc oxymora, v. c. *cum tacent, clamant:* quae brevitate atque ita arctiori conjunctione graviora fiunt. Si Cicero dixiſſet v. c. *Cum tacent hi viri, profecto, Catilina, clamant*, omnis gravitas periiſſet.

XXVIIII) *Honeſtatis virtutumque ſtudium per totam orationem* adparens, cum v. c. de virtute ſemper tanquam de re certiſſime praeclara ac divina, de vitio ſemper ut de re turpi homineque indigna, loquimur, nec unquam ambigue aliquid dicimus, unde poſſit colligi, nos non vere amantes eſſe virtutum. Sed, ut hoc ſtudium virtutis recte declarare poſſimus, debemus eſſe illa inſtructi. Nam nihil eſt difficilius quam virtutis, qua careas, ſtudium ſimulare. Ac praeterea, ſi homines nos norunt eſſe vitiorum amantes, noſtra oratio, licet ſit virtutum omnium pleniſſima, tamen fide, auctoritate et gravitate, carebit. Nemo gravius de virtute loquitur, quam qui eam tenet. Qui non rem vere et graviter ſentit, quomodo is eam vere et graviter eloqui poteſt? Adeo verum eſt *pectus eſſe, quod diſertos faciat:* ac neminem ad gravitatem dicendi omninoque ad eloquentiam aptiorem eſſe quam virtutis vere ſtudioſum. Res ipſa loquitur.

XXX)

XXX) *Repetitio eorundem vocabulorum*, graves ideas continentium. V. c. *Si lacrymae nihil proſunt, quid lacrymis indulges?* gravius eſt dictum quam *quid iis indulges?* Sic *Si Chriſti nomen profitemur, nonne Chriſti vitam imitari debemus?* gravius eſt dictum quam *nonne ejus vitam* etc. vel *nonne magiſtri noſtri vitam* etc. Sic Cicero ſaepiſſime.

V. c. Verr. III, 94 poſt init. *Utrum, cum judices ſitis de pecunia capta, conciliata, tantam pecuniam captam negligere (poteſtis)?* gravis eſt repetitio *de pecunia capta* et *pecuniam captam*: *τὸ conciliata* hic melius, puto, abeſſet; et ſtatim: *an, cum lex ſociorum cauſa rogata ſit, ſociorum querimonias non audire?* recte repetitur *ſociorum*: languidum *eorum* fuiſſet. — Cic. Arch. 2 extr. *Quod ſi mihi a vobis tribui concedique ſentiam, perficiam profecto, ut hunc A. Licinium non modo non ſegregandum, cum ſit civis, a numero civium, verum etiam ſi non eſſet, putetis adſciſcendum fuiſſe.* Egregie *civis* et *civium*: nam de hac re, an Archias pro cive ſit habendus, eſt quaeſtio. Ibid. cap. 4 med., poſtquam Cicero docuit, civitatem Archiae, quamquam non per tabulas publicas, quia tabularium flammis interierit, tamen per teſtimonia virorum fide dignorum demonſtrari poſſe, addit ad refellendum accuſatorem Archiae: *Eſt ridiculum ad ea, quae habemus* (i. e. teſtimonia hominum), *nihil dicere: quaerere, quae habere non poſſumus* (i. e.. teſtimonium tabularum publicarum): *et de hominum memoria tacere, literarum memoriam flagitare.* Graviter dictum *de memoria* et *memoriam*, ut ridiculos reddat eos, qui ad tabulas publicas provocent. — Cic. Phil. II, 22 extr. *Omnia perfecit* (Antonius) *quae ſenatus, ſalva republica ne fieri poſſent, perfecerat: cujus tamen ſcelus in ſcelere cognoſcite:* ubi duplex repetitio, eaque gravis, *perfecit* et *perfecerat, ſcelus* et *ſcelere.* In his omnibus gravitas augetur arctiori conjunctione horum vocabulorum. — Sic Cic. Mil. 11 *Inſidias factas eſſe conſtat, et id eſt, quod ſenatus contra rempublicam factum judicavit: ab utro factae ſint, incertum eſt.* Gravis eſt repetitio *factas, factum, factae:* nec erat, quod Cel. Erneſti illam in Proluſ. de *grata negligentia* pro tali negligentia haberet. Haud dubie Cicero hoc vocabulum de induſtria repetiit; dicit: a) *factum* conſtat: Cicero vero intelligit per *factum* callide *inſidias*, cum ſenatus dixerit *caedem Clodii factam eſſe contra rempublicam* cf. cap. 5. b) *factum* i. e. e mente ſenatus *Clodii caedes*, e mente Ciceronis

inſidias, eſt contra rempublicam. c) *facti* vero *auctor* incertus eſt h. e. incertum eſt, uter inſidias fecerit. Vides gravitatem, vides ſimul, quam callide Cicero mentem ſenatus explicet. Sic Liv. IIII, 3 ante med. e vehementi oratione Canuleji defendentis alterum conſulem ex plebe fieri debere: *Si populo romano liberum ſuffragium datur, ut, quibus velit, conſulatum mandet, et non praeciditur ſpes plebejo quoque, ſi dignus ſummo honore* (i. e. conſulatu) *erit, apiſcendi* (pro *adipiſcendi) ſummi honoris, ſtare haec urbs non poterit?* Gravis eſt repetitio verborum: *ſi dignus ſummo honore erit, adipiſcendi ſummi honoris.* Erneſti l. c. hanc quoque pro *grata tantum negligentia* habet. — Huc pertinet Hom. Odyſſ. τ. 204 ſſ., ubi quinque verſibus quinquies τήκεσθαι κατατήκεσθαι h. e. *liqueſcere* uſurpatur in ſuaviſſima et ad movendos lectorum animos aptiſſima comparatione genarum (ac ſimul animi) Penelopes, audita narratione de Ulyſſe, liqueſcentium ſ. tabeſcentium (i. e. lacrymis plenarum: ſic *tabeſcere fletu* Catull. LXVIII, 35) cum nive liqueſcente. Quam repetitionem Erneſti ibidem pro grata negligentia habet, ſed addit tamen ipſe, hoc vocabulum aptiſſimum fuiſſe. — Ad hanc repetitionem eorundem vocabulorum gravem referre quoque poſſumus repetitionem eorum inverſam, quae vulgo ἐπάνοδος et interdum ἀντιμετάθεσις adpellatur, v. c. Quintil. X, 7 *Qui ſtultis videri eruditi volunt, ſtulti eruditis videntur.* Plin. Paneg. 17 *Non ideo viciſſe videris, ut triumphares, ſed triumphare, quia vinceres.* Ceterum in his omnibus conſervatio ejusdem vocabuli gravior eſt quam variatio. — Add. Vellej. II, 117 de Quintilio Varo: *quam* (Syriam) *pauper divitem ingreſſus, dives pauperem reliquit*: Ponas vel *copioſam* pro *divitem* vel *inopem* pro *pauperem*, et minus graviter dictum erit.

XXXI) *Mutatio languidiorum vocabulorum ſingulorum in fortiora.* Haec eſt res maxime neceſſaria: nam languide loqui eſt languide cogitare. Hic omnia vertuntur in linguae accurata cognitione, ut, quae vocabulis vis inſit, ſatis ſcias, deinde in memoria felici et promta, quae ſtatim vocabula gravibus ideis reſpondentia ſuggerat: quamquam mens rite commota rei gravitate ſua ſponte plerumque illa ſuppeditat. *Pectus enim eſt, quod diſertos facit, et vis mentis*, ait Quintil. X, 7, et addit: *ideoque imperitis quoque, ſi modo ſunt aliquo*

adfectu

adfectu concitati, verba non deſunt. *Fortiora* ſ. *graviora verba* ſunt ea, quorum ideis vel per ſe major vis continetur vel quibus incluſa ſimul latet idea ſecundaria gravitatem rei augens. Loquimur autem hic modo de vocabulis ſingulis. Exempla ſpeciminis loco adferemus: unde deinde facile plura effingi poterunt.

A) *Vocabula vim majorem per ſe continentia.* V. c.

1) *Stertere* pro *dormire.*

2) *Volare* pro *celeriter ire:* ſic *advolare* i. e. *celeriter venire.*

3) *Prodere* pro *periculo aliquem exponere*, quia, qui hoc facit, *fere* prodit ſeu proditoris eſt ſimilis: v. c. *prodere vitam et pecuniam* ap. Terent. Heavt. III, 1, 69: et Adelph. IIII, 5, 58 *prodidiſti te et illam miſeram et gnatum:* it. pro *deſerere*, quia, qui aliquem deſerit, is ſaepe eum periculo exponit atque ita prodere videtur: v. c. *prodere urbem* de urbis obſeſſae *deſertore.* Sic *proditio conſulis tui* Cic. Verr. I, 14 de Verre, qui quaeſtor Carbonem, proconſulem ſuum, et provinciam deſeruerat, ut Cicero ait cap. 13, ubi dicit *conſulem deſeruit*, et paulo poſt de re eadem *aufugerit, profugerit.* Graeci ſic uſurpant *προδιδόναι.*

4) *Nullus* pro *nullius* aut *parvi pretii* ſ. *parvae nulliusve utilitatis*, v. c. Cic. Amic. 26 *Nulla eſt igitur haec amicitia, cum alter verum audire non vult, alter ad mentiendum paratus eſt.* Sic Cic. dixit interdum *nulla eſſe judicia*, v. c. Verr. Act. I, 7 pro *non eſſe juſta*, atque ita *parvae* vel *nullius utilitatis:* nam *non juſte judicare* eſt fere nihil aliud quam *non judicem eſſe.* Sic Cic. ad Div. VII ep. 3 §. 9 de Pompejo poſt pugnam apud Dyrrachium: *Ex eo tempore vir ille ſummus nullus imperator fuit;* ut et noſtri: *er war kein Feldherr* h. e. non ſatisfecit officio imperatoris. Sic *nullus ſum* pro *perii* per hyperbolen.

5) Cic. Fontej. 16 in. *impetus terroresque depellit* pro *removet.* Sic *detrahere* gravius eſt quam *adimere*, v. c. Cic. Verr. IIII, 26 *annulus de digito detractus eſt.*

6) Cic. Philipp. II, 4 *perſonabant omnia vocibus ebriorum: natabant pavimenta vino* etc. pro *audiebantur voces ebriorum, madebant pavimenta vino:* at quanto fortius *perſonabant;* quod indicat maximum clamorem: et *natabant*, quod indicat maximam vini abundantiam.

7) Cic.

Digitized by Google

7) Cic. Verr. V, 52 ***tu in provincia tam ſplendida, apud ſocios fideliſſimos, cives romanos honeſtiſſimos, in metu periculoque provinciae, dies continuos complures in litore conviviisque jacuiſti;*** ubi ***jacuiſti*** fortius erat quam ***fuiſti.***

8) Cic. Verr. V, 55 in. ***carcer ille, qui eſt a crudeliſſimo tyranno Dionyſio factus Syracuſis, quae lautumiae vocantur, in iſtius*** (Verris) ***imperio domicilium civium romanorum fuit.*** Grave verbum eſt ***domicilium*** pro ***locus***, quaſi fuerit perpetuus et proprius locus civium romanorum, quaſi hi in carcere habitaverint. Sic ***habitat in lecto*** noſtri augendae rei cauſa dicunt de eo, qui nimis diu et magnam adeo diei partem in lecto jacet.

9) Cic. Verr. I, 4 ***tot tantisque ſceleribus coopertus*** pro ***plenus;*** at ***coopertus*** eſt longe majus; proprie enim ſignificat, ita multitudine rerum circumdatum eſſe, ut conſpici non poſſis: v. c. ***lapidibus cooperiri*** Cic. Verr. I, 46: Liv. IIII, 50.

10) ***obvallatus*** pro ***munitus*** Cic. Agr. II, 1 ***Me perlongo intervallo prope memoriae temporumque noſtrorum primum hominem novum conſulem feciſtis: et eum locum*** (conſulatum), ***quem nobilitas*** (i. e. nobiles) ***praeſidiis firmatum atque omni ratione obvallatum tenebat, me duce reſcidiſtis virtutique in poſterum patere voluiſtis.*** Gravius eſt ***obvallatus*** quam ***munitus, ſeptus*** etc., ductum e re militari, ubi caſtra vallo muniebantur, quod reſcindi oportebat ab oppugnantibus. Senſus loci eſt: ***Vos conſulatum, quem nobiles ſoli habere omnibus viribus ſtudebant, aliis omnibus, ſi quidem virtute excellerent, conſequendi facultatem dediſtis.*** Peccavit tamen Cicero, quod dixit ***locum*** i. e. conſulatum ***reſcidiſtis: locus*** i. e. caſtra non ***reſcinditur*** ſed ***vallum***, quo ſeptus eſt.

11) ***nundinae*** pro ***venditio:*** Cic. Philipp. II, 14 objiciuntur Antonio ***agrorum, oppidorum, immunitatum, vectigalium flagitioſiſſimae nundinae:*** ſic ***jus nundinari*** v. c. Cic. Verr. I, 46 ***qui ab iſto*** (Verre praetore) ***jus ad utilitatem ſuam nundinarentur.*** Iam ***vendere*** agros etc. Antonio et jus Verri erat turpitudini: quanto majori eſſe debet ***nundinari***, quod indicat, venditionem fieri palam atque ita, ut, quicunque velit, pro pecunia accipere illas res poſſit.

12) ***Excuſſus*** pro ***ejectus.*** Cic. Phil. II, 22 ***Conſules ex Italia excuſſos*** etc. Iam ***ejectos*** erat grave: at gravius ***excuſſos: excutere*** proprie ***quatiendo ejicere, herausſchütteln.*** Sic Virgil. Aen. VII, 296 Iuno irata Trojanos vocat ***patria excuſſos***, cum ne ejecti quidem proprie eſſent: fugerant tantum e patria, quia cremata erat. Eadem eſt ratio loci Ciceroniani.

13) Cic.

Digitized by Google

13) Cic. ad Div. I ep. 1 in. *ut vitam mihi acerbam putem* pro *triſtem*, vel pro *ut magno pudore perfundar* etc.

14) *Dedecus* pro *homine turpi:* abſtractum pro concreto. Sic *aſinus* a leone vocatur ap. Phaedr. I, 21 *dedecus naturae* pro *qui dedecori es:* dictum eſt quaſi ſit *nihil niſi dedecus.*

In his omnibus, quorum nonnulla ad ſequentem claſſem referri poſſint, ineſt ſuperlatio veritatis ſ. hyperbole; ac tota ratio, ſi ad vivum reſeces, cernitur in omiſſione particulae *fere*, ut adeo, ſi audaculi fuiſſemus, ad ellipſin referre illa exempla fere omnia potuiſſemus: v. c. *nundinae* i. e. *fere* ſi *quaſi nundinae, obvallatus* i. e. *fere obvallatus* etc. Cf. quae de oxymoris n. 22 dixi: nam v. c. *cum tacent clamant* dictum eſt pro *fere clamant:* proprie enim dicere Cicero debebat: *cum tacent, adſentiuntur mihi* etc. Et tum recte locutus eſſet, quia ſilentio adſentiri ſaepe ſolemus.

B) Vocabula, in quibus incluſa ſimul latet notio ſecundaria gravitatem augens: ut adeo non modo ideam eam, quam proprie exprimere debeant, ſed et illam ſecundariam complectantur, atque ita una idea pro duabus ſeu unum vocabulum pro duobus ponatur. Si igitur vis duplex in anguſtum contracta et compreſſa fortius ferit, vocabulum unum, in quod contractae ſunt duae ideae, animos magis ferire et movere neceſſe eſt. Exempla aliquot adferam: quamquam exempla prioris claſſis, ſi accuratius indagentur, fere omnia in hanc quoque claſſem referri fortaſſe poſſint. Sed hoc nunc non agimus.

1) Ineſt ſimul idea *effectus* ſ. *conſequentiae:* v. c. a) *miſerum me reddidit* pro *valde mihi nocuit:* — ſic *perii* ſaepiſſime pro *miſer ſum:* ſic *ridebis* pro *felix eris, flebis* pro *miſer eris:* ut Gr. κλαίειν de *vapulantibus* et *poenas dantibus* dicitur. b) accuſator interdum a Cicerone aliisque priſcis dicitur *damnare* et *condemnare aliquem* vel *urbe ejicere* pro *accuſare* vel *efficere, ut aliquis damnetur atque ita ex urbe ejiciatur.* Hic igitur dicitur aliquis aliquid feciſſe, cum tamen nonniſi occaſionem praebuerit. Ergo in *damnare* et *condemnare* de accuſatore non modo ineſt idea accuſationis ſed ſimul damnationis; ut in *ejicere ex urbe* praeter hanc notionem etiam ineſt idea accuſationis: ſic *condemnare* eſt Cic. Verr. V, 69 in. *Nam iſtum paucis horis primae actionis omnium mortalium ſententiis condemnavi:* ſic *condemnare* eſt Cic. Roſc. Com. 9. Cic. in Caecil. 10: c) Cic. Manil. 12 *Qui ad vos ab exteris natio-*

Digitized by Google

nationibus venirent, captos querar, cum legati populi romani redemti ſint? Hic *redemti* pro *capti;* at gravius eſt *redemti:* nam non modo includit *τὸ capti,* ſed ſimul continet ideam redemtionis, quae longe acerbior et nomine populi romani indignior eſt. d) Virgil. Aen. IIII, 2 de Didone: *caeco carpitur igni* pro *uritur,* et hoc pro *amore tenetur:* jam grave verbum eſt *amore teneri* i. e. *gefeſſelt werden,* gravius *uri,* longe gravius *carpi* i. e. *ſenſim abſumi.* Sed in *carpitur* ineſt *τὸ uritur.* e) Virg. Aen. VII, 303 *optato conduntur Thybridis alveo* pro *veniunt* vel *ſunt:* ſed vocabulo *conduntur* i. e. *teguntur* ineſt ſimul idea *ſecuritatis.* Ergo inſunt duae ideae: 1) *eſſe* 2) *ſecuritas;* add. Cic. Catil. I, 10 in. *Quanta in voluptate bacchabere?* ubi *bacchabere* pro *eris* poſitum eſt, at multo gravius.

2) Ineſt ſimul notio *cauſae:* v. c. Cic. Agr. II, 6, ubi Cicero monet Romanos, ne credant, ipſum legi agrariae Rulli temere repugnare, tanquam inter conſules et tribunos disſidium eſſe neceſſe ſit, quia hiſtoria doceat, ſaepe conſules et tribunos inter ſe acerrime contendiſſe: haec poſteriora callide ita exprimit: *quia perſaepe ſeditioſis atque improbis tribunis plebis boni ac fortes conſules reſtiterunt, et quia vis tribunicia nonnunquam libidini reſtitit conſulari.* Praetereo hic, Ciceronem de conſulibus reſiſtentibus dixiſſe *perſaepe,* et de tribunis reſiſtentibus *nonnunquam:* hic tantum de vocabulo *libidinis* ſermo eſt. *Libidini* dixit pro *voluntati* vel *conſilio:* at ſimul indicare vult *voluntatem* fuiſſe *temerariam: libido* enim eſt, cum, quidquid cupis, id efficere ſtudes, neque aliorum conſilium auctoritatemque nec cauſas juſtas curas, *Eigenſinn, Muthwille, Caprice.* Mire, ſed graviter, dixit Cicero Verr. I, 3 extr. *ut ego hunc unum, ejusmodi reum* (Verrem) *poſt hominum memoriam fuiſſe arbitrer; cui damnari expediret.* Verba: *cui damnari expediret* poſita ſunt pro *qui damnari praecipue mereretur, deberet* etc. At *expediret* indicat cauſam, cur damnandus ſit, ſcil. quia hoc ei expediat, et indicat, eum tam improbum eſſe, ut non niſi poena corrigi poſſit. In verbis *expedit alicui damnari* ineſt oxymorum quoddam.

3) Ineſt idea *firmitatis:* v. c. *ſtat ſententia* pro *eſt.*

4) Ineſt idea *certitudinis,* v. c. *repertus eſt ſapiens* pro *fuit;* ſed illud indicat, omnes hoc credere; ſic *effecit, ut doctus reperiretur* majus eſt quam *ut doctus eſſet.*

5) Ineſt idea *turpitudinis,* v. c. *polluere jura* pro *violare* v. c. Cic. Roſc. Am. 23 eſt quaſi *polluendo violare.*

6) Ineſt idea *rei indignae ac moleſtae,* v. c. *deſcendere ad conditiones* h. e. *conditiones licet duras accipere:* ſic *deſcendere*

Digitized by Google

dere ad *extrema:* ſic Cic. Verr. I, 38 *qui ut ſe periculo litium conjunctione criminum liberarent, quo ego vellem, deſcenſuros pollicebantur;* ſic et noſtri *ſich herablaſſen, herunterlaſſen,* de re indigna, acerba: ubi coacti eam agunt.

7) Ineſt idea *dignitatis* ſ. *meritorum:* v. c. *judicium* pro *honoribus:* at illud gravius, quia ſimul indicatur, *honores* merito tributos eſſe, atque ita eum, qui honores tribuerit, non temere, ſed judicio ductum atque ita ob dignitatem tribuiſſe: hinc v. c. *omnes judicium regis de te laudant* gravius eſt dictum quam: *omnes laudant regem, quod tibi honores iſtos* ſ. *munus tribuerit:* in hoc enim nulla cauſa latet, cur tribuerit: hinc etiam ad n. 2 referri poſſit. *Iudicium* etiam de *omni honore, praemio,* dicitur ob eandem cauſam, v. c. Cic. ad Div. X ep. 1 extr. *teque hoc exiſtimare volo, quidquid in eum* (Furnium, legatum tuum) *judicii officiique contuleris, id ita me accipere, ut in meipſum te putem contuliſſe* i. e. *honoris* vel *praemii* in genere. Sic *judicare* gravius eſt dictum quam *exiſtimare;* v. c. aliud eſt: *Philoſophi judicant rem ita eſſe,* aliud: *exiſtimant, putant* etc.; illud indicat, illos *cum judicio exiſtimare* h. e. *certis cauſis* ductos: hoc ſignificat, illis fortaſſe cauſas juſtas deeſſe.

8) Ineſt idea *rei terribilis, atrocis:* v. c. Cic. Catil. II, 1 extr. *Iacet ille nunc proſtratusque eſt, Quirites, et ſe perculſum atque abjectum eſſe ſentit, et retorquet oculos profecto ſaepe ad hanc urbem, quam e ſuis faucibus ereptam eſſe luget.* Hic cogitemus tantum *τὸ retorquet oculos* pro *reſpicit* graviſſime eſſe dictum: quia reſpicitur ad belluam vel beſtiam aliquam, quae praedam ſibi ereptam eſſe fremit, et oculos modo horrendo retorquet.

9) Ineſt ſimul idea *triſtitiae:* vid. v. c. locus modo adlatus Cic. Catil. II, 1 extr. *retorquet oculos profecto ſaepe ad hanc urbem, quam e ſuis faucibus ereptam eſſe luget.* Hic *luget* pro *videt* graviſſime dictum; ineſt ſimul idea et videndi et lugendi. Eſt vero proprie pro *cum luctu videt;* ergo quaedam brevitas.

10) Ineſt idea *laetitiae;* v. c. Cic. ad Div. XV ep. 8 in. *Marcellum tuum conſulem factum, teque ea laetitia adfectum, eſſe, quam maxime optaſti, mirandum in modum gaudeo.* Hic deeſt notio *audiendi:* ſed pro *audio* vel *audivi* maluit Cicero ſtatim dicere, ſe *gaudere:* quia ſciebat, tum *τὸ audio* in *gaudeo* latere. Eſt vero proprie pro *cum laetitia audivi,* vel *audivi et vehementer gaudeo:* ut itidem pro genere brevitatis dicendi haberi poſſit.

11) Ineſt

11) Ineſt idea *curae:* v. c. *providi, ut rem iſtum accipires*, pro *feci, ut* etc. Ergo interdum *providere, rationem habere*, pro *facere.* Sic *providere vorbeugen, vorbauen*, p *impedire* ponitur; atque continet et ideam impediendi simul ideam *providentiae, curae, diligentiae.* V. c. *Quae ſi non aſtu providentur* etc. ap. Terent. Andr. I, 3, 3, i. e. *praecaventur* ſeu *providendo impediuntur.*

Ac ſic a quovis facile plura reperientur.

XXXII) *Adjectio vocabuli ad vocabulum* atque ita *ideae* ad *ideam*, ut hujus gravitas adjuvetur magisque ſentiatur. Sed quomodo haec adjectio inſtituitur, atque ita ex uno vocabulo duo, ex una idea duae, efficiuntur? Dictum de hac re eſt ſupra p. 397 ſſ. P. I c. 9 de *copia verborum* ſ. *dicendi* Sect. 2 et 3.

Hic tantum nonnulla, ad gravitatem ſpectantia, adſeremus:

1) *Adjicitur* idea *effectus* ſ. vocabulum, quod *effectum aliquamve conſequentiam* continet: v. c. *captum tenere* pro *cepiſſe; voluptates cum captum tenent* gravius eſt quam *ceperunt*, quia indicat eum nondum vinculis earum liberatum eſſe. *Tenere* eſt effectus τȣ̃ *cepiſſe.* Ap. Phaedr. *rana rupto jacuit corpore* pro *rupta eſt: τὸ jacuit* rem magis oculis ſubjicit. *Iacere* eſt conſequens τȣ̃ *rumpi.* Sic *pater aegrotans jacet* majus eſt quam *aegrotat:* nam indicat majorem vim morbi, qui illum lecto adfixum tenet: nam de leviore morbo dici illud non poteſt: ſic *morbo confectus jacet;* ſic *humi proſtratus jacet;* ſic *domus incenſa flagrat* pro *incenſa eſt:* indicat enim domum adhuc ardere. Sic *confoſſus periit* pro *confoſſus eſt. Flagrare* eſt effectus τȣ̃ *incendi* et *perire* effectus τȣ̃ *confodi.* Sed haec vocabula non addi poſſunt, niſi earum ideae conveniant rei, de qua ſermo eſt. Nam iſta ratio, ſi accurate cogitas, eſt magis genus quoddam brevitatis dicendi quam copiae: nam v. c. *captum tenent* eſt pro *ceperunt eum et adhuc tenent: rana rupto jacuit corpore* pro *rupta eſt et jacuit: pater aegrotans jacet* pro *aegrotat et jacet in lecto: confoſſus periit* pro *confoſſus eſt et periit:* — Poetae in primis hanc rationem frequentant, v. c. Virgil. Aen. VII, 297 Iuno per ironiam loquitur: *at, credo, mea numina tandem feſſa jacent, odiis aut exſaturata quievi:* pro *feſſa ſunt* et *exſaturata ſum:* at creſcit idea τȣ̃ *feſſa* adjecto *jacent*, ut idea τȣ̃ *exſaturata* per additum *quievi: τὸ jacere* eſt effectus τȣ̃ *feſſum*

Digitized by Google

feſſum eſſe, et τὸ [illegible] *…etur* pro *mortuus eſt*. c) IIII, 376 ait Dido: *Heu furiis incenſa* [illegible] *faciendum putavit,* ſed *feror* auget τὸ *incenſa ſum*: [illegible] hoc temere *her getrieben, hingeriſſen*, werden [illegible] deliberat[illegible] volans in aethera. *Ferri* igitur eſt [illegible] *rit;* ſic Ibid. 15 eadem Dido, cum dicere vellet, [illegible] pro *vo*[illegible] viro nupturam eſſe, ait: *Si mihi* non animo fixum [illegible] *crevit.* [illegible] *quae ſederet, ne cui me vinclo vellem* ſociare jugali etc., [illegible] *bene*[illegible] *fixum immotumque ſederet* eſt pro *fixum immotumque eſſet* [illegible] *ra*[illegible] Sed *ſederet* indicat *firmitatem perpetuam*: eſtque effectus [illegible] *fixum eſſe* et conſequens τοῦ *immotum eſſe*. Quidquid enim *fixum eſt* v. c. in terra, id *ſedet* i. e. *firmum eſt*: et, quidquid *immotum eſt*, id per ſe *ſedere* et *firmum eſſe* cogitur. Sed et haec omnia dicta ſunt per brevitatem quandam: *feſſa jacent* pro *feſſa ſunt et jacent; exſaturata ſum et quievi*: *incenſa feror* pro *incenſa ſum atque ita feror: fixum ſederet* pro *fixum eſſet atque ita ſederet. Sententia ſedet* ſ. *ſtat*, de *firma ſententia* notum eſt. Exempla e proſaicis ſupra p. 412 ſq. n. 5 in cap. de *copia dicendi* dedi, v. c. Liv. I, 33 *fulmine ictum conflagraſſe* pro *ictum eſſe*: Cic. Or. I, 10 *laqueis te irretitum tenerent* pro *irretiiſſe* etc.

2) Additur idea *certitudinis* ſ. vocabulum ideam manifeſtam certamque eſſe declarans; talia ſunt *certum eſt, conſtat inter omnes, nemo neſcit, ſcimus, non credibile eſt*, v. c. pro: *An virtus, qua nihil praeſtantius eſt, ab homine contemnitur?* gravius dicitur: *an credibile eſt, virtutem, qua nihil eſſe praeſtantius certum eſt, ab homine contemni?* Cic. Manil. 7 *Nam tum, cum in Aſia res magnas multi amiſerant, ſcimus Romae ſolutione impedita fidem concidiſſe* pro *Romae fides concidit*: at τὸ *ſcimus* rem reddit certiorem; indicat enim ſermonem eſſe de re nota. Ibid. cap. 12 — *nobiliſſimas urbes captas memorem, cum veſtros portus atque eos portus, quibus vitam et ſpiritum ducitis, in praedonum fuiſſe poteſtate ſciatis?* pro *cum veſtri portus — fuerint;* at additum *ſciatis* indicat Ciceronem de re notiſſima loqui. — Huc pertinent formulae non *fieri poteſt ut* etc.; *non fieri poteſt, quin; non facere poſſum, quin* et ſimilia, quae rem certam eſſe confirmant. V. c. Cic. Verr. II, 14 extr. de Verre ubique praedam captante: *providebat, cum tanta hereditas in controverſiam veniſſet judicioque peteretur, fieri non poſſe, ut ſine praeda ipſe diſcederet*: ubi *fieri non poſſe ut* etc. graviter dicta ſunt pro *ſe non ſine praeda diſceſſurum* h. e. *ſe particula quadam illius hereditatis potiturum:* gravius eſt *non fieri*

poſſe etc., quia hoc indicat, quam firmiter perſuaſum fuerit Verri. Cic. Agrar. II, 3 *Neque enim ullo modo facere poſſum, ut — non ſim* (non *eſſem) popularis* pro *Ego enim popularis ero* vel *debeo eſſe* etc.; ſed illud indicat, nihil certius eſſe poſſe. Ibid. cap. 5 *negabant me adduci poſſe, ut ullam largitionem probarem* pro *negabant me ullam largitionem probaturum:* at quanto certius et gravius hoc exprimitur per *negabant me adduci poſſe, ſie ſagten, ich ſey gar nicht dahin zu bringen* etc.

3) Additur idea *opinionis*, h. e. *ſententiae incertae adverſariorum*, ſ. vocabulum indicans, adverſarios, quae contra nos dicant, tantum opinari: ſic Cicero ſaepe uno verbo ſuſpectos reddit adverſarios: v. c. Agr. II, 3 in., ubi dicit, nobiles invidia tactos, ſi quid ipſe perperam egiſſet, non modo non veniam ei daturos, ſed etiam populum romanum, quod talem conſulem fecerit, vituperaturos. Verba inter alia ſunt haec: *Sed mihi videntur certi homines, ſi qua in re me non modo conſilio verum etiam caſu lapſum eſſe arbitrabuntur, vos univerſos, qui me antetuleritis nobilitati, vituperaturi.* Dicere debebat: *ſi qua in re — lapſus fuero:* ſed auget indignitatem rei addito verbo *arbitrabuntur*, quod indicat, illos, etiamſi Cicero non re, ſed ipſorum opinione tantum, peccaverit, hoc jam pro maximo flagitio habituros. Gravius itaque in eos invehitur uſu verbi *arbitrabuntur.*

4) *Additur notio argumenti* ſ. vocabulum argumentum rei continens. V. c. pro *deum odiſſe quis poteſt?* gravius dicitur: *deum tam benignum odiſſe quis poteſt?* Nam ſimul argumentum ineſt, cur non poſſimus eum odiſſe; ſic pro *Deus talia ſcelera certo puniet* dicitur gravius *deus juſtus talia* etc.; ſic pro *preces tuas pater tuus non repudiabit* dicitur *preces tuas pater tuus humanus* etc.; ſic *omnes laudant Ciceronem* mutatur in *omnes laudant Ciceronis eloquentiam*, ſi ſcilicet de eloquentia ſermo eſt. Nam nihil addere debemus, quod non contextui conveniat. Sic *ignoſcere alicujus adoleſcentiae* pro *alicui:* ſic pro *quis eſt, qui non videat?* dicitur: *quis eſt tam imperitus rerum, quis eſt tam ſtultus, qui non* etc. Exempla multa dedi P. I c. 9 Sect. 3 p. 431 ſſ. et P. II cap. 1 Sect. 6 p. 539 ſ. n. 7.

5) Additur idea *modi* ſ. vocabulum, docens, *qua ratione* aliquid fiat, factum ſit, futurum ſit etc. Huc pertinent innumerabilia vocabula: a) *neceſſitatis*, ut *neceſſe eſt, non facere potui quin;* v. c. *Omnis homo moriatur neceſſe eſt* pro *moritur* vel *morietur: Si deum colis, neceſſe eſt felix fias* pro *felix fies.* b) *caſus*, ut *accidit* etc; v. c. *dum iſta gerebat ac per-*

perficere ſtudebat, accidit ut moreretur pro *mortuus eſt.* c) *conſilii*, quatenus caſui opponitur; v. c. *faciendum putavit, ut patriam adjuvaret* pro *patriam adjuvit:* at hoc temere fieri potuit, illud indicat factum eſſe cogitate et poſt deliberationem; ſic *illis malis occurrendum ſtatuit* pro *occurrit;* ſic ap. Virgil. Aen. IIII, 475 *decrevit mori* de Didone pro *voluit:* at *velle* poteſt temere accidere; gravius ergo *decrevit.* d) *conſuetudinis*, v. c. aliud eſt *benefacere ſolebat*, aliud *benefaciebat*, illud gravius: ſic *Verres jus vendere ſolitus eſt* gravius dicitur quam *Verres jus vendidit;* hoc indicat, eum fortaſſe ſemel vel interdum id feciſſe, illud declarat, eum perpetuo ita egiſſe. Cic. Roſc. Am. 45 non procul ab in. de Chryſogono, potente illo Sullae liberto, a quo paulo ante quaeſierat, cur bona Roſcii venierint, cur tantulo? etc. ita pergit: *Quae omnia ſi, quemadmodum ſolent liberti nequam et improbi facere, in patronum ſuum voluerit conferre, nihil egerit:* pro *Quae omnia ſi, quemadmodum faciunt liberti nequam* etc. At *ſolent facere* indicat hunc morem eſſe libertinorum nequam, nec aliter ipſos agere poſſe: gravius ergo quam *faciunt:* hoc enim indicaret, eos *interdum* tantum ita facere. — Et ſunt alia multa, quae huc referri poſſint. Unum *poſſe* addam, quod Cicero cum ſumma gravitate adjecit Act. I in Verr. 16. Loquitur ibi in genere de judiciis, quae tum invidia premebantur, quia credebantur judices pecunia facile corrumpi et improbiſſimos homines abſolvere. Dicit: *Nulla eſt enim laus, ibi eſſe integrum, ubi nemo eſt, qui aut poſſit aut conetur corrumpere* pro *ubi nemo eſt, qui corrumpat:* at gravius *poſſit aut conetur;* quod indicat, judices facillime corrumpi poſſe, modo aliquis eos corrumpere *poſſit*, h. e. pecunia ſit inſtructus ad corrumpendos, vel *conetur* h. e. *velit.* Et ſtatim: *in hoc homine ſtatuetur, poſſitne, ſenatoribus judicantibus, homo nocentiſſimus pecunioſiſſimusque* (i. e. Verres) *damnari* pro *In hoc homine judicabitur, an vos judices, cum ſitis ſenatores, Verrem nocentiſſimum et ſimul pecunioſiſſimum damnaturi ſitis.* At quanto gravius *poſſitne damnari*, quaſi damnatio pecunioſorum hominum inter res pertinuerit, quae fieri nullo modo poſſent, quae maximis cum difficultatibus conjunctae eſſent. Sic ideae *laetitiae dolorisque* et aliae facile addi poterunt.

6) Adjicitur verbum *ſum*, it. *reperior*, *invenior:* v. c. pro *quis neſcit* dicitur gravius *quis eſt, qui neſciat?* ut etiam in noſtra lingua *Wer iſt wohl, der nicht wiſſen ſollte* gravius eſt quam *Wer weis nicht?* Hoc debebant tirones mature diſcere, ne deinde crederent, *quis eſt, qui neſciat* ſignific

idem quod *quis neſcit;* atque illud tantum *elegantius* (ſic enim loquuntur) dictum eſſe. Sic *quid eſt quod fleas* gravius eſt quam *quid fles?* Sic pro *Quis non credit, cui ignotum eſt, quis dubitat* etc. gravius dicitur: *Quis eſt, quin credat, cui ignotum ſit, qui dubitet* etc. Sic pro *nemo credit, dubitat* etc. gravius dicitur: *Nemo eſt,* vel *reperitur* ſ. *invenitur, qui credat, dubitet* cet. Cic. ad Div. VIIII ep. 14 §. 11 *Quis erat, qui putaret, ad eum amorem, quem erga te haberem, poſſe aliquid accedere?* pro *Quis putabat* vel *putaret:* at illud gravius. Cic. Divin. in Caecil. 7 *Sunt multa, quae Verres in me eſſe arbitratur, quae ſcit in te, Q. Caecili, non eſſe* pro *multa Verres in me eſſe arbitratur* etc., at illud gravius. Cic. Fontej. 14 *praeſertim cum tot res ſint, quae veſtris animis pro hujus innocentis ſalute ſupplicent* pro *praeſertim cum tot res veſtris* etc. Cic. Verr. I, 3 in. *Rapiunt eum* (Verrem) *ad ſupplicium dii patrii, quod iſte inventus eſt, qui e conſpectu parentum abreptos filios ad necem duceret* cet. pro *quod iſte e conſpectu parentum abreptos filios ad necem duxit.* Sic in epiſtola Sulpicii ad Cic. in Cic. ep. ad Div. IIII ep. 12 §. 6 de Marcelli caede: *et, cui inimici propter dignitatem pepercerant, inventus eſt amicus, qui ei mortem adferret:* gravius dictum quam *et, cui inimici — pepercerant, ei amicus mortem adtulit.*

7) Adjiciuntur et alia vocabula, quae vulgo *ſynonyma* vocantur, vel potius junguntur plerumque per copulam *et, ac,* cet. (quae tamen interdum ob gravitatem abjicitur) ad ideae alicujus gravitatem adjuvandam. Vocantur ſynonyma, quia eorum ſignificationes nonnunquam difficile eſt inter ſe diſcernere. At nulla vocabula addenda ſunt ejusdem ſignificationis, quae proprie et accurate ſynonyma adpellantur: hoc enim foret nugas proferre et vocabulis ludere. Semper iſta vocabula, quibus una eademque idea exprimi vulgo creditur, debent inter ſe differre ſignificatione, ſaltem quodam modo. Nam, etſi interdum neſcimus, qua ratione duo vocabula inter ſe proprie differant, tamen ſentimus, ſi quidem linguam callemus, eas differre: et hoc in his tenebris ſufficere debet. Hinc patet, non tam unam ideam duobus vel pluribus vocabulis exprimi, quam totidem ideas fieri, quot ſint vocabula, ut adeo haec ſynonymorum conjunctio proprie ad incrementum idearum atque recte ad gravitatem pertineat. Dixi de hac adjectione vocabulorum latiſſime in P. I c. 9 de *copia dicendi* Sect. 2 p. 397 ff.: quo lectores rejicio. — Hic tantum ſummatim loquar. Differre igitur iſta vocabula debent vel tropo vel gradu vel alia ratione, ut v. c. jungi poſſint

duo

duo vocabula, quorum alterum indicet *cauſam*, alterum *effectum* vel ſaltem aliquam *conſequentiam;* alterum *Genus* vel *Totum*, alterum *ſpeciem* vel *partem*, ac, ſi plura vocabula ſunt, *partes;* alterum ſit *proprie*, alterum *tropice* poſitum, vel alterum ex hoc, alterum ex illo tropo arceſſitum; alterum ſit *negative*, alterum *adfirmative* poſitum; alterum altero denique ſit ſaltem *fortius*. — Poſſunt quoque tria et plura ita jungi. Sed ſemper haec ratio eſt tenenda, ut fortius languidiori aut minus forti poſtponatur. V. c. Cic. Verr. I, 2 extr. *Mihi pro cetera ejus audacia atque amentia ne hoc quidem* (ſcil. quod adeſt) *mirandum videtur.* Sic ibid. cap. 1 in. *quod nemo quemquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur* etc. et paulo ante: *quod iſte certe ſtatuerat et deliberarat* etc., ubi *deliberarat* per ſe abeſſe poterat; cap. 2 extr. *multa impie nefarieque commiſit;* cap. 3 in. *ſine furore atque amentia non ſinunt.* Cic. Agr. II, 11 extr. *Reges conſtituuntur, non decemviri, iique ab his initiis fundamentisque naſcuntur, ut — omne veſtrum jus, poteſtas, libertasque tollatur:* ubi primum *initiis fundamentisque*, quae per ſe parum inter ſe differunt, deinde *jus*, *poteſtas*, *libertasque* junguntur. Cic. Phil. II, 25 in. *Veniſti Brundiſium in ſinum quidem et in amplexum tuae mimulae.* Ibid. *Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate tantum vini — exhauſeras.* Ibid. cap. 44 *Eripiet, extorquebit tibi iſta populus romanus* etc., ubi *extorquebit* gravius eſt quam *eripiet*. Cic. Marc. 1 *Dolebam enim et vehementer angebar* etc. Ibid. paulo ante: *tam inuſitatam inauditamque clementiam,* ubi etiam *manſuetudinem*, *clementiam*, *rerum omnium modum* et *ſapientiam* conjungit, quae parum inter ſe differunt, ſed differunt tamen proprie. Ibid. cap. 2 *illo aemulo atque imitatore ſtudiorum meorum* etc.: ubi *aemulus* ab *imitatore* parum differt. Ibid. cap. 3 *debilitari frangique:* ibid. *At vero cum aliquid clementer, manſuete, juſte, moderate, ſapienter factum — audimus* etc. Ibid. Catil. I, 2 extr. *te ſpeculabuntur atque cuſtodient.* Ibid. cap. 5 *Non feram, non patiar, non ſinam:* quae quomodo differant, latet: ſic Cic. Catil. II, 1 *Abiit, exceſſit, evaſit, erupit.* Cic. Act. I in Verr. 15 in. *cui loco — conſulite ac providete:* et ſtatim: *Itaque a populo romano contemnimur, deſpicimur;* quae duo parum inter ſe differunt; addit tamen ſtatim: *gravi diuturnaque jam flagramus invidia.* Cic. Verr. I, 11 *ſi me non omnes noti ignotique monuiſſent, id agi, id cogitari, in eo laborari, ut* etc., ubi *laborari* gravius quam *agi*, *cogitari*. Cic. Verr. III, 31 *Ita ab una civitate vi, minis, imperio, injuria-*

juriaque praetoris eripiuntur etc., ubi *vi*, *minis*, *imperio*, *injuria* inter ſe differunt. Cic. Verr. V, 37 extr. *victa atque ſuperata eſt.* Et ſic ſexcenta alia. — Sed in his exemplis videmus, niſi nimio in Ciceronem amore vel nimia potius ſuperſtitione capti ſumus, nonnulla eſſe, ubi vocabula jungantur, quae plane inter ſe non differant: v. c. *non feram*, *non patiar*, *non ſinam:* ſic et *abiit* et *exceſſit* eadem ſunt: Catilina enim *abiit* Roma, atque ita *exceſſit.* Redundant igitur iſta vocabula; et hactenus vitioſa ſunt. Quia tamen ex fervore animi proveniunt, propterea ignoſcenda, imo, quia haec redundantia fervorem animi indicat (nam homo commoto animo plura loquitur, quam neceſſe eſt), hactenus quoque gravitati ſerviunt quodam modo. Nam ſaepe auditoris animus commovetur etiam animum oratoris commotum eſſe animadvertens. Attamen malim noſtros oratores hodie abſtinere tali redundantia. Gravitas enim dicendi maxime gravitate idearum rite declaranda conſtare debet. Add. ſeq.

8) Adjicitur interdum, fervore animi impellente, vocabulo vocabulum, cujus idea plane redundat et otioſa eſt, et tantum hactenus gravitati dicendi prodeſt quodam modo, quia auditor vel lector inde ſentit, animum dicentis ſcribentisve valde commotum eſſe vel fuiſſe. Vocatur vulgo *pleonaſmus*, graeco nomine, hoc eſt *redundantia:* v. c. *his oculis vidi, his auribus audivi:* ubi *his oculis* et *his auribus* abeſſe poterat. At fervor animi cumulare gaudet vocabula. Sic Aeneas ap. Virgil. Aen. IIII, 359 loquens cum Didone eique narrans, ſe Mercurii voce juberi Carthagine abire ait: *vocemque his auribus hauſi*, ubi *his* per ſe abeſſe poterat. Sed ſic ſolent homines vel incitate vel valde adſeveranter cum aliis loquentes et timentes, ne ſibi non fides habeatur. Sic et noſtri: *Ich habs mit meinen eignen Ohren gehört*, *mit meinen eignen Augen geſehen.* — Referri huc poſſe paulo ante (n. 7) ex Cicerone memorata: *non feram*, *non patiar*, *non ſinam: abiit*, *exceſſit*, jam ibi monuimus.

XXXIII) *Mutatio unius enuntiationis in plures:* diutius enim immorando iisdem ideis fiunt hae graviores. Dictum hac de re eſt ſupra in P. I cap. 9 de *copia dicendi* Sect. 3 p. 429 ff.

Fit hoc 1) quando, pluribus ſubjectis commune praedicatum habentibus, ſingulis ſuum praedicatum tribuimus: v. c. pro *Colophonii, Chii, Salaminii, Smyrnaei dicunt, Homerum eſſe ſuum civem* Cicero Arch. 8 dixit: *Homerum Colophonii*

Digitized by Google

lophonii civem eſſe dicunt ſuum, Chii ſuum vindicant, Salaminii repetunt, Smyrnaei vero ſuum eſſe confirmant. — Hoc fit in primis in partitione, v. c. pro *Omnes lugent mortem Clodii* Cicero dixit Mil. 8, *Luget ſenatus, moeret equeſter ordo, tota civitas confecta ſenio eſt, ſqualent municipia, adflictantur coloniae, agri denique ipſi* etc. 2) quando ſubjecto plura praedicata pro uno tribuimus, v. c. pro *Deus nobis vitam, ſanitatem, parentes dedit* dici poteſt *Deus nobis vitam dedit, nos ſanitate frui juſſit, nobis parentes donavit* etc. Id quod fit in primis in partitione, v. c. pro *Deus nobis multa et magna beneficia dedit* dicitur *Deus nobis vitam dedit, ſanitate nos frui juſſit, neceſſitati noſtrae conſuluit, commoditati adeo et voluptati noſtrae proſpexit* etc. 3) praeponenda cauſa: v. c. pro *Deus omnia efficere poteſt* dicitur *Deus tanta eſt potentia, ut omnia efficere poſſit.* 4) addendo effectu: v. c. pro *Deus eſt valde potens* dicitur *Deus eſt tam potens, ut nihil ſit, quod efficere nequeat.* 5) conjungendis duabus per copulam *et* (vel etiam ſine ea) enuntiationibus, quarum alterutra ſufficiebat: v. c. Cic. Catil. II, 4 *Non eſt jam lenitati locus: ſeveritatem res ipſa flagitat:* ubi prior eſt negativa, altera adfirmativa. Cic. Roſc. Am. 24 *Sua quemque fraus* (i. e. maleficium) *et ſuus terror maxime vexat, ſuum quemque ſcelus agitat amentiaque adficit.* 6) addenda enuntiatione cauſam vel conſilium, quo res ſuſcipitur, indicante. V. c. Cic. Roſc. Am. 25 *Qui cum intelligerent, nihil eſſe tam ſanctum, quod non aliquando violaret audacia, ſupplicium in parricidas ſingulare excogitaverunt: ut, quos natura ipſa retinere in officio non potuiſſet, ii magnitudine poenae maleficio ſubmoverentur.* Verba: *ut quos natura — ſubmoverentur* indicant cauſam et conſilium, quo ducti Romani excogitaverint illud ſupplicium ac per ſe abeſſe poterant; ſed addita augent gravitatem rei. 7) addenda enuntiatione indicante id, quod ex re colligi poſſit, v. c. Cic. Agr. II, 5 de Rullo: *Iam deſignatus alio vultu, alio vocis ſono, alio inceſſu eſſe meditabatur, veſtitu obſoletiore, corpore inculto et horrido, capillatior quam ante, barbaque majore: ut oculis et adſpectu denuntiare omnibus vim tribuniciam et minitari reipublicae videretur.* — Plura exempla et ſimul plura genera enuntiationum addendarum reperies in dicto cap. 9 Part. I.

XXXIIII) *Crebra repetitio copulae tum inter ſingula vocabula tum inter membra et enuntiationes.* Vocatur vulgo *polyſyndeton*, et ſic Quintilianus vocat VIIII, 3:

vel *polyſyndeta* i. e. ad verbum *ſaepe juncta*, int. membra vel vocabula. — Videtur hujus repetitionis hic uſus eſſe, ut, in recitandis multis rebus, earum multitudo major adpareat: nam, quo diutius in enumerandis rebus verſamur, eo plures videntur eſſe: v. c. *Deus nobis vitam et ſanitatem et pacem et mentem dedit.* Cicero ſaepiſſime ita.

V. c. Verr. II, 5 *quo reliquae tot et tantae et tam graves civitates, tota denique Sicilia plus auctoritatis apud vos haberet;* ubi prius *et* abeſſe poterat. Roſc. Am. 5 extr. *ab initio, res quemadmodum geſta ſit, vobis exponemus, quo facilius et hujus hominis innocentiſſimi miſerias et illorum audaciam cognoſcere poſſitis et reipublicae calamitatem.* Mil. 11, ubi de jure ſe a vi defendendi loquitur: *Sin hoc et ratio doctis et neceſſitas barbaris et mos gentibus et feris natura ipſa praeſcripſit, ut omnem ſemper vim — a corpore, a capite, a vita ſua propulſarent.* In hoc loco ſunt *polyſyndeta* et *aſyndeta:* Quae quia utraque gravitatem adjuvare dicuntur, quaeritur, quomodo differant. — Videntur *aſyndeta* valere in rebus *celerrime* ad praeſcriptum fervidi animi recitandis; *polyſyndeta* in rebus tardius recenſendis, ut earum multitudo ac ſimul pondus non modo ſentiatur, ſed etiam cogitetur: *aſyndeta* opprimunt mentem et animum ita, ut hic ardeat ante, quam illa cogitare rite coeperit; *polyſyndeta* demonſtrant rem et menti tempus relinquunt ad conſideranda dicta: ut igitur *aſyndeta* ad incitatiorem gravitatem, *polyſyndeta* ad moderatiorem, pertinere videantur.

XXXV) *Collocatio vocabulorum gravis* h. e. talis, ut vocabula eo ordine ponantur, quo majorem vim exſerere poſſint. Dixi hac de re in cap. 1 de *perſpicuitate*, Sect. 24 p. 624 ſſ. et in primis n. 2 a) p. 626 ſſ., quia et ad hanc referri poteſt. Et ſuus quemque ſenſus docere debet, quem locum quodque verbum occupare debeat. Hic igitur ſenſus docet, *verbum grave* interdum *praeponi* aliis, interdum *poſtponi.*

1) *Praeponitur verbum gravius.* V. c. *Civis romanus ſum,* non *ſum civis romanus*, clamat ille Gavius Cic. Verr. V, 62, cum cruci adfigebatur. Sic Cic. Agr. II, 17 *grave eſt*

eſt enim nomen imperii, non ***nomen imperii eſt grave.*** Sic Cic. ad Div. II ep. 4 §. 6 ***Eſt tibi gravis adverſaria — incredibilis exſpectatio*** pro ***exſpectatio eſt tibi gravis*** cet. Ibid. 2 ***Gravi teſte privatus ſum*** etc., non ***teſte gravi.*** Ibid. ep. 11 §. 2 ***Mirum me deſiderium tenet urbis*** etc., non ***deſiderium urbis mirum:*** Cic. ad Div. V ep. 21 in. ***Gratae mihi tuae literae fuerunt:*** et ſic in multis millibus. Cf. ſupra cap. I de perſpic. Sect. XXIIII, 2. — Omnis gravitas pendet a contextu: neque igitur certa regula dari poteſt: v. c. ***magnum tuum eſt facinus*** et ***facinus tuum eſt magnum*** recte dici et cum gravitate dici poteſt; interdum prius, interdum poſterius, eſt gravius, v. c. ſi quis de ſuo facinore loquitur et id pro vili habet, cum magnum ſit, dicere ei debeo: ***magnum tuum eſt facinus:*** hic ***magnum*** eſt primaria notio, per quam τὸ ***vili*** ſtatim refellere volo; contra, ſi cui dico, eum facinus commiſiſſe et hoc facinus eſſe magnum, dicere debeo: ***facinus tuum eſt magnum:*** hic τὸ ***magnum*** praemitti non opus eſt. Hic ubique videndum, ut, ſi qua idea gravior eſt, et lector auditorve ad eam prius reſpicere debet, ea aliis praeponatur. Pertinet huc nobile illud: ***ſtetit ſoleatus praetor populi romani cum pallio purpureo*** cet. Cic. Verr. V, 33.

2) ***poſtponitur*** ſaepe ***verbum gravius:*** in primis ad exſpectationem auditorum et lectorum opprimendam: atque ita vocabulum extremum ſententiae, ſi quidem forte eſt, ceteris vocabulis praecedentibus addit aliquid fortitudinis et gravitatis. Deinde eſt naturae conſentaneum, a tenui initio incipere et cum gravitate deſinere: hinc in fine ſententiae exſpectatur aliquid majus et gravius. Cicero ſic millies. V. c. Verr. I, 3 in. ***Agunt eum*** (Verrem) ***praecipitem poenae civium romanorum: quos partim ſecuri percuſſit, partim in vinculis necavit, partim implorantes jura libertatis et civitatis in crucem ſuſtulit.*** Grave eſt ***percutere civem romanum ſecuri:*** at hoc ſaepe factum eſt v. c. in caſtris: gravius eſt cives ***in vinculis necare;*** graviſſimum omnium eſt ***in crucem illos tollere:*** quae eſt ſervorum poena: atque adeo in crucem tollere eos, qui provocabant ad jura libertatis et civitatis v. c. ad legem Porciam. Recte ergo poſtpoſuit ***in crucem ſuſtulit.*** Cic. Philipp. II, 25 ***quid ego iſtius decreta, quid rapinas, quid hereditatum poſſeſſiones datas, quid ereptas proferam?*** ubi ***ereptas*** eſſe gravius verbum quam ***datas*** manifeſtum eſt. Ibid. paulo ante objicitur Antonio ***in urbe auri, argenti, maximeque vini direptio:*** hic ***vinum*** occupat ultimum locum, quia oſtendere ibi vult Cicero, Antonium fuiſſe vinolentum et omnibus voluptatibus addictum. Hinc patet, gravitatem verbi ſae-

bi ſaepe a contextu pendere: nam in alio contextu idea *auri* fortaſſe fuiſſet gravior quam idea vini. Pertinet huc etiam arctior conjunctio vocabulorum graviorum, de qua ſupra dixi n. XXVIII, v. c. *qui alios ſtudet fallere, fallitur ipſe.*

XXXVI) *Clauſula gravis abſolutae ſententiae.* De hac re ſupra dictum eſt P. I c. 6 de *numero* p. 283 ſſ.: nam ad eum vulgo illa clauſula refertur.

Gravitas hujus *clauſulae* conſiſtit in eo, 1) ut longius vocabulum claudat ſententiam perfectam et abſolutam, v. c. *amandavit, videatur, videretur* etc. 2) ut ſyllaba paenultima hujus ultimi vocabuli longa ſit, v. c. *amandavit, fateatur, fateretur, videatur* etc.: ſic Cic. Fontej. 15 in. *retinendos putetis.* 3) ut huic paenultimae ſyllabae inſit vocalis ſonora, qualis eſt *e, o, a:* in quibus eminet *a:* v. c. *amandatus* pro *dimiſſus, fateatur, exiſtimatis, credatis, exiſtimavit, profligavit, amavit, navigavit* etc. Sed haec tria ſupra P. II. c. 1 ſect. 24 p. 629 ſ. monui magis ad perſpicuitatem quam ad gravitatem et magis ad dicendum quam ad ſcribendum pertinere. Lector non tam curat, qualia vocabula in ſententiae fine ſint, quam auditor; qui ſi unam ſyllabam vel duas non audit, totum vocabulum praetermiſſum eſt. Ultima ſyllaba plerumque in dicendo perit; jam, ſi praecedens etiam periret, totum vocabulum negligeretur: hinc decet, paenultimam ſyllabam praeditam eſſe vocali ſonora, ut haec ſaltem ſervetur. Iam, quo longius tale vocabulum eſt, eo minus timendum eſt, ne aures auditoris praetervolet. Quod Cicero clauſulae tantam vim tribuit, non mirandum eſt, cum a Graecis ita ſit edoctus: hinc, cum Cicero Orat. 63 dicit in Carbonis verbis *Patris dictum ſapiens temeritas filii comprobavit* per vocabulum *comprobavit* maximum populi clamorem excitatum eſſe, hoc ipſius opinioni de vi ſumma clauſulae convenit: at hunc clamorem ex alio fonte exſiſtere potuiſſe credibile eſt. Legenda ſunt, quae hanc in rem in cap. de *numero* p. 286 ſ. dixi. 4) quando ultimum ſententiae abſolutae membrum paulo longius redditur, quod facile fit per *copiam* dicendi ſupra p. 280 ſſ. explicatam, v. c. adjectione ſynonymorum, ut *victa atque ſuperata* pro ſolo *victa;* inprimis adjectione unius vel plurium vocabulorum graviorum, ut Cic. Catil. I, 13 *gravius vehementiusque adflictantur:* Ibid. *omnia patefacta, illuſtrata, oppreſſa, vindicata eſſe, videatis;* vel adjectione verbi ad verbum, v. c. *faciendum putavit*

Digitized by Google

tavit pro *fecit*, *retinendas putavit* pro *retinuit*; ſic Cic. Manil. 1 *tribuendum cenſuerunt* pro *tribuerunt*; Cic. Verr. V, 37 in. *penetrare coeperunt* pro *penetrarunt* etc.

XXXVII) *Concinnitas membrorum*, quae *numerorum oratoriorum* ſeu *numeri oratorii* nomen optimo jure gerit. Cernitur in eo, ut ſingula membra, in primis ſibi contraria, vel pari longitudine vel ſaltem idearum numero ſibi reſpondeant. Non negari poteſt, hanc aequalitatem membrorum aliquid gravitatis continere: quemadmodum in cantando, numeros muſicos *(den Tact)* obſervare eſt gravius, quam eos, more puerorum, negligere. Hic ad ſenſum cujusque provoco, ne explicare rem cogar. Exempla ſupra dedi in P. I c. 6 Sect. 3 p. 275 ſſ., ubi de tota re latiſſime actum eſt.

V. c. *non opinione, ſed per argumenta adductus feci* non graviter h. e. non gravi homini convenienter dictum eſt: gravius erit: *non opinione ſed argumentis* etc. — Sic *Non opinionis levitate ſed argumentis ductus feci* minus graviter dictum: gravius eſt: *Non opinionis levitate ſed argumentorum gravitate adductus feci.* — Sic *non opinionis levitate ſed argumentorum gravitate ductus feci* minus graviter dictum eſt, quia τῷ *ductus* nihil reſpondet in priori membro. Ergo dicas: *non opinionis levitate abreptus ſed argumentorum gravitate motus feci:* et ſic porro: quo longius progrederis in uno membro, eo longius quoque in altero progredi decet, ut aequalitas, ſi quidem fieri poteſt, ſervetur. — Si tamen ob defectum vocabulorum aliamve cauſam fieri non poteſt, ignoſcendum eſt inaequalitati membrorum, modo gravitas idearum ſibi conſtet. Cicero enim ſaepe neglexit iſtam aequalitatem: at, ubicunque potuit, fere ſervavit. V. c. Mil. 4 *Eſt haec non ſcripta, ſed nata lex:* hic opponit *ſcripta et nata:* recte. Si dixiſſet: *Eſt haec non ſcripta ſed hominum animis innata lex*, peccaſſet: ſic peccaſſet, ſi dixiſſet: *Eſt haec non a majoribus ſcripta ſed nata lex:* quia illic membrum poſterius hic prius paulo longius foret. Cic. ad Div. VI ep. 2 §. 5 *Si armis aut conditione poſitis aut defatigatione abjectis aut victoria detractis civitas reſpiraverit.* Recte: opponuntur enim ſibi *conditione poſitis*, *defatigatione abjectis*, *victoria detractis*, tria ſubſtantiva, tria participia. Cic. Orat. I, 9 *Quis enim tibi hoc conceſſerit*, — *initio genus huma*

humanum in montibus ac ſylvis diſſipatum, non prudentium conſiliis compulſum potius quam diſertorum oratione delinitum, ſe oppidis moenibusque ſepſiſſe? Egregie. Opponuntur ***prudentium conſiliis compulſum*** et ***diſertorum oratione delinitum:*** conveniunt ***prudentium*** et ***diſertorum, conſiliis*** et ***oratione, compulſum*** et ***delinitum.*** Vid. plura memorata cap. 6 de ***numero*** Part. I.

XXXVIII) *Delectus literarum et ſyllabarum.*

Hoc ſaltem multi gravitatem dicendi adjuvari putant. 1) ***literarum:*** v. c. elementum *R* putant convenire rei atroci, triſti, terribili: hinc vocabula talia, v. c. ***terror, horror, horrendum*** etc., in tali re praeoptanda cenſent. Hinc Virgilius Aen. IIII, 181 Famam ***Monſtrum horrendum*** adpellans creditur hoc de induſtria feciſſe. Quis hoc certo adfirmare auſit? Quodnam aliud quaeſo vocabulum pro τῷ *horrendum* uſurpare potuiſſet? Vocabula talia, in quibus *R* eſt, caſu exſtiterunt vel ii, qui illa formarunt, in ea re reſpexerunt ad aliquid horrendi: ut adeo a poſteris, qui originem primam vocabulorum neſciunt, pro vulgaribus haberi ſoleant. Et ſunt alia vocabula, elemento *R* inſtructa et ea innumerabilia, in quibus nihil horrendi eſt, v. c. ***fortuna, aratrum, carmen, erga, margo, formoſus, dormio, ratio, merum, poſteri, ſero, currus, curriculum, curro, curare, ros, roſa, auris, aura, aurum, veritas, garrio, amor, rubor, honor*** etc. — Equidem puto, priſcos omnem gravitatem in ideis, non in ſono vocabulorum, poſuiſſe; ut taceam, nos ne ſatis quidem pronuntiationem priſcorum noſſe. Ac, ſi quis mihi ***obitum liberorum meorum nuntiat***, nonne is aeque triſtis nuntius eſt, ac qui ***mortem eorum?*** licet in vocabulo ***mortis*** inſit *R*, in vocabulo ***obitus*** non ſit. 2) ***ſyllabarum.*** Cicero pedes poeticos alios aliis putat eſſe graviores, ſed ipſe incertus eſt, ut ſupra in cap. de *numeris oratoriis* p. 287 ſſ. monui. — Et quis in tali re, quae ab aurium iudicio pendet, non incertus eſſe cogitur? Quanto incertiores nos ſimus neceſſe eſt, qui ne ſciamus quidem ſatis, quomodo Romani ſua verba pronuntiarint. — Putant nonnulli Virgilium verſu illo lento Georg. IIII, 174 ***Illi inter ſeſe magna vi brachia tollunt*** exprimere ***voluiſſe*** Cyclopum operam difficilem et tarditatem quandam, cum tamen addatur ***magna vi*** et Cyclopes tali labori maxime pares fuiſſe credibile ſit: — ſic Virgilius alibi verſu celeri ***Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campum*** Aen. VIII, 596 creditur a nonnullis ***celeritatem*** quandam expri-

Digitized by Google

exprimere ſtuduiſſe. Si Virgilius hoc de ſe dixiſſet, crederem. At, quantum ego Virgilium novi, hic videtur mihi omnem gravitatem dicendi in idearum gravitate, non verborum inani ſono, poſuiſſe. Ac reperiuntur multi verſus in Virgilio, ubi de re celeri vel laeta ſpondei, de re tarda vel triſti dactyli, uſurpantur, ut vel hinc adpareat nihil certi definiri poſſe: v. c. *Tityre tu patulae recubans* etc. Virg. Ecl. I, 1: *Talia voce refert* Aen. I, 212: *Multa gemens* Ibid. 469: *Illic res laetae* Aen. II, 783: *Dejecit ſaxum* VIII, 226: *Invadunt urbem* II, 265: *Caeduntur vigiles* Ibid. 266 etc. Ac profecto, quae gravitas in ipſo ſono verbi ineſſe poteſt? cum omnis gravitas, omnis laetitia, omnis triſtitia, quae in ſono ineſſe vel inde oriri videtur, ex ideis quibusdam, quae cum ipſo ſono conjungi ſolent vel conjunctae aliquoties ſunt, exſiſtere ſoleant. V. c. idem ſonus campanarum interdum eſt triſtis, interdum laetus, ut vulgo loquuntur, interdum habet aliquid magnifici, prout res eſt, quae iſto tempore cogitatur. Tempore, quo liberi noſtri ad ſepulturam efferuntur, ſonus campanarum eſt triſtis: alio tempore eſt laetus, v. c. quando feſtus quidam dies isque ſolennis et memorabilis celebratur etc. Si quis tamen ſono vocabulorum h. e. certis literis et ſyllabis gravitatem dicendi adjuvare poſſit, ejus ſtudio non invidebo: et forſitan interdum coram plebe aliquis illarum uſus eſſe poteſt: ſic Cicero forſitan illis pedibus poeticis, de quibus loquitur, interdum uſus eſt in concionibus. — Attamen tutius eſt in idearum gravitate gravitatem dicendi quaerere. Ac profecto, ſi quis ideam aliquam magnam per alias multas ideas ſecundarias explicare ſtudet et his ideis omnibus verborum ope apte exprimendis intentus eſt, is, dum illas cogitat, vix poteſt de literarum elementis, ſyllabis et earum ſono, cogitare. Ad hoc ei tempus non ſuppetit. Atque adeo, ſi de literarum et ſyllabarum delectu diu et anxie cogitaret, nonne interea illae ideae omnes effugerent? Nam, ut ferro candenti utendum eſt, e proverbio vulgari, ſic ingenio utendum eſt, dum fervet, hoc eſt, dum ideas ſuppeditat. Hae non ſunt ſemper in noſtra poteſtate. — Hinc vix crediderim Virgilium de literarum et ſyllabarum ſono cogitaſſe; quia tam egregiam Aeneida ab eo tum non accepiſſemus.

XXXVIIII) *Vocis gravitas* in dicendo multum valere ſolet. — Sunt, qui ea vocis modulatione uti ſciant, ut verbis, non gravitatem ſpirantibus, aliquid gravitatis, ſaltem coram plebe, addere ſciant: quanto magis in rebus

bus ac verbis gravitate vere ornatis? Demoſthenes et Cicero hoc ſatis ſuperque ſuis exemplis demonſtrant. Quod vox in dicendo, id quodam modo efficiunt in ſcribendo ſigna quaedam diſtinctionis, v. c. *ſignum interrogationis*, *exclamationis*, *parentheſeos* etc. — In primis huc pertinet lineola illa transverſa, qua utuntur hodie ad gravitatem quandam indicandam vel potius abutuntur. Recte uti ea poſſumus ad *reticentiam* ſeu *apoſiopeſin* indicandam: modo ne nimis ſaepe fiat: hoc repugnaverit naturae. Animus valde commotus, qualis in *reticentia* eſſe ſolet, non diu manet tantopere commotus, ſed mox deferveſcit. — Editores priſcorum in locis, quibus talis *reticentia* ineſt, non ponere talem lineolam transverſam miror: nam tali modo lectoribus iſta *reticentia* facilius et celerius adpareret.

Haec de *gravitate* dicendi. Poſſint plura addi: ſed, qui ſubſidiis illis remotioribus inſtructus eſt et aliquot Ciceronis orationes, v. c. Verrinas, Manilianam, Agrariam ſecundam, Catilinarias, Sextianam, Milonianam, Philippicam ſecundam etc.; it. orationes Livianas legit, is facile, ſi hoc conſilium ſerio ſequitur, plura ad gravitatem dicendi pertinentia reperire poteſt. — Ad *gravitatem dicendi*, referri quoque poſſit *ſublimitas dicendi*, quae eſt ſcientia apte dicendi de rebus ſublimibus h. e. iis, quae propter magnitudinem ſingularem rarae ſunt raroque fiunt inter homines. Dicuntur ſublimes, quia quaſi e circulo mortalium tolluntur, vel quia homines eas patrantes ſe ſupra vulgus tollunt. *Sublimitas* igitur dicendi eſt altior gradus gravitatis: ut adeo eadem, quae in hac obſervantur, in illa obſervanda ſint. Attamen de ipſa, quia mos ita fert, infra in Append. III paucula ſeparatim dicemus.

CAP.

CAP. III

DE SUAVITATE DICENDI

SECT. I

Quid ſit ſuavitas dicendi.

Suavitas orationis *ſ. dicendi* eſt virtus orationis, quae efficit, ut placeamus lectoribus vel auditoribus, atque ita libenter ab iis legamur et audiamur. Intelligitur ergo hic ſuavitas honeſta et honeſto homine digna, non ea, quae cachinnos commoveat etc. Vocari quoque poteſt *gratia*, it. *venuſtas* a *Venere*: haec enim amantes reddit ſuaves, h. e. amor efficit, ut amans amanti placere ſtudeat. Hinc et *Venus* pro *gratia* dicitur; it. *veneres* v. c. *iſta res habet ſuas veneres* h. e. *ſuam gratiam*.

SECT. II

De ejus neceſſitate.

Suavitas orationis et dicenti et ſcribenti ſumme neceſſaria eſt. Ab ea enim pendet omnis adtentio atque hinc perſuaſio. Orator et ſcriptor vult perſuadere, quod maxime fit argumentis: quod ut fiat, debet illa perſpicue explicare, ut auditor vel lector eorum vim intelligat. — Sed quomodo hoc fieri poteſt, ſi auditor vel lector ob injucunditatem dicentis vel ſcribentis non adtente legere, non adtente audire vult? Orator vel ſcriptor vult animos movere. Quod quomodo ſine adtentione auditorum vel lectorum adſequi poteſt?

SECT. III

De fontibus ſuavitatis remotioribus.

Hanc ſuavitatem dicendi nemo conſequitur, niſi 1) eſt ingenio praeclaro et hilari, ut in varias formas ſe vertere, ad auditores et lectores ſe accommodare, ac multa

Digitized by Google

multa quoque, eaque praeclara, comminiſci poſſit, et totum hoc libenter faciat. 2) niſi ſit praeditus doctrina lata et ſubtili, ut multa ſciat, quibus orationem variet, ſententiis priſcis ſaepe alium eumque ſuaviorem veſtitum donet etc. 3) niſi cognoverit animos hominum, ut ſciat, quid iis placeat, quid non. Hic docet experientia, v. c. omne inexſpectatum, omne novum, placere; vulgare, licet praeclarum alioquin ſit, tamen, quia vulgare factum eſt, diſplicere plerumque. Ad illorum igitur guſtum ſe accommodare atque ita aptiſſima quaeque eligere decet. — Multi putant, quidquid Cicero vel aliquis priſcorum dixerit, id per ſe et ubique pulchrum eſſe atque ita omnibus hodie placere debere. Non negandum eſt innumerabilia in illis occurrere, quae pulcherrima et ſint et per omnem aetatem manſura ſint. At hi priſci tamen erant homines, et interdum lapſi ſunt: et, ut quisque eſt ingenioſiſſimus, ita facillime labitur ob fervorem animi, celeritatem cogitandi etc. Ac profecto Cicero protulit dicta, quae ne priſcis quidem ſemper placere potuerint, v. c. *Ius Verrinum* ambigue dictum in Verrinis de *jure*, quod Verres praetor dixit; ubi ſimul reſpicitur ad *jus (Brühe)* ſ. *juſculum* e carne ſuilla factum, quia *Verres* etiam *porcum* ſignificat. Deinde, licet priſci innumerabilia egregie dixerint, tamen nonnulla, quia jam diu ſaepeque jactata ſunt, *gratiam* hodie amiſerunt: nam gratia ſaepiſſime in nova et inexſpectata verborum forma cernitur. Adjuvat et 4) lectio librorum ſuavitate juſta conditorum ita inſtituenda, ut hanc ſuavitatem in noſtram mentem derivemus, eique nos aſſuefaciamus etc.

SECT. IIII

De fontibus ſuavitatis dicendi propioribus.

Iam indicabimus ea, per quae ſuavitas orationis propius *adjuvari* poſſit. Adjuvatur igitur illa

1) *Per-*

Digitized by Google

I) *Perſpicuitate dicendi.* Haec ipſa jam lectori et auditori ſuavis eſt, ut omnis obſcuritas moleſta. Nam primum omnis homo gaudet, ſi quid facile intelligit. Videmus hoc in pueris, laetantibus, ſi rem explicatam ſtatim intellexere. Deinde omnes homines diſcere ſuamque cognitionem augere cupiunt, pauciſſimis forſitan exceptis, qui tamen fortaſſe, ſi maturius, rectius, et cum quadam facilitate ad diſcendum et adtendendum adſuefacti fuiſſent, libenter didiciſſent ac cupiditatem diſcendi imbibiſſent. Nam, quo quis plura didicit, eo plura diſcere cupit: contra, ut quisque pauciſſima didicit, ita pauciſſima diſcere vult: et, quo quis facilius et celerius diſcit, eo facilius et libentius diſcere cupit: cum contra, quo quis difficilius et tardius diſcat, eo difficilius deinde diſcere velit. Obſcuritas multorum magiſtrorum in docendo, itemque oratorum, ut parentum negligentiam taceamus, multos a diſcendo avocat et absterret. Magiſtri, itemque oratores de ſacris rebus loquentes, hoc raro de ſe credunt, ſed malunt cauſam parvorum profectuum, quos diſcipuli et auditores faciunt, in horum vel ſtupiditatem vel ignaviam vel negligentiam vel in aliud quodcunque conferre, quam in ſe, decepti falſo ſyllogiſmo: *Quia nos rem intelligimus vel magiſtri ſumus, hinc perſpicue rem tradere poſſumus* etc. Perſpicuitas eſt lumen orationis: et oratio, omnibus venuſtatibus conferta, tamen ſine perſpicuitate non eſt venuſta. Nam, quod non intelligo, quomodo id mihi placere ac pulchrum eſſe poteſt?

II) *Gravitate dicendi* h. e. quando res ita tractatur, ut ejus magnitudo, magna pulchritudo, turpitudo etc. ſentiatur a nobis noſtrumque animum commoveat. Placet enim nobis commotio animi noſtri: placet oratio, ſi ea nos ad admirationem, ad iram, atque adeo ad miſericordiam rapit. Nam et miſericordia nobis ſuavis eſt. Lacrymae noſtrae nobis interdum placent etc.

III) *Iuſta brevitate* et *juſta copia dicendi* h. e. quando neque nimis multa neque nimis pauca dicimus. Id quod difficile eſt, nec ſine magno judicio et cognitione rei accurata fieri poteſt. *Nimis pauca* dicimus, quando auditor vel lector rem nondum plane intellexit h. e. ita, ut volebamus intelligi. *Nimis multa*, cum plura dicimus, quam ſcire cupit et res poſtulat: v. c. nimis crebra repetitione ejusdem rei vel explicatione rei non neceſſaria etc., quod taedium creat. Voluptatem quandam ſentit interdum et lector et auditor, ſua ſponte reperta ſententia aliqua ſcriptoris et oratoris: et contra aegre fert, ſi ſibi ſingula ac vel minima quaeque ex ordine recenſeantur et late explicentur. Sed hic tamen et materiae et auditorum lectorumque ratio conſulenda eſt diligenter.

IIII) *Modeſte atque adeo demiſſe de nobis ac de noſtris virtutibus et factis loquendo.* Placet hoc auditoribus et lectoribus, qui omnem ſuperbiam et arrogantiam oderunt atque adeo, ſi quis vere ſe laudat, hoc pro arrogantia habent: quia, qui ſe laudat, is, quantum ſibi tribuit virtutis, tantum aliis detrahere videtur. Sic Cicero.

V. c. Roſc. Am. 1 *Credo ego vos, judices, mirari, quid ſit, quod cum tot ſummi oratores hominesque nobiliſſimi ſedeant, ego potiſſimum ſurrexerim, qui neque aetate neque ingenio neque auctoritate ſim cum iis, qui ſedeant, comparandus.* Egregie h. e. humaniſſime dictum eſt: *qui neque — ingenio neque auctoritate* etc.: *ſurrexerim* intell. *ad dicendum*: nam *ſedent*, qui dicere nolunt; *ſurgunt*, qui dicere parant. Ibid. cap. 2 in. *His de cauſis ego huic cauſae patronus exſtiti, non electus unus, qui maximo ingenio, ſed relictus ex omnibus, qui minimo periculo poſſem dicere, neque uti ſatis firmo praeſidio defenſus Sex. Roſcius, verum uti ne omnino deſertus eſſet.* — Huc pertinet, quando de noſtris viribus ac virtutibus dubitanter et cum quadam conditione loquimur: v. c. *ſi quid ſcio, ſi quid valeo* pro *cum multa ſciam, cum valeam* etc. Sic Cic. Arch. in. *Si quid eſt in me ingenii, quod ſentio quam ſit exiguum* etc., ubi tamen proprie dicere vult, ſe omne ſuum inge-

ingenium omnemque omnino eloquentiam ad Archiam defendendum conferre debere. Sic Manil. 1 *ſi quid dicendo conſequi poſſum* etc.

V) *Modeſtia et humanitate erga alios ubique declaranda.* Sic Cicero millies.

V. c. ad Div. IIII ep. 2, ubi Sulpicio, qui a Cicerone conſilium petierat, ita ſcribit §. 3: *quid eſt, quod audeam ſuadere tibi homini ſumma auctoritate ſummaque prudentia?* Egregie *audeam* dicit per modeſtiam ſummam pro *poſſim* aut *velim:* et addit *homini ſumma — prudentia,* in quibus verbis cauſa latet, cur nolit illi conſilium dare. — Ibid. §. 10 *Tu, ſi videbitur, ita cenſeo facias, ut, ſi habes jam ſtatutum, quid tibi agendum putes, in quo non ſit conjunctum conſilium tuum cum meo, ſuperſedeas hoc labore itineris: ſin autem eſt, quod mecum communicare velis, ego te exſpectabo. Tu, quod commodo tuo fiat, quamprimum velim venias* etc. Omnia modeſte. Senſus in univerſum hic eſt: Cicero Sulpicium, ſi idem cum Cicerone conſilium capere velit, rogat, ut ad ſe veniat; ſin minus, ut domi maneat. Haec egregie expreſſit: obſerves hic a) *ſi videbitur* int. *tibi,* h. e. *ſi tibi ita placuerit:* relinquit igitur ejus arbitrio: b) *ita cenſeo facias* pro *ita fac:* c) *ſuperſedeas hoc labore itineris* pro *ne venias ad me:* at egregie ideam *laboris* cum itinere conjuncti intexuit: hinc *ſuperſedeas:* d) *communicare mecum* pro *colloqui:* at illud modeſtius et honorificentius erga Sulpicium, quia illo indicatur, Sulpicium aliquid conſilii habere poſſe, quod proferat: e) *communicare velis* pro *communicare poſſis* vel *communices:* f) *ego te exſpectabo:* quam humane pro *veni ad me!* g) *quod commodo tuo fiat* h. e. *ſine tuo incommodo.* — Ad Div. IIII ep. 3 §. 3 *proſpexi tempeſtatem futuram* (bellum): *neque id ſolum mea ſponte, ſed multo etiam magis monente et denuntiante te:* hic Sulpicio potiſſimum tribuit Cicero, quod proſpexerit illud bellum. — Ibid. §. 10 Sulpicio, quem conſolari, ſed tecte, cupit, haec dicit: *Hactenus exiſtimo noſtram conſolationem recte adhibitam eſſe, quoad certior ab homine amiciſſimo fieres iis de rebus, quibus levari poſſent moleſtiae tuae. Reliqua ſunt in te ipſo* etc., dixit: *hactenus, quoad certior fieres* etc. egregie pro *ut docereris, ut diſceres* etc. — Ibid. §. 13 *Nihil faciam inſolenter: neque te tali vel ſcientia vel natura praeditum hortabor* etc. Non vult *hortari* illum: nam *hortari magnum virum* eſt inſolentis: hortatur tantum fere ſuperior et ſapientior inferiorem. — Sic Ibid. §. 14 *Quare non*

re non equidem te moneo. — Cic. ad Div. V ep. 8 §. 9 *Is enim tu vir es, et eum me eſſe cupio, ut — conjunctionem amicitiamque noſtram utrique noſtrum laudi ſperem fore.* Verba: *et eum me eſſe cupio* valde modeſta ſunt pro *et ego is* (h. e. talis) *quoque ſum* vel *et ego me eum eſſe fateor* etc. Et talia loca ſunt innumerabilia.

In primis in petendo humanitatem ſervare ſtudet: nihil fere petit, niſi ita, ſi fieri poſſit, ſi a dignitate amici non aliena res fuerit etc. Videantur ejus literae commendaticiae, v. c. ad Div. XIII, ubi ſub conditione tantummodo homines commendat eosque adjutos vult: v. c. epiſt. 17 §. 6 addit: *ſi tibi ſit cognitus;* ep. 26 §. 6 *quod commodo tuo fieri poſſet, te uterentur;* et §. 7 *ſi non alienum a tua dignitate putabis eſſe:* ep. 37 extr. *peto a te, ut tantum ei commodes — quantum tua fides dignitasque patietur.* Add. XIII ep. 26 §. 8 *literas ad te a M. Lepido conſule, non quae te aliquid juberent (neque enim id tuae dignitatis eſſe arbitramur), ſed quodam modo quaſi commendaticias ſumſimus.* — Omninoque hinc diſcant tirones, veram amicitiam cum quadam obſervantia nunquam non conjunctam eſſe.

VI) *Obſervanter loquendo de magnis hominibus* omninoque *iis, qui vel meritorum ſplendore vel munerum amplitudine vel generis nobilitate excellunt.* Placet enim hoc vulgo et male audiunt, qui illud negligunt.

Cicero quidem ad Craſſum ſcribens eique ſignificare cupiens, ſe non temere ac repente ipſius amicum factum, hoc ita exprimit ad Div. V ep. 3 §. 6 *De me ſic exiſtimes ac tibi perſuadeas velim, non me repentina aliqua voluntate aut fortuito ad tuam amplitudinem meis officiis amplectendam incidiſſe, ſed, ut primum forum adtigerim, ſpectaſſe ſemper* etc. Hic *amplecti alicujus amplitudinem officiis ſuis* dictum eſt cum ſignificatione magnae obſervantiae pro *amicum alicujus fieri.* Ac ſtatim ibi pergit: *Quo quidem ex tempore, memoria teneo, neque meam tibi obſervantiam neque mihi tuam ſummam benevolentiam ac liberalitatem defuiſſe.* Egregie h. e. humaniſſime et obſervanter dictum pro *neque tibi meum amorem* vel *benevolentiam neque mihi tuum amorem* vel *benevolentiam defuiſſe.* At *ſuam benevolentiam* ſ. *amorem* vocat *obſervantiam:* quod vocabulum includit aliquam *reverentiam* erga ſuperiores reſpondetque noſtro *Reſpect, Ehrerbietung, Hochachtung.* — Et talia innumerabilia in Ciceronis epiſtolis reperiuntur: et

Digitized by Google

et talia interpretes earum diligenter obſervare et explicare debebant: nam, cur interpres in ſolis vocabulis corrigendis, explicandis et auctoritate plurium locorum confirmandis, quae omnia praeclara quoque ſunt, verſari debeat, nullam cauſam video. Veneres Ciceronis debemus ſentire: et inter veneres praecipue pertinent humaniſſime dicta.

Ceterum hinc patet, quanto magis orator res ſacras explicans *de Deo*, *de Ieſu*, *angelis* etc. obſervanter loqui debeat. — Quaeritur ergo, an v. c. de *Ieſu* et *angelis* deminutiva facere debeamus, quod in canticis nonnullis factitatum videmus, v. c. *Jeſulein, Engelein, Engelchen.* Suus quemque ſenſus docere poteſt, hoc dedecere. Quis de ſuo principe ac rege diceret v. c. *mein Fürſtelein*, *mein Herrchen?* Quis hoc non vitio verteret et abjecte dictum eſſe clamaret? Qui iſta per aeſtum quendam amoris defendere conantur, ii cogitent, ne poſſe quidem ullum amorem ſine obſervantia locum habere.

VII) *Leniter loquendo de inimicis noſtris.* Nemo enim liberaliter educatus ruſticitatem in conviciando amat, laudat, nedum audire vel legere cupit.

Cicero, etſi interdum hic peccavit, v. c. in Philipp. ſecunda, nimio Antonii odio ablatus, tamen plerumque iſtam lenitatem prae ſe ferre ſciebat: v. c. ad Div. III ep. 9 §. 3 Appio ſcribit: *intellexique in provincia multos fuiſſe, qui nos, quo animo inter nos ſumus, eſſe nollent:* egregie pro *qui inimicitias inter nos excitarent; qui id agerent, ut ego te et tu me odiſſes.* Sic pro *odiſſe aliquem* dici poteſt *non favere alicui, non nimis ejus eſſe cupidum, non eſſe amicum ejus* etc.

VIII) *Leniter vel tecte vituperandis hominibus.* Vulgo enim placet, ſi vituperationes per ambages quasdam proferuntur.

V. c. Cic. Roſc. Am. 1 patronos cauſarum tum clariſſimos vituperare vult, quod ob Sullae metum defenſionem Roſcii ſuſcipere noluerint. Hoc ita exprimit: *quia, ſi quis iſtorum dixiſſet, — in quibus ſumma auctoritas eſt atque amplitudo, ſi verbum de republica feciſſet, id quod in hac cauſa fieri neceſſe eſt, multo plura dixiſſe, quam dixiſſet, putaretur.* Cic. ad Div. I ep. 8 §. 9 *Amiſſa eſt* (dignitas conſularis) *culpa eorum, qui a ſenatu et ordinem conjunctiſſimum et hominem clariſſi-*

clariſſimum abalienarunt pro *culpa hominum improborum.* — Vel hinc patet, periphraſeos ope tales tectas vituperationes facile concinnari poſſe. Huc pertinet illud Socratis, qui, cum ab adoleſcente quodam petulante colapho percuſſus eſſet: *Video,* inquit, *mihi in poſterum cum galea incedendum eſſe:* pro *tu es homo inhumaniſſimus*, *tu es bellua*, *bos* etc. Huc pertinet illud Siculi ap. Cic. Orat. II, 69, qui, cum ſibi datus eſſet patronus cauſae ſtultiſſimus a Scipione praetore: *Quaeſo,* inquit, *praetor, adverſario meo da iſtum patronum, deinde mihi neminem dederis* (i. e. *des*) pro *iſte patronus eſt nullius utilitatis* vel *ſtultiſſimus.* Huc pertinet, quando de *vinoſo* dicimus: *non eſt inimicus vini;* de vorace: *ſapit ei cibus egregie* etc.

VIIII) *Significando in omnibus, quae ſcribimus vel dicimus, nos eſſe faciles, clementes, manſuetos, juſtos, omniumque virtutum amantiſſimos.* Placet hoc omnibus, atque adeo iis, qui vitiis dediti ſunt. Mirabile eſt, etiam virtutis non amantes tamen libenter audire virtutem laudari, eamque amantibus plerumque favere. In primis placent virtutes beneficae, v. c. liberalitas erga pauperes, miſericordia, clementia erga peccantes etc. Placent propterea Senecae libri:

Sed et Cicero quam facilem, benignum etc., ſe ubique declarat! Quid ſuavius eſt animi grati ſignificatione ad Div. I ep. 1 in. *Ego omni officio ac potius pietate erga te ceteris ſatisfacio omnibus, mihi ipſi* (Al. *ipſe*) *nunquam ſatisfacio* etc.? Indicat, ſe nunquam ſatis officii et pietatis Lentulo, qui ipſum revocandum curaverat, pro hoc ſingulari officio praeſtare poſſe. — Pertinet huc, quando officia promittimus, vid. Cic. epiſtolae libri primi, et ad Div. V ep. 8 §. 11, ubi ait: *polliceor eximium et ſingulare ſtudium in omni genere officii, quod ad honeſtatem et gloriam tuam ſpectat: in quo, etiamſi multi mecum contendent, tamen cum reliquis omnibus tum Craſſis tuis judicibus omnes facile ſuperabo*, et ſic §. 13, 14, 15 *Quamobrem ſatis eſſe hoc* etc.: — et quando dolemus, nos non poſſe alios ſatis adjuvare, v. c. Cic. ad Div. IIII ep. 13 §. 10 *et qui antea — poteram nunc P. Nigidio, uni* etc.; et I ep. 1 in., ubi dicit ſibi vitam ſuam acerbam eſſe, quod non Lentulo tantum operae praeſtare poſſit, quantum Lentulus Ciceroni praeſtiterit. Huc pertinet, quando excuſamus, quae

Digitized by Google

quae aliis ingrata eſſe putamus et addimus, facta eſſe caſu nec noſtra culpa, v. c. Cicero ad Div. III ep. 2 in. Appio, cui ſuccedebat in provincia et qui diutius in ea manere velle videbatur, ſcribit: ***Cum et contra voluntatem meam et praeter opinionem accidiſſet, ut mihi cum imperio in provinciam proficiſci neceſſe eſſet*** etc., ubi notes a) ***contra voluntatem meam*** b) ***praeter opinionem*** c) ***accidiſſet*** d) ***neceſſe eſſet.*** Sic Cicero ad Div. V ep. 8 §. 3 cauſam ſimultatis inter ſe et Craſſum ortae confert in alios et dicit: ***Neque mehercule unquam mihi tui aut colendi aut ornandi voluntas defuit: ſed quaedam peſtes hominum*** (h. e. quidam homines pernicioſi) ***laude aliena dolentium et te nonnunquam a me alienarunt et me aliquando immutarunt tibi.***

X) *Vitandis plebejis vocabulis* h. e. iis, quibus nonniſi plebs uti fere ſolet. Parit enim injucunditatem et ſimul contemtum, ſi quem eodem modo, quo ſola plebs loquitur, loqui audimus: quia videtur unus de plebe eſſe, a qua diſcere nolumus: at orator itemque ſcriptor erudire cupit. Quod licet maxime cadat in linguam vernaculum, tamen et in latina locum habet: quia doctis nota ſunt pleheja vocabula et plebejae dicendi formae latinorum, atque ita non minus contemnunt plebejo more ſcribentem ac dicentem latine, quam in vernacula fieri ſolet. — Qui omnia vocabula e ſcriptoribus priſcis, Cicerone, Plauto etc., promiſcue pro bonis habet et uſurpat, is facile in hoc vitium incidet. Excipiendus tamen eſt, ſi quis hominem plebejum loquentem inducit, v. c. in comoedia: hunc enim decet plebejo more loqui. Ad plebeja pertinent in primis ea, quorum ideae aliquid taedii adferre poſſunt vel ſumtae ſunt a rebus abjectis. Hic uſus conſulendus eſt, itemque ratio auditorum.

XI) *Vitandis vocabulis obſcoenis* h. e. quae auris pudica audire non vult, quia rem vulgarem et naturalem proprie et directe indicant. — Res igitur ſeu idea iſta vel plane omittenda eſt, quod ſaepe fieri licet, vel, ſi minus licet, vocabulis utendum eſt, quae iſtam ideam

Digitized by Google

tecte indicent: quod fit generali modo h. e. vel uno vocabulo generali, v. c. *natura* pro *membro genitali* ap. Cicer., vel generali deſcriptione ſ. periphraſi, v. c. *ire, quo ſaturi ſolent; pars corporis, qua ſedemus; pars, qua viri ſumus* etc. Et, quo tectius talis res indicatur, modo e contextu quodam modo intelligatur, eo ſuavius dici creditur. — An tamen medici ſemper iſtis ſimilibusque vocabulis propriis ſuperſedere poſſint, dubito. Ac profecto ipſas has res earumve ideas non turpes per ſe eſſe manifeſtum eſt, nec nos eas pro turpibus haberemus, niſi mos et educationis ratio quaedam ita ſanxiſſet. Neque ita vocabula ipſa pro turpibus haberemus, niſi vel mos iis aliquam turpitudinis maculam adſperſiſſet vel nos eorum vocabulorum plerumque puderet, quae plebis, quam vulgo contemnere ſolemus, ore celebrari ſolent. Moris tamen, quicunque ſit, auctoritati cedendum eſſe per ſe patet: nam morem negligere ſaepe turpitudini ducitur. Ac vel hinc iſtis vocabulis, quae vulgo obſcoena vocantur, abſtinendum eſſe apertum eſt. — Hinc quoque rhetores metaphoram jubent a rebus honeſtis duci omnemque in ea turpitudinem vitari, v. c. Cic. Orat. III, 41 ait: *Nolo dici morte Africani caſtratam eſſe rempublicam. Nolo ſtercus curiae dici Glauciam.* Eſt genus *euphemiſmi* ſic vulgo dicti.

XII) *Vitandis iis vocabulis, quae rem ingratam proprie indicant, et commutandis cum ſuavioribus* h. e. cum iis, quorum ideae aliquid ſuavius continent. Dicitur vulgo haec ratio dicendi *euphemiſmus.*

Huc inter alia pertinent haec:

1) quando de morte, cujus idea hominibus vulgo terribilis, ſaltem ingrata, eſt, ita loquimur, ut ideae iſti aliam ideam et eam tectiorem ac ſuaviorem ſubſtituamus: v. c. *beatus tuus pater* pro *mortuus; vivere deſiit, ad deum abiit, paſſus eſt aliquid humani* etc. pro *mortuus eſt:* ſic *ſi quid ei acciderit* pro *ſi mortuus, ſi interfectus, fuerit.* Suavius eſt utique mulieri, cujus maritus in bellum proficiſcitur, quando illi dico: *ſi quid acciderit marito tuo* etc. vel *poteſt enim ei*

aliquid

aliquid humani accidere, quam cum dico: ***ſi maritus tuus occiſus fuerit*** vel ***poteſt enim is occidi:*** nonne illa idea eſt ſuavior vel tolerabilior? Sic noſtri: ***wenn Gott über ihn gebieten, ihn zu ſich nehmen, ſollte*** etc. pro ***wenn er ſterben, umkommen, ſollte.*** Illud eſt humanius et ſuavius.

2) quando de inimicitiis alicujus loquimur, in primis, quando alicui in memoriam revocamus inimicitias, quas vel cum aliis vel nobiscum habuit. Nemo hanc memoriam libenter repetit: ſi tamen repetenda eſt, tecte facere ſolent homines venuſti. Quam tecte Cicero ad Craſſum ſcribens mentionem facit inimicitiae, quae inter utrumque fuerat, ad Div. V ep. 8 §. 2 ***multa varietate temporum interruptum officium cumulate reddidi:*** et §. 3 ***Neque mehercule unquam mihi tui aut colendi aut ornandi voluntas defuit: ſed quaedam peſtes hominum laude aliena dolentium et te nonnunquam a me alienarunt et me aliquando immutarunt tibi.*** Quam leniter ideam inimicitiae priſtinae ingratam exprimit verbis: ***te nonnunquam a me alienarunt, et me tibi aliquando immutarunt!***

3) quando alicui aliquid denegamus vel aliquid ab eo nobis oblatum accipere recuſamus, hocque ita facimus, ut ille aegre ferre non poſſit. Sic noſtri venuſtiores munus recuſantes malunt dicere ***Ich danke ergebenſt, bin ſehr verbunden*** (ſcil. ***für das Anerbieten***), vel, ſi cum longe inferiori loquuntur, ***es iſt gut,*** quam ***ich will es nicht haben, behalten Sie, behaltet es ſelbſt.*** — Sic priſci venuſtiores (non omnes Latini; nam haec venuſta forma loquendi non ad linguam univerſam pertinet: ut nonnulli credere videntur) dicebant ***recte, benigne.*** Si quis v. c. proficiſcens aliquem interrogabat, an ſibi epiſtolam ad aliquem credere vellet, interrogatus, ſi literarum nihil dare vellet, reſpondebat; ***recte*** pro ***nolo:*** proprie vero ***recte*** ſignificat hic ***recte facis, quod me interrogas, placet mihi tua humanitas*** etc. — Terent. Eun. II, 3, 50 Chaerea narrat, ſe cum cognato quodam invitum eſſe locutum, quia interim virginem vix viſam amiſerit, et ait: ***Dum haec dicit*** (cognatus), ***abiit hora; rogo, num quid velit: Recte, inquit: abeo.*** In verbis poſtremis ***rogo num quid velit: recte, inquit,*** ineſt duplex euphemiſmus: a) ***rogo num quid velit*** h. e. ***ich frage ihn, ob er noch etwas befehle*** dictum eſt pro ***abire parabam:*** quia, qui ab aliquo abire feſtinant, ſic ſolent ſaepe loqui: ***haben ſie noch etwas zu befehlen? verlangen ſie noch etwas von mir?*** etc. b) deinde ***Recte*** reſpondebat ille cognatus pro ***Nihil,*** ut noſtri interdum inferioribus dicunt: ***Es iſt gut*** pro ***ich habe weiter nichts zu ſagen;*** prius poſteriori eſſe humanius dictum, per ſe liquet. — Sic ***benigne*** ap. Ho-

Digitized by Google

rat. I ep. 7, 16 Calaber hoſpitem, ut edat, rogat: *Veſcere ſodes:* Hoſpes reſpondet: *Iam ſatis eſt:* Calaber pergit: *At tu quantum vis tolle:* Hoſpes reſpondet: *Benigne* h. e. *Nolo:* at proprie eſt *benigne facis, benignus es, quod me rogas, magnam habeo gratiam.* — Ibid. v. 61 Vultejus Mena a Philippo ad coenam vocatur, ſed reſpondet: *benigne*, quo verbo indicat, ſe nolle venire: dictum ergo eſt pro *Non veniam*, ſed humane. Verba ſunt: *Ad coenam veniat. Non ſane credere Mena* (ſe ad coenam a Philippo tam nobili viro vocari): *Mirari ſecum tacitus. Quid multa? Benigne, reſpondet.* Tum Philippus: *Neget ille mihi?* e quibus verbis clarum eſt, *benigne reſpondet* dictum eſſe pro *recuſat venire, negat ſe venturum, dicit ſe nolle venire ad coenam.* — Sic ap. Plaut. Menaech. II, 3, 30 ait invitatus quidam: *bene vocas, magna gratia eſt* pro *non veniam*, ut noſtri *ich danke ergebenſt, vielmals* etc. Proprie vero eſt: *bene facis, cum me vocas et pro hac benevolentia magnam habeo tibi gratiam.* — Sic et Graeci venuſtiores (non omnes Graeci; neque enim hoc ad linguam graecam per ſe referri debet) dicebant: καλῶς; ſic et ἐπαινεῖν τὴν κλῆσιν proprie *laudare vocationem* ſ. *invitationem ad coenam* dicitur de recuſantibus Xenoph. Sympoſ. I §. 7, quod ſimile eſt Latino *gratiam habere, dicere recte* etc. — Pertinet huc ex Cic. Or. II, 69 ſupra n. 8 adlatum dictum Siculi illius, qui patronum cauſae ſtultum, ſibi a praetore datum, his verbis repudiavit: *Quaeſo, praetor, adverſario meo da iſtum patronum, deinde mihi neminem dederis* pro *hunc patronum nolo accipere;* proprie vero eſt: *da hunc patronum adverſario meo: nam deinde mihi non opus erit patrono; quia tum ſine patrono vincam.*

4) quando in reſpondendo veram cauſam aliamve rem, quia ingrata erit interroganti, reticemus et generali reſponſione defungimur: v. c. ap. Terent. Hec. III, 2, 20 mater quaerit ex filio: *Quid tu igitur lacrymas? aut quid es tam triſtis?* filius reſpondet: *recte, mater;* h. e. *nihil eſt, mater,* ut noſtri *Es iſt nichts, es iſt gut*, ſi veram cauſam dicere vel directe reſpondere nolunt.

5) quando tecte aliquem reprehendimus; de qua re ſupra n. VIII.

XIII) *Novitate elocutionis.* Omne novum placet: omne vulgare et nimis notum taedio eſt ac minuit adtentionem auditorum et lectorum. — Sed illud non ita intelligendum, ut ubique novitati elocutionis ſtudere

re

Digitized by Google

re debeamus: hoc enim ſemper fieri nequit. At ſaepe tamen fieri poteſt. Nec difficile hoc puto eſſe ſub his conditionibus 1) ſi ſimus ingenio praeclaro et animo generoſo inſtructi: 2) ſi ſententiam plane et ex omnibus partibus intelligamus: 3) ſi verborum ſingulorum vim accurate teneamus atque ita ſciamus, utrum ſententiam exprimant recte, nec ne: 4) ſi juſta vocabulorum recte intellectorum copia inſtructi ſimus, ut e multis aptiſſima quaeque eligere poſſimus: 5) ſi non ſimus ea ſuperſtitione infecti, ut credamus, hanc vel illam ſententiam non niſi iis verbis, quibus Cicero aliusve vir magnus expreſſerit, exprimi debere vel non meliorem veſtem accipere poſſe, quam vel Cicero vel alius priſcorum illi circumdederit. Qui v. c. verba et ſententiam recte intelligit, is, ingenio adjutus, facile multa verba, quae Cicero non junxit, jungere poteſt, quia ſibi conveniunt et eandem ſententiam exprimunt, atque adeo novas ſententias deinde invenire. At, qui vel ſententiam vel vocabulorum vim non accurate tenet, ac, quae vocabula ſibi conveniant, neſcit, ſed tantum eorum conjunctionem e Cicerone novit, id quod dicitur vulgo *ex uſu loquendi diſcere*, is nullam aliam phraſin, niſi quam apud Ciceronem legit, uſurpare audeat. At nonne hoc eſt priſcos nimis ſuperſtitioſe imitari vel potius agere more puerorum, qui de rebus nihil dicunt, niſi quod pater de illis dixerit, non aliud vocabulum proferunt, quam quod pater protulerit? Multas ſane novas ſimilitudines, praeter eas, quae apud priſcos occurrant, hodie proferri poſſe quis neget? modo aptae ſint reique conveniant: quamquam etiam multa, quae priſci dixerunt, hodie pro novis haberi uſurparique poſſunt, quia paucis nota atque ita multis nova ſunt. — Novitas autem illa elocutionis commendanda eſt in primis 1) in *proverbiis*, ne ea ubique priſco habitu proferantur 2) in ſimilitudinibus 3) in exemplis 4) in tropis 5) in verbis.

XIIII)

XIIII) *Variatione ſententiarum et verborum*, quae novitati illi ſaepe vicariam operam praeclare praeſtat. Omnis variatio delectat, non modo ciborum, veſtium aliarumque rerum, ſed etiam idearum et verborum. Aeque pauper eſt is, qui eandem ubique ſententiam profert et iisdem ubique verbis exprimit, quam qui quotidie eadem ſe veſte conſpiciendum praebet. — Debemus igitur ſententias varie exprimere, modo negative modo adfirmative, modo per interrogationem modo ſine ea, interdum propriis, interdum tropicis vocabulis, modo per hanc, modo per illam vocabulorum ſtructuram: et in tropis etiam variatione quadam utendum, ut v. c. in metaphora ſimilitudo rei arceſſatur v. c. modo ab hoc, modo ab illo floris genere etc. — Copia verborum hic debet ad manum eſſe, ut e multis modo haec modo illa eligamus.

V. c. quando dico: *Quamquam, qui perſpicue loquitur, valde laudandus eſt, tamen is, qui ſimul ſuaviter loquitur, magis laudandus eſt*, parum ſuavis eſt oratio, quae ſuavior fiet variatione, v. c. cum dico: *Quamquam, qui perſpicue loquitur, valde laudandus eſt, tamen is, qui cum perſpicuitate ſuavitatem orationis conjungit (conjungere ſcit* vel *qui ſimul ſuaviter loqui novit), majori laude dignus eſt cenſendus:* vel *tamen, qui cum iſta perſpicuitate ſuavitatem orationis conjungere ſciat, eum majori laude dignum eſſe conſtat* ſ. *quis neget?* etc. — Sic dicens: *Virtutis amantes quisque laudat: vitiorum amantes nemo laudat: quomodo enim laudari poteſt, qui ipſe laudanda agere non vult?* parum ſuaviter loquitur: ſuavius dicet v. c. ita: *Virtutis amantes quisque laudat: vitiorum ſtudioſis nemo laudem tribuit* etc. At verba: *quomodo enim laudari poteſt, qui ipſe laudanda agere non vult,* manere debent, ut oppoſitio *laudari* et *laudanda agere non vult* clarius eluceat. Poteſt et ita variari: *Qui virtutem amat, is laude hominum frui ſolet, quae contra vitiorum ſtudioſis deeſſe ſolet* vel *at vitiorum ſtudioſi illa carent* etc. Variatio eſt multiplex, v. c. pro *amoris cauſa, propter amorem, ob amorem* dici poteſt *amore ductus, incitatus* etc. cf. ſupra P. I cap. 8 de *variatione,* S. 10 p. 384 ff., quae late ibi tractata eſt. — Poteſt quoque interdum in collocatione vocabulorum variari, v. c. interdum *is* praeponitur *τῷ qui,* interdum poſt-

ponitur,

Digitized by Google

ponitur, v. c. *eos, qui literis operam dant, ſemper amo*, et *qui literis operam dant, eos ſemper amo*. Sed haec variatio ordinis verborum non niſi interdum permittitur, h. e. quando uſus ordinis fixus, perſpicuitas, gravitas etc. non offenditur vel in re vulgari.

Interdum tamen variatione vocabulorum uti non licet: v. c. 1) quando alia vocabula non habemus ad rem exprimendam: v. c. *conſul dixit dictatorem: literae mihi ſunt redditae* etc. Quid pro *dixit* et *redditae* dicas? Niſi forte velis dicere *dictator factus eſt* omiſſa conſulis idea, et *literas accepi:* ubi tamen contextus ratio conſulenda. Hinc Cicero non culpandus videtur, qui ad Div. XI ep. 16 in. dixerit: *epiſtola reddita ſit*, et poſt tres verſus: *epiſtolae tibi reddendae*, et interjectis iterum duobus verſibus: *non loco redditae*. Injucundior foret haec repetitio, ſi in eadem ſententia eſſet. Sic Liv. XXX, 33 non proc. ab in. *Hannibal — elephantos inſtruxit*, et, cum deinde de cetera acie loquitur, poſt ſex verſus iterum uſurpat *inſtruxit:* ſed et haec repetitio toleranda, cum poſt ſex verſus demum fiat. Retulit haec duo loca Cel. Erneſti ad gratam negligentiam. 2) quando gravitas poſtulat: v. c. in oppoſitione, *Nec proſunt domino, quae proſunt omnibus artes* Ovid. Met. I, 523 etc. Dictum hac de re eſt ſupra in cap. de *gravitate* S. 3 n. 30, et dicetur infra etiam aliquid de *vitanda repetitione* ejusdem verbi n. 21.

XV) *Genere ſcribendi non adfectato. Adfectatum* eſt *nimis ſtudioſe quaeſitum:* et hoc indicat res et verba non bene convenire materiae. *Non adfectatum dicendi et ſcribendi genus eſt*, quando ita dicimus et ſcribimus, ut natura materiae poſtulat, v. c. *tenuiter* de rebus tenuibus, *magnifice* et *ornate* de rebus magnis et ornatu dignis. — Adfectato igitur dicendi ſcribendique genere utimur, quando de rebus tenuibus magnifice et ſublimiter loquimur, quando, quidquid pulchri ſcimus aut ſcire nobis videmur, v. c. epitheta poetica vel otioſa, v. c. *lac album*, rara vocabula, itemque deſcriptiones locorum, rerum etc., ſententias acutas, tropos, figuras, v. c. exclamationes etc., id ubique ac propterea plerumque inepte et alieno loco ponimus, omninoque ita loquimur aut ſcribimus, ut auditor lectorve facile animad-

vertat,

vertat, nos *voluiſſe videri pulchre ſcribere:* quod lectori et auditori ſemper moleſtum eſt. Qui *vult videri* pulchre ſcribere, is nec *videtur* pulchre ſcribere nec *ſcribit pulchre.* Lector vel auditor vult pulchritudinem ipſe ſentire ac ſua ſponte de ea judicare: non ab oratore vel ſcriptore moneri impellique ad ſentiendam. Qui ſtudet videri pulchre dicere et ſcribere, is videtur auditori vel lectori ſucclamare: *Lauda me et admirare.* Id quod ſemper eſt arrogantis et ſibi nimium confidentis. Pulchritudo vera ſua ſponte ſe oſtendit ac ſua ſponte placet; nec illam opus eſt digito monſtrari: velut forma virginis vere pulchra mox animadvertitur. Huc pertinent in primis acute dicta: quae ſi quis ita profert, ut ipſi placere videantur, vel ita, ut primus laudet aut riſu hilarive fronte excipiat, omnem, quam habebant, pulchritudinem ac ſuavitatem illa ſtatim amittunt; quia audientes, qui liberum arbitrium ſibi poſtulant, ſibi imperari, quid judicare debeant, arbitrantur. Deinde puerile eſt ubique ornatum adhibere: indicat enim, te non diu diſciplinam magiſtri reliquiſſe, te judicio carere etc. — *Adfectatus* ſermo plerumque naſcitur 1) ex ambitione ſ. vanitatis ſtudio vel etiam ex arrogantia 2) ex inopia judicii 3) ex inſcitia rei, quae tractatur, omninoque ex inopia doctrinae accuratae. Nonnemo rem nimis auget et ornat, quia majorem haud novit atque ita illam pro omnium maxima habet. 4) ex cognitione vocabulorum non accurata. Multi utuntur adfectato ſermone, ita, ut hoc neſciant: putant, ſe recte atque adeo praeclare loqui, quia ſic didicerunt. Hinc 5) in primis oritur ex inſtitutione magiſtrorum multorum perverſa, qui prius de pulchra latinitate, de ornate ſcribendo, ut loquuntur, quam de recte ſcribendo dicunt, tanquam recte ſcribere ſit nimis puerile vel nimis facile ac per ſe diſcatur; atque adoleſcentes ad pulchre ſcribendum, non ad pulchre cogitandum, impellunt, tanquam *cogitare* non ad ſcribendum ſit neceſſarium,

Digitized by Google

ceſſarium, ſed tantum ad philoſophum proprie ſic dictum pertineat. Omnes homines natura ducuntur cupiditate pulchritudinis atque ita pulchre loquendi et ſcribendi. Iam, ſi adoleſcens pulchre ſcribere ac loqui ante diſcit et ſtudet, quam pulchre cogitat, nonne iſta pulchritudo, in meris verbis, iisque raris, tropicis ac ſine ſenſu pulchritudinis rerum conquiſitis conſtans, ſit coacta et adfectata neceſſe eſt? Legunt vulgo Ciceronem, pulchre quidem ſcribentem: at ſententiam ejus ac contextum idearum negligunt, obliviſcuntur, ac ſaepe ne intelligunt quidem. Verba ſola, utcunque intellecta, uſurpare in omni contextu gaudent. Poteſt interdum in eorum verbis nonnullis vera ineſſe pulchritudo, ſi ideae pulchrae ſunt: at, quia nimis condenſantur iſtae veneres, moleſtae fiunt et adfectationi propinquae. Aromata ſunt ſuavia; at nimia eorum multitudo in cibis eſt taedio. Matrona honeſta ornat ſe, at modice et apte, et ejus forma placet: meretrix nimium ornatum adfectat, quia virtutibus ſuis diffidit nec pulchritudinem ſuam ſine illo ſatis declaratum iri putat.

Venit hic in mentem *gratae negligentiae* in ſcribendo, quam ſunt qui commendent. Dubius ſum, quid de ea ſentiam, quia in vocabulo *negligentiae* videtur eſſe ambiguitas. Omnis vera negligentia eſt per ſe vitium, indicatque lectorem ab ſcriptore, auditorem ab oratore, contemni; et tum opponitur diligentiae, quae non ſatis commendari poteſt. Sed interdum videtur aliquis negligens eſſe, comparatus cum alio nimis ornato h. e. cum eo, qui ubique ornatum, quemcunque novit, adhibet, et qui propterea vocari poſſit nimis diligens, quod ſemper vitium eſt: quemadmodum matrona honeſta, accurate veſtita et ornata, poſſit vocari negligens prae meretrice nimis ornata: quia neglexit hunc nimium ornatum. Si ſic grata illa negligentia intelligatur in ſcribendo, facile adſentior: it., ſi per gratam negligen-

gligentiam intelligatur *ſimplicitas* (das Ungekünſtelte), quae *arti* opponitur. — At videtur vocabulum ***gratae negligentiae*** vulgo uſurpari ad defendendos ſcriptores priſcos, in primis Ciceronem et Caeſarem, quos interdum negligenter h. e. vitioſe ſcripſiſſe negari non poteſt. Vera autem negligentia nunquam grata erit intelligentibus et guſtum habentibus: ac fortaſſe nomine ***gratae negligentiae*** priſcos non defenderemus, niſi magna obſervantia erga eos teneremur vel didiciſſemus a magiſtris noſtris, priſcos ab omni vitio, quo poſſent, defendendos eſſe. — Commendavit etiam Cel. Erneſti ***negligentiam gratam*** in Opuſc. Phil. p. 126 et adfert repetitionem multorum vocabulorum, quam ad gratam negligentiam refert: quam tamen partim vitioſam partim vel ob gravitatem vel ob inopiam alius vocabuli neceſſariam fuiſſe crediderim, ut et ex ſupra dictis et ex infra dicendis adparere puto. Omnino ſuaſerim tironibus, ut magis diligentiam quam negligentiam ſequendam ſtatuant. Loca ab Erneſtio ad confirmandam gratam negligentiam infra memorabo, ubi agetur de ***vitanda repetitione ejusdem vocabuli.***

XVI) *Aequali ſcribendi genere;* quod ad proxime praecedens quodam modo pertinet. Sed *aequale genus ſcribendi dicendique* non ita intelligendum, ut per totam orationem ac librum vel magnifice vel tenuiter ſcribere debeamus: nam nulla eſt oratio, nullus liber, in quo non interdum graviter, magnifice ac ſublimiter, interdum tenuiter dicendum ſit: nam modo narramus, modo docemus, modo adfectus hominum excitare ſtudemus etc. Sed aequale dicendi ſcribendique genus conſtat in eo, ſi characterem ſingulis dicendi generibus proprium ſervamus; nec verba vel modos rem tradendi ex alio in aliud genus transferamus. — Male v. c. deſcriptiones ac ſimilitudines uberiores et crebriores, quae ſunt poetis propriae, transferas in hiſtoriam: male vocabula rara et poetica, v. c. *altitonans*, ***horriſonus*** etc.,

etc., it. exclamationes in hiſtoria uſurpes. — Sic contra narratio ſimplex hiſtoricorum h. e. omni artificio non neceſſario carens non convenit poetis. Genus dicendi poeticum iterum in ſpecies quasdam ſe dividit: aliud eſt dicendi genus in odis, aliud in fabulis, aliud in epicis carminibus ſcribendis etc. Haec genera non confundenda ſunt. Sic orator aliis ſimilibus utitur quam poeta, et alio modo tractat, atque rarius ipſa adhibet. Ridiculus eſt orator vel ſcriptor, ſi poetarum epicorum more repente adſurgit et ſtatim deinde humilia verba profert, tanquam Davus in Comoedia loquatur. — Haec inaequalitas oritur ex iisdem fontibus, ex quibus adfectatum genus dicendi provenire diximus: praeterea e collectaneis quibusdam, ut vocantur. Colligunt nonnulli ex omnibus ſcriptoribus, quidquid praeclari ibi reperiunt vel quidquid praeclari inveniſſe credunt: ac, ſi quid ſcribunt, eo confugiunt, et inde rapiunt, quidquid inveniunt. Sic facile fit, ut Virgiliana commiſceantur cum Terentianis, Ciceronianis etc., verba ſervi cum verbis ſapientis et docti etc. Melius eſt, quae legeris, in ſuccum, quod ajunt, convertere tibi proprium, more apum, quae e florum ſuccis efficiunt ſuccum ſuum h. e. *mel.* Quis mel guſtans novit, unde apes illud congeſſerint? Sic, quaecunque legimus, ita debemus concoquere, ut deinde pro noſtris habeantur. Id quod facile eſt, modo nihil dicas, quod non accurate intelligas.

XVII) *Vegeto ſcribendi et dicendi genere* h. e. eo, quod lectorum et auditorum adtentionem excitet: id quod in primis opus eſt, ſi oratio vel liber eſt paulo longior aut materia paulo tenuior ac ſiccior. Nam *in opere longo*, ait Horatius, item *in tenui, fas eſt obrepere ſomnum.* Sed unde hoc conſequimur? Maxima ejus pars debetur naturae, educationi et doctrinae, conventus hominum non fugienti. — Adjuvatur illud multis rebus, quas hic univerſas recenſere non poſſumus; v. c. 1) *epithetis* deſcriptionem rei continentibus; ſed haec

non otioſa eſſe debent: v. c. Cic. Senect. 15 *terrae natura delectat: quae cum gremio mollito ac ſubacto ſemen ſparſum excepit, primum id occaecatum cohibet: — deinde — elicit herbeſcentem ex eo viriditatem* etc. Totus locus eſt ſuavis; additur hic *mollito ac ſubacto*, deinde *ſparſum, occaecatum, herbeſcentem.* 2) omnino *deſcriptionibus* rei, efficientibus, ut ipſa oculis fere ſubjiciatur: de quibus mox. 3) *acute dictis*, de quibus infra. Nihil magis adtentionem excitat. 4) *interrogationibus* et *exclamationibus*, ubi tamen videndum, ut aptae ſint reique conveniant. 5) metaphora pulchra. Omnis metaphora, ſi a re ſenſibus ſubjecta ſumta eſt, excitat adtentionem in re ſubtili diu audienda. Nam, quidquid audire vel videre videmur, id mentem magis noſtram ferit, quam quod cogitando conſequimur. — In primis delectat *metaphora ſuavis*, ut vulgo non ſatis quidem accurate loquuntur, h. e. *in qua ineſt ſuavis imago* ſ. *quae a re ſuavi ducta eſt*, v. c. *a ſegete, vere, floribus* etc. v. c. *flos aetatis* etc. — Placet etiam metaphora a re grandi ducta: v. c. *vallum ariſtarum:* ſic Cicero Senect. 15 loquens de ſegete: *et contra avium minorum morſus munitur vallo ariſtarum.* — Maxime tamen omnium placet adtentionemque excitat et recreat metaphora, ſi rebus inanimatis vitam vel adeo vocem et actiones hominum omninoque animalium, atque ita etiam beſtiarum tribuit: v. c. *ſomno oppreſſus*, de eo, cui ſomnus obrepit: *ſomno victus*, de eo, qui, poſtquam diu ſomno reſtitit, tandem dormire cogitur: *ſomno vinctus*, de eo, qui ita dormit, ut non facile excitari poſſit. Hic conſideratur *ſomnus* ut homo, qui aliquem inimicum *opprimit* h. e. *repente invadit*, *vincit* h. e. *ſuperat*, et *vincit* h. e. *ligat*. Sic Cic. Nat. Deor. II, 33 *quippe quae* (terra) *gravidata ſeminibus omnia pariat et fundat ex ſeſe, ſtirpes amplexa alat et augeat, ipſaque alatur viciſſim a ſuperis externiſque naturis.* Cui haec legenti ſomnus obrepere poſſit? *gravidata, pariat, fundat, amplexa*

etc.:

etc.: omnia praeclara et ſuavia. — Cic. Senect. 15 ſeges dicitur *niti ſich aufſtemmen, ſich ſtützen*, et *adoleſcere*. Verba ſunt: *quae* (viriditas herbeſcens i. e. ſeges) *nixa fibris ſtirpium ſenſim adolescit, culmoque erecta* etc. Ac paulo poſt *vitis* dicitur *ſerpens* etc. — Sic *ſeges* dicitur *laeta:* ſic *flos* dicitur *mori;* ſic *agri* dicuntur *ſitire* etc. *Fontes ſitiunt* dixit Cicero ad Q. Frat. III, 1 med.: et *venias ad ſitientes aures* ad Att. II ep. 14 in. — At parcius tamen ita proſaici: crebrius poetae, quibus nihil frequentius; v. c. *cymba gemit, tecta ſurgunt* ap. Virgil.: it. *vino* vel *ſomno fallere curas* pro *oblivifci* Horat. Serm. II, 7, 114: ſic *currus non audit habenas* Virg. Georg. I, 514. Verba ſunt: *Fertur equis auriga neque audit currus habenas.*

XVIII) *Deſcriptionibus rerum ſuavibus* v. c. *montium, regionum, beſtiarum, actionum, permotionum animi* etc. in primis *naturae:* v. c. Cic. Senect. 15 deſcribit *ſegetem creſcentem:* cf. Nat. Deor. II, 33 in. et cap. 47 ff., quae plena ſunt deſcriptionum ſuaviſſimarum, v. c. cap. 47 *Jam vero vites ſic claviculis adminicula tanquam manibus, adprehendunt, atque ſe ita erigunt, ut animantes* etc. Ibid. *Jam vero alia animalia gradiendo, alia ſerpendo, ad paſtum accedunt, alia volando, alia nando: cibumque partim oris hiatu et dentibus ipſis capeſſunt, partim unguium tenacitate arripiunt, partim aduncitate roſtrorum: alia ſugunt, alia carpunt, alia vorant, alia mandunt.* Et plures ſunt capp. ſeqq. de ſingulis animalibus: at uberior eſt deſcriptio hominis a cap. 54 ad cap. 61: ubi de ſingulis ejus partibus dicitur, et tota quidem ſuaviſſima, ut cap. 56 *ſenſus autem, interpretes ac nuntii rerum, in capite, tanquam in arce, mirifice ad uſus neceſſarios et facti et collocati ſunt. Nam oculi, tanquam ſpeculatores, altiſſimum locum obtinent: ex quo plurima conſpicientes, fungantur ſuo munere. Et aures cum ſonum percipere* etc.: cap. 57 in. *quae* (natura) *primum oculos membranis tenuiſſimis veſtivit et ſepſit: quas*

primum perlucidas fecit, ut per eas cerni poſſet; firmas autem, ut continerentur. Sed lubricos oculos fecit et mobiles, ut et declinarent, ſi quid noceret, et adſpectum, quo vellent, facile converterent. — Munitaeque ſunt palpebrae tanquam vallo pilorum, quibus —, ſi quid incideret, repelleretur etc. Sed totus locus eſt perlegendus. — Omninoque nihil ſuavius natura, ut, qui ejus rationem accuratius cognoverit, is nullo negotio ſuaviter ſcribere poſſit: nam nulla fere eſt materia, ubi non vel ſimilitudo aliqua vel vocabulorum multitudo a natura arceſſi et uſurpari poſſit. Orator, cui natura ignota eſt, plerumque haeret in ſpinis et jejune ſcribit ac dicit. — Nec modo in Cicerone, ſed etiam in Caeſare, Livio, maxime in poetis, ut Ovidio, Virgilio etc. egregiae ſuaviſſimaeque reperiuntur deſcriptiones rerum. Animi permotionum deſcriptiones innumerabiles habent Ovidius et Virgilius, v. c. Aen. I eſt deſcriptio *irae Junonis* et *Neptuni: amoris, irae ac furoris* Didonis Aen. IIII etc. Cujusmodi deſcriptiones qui poſſit ſine adtentione ac ſine voluptatis ſenſu legere, ferreus ſit neceſſe eſt.

XVIIII) *Jocis apte adhibitis.* Qui in jocando placere vult, debet ingenio uti praeclaro et cognitione animorum humanorum inſtructus eſſe. Riſum movere facile eſt: at apte jocari non cadit in quemque.

Joci debent eſſe

1) *liberales* ſ. liberali homine digni h. e. non modeſtiam et religionem laedentes. Exſecrandus eſt, qui alios virtutis impenſis, ut ſic loquar, delectare gaudet. Rejiciendi ergo omnes joci, in quibus, quidquid ad ſacra et virtutes pertinet, deridendum propinatur. Peccarunt hic Ariſtophanes et Plautus, non item Terentius, Cicero etc.

2) *rei convenientes:* non igitur, quidquid in buccam venit, effutiendum eſt, licet modeſtiam et virtutes non offendat.

3) *non vulgares* h. e. plebi non nimis notae: debent habere novitatis aliquid.

4) *acuti*, et tamen ſimul tales, ut *non quaeſiti* videantur. Quod utrumque conjungere non facillimum eſt. *Acuti* h. e. in

Digitized by Google

in quibus aliquid reconditi latet, non cuivis ſtatim apertum, ſed tantum prudentioribus et urbanioribus. Placet enim acumen ingenii. De *acute* dictis ſeparatim dicetur, quia non omne acute dictum jocus eſt. *Non quaeſiti* videri debent h. e. tales eſſe oportet, ut ſtatim in mentem veniſſe videantur. Ergo debet exercitatus eſſe in acute dictis, qui acute jocando vult placere. Aegre ferimus, ſi quis jocum profert, quem diu et diligenter excogitaſſe videtur: quia tum videtur placere velle, quod moleſtum eſt. Homines volunt videri ſua ſponte riſiſſe, et ridentes ob alicujus jocum magis placent ſibi propterea, quod acumen ingenii in joco intellexere, quia ſic ipſi acute cogitaſſe ſibi videntur, quam iis is placet, qui jocando acumen ſui ingenii nimis aperte ostendit vel ostendere voluiſſe creditur.

5) *parci.* Quo crebriores ſunt joci, eo magis vulgares fiunt. Qui nimis crebro jocatur, fit homo ridiculus. Peccavit hic Cicero ingenio interdum abundans, qui aliquando propterea *ridiculus conſul* adpellatus eſt. Joci ſunt genus aromatum orationis. Sed nimis crebrum aromatum uſum ſtomachus faſtidit. — Ceterum de *jocis* legi poteſt Cicero Orat. II, 54 — 71 et Quintil. VI cap. 4 totum.

XX) *Acute dictis*, ſive per jocum ſive ſerio adhibeantur. — *Acute dicta* ſunt ea, quae non ſtatim a quolibet intelliguntur, ſed aliquid reconditi atque ita non a quovis exſpectati continent. — Vocabula *acutus* et *acumen* proprie de cuſpide, de gladio, cultro, ſimilibusque inſtrumentis dici notum eſt, quae dicuntur *acuta eſſe* ſ. *acumen habere,* ſi non in ſuperficie ſeu extremitate rerum, quas petunt, haerent, ſed alte penetrant: quod ſi non poſſunt, dicuntur *obtuſa* eſſe. Sic *mens obtuſa* eſt, quae rei externam modo faciem cogitare et videre poteſt: *acuta* vero *mens* ſ. *acumen mentis* dicitur, quando mens in rem ipſam penetrat cogitando, vel etiam altius quam mens aliorum poteſt, et in ea plura videt atque obſervat, quam mens aliorum multorum, v. c. cauſam aliquam tectam cauſarumve cauſas, it. conſilia et artes hominum callidorum etc. Talis igitur mens dicitur *acuta eſſe* et *acute moveri* i. e. *acute cogitare:* nam cogitationes ejus penetrant alte, atque ita ab hominibus,

quorum mens non aeque alte penetrat, ſed in externa rerum facie moratur, perſpici non facile vel non ſtatim poſſunt. — Facile hinc intelligitur, *acumen* de cogitando quidem, non vero de loquendo, proprie dici poſſe, ut adeo *acute dicta* proprie falſo ita dicantur: verba enim non alte penetrant in rerum intimam rationem et naturam, ſed cogitationes tantum. Quia tamen, qui acute aliquid cogitat, id dicendo declarat, et *acute cogitata* non niſi *dicendo* adparere poſſunt: hinc mos invaluit, ut homines, qui in eligendis vocabulis non ſemper ſatis accurati ſunt, eos, qui acute cogitata proferrent, dicerent *acute dicere*, quemadmodum ii, qui res ſublimes recte eloquerentur, dicebantur *ſublimiter dicere*, *ſublimitate orationis uti*. Hinc *acute dicta* ſaepe occurrunt. Proprie igitur *acute dicere* per quandam dicendi brevitatem dicitur pro *acute cogitata dicere* ſ. *proferre*. — *Acute* itaque *loqui* eſt ita loqui, ut, qui te audit, non ſtatim mentem tuam intelligat, ſed inexſpectati aliquid audiat, quod tamen rei conveniens et aptum verumque eſſe deinde animadvertit et ſentit. Omne *acutum* in dicendo eſt inexſpectatum, at ſimul rei conveniens et verum. Ergo non omne inexſpectatum pro acute dicto habendum eſt: ſed et verum reique conveniens ſimul ſit neceſſe eſt. Placere autem hominibus *acute dicta* per ſe patet, quia mens humana talis vulgo eſt, ut magis gaudeat, ſi quid intellectu difficile intellexit et conjectura adſecutus eſt, quam, ſi quid facile intellectu audit et intelligit: id quod e ſtudio hominum vulgari aenigmata audiendi et ſolvendi adparet: nam, quo difficiliora ſunt aenigmata, eo libentius audiunt; nec quidquam ſtudii facile remittunt in illis ſolvendis. — At non nimis crebra eſſe debent *acute dicta*, cum ob cauſam ſupra in *ſententiis* P. II c. 2 ſect. 3 n. VI adlatam, tum quia mentis aciem auditorum et lectorum nimis intendunt ac tandem fatigant, et praeterea, quia omne venuſtum nimia frequentatione invenuſtum fieri et taedium creare ſolet.

Omnino-

Digitized by Google

Omninoque in acute loquendo magno ingenio judicioque opus eſt, ac ſimul cognitione animorum humanorum, ut non prius in acute loquendo felices nobis videamur, quam certo ſciamus, ea, quae acute dixerimus, omnium prudentium plauſum tuliſſe. — *Acute dicta*, quae ſaepe melius *ſcharfſinniges* h. e. *ſcharfgedachtes (tiefgedachtes, einen ſcharfen Verſtand anzeigendes) Reden* (quia *Sinn* olim pro *Verſtand* uſurpabatur) quam *witziges* (a *wiſſen) Reden* a nobis dicuntur, poſſunt dividi in *minus* vel *magis acute dicta,* prout ad ea et proferenda et intelligenda vel majori vel minori ingenii ac doctrinae copia opus eſt. — Nonnunquam vel acutiſſime dicta famam amittunt et contemnuntur, ſi quidem in vulgus et in omnium notitiam abeunt, omniumque ore frequenter uſurpantur: id quod in multis videmus proverbiis fieri, quae vilia ſunt, quia proverbia atque ita ſententiae vulgares omnibus notae ſunt. — *Acute* tandem *dicta,* ſi vix ac ne vix quidem intelligi poſſunt, omni ratione ſunt vitioſa, quia offendunt perſpicuitatem, primariam ſcribentis dicentisque virtutem.

Plurima vel potius innumerabilia fortaſſe *genera* ſunt *acute dictorum.* Quis ſingula novit? quis recenſere poteſt? Ac forſitan indies nova cuduntur. Equidem *ſeptem* genera enumerabo: nam non omnem luſum verborum inanem, qui interdum etiam a nonnullis inter acute dicta numeratur, adferre poſſum.

A) *Primum genus eſt, quando ſpecie repugnantia profero* ſ. duas ideas ſibi contrarias ita conjungo, ut tamen propter contextus reique rationem nihil repugnantiae inſit. Dicuntur haec vulgo *oxymora;* v. c. cum dico: *dives hic eſt pauper,* ſcil. quia divitiis non fruitur, atque ita a paupere non diverſus videtur; aut de avaro divite: *optat, quod habet* i. e. divitias. — Pertinent huc paradoxa illa Stoicorum; *omnem ſapientem, licet ſit pauper, tamen divitem, et, licet ſit ſervus, tamen regem eſſe* etc. Pertinet huc illud e Cicerone: *cum tacent, clamant;* it. *ſtulta ſapientia* de eo, cujus ſapientia nihil prodeſt. Huc pertinet Flor. II, 6 §. 27 acute dictum de Fabio Cunctatore: *qui novam de Hannibale victoriam com-*

Digitized by Google

commentus eſt, non pugnare: Martial. VIII, 11 ***nubere uxori***, quod indicat ***ejus imperio obnoxium eſſe.*** Verba ſunt: ***Uxorem quare locupletem ducere nolim, Quaeritis? uxori nubere nolo meae:*** quod acutius eſt quam cum Ovid. Met. VIIII, 761 Iphis puella, cui pater, quia pro mare habebat, virginem deſponderat, ait: ***Pronuba quid Juno, quid ad haec, Hymenaee, venitis Sacra, quibus, qui ducat, abeſt, ubi nubimus ambae?*** dicit: ***abeſt, qui ducat*** i. e. ***deeſt vir: ubi nubimus ambae*** i. e. ***nos ambae ſumus feminae:*** nam ***ducere*** eſt virorum, ***nubere*** feminarum. Acute et hoc dictum quidem eſt, at ſenſus vulgaris ineſt, ut magis luſus vocabulorum ſpecioſus ſit. Add. Ovid. Met. VII, 604 ***mortisque timorem Morte fugant.*** Plenus eſt Ovidius; v. c. Heroid. XIIII, 105 ***eadem ſequerisque fugisque, Tu tibi dux comiti, tu comes ipſa duci.*** Sed haec omnia, ſi proprie intelligerentur, vere ſibi repugnarent: at alterutra idea, ſive ſit ſubjectum ſive praedicatum, ſeu alia ſit idea adjecta, non ita ſumitur, ut id, quod eſſe dicitur, vere ſit, ſed ut tantum eſſe ***videatur:*** ut itaque, ſi vere loquimur, ſit non niſi luſus vel fallacia vocabulorum. V. c. ***dives hic eſt pauper*** dicitur pro ***videtur pauper eſſe*** ſ. ***eſt pauperi ſimilis: ſapientia hominis ſtulta*** pro ***quae videtur eſſe ſapientia hominis, non eſt vera ſapientia, ſed eſt ſtultitia***, vel, ſi vocabulum per jocum retinere velis, eſt ***ſapientia ſtulta*** h. e. ***nulla.*** In hoc: ***optat, quod habet*** eſt merus luſus vocabulorum; deeſt enim veritas: ***avarus non optat quod habet***, ſed ***plus quam habet*** ſeu ***plures divitias, incrementum divitiarum.*** Nec igitur hoc ad oxymora ſubtiliter referri poteſt. Referunt huc etiam ***otium negotioſum:*** ſed hic in verborum externa forma, non in ideis, reperitur repugnantia. Nam ***otium*** hic ſumitur pro ***vacatione a laboribus ſtatis e muneris ratione ſubeundis***, qui nunquam tales ſunt, ut non ***alia negotia*** quoque ſuſcipere poſſimus. Cur finitis laboribus ſtatis, hoc eſt ***in otio***, non poſſimus aliud ***negotium*** quoddam ſuſcipere? Hoc tum dicatur ***otium negotioſum.*** Romani ſenatores certo anni tempore in villas ſuas excurrebant, quia tum Romae otium erat, h. e. ſenatus non conveniebat et negotia ſenatus ceſſabant. Cur igitur in villis non poterant aliquid agere atque ita ***otium negotioſum*** habere? At, ſi ***otium*** eſſet ***vacatio ab omni labore***, ſive muneris ratione ſive alia quacunque de cauſa ſubeundo, ***Müſſiggang***, tum plane repugnaret huic ***otio τὸ negotioſum.*** Ac fortaſſe primus, qui ***otium negotioſum*** pro ***oxymoro*** habuit, ***otium*** ita intellexit, ſc. ***Müſſiggang.*** (Cf. p. 673, 4). — Ceterum oxymora caute uſurpanda ſunt. Dictum

tum de iis etiam ſupra eſt cap. 2 de *gravitate* ſect. 3 n. XXII p. 668 ſ.

B) *Alterum* genus eſt *ambiguitas ſententiae* ſ. *ideae ob vocabulum homonymum.* Sunt ſcilicet vocabula permulta, quae duplicem (ſaepe plures) ſententiam ſ. vim habent *homonyma* dicta, quibus utuntur acute dicturi nonnunquam de induſtria ita, ut audientes et legentes paulisper incertos relinquant, utram vim cum illis conjungere debeant: quamquam ingenium ſagax celeriter vim veram deprehendit, et omnino contextus debet eſſe talis, ut conſilium dicentis et ſcribentis intelligatur. Interdum ita ambigue loquens a paucis, iisque prudentioribus, intelligi vult. Exempla dabimus. Cicero, cum dixit de Octaviano, *ornandum* et *tollendum eſſe*, in vocabulo *tollendum* ambigue locutus eſt. Nam *tollere* poteſt eſſe tum *ad honores evehere* tum *interficere.* Octavianus dicitur hanc ambiguitatem ſenſiſſe et dixiſſe, ſe cauturum, ne *tolleretur* h. e. *interficeretur* Suet. Aug. 12. Cicero autem videri volebat vocabulum priori ſenſu uſurpaſſe. Sic ap. Sueton. Ner. 39.

Quis negat, Aeneae magna de ſtirpe Neronem?
Suſtulit hic matrem, ſuſtulit ille patrem

ubi prius eſt *interfecit*, poſterius eſt *portavit humeris*. Huc pertinet in primis hoc dictum Ciceronis: *Tertia deducta eſt.* Serviliae cuidam, quam Caeſar aeque ac filiam ipſius Tertiam amabat, cura Caeſaris praedium quoddam addictum erat parvo. Quod cum multi mirarentur, Cicero: *quo melius, inquit, emtum ſciatis, Tertia deducta eſt.* Senſus ineſt duplex, 1) *tertia pars pretii deducta adeo* i. e. *donata Serviliae eſt:* ſic multi eorum, qui haec verba audivere, intellexere, 2) *Tertia, filia Serviliae, ad Caeſarem concubitus cauſa deducta eſt:* et hoc ſignificare proprie volebat Cicero. Cf. Suet. Jul. 50. En aliud: Fauſtus, Sullae filius, cujus ſoror duos ſimul amaſios habebat, Fulvium, fullonis filium, et Pompejum Maculam, dixit: *miror, ſororem meam habere maculam, cum fullonem habeat.* Ciceronis Epiſtolae, in primis ad Trebatium in libro VII et ad Paetum libr. VIIII, refertae ſunt talibus argutiis: v. c. VII ep. 13 *Treviros vites cenſeo: audio capitales eſſe, mallem auro, argento, aere eſſent:* ubi per *Treviros* et natio quaedam Galliae, in qua tum Trebatius erat, et *Treviri* ſ. *Triumviri capitales* ac *Triumviri auro, argento, aere* intelliguntur. Ad Div. VIIII ep. 18 Paeto, quocum libenter de coenae adparatu etc. jocabatur, ſcribit

ſcribit: *diſce jam προλεγομένας*: in quo vocabulo et prolegomena eloquentiae et jocoſe ſimul prolegomena artis coenandi intelligit. In orationibus Verrinis Cicero vocabulo *Verris* ambigue utitur, ut et praetorem illum et ſuem marem intelligat. Neſcio, an ſatis apte et honeſte: ſic v. c. *jus Verrinum* uſurpat Verr. I, 46 de jure, quod Verres dixit in praetura urbana, ubi ſimul reſpici vult ad *jus ſuillum*. Verba ſunt; *negabant mirandum eſſe, jus tam nequam eſſe verrinum;* ac deinde: *cum Sacerdotem, qui verrem tam nequam reliquiſſet,* quae iterum ambigue dicta: a) *Sacerdos* eſt et *nomen proprium* praetoris et is *qui ſacra facit*: b) *Verres* eſt nomen praetoris ſupra memorati et notat *ſuem marem*. It. *Verrutius* erat nomen fictum, in quo latebat *Verris* nomen: vid. Cic. Verr. II, 76. Cicero irridendi cauſa appendicem *utius* vocat *caudam Verris* ibid. c. 78 in. ambigue, reſpiciens ad ſuem. Ejusmodi ambiguitates, ad quas homines ingenio abundantes valde propenſi ſunt, ſaepiſſime in frigus abeunt ſenſuque carent. V. c. quod aliquis (Ariſtot. Rhet. II, 23) de Draconis legibus dixit: *non hominis iſtae ſunt leges ſed draconis* h. e. *ſerpentis*: quid hoc ſibi vult? quid ſunt leges ſerpentis? Sic ap. Plaut Rud. I, 1; ubi aliquis *aedes illuſtres* vocat, quas venti perflabant. Haec ſunt acute vel potius facete dicta hominum de plebe. Sic Auguſtus, videns multos a Caſſio accuſatos *abſolvi*, dixit, cum architectus fori nimis diu hoc opus extraheret: *Velim Caſſius meum quoque forum accuſet, ut tandem abſolvatur* h. e. perficiatur. Quam parum acute! quam frigide! Quid ineſt, niſi luſus puerilis in verbo *abſolvere?* Nihil ſententiae. Nam *abſolvere* aliud eſt de accuſatis dictum, aliud de foro. At *acumen* debet in ſententia ſ. idea, non in verbi externa forma, latere. Nam, ſi τῷ *abſolvatur* ſubſtituas *perficiatur*, quod omni jure fieri poteſt, nihil abſurdius dici videbis. — Omninoque acumen ambiguitate vocabuli ſola nitens nec ſimul ideam praeclaram et inexſpectatam continens ſemper miſerum eſſe puto. Et innumerabilia acute dicta ap. Cicer. et alios invenies, quae omni ſenſu carent et nonniſi luſu verborum conſtant.

C) *Tertium* genus eſt *ambiguitas ſententiae per vocabuli depravationem* vel *immutationem* h. e. alienam pronuntiationem jocoſe quaeſitam: v. c. Cato dixerat cuidam: *eamus deambulatum;* et hic ait: *quid opus fuit de?* qua re ſignificare voluit, *ambulatum* jam ſuffeciſſe: tum Cato reſpondit: *Imo vero quid opus fuit te?* Narrat hoc Cicero Orat. II, 63. Paulo acutius eſt dictum Stilponis ap. Diog. Laert. II, 118. Qui cum vidiſſet hyeme Cratetem frigore rigidum, dixit ei:

ei: ὦ Κράτης, *δοκεῖς μοι χρείαν ἔχειν ἱματίου καὶ νοῦ* h. e. ***videtur tibi opus eſſe pallio et mente:*** ſed vocabula *καὶ νοῦ* conjunctim pronuntiabat, tanquam eſſet *καινοῦ* a *καινὸς* h. e. ***pallio novo:*** ſimile quid adtulit ad illum locum Menagius. — Sed notandum, hoc tantum in pronuntiando, non in ſcribendo, atque ita ſolum in ſermone familiari locum habere poſſe; nec omnino ejusmodi acute dictis multum tribuendum: ſunt enim luſus verborum, quales toto die in ore hominum urbanorum obſervare licet.

D) *Quartum* genus eſt, quando ad ***alterius verbum aliquod ambiguum reſpondemus alio ſenſu*** quam quo ipſe illud protulit. Sic fecit Catulus ap. Cic. Orat. II, 69. Malus quidam orator, qui in epilogo miſericordiam ſe moviſſe putabat, cum deinde adſediſſet, quaeſivit e Catulo, videreturne miſericordiam moviſſe: ***Ac magnam quidem,*** reſpondit Catulus, ***neminem enim puto eſſe tam durum, cui non oratio tua miſeranda viſa ſit.*** Ambiguitas erat in hoc: ***miſericordiam moviſſe:*** orator ille de miſericordia in clientem, Catulus de miſericordia erga oratorem, loquebatur, ſed de induſtria. Sic, cum poſt pugnam Pharſalicam eſſet, qui diceret, nondum animum eſſe deſpondendum, quia adhuc ſeptem aquilae reſtarent, Cicero reſpondit: ***Recte hortareris, ſi cum graculis nobis bellum eſſet.*** Egregie, cum praeſertim inſit reprehenſio hominis modeſta.

E) *Quintum* genus eſt injecta brevis ſimilitudo, vulgo *adluſio* dicta, ſive ſit apertior ſive tectior. V. c. Furius Albinus poſt fugam Mutinenſem interrogatus, ***quid ageret Antonius?*** reſpondit: ***quod canis in Aegypto, bibit et fugit.*** Egregie, quia ſimul ineſt ſalſa et venuſta reprehenſio brevitate ſumma ſimul ſe commendans. Sic Auguſtus, cum ei quidam offerret libellum trepidus et manum modo proferret modo retraheret, dixit ei: ***putasne te aſſem elephanto dare?*** praeclare pro ***noli tam timidus eſſe.*** Huc pertinet Flor. II, 6 ***Capuam Hannibali Cannas fuiſſe*** h. e. ***perniencioſiſſimam.*** It. Cic. Senect. 19 ***Neque enim hiſtrioni, ut placeat, peragenda eſt fabula, modo, in quocunque fuerit actu, probetur; neque ſapienti usque ad Plaudite vivendum.*** Huc pertinent multa ex antiquitatibus vulgo ducta, v. c. ***Andabatarum more pugnare, faſces ſubmittere,*** pro ***cedere alicui*** vel ***revereri aliquem;*** it., ſi quem perperam de re judicantem vocamus ***cenſorem vitio creatum*** etc. — In his tamen uſurpandis magna cautio eſt, quia multa ex antiquitatibus ſumta non ab omnibus intelliguntur ac temporibus noſtris plerumque non conveniunt, ut alibi monuimus, niſi forte in jocando iis uti veſis. Pertinet huc,

Digitized by Google

huc, quando de homine, qui, quod non efficere poterat, id ſe noluiſſe ſimulat, dicimus: *Eſt inſtar vulpis ap. Phaedrum, dicentis: nolo acerbam ſumere* vel brevius: *Eſt inſtar vulpis nolentis acerbam ſumere.* Ad tectam egregiamque ſimilitudinem refero etiam dictum Socratis ſupra memoratum: qui, cum ab adoleſcente petulante percuſſus eſſet colapho, dixit: *video mihi in poſterum cum galea incedendum eſſe,* h. e. *tu es cavendus, ut bellua, ut bos,* vel *alia beſtia.*

F) *Sextum* genus eſt *Ironia*, quando aliquid ei, quod cogito, contrarium dico, ita tamen, ut e certis ſignis vel e contextu mens mea adpareat. V. c. quando *ſapientem* voco *ſtultum* vel *ſtultum* dico eſſe *ſapientem.* Sic *laudare* pro *vituperare* et contra: v. c. quando aliquis praeclara carmina vituperat, et ego dico: *valde illa laudavit.* Sic noſtri per jocum alicui, qui valde laudatus eſt, dicunt: *Sie ſind ſehr getadelt, geſcholten, worden* etc. Pertinet huc locus Ovid. Heroid. XIIII, 120 *Quid fiat ſonti, cum rea laudis agar?* hic *rea laudis* acute dictum eſt et oxymorum. De Ironia ſupra P. II c. 2 ſect. 3 n. XXIII it. P. I c. 2 ſect. 15 dictum eſt.

G) *Septimum* genus, cum praecedente cohaerens, eſt ironica deminutio criminis alicujus vel alius rei ingratae per ſpeciem tantum facta: poſſit et vocari *tecta reprehenſio.* V. c. Africanus (ap. Cic. Orat. II, 67) tribu movebat centurionem, quia Pauli pugnae non interſuerat. Is cum ſe cuſtodiae cauſa in caſtris remanſiſſe diceret, quaereretque, cur ab illo notaretur, Africanus reſpondit: *Non amo nimium diligentes* h. e. *timidos.* Huc pertinet illud e Cic. Or. II, 69: Siculus ille, cui praetor Scipio patronum cauſae dabat, hoſpitem ſuum, hominem nobilem, ſed admodum ſtultum: *quaeſo,* inquit, *Praetor, adverſario meo da iſtum patronum, deinde mihi neminem dederis* (i. e. *des* vel *dare debes*) pro *Apage iſtum patronum, qui nil prodeſt, imo obeſt, qui cauſam non agere ſed corrumpere poteſt.*

Hactenus de acute dictis: ſunt enim innumerabilia; cf. Cic. Orat. II, 54 — 71. Non vero iſta poſuimus, ut iis cupide uterentur tirones: diſcenda et legenda ſunt, ut, quam variis modis ingenia ſe aperire ſoleant, diſcamus, ac, ſi forte in mentem veniant, apteque hoc fieri poſſit, interdum adhibenda vel ſimilia ad eorum imitationem effingenda. Teneamus, acute ſcribere et dicere eſſe rem lubricam, et, ut quisque acutiſſimus videri cupiat, ita plerumque ſtultiſſimum videri. Teneamus etiam ea acute dicta, quae ambiguitate aliqua vocabulorum cernantur, non nimis magni aeſtimanda: ſunt celeres motus ingenii, qui, more ſcintillae, celeriter

oriun-

Digitized by Google

oriuntur, celeriter moriuntur h. e. oblivioni traduntur, et delectationi ad breve tempus proſunt. Nulla vera utilitas inde exſpectari poteſt. Hinc forſitan excuſabimur, quod non plura ejusmodi genera adtulimus. Pluris facienda ſunt ea acute dicta, quibus ſententia aliqua praeclarior et fortior redditur. Haec vere delectant, haec vera ſunt animorum pabula. Animi enim humani paſcuntur ideis, non verbis.

XXI) *Repetitione ejusdem vocabuli eodem ſenſu in diverſis ſed arcte conjunctis enuntiationibus.* Fit hoc tantummodo in ſententiis ac proverbiis, quia hic ſimplicitas regnat, et ubi quaedam eſt oppoſitio.

V. c. hoc Laberii ap. Macrob. Sat. II, 7 *neceſſe eſt multos timeat, quem multi timent.* Injucundius foret *quem multi metuunt:* variatio hic videatur res artificii atque ita quaeſita. Sic illud Publii Syri: *Cui plus licet quam par eſt, plus vult quam licet.* It. illud: *plus dat, qui cito dat;* dicas: *plus largitur, qui cito dat;* vel *plus dat, qui cito largitur* vel *tribuit;* et venuſtas ſimplex periit. Sic *cui multa credita ſunt, ab eo multa poſtulantur;* recte: perperam dixeris *ab eo non pauca* etc. ob eandem cauſam. Sic Quintil. X, 7 *ut, cum multa ſcripſerimus, etiam multa dicamus.* Cic. Phil. II, 4 *Quid eſt aliud, tollere e vita vitae ſocietatem, quam tollere amicorum colloquia abſentium?* Pertinet hoc ſimul ad gravitatem dicendi, ut ſupra P. II c. 2 ſect. 3 n. XII et XXX dictum eſt: et ea ſunt optime dicta, quae ſimul ſuavitati et gravitati proſunt. Sic Offic. II, 22 extr. *Quam autem habet aequitatem, ut agrum multis annis aut etiam ſaeculis ante poſſeſſum, qui nullum habuit, habeat, qui autem habuit, amittat?* Ovid. Met. I, 519 Apollo ait de ſua et Cupidinis ſagitta: *Certa quidem noſtra eſt: noſtra tamen una* (i. e. tua, qua vulneratus ſum) *ſagitta certior, in vacuo quae vulnera pectore fecit.* Recte *certa, certior.* Ibid. v. 523 *Nec proſunt domino* (i. e. mihi), *quae proſunt omnibus, artes.* Sic ſuavius dicitur: *Tu pater es, quomodo patris animum exuere potes,* quam *quomodo genitoris animum* etc. Hoc ſtultum et adfectatum foret.

XXII) *Repetitione ejusdem vocabuli ſed diverſo ſenſu:* vocatur vulgo *antanaclaſis* vel *dilogia.*

Eſt duplex: 1) ea, quae mera ambiguitate nititur, nec ſententiam fortiorem ſuavioremque reddit, ſed merus luſus verbi eſt, v. c. Cic. ad Attic. XIIII ep. 14 *Quid ergo? iſta culpa Brutorum? minime illorum quidem, ſed aliorum brutorum, qui ſe cautos ac ſapientes putant.* Eſt merus jocus, isque valde frigidus: nulla ineſt ſimilitudo niſi literarum. — Sic Cicero Verr. Act. I, 9 ludit vocabulo *praerogativae;* dicit: *Dedit enim praerogativam* (i. e. indicium) *ſuae voluntatis ejusmodi, ut iſti pro praerogativis* (i. e. prima tribu) *eam reddidiſſe videatur.* Eſt jocus inanis. Argumenta e ſimilitudine vocabuli ducta ſunt miſera et inanes luſus. Ac ſic ſaepe Cicero. 2) melior eſt iſta repetitio, ſi priori loco nomen rei vel res ſimpliciter, poſteriori vera rei ratio, natura ac vis indicatur. Et haec ſola digna erat, quae in libris rhetoricis memoraretur: v. c. *ſtudioſi literarum ſaepe non ſunt earum ſtudioſi;* ineſt acumen pro *qui ſtudioſi literarum vocantur, ſaepe non ſunt earum ſtudioſi.* Eſt oxymorum. Sic *non omnes Chriſtiani ſunt Chriſtiani* pro *non omnes, qui Chriſtiani vocantur, ſunt vere Chriſtiani.* Sic *Romani non amplius Romani ſunt* i. e. fortitudinem amiſerunt: Ἀχαιοὶ οὐκ Ἀχαιοί. Sic *vivamus dum vivimus* i. e. *vivamus vere* ſ. *vita fruamur* etc. Pertinet haec repetitio ſimul ad gravitatem et ſuavitatem: hinc vere ſuavis eſt. Vera enim ſuavitas animum adficit: ſi ſuavitas non in animum penetrat, ſed in vocabulorum literis haeret, non eſt ſuavitas vera, ſed ficta, imo puerilis.

XXIII) *Repetitione ejuſdem fere vocabuli, ſed una vel pauciſſimis literis immutati cum ſenſu contrario,* vel apertius: *Conjunctione duorum vocabulorum ſibi fere ſimilium et tantum una vel pauciſſimis literis disſimilium, ſed cum ſenſu contrario, ſaltem diverſo.*

V. c. Terent. Andr. I, 3, 13 *Nam inceptio eſt amentium, non amantium.* Sic *amare interdum amarum eſt.* Sic Cicero in Philipp. III, 9 *ex oratore arator factus eſt.* Sic *video me a te non conveniri ſed circumveniri.* Sic Cicero in Verrinis: *Sicilia te non praetorem ſed praedonem habuit.* Vocatur haec ratio dicendi *paronomaſia* (παρωνομασία Quintil. VIIII, 3, 67). Sed in ea debet eſſe oppoſitio quaedam ſtudioſe quaeſita: atque ita tota res ad gravitatem pertinet. Graviter dictum eſt: *inceptio eſt amentium, non amantium:* cf. de paronomaſia Quintil. VIIII, 3 §. 67 ſeqq., ubi inter alia adfert: *Amari jucundum eſt, ſi curetur, ne quid inſit amari.*

amari. — Si cui itaque vocabulum aliquod excidit, quod ſimilitudinem habeat cum proximo vocabulo, non huc trahendum eſt: v. c. Cic. ad Div. V ep. 12 §. 23 de Ageſilao, ***qui neque pictam neque fictam imaginem ſuam paſſus eſt eſſe.*** Nam quomodo aliter dicere voluit ac ***pictam, fictam?*** Sic paulo ante §. 22 dixerat: ***Neque enim Alexander ille gratiae cauſa ab Apelle potiſſimum pingi et a Lyſippo fingi volebat*** etc. Hic eſt iterum ***pingi*** et ***fingi.*** An Cicero haec duo vocabula duntaxat propter ſimilitudinem quandam, atque ita ob luſum verborum poſuit? Nonne potius ita locutus eſt, quia aliter non potuit loqui? — Sic Nepos Attic. 17 dixit: ***Philoſophorum ita percepta habuit praecepta*** etc. Quaeritur, an Nepos de induſtria ***percepta*** et ***praecepta*** opponere voluerit et tanquam ***oppoſita*** poſuerit. Vix credo; nihil oppoſitionis ineſt; ſenſus enim eſt: ***Atticum percepiſſe praecepta philoſophorum.*** — Sic Vellej. II, 5 in. ***urbiumque potitus numero, aditis, quae vix audita, Gallaeci cognomen meruit.*** Hic quaeritur, an verba ***aditis*** et ***audita*** Vellejus de induſtria conjunxerit. Videtur caſu illa conjunctio excidiſſe, ſi tamen de induſtria conjunxit, quod fieri potuit, quia neminis voluntatem certo ſcire poſſumus, de Velleji judicio non bene equidem exiſtimem, quod ſimilitudine vocabulorum ludere voluerit. Nam, ſi omnem ejusmodi ſimilitudinem, quae inter literas duorum vocabulorum intercedit, pro paronomaſia, figura illa rhetorica, habere volumus, debemus etiam haec eo referre: ***vi victus, medicorum eſt mederi morbis, jure ille jurare noluit; cur curas? cur curris? nolens volens*** et ſexcenta alia. Non alia exempla eo referenda cenſuerim, quam quae Terentiano: ***inceptio eſt amentium, non amantium,*** ſimilia ſunt. Nam omnis repetitio vocabuli, niſi gravitate et excellentia ideae compenſatur, eſt ingrata.

XXIIII) ***Repetitione eorundem vocabulorum, ſed inverſo ordine.*** Vocatur *epanodos* vulgo (*ἐπάνοδος* Quintil. VIIII, 3, 35, ubi ait: *ἐπάνοδος* dicitur graece; noſtri ***regreſſionem*** vocant); ut illud: ***quod ſequitur fugio, quod fugit, ipſe ſequor.***

Cic. Brut. 39 ***ut eloquentium juris peritiſſimus Craſſus, juris peritorum eloquentiſſimus Scaevola putaretur:*** et cap. 40 ***conſultorum alterum diſertiſſimum, diſertorum alterum conſultiſſimum fuiſſe.*** — Cic. Planc. 28 ***Gratiam autem et, qui refert, habet, et, qui habet, in eo ipſo, quod habet, refert:*** quae

Digitized by Google

quae repetiit Cicero Offic. II, 20 ac fere iisdem verbis Quir. p. red. 9. — Vellej. II, 117 de Vari avaritia: ***quam*** (Syriam) ***pauper divitem ingreſſus, dives pauperem reliquit.*** Plin. Paneg. 17 ***ut — non ideo viciſſe videaris, ut triumphares, ſed triumphare, quia viceris.*** — Haec repetitio et converſio vocabulorum atque ita idearum in oppoſitione maxime locum habet et placet propter tecte injectam comparationem, et tali modo ſententiam fortiorem reddit. Quod ſi non fit, merus luſus verborum eſt, v. c. illud Lucilii ap. Gell. XVI, 9 extr. ***Verum hic ludus ibi ſusque omnia deque fuerunt: Susque et deque fuere, inquam, omnia ludus jocusque.*** Poſſunt et tales verborum iuverſiones multis placere: ſed loquimur hic de prudentioribus, quibus vix placeant, niſi forſitan in jocando: hic enim nihil non licet. — Interdum etiam non tam vocabula, quam ſententia invertitur, quod aeque ſuave eſt, ſi quidem ineſt non modo veritas ſed in primis vera conſecutio unius ſententiae ex altera, v. c. Quint. X, 7 med. ***et qui ſtultis eruditi videri volunt, ſtulti eruditis videntur.*** Vere et egregie: poterat, ſi voluiſſet, verba ipſa invertere: ***qui ſtultis eruditi videri volunt, eruditis ſtulti videntur.*** Conf. de epanodo Quintil. VIIII, 3, 35 ſeqq. qui per hanc figuram intelligit quoque repetitionem vocabulorum eorundem eodem vel diverſo ſenſu etc.

XXV) *Conjunctione contrariorum* ſ. *antithetorum*: quae, quo arctius conjuncta ſunt, eo magis placent. — Pertinet ea res et ad perſpicuitatem et ad gravitatem et ad ſuavitatem dicendi, atque ita ad univerſam eloquentiam. Ad perſpicuitatem, quia rei rationem per oppoſitionem alius rei magis perſpicimus: ad gravitatem, quia ſic rei magnitudinem et gravitatem melius ſentimus et magis movemur: ad ſuavitatem, quia nulla re magis natura delectamur, quam varietate rerum, in primis conjunctione disjunctorum, v. c. colorum, de quibus conſuli poſſunt feminae elegantiores: et vel ***umbra*** et ***lumen*** in arte pictoria id docet. — Sed et hic videndum, ut magis idearum, quam vocabulorum, rationem habeamus h. e. ut veritatem, magiſtram et fontem pulchritudinis, ſequamur. Hac conjunctione contrariorum Ovidius et excelluit et vero etiam centies peccavit. Nam,

Digitized by Google

Nam, ut quisque eſt ingenioſiſſimus, ita maxime frequentationem antithetorum adpetit: ſed, quo quis magis ea adpetit, eo magis in periculo eſt, ne labatur. *Antitheta* ſunt Sirenes, quas dum ſequimur, a vera via facile aberramus: ſunt fructus nimis dulces, quibus, cum veſci homo coepit, non ſatiari poteſt. Hinc magna cautione et judicio opus eſt. — Quod ſi ſcriptor vel orator rem rei vere oppoſitam habet, v. c. *virtutem vitio*, *divitias paupertati* etc., nulla difficultas eſt: tum enim utraque facile, tanquam umbra et lumen, conjungi poteſt. Et ſic Cicero Catil. II, 11 in comparanda cauſa Romanorum cum cauſa Catilinae dicere poterat: *Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc ſtuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc ſcelus* etc. Et Cic. Mil. 4 de illo moderamine inculpatae tutelae, ut loquuntur vulgo: *Eſt igitur haec non ſcripta ſed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus, ad quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus.* Talia antitheta ita placent, ut ſaepe obliviſcamur indagare, an ſingulis verbis ſuae ſint ideae, annon aliquid inane adſit: v. c. quid eſt v. c. *non docti, ſed facti:* nonne *facti* eſt, ſi rem diligenter examinas, pro *nati?* etc. — Verum, ſi ſcriptor vel orator contrarias ideas ipſe fingere cogitur, ſi quidem ejusmodi antithetis vult uti, major eſt difficultas: et hic interdum fit, ut verba verbis, non ideae ideis, opponantur, quod eſt verba vel fumum vendere. Fit hoc quando oppoſitio in eadem re, in eodem homine, quaeritur, ut homo ſibi ipſe opponatur vel potius ſibi opponi videatur. Plenus eſt Ovidius.

V. c. Met. VII, 339 *His, ut quaeque pia eſt* (filiarum), *hortatibus impia prima eſt, Et, ne ſit ſcelerata, facit ſcelus.* Videntur haec ſibi repugnare, ſed non repugnant, niſi verborum externa forma. Filiae iſtae patrem ſenem interficiunt, quia Medea promiſerat, illi ſe vitam et juventutem redditu-

Digitized by Google

ram eſſe. *His* igitur *hortatibus* Medeae, *ut quaeque pia eſt*, i. e. patrem valde vel maxime amat, *ita prima eſt quoque impia* h. e. patrem interficere feſtinat; *et facit ſcelus* h. e. interficit patrem, *ne ſit ſcelerata* h. e. ut pietatem declaret, ſeu ne omittenda re, qua pietas declarari poterat, ſcelus committere videatur. Sic nulla repugnantia: ſic vero omnis pulchritudo periit. Sed delectant nos talia, etiamſi interdum a veritate ſint aliena, et ſola ſpecie ſe commendent, quia homines ſumus. — Sic Metam. VIII, 878 de Eriſichthone inter alia acute dicta: *Ipſe ſuos artus lacero divellere morſu coepit, et infelix minuendo corpus alebat.* Acute *minuendo corpus alebat* ac ſimul vere. Legenda ſunt talia multa, ſed deinde vera ſententia eruenda eſt, ut videamus, ſitne tantum veſtitus pulcher, an idea praeclara. Sed idea non poteſt eſſe praeclara, niſi antea ſit vera.

XXVI) *Periodo.* — *Periodus* eſt proprie *circuitus* ſcil. ſententiae majoris ſ. primariae, quae, injecta aliqua ſententia ſecundaria h. e. illius explicationem, cauſam, conditionem etc. continente vel etiam pluribus ejusmodi ſententiis, ita diſſecta eſt, ut, qui ejus ſingulas partes, ordinem conſtructionis ſequens, colligere cupit, non niſi per circuitum quendam ſ. ambages id facere et ad illas pervenire poſſit. — Deinde *periodus* per abuſum a nonnullis dicitur tota illa ſententia primaria una cum omnibus enuntiationibus ſecundariis illam diſſecantibus. — De natura periodi et ſtructura ſupra in capite peculiari late dictum eſt P. I cap. 5. Iam haec periodi ſtructura etſi perſpicuitatem, quia tali modo ideae et enuntiationes prius cogitatae priorem locum occupant, et gravitatem dicendi, quia ſic ideae non modo ita arctius comprimuntur, ſed etiam graviores priorem locum facilius obtinent, non parum adjuvat: tamen ad ſuavitatem dicendi in primis pertinet. Nam, cum ideae inter ſe cohaerentes per injectas alias ideas vel enuntiationes ſejungantur, lectoris, ut et auditoris, animus cupide adtenteque, quid ſecuturum ſit, exſpectans exhilaratur ad finem totius ſententiae veniens, ſenſumque perfectum nunc videns ac ſaepe aliquid hic inveniens, quod non

non exſpectaverat. Docet hoc non modo experientia, ſed et ipſa natura animi humani confirmare poteſt. Longe ſuavius eſt rei exitum poſt aliquem ambitum ſ. ambages quasdam, quam ſtatim, cognoſcere. Placet nobis, ſi animus noſter paulisper incertus ſuspenſusque eſt de exitu, et inexſpectato exitu magis delectatur quam diu praeviſo. Omnes narrationes, ſi bonae eſſe debent, ita inſtitui ſolent. Hinc in comoediis et tragoediis, quae vitae humanae conſuetudinem ſequi ſolent, itemque in carminibus epicis, hoc artificium notiſſimum eſt, ut exitus rei praeter ſpem auditorum et lectorum evenire debeat: quam in rem inſeruntur ea, quae rem ipſam, cujus exitum exſpectamus, difficilem reddere atque adeo impedire videantur: id quod ſpectatores et auditores eo cupidiores reddit. Similiter fere, ſi parva cum magnis contendere quodam modo licet, ſe res habet cum periodo. Ambitus ille ſ. circuitus, quem enuntiatio vel una vel plures inſertae efficiunt, eſt fere inſtar *nodi* illius retardantis exitum rei in dramatibus. Periculum faciat, qui velit, in periodo disſolvenda; et languidiorem, ſaepe quidem, orationem reperiet. Sed omne languidum eſt injucundum.

Nonne, quaeſo, ſuavius eſt v. c. *quomodo deum, qui nobis inde ab incunabulis tot beneficia tribuit, odiſſe ſustineamus?* quam *quomodo deum odiſſe ſustineamus, qui nobis inde ab incunabulis tot beneficia tribuit?* Et hoc exemplum eſt paulo vulgarius: in aliis iisque majoribus magis id perſpicietur. — Cic. Arch. 6 *Quare quis tandem me reprehendat aut quis mihi jure ſuccenſeat, ſi, quantum ceteris ad ſuas res obeundas, quantum ad feſtos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias voluptates et ad ipſam requiem animi et corporis conceditur temporum, quantum alii tribuunt tempeſtivis conviviis, quantum denique aleae, quantum pilae, tantum mihi egomet ad haec ſtudia recolenda ſumſero?* Nonne hoc ſuavius eſt, quam ſi dixiſſet: *Quare quis tandem me reprehendat aut quis mihi jure ſuccenſeat, ſi tantum temporum mihi egomet ad haec ſtudia recolenda ſumſero, quantum ceteris ad ſuas — pilae?* — Ibid. cap. 12 in. *An vero tam parvi animi videamur eſſe omnes, qui in republica atque in his vitae periculis*

 labori-

laboribusque verſamur, ut, cum usque ad extremum ſpatium nullum tranquillum atque otioſum ſpiritum duxerimus, nobiscum ſimul moritura omnia arbitremur? Dicas pro eo: *An vero tam parvi animi videamur eſſe omnes, qui in republica atque in his vitae periculis laboribusque verſamur, ut nobiscum ſimul moritura omnia arbitremur, cum usque ad extremum ſpatium — duxerimus?* Et ſentias illam ſententiam *ut nobiscum ſimul moritura omnia arbitremur* nunc languidiorem factam, et cum ea ſimul totam iſtam verborum compagem. — Sic et in aliis minoribus, v. c. Cic. Senect. 22 in., ubi Cyrus ita loquens inducitur: *Nolite arbitrari, o mihi cariſſimi filii, me, cum a vobis disceſſero, nusquam aut nullum fore: nec enim, dum eram vobiscum, animum meum videbatis, ſed eum eſſe in hoc corpore ex iis rebus, quas gerebam, videbatis.* Nonne hoc ſuavius eſt quam: *Nolite arbitrari, o mihi cariſſimi filii, me nusquam aut nullum fore, cum a vobis disceſſero: nec enim animum meum videbatis, dum eram vobiscum, ſed eum eſſe in hoc corpore ex iis rebus videbatis, quas gerebam?* — Tali modo ſi quis per totam orationem aliquam vel librum diceret vel ſcriberet, nonne auditor lectorve taedio caperetur, imo ad ſomnum invitaretur? Sed ſimul notandum eſt, quod ſupra P. II c. 1 ſect. 23 n. XVIII jam monuimus, periodos nec ubique nec nimis longas eſſe ponendas: nimia enim ſuavitas fit taedio: et nimia longitudo defatigat mentem audientis et legentis.

Ceterum miror artificium periodicae orationis in vernacula lingua tam raro uſurpari, ut potius plerique per membra, quod ajunt, ſcribere gaudeant. Ac, ſi qui periodice ſcribunt, fit hoc plerumque caſu, non de induſtria, quemadmodum Herodoto interdum periodus aliqua praeter ejus voluntatem excidit. Cauſa illius rei videtur eſſe haec, quia vulgo credunt, quidquid intra bina ſigna diſtinctionis maximae, quae *Puncta* vulgo dicuntur, incluſum ſit, id eſſe periodum. Hinc nemo eſt, qui non periodice ſcribere ſibi videatur.

XXVII) *Numero oratorio* vel potius *numeris oratoriis* h. e. partibus ſententiae majoris ſibi aequalibus; unde patet, *numeros* rectius quam *numerum* dici. Sententia his numeris ornata vocatur *ſententia numeroſa* vel etiam *oratio numeroſa*, itemque *concinnitas membrorum*. — Cernuntur *numeri oratorii* in aequalitate ſ. proportione earum enuntiationum, quae ad ſe invicem referuntur

tur et idearum ratione cohaerent, in primis contrariarum, ut, ſi unum membrum uno, duobus, tribus etc. vocabulis conſtet, alterum totidem vocabula habeat, et vocabula ſibi reſpondentia ſint ejusdem generis, h. e. vel *ablativi* vel *genitivi* vel *participia* etc.

V. c. ***non audivi, ſed vidi: hinc pudicitia, illinc ſtuprum: Eſt haec non ſcripta ſed nata lex*** etc., ubi vocabula: ***ſingula ſingulis*** opponuntur, ***audivi*** et ***vidi***, ***pudicitia*** et ***ſtuprum***, ***ſcripta*** et ***nata***. — Sic ***bina binis:*** v. c. ***ſpecie honeſtus, re improbus;*** ubi ***ſpecie*** et ***re***, ***honeſtus*** et ***improbus***, ſibi opponuntur. Sic Cic. Roſc. Am. 26 ***Etenim quid eſt tam commune quam ſpiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis?*** ubi ***ſpiritus, terra, mare, litus*** ac deinde ***vivis, mortuis, fluctuantibus, ejectis*** ſibi pari modo reſpondent. Quod ſi pro ***fluctuantibus*** ponas ***iis, qui fluctibus agitantur,*** vel pro ***ejectis*** dicas ***iis, qui tandem ejecti ſunt,*** ſtatim ſentias aliquid injucunditatis. — Sic ***terna ternis***, v. c. ***armorum vi oppreſſus*** et ***clementiae beneficio recreatus:*** ubi ***armorum*** et ***clementiae, vi*** et ***beneficio, oppreſſus*** et ***recreatus*** ſibi reſpondent. Sic Cic. Orat. I, 9 ***Quis enim tibi hoc conceſſerit, aut initio genus hominum, in montibus ac ſylvis diſſipatum, non prudentium conſiliis compulſum potius quam diſertorum oratione delinitum ſe oppidis moenibusque ſepſiſſe?*** Quam ſuaviter ſibi hic reſpondent ***prudentium conſiliis compulſum*** et ***diſertorum oratione delinitum!*** Mutes aliquid et dicas v. c. ***per prudentes*** pro ***prudentium conſiliis*** vel ***per diſertos*** pro ***diſertorum oratione*** vel omittas ***compulſum*** aut ***delinitum:*** et facile ſentias aliquid deeſſe, et ſentias ſimul aliquid injucunditatis. Res eſt manifeſta: et ſuavem eſſe iſtam membrorum aequalitatem per ſe patet. Omnis enim aequalitas partium, omnis proportio placet et pulchra habetur, ut in aedificiis, ita in ſonis, verbis etc. — Ad ***numerum*** referunt quoque vulgo, quod membrum ſententiae extremum, niſi aequale, at paulo longius, ſaltem non multo brevius, ſi quidem fieri poteſt, eſſe debet. Sed hoc magis ad perſpicuitatem et gravitatem retulerim. — Referunt illuc quoque, quod ultimum vocabulum productius eſſe et paenultimam ſyllabam longam habere debet. Sed et hoc magis ad perſpicuitatem et gravitatem quam ad ſuavitatem referendum puto, niſi forte hactenus ad hanc referendum cenſeas, quia perſpicuitas et gravitas ipſa ſuavis eſt. Sed de tali ſuavitate hic non loquimur.

Ceterum de *numeris* ipſis eorumque natura ſupra in peculiari capite dictum eſt P. I cap. 6, ubi ſimul monuimus, non nimis adfectandos, ſed in iis ſemper idearum rationem habendam eſſe.

XXVIII) *Vitanda inani vocabuli ejusdem, multo magis plurium, repetitione, praeſertim crebra.*

Repetitio vocabuli inanis eſt, quae fit ſine majori perſpicuitate et gravitate: v. c. *homo, qui alios amare non poteſt, aliorum amorem exſpectare non poteſt,* injucundum eſt ob inanem repetitionem verbi *poteſt;* ſuavius erit; *qui alios amare nequit, aliorum amorem exſpectare non poteſt* vel *qui alios amare non poteſt, aliorum amorem exſpectare nequit;* niſi alia variatione uti malis. — At repetitio, ſi gravis eſt, placet. V. c. Ovid. Met. I, 523 *nec proſunt domino, quae proſunt omnibus, artes:* eſt enim oppoſitio. Sic *pater es: quomodo patris animum exuere potes?* rectius hic *patris* quam *genitoris.* Sed, ut iſta repetitio inanis diſplicet, ita magis diſplicet, ſi crebra eſt; v. c. ſi quis dicat: *Non fratri tuo liber placere poteſt, quia non intelligere eum poteſt, ac ne ſatis quidem legere poteſt.* — Excuſanda tamen iſta repetitio inanis eſt, ſi aliud vocabulum non exſtat, v. c. *legem ferre, promulgare, perferre, ſuadere* etc. *concionem habere, epiſtolam reddere, epiſtolam ſcribere, legere; bibere, ſtare* etc., ubi variatio difficillima eſt et plerumque affectati quid continet. V. c. Cic. τὸ *eſt* crebro repetiit Verr. IIII, 42 *Quid? ubi eſt? praeſto eſt: teſtis eſt. Proagori Scopatri juſſu. Quis eſt hic? qui ad ſtatuam adſtrictus eſt. Quid? ubi eſt? teſtis eſt.* Sed quid, quaeſo, vocabuli τῷ *eſt* ſubſtituere debuit ac potuit? ut taceam iſtam repetitionem ad gravitatem dicendi referri poſſe. — Excuſatur etiam iſta repetitio, ſi vocabulum non ſtatim repetitur, ſed interjectis pluribus verbis, praeſertim in materia tenui ac vulgari: v. c. *Non poteſt ille liber fratri tuo placere, quia ſententias, quae illo continentur, intelligere non poteſt:* melius quidem fortaſſe poſteriori loco foret *nequit,* at tamen tolerabile ſit quoque *non poteſt.*

Ceterum, ipſos priſcos in iſta repetitione inani negligentes fuiſſe et peccaſſe, ſexcentis eorum locis oſtendi poſſit, v. c. Cic. Orat. 13 *Me autem, qui Iſocratem non diligunt, una cum Socrate et cum Platone errare patiantur:* ubi poſterius *cum* abeſſe poterat. — Ibid. cap. 59 in. *Solet autem quaeri, totone in ambitu verborum numeri tenendi ſint, an in primis partibus atque in extremis;* ubi *in* ter repetitur; poſt-

remum

remum ſaltem abeſſe poterat, ſalva ſententia. — Et ſtatim: *Eſt autem, ut id deceat, non id ſolum. Ponendus enim ambitus* etc., ubi pro poſteriori *id* dicere poterat *hoc.* Eſt igitur negligentia. — Nec longe poſt: *Id autem bona diſciplina exercitatis, qui et multa ſcripſerint et, quaecunque etiam ſine ſcripto dicerent, ſimilia ſcriptorum effecerint, non erit difficillimum:* ubi eſt *ſcripſerint, ſcripto, ſcriptorum.* At vix aliter dicere poterat. — Cic. ad Div. V ep. 12 §. 14, 15, 16 ter uſurpavit *enim: Nihil eſt enim* etc. *Habet enim* etc. *Quem enim noſtrum* etc. — Ibid. §. 21, 22, 23, 24 ter *neque* et quater *enim* legitur: *Neque enim tu is es, qui, quid ſis, neſcias* etc. *Neque autem ego ſum ita demens* etc. *Neque enim Alexander ille gratiae cauſa ab Apelle* etc. *Nec minus enim eſt Spartiates Ageſilaus ille perhibendus* etc. *Unus enim Xenophontis libellus* etc. Eſt negligentia: poterat *nam* quoque ponere. — Cic. ad Div. VI ep. 1 quatuor priores periodi per *etſi* incipiunt: a) *Etſi ea perturbatio eſt omnium rerum* etc. b) *Nam etſi, quocunque in loco quisquis eſt* etc. c) *Quare etſi multarum rerum* etc. d) *Etſi enim cum magna* etc. Ciceronem vitium negligentiae hic commiſiſſe nemo ſanus neget: poterat enim *quamquam, licet* etc., quoque dicere. Oblitus ergo ſui eſt paululum. Et injucundum eſt hanc crebram repetitionem legere. Sed quis non interdum peccet? — Cic. ad Div. XI ep. 16 in. *Permagni intereſt, quo tibi haec tempore epiſtola reddita ſit: utrum cum ſollicitudinis aliquid haberes, an cum ab omni moleſtia vacuus eſſes. Itaque ei praecepi, quem ad te miſi, ut tempus obſervaret epiſtolae tibi reddendae. Nam, quemadmodum coram, qui ad nos intempeſtive adeunt, moleſti ſaepe ſunt, ſic epiſtolae offendunt non loco redditae:* ubi *reddita, reddendae, redditae.* Sed vix aliud aptum verbum habuit. Hinc excuſandus. — Sic Liv. I, 3 *Is ſepultus in eo colle, qui nunc eſt pars Romanae urbis, cognomen colli fecit:* hic eſt *colle, colli.* Gronovio patri haec repetitio non placet; malitque ipſe *colle* omiſſum eſſe. At primum, ſi omnes ſcriptores accurate ubique loqui debent, et nihil redundantiae concedatur, quid non corrigendum ſit? Sic enim et Livius I, 53 perperam dixiſſet in his verbis: *concepit animo eam amplitudinem Iovis templi, quae digna deum hominumque rege, quae romano imperio, quae ipſius etiam loci majeſtate eſſet. Captivam pecuniam in aedificationem ejus templi ſepoſuit.* Hic etiam non opus fuiſſet *templi* repetere. Deinde in priore Livii loco *τὸ colle,* quod Gronovius abeſſe cupit, ſalva perſpicuitate abeſſe non recte poteſt. An credibile eſt Livium, ſcriptorem tam accuratum

et apertum, ponere *in eo*, ſine ſubſtantivo, et velle, ut lectores e vocabulo *colle*, quod poſt ſeptem demum vocabula ſequitur, *colli* ad *τὰ in eo* trahant? Et in altero loco repetitio *templi* perſpicuitati conſentanea erat. Aliud frigidus Criticus cogitat, aliud ſcriptor, ſervido et occupato materia apte conjungenda ingenio ſcribens. Add. Liv. I, 41 *Interim Servio Tullio jubere populum dicto audientem eſſe. Eum jura redditurum, obiturumque alia regis munia eſſe.* Ingrata eſt haec repetitio verbi *eſſe*, et omitti poterat: plura exempla hujus repetitionis habet ibi Gronovius. — Sic et Caeſar, isque in primis: v. c. B. Gall. I, 6 extr. *Omnibus rebus ad profectionem comparatis diem dicunt, qua die ad ripam Rhodani omnes conveniant. Is dies erat a. d. V Kal. Apr.* etc. Hic vocabulum *diei* crebro repetitur. Ibid. cap. 49 *ultra eum locum, quo in loco Germani conſederant, circiter paſſus quingentos ab his, caſtris idoneum locum delegit, acieque triplici inſtructa ad eum locum venit.* Haec repetitio vocabuli *loci* tam crebra eſt inanis et ingrata: poterat Caeſar dicere: *ultra eum locum, in quo Germani conſederant, circiter paſſus quingentos ab his, caſtris idoneum locum delegit, acieque triplici inſtructa ad eum venit.* Sic bis omiſiſſet. Sed celeritate ſcribendi abreptus non adtendit ad ea, quae ſupervacanea eſſent. Sic Ibid. B. G. V, 50 *Caeſar conſulto equites cedere ſeque in caſtra recipere jubet; ſimul, ex omnibus partibus caſtra altiore vallo muniri, portasque obſtrui, atque in his adminiſtrandis rebus quam maxime concurſari et cum ſimulatione timoris agi jubet:* ubi *jubet* repetitur, quae tamen repetitio poſt tot interjecta verba tolerari poteſt. — Caeſar omnino, ut vere eſt ſcriptor elegantiſſimus, h. e. optima quaeque verba ad ideas exprimendas eligit, resque quam diligentiſſime ac breviſſime deſcribit, ſic in verborum repetitione valde negligens fuit; quae negligentia non niſi ex ipſius cupiditate res celerrime literis mandandi orta eſt. Hactenus ei ignoſci debet. Negligentiae hujus ſpecimen inſigne dedit Bell. Gall. I, 3 *Ad eas res conficiendas biennium ſibi ſatis eſſe duxerunt, in tertium annum profectionem lege confirmant. Ad eas res conficiendas Orgetorix deligitur* etc. Hic quatuor adeo verba *Ad eas res conficiendas* parvo ſpatio interjecto repetuntur. Sed, qui Caeſaris celeritatem ſcribendi cogitat, quae non ſingula accurate perpendit, ei nec illud mirum videbitur. Quidquid igitur eſt, repetitiones iſtas indicare negligentiam haud dubium eſt: ſed negligentiam non ſuavem eſſe poſſe eſt aeque manifeſtum. Noſtrum igitur, qui non ſimus Caeſares, eſt illam cavere. — Sed Cel. *Erneſti* ejusmodi

modi repetitiones vocabulorum inanes ad ***gratam negligentiam*** refert, in proluſione quadam de illa ſcripta, ut adeo de illius ſententia non tam vituperandae quam laudandae videantur: quidquid enim ***gratum*** eſt, reprehendi nequit. — Sed, ut pauca hac de re dicamus, primum omnis negligentia ſcribentis et dicentis indicat contemtum lectorum et auditorum, atque ita quandam arrogantiam. Deinde ***ſimplicitas***, quae eſt orationis quaedam virtus certiſſima, h. e. ***fuga omnis artificii***, non confundenda eſt cum illa ſic dicta grata negligentia. Verum quidem eſt, placere ſcriptorem et oratorem, qui magis ad res, quas tractat, quam ad verborum curam reſpiciat: ſed in verbis debet tamen quoque eſſe quaedam diligentia, ſed non nimis adparens, ſed talis, ut verbum quodlibet ſe ſua ſponte obtuliſſe videatur. Et haec eſt illa ***ſimplicitas, ſimplex venuſtas***. At haec ***ſimplicitas***, haec ***ſimplex venuſtas***, majorem ſaepe curam ac diligentiam poſtulat, quam omne ***artificium*** adparens. Latet autem vere in iſta ſimplicitate artificium quoddam et majus, at ***tectum: ars tegitur arte***, ut ſic loquar. Matrona ſimplicitate ornatus gaudens non abjicit diligentiam: imo haec adeſt, ſed tecte. Ac profecto vellem, Cicero nunquam vocabulo ***gratae*** ſeu ***non ingratae negligentiae*** uſus eſſet: ſic enim nemo cultorum ejus et ad hunc et ad alios ſcriptores, qui interdum vere, non jucunde, negligentes fuere, defendendos iſtud vocabulum uſurparet. Cf. Cic. Orat. 23 prope fin., ubi etiam de iſta negligentia ait: — ***non negligenter tractanda ſunt: ſed quaedam etiam negligentia eſt diligens*** etc. Ergo Cicero nobiscum facit. — Tum Cel. Erneſti inter exempla gratae negligentiae, quam commendat, non modo repetitiones inanes ſed etiam neceſſarias gravesque numerat. Exempla ejus ſunt 1) Hom. Odyſſ. τ. 204 ſſ., ubi quinque verſibus quinquies *τήκεσθαι* et *κατατήκεσθαι* i. e. *liqueſcere* occurrit. At ipſe Erneſti concedit, hoc omnium aptiſſimum fuiſſe. Narratur ibi, ***Ulyſſem, hominis incogniti et mendici perſona indutum, ad Penelopen veniſſe et narraſſe, ſe vidiſſe et cognoviſſe Ulyſſem*** etc.: ***his verbis auditis e Penelopes oculis lacrymas fluxiſſe, et ipſius genas liquefactas eſſe*** (ſ. ***tabuiſſe*** i. e. plenas lacrymarum fuiſſe: ſic *tabeſcere fletu* Catull. LXVIII, 55), ***quemadmodum nix ſoleat liqueſcere in altis montibus, quando eam Eurus liquefaciat et Zephyrus defundat*** ſ. ***dejiciat***. Egregia deſcriptio et ſimilitudo! Decebat utique in comparando Penelopes animo commoto vultuque triſti ac lacrymis fere tabeſcente cum nive liqueſcente vocabulum ***liqueſcendi*** retinere, ut ſimilitudo magis adpareret et vim ſuam in animis

mis lectorum exſereret. Magnam artem in conſervatione hujus verbi agnoſco. Si quis tamen ſimplicitatem naturae magis hic agnoſcat, ei non repugnabo. Ars enim tum demum magna eſt, cum imitatur exprimitque naturam. At negligentiam, licet gratam, tamen quidem non adpellaverim. — 2) alter locus eſt Cic. ad Div. XI ep. 16 in., quem ſupra jam attuli. Ibi in tribus ſententiis plenis et per ſe abſolutis ter occurrit vocabulum *reddendi* de epiſtola: primum *reddita*, deinde *reddendae*, tandem *redditae*. At primum eſt verbum proprium in iſta re; deinde aliquot verſus intercedunt inter ſingulas repetitiones, ut talis repetitio, praeſertim in epiſtola et in re vulgari, valde excuſanda ſit. An vero aliquam *gratiam* habeat, dubito. Si Cicero aliud vocabulum habuiſſet, haud dubie poſuiſſet. — 3) tertius locus eſt Cic. Mil. 11 *Inſidias factas eſſe conſtat: et id eſt, quod ſenatus contra rempublicam factum judicavit. Ab utro factae ſint, incertum eſt: de hoc igitur latum eſt ut quaereretur.* Hic repetitur *factas*, *factum*, *factae*. At haec repetitio, ſi quid video, gravitati ſervit, nec eſt inanis. Senatus decreverat, caedem Clodii contra rempublicam factam eſſe. Cicero callidus iſtud decretum hic ita explicat, tanquam non ipſa caedes, ſed inſidiae factae ſint contra rempublicam, ut, ſi inſidiae Clodio tribui poſſint, Milo liberetur. Theſis igitur Ciceronis demonſtranda nunc ſit haec: *ab utro factae ſint inſidiae?* Vocabulum *factae* retinere debebat, ut ipſa vocabula decreti retinere videretur. Tria igitur hic dicit Cicero: a) *factum ipſum* h. e. e mente ſenatus *caedes Clodii*, e mente Ciceronis *inſidiae* conſtant, b) *factas eſſe has contra rempublicam quoque conſtat*, quia ſenatus ita judicavit; c) *de facti* vero *auctore* adhuc quaeritur, hic incertus eſt, ſeu *ab utro inſidiae factae ſint, incertum eſt.* Si Cicero alia vocabula ſumſiſſet, gravitati cauſae ſuae offeciſſet. Cf. P. II c. 2 ſect. 3 n. XXX — 4) quartus locus eſt Caeſ. B. G. V, 50 ſupra p. 744 adlatus. Hic eſt *recipere jubet*, *ſimul* etc. ac poſt quatuor verſus *agi jubet*. Sed haec repetitio τȣ *jubet* poſt quatuor verſus cui tolerabilis non videtur? Quis enim Caeſaris celeritatem haud novit? Sed tamen eſt negligentia: an grata? vix putem. Mihi ſaltem ea, quae excuſatione indigent, non placent. Supra illuſtriora negligentiae Caeſarianae ſpecimina dedimus. — 5) quintus locus eſt Liv. XXX, 33, qui ſic ſe habet; nam oculis conſpici debet, ſi negligentiae Livii veniam dare cupis: *Hannibal ad terrorem primum elephantos — inſtruxit: deinde auxilia Ligurum Gallorumque, Balearibus Maurisque admixtis; in ſecunda acie Carthaginienſes Afrosque et Macedonum*

donum legionem; modico inde intervallo relicto ſubſidiariam aciem Italicorum militum (Bruttii plerique erant, vi ac neceſſitate plures quam ſua voluntate decedentem ex Italia ſecuti) inſtruxit. Hic poſt quinque verſus repetitur *inſtruxit:* at a) erat aptiſſimum omnium verbum, b) tanto intervallo. — 6) ſextus locus eſt Liv. II. 32 *Ea frequentior fama eſt, quam, cujus Piſo auctor eſt, in Aventinum ſeceſſionem factam eſſe.* Repetitur *eſt* et tam modico intervallo: eſt ergo negligentia: at quomodo Livius dicere voluit? An ſic: *quam, quam Piſo tradit?* hoc multo injucundius fuiſſet. Sed non omnia ad vivum reſecanda ſunt in rebus minutis. — 7) ſeptimus locus eſt Liv. IIII, 5, ubi Canulejus acerrime diſputans contra patres de altero conſule e plebe eligendo: *Si populo romano liberum ſuffragium datur, ut, quibus velit, conſulatum mandet, et non praeciditur ſpes plebejo quoque, ſi dignus ſummo honore* (i. e. conſulatu) *erit, apiſcendi* (pro *adipiſcendi*) *ſummi honoris, ſtare urbs haec non poterit?* Salſe et acerbe dictum. Repetitur hic *ſummi honoris:* at hoc fit ob gravitatem, quia de *ſummo honore* i. e. *conſulatu* quaeſtio eſt: haec eſt primaria idea. Poterat quidem dicere vel *ſi dignus erit* vel *apiſcendi ejus:* at quanto fortior eſt repetitio? — 8) octavus locus eſt Liv. XXXII, 21. Ariſtaenus praetor Achaeorum, hanc gentem Romanis jungi cupiens, poſt alia multa, quae hoc ſuadeant, tandem ait: *Nolite, quia ultro Romani petunt amicitiam, id quod optandum vobis ac ſumma ope petendum erat, faſtidire:* poſt adlata deinde argumenta, et interjectis duodecim (non igitur paucis) verſibus repetit eandem ſententiam his verbis: *Nolite, ſi, quod omnibus votis petendum erat, ultro offertur, faſtidire.* Hanc repetitionem numerat Erneſti ibidem inter inanes repetitiones. At a) de re gravi ſermo eſt, quae ut repeteretur, digna Ariſtaeno videbatur: ergo ad gravitatem dicendi pertinet; b) repetitio fit aliis verbis; c) poſt duodecim demum verſus. — 9) nonus locus eſt ibid. cap. 22 *Dymaei ac Megalopolitani et quidam Argivorum prius, quam decretum fieret, conſurrexerunt ac reliquerunt concilium, neque mirante ullo neque improbante.* Deinde cauſae memorantur; tandem poſt ſeptem vel octo verſus pergit Livius: *Ob haec* (i. e. ob cauſas memoratas) *concilio, quod inclinaverat ad romanam ſocietatem jubendam, exceſſerunt; veniaque iis hujus ſeceſſionis fuit et magnis et recentibus obligatis beneficiis.* Hanc repetitionem, quae tamen longe aliis verbis fit, numerat Cel. Erneſtius etiam inter repetitiones inanes. An ita plane nihil repeti debet, ſed ſingulae ideae ſemel tantum proferendae ſunt? Ejusmodi repetitiones

tiones aliis vocabulis factae ſaepe perſpicuitati ſerviunt: *et ſic non modo oratores, ſed et hiſtorici, poetae etc.* Haec ſunt loca ab Erneſtio laudata. Quae deinde Vir Celeberr. de negligentia grata in collocatione verborum, v. c. *pleniore ore* etc., dicit, infra n. XXX et XXXI memorabuntur.

XXVIIII) *Vitanda repetitione ejusdem ſyllabae, praeſertim crebra.* Et, quo propior ſibi eſt iſta repetitio, eo injucundior eſt.

V. c. *monet et hortatur,* ubi *et* bis eſt; quod facile excuſatur atque a plerisque lectoribus aut auditoribus ne ſentitur quidem: *at ad illum* etc. vel *at ad Adolphum veniamus* etc., ubi *ad* ter eſt; quae repetitio eo plus injucunditatis habet. Nolim dicere: *Utinam ille tibi non modo polliceatur, ſed et det;* malim *ſed etiam det.* Nolim dicere *per perbreve tempus* ſed *per tempus perbreve.* Nolim dicere; *cum cum patre locutus eſſem,* ſed *ubi cum patre locutus eram* etc. — Peccarunt hic priſci interdum, ſi ſic loqui decet, v. c. Cic. ad Div. IIII ep. 3 §. 3 *ſed multo etiam magis monente et denuntiante te;* ubi *te* repetitur continuo: ſic *de te* Cic. Acad. I, 4 in. Cic. Tuſc. IIII, 27 med. Cic. ad Div. XIII ep. 26 §. 7 *ſi eos, cum cum ſenatore res eſt, Romam rejeceris;* nam, etiamſi ſcribas *quum cum* pro *cum cum*, tamen eadem fuit priſcis pronuntiatio. Cic. Quint. 26 in. *An antequam poſtulaſti* etc. Sic ſaepiſſime Cicero dixit *qui quia* etc. At hic concurſus ſyllabae ejusdem, ſi non creber eſt, ſi pulchra vel gravi idea compenſatur, facile excuſatur et vix a legente et audiente animadvertitur. Si crebrius fit, ſentitur inſuavitas. — Magis injucundum videtur in pluribus vocabulis continuo ſe excipientibus. V. c. Cic. Divin. II, 69 extr. *viſus eſt in ſomnis amicae eſſe amictus amiculo:* qui locus tamen ab Erneſtio refertur ad gratam negligentiam.

XXX) *Vitanda eadem terminatione plurium vocabulorum*, quae, quo crebrior, eo inſuavior eſt.

Eſt duplex: repetitur vel una ſyllaba vel duae.

1) *Repetitio ejusdem terminationis in una ſyllaba;* v. c. *pulchram illam ſententiam:* quod injucundum videtur: injucundius vero, cum dicitur: *pulchram illam magnamque ſententiam nunquam quisquam protulit.* Huc pertinet illud poetae ap. Auct. ad Herenn. IIII, 12: *Quidquam quisquam*

cui-

cuiquam quod conveniat, neget. Tale quid vitandum eſt. — At peccarunt hic priſcorum optimi quique, v. c. Cic. Verr. V, 36 prope fin. *Unam illam ſolam noctem* etc., ubi *am* ter adparet: et ibid. paulo ante: *tum flagitioſa illa convivia*, ubi tria vocabula in *a* deſinunt. Cic. Philipp. II, 4 *quantam jam proferam.* Cic. Verr. II, 30 extr. *privato illo judicio transacto aut dilato* etc.: ubi quinque vocabula in *o* deſinunt. Cic. Orat. I, 19 prope fin. *Haec autem eſſe penitus in media philoſophia retruſa atque abdita.* Cic. ad Div. VI ep. 6 §. 24 *etiam externos multos claros viros nominarem:* quod in primis injucundum eſt. Cic. Offic. I, 20 in. *fortis animus et magnus duabus rebus maxime cernitur:* qui locus ab Erneſtio l. c. laudatur, ubi ejusmodi repetitio inter genera gratae negligentiae refertur, et Gronovius ad Liv. XXXI, 22 citatur, cujus exempla e priſcis tamen vulgaria nec valde notabilia ſunt. Ovid. Met. I, 327 *Innocuos ambos, cultores numinis ambos.* Et ſic plura reperiantur facile. — Hanc repetitionem injucundam eſſe ac negligentiam quandam indicare, quis non ſentiat? Verum iſta exempla, licet non commendanda ſint, tamen videntur excuſanda. Cui enim tale quid non excidat rem acriter meditanti? — At major eſt injucunditas, ſi duae poſteriores ſyllabae in duobus vocabulis repetuntur: de qua re ſtatim.

2) *Repetitio* ejusdem terminationis in *duabus ſyllabis* ſeu *repetitio duarum ſyllabarum in duobus* vel *pluribus vocabulis:* quae valde injucunda eſt a) in vocabulis junctis, v. c. *rebus duabus* vel *duabus rebus* Cic. Off. I, 20, quod tamen fortaſſe vix animadvertitur; hinc injucundus eſt verſus Ciceronis: *O fortunatam natam me conſule Romam.* Poſſit et huc referri *duabus filiabus* Liv. XXIIII, 26. Huc pertinet illud in primis ap. Auct. ad Herenn. IIII, 12 *Flentes, plorantes, lacrymantes, obteſtantes*, quod aures valde offendit. Cic. Offic. I, 18 prope fin. *pleniore ore:* quem locum Erneſti l. c. adfert et ad gratam negligentiam refert. Cic. Phil. II, 28 *quod natum, conflatum* etc., quod valde injucundum. b) interjectis aliquot verbis, v. c. *injucundum non erat faciundum;* quod inſuave eſt. c) in membrorum, praecipue brevium, fine, v. c. Nolim dicere: *Quamquam te ſemper amavi, magni aeſtimavi et tibi viam ad felicitatem monſtravi:* τὸ *avi* toties repetitum aures forſitan offendit. Huc pertinet illud Cic. Tuſc. I, 35. III, 19 e poeta vetere: *haec omnia vidi inflammari, Priamo vi vitam evitari, Jovis aram ſanguine turpari;* Cicero addit, praeclarum eſſe carmen. Sic et Cic. Verr. V, 37 in. *Quem poſteaquam inanem locum offenderunt, et prae-*

praetorem commoviſſe ex eo loco caſtra ſenſerunt, ſtatim ſine ullo metu in portum ipſum penetrare coeperunt: ubi repetitio τȣ̃ *erunt* paululum ingrata eſt: ſic Cic. Quint. II ante med. *quicum contraxiſſet, receſſiſſet et ad heredem perveniſſet, non heredem, cum primum vidiſſet* etc.

XXXI) *Vitando nimio concurſu ejusdem literae.*

V. c. *Si ii igitur,* ubi quater *i* reperitur: Cic. Orat. I, 22 *hodieque faciunt, ut nulla* etc., ubi *u* ter eſt. Sic *dolo novo oppreſſus.* Sic *ſi mihi id vis indicare.* Cic. Verr. V, 36 extr. *ſtatuerant, ſeſe, ſi ea* etc., ubi *ſeſe ſi* paulo injucundius. Horat. Art. 36 *pravo vivere naſo:* ubi tria *v* aures offendunt. Sed haec ſingula, modo egregiis ideis compenſentur, facile excuſantur. — Idem de tribus iſtis Ciceronis locis judicandum, quae Erneſti l. c. laudat et ad gratam negligentiam refert. Sunt haec: primum Cic. ad Div. XII ep. 2 med. §. 7 *tres eſſe conſulares, qui, quia, quae de republica bene ſenſerint, libere locuti ſunt, tuto in ſenatum venire non poſſint:* ubi *qui quia quae* notandum. Deinde Cic. Quint. 11 poſt med. *qui, quia, quod debitum nunquam eſt, id datum non eſt, non pecuniam modo* etc., ubi *qui quia quod* occurrit. Et tandem Cic. Nat. Deor. I, 20 ante med. *Quod* (non *qui*) *quia, quemadmodum natura efficere ſine aliqua mente poſſit, non videtis:* ubi *quod quia quemadmodum.* At in his tribus locis nihil video negligentiae neque gratae neque ingratae. Artificium connexionis, de quo ſupra, ita poſtulabat: ac, ſi ſingulas repetitiones tanto vitio vertere volumus, quis ſcriptor hic non peccaſſe dicendus ſit? nam ſic ne *ſeſe* quidem dici poſſit, it. *quemquem, quisquis, quoquo, ubiubi* etc. it. *ii; quaeque, tartarus, intendentem, contendendum* etc. — Videndum tantum, ne nimis crebro fiat; ac cavendum, ne lectori auditorive videamur de induſtria ejusmodi inanes repetitiones feciſſe. Qui enim de induſtria hoc facit, videtur aliquid in eo quaerere ſibique valde placere, quod eſt ſignum arrogantiae, quae nec lectoribus nec auditoribus unquam placet. Iure igitur diſplicet verſus illius poetae ap. Auct. ad Herenn. IIII, 12 *O Tite, tute, Tati, tibi tanta tyranne tuliſti:* Omne enim nimium vertitur in vitium.

XXXII) *Vitando aſpero vocabulorum concurſu, et contra laevi ſequendo.*

De

De hac re magis hic loquor, ne quid deeſſe videatur, quam quod in noſtra tempora valde cadere exiſtimem. Laevis duorum vocabulorum concurſus dicitur, quando vel prius in vocalem exit et poſterius conſonante incipit vel prius conſonante terminatur ac poſterius incipit vocali: v. c. ***Nemo debet ita ſtatuere de rebus iſtis.*** Aſper contra eſt, quando binae vel conſonantes vel vocales ſe excipiunt, v. c. ***ego ivi ad patrem noſtrum;*** vel ***nullus ſic debet ſtatuere*** etc. Et, quo plures conſonantes in tali conjunctione concurrunt, eo aſperior eſſe creditur conjunctio; v. c. ***nam ſpecies***, ubi tres; ***poſt triduum, trans fluvium***, ubi quatuor; ***poſt ſtrepitum, amans ſtruere***, ubi quinque conjunguntur conſonantes. At

1) hoc nemo obſervavit; nec obſervare quisquam poteſt, niſi omnem ſententiarum pulchritudinem evertere velit. Nam laevis iſta ſtructura vocabulorum haec ſuo ordine per gravitatem aliamve cauſam iis debito privaret: et cui meditanti res et ſententias earumque juſtam explicationem ac vocabula juſta etc. tempus ſuppetat ad laevem iſtam vocabulorum conjunctionem obſervandam? Et haud dubie iſta diligentia foret ingratiſſima et maxime putida. — Exempla dabimus ex ipſo Cicerone, praeceptore iſtius rei, e quibus videbimus ipſi accidiſſe, quod vulgo hominibus accidere ſolet, ut, quae praeceperint et commendarint, ipſi non agant, et, ut facilius ſit praecipere quam facere. Orat. I, 22 ***Graeculo otioſo et loquaci et fortaſſe docto atque erudito*** etc. cap. 23 ***ex rebus penitus perſpectis planeque cognitis*** etc. En laevem ſcilicet ſtructuram! Et ſic millies: etiam in orationibus, v. c. in Philippica illa ſecunda cap. 28 extr. ***bellum, quod natum, conflatum, ſuſceptum*** etc. cap. 29 in. ***bello tum propter timiditatem tuam tum propter libidines defuiſti: guſtaras civilem ſanguinem vel potius exſorbueras*** etc. ac paulo poſt: ***perſecutus trucidaras. Quibus rebus tantis, talibus geſtis, quid fuit cauſae, cur in Africam Caeſarem non ſequerere, cum praeſertim belli pars tanta reſtaret?*** Et ſic fere ubique. — Et, quam parum Romani iſti laevitati conjunctionis ſtudere voluerint, docent ipſa eorum vocabula tum ſimplicia tum compoſita: v. c. ***ii, eo, abiit, euntium, fructuum, artium, menſium, conſtructus, congregavit, abstraxit, distraxit, transgreſſus, transſcribo*** vel ***tranſcribo, tranſcriptus*** etc. ut ***ſtlata, ſtlis*** pro ***lata, lis*** etc., it. ***ab*** praepoſ. ante conſonantem etc. praetermittatur.

2) Hinc Cicero ipſe, ſui ipſius conſcius, qui ejusmodi concurſum tantopere damnarat, alibi eum adeo laudat, loquens de ſubmiſſo et Attico oratore: dicit Orat. 23 ***Habet enim***

enim ille tanquam hiatus concurſu vocalium molle quiddam, et quod indicet non ingratam negligentiam de re hominis magis quam de verbis laborantis. At bonus Cicero ſibi non conſtat? vid. cap. 44, ubi inter alia ait: *Nam, ut in legendo oculus, ſic animus in dicendo proſpiciet, quid ſequatur, ne extremorum verborum cum inſequentibus primis concurſus aut hiulcas voces efficiat aut aſperas. — Quod quidem latina lingua ſic obſervat, nemo ut tam ruſticus ſit, quin vocales nolit conjungere.* Dicit ergo hic, neminem tam ruſticum eſſe, qui non vitet concurſum vocalium duarum. Recepit tamen Erneſti hoc loco *qui vocales* cet. pro *quin vocales* cet. et *conjungere* explicat *contrahere* ſcil. elidenda altera vocali. — Sed res haec in lingua latina ſic ſe forſitan habuit, ut in vernacula, et fortaſſe in omnibus linguis ſe habet, ut in loquendo homines, etiam de plebe, omittant ultimam vocabuli vocalem, quando ſequens vocabulum incipit vocali: v. c. in vernacula vulgo dicitur *Dieſ' Art*, *eine ſchön' Art*, *Fried' und Freud' und Ruhe* etc. pro *Dieſe*, *ſchöne*, *Friede*, *Freude* etc. An vero haec omiſſio vocalis ultimae laevem conjunctionem vocabulorum efficiat, non auſim definire. Nam

3) ne intelligimus quidem ſatis, quid ſit aſperum, quid laeve, in conjunctione vocabulorum. Pendet haec res ab auditu: et hujus ſuavitas et facilitas pendet et a conſuetudine audiendi et a pronuntiatione aliorum. Qui v. c. aſperum quorundam ſonorum concurſum in re muſica audire diu conſueverunt, iis ille non tam aſper videtur quam aliis: res hic propter anguſtiam loci non poteſt late demonſtrari: exemplum agricolarum et nationum in ultima terra habitantium docere quodam modo id poteſt. Deinde pronuntiatione multa aſpera aſperitatis ſuae multum amittere queunt. Sunt, qui conjunctionem multarum conſonantium, quae vulgo aſpera vocatur, tam preſſe et facile pronuntiare poſſint, ut nihil laevius eſſe videatur; cum contra alii vel laeviſſima quaeque tam vaſte tamque aſpere exprimant, ut nihil injucundius eſſe poſſit: conſulatur hic ſermo populorum ſingulorum gentis theodiſcae vel etiam, ſi mavis, graecae. — Quidquid de aſperitate vel laevitate conjunctionis vocabulorum dicitur, videtur adhuc inter hypotheſes pertinere, quarum fundamentum certum nondum repertum eſt ac fortaſſe nunquam reperietur. Sed hoc parum curabunt ii, qui id tantum agunt, ut omnem pulchritudinem et ſuavitatem in ideis, non in verbis, quaerendam exiſtiment.

4) Si quis tamen concurſus literarum fugiendus eſt, eum puto fugiendum eſſe, qui ambiguitati faveat et perſpicuitati noceat.

Digitized by Google

noceat. Videndum igitur eſt, ne vocabulum facile eadem conſonante terminemus, qua ſequens vocabulum incipiat: v. c. in noſtra lingua ***mit dem Namen*** ſaepe fere ſonat ut ***mitten Namen: der Baum muſs*** etc. ut ***der Bau muſs*** etc. ***nahm mich*** ut ***nahm ich*** etc. Sic et in latina ***res ſibi*** ut ***res ibi: dicit deinde*** ut ***dicite inde: ſalutis ſatis*** ut ***ſaluti ſatis*** etc. Hoc tantummodo de pronuntiando valere per ſe patet.

5) Sunt tamen nonnulla vocabula, quae non conjungere nobis liceat pro libidine: v. c. ***e republica***, non ***ex republica***, dixiſſe veteres ob iſtam laevitatem Cicero credit Orat. 47. An laevitas iſta cauſa ſit, dubito, quia priſci ***ex*** ſaepe ante literam ***R*** ponere ſolent: v. c. ***laborare ex renibus*** Cic. Tuſc. II, 25: ***ex re iſtius*** Terent. Phorm. V, 7, 76: cur in ***ex republica*** illam tantum ſpectarint? Annon Cicero forſitan erravit hic, ut in aliis? Et occurrit ***ex republica*** in ipſo Cicerone v. c. Rabir. Poſt. 9 poſt init.: ***ex reip. tempeſtate***, Balb. 27 poſt med. — Deinde tenenda ſunt in primis duo vocabula ***ac*** et ***neque***. a) ***Ac*** rarius ſeq. vocali apud priſcos reperitur, plerumque ſeq. conſonante; v. c. ***ac pater, ac me*** cet.; rarius vero v. c. ***ac ego, ac ille*** cet. pro quibus dicendum putant ***atque ego, atque ille*** cet. Cauſa latet: litera ***c*** non poteſt cauſa eſſe, quia ***nec enim, ſic enim, hoc enim, huc enim*** etc. ſaepe dicitur: b) deinde ***Neque vero*** priſci libentius h. e. longe crebrius dixerunt quam ***neque autem***. Occurrit ***neque autem*** ſemel, quod ſciam, Cic. ad Div. V ep. 12 §. 21 ***neque autem ego ſum ita demens*** etc. it. ***nec autem*** Lucret. V, 779. Sed cauſa, cur ***neque autem*** longe rarius uſurparint quam ***neque vero***, latet. Euphonia, quo vocabulo ad quidlibet defendendum, ſi non intelligunt, uti vel abuti multi ſolent, locum non habet. Nam, quodcunque rectum et conſuetudine invectum eſt, bene ſonat: et cur priſci alibi ***neque*** ſequente diphthongo ***au*** poſuerunt? v. c. Cic. Roſc. Am. 1 in. ***neque auctoritate:*** Catil. I, 1 extr. ***neque auctoritas***. Virgil. Georg. I, 514 ***neque audit*** etc.: ergo in ſyllaba ***au*** non poteſt culpa eſſe: unde videtur cauſa non niſi uſui dicendi tribuenda eſſe. Nam quis omnium rerum cauſas novit? V. c. cur priſci ***nam*** praeponere, ***enim*** poſtponere, alii vocabulo ſoleant? cum tamen ***nam*** et ***enim*** ſint ejusdem ſignificationis et ejusdem originis eſſe videantur. Sic ***verum*** praeponitur, ***vero*** poſtponitur; cujus rei cauſa aeque latet. Sic et ***mecum***, ***tecum*** etc., pro ***cum me***, ***cum te*** etc. Euphonia ſi regula deberet eſſe, quam fallax eſſet? quia alii jucunde alii injucunde eadem res ſonat. Iudicium aurium eſt valde diverſum, niſi certis legibus et regulis adſtrictum iisque adſuetum eſt.

XXXIII) *Cavendo, ne ſententiam orationis proſaicae abſolutam clauſula poetica terminemus,* v. c. *dicere poſſit, atque videbat* etc., vel *nobis in oratione proſaica totus verſus poeticus excidat.*

At nec hoc grave vitium eſſe exiſtimem, modo ne data opera tales clauſulas talesque verſus immiſceamus. Nam 1) hoc vitium, ſi quidem vitium eſt, per ſe non injucundum eſt, ſed tantum hactenus, quia videtur de induſtria tale quid quaeſitum et adfectatum: et omne adfectatum ſeu ſtudio quaeſitum diſplicet, quia arrogantiam ſapit, et orator ſcriptorve in illo magnam laudem ponere videtur. 2) Hoc olim poterat vitium aliquod eſſe, quia priſci, qui in vulgari ſermone vocabula latina aeque ex ſyllabarum quantitate atque in carmine pronuntiaſſe videntur, facilius verſum poeticum in oratione proſaica agnoſcerent, quam a nobis hodie fieri poteſt, qui ſyllabas multas aliter in ſcanſione, ut loquimur, aliter extra eam legimus: ut adeo ne timendum quidem facile ſit, ne talis verſus, ſi nobis excidiſſet, a multis hodie animadvertatur. 3) difficile eſt talem verſum ubique evitare. — Priſcis adeo ipſis multi hexametri, ut de aliis nihil dicamus, exciderunt: v. c. Salluſt. Cat. 19 §. 4 *Cnei Pompeji veteres fidosque clientes.* Liv. Praef. in. eſt dimidius hexameter: *Facturusne operae pretium ſim.* Tacit. Ann. 1 in. eſt totus hexameter: *Urbem Romam a principio reges habuere.* Etiam Ciceroni exciderunt, v. c. Arch. 1 in. *in quo me non infitior mediocriter eſſe* etc. Orat. III, 45 in. eſt hexameter dimidius: *Non eſt res tam difficilis, quam* etc. — Quod vero Cortius verba Ciceronis ad Div. XVI ep. 14 §. 3 *Nunc opus eſt te animo valere, ut corpore poſſis,* pro hexametro integro habet in nota ad h. l., in eo errat; quia ſyllaba prima verbi *valere* brevis eſt. Sic Heinecc. in fundam. ſtyli p. 64 ait Ciceronem Orat. III, 5 totum diſtichon inſeruiſſe: *Complexi, plus multo etiam vidiſſe videntur, Quam quantum noſtrorum ingeniorum acies:* ſed in Cicerone legitur non *plus multo,* ſed *multo plus:* ſaltem ſic eſt in editione Erneſtiana et forſitan in omnibus. — Ac plures hexametri, ſi quaerere vacaret eque re hominis cujusquam eſſet, facile invenirentur: cui enim non excidunt? Ut taceam de aliis verſuum generibus, v. c. *jambicis:* quos in primis ſaepiſſime occurrere veriſimillimum eſt. Quis conquirat? et cui bono? Si igitur priſci evitare non potuerunt, quanto minus nos poterimus? Facile igitur ignoſcitur, ſi cui tale quid excidit, modo oratio ejus praeclaris ſententiis ornata reperiatur. Quia tamen ſunt, qui, quidquid priſci pro vitio

habue-

habuerint, etiam hodie pro vitio habendum putent, atque ita talem verſum vel etiam clauſulam verſus poetici, ſi cui exciderit, culpandum arbitrentur: ſuaſerim omnibus, qui latine dicant vel ſcribant, ut, quantum poſſint, illam rem caveant. In minimis etiam placere homini humanum eſt.

XXXIIII) *Vitando omni concurſu ſyllabarum vel literarum, qui cum vocabulo aliquo obſcoeni quid indicante ſimilitudinem habeat, atque ita hanc ideam obſcoenam in lectoris auditorisve mente excitare poſſit.* Omnis enim obſcoenitas diſplicet, atque adeo memoria ejus injucunda eſt. Exempla adferre nequeo. Sed nec hoc fortaſſe nimis ad vivum reſecandum eſt: alioquin peccaſſent Cicero et omnes priſci, qui *penates, Fidenates, Marianus, Caeſarianus, Tullianum* etc. dixerunt: nam poſteriores ſyllabae horum vocabulorum aliquid obſcoeni continent; quo pertinent quoque *nato, natas, penes, penitus, animus* etc., in quarum priore parte ineſt, ſi quis quaerere vult, aliquid obſcoeni: quamquam puto iſta vocabula omnia a priſcis ſaepe audita et lecta eſſe ita, ut de obſcoenitate non cogitarent, et recentiores quoque eadem vocabula ac ſimilia ſaepe legiſſe ita, ut nihil obſcoeni iis in mentem veniret: nec minus a nobis hodie leguntur et audiuntur ſine offenſione aurium. Totam rem cujusque judicio permitto.

Ceterum huc refert Cicero Orat. 45 *nobiscum*, et dicit, ſic ad evitandam obſcoenitatem dici: nam in *cum nobis* literae obſcoenius concurrerent. Sed ſupra P. I cap. 3 de *ordine verborum* ſect. 1 n. 6 p. 215 ſſ. monuimus, cauſam iſtam Ciceronis ab obſcoenitate ductam nullius pretii eſſe: quia priſci 1) dixerunt *cum noſtri, cum nominis* etc., in quibus tamen eadem obſcoenitas ineſt, quae in *cum nobis* eſſe dicitur: 2) quia et dixerunt *ſecum, mecum, tecum, vobiscum* pro *cum ſe, cum me, cum te, cum vobis*, in quibus tamen nulla obſcoenitas ineſt: hinc *cum* adverb. et conjunct. ſeu *quum*, quod tamen aeque pronuntiatum eſt ac *cum* praepoſitio, occurrit

apud priſcos ſequente *ſe, me, te, vobis:* v. c. *cum te ſummis laudibus ad coelum extulerunt* Cic. ad Div. VIIII ep. 14 §. 2 etc. — Cicero quidem l. c. ait, *mecum, tecum,* dictum eſſe, ut ſimile eſſet illis *vobiscum* atque *nobiscum.* Egregiam cauſam! Videtur potius ordinis inverſi in *mecum, tecum, ſecum, nobiscum, vobiscum* (it. *quocum, quacum, quicum*) ratio eſſe eadem: et haec res vel caſu orta, ut apud nos nonnulli *Zweifels ohne, der Sache wegen,* pro *ohne Zweifel, wegen der Sache* dicunt, et vulgo dicitur *meinetwegen, deinetwegen, ſeinetwegen,* ubi nemo cauſam novit, cur *wegen* poſtponatur; et ut apud Graecos nonnullas praepoſitiones ſuis caſibus poſtponi notum eſt. Cauſa latet: ſed ſic et *quo de* pro *de quo* cet. occurrit. Iudicent acutiores! conf. ſupra P. I cap. 3 ſect. 1, ubi latius iſta res tractata eſt.

Hactenus de *ſuavitate dicendi:* in qua tamen ſuaves praeclaraeque ideae principatum obtinent. Sapiens enim magis ideis quam verbis delectatur: nec tamen cultus verborum ei diſplicet, modo idearum praeſtantia ornata reperiantur. Virgo pulchra, negligenter veſtita et ornata, tamen valde placet: magis placet, praeclare ſimul veſtita et ornata.

FINIS PARTIS POSTERIORIS

APPEN

Digitized by Google

APPENDIX I
DE SUBSIDIIS QUIBUSDAM STYLI BENE LATINI

Quamquam e ſupra dictis natura ſtyli bene latini ſatis ſuperque cognoſci poteſt, ut fere non opus ſit quidquam addere: tamen, ut plane nihil omiſiſſe videamur, aliquot etiam ſubſidia paucis memorabimus. Ea ſunt in univerſum duo 1) *lectio priſcorum* 2) *exercitatio in ſcribendo.*

SECT. I
De lectione priſcorum.

Lectio priſcorum eſt primum ac praecipuum ſubſidium ſtyli bene latini. Ex illis enim praecipue diſcenda eſt bene latine dicendi ſcribendique ratio. Hic duo notanda:

I) *Lectio bonorum ſcriptorum debet eſſe adſidua.* Nam, ſi non multa quotidie legimus, quomodo ea omnia, quae ad bene ſcribendum pertinent, et quorum eſt ingens multitudo, colligere et diſcere poſſumus? deinde, quo plura legimus, eo crebrius eaedem res, eadem verba, iidem connectendi modi etc. redeunt, atque ita firmius in mente inhaerent. Legendi in primis ſunt ſcriptores aureae aetatis, ut Cicero, Caeſar, Livius, Terentius: in his ſcribendi genus eſt naturale et ab adfectatione fucoque alienum: ſpectarunt enim magis res quam verba: cum contra ſcriptores poſterioris aetatis ſub imperatoribus, adulandi neceſſitate invecta, verborum ornamenta et lenocinia magis quam rerum veritatem ac pondera curaverint, et, libertate ſentiendi amiſſa, coacto fere ſcribendi genere et adfectato uſi ſint, pauciſſimis for-

forſitan exceptis. — In primis tamen Cicero legendus 1) quia multos varii generis libros reliquit, in primis tales, quales hodie ſcribere ſolemus. Caeſar et Livius ſcripſere libros hiſtoricos. Quotus vero quisque hodie eſt, qui hiſtoriam conſcribat? Terentius comoedias: ſed et has pauci hodie ſcribent. At Cicero ſcripſit epiſtolas, orationes, itemque de rebus ad doctrinam pertinentibus, v. c. de eloquentia comparanda, de philoſophorum placitis, de officiis, de ſenectute, amicitia etc., ut ejus libri multis prodeſſe poſſint. Magnam quoque partem hiſtoriae temporum ſuorum v. c. de Catilina, Caeſare, Octaviano, Antonio, Lepido etc. intexuit libris ſuis, v. c. epiſtolis, in quibus multa ſingularia reperiuntur, quae alibi non occurrunt. 2) quia fuit homo egregie doctus et egregio ingenio ornatus: hinc ex ejus libris multa diſcere, in primisque eorum lectione judicium noſtrum acuere, poſſumus. Nam, quo quis eſt doctior, eo ſubtilior eſt in dicendo et ſcribendo, eoque magis acuunt ejus libri mentem lectorum. 3) quia fuit vir magnae experientiae, ſapiens, Conſul etc. Hinc ex eo prudentiam poſſumus nobis comparare et diſcere, quid ii, qui rempublicam gubernant, ſentire, quid ſpectare, ſoleant, qualis eventus huic vel illi conſilio reſpondere poſſit vel ſoleat etc., quae omnia nobis proſunt ad multa vel cavenda vel imitanda. Deinde, quo quis eſt ordine, loco, ac dignitate aliis ſuperior, eo magis conſuetudine hominum ſimilis conditionis utitur, eoque venuſtior ejus eſt dicendi ratio: id quod in Ciceronem cadit: qui cum conſul eſſet et familiaritate Pompeji, Caeſaris, aliorumque principum civitatis frueretur, nonne venuſtius ſcribere poterat, quam ſi homo vulgaris conditionis fuiſſet, qui non niſi vulgaribus hominibus uti ſolet, é quorum uſu parum venuſtatis acquiri poteſt? Nec dubitandum, quin noſtri oratores majores oratores futuri eſſent, ſi principum et regum conſuetudine quotidie uti poſſent vel ipſi

ſummo

ſummo loco nati eſſent. 4) quia fuit omnium Romanorum diſertiſſimus h. e. perſpicue, graviter, ſuaviterque dicendi peritiſſimus. Ex illo igitur artem perſpicue, graviter, ſuaviterque dicendi ac ſcribendi, atque ita aptiſſima quaeque verba eligendi, uno verbo eloquentiam, per omnes ejus libros fuſam, haurire poſſumus. 5) quia Romae plerumque manſit, ut ſenatui intereſſet; nec, niſi in Ciliciam provinciam, abiit, idque in unum annum. Hinc ſequitur, ejus dicendi genus manſiſſe urbanum, nec peregrinitate ulla corruptum eſſe. Accedit 6) quod ſingulis fere diebus dicendum ei erat vel coram ſenatu vel in judiciis vel coram populo: hinc exercitatio in bene dicendo erat ipſi tam familiaris, ut, quidquid deinde diceret vel in ſermone familiari, jam antea ab ipſo bene dictum eſſet. Hoc non omnibus oratoribus contigit, ut tanta exercitatione uti poſſent, eaque coram auditoribus talibus.

Totum igitur Ciceronem ſaepe legere debemus a) *Epiſtolas ejus*, in primis *ad diverſos*, it. *ad Q. Fratrem*, b) *Orationes*, v. c. pro *Roſc. Am.*, *Verrinas*, *Manilianam*, *Agrarias*, *Catilinarias*, pro *Murena*, pro *Archia*, ad *Quir. poſt reditum*, pro *domo*, pro *Sextio*, pro *Milone*, pro *Marcello*, pro *Ligario*, *Philippicas* etc. c) libros de *Finibus bon.* et *mal.*, *Quaeſt. academ.*, *Quaeſt. Tuſculanas*, de *nat. deorum*, de *divinatione*, de *officiis*, de *ſenectute*, de *amicitia* etc. d) *libros rhetoricos*, ut de *inventione*, de *oratore*, *Brutum*, *oratorem* etc.

Cum hac Ciceronis lectione lectio Caeſaris, Livii, Terentii crebra conjungenda, utpote qui, quod ad verba adtinet, omninoque in apte venuſteque dicendo Ciceronis ſunt ſimillimi, atque ita bonae latinitatis culturam valde adjuvant et confirmant: itemque Nepotis et Salluſtii lectio haud plane negligenda: etſi paululum diſcedunt a ratione Ciceronis, in primis Salluſtius, qui in ſtylo ſingularia quaedam ſectatur. Nec Plautus plane omittendus eſt: nec Varro de *re ruſt.* Huc accedere

Digitized by Google

dere debet lectio poetarum, Virgilii, Horatii, Ovidii etc., quae bonae latinitatis ſtudioſo propterea opus eſt, ut poetica a proſaicis diſcernere atque illa fugere ſciat. Nam, ut *ignoti nulla cupido*, ſic *ignoti nulla fuga eſt*. Poſſunt etiam iſti poetae noſtrum ingenium acuere et variis pulchrisque ideis locupletare. Haec de aurea aetate, in qua Terentium non male poſuimus. Ex argentea aetate legi merentur *Quintilianus* et *Phaedrus*: item *Suetonius* et *Tacitus* ob hiſtoriam, et alii. Poteſt ex iis quoque diſci, quid ſit diſcriminis inter ſcriptores aureae et inter ſcriptores argenteae aetatis: quod valde prodeſt ad firmius inhaerendum in Ciceronis latinitate et ſtylo. Ceterum lectio haec *Ciceronis, Caeſaris*, *Livii*, *Terentii*, debet eſſe crebra: in primis Cicero ſaepe eſt perlegendus, ſaltem ejus Epiſtolae et praecipuae orationes. Nam ſemel legere nihil prodeſt, ac ne bis quidem. — At non ſufficit Ciceronem legiſſe, debes eum quoque recte intelligere. Hinc

II) *Lectio priſcorum*, *maxime Ciceronis*, *debet eſſe quoque accurata* h. e. priſci ita legi debent ut plane intelligas ſingula verba, et ſcias, quid in ſingulis cogitaverit ſcriptor. Dupliciter haec lectio accurata inſtituenda:

A) Primum *praeeunte magiſtro in lectionibus publicis*, ut vocantur. Nam ſine magiſtri ope hic vix quisquam initio recte proficiet. — Quaerunt nonnulli, utrum hic lectio *ſtataria* h. e., ubi ſingula accurate explicantur, an *curſoria* h. e., ubi celeriter ſcriptor perlegitur, inſtituenda ſit. Hic haud dubie magni refert, quales ſint diſcipuli. Equidem puto utramque apte conjungendam, in difficilioribus locis utendum *ſtataria*, in facilibus et per ſe expeditis *curſoria*. Sed magni quoque intereſt, quali magiſtro utare, utrum hic ſciat, quid difficile ſit, nec ne, et an rem quamque perſpicue explicare poſſit. Sunt, qui in curſoria lectione rem quamque, licet breviter, at longe accuratius explicent, quam alii

alii in ſtataria, qui interdum, omiſſa juſta rerum (nam hae in primis explicandae ſunt) et vocabulorum explicatione v. c. ex uſu loquendi, ex etymologia, ex antiquitatibus, hiſtoria, e contextu, locis parallelis etc. arceſſenda, in lata rerum inutilium et alienarum tractatione haerent ac v. c. ſcholiaſtarum et grammaticorum veterum ſaepe ad locum non facientium lata verboſaque recitatione, etymologiarum variarum, earumque ſaepe incertiſſimarum, nec ad loci explicationem pertinentium longis disquiſitionibus, phraſium variarum operoſa extractione et dictatione, tempus ita conſumunt, ut vix paucos verſus intra horae ſpatium abſolvant, nec tamen ſatis explicent. O! talem lectionem ſtatariam deus avertat ab omnibus ſcholis! Huc pertinent alii, aeque infelices, qui facilia latiſſime explicant, difficilia, tanquam facillima, praetermittunt. — Imo peritus magiſter nihil aliud aget, quam ut diſcipulus locum ſcriptoris plane intelligat et in hujus mentem animumque penetret; hinc nihil omittet, quod ad ſingula intelligenda pertineat. Quam in rem a) contextum totius loci, imo totius libri, epiſtolae, orationis etc. a diſcipulo ubique conſuli jubebit. Nam ſine contextu nulla intelligentia rei eſt certa. Docebit, quid quaque ſententia contineatur; adtendi jubebit, an et quomodo ſingulae ſententiae ſingulaque verba tum inter ſe conveniant tum cum praecedentibus et ſequentibus cohaereant. Si hoc omittitur, ſi diſcipulus ad contextum ſua ſponte adtendere non mature diſcit, mens ejus non acuitur; ipſe modicos facit progreſſus in diſcendo, et nihil certi diſcit. b) examinabit ſententias (hoc non ubique fieri debere per ſe patet), an verae ſint, an pulchrae, acutae, vulgares etc., et cur: it. argumenta, exempla, ſimilitudines, deſcriptiones etc., an aptae ſint. c) non modo verba ſed etiam res explicabit. Non enim verbum intelligo, niſi rem intelligo in verbo latentem. Verbum a ſe explicari putant multi, quando vernaculum verbum

ei reſpondens recitant; v. c. gubernare *ſteuern* etc. At hoc non eſt *explicare* ſed *vertere*. Locus poteſt ſaepe recte verti, nec recte intelligi atque explicari, et contra. Saepiſſime in loco explicando diſcipulo oritur difficultas inde, quod rem non intelligit: v. c. neſcit, quid ſit *navis*, quid ſit *prora*, *carina*, *puppis*, *gubernaculum*, quid *clavus gubernaculi;* neſcit, utrum priſci in adpellenda nave proram an puppim adverterint litori; neſcit eas artes, e quibus innumerabilia vocabula in ſermonem latinorum vulgarem translata ſunt; neſcit ritus priſcorum, res geſtas eorum etc. Quomodo is verba ipſa intelligat? nam non ſemper contextus hoc declarare poteſt. Iam, ſi ne ipſe quidem magiſter rem intelligit, quomodo verbum illam exprimens explicare poſſit? Et hoc ſaepe accidere ac ſaepe a coeco coecum duci non mirum eſt. Hinc fit, ut multi magiſtri in explicanda phraſi *adpellere puppim litori* dicant *puppim* pro *tota nave* poſitam, et ut *clavum gubernaculi* per *gubernaculum ipſum* ſimpliciter explicent, omninoque duo ſubſtantiva pro uno poſita ſaepe dicant, quia alterum non intelligunt. Magiſter ſaepe debet vocabulum per definitionem, non modo *nominalem*, ut vocant, ſed in primis *realem*, explicare. Ego fateor, me multa loca priſcorum non ſatis intelligere, quia res ipſas non ſatis intelligo. Et credo, ſi omnes omnino artes, etiam ſellularias, recte intelligerem, me multo plura loca accuratius intellecturum. Nam, omnes ritus priſcos, ad quos fortaſſe reſpicitur in loco quodam difficiliori, a nobis intellectum iri, nulla ſpes eſt: quod idem de hiſtoria priſca dicendum. — Errant igitur, ſi qui putant, linguae latinae accurata cognitione nos poſſe eo pervenire, ut res a priſcis traditas plane intelligamus. Imo vero res ante ſint notae neceſſe eſt, quam poſſis verba atque ita linguam accurate intelligere. Loquor hic de rebus diſſicilioribus, quas [illegible]ci ipſi non explicarunt. Sic res ſe habet in noſtra [illegible]ua, ſic ſe habet in omnibus linguis. d) explicabit

vero

Digitized by Google

vero etiam ubi opus erit ſingula verba, et docebit ſintne propria an tropica, et an tropus ſit aptus et pulcher, ubi propria vis vocabulorum, ut per ſe patet, explicabitur: nam ſine ejus cognitione non niſi nugae exſiſtunt. e) in homonymis docebit, quaenam ſignificatio contextui iſti conveniat, et cur: ubi interdum videre diſcipulum jubebit, an ceterae ſignificationes locum habeant, et cur non habere poſſint. f) Addet quoque ſaepe, utrum vocabulum hoc vel illud neceſſarium fuerit, et cur; an omitti potuerit: it. an egregia ſententia cum eo conjuncta ſit, an ſententia per id fortior facta ſit. It. an ſaepe occurrat vel omnino vel iſta ſignificatione. Hoc in primis eſt neceſſarium: nam nihil fere eſt, quod non occurrat apud priſcos, at raro: et rariora fere inter vitia numerantur. Nec Lexicon hic ubique ſufficit. Unde diſcipulus diſcet? nonne a magiſtro? Hic debet eſſe optimum Lexicon. It. an Verbum vel adjectivum conveniat ſubſtantivo. Neque enim omnia vel adjectiva vel Verba cum ſubſtantivis conjungi poſſunt; v. c. *gradus magnus*, *gradum accipere:* quae conjungi nequeunt. g) oſtendet etiam connexionem vocabulorum, enuntiationum et ſententiarum abſolutarum, v. c. per duplex *et*, *neque*, *qui* etc. h) periodos Ciceronis interdum reſolvet, docebitque, cur enuntiationes inſertae ſint vel inſeri debuerint. i) numeros oratorios notabit. k) in vertendis ſcriptoribus priſcis curabit, ut ſingula verba, quoad quidem fieri poſſit, exprimantur. Verſio ſenſum univerſum exprimens non eſt verſio. l) Singula, quae recte explicata et verſa ſunt, imitari ſtatim diſcipulum jubebit, ut videat, an recte intellecta ſint. m) Omninoque ſingula frequenter et diverſa ratione repetenda curabit etc.

Haec et plura magiſter peritus et fidelis aget, ut diſcipulus totam formam ſtyli Ciceroniani perſpiciat atque imitari diſcat.

At

At non ſufficit *bona* ſcriptorum notaſſe, debent et *vitia* in iis occurrentia, ſive ipſorum ſive librariorum culpa commiſſa ſint, diligenter animadverti, ne per ea diſcipulorum mens in errorem inducatur ac pro virtutibus illa habeat, ſed, ut caveat. Vitia ſunt duplicia, alia in rebus ſ. ideis, alia in verbis. Utriusque generis exempla ſunt in priſcis: pauca tantum hic notabimus. Tali vitiorum a priſcis commiſſorum notatione, ſi a magiſtro ſaepius inſtituatur, nihil eſſe adcommodatius ad acuendos tironum animos tam certum eſt, quam quod certiſſimum.

1) Vitia in *rebus* ſ. ideis ac ſententiis:

a) Cicero Roſc. Am. 27 et 29 repugnantia dicere videtur: priori enim loco ait: Roſcium Romae fuiſſe, at non diu ibi manſiſſe: poſteriori plane negat Roſcium Romae fuiſſe. Verba ſunt cap. 27: *unde eos noverat Roſcius, qui Romam multis annis non venit, neque unquam plus triduo fuit?* et cap. 29 *Roſcio — objicient, et illam ſicariorum multitudinem — huic crimini putabunt fore? qui non modo Romae non fuit, ſed omnino, quid Romae ageretur, neſciret, propterea quod ruri adſiduus — fuit.* Debebat dicere: *qui non modo Romae non tum* (ſ. *iſto tempore*, quo pater occiſus eſt) *fuit* cet. — In ead. oratione cap. 25 Ciceronem nimis copioſe ac fere pueriliter de parricidii atrocitate et poena dixiſſe, eandemque rem, augendi cauſà, nimis ſaepe verbis inanibus, licet ornate concinneque effictis, enuntiaſſe, hodie in confeſſo eſt. Paucula tantum de iſto loco celeberrimo dicam. Poſteaquam Cicero dixerat, majores ſanxiſſe, ut, qui parentes necaſſet, in culeum inſutus in flumen dejiceretur, exclamat: *O ſingularem ſapientiam! nonne videntur hunc hominem ex rerum natura* (i. e. ex mundo) *ſuſtuliſſe et eripuiſſe, cui repente coelum, ſolem, aquam terramque ademerunt?* Male. Culeo inſutus tamen in mundo manet. Cauſam deinde ingenioſe comminiſcitur, cur primum non feris objecerint, deinde cur non nudos in flumen dejecerint. *Noluerunt*, inquit, *feris corpus objicere, ne beſtiis quoque, quae tantum ſcelus* (i. e. tam ſceleſtum hominem) *adtigiſſent, immanioribus uteremur.* Quomodo beſtiae parricida *adtingendo* (Ern. in clave explicat *devorando*, quod non opus eſt, imo illud gra-

gravius dictum) immaniores fieri poſſunt? Pergit: *non ſic nudos in flumen dejicere, ne, cum delati eſſent in mare, ipſum polluerent* etc. Tandem ait: *Ita vivunt, dum poſſunt, ut ducere animam de coelo non queant: ita moriuntur, ut eorum oſſa terra non tangat: ita jactantur fluctibus, ut nunquam abluantur: ita ejiciuntur, ut ne ad ſaxa quidem mortui conquieſcant.* Quam argute! quam ſpecioſe! a) ſi animam, h. e. ſpiritum, *de coelo ducere* nequeunt, quomodo vivere poſſunt? nonne hoc eſt repugnantia loqui? b) terra quidem oſſa eorum non poteſt *tangere;* at culeum *tangit,* in quo corpus eſt. Sic nec apud nos corpora humatorum terra *tangit,* quia loculo (*im Sarge*) incluſa jacent. At quis hoc pro magna miſeria habet? Imo miſerum habetur, ſi corpus ſine loculo humetur atque ita terra illud tangat. Sic nec magna miſeria eſt, quando corpora illorum fluctibus non *abluuntur* etc. — Cic. Fontej. 17 ante med. rogat judices, ut Fontejum propter Fontejae ſororis, quae Veſtalis erat, lacrymas abſolvant. Id praeter alia his exprimit verbis: *Proſpicite, ne ille ignis aeternus, nocturnis Fontejae laboribus vigiliisque ſervatus, ſacerdotis veſtrae lacrymis exſtinctus eſſe dicatur.* Grave ſane argumentum! Sic fortaſſe nullus frater Veſtalium damnari potuit, ſi iſta vis lacrymarum timenda ſit. — Cic. Verr. III, 98 ait: *Totae autem res ruſticae ejusmodi ſunt, ut eas non ratio* (h. e. nulla praecepta oeconomica, nulla ars,) *neque labor, ſed res incertiſſimae, venti tempeſtatesque, moderentur.* Quid? ars, ſapientia et labor nihil proſint agricolae? Cicero ſaltem debuiſſet addere *ſaepe, ſaepiſſime,* vel etiam *plerumque.* — Cic. Manil. 10 Pompejum, patronum ſuum, nimis hyperbolice hisce laudat verbis: *qui ſaepius cum hoſte conflixit, quam quisquam cum inimico* (mit einem Privatgegner) *concertavit* (v. c. in foro, in curia), *plura bella geſſit, quam ceteri legerunt, plures provincias confecit, quam alii concupiverunt, cujus adoleſcentia — non ſtipendiis* (i. e. Feldzügen, Kriegsdienſten) *ſed triumphis eſt erudita?* O magnum adulatorem! An credibile eſt, Pompejum plura bella geſſiſſe, quam alii legerint? Intra paucos dies multa bella legere, at non gerere, licet. Ut uno verbo dicam, omnia nimis aucta ſunt. — Cic. Marcell. 7 extr.; poſteaquam ſatis adulatorie dixerat, in Caeſaris vita conſiſtere rempublicam, addit: ſi inſidiae, quas Caeſar timere dicebatur, hujus vitae vere parentur: *quem deum, ſi cupiat, opitulari poſſe reipublicae credamus?* Quid magis adulatorie et ſimul impie dici poteſt? Et Cicero tamen

tamen alibi dixit, potentia divina omnia gubernari, et rempublicam ſola deorum ope contra Catilinarios defenſam et ſervatam eſſe. Nec poſt Caeſaris caedem quisquam audivit Ciceronem dicere: *rempublicam periiſſe.* — Contra hiſtoriam peccaſſe videtur Cicero Dejot. 7, ubi dixit, Attalum fuiſſe liberalem erga P. Africanum. Pro *Attalo* conſtat legi debere *Antiochum.* Multi ad defendendum bonum Ciceronem malunt librarios peccaſſe et Attali nomen pro Antiocho poſuiſſe. Alii Ciceronem ipſum erroris accuſant. Et quidni Cicero errare potuerit? Nemo mortalium eſt, qui non interdum memoria labatur.

b) *Virgilius* confundit Scyllas Eclog. VII, 74. Vocat ibi *Niſi filiam*, quam *Phorci* nominare debebat. At poetas in Mythologia, quam ipſi maximam partem excogitarunt, peccaſſe non mirum eſt. — Narratio de Palinuro, quem Somnus deus in mare dejecerat Aen. V extr., et qui deinde in orco ab Aenea conſpicitur, nunquam, puto, omni difficultate carebit. Aeneas ibi ita illum adloquitur Aen. VI, 341: *Quis te — deorum — ſub aequore merſit? — namque — hoc uno reſponſo animum deluſit Apollo, qui fore te ponto incolumem finesque canebat venturum Auſonios.* Ille contra: *Neque te Phoebi cortina fefellit — nec me deus aequore merſit* etc., ubi deinceps narrat, ſe traxiſſe ſecum gubernaculum et, tres noctes diesque vectum aquis, tandem quarto die adnaſſe Italiae, ſed crudelitatem incolarum expertum eſſe etc. Hic non ego cum Servio haereo in verbis: *nec me deus — aequore merſit* h. e. *nullus deus fecit, ut perirem fluctibus,* ſed in eo, quod Palinurus Aeneae de falſo Apollinis oraculo conquerenti dicere audet: *Neque te Phoebi cortina fefellit.* Nam utique fefellerat. Non enim ſatis erat, eum venire ad Italiam: debebat etiam *incolumis* venire. Et, qui tres dies noctesque maris undis fertur, veſtibus gravatus, an eum credibile eſt vivum manere poſſe? Nihil hac de re ill. Heynius: nec video, quomodo Palinurus oraculo Phoebi fidem fecerit, quod Heynius credit. Sophiſtice magis quam vere reſpondiſſe videtur Palinurus. Nam τὸ *incolumem* refero quoque ad *venturum fines Auſonios.* Et ſic Aeneas ipſe retulit: niſi dicamus Phoebi oraculum fallax fuiſſe, ipſumque praedixiſſe, Palinurum in ponto incolumem fore, et ad fines Auſonios venturum: ſed, utrum incolumis eo venturus eſſet nec ne, non addidiſſe. Tali modo reſpondiſſet eventus oraculo. Attamen ſemper haec duo ſunt mira, a) Aeneam intellexiſſe oraculum de *incolumitate* Palinuri in adventu

ventu in Italiam: b) Palinurum tres noctes diesque vivum manere potuiſſe. — Deinde ſui oblitus videtur poeta Aen. VI, 445, ubi Eriphylen *in lugentibus campis ponit*, in quibus tamen eos eſſe dixerat v. 442 *quos durus amor crudeli tabe peredit*, cum tamen illa non *duro amore pereſa* ſed *a filio occiſa* fuerit, neque ita jure campos illos teneat, niſi dicamus, campos lugentes non tantum miſere amantes ſed plures infelices heroinas complexos eſſe, et Poetam hoc dicere oblitum, nec ſatis ſubtiliter locutum. Cf. cel. Heyn. exc. 8 — Quod tandem poeta Aeneam lib. VI extr. per *portam eburneam* h. e. eam, unde falſa ſomnia mortalibus immittuntur, orco emittit, eruditi omnes eum damnant, quia ſic indicare videtur, omnia, quae in illo libro egregie et cum magnae eloquentiae ac doctrinae laude tradiderit, nihil aliud fuiſſe quam ſomnium. Excuſat eum ill. Heynius ita, ut crimine negligentiae non liberet. Ait, poetam iſtud poſuiſſe parum memorem, quid inde ſequeretur, aut hoc fuiſſe inter ea, quae Maro aliquando emendare voluiſſet. Ac ſane, cum ſciamus, quam imperfectum Maro opus Aeneidos reliquerit, in eo judicando haud nimis acres cenſores eſſe debemus.

c) *Ovidium*, ut omnino ingenii copia, ita maxime in deſcriptione rerum peccaſſe tralaticium. Memorabo tantum duo: 1) notiſſimam illam fabulam de Narciſſo Metam. III, 406 — 510. Narciſſus, adoleſcens egregiae formae, cum in limpido fonte, ad quem bibendi gratia procubuerat, faciem ſuam vidiſſet, repente, quia non ſuam ſed alius hominis eſſe opinabatur, amore hujus faciei atque ita ſui ipſius vehementer arſit. Hactenus bene: nam credibile eſt, aliquem tali modo per imprudentiam ſua ipſius forma capi et ardere amore poſſe: et totus locus eſt longe ſuaviſſimus. At poſtea adoleſcens ſenſit, ſe eſſe eum ipſum, cujus amore flagraret: et hic deſinere poeta debebat, quia naturae humanae conveniens eſt, aliquem, ſi errorem ſuum ſenſerit, talem amorem abjicere. At poeta, ut fit, ingenium ſuum coercere non poterat. Narciſſus pergit ſui amore ardere, et ſic tandem periit inque florem ſui nominis mutatus eſt. Haud dubie poeta hoc fecit, ut acutas ſententiolas adferre poſſet: v. c. *flammas moveoque feroque; roger anne rogem? quod cupio, mecum eſt; inopem me copia fecit*: quae omnia pulcherrima forent, modo res ipſa veriſimilis eſſet. 2) Halcyone Met. XI, 700 marito, qui, ipſa inſcia, naufragio perierat, per ſomnum viſo, ita domi ſecum loquitur: *Nunc abſens pereo, jactor nunc*

nunc fluctibus abſens et, ſine me, me pontus habet. Dicere volebat: *maritus me abſente perit, maritus fluctibus jactatur me abſente, pontus maritum ſine me habet.* Pro *marito* ponit *ſe ipſam.* Haud dubie iſtud eſt ingenioſius et acutius dictum, at non vere. Nam, licet interdum proverbio dicantur conjuges eſſe duae dimidiae partes unius corporis, tamen hoc in cogitatione ſola, non in re, conſiſtit. Et uxor non ubique pro *viri* nomine *ſe* nominare poteſt.

Ejusmodi igitur vitia (qualia et ſupra paſſim notavi) in priſcis obvia diſcipulis indicari diligenter debent, ut eorum mens acuatur, adtentionique mature adſueſiat, ac ſcriptores priſcos, non propter eorum nomen ac famam, nec propter vocabula bene ſonantia, ſed ob ſententias veras ac pulchras admirari diſcat.

2) Vitia *verborum* vel duras locutiones ſpeciminis loco ſubjiciemus:

a) in *Cicerone.* Verr. IIII cap. 35 med. *Quid hoc tota Sicilia eſt clarius, quam omnes Segeſtanas matronas et virgines conveniſſe* etc. τὸ *hoc* ineptum eſt, quia jam ſequitur *quam omnes* etc. Eadem tamen redundantia occurrit ſaepius ap. Ciceron. v. c. Cic. Acad. I, 12 poſt med. *neque hoc quidquam eſſe turpius, quam — praecurrere:* Cic. ad Attic. IIII ep. 8 med. *Quid enim hoc miſerius, quam eum — fieri non poſſe?* Cic. Or. I, 37 poſt init.: *quid ergo hoc fieri turpius — poteſt, quam* etc.: et Divin. I, 39 extr. *quid vero hoc turpius, quam quod idem nullam ſenſit* etc. In his locis τὸ *hoc* manifeſto redundat: ſic et *quo,* v. c. *Quo quid abſurdius, quam — adficere* etc. Cic. Nat. D. I, 15 poſt init. Sic et Xenoph. Cyrop. VIII, 7, 25 Τί γὰρ τȣ́τȣ μακαριώτερον τȣ̃ γῇ μιχθῆναι, ubi τȣ́τȣ ſimiliter abeſſe poterat. — Agrar. II, 3 med. *Neque enim ullo modo facere poſſum, ut — non eſſem popularis:* debet eſſe *ſim* pro *eſſem.* Et ſic recep. Erneſti. — Ibid. cap. 35 *Ex hac copia atque omnium rerum adfluentia* (Campanorum) *primum illa nata ſunt: arrogantia, quae a majoribus noſtris alterum Capua conſulem poſtulavit; deinde ea luxuries* etc. Verba *primum illa nata ſunt* debent hoc ordine legi: *illa nata ſunt: primum arrogantia* etc. Nihil manifeſtius eſſe putaverim. Nihil monuit Erneſti. — Muren. 29 *Et quoniam non eſt nobis haec oratio habenda aut cum imperita multitudine aut in aliquo conventu agreſtium* etc. Pro *cum* videtur

Digitized by Google

videtur legendum *coram.* Attamen ſic Caeſ. B. G. VII, 47 in. *legionisque decimae, quacum erat concionatus* etc. — Arch. 12 *An, cum ſtatuas — multi — reliquerunt, — virtutum effigiem nonne multo malle debemus* etc.? *An* hic redundat: eſt igitur vitium negligentiae, niſi *ac* legere velimus. Erneſti *non* pro *nonne* dedit. — Flacc. 26 in. *Quis ignorat, qui modo unquam mediocriter res iſtas ſcire curavit, quin tria Graecorum genera ſint vere?* ubi notes, *quin* poſt *ignorat* poni pro *tria Graecorum genera eſſe.* Sic tamen τὸ *quin* etiam poſt *negare* eſt Liv. XXXX, 36 in. *negare non poſſe, quin rectius ſit:* et poſt *ſuſpicio,* Caeſ. B. G. I, 4 *non abeſt ſuſpicio, quin ipſe ſibi mortem conſciverit.* — Dom. 30 med. *Quod ſi non fuit* (h. e. ſi Sedulius Romae illo die non fuit), *quid te audacius, qui in ejus nomen incideris?* Viri docti vel *in* omittendum vel *aes* poſt *in* excidiſſe putant. Utrumvis recte. Senſus eſt: *quod nomen Sedulii in lege illa poſueris, tanquam is eam in primis ſciverit* ſ. *juſſerit.* Leges in aes inciſas eſſe notum eſt. Erneſti, illo ſenſu non contentus, vulgatam praefert (in Clav. Cic. v. *incidere*) et intelligit *legem,* ut ſenſus ſit: *quod ejus nomine legem ſcripſeris* ſ. *ſcribi curaveris.* At primum durum eſt *legem* intelligere, cum hoc vocabulum non praeceſſerit: ac ſimpliciter *incidere* ſic non dici poteſt. Deinde dubito, an Latini dicant et dicere poſſint *in nomen ejus* pro *nomine ejus,* licet vernacule dicamus v. c. *auf eines Namen lügen, borgen,* quod Erneſti exempli cauſa adfert. At totus locus docet, Sedulium fuiſſe, qui legem ſciverit, non qui ſcripſerit: ſequitur v. c. *ſin autem is primus ſcivit* etc. et paulo poſt: *ſi Sedulii centum ſe velle et jubere dixerint* etc. — Ad Div. II ep. 19 §. 6 *Quamobrem, quaecunque a me ornamenta in te proficiſcentur, ut omnes intelligant, a me habitam eſſe rationem tuae majorumque tuorum dignitatis.* Si *quaecunque* eſſet *omnia,* ſenſus facilis foret. Verum ſemper ap. Ciceronem eſt *omnia, quae:* hinc τὸ *ut* non habet, unde pendeat. Locus eſt vel vitioſus vel mancus. Editores nonnulli ad ſenſum perficiendum ante *ut* inſerunt *elaborabo,* quod in nullo codice reperitur: de eo igitur monendi ſunt diſcipuli, plerumque utentes editionibus levioribus, ne credant *elaborabo* certo profectum eſſe a Cicerone. — Ad Div. VI ep. 6 §. 24 peccatum eſt contra ſuavitatem: *externos multos claros viros nominarem;* ut ſupra P. II c. 3 ſect. 4 n. XXX monitum. — Ad Div. VI ep. 3 §. 6 *quam quemvis aut eorum, qui diſceſſerint: alteri dimicant, alteri victorem timent:* ubi

haud dubie membrum deeſt reſpondens verbis ***aut eorum, qui diſceſſerint***, quidquid Cortius contra dicat. Editores propter ſenſum addiderunt, ***aut eorum, qui remanſerint:*** haec igitur verba non certo eſſe a Ciceronis manu, admonendi ſunt diſcipuli. — Ibid. ep. 4 §. 3 legitur: ***Equidem, cum haec ſcribebam, aliquid jam actum putabam, non quo, ſed quod difficilis erat conjectura.*** Sic Codd. habent, ſed ſine ſenſu: hinc editores ad ſenſum complendum ita dederunt: ***non quo ego certo ſciam*** (Erneſt. *ſcirem*), ***ſed quod haud difficilis erat conjectura.*** Add. Sulpic. ad Cic. in epp. ad Div. IIII ep. 12 in. ***viſum eſt faciendum, quoquo modo res ſe haberet, vos certiores facere.*** Aut debebat eſſe: ***faciendum, ut vos certiores facerem,*** aut potius: ***viſum eſt — vos certiores facere,*** omiſſo τῷ ***faciendum***, quod manu aliena invectum videtur. Certe ***viſum eſt faciendum facere*** eſt ſoloeciſmus. Cortio adeo elegantiam videri potuiſſe miror: quamquam hic vir, quidquid rari et duri repeeriſſet, id inter elegantias referre et ineptis ſaepe exemplis defendere ſolitus eſt. — Cicero habet quoque quaedam rariora, v. c. ***absque*** pro ***ſine***, v. c. Invent. I, 56 in. ***absque adprobatione;*** ubi Erneſti pro ***absque***, quod ei vix latinum videbatur, ***ſine*** edidit; et Attic. I, 19 in. ***absque argumento;*** ubi, quod miror, Erneſti nil monuit. it. ad ***placandum deos*** Catil. III, 8, pro quo uſitatius ***placandos.***

Ceterum hinc patet, quam neſſaria ſit ſtudioſo latinitatis ars critica, quamque errent, qui putent, hanc non eſſe rem adoleſcentum. Sine ea ſaepe neſciremus, utrum vocabula a Cicerone profecta, an a librariis vel typographis efficta, explicaremus.

b) In *Nepote* multa vitia vel etiam dura aut ſaltem ſingularia deprehenduntur; quae niſi a magiſtro diligenter indicantur, nunquam tiro certam latinitatis ideam nanciſcitur, praeſertim cum hic ſcriptor fere primus ſit, qui latinitatis ſtudioſis explicari ſoleat. Nonnulla, partim ab editoribus jam notata, memorabimus: In praeſat. ***Nulla Lacedaemoni tam eſt nobilis vidua, quae non ad ſcenam eat mercede conducta.*** Haec ſenſu vitioſa eſſe ſenſuque carere notum eſt. Nam primum ***ad ſcenam ire*** vix ſignificare poteſt ***comoediam agere, actorem eſſe:*** actores enim non ***ad ſcenam*** ſed ***in ſcenam eunt*** ſeu ***prodeunt.*** Et ipſe Nepos paulo poſt ***in ſcenam prodire.*** Deinde incredibile eſt, ***viduas nobiles*** h. e. ſtirpe generoſa ortas ***in ſcenam prodiiſſe mercede conductas.*** Nec quisquam demonſtravit, hoc unquam factum eſſe. Hinc Barth. pro ***ſcenam*** legit ***ſtivam,***

Alii

Digitized by Google

Alii malunt *coenam.* At neutrum explicari ſatis poteſt. Venit mihi aliquando in mentem legere: ***quae non ad lenam eat mercede conductam,*** ut Nepos dicat, matronas honeſtiſſimas poſt maritorum mortem non puduiſſe ad lenam ire, ibique ad libidinem explendam conſuetudine virorum uti.*) — Milt. 4 extr. ***civibus animum acceſſurum, cum viderent, de eorum virtute non deſperari:*** debebat eſſe ***de ſua virtute;*** et ſtatim: ***et hoſtes fore tardiores, ſi animadverterent, auderi*** etc. pro ***animadvertiſſent.*** Sed ſic ſaepius Nepos. — Themiſt. 4 §. 3 ***tam anguſto mari conflixit, ut multitudo navium explicari non potuerit*** pro ***poſſet.*** Sed ſic ſaepius et Nepos et alii. — Ibid. 10 §. 2 ***ut multo commodius dicatur apud regem verba feciſſe, quam hi poterant, qui in Perſide erant nati.*** Debebat eſſe ***poſſent*** pro ***poterant,*** et ***eſſent*** pro ***erant.*** — Alcib. 1 in. ***In hoc natura, quid efficere poſſit, videtur experta:*** rectius ***poſſet.*** Quamquam fortaſſe nec ***poſſit*** plane ſpernendum ſcil. ***in univerſum.*** — Epam. 8 §. 2 ***Omniaque, quae collegae dixerunt, confeſſus eſt.*** Ut taceam ***omniaque quae*** injucunde dictum, pro ***dixerunt*** debebat eſſe ***dixerant.*** Et Heuſingerum ſic edidiſſe didici poſt tum ex cl. Harleſii nota ad h. l. tum ex cl. Fiſcheri libello variarum lectionum repetitae Boſii editioni adjecto. — Ibid. ***Sed unum ab iis petivit, ut in periculo ſuo inſcriberent*** etc. Vocabulum ***periculo*** eſt crux Criticorum. Sunt, qui mutent in ***ſepulcro, cippo, titulo, pariculo*** etc. Alii retinent ***periculo*** et explicant ***Commentariis publicis,*** quos ***Protocollum*** vulgo vocant, quia Ciceronem Verr. III, 79 putant ***pericula magiſtratuum*** ita dixiſſe. At hoc eſt e loco obſcuro locum obſcurum illuſtrare: ac praeterea diverſus eſt valde utriusque loci contextus: nam in Cicerone dicuntur ***tabulae publicae*** (i. e. Protocoll) ***periculaque magiſtratuum ſcribarum fidei committi,*** ubi forſan, ſi locus ſalvus, ad ***periculum*** proprie dictum reſpici potuit, quod in Nepote locum non habet. Si Nepos ſcripſiſſet ***columna,*** ut Plutarchus de eadem re loquens ait, vel ſimile quid, nihil difficultatis eſſet. — Ageſ. 5 §. 2 ***tantum***

*) Poſtea didici ex Edit. Nepotis Harleſiana, I. M. Heuſingerum itidem *lenam* pro *ſcenam* legendum putaſſe. Neque enim ipſe Editione Heuſing. unquam uſus ſum. Id quod hic monendum duco, ne quis homo praecipitis malignive ingenii forte opinetur, me iſtam conjecturam ex Heuſingero, nomine ejus diſſimulato, hauſiſſe. Talem fraudem committere eſt hominis illiberalis et a mea perſona alienum.

Digitized by Google

tum abfuit ab inſolentia, ut commiſeratus ſit pro *commiſeraretur:* at ſic et alii. — Eum. 1 extr. *praefuit alterae equitum alae* etc. Sic Codd. et edit. Boſ. pro *alteri:* et ſic Caeſar B. G. V, 27 *ne qua legio alterae legioni ſubſidio venire* etc., ut Oudend. e codd. recepit. Sic et Colum. V, 11 §. 10. Sic et *altero fratri* pro *alteri,* Cic. Nat. D. II, 26 in. — Eum. 6 in. *Ad hunc Olympias — cum literas — miſiſſet in Aſiam conſultum, utrum repetitum Macedoniam veniret — et eas res occuparet: huic ille primum ſuaſit* etc. Hic *utrum* ponitur non ſequente *an;* at non ſemel ita Cicero, vid. Lexic. aut etiam Obſerv. in Script. priſc. ad h. l. — Ibid. 13 extr. *Antigonus autem Eumenem mortuum propinquis ejus ſepeliendum tradidit. Hi militari honeſto funere comitante toto exercitu humaverunt, oſſaque ejus in Cappadociam ad matrem — deportanda curarunt:* Quomodo Eumenem *humare* et deinde ejus *oſſa* in Cappadociam *deportare* potuerunt? Hinc nonnulli pro *humaverunt* leg. *cremaverunt:* alii *humaverunt* explicarunt per *cremaverunt,* quia fortaſſe viderunt, *ſepelire* pro *cremare mortuos* dici. At *humare* eſt non niſi *humo tegere:* docet hoc etymologia et uſus priſcorum. Credit quidem Cel. Erneſti in clave Cic. h. v. *humare* ap. Nepot. dictum eſſe pro *cremare,* fretus loco Cic. Legg. II, 22. At Cicero ibi tantum dicit, ſua aetate omnes ſepultos i. e. crematos (nam *ſepelire* eſt *cremare)* dici *humatos* h. e. humo tectos; quia ſcilicet oſſa poſt cremationem humo teguntur atque ita humantur. Non vero hinc ſequitur, *humare* eſſe *cremare.* Nam *eſſe* et *dici* ſaepe differunt. Sic nos omnem *mortuum* poſſumus hodie poſt aliquod tempus vocare *humatum;* quia omnes mortui apud nos humantur: ſed propterea *mori* et *humari* non ſunt eadem. Verba Ciceronis ſunt haec: *et quod nunc communiter in omnibus ſepultis tenet* (ſic equidem lego pro *penitus,* quod ſenſu omni hic caret), *ut humati dicantur, id erat proprium tum in iis, quos humus injecta contegeret.* Et ſemper *humare* a priſcis pro *humo tegere* dicitur et a *cremare* diſtinguitur. Sic Cicero ibid. paulo poſt: *Nam, priusquam in os injecta gleba eſt, locus ille, ubi crematum eſt corpus, nihil habet religionis. Injecta gleba tum et illic humatus eſt et gleba vocatur* etc. Recte igitur leg. *cremaverunt,* niſi forte dicere velis, propinquos Eumenis cineres modo humaſſe ac deinde oſſa in Cappadociam miſiſſe. — Eum. 8 §. 4 *Hoc Antigonus cum comperiſſet, intelligeretque* etc. pro *intellexiſſetque.* Quamquam hoc tolerabile. — Hannib. 1 in. *Si verum eſt — ut populus*

Digitized by Google

populus romanus etc. durum eſt τὸ *ut*. Sed ſic *ut* poſt *veriſimile eſt*, Cic. Roſc. Am. 41: Sext. 36: Verr. IIII, 6; poſt *inuſitatum eſt*, Cic. Manil. 21; poſt *certum eſt*, v. c. *nihil eſſe certius, quam ut* etc. Cic. Att. X, 4 med.; poſt *accedit*, Cic. Or. I, 8. — Ibid. 6 in. *Hic bellum geſſit adverſus P. Scipionis filium, quem ipſe — fugaverat*. Tò *quem* debet, poſtulante hiſtoria, ad *Scipionis*, non ad *filium*, referri, quod durum eſt. — Ibid. 13 *Hujus bella geſta* etc. eſt pleonaſmus; et paulo poſt: *tempus eſt facere finem* pro *faciendi*. Sic tamen priſci ſaepius, vid. ſupra P. II c. 1 ſect. 23 n. XV. — Attic. 4 *noli, oro te, inquit Pomponius, adverſus eos me velle ducere:* ubi not. *noli velle ducere* pro *noli ducere:* ubi *velle* redundat. Sic tamen ſaepius, v. c. *nolite velle experiri*, Liv. VII, 40 prope fin.: Cf. Cic. Balb. 28 ante med.: Coel. 32 prope fin.: Philipp. VII, 9 ante med. — Attic. 12 *tantum abfuit a cupiditate pecuniae, ut nulla in re uſus ſit* etc. pro *uteretur:* ſed ſic ſaepius Nepos etc.

c) Neque eſt ſcriptor, in quo non ejusmodi vel vitia vel durae locutiones occurrant, v. c. Caeſ. B. Civ. I, 65 *Quos ubi Afranius procul viſos cum Petrejo conſpexit* etc., ubi *viſos* abeſſe debebat, licet Heinecc. in fundam. ſtyli I, 1, 20 pro elegantia habeat. Clarkius editor Caeſaris, ut hunc de more editorum defendat, explicat ita, ut dicat: hoſtes prius *procul viſos eſſe*, quam eos *conſpexerit* Afranius. Coacte ſatis et frigide. — Salluſt. Cat. 30 §. 3 occurrit *ſenati decreto* pro *ſenatus:* Liv. II, 35 *bellum romanum* i. e. *contra Romanos:* ſic III, 19 *divina* et *humana ſcelera* i. e. contra deos etc. — Horatius Epod. 17 Hectorem vocat *homicidam*, cum hic fuerit *virorum interfector* et apud Homer. dicatur ἀνδροκτόνος, quod vertere voluit Horatius. Hectori vero honorificentius erat viros *(Männer, Helden)* vincere ac proſternere, quam homines in univerſum: hoc eſt etiam latronum. Curtius duplex *an* uſurpat pro *utrum, an:* pro eo Tacitus dixit *ſive, an* etc.

Ejusmodi igitur vel vitia vel ſingularia diſcipulis indicanda eſſe manifeſtum eſt, nec ſolum, quando occurrant, ſed, etiamſi priſci recte loquantur, tamen ſaepe dicendum eſt, alios interdum aliter ac vitioſe pro eo loqui: v. c. quando occurrat *ſine ulla dubitatione* etc., dixerim uſitatius ſic dici, quam *ſine omni dubitatione* etc. Quando accuſat. cum infinitivo poſt verba ſentiendi, cogitandi, ſignificandi et ſperandi occurrat, monuerim, alios hodie *quod* hic male

uſurpare: it. quando *arceſſo*, *vindico*, *deverto einkehren*; v. c. in villam, *auctor* etc. occurrat, moneam, male hic alios ſcribere *acceſo*, *vendico*, *diverto*, *author* vel *autor* etc.

At cavendum quoque eſt, ne, quae vitia non ſint, pro vitiis habeamus et venditemus: quod a magiſtris imperitis interdum fieri ſolet, v. c. 1) *ſi aliquis*, *ſi aliqua res*, recte quoque dicitur pro *ſi quis*, *ſi qua*: it. *ſi qui*, *ſi quae*, rectum eſt. Triplici enim hoc modo locuti ſunt priſci. Alterum tamen uſitatiſſimum omnium. 2) *fructu*, *luxu*, *caſu*, *uſu* recte quoque dicitur pro *fructui*, *luxui*, *caſui*, *uſui* etc. v. c. Cic. ad Div. XIII ep. 71 *magno uſu fuiſſe*: et Planc. ad Cic. in Cic. epp. ad Div. X ep. 24 §. 6 *ſubito impetu ac latrocinio parricidarum reſiſtat*; Caeſ. B. G. VI, 42 *caſu locum relinqui* etc. 3) Salluſt. Iug. 38 §. 6 *locum hoſtibus introeundi dedit: eaque Numidae cuncti irrupere.* Hic *eaque* rectum eſt, intell. *parte*: nec legendum *eoque* ſcil. *loco*. Sic Caeſ. B. G. V, 51 *obſtructis portis, quod ea* etc., int. *parte*. Sic ſaepius: it. *qua*, int. *parte*, pro *ubi wo* ſaepiſſime occurrit. 4) Varro R. R. III, 16 §. 7 dixit: *his diis* (i. e. Muſis) *Heliconem adtribuerunt homines* pro *deabus*. Omninoque terminatio in *abus* v. c. in *equa*, *dea* etc. rarior eſt, nec fere a priſcis uſurpatur, niſi, ubi ſexum aliter diſcernere nequeunt: v. c. Cic. Rab. perd. 2 *diis deabusque*. At *duabus filiis*, *aſinis* etc., malim fere dicere quam *duabus filiabus* etc. ſed et *duabus filiabus* recte dicitur; ſic dixit Liv. XXIIII, 26 in. 5) *cadere humi* recte dicitur pro *humum*, licet motum, non quietem, indicet; ſic *ponere in terra* recte dicitur etc. Haec hactenus. — Innumerabilia ſunt, quae, cum recta ſint, ab imperitis magiſtris pro vitiis habeantur, atque in diſcipulorum ſpeciminibus, quae *Exercitia* vulgo dicuntur, corrigantur; cum contra, quae aperte falſa ſint, ſaepiſſime tolerentur, imo inter elegantias referantur. Hinc illae lacrymae! Hinc fit, ut diſcipulorum mens in dijudi-

Digitized by Google

judicanda latinitate vagetur, nec, quid bonum malumve ſit, certo ſciat, praeſertim ſi ipſi varios magiſtros habent, quorum alius id damnat, quod alius laudat. — Huc pertinet, quod priſcorum ſententias variare aliis verbis conantur: Variare licet in noſtris quidem: at non ſemper in alienis, praeſertim ſi haec tam accurate ſint efficta, ut aliam formam non deſiderent.

B) *Deinde accedere debet domeſtica lectio*, h. e. tum repetitio crebra lectionis in ſcholis inſtitutae tum lectio aliorum librorum in ſcholis non tractatorum, ut diſcipulus ipſe diſcat periculum facere ſcientiae ſuae, et, quae deſint, ſuppleat. Neque enim in ſcholis omnes ſcriptores, imo ne Cicero quidem totus perlegi poteſt. Haec igitur domeſtica lectio debet aeque accurata eſſe, h. e. eodem modo inſtitui, quo ſcholaſtica praeeunte magiſtro bono fuit. Ac ſolet quoque accurata eſſe, ſi bonum magiſtrum nactus es. Nam, qui bene coepit, bene pergit. — Ut autem iſta eo felicior fiat, utendum eſt bonis veterum ſcriptorum editionibus cura *Criticorum* et *Philologorum* bonorum factis. Bonarum editionum duplex eſſe ſolet genus. Alterum pertinet ad textus integritatem, quod *criticum* vulgo dici ſolet: alterum ad explicationes locorum difficiliorum, quod *philologicum* dici poſſit. *Critica* editio eſt, in qua auctor codicibus bonis aut paucis aut, quod melius eſt, multis ac ſimul editionibus antiquis vel ipſe vel, ſi haec inſpectio non ei contigit, lectionibus inde per alios fide dignos viros excerptis uſus eſt, atque vel has lectiones tantummodo recenſet, judicio de iis non addito, vel, quod melius eſt, de iis ſimul judicat, atque harum ope aut lectionem vulgatam ſtabilit aut aliam, eamque certiorem et meliorem, in textum recipit, cauſis juſtis ubique indicatis. *Philologica* editio eſt, ubi difficiles loci e contextu, hiſtoria, antiquitatibus etc. explicantur, explicatioque uſu loquendi, ubi opus, confirmatur, ac ſimul, quid in ſingulis locis pulchrum, grave, langui-

 duin

Digitized by Google

dum etc. ſit, indicatur. — *Critica* editio, praeſertim ubi judicium additur, ſemper eſt bona, licet explicationibus careat: atque adeo eae ſunt bonae editiones, quae ad ejus exemplar confectae ſunt: et talibus contenti poſſunt tirones eſſe, magiſtrum bonum audientes. Nec ſine *critica* poteſt *philologica* multum utilitatis adferre, quia lector ſemper dubius eſt, an verba, quae legit et explicat, e Codd. ducta et a manu ſcriptoris ipſius profecta ſint. At ſi utraque, et *critica* et *philologica*, conjungitur, eo melior eſt adoleſcentibusque, qui ejus ope creſcere cognitione cupiunt, utilior. Non enim iis ſufficit, videre locum recte conſtitutum, ſed cupiunt etiam illum intelligere. Notae *philologicae* conjunctae cum *criticis* ſunt inſtar magiſtri, et ex illis non minus quam per hunc doctus fieri adoleſcens poteſt.

Aliquot ***bonas editiones*** ſcriptorum nominabo ex eo ordine, quo ipſi legi ſoleant. Conſuli hic poſſunt ***Fabricii*** biblioth. lat.; it. Clar. *Harleſii* Introductio in ling. lat. etc.

1) *Nepotis*, non a pueris ſolis, ſed etiam ab adoleſcentibus, imo viris ob hiſtoriam legendi editiones bonas habemus: ***Boſii***, qui, praeter notas, copioſum indicem adjecit: in primis *Auguſtini van Staveren*, quae eſt cum notis variorum ſuisque, it. *Heuſingeri:* nec contemnenda eſt *Cellariana*, quae ſaepe repetita eſt. Bona etiam eſt editio Cl. *Harleſii*, 1774, quam notis ***Auguſtini van Staveren*** ſuisque inſtruxit: it. Clar. ***Tzſchuckii.***

2) *Cicero* varie eſt editus.

a) *Epiſtolas* ad *diverſos* ſeu, ut alii loquuntur, ***ad familiares*** edidit *Graevius* cum ſuis et aliorum notis, at paucis, v. c. *I. F. Gronovii;* et adjecit commentarium ***Pauli Manutii*** utiliſſimum ſane: it. ***Cellarius*** cum notis, ut ſolet, brevibus, ad geographiam, hiſtoriam, et latinitatem pertinentibus: rei criticae non valde rationem ipſe habet, ſed nititur fere editione et judicio Graevii. ***Cellarianam*** repetiit *Gottl. Kortte*, ſuisque notis criticis et philologicis auxit: ſed in his perſaepe explicat res facillimas et tralaticias, omittit difficillimas, interdum defendit vulgatam valde contorte et coacte, uſus in hanc rem interdum locis poetarum omnis generis et ſcriptorum poſteriorum ſaepe

non

non textui Ciceronis ſimilibus, ac Graevii lectiones labefactare ſtudet, ſed et hic et omnino in explicatione non valde felix fuit. Et tamen haec editio *Cellario-Kortiana* ſaepe recuſa eſt, quia parabilis eſt, nec forſitan iisdem ſumtibus melior comparari poteſt. Edidere poſtea b. *Strothius* aliique. Ceterum hae epiſtolae in primis legi merentur.

b) *Epiſtolae ad Atticum* editae ab *Graevio*. At hae epiſtolae ſunt ſaepe intellectu difficiles ob res, quas continent: ſaepe ad ea reſpicitur, quae nobis ignota ſunt.

c) Libri de *officiis*, de *ſenectute* et de *amicitia*, ejusdem *Graevii* cura editi ſunt: it. a *Pearcio*, Anglo: inprimis libri de *officiis* a b. Iac. Frid. Heuſingero cum ſuis ſuique patrui animadverſionibus Brunsv. 1783 8 maj.; quae editio ob ſummam diligentiam in contextu tum conſtituendo tum explicando adhibitam ſuperioribus omnibus melior haberi mea ſententia videtur.

d) *Orationes* edidit *Graevius* cum egregiis notis variorum eruditorum. Selectas quasdam, v. c. pro *Roſcio* Am., pro lege *Manil.*, pro *Milone* etc. nonnulli edidere; ut *Cellarius*, *Heumannus*, et doctiſſ. *Otto* 1777.

e) Libros de *oratore* edidit *Pearce*.

f) Libros de *inventione* una cum libris incerti Auct. ad *Herennium* edidit *Burmannus* ſecundus 1761.

g) *Quaeſtiones academicas*, libros de *finibus* bonorum et malorum, quaeſtiones *Tuſculanas*, libros de *natura deorum*, de *divinatione* et *Fato*, edidit *Daviſius*, Anglus. *Quaeſtiones Tuſcul.* ſeparatim prodierunt e recenſ. Clar. *Wolfii*, Prof. Hal., 1792, ubi textus aliter eſt conſtitutus atque in ceteris editionibus. Libros de *divinatione* vernacule vertit Clar. I. I. *Hottingerus*, qui poſtea criticam eorum editionem dedit. Libros de *nat. deorum* edidit Clar. *Kindervater* et luculentis animadverſionibus illuſtravit.

h) *Opera omnia* edidere Iac. *Gronovius* (quam editionem bis repetiit *Erneſti*, una cum varietate lectionis Graevianae et Daviſianae et indice), *Verburgius* 1724 et *Olivetus* 1740; recentiſſima editio eſt *Erneſtii* cum notis ipſius, quae Halis Saxonum 1773 — 1776 cum Clave prodiit octonis, conſtans IIII Volum. praeter Clavem.

Addi hic meretur *Geſneri* Chreſtomathia Ciceroniana, liber utiliſſimus et ſaepe editus: et *Nizolii* Lexicon Ciceronianum, auctum a *Facciolato*; it. *Corradi* Quaeſtura.

3) *Iul. Caeſar* ſcripſit libros VII de bello gallico et tres de bello civili: ceteri ſunt ab alio. Editiones ſunt *Daviſii*,

Clarkii, Oudendorpii, qui Daviſii, Clarkii, et Dion. Voſſii notas addidit. Nec contemnenda eſt *Cellariana*, brevibus notulis et mappis geographicis inſtructa, ſed ad criticum uſum, ut omnes Cellarianae, parum utilis. Nuper *Sam. Fr. Nathan. Morus*, Prof. Lipſ., ſed praematura morte cum omnium dolore vivis ereptus Caeſarem edidit e recenſ. Oudendorp. quidem, ſed cum ipſius notis utiliſſimis, Lipſ. 1780, 8.

4) *Livium*, e cujus 140 libris priores decem, deinde ab 21 ad 45, ſuperſtites habemus (omiſſos ſupplevit Freinshemius), edidere in primis 1) I. Fr. *Gronovius* 2) Iac. *Gronovius* filius, qui patris editionem repetiit et ſuis notis auxit: repetita ea eſt Baſileae 1740. 3) *Doujatius* in uſum Delphini cum notis et ſupplementis Freinshemianis. 4) *Clericus* cum pauculis notis, itemque ſupplementis modo dictis: quam editionem, omiſſis his ſupplementis, repetiit *Geſnerus*. 5) *Creverius* cum notis et ſupplementis. 6) praeſtantiſſima et copioſiſſima eſt *Arn. Drakenborchii*, Tomis VII conſtans, quaternis: in qua praeter ſuas congeſſit priorum editorum et aliorum notas: in quibus, praeter Sigonium et Gronovium utrumque, Perizonii et Dukeri animadverſiones ſunt ſane egregiae et acutiſſimae: adjectis quoque ſupplementis Freinshemianis. Haec editio, quia ob magnum pretium non ab omnibus cupientibus emi poteſt, repetita eſt, omiſſis tamen et notis et ſupplementis, a Cl. *Aug. Wilh. Erneſtio*, Prof. Lipſ., qui tamen ad damnum illud quodam modo reſarciendum adjecit Gloſſarium. Sed utinam poſſit aliquis notas Gronovii utriusque, Perizonii, Dukeri, Drakenborchii in compendium redigere, ut poſſint pluribus prodeſſe! 6) *Strothius*, Rect. Gothanus doctiſſimus coepit Livium per partes edere, ſuisque egregiis animadverſionibus illuſtrare, ſed totum Livium abſolvere ob praematuram mortem non potuit.

5) *Salluſtii* editiones habemus a) *Waſſianam*, quam repetiit *Haverkampius*; b) *Cortianam*, in qua *Kortte* more ſuo ſaepe nimis praeter rem copioſus eſt: c) *Tellerianam*. Auct. eſt celeberr. ille W. Abr. *Tellerus*, Antiſtes Berolinenſis, cujus merita in remp. literariam nemo eſt quin ſciat.

6) *Varronis* libros de re ruſtica, ſuaviſſimos ſane, edidit *Geſnerus* una cum ſcriptoribus rei ruſticae, Catone, Columella, Palladio: quae editio poſtea cura *Erneſtii* repetita eſt, tandemque ante paucos annos Cl. *Schneiderus*, Prof. Francof. illos libros ſuis ſuperiorumque interpretum commentariis illuſtratos edidit 1794, 8 Lipſ. ap. Fritſch.

7) *Terentius* et *Plautus*, licet ante iſtam aetatem vixerint, tamen ad eam quodam modo pertinent, in primis *Terentius*

rentius creberrime legi meretur, ob praeclaras ſententias et ob latinitatem. Terentium edidit a) *Lindenbrogius* cum notis haud ſatis multis b) *Bentlejus;* quae eſt critica editio. c) *Weſterhovius:* qui animadverſionibus ſuis, additis Donati et Calpurnii ſcholiis, illuſtrare ſtuduit: d) Clar. *Schmiederus*, Rect. Gymn. Hal. At hae editiones adoleſcenti non ſufficiunt ad Terentium recte intelligendum. Hinc verſio *Daceriae* francogallica valde commendanda eſt: itemque verſio vernacula Clar. *Schmiederi*. Qui Terentium edere vult, debet eſſe rei dramaticae peritiſſimus. — *Plauti* editionem habemus *Taubmannianam*, et in primis *Gronovianam*. Sed neutra ſufficit ad intelligendum Plautum. Utinam aliquis eruditorum accuratiorem ejus editionem nobis donet: Plautus bonus quidem id mereatur.

8) *Virgilium* edidere a) *de la Cerda*, Hiſpanus, cum egregio doctiſſimoque commentario. b) *Emmeneſſius* cum notis. c) *Taubmannus* cum notis e Servio vel aliunde petitis, nec ſatis ſubtilibus: congerit multa, nec ipſe judicat. d) *Ruaeus* in uſum Delphini cum bonis animadverſionibus. e) recentiſſima eſt Cel. *Heynii:* et multis de cauſis praeclariſſima, praeſertim edit. ſecunda. Legi etiam merentur duae verſiones Georgicorum Virgilii a) *Martynii*, Britanni, quae in linguam theodiſcam translata eſt 1759: b) in primis *Io. Heur. Voſſii*, poetae ſatis noti, quae prodiit 1789.

9) *Ovidii* editio optima adhuc eſt *Burmanniana*, in qua ſunt *Heinſii* notae: *Heinſianam* repetiit Clar. *Fiſcherus*, Lipſ. 1758. Edidit etiam Ovidium I. P. *Millerus*, Rect. Ulm. ſine notis, ſubjecto tamen Gloſſario, in qua mythologia et interdum latinitas difficilior explicatur. Ad totum Ovidium accurate edendum vix quisquam accedet, quia eſt longiſſimus liber: quotus quisque eſt, cui tempus ſuppetat ad illum ſaepius legendum: et tale quid poſtulatur ab eo, qui iſtum librum tam magnum edere cupit. Minores libri, v. c. Anacreon etc., facilius leguntur, intelliguntur, eduntur et venduntur. Libros *Triſtium* et *ex Ponto* ſeparatim cum notis edidit Clar. *Harleſius* 1772. Libros *Metamorphoſeon* cum notis edidit Clar. *Gierig*. Libros *Faſtorum* olim docte illuſtravit *Neapolis;* quae editio paulo rarior eſt. In primis legendi ſunt libri *Metamorphoſeon*, itemque libri *Triſtium*, ex *Ponto*, *Faſtorum*, et *Epiſtolae Heroidum*.

10) *Horatii*, qui *odas*, librum *Epodon*, libros *ſatirarum* ſ. *ſermonum*, et *Epiſtolarum*, ac libellum de *arte poetica* ſ. *Epiſtolam* ad *Piſones* ſcripſit, editiones bonae ſunt a) *Baxteriana*, a *Geſnero* praeclaris adnotationibus locupletata. b) *Bent-*

Digitized by Google

Bentlejana c) *Torrentiana* etc. Edere etiam Horatium coepit Clar. *Iani*, Rect. Isleb., nuper mortuus, qui tamen nonniſi libros IIII odarum edidit, has latiſſimo commentario illuſtravit. Memorandae hic quoque ſunt verſiones theodiſcae *Satirarum* et *Epiſtolarum* Horatii a *Wielando*, poeta nobili profectae.

11) *Tibullus* et *Propertius*, quorum uterque ſcripſit elegias, editi ſunt a *Paſſeratio* et *Broukhuſio:* in primis *Tibullum* praeclaris notis illuſtravit Cel. *Heynius;* ac *Propertium Fr. G. Barthius*, Rect. Portenſis, nuper mortuus, Lipſ. 1777. Cum *Tibullo* et *Propertio* vulgo conjungi ſolet *Catullus*, quem ſeparatim doctis notis illuſtravit Iſaac *Voſſius;* itemque Clar. *Doering*, Rect. Gymnaſii Gothani, 1788.

12) Nec *Lucretius* negligendus: quamquam hodie non a multis legitur: edidit eum *Creechius*, Anglus: it. *Lambinus.*

13) *Quintiliani inſtitutiones oratorias* omnes ſtudioſi latinitatis legere debent: edidit eas *Geſnerus*, cum notis non nimis multis, et *Burmannus* una cum *declamationibus* Quintiliani nomen vulgo gerentibus.

14) *Phaedri* fabulae in primis lectioni adoleſcentum commendandae: ediderunt eas a) Tan. *Faber* b) *Schefferus*, cujus notae tirones egregie docent propriam vim vocabulorum. c) ditiſſima ac notiſſima eſt *Burmanni*, quae duplex eſt, una octonis cum notis *Fabri*, *Schefferi*, *Heinſii*, *Gudii* etc., altera quaternis cum perpetuo Burmanni commentario.

15) *Suetonius* in primis quidem prodeſt ad hiſtoriam, ſed etiam ad latinitatem. Edidere illum v. c. *Caſaubonus*, *Graevius*, *Erneſti*, et inprimis *Oudendorpius*, cujus editio omnium optima eſt.

16) *Plinii Epiſtolae* et *Panegyricus*. Edidit epiſtolas ſimul cum *Longolio**) *Kortte*, et deinde cum Panegyrico *Geſnerus*, quam editionem paulo auctiorem repetiit Clar. A. W. *Erneſti*. Nec contemnenda eſt editio *Cellariana*. *Plinii* Panegyricum ſeparatim cum notis variorum *Arntzenius* edidit 1738 et poſtea *Schwarzius* Altorfinus, philologus notiſſimus, 1746.

17) *Gellius* ſcripſit *noctes Atticas*, opus ſtudioſo latinitatis legendum. Edidit a) *Gronovius* cum notis, quam editionem *Conradi* repetiit Lipſiae, b) *Longolius*, ſine notis, at cum indice bono.

18) *Cur-*

*) Proprie *Longolius*, quia *Kortte* jam vita exceſſerat; edidit 1734, quaternis, cum ſelectis notis ſuperiorum interpretum.

Digitized by Google

18) *Curtii* editio optima eſt *Snakenburgii.* — Haec hactenus. Non omnes ſcriptores nec omnes editiones hic memorare adtinebat. Qui latiorem hujus rei cognitionem nanciſci cupit, adeat v. c. Fabricii biblioth. lat. auctam per Cel. *Erneſti*, item Clar. *Harleſii* introduct. in linguam latinam.

Ceterum, qui ſcriptores priſcos notis virorum doctorum inſtructos legere cupit, is notet haec:

1) ne ſtatim notas in loco difficili inſpiciat; ſed prius locum accurate et ex omnibus partibus contempletur, videatque, an ſuis ipſius viribus adjutus eum explicare poſſit. Ubi ſenſum nullo modo ad extremum extorquere poteſt, tum demum notas adeat: quae ſic magis proderunt, quam ſtatim conſultae. Interdum tali modo videbit, ubi ipſe haereat, ibi haerere quoque editores, et hos ſaepe nihil in difficillimo loco monuiſſe, quia facilis iis viſus eſt. Etiam ſuavius eſt, ſenſu ſua ſponte reperto, interpretes conſuluiſſe; ut videamus, utrum eorum explicatio, ſi qua addita eſt, noſtrae explicationi ſimilis ſit nec ne. Haec eſt via ad ſubtilem linguae rerumque cognitionem. Qui mature id agunt, ut, ſimul locum non intelligunt, ſtatim interpretes conſulant, hi nunquam recte explicare ſcriptorem diſcent; hi per omnem vitam auctoritate aliorum nitentur, et non niſi citationibus doctorum res explicabunt, quia ipſi cogitare neſciunt.

2) Alia ſubſidia conjungere debet, v. c.

a) *bonum Lexicon.* Hic non niſi *Theſaurus Geſnerianus* vel *Faber Geſnerianus* vel *Lexicon Forcellini* memorari meretur. Iam multorum tironum paupertatem tantam eſſe ſcio, ut non facile unum horum Lexicorum ſibi emere queant. Sed, cum iſta Lexica non ubique ſatis accurate ſcripta ſint, ac praeterea care vendantur, ego ipſe, poſtquam ante aliquot annos Lexicon minus ad formam libri memorialis *Cellariani* edideram, 1783 Lexicon edidi majus, quod inſcribitur: *Ausführliches und möglichſt vollſtändiges lateiniſchdeutſches und deutſchlateiniſches Lexicon* cet., in quo pro viribus curavi, ut omnes vocabulorum ſignificationes accurate et ordine juſto traditae reperirentur, et ſimul pretium libri tale eſſet, ut et a pauperibus emi poſſet, quod poſtea longe auctius et emendatius prodiit 1788; ac, ſi quando denuo edendum ſit, longe auctius emendatiusque prodibit. Sed ut pauperibus eo magis conſuleretur illud in Compendium redegi, quod Compendium inſcripſi *Lateiniſchdeutſches und deutſchlateiniſches Handlexicon*

lexicon etc. — Huc pertinet etiam magni Erneſti *clavis Ciceroniana* multa praeclara continens, *Horatii Turſellini liber* de *particulis* egregius, auctus per Schwarzium et poſtea per Erneſtium, *Noltenii Lexicon Antibarbarum*, aliique minores libelli de lingua latina, ut *Goclenii*, *Hadriani Cardinalis*, *Giſanii obſervationes in linguam latinam* etc. In primis legenda eſt ei, qui accuratam tenere cupit linguae latinae cognitionem, *Sanctii Minerva*, egregiis magni Perizonii animadverſionibus aucta (inde ab anno 1714). E quibus animadverſionibus quantum diſci poſſit, vix dici poteſt. Nam, ſi quis eruditorum linguam, ut graecam, ita latinam accurate intellexit, is fuit praecipue *Iac. Perizonius.* Ubique judicium ejus eſt ſubtile, cauſis nixum, ſanum et veritatis amans. Equidem, quidquid fere boni habet vel *Sanctius* vel *Perizonius*, inſerui *Grammaticae* meae latinae.

b) libellos quoque eruditorum, in quibus multa ſcriptorum veterum loca explicantur, illuſtrantur, vindicantur, emendantur: v. c. *Gronovii obſervationes*, *Cuperi obſervationes*, *Boſii animadverſiones in ſcriptores nonnullos*, *Victorii*, *Mureti*, *Canteri*, *Rutgerſii* cet. *varias Lectiones*, inprimis *Obſervationes Miſcell.*, quae Burmanni et Dorvillii cura prodierunt, cet.

c) *cognitionem hiſtoriae* ac *geographiae priſcae*. Nam ſine ea multa loca intelligi non poſſunt. — Huc pertinent opiniones priſcorum philoſophorum: quarum ſcientia ſaepe locum priſcorum difficilem aperit.

d) *cognitionem antiquitatum*, *mythologiae* etc. Hinc legendi ſunt mature libri huc ducentes: v. c. *Nieuporti ſuccincta rituum romanorum* explicatio initio ſuffecerit. Poſt legendi ſunt v. c. *Lipſius* de *militia romana*, *Sigonius* de *antiquo jure civium* etc. It. in Lexicis ſupra memoratis, v. c. *Lexico Fabri Geſneriano* itemque meo, multae antiquitates explicatae ſunt breviter. In primis legendus eſt *Livius*, e quo ſolo fere antiquitatum romanarum certa cognitio peti debet, ita ut, qui primam decadem non legerit, parum illarum peritus reperiatur. — In Mythologia v. c. *Natalis Comes* quandam operam praeſtat: ſed tamen melius eſt Ovidii Metamorphoſin it. libros Faſtorum legiſſe, itemque poetas alios, praeſertim Graecos, ut *Homerum*, *Heſiodum* etc. Etiam proſaici ſcriptores proſunt, v. c. Cicero etc. Nam certius diſcuntur, quae ex ipſis fontibus hauriuntur. In nulla re fere ſcriptores recentiores tam incerti ſunt, quam in tradenda mythologia et antiquitate.

Prae-

Praeterea valde prodeſt legere *Hyginum* et *Apollodorum*, nec non nonnullos recentiores.

e) ***cognitionem linguae graecae:*** ſine ea nunquam cognitio linguae latinae accurata comparari poteſt. E lingua graeca facta eſt latina maximam partem, et ſcriptores latini innumerabilia graeca vocabula, graecas phraſes, conſtructiones, connexiones etc. transtulerunt in linguam ſuam. Legatur v. c. *Vechneri hellenolexia*, per Heuſingerum aucta, quae illud ſatis ſuperque docet. Omninoque hic liber egregie prodeſt iis, qui de lingua latina accurate judicare cupiunt.

f) ***notitiam multarum rerum, multarum artium***, v. c. agriculturae, rei hortenſis, artis pictoriae etc. Nam non modo innumerabiles ſimilitudines et deſcriptiones inde ſumtae ſunt, quas homo artium ipſarum plane rudis intelligere non poteſt, ſed etiam innumerabilia vocabula ex iſtis artibus petita et in vulgarem ſermonem translata ſunt; quemadmodum idem in vernacula millies contingit. Et quis, quaeſo, ſcriptores rei ruſticae, in primis Catonem, Varrorem, et Columellam, legere ſine ulla rei ruſticae notitia audet? Et hos libros, maxime Varronis et Columellae, ob ſuavitatem, latinitatem, aliamque utilitatem legendos eſſe, quis dubitat? *Pontedera, Schöttgenius,* et *Geſnerus* inprimisque Clar. *Schneiderus*, Prof. Francof., quem magna ſcimus hiſtoriae naturalis ſcientia inſtructum eſſe, quomodo multa illorum loca tam praeclare explicare et illuſtrare potuiſſent ſine rei ruſticae et hortenſis ſcientia? Nam hic non res huc redit, ut ſis latinae linguae peritus, ſed ut ſis ipſarum rerum peritus, ut ſis ruſticus, olitor etc. Non lingua latina per ſe me docet, an Varro, an Columella recte de olitore vel vinitore dixerit: ſed ipſe debeo eſſe olitor vel vinitor. Ac, ſi quando vir oriatur, qui, praeter accuratam linguae latinae criticamque ſcientiam, rerum ab ſcriptoribus rei ruſticae traditarum peritior Schöttgenio, Geſnero etc., in primis uſu ipſo diuturnaque earum exercitatione ſubactus ſit, nonne credendum eſt, eum multa loca ac verba, quorum ſenſus nondum ſatis explicari potuit, explicaturum recte eſſe? Sic, qui Artis medendi earumque rerum, quae ad illam pertinent, plane imperitus eſt, is, licet accuratiſſima linguae latinae notitia inſtructus ſibi videatur, tamen multa loca, in quibus iſtarum rerum aliquid occurrit, explicare non poterit. Nam unde, quaeſo, fit, ut multa loca priſcorum vel plane non vel non ſatis intelligamus? Nonne in primis inde, quod multae res, priſcis

priſcis notae, nobis hodie ignotae ſunt? Res eſt manifeſta. Nam v. c. nos magnam partem priſcorum rituum non intelligere neminem fugit, qui priſcos ipſe diligenter legit: nam, qui iſtorum rituum notitiam non niſi e Compendiis hauſerit, eum plerumque credere, ſe eorum ſcientia perfecta inſtructum eſſe, minime mirum eſt. — Errant igitur, qui omnem rerum cognitionem e priſcorum lectione petendam eſſe putant. Multae res inde diſci poſſunt: fateor; ſed non omnes. Iam noſtrae artes plurimae, licet hodie aliam fere formam induerint ac priſcorum aetate habuerant, v. c. ars medendi etc., tamen non plane aliae factae ſunt; atque ita ſaepiſſime notitia earum prodeſt ad loca multa, in quibus iſtae artes tractantur vel ad eas reſpicitur, recte intelligenda.

SECT. II

De exercitatione in latine ſcribendo, loquendo, et meditando ſ. cogitando.

Haec tria conjungi debent, ſi res procedere bene debet.

I) *Exercitatio in latine ſcribendo:* quae prima poſt interpretationem priſcorum rite inſtitutam eſſe ſolet ac debet, ſi quidem velis deinde accurate ſcribere et loqui. In loquendo ſaepe lingua praecurrit mentem, atque haec non ſemper animadvertit, ſi quid vitii illa commiſit. In ſcribendo vero adjuvant ſimul *oculi:* quibus adjuta mens facilius vitia ſentit. Deinde etiam propterea a ſcribendo incipere ſolent pueri, quia magiſter vitia ſic facilius corrigere poteſt; ut taceam, nobis crebriorem occaſionem eſſe latine ſcribendi quam loquendi: quod ſecus eſt in vernacula aliisve linguis, quibus in vulgari ſermone uti volumus: id quod non cadit in latinam. Qui, decepti fortaſſe ſimilitudine vernaculae vel francogallicae, pueros volunt a prima inde aetate ſibi latinitatem comparare *uſu* h. e. *colloquendo*, vel de urbe, in qua omnes latine loquantur, condenda ſomniant, ii, ut ipſi non ſermonis bene latini videntur periti eſſe, ſic non cogitant, in tali urbe non bene latine dictum iri. Docet

cet hoc quotidiana experientia de vernacula lingua: quae etſi noſtri pueri perpetuo et audiunt alios homines loquentes et ipſi confabulantur, tamen, quam exigua ſit eorum ſcientia linguae vernaculae multos per annos, quis neſcit? Imo plerique homines, maxime de plebe, etſi per omnem aetatem lingua vernacula vel ipſi locuti ſunt vel alios loqui audiverunt, tamen ne in ſenectute quidem ſaepiſſime eam recte intelligunt, h. e. neſciunt, quomodo de ſingulis rebus perſpicue et accurate loquantur,. neſciunt vocabula propria rerum etc. Atque adeo plerumque tam confuſe de rebus plerisque loquuntur, ut, niſi ſaepius eos de rebus ſingulis interroges, vix mentem eorum percipias. Nam, quod de paucis iisque vulgaribus rebus, de quibus millies locuti ſunt vel alios audiverunt loquentes, quodam modo perſpicue loqui poſſunt, hoc non eorum magnam ſcientiam linguae indicat. Loquuntur quidem celeriter et audacter de omnibus rebus. Quis vero celeritatem loquendi et audaciam pro re laudabili et pro ſigno cognitionis linguae habeat? Scribere igitur recte latine diſcamus ante, quam recte latine dicere velimus.

Duplex eſt haec exercitatio in latine ſcribendo 1) *ſcholaſtica* 2) *domeſtica.* — Utraque et recta eſſe et conjungi debet. *Recta* eſt, ſi non tantum vocabula Ciceronis adhibere, ſed in primis ejus rationem connectendi, copiam dicendi, periodicam numeroſamque verborum compoſitionem, omninoque ejus totum habitum h. e. perſpicuitatem, gravitatem, ſuavitatemque dicendi imitari ſtudes. Hoc enim eſt *imitari.* Stulti ſunt, qui, ſi pueros jubent vocabula v. c. Nepotis, Ciceronis, uſurpare, hoc vocant *imitari Nepotem*, *Ciceronem.* Ceterum

1) in *ſcholaſtica exercitatione* qua methodo utendum ſit magiſtro, hujus judicio relinquendum eſt. Nam, ſi linguae latinae vere peritus eſt, h. e. ſcriptores optimos quosque in primis Ciceronem accurate legit et intellexit, ejusque ſcribendi rationem ſibi familiarem reddidit, ei praecepta hic dare arrogantis foret. Is enim ipſe varia via ducet diſcipulos ad Ciceronis elegantiam ſcribendi, quemadmodum is, qui

millies in urbe aliqua fuit ejusque regionem plane cognitam habet, alios facile variisque viis eo ducere poteſt. Contra, qui Ciceronem non ipſe intelligit, neque ita ejus ſcribendi rationem ſatis novit, quomodo is alios eam docebit? Hic coecus coecum ducet.

Duplex autem in ſcholis ſolet eſſe *genus exercitationis* latine ſcribendi.

Unum genus eſt, cum dictatur a magiſtro aliquid vernacule, quod adoleſcentes latine vertant vel ſtatim inter dictandum vel domi. Utrumque bene; modo ſint diſcipuli iſti labori pares h. e. tales, ut Ciceroniani ſtyli indolem tum e praeceptis rite traditis tum maxime e lectione Ciceronis adſidua accurataque jam calleant. Nam, etſi in ſubita verſione, quam *extemporalem* vocant, a magiſtro perito adjuvari poſſunt, hic tamen non omnia dicere poteſt. In verſione domeſtica, niſi ſint bonae latinitatis ſatis periti, eo pejus ſcribunt, quo plus temporis ad meditandum habent. Hinc ſolent omni artificio, plerumque loco alieno, uti. Et correctio magiſtri, niſi accurata eſt, h. e. talis, ut ſingula vitia, etiam minima, oſtendantur adjectis ubique cauſis, parum prodeſt. At hoc in magno coetu fieri nequit, praeſertim ſi magiſter domi corrigit nec coram diſcipulis: hi enim ſaepe non legunt correctiones, nec intelligunt etc. Quare, niſi magiſtro plane perſuaſum eſt, diſcipulos latine ſatis ſcire (nam iſta themata domi vertenda, quae *exercitia* vulgo vocantur, dictantur proprie non tam *diſcendi*, unde tironibus imperitis tale quid dictari non poteſt, quam *exercendi* gratia: hinc vocantur quoque *exercitia* h. e. per quae diſcipulus exerceatur in iis, quae didicit), ſuaſerim potius, ut magiſter, ſi tale thema latine vertendum dictaverit, id ſtatim coram ſe a diſcipulis explicari vertique jubeat, ita, ut ſinguli praelegant ſententiam abſolutam et vertant, nec tamen chartae mandent; ubi monere poteſt, cur hoc vel illud vocabulum eligere debeant, cur aptius ſit aliud alio, annon aliquod aptius eligere aut ſententiam aliter exprimere poſſint; aliaque multa, quae ad connexionem membrorum, v. c. per pronomen *qui*, per duplex *et* etc., it. ad periodicam numeroſamque orationis ſtructuram pertinent, ſi diſcipuli nondum ſciunt, ſubjicere poteſt. Haec ratio eſt valde utilis, quia ſic non modo mature virtutes bonae latinitatis ſuggeri, ſed etiam vitia ſimul caveri poſſunt. Vitia corrigere etſi, ut in omnibus rebus, ita in latinitate, non inutile eſt, tamen multo utilius eſt efficere ac praeſtare, ne vitia committantur. *In teneris conſueſcere multum eſt.* Iſta ratio inde a pueritia incipienda et tamdiu perſequenda eſt, donec diſcipulus

Digitized by Google

pulus ſe ipſe ubique juvare et domi quidlibet vernaculi apte vertere queat. Sed, ut diximus, omnia hic nituntur peritia fidelis magiſtri: et hic intra unius anni ſpatium plus efficere valet, quam imperitus intra octo: imo hic nunquam diſcipulos bene latine ſcribere docebit, quia ipſe neſcit. Ac profecto, ſi, quicunque latine ſcribere alios docerent et priſcos iis explicarent, ſatis rei periti eſſent, perfecta linguae latinae cognitio annis duobus aut ſummum tribus acquiri poſſet. Nunc ea diſcitur ſex, ſeptem, octo et plures annos, et tamen tandem non addiſcitur h. e. diſcipuli non facile audent aliquid latine ſcribere, quod in vulgus exire poſſit.

Alterum genus eſt, cum magiſter peritus, alius enim nec poteſt nec ſolet id facere, *thema* ſ. *argumentum orationis*, *narrationis*, *epiſtolae* etc. latinum diſcipulis proponit, quod hi, poſtquam in ſchola ſatis explicatum eſt, eadem lingua latius diffundant, illuſtrent et elaborent. Haec ratio eſt egregia: ſic enim diſcipuli ipſi cogitare, ac ſimul latine cogitare, diſcunt, nec theodiſca lingua, ſuam formam dicendi libenter ſuggerente, impediuntur, quo minus verba ac ſententias vere latine componere, connectere etc., poſſint. — *Epiſtola* iſta eſſe debet *vera*. Iubendi ſunt diſcipuli v. c. epiſtolam gratulatoriam ad hominem verum, quem ipſi ſatis norunt, ſcribere de re vera, v. c. de nuptiis, de honoris acceſſione etc. Epiſtolae fictae nihil proſunt: nam in epiſtolis judicandis, utrum apte ſcriptae ſint necne, magni refert, rem et perſonam, ad quam ſcribitur, noſſe. Hujus utriusque ratio habenda eſt. In epiſtolis, quarum argumentum fictum eſt, et quae ad homines fictos ſcribuntur, nullam regulam habet diſcipulus, ad quam ſuum ingenium accommodet. Imo ſcribit, quidquid ei in mentem venit h. e. quidquid placet. — Sic ſe res quoque habet cum *narratione*. Proponitur diſcipulis factum aliquod, quod in Livio, Cicerone, vel alibi legerunt, aut aliunde conſtat certumque eſt. Hujus facti particulas jubentur juſto ex ordine conjungere, factumque ipſum dilucide ac ſimul, ubi opus, cauſis, ſimilitudinibus, ſententiisque adjectis enarrare. — In *oratione* elaboranda dictatur *thema*. Hic videndum eſt, an id intelligant; deinde adſuefaciendi ſunt argumentis, exemplis, teſtimoniis, ſimilitudinibus ſponte ſua inveniendis, adjuvante tamen ſenſim magiſtro: tum domi totam orationem elaborant. Haec ratio eſt optima: quia ſic mens acuitur et colitur: at linguae peritiam non levem poſtulat. Ergo 1) non prius hoc tentandum, quam vires diſcipulorum patiantur: ubi tamen non negandum, magiſtrum peritum, adſiduum et fidelem iſtas diſcipulorum vi-

 res,

Digitized by Google

res, licet ſint tenues, intra breve tempus alere et augere egregie poſſe, omninoque, quidquid velit, cito incipere ac feliciter celerrimeque ad exitum perducere valere, cum contra alii magiſtri id nullo modo fieri poſſe fortaſſe putent. 2) Antea tamen ratio prior, e vernacula in latinam linguam aliquid transferendi, aliquamdiu exercenda, atque etiam poſtea conſervanda. — Sunt, qui plane nihil vernaculi latine verti, ſed ſtatim latine ſcribi jubeant. Expeditius utique et facilius eſt iis, qui linguam latinam callent, ſtatim latine ſcribere, quam contextum theodiſcum latine vertere. At etiam hoc opus eſt. Quid ſi enim jubeare a principe civitatis quodam vel rege aliquando v. c. orationem vernaculam vel librum celeberrimi viri cujusdam latine vertere? quomodo hoc perficere poſſis? Iis enim Philologis, qui non niſi latine ſcribi jubent, plerumque accidit, ut, licet egregie latine ſcribant, tamen e vernacula in latinum ſermonem nihil apte transferre queant. Deinde certum eſt, ſi quis, adjuvante perito magiſtro, e lingua vernacula in latinam diligenter et crebro transfert, eum utriusque linguae fieri ſimul peritiſſimum; diſcrimenque, inter utramque intercedens, penitus perſpicere, atque ita linguae latinae indolem longe melius et certius callere, quam alios, qui non niſi latine ſcribendo, ſine interventu vernaculae, operam dederint, quos praeterea videmus, ut latinae linguae peritiſſimos, ita vernaculae imperitiſſimos eſſe: quae res turpitudine quadam non caret. Utramque igitur rationem, et crebro latine ſcribendi, ſine interventu theodiſci ſermonis, et e vernacula in latinam multa transferendi, in ſcholis uſurpandam cenſeo. Sed, ut diximus, ſine magiſtro perito ac fideli iſta omnia fruſtra ſunt. — Ceterum in latine ſcribendo non modo vocabulorum latinorum ſed et periodicae numeroſaeque eorum ſtructurae, omninoque eloquentiae, habendam eſſe rationem, e ſupra dictis luculenter adparet.

2) *Domeſtica exercitatio in latine ſcribendo* eadem eſſe debet, quae ſcholaſtica h. e. modo aliquid latine vertendum, modo latine ſtatim ſcribendum eſt, ſed ſemper habita ratione non modo vocabulorum et phraſium ſed etiam connexionis, periodicae numeroſaeque ſtructurae, omninoque eorum omnium, quae ad perſpicuitatem, gravitatem, ac ſuavitatem dicendi, uno verbo ad eloquentiam pertinent. Nam ſine eloquentia nemo bene ſcribit aut dicit. Deinde iſta exercitatio debet eſſe adſidua. Semper aliquid ſcribendum, v. c. narratio aliqua vel epiſtola ad commilitonem vel aliud quid. Exercitatio enim ſola, poſt inſtitutionem rite factam, reddit nos rei peritos: ipſa eſt magiſtra. Hinc recte Cicero monet, a ſtylo

ſtylo i. e. exercitatione ne transverſum quidem unguem recedendum eſſe: *Stylus,* ut idem nomine Craſſi ait Orat. I, 33, *eſt optimus et praeſtantiſſimus dicendi* (it. *ſcribendi*) *effector ac magiſter.* In primis utilis eſt haec ratio, quando aliquem Ciceronis locum praeclarum accurate perlegimus, ſaepius repetimus, ac ſtatim aliquid ad ejus ſimilitudinem ſcribimus. Facilius enim eſt aliquem tum imitari, cum ejus forma et habitus totus noſtrae menti adhuc praeſens eſt, nosque ejus ſingulas particulas adhuc tenemus etc., quam poſt aliquod tempus. Hinc frequens lectio Ciceronis et priſcorum cum iſta imitatione conjungi debet, ut forma ſtyli latini ſaepius occurrat etc. Add. quae infra n. III de latine cogitando dicentur.

II) *Exercitatio in latine loquendo.* Equidem ſcio, permultos, licet in ſcholis ſe nunquam in latine dicendo exercuiſſent, tamen, quia in latine ſcribendo ſe egregie exercuerant, poſtea, ubi res poſtulaverat, bene et celeriter latine locutos eſſe: tamen, quia, quod nunquam fecimus, hoc nobis fere timoris neſcio quid incutere ſolet, nosque id, quod primum facere jubemur vel cogimur, cum timore facere plerumque ſolemus, commendanda adoleſcentibus utique eſt illa dicendi exercitatio, ut, ſi forte aliquando in *academicis disputationibus,* quae latine inſtituuntur et linguae celeritatem poſtulant, perſonam *reſpondentis*, *opponentis*, vel *praeſidis* gerere velint, hic aqua iis non haereat: deinde, ut, ſi forte eos aliquis latine adloquatur, latine ſtatim reſpondere poſſint, neque iis idem contingat, quod accidiſſe ajunt magnis illis viris, *Sigonio, Salmaſio, Freinshemio, Facciolato,* ut, licet egregie latinitatem noſſent, tamen latine loqui timerent; quod inde factum puto, quia ſe pulchre loqui ſtatim non poſſe videbant, famamque perdere nolebant, vel in dicendo non exercitati erant. His itaque de cauſis in latine loquendo exercendus eſt adoleſcens. Nec vero propterea haec exercitatio inſtituenda, ut lingua latina eo melius diſcatur, ut nonnulli perperam opinantur. Nam omnis exercitatio ejusmodi in quaque lingua nihil aliud efficit, quam ut celerius eam

proloquamur, et audaciam quandam, filiam illam diuturnae conſuetudinis, adipiſcamur. Nec vero hinc major ejus peritia exſiſtit.. Imo, ſi quis in loquendo exercetur ante, quam firmam linguae certamque notitiam tenet, haec exercitatio facile efficere poteſt, ut ille multis vitiis ſermonis latini ſenſim adſuefiat; quibus deinde liberari difficile eſt. Quis enim vim conſuetudinis haud novit in utramque partem?

Quaeritur itaque, quando iſta exercitatio dicendi incipienda et quomodo? 1) *quando?* haud dubie non ante, quam ſcribere ſcias et magnam linguae notitiam tibi comparaveris: quod vel ſerius vel citius accidere poteſt, prout vel ingenii vel inſtitutionis ratio tulerit. 2) *quomodo?* a) coram magiſtro, v. c. in disputationibus, vel in lectionibus, ubi magiſter interrogat, diſcipulus reſpondet. Nam adoleſcentes inter ſe latine loqui vix debent, niſi linguam praeclare calleant, quia nemo eſt, qui eorum vitia corrigat; ac quia neſciunt, de quanam re loquantur. b) ita, ut minorem temporis partem loquendo, majorem ſcribendo, impendas. Nam, ſi de hominis ſcientia latinitatis et de ejus ſtylo judicamus, non ex ejus colloquiis latinis nec ex loquendo ſubito, ſed ex iis, quae ſcribit vel cogitate dicit, v. c. oratione ſolenni, judicare ſolemus; quia hic plus temporis adhibuit. Ac profecto numeroſa et periodica ſtructura, ut alia taceamus, vix poteſt ſubito concinnari. Cicero ipſe Orat. I, 33 ſub perſona Craſſi *accurate* et *parate dicere* praefert τῷ *ſubito dicere*. Verba ſunt: *Quamobrem in iſtis ipſis exercitationibus, etſi utile eſt, etiam ſubito ſaepe dicere, tamen illud utilius, ſumto ſpatio ad cogitandum, paratius atque accuratius dicere.* Et addit: *Caput autem eſt, quod, ut vere dicam, minime facimus, (eſt enim magni laboris, quem plerique fugimus) quam plurimum ſcribere. Stylus optimus et praeſtantiſſimus dicendi effector ac magiſter: neque injuria. Nam, ſi ſubitam et fortuitam orationem commentatio* (i. e. meditatio) *et cogitatio facile vincit, hanc ipſam profecto adſidua ac diligens ſcriptura ſuperabit.* Quod ſi Cicero hoc loco *ſubito dicere* non tantopere commendat, cum tamen ibi de oratore romano agat, qui ſaepiſſime ſubito dicere cogitur: cur nos, qui in iſtam neceſſitatem non adducimur, tantopere τὸ *loqui latine* commendemus? Confundunt vulgo linguam cum lingua. Alia ratio eſt vernaculae, alia latinae vel alius. Vernaculam diſcimus

mus potiſſimum *loquendi cauſa:* alioquin enim vivere cum hominibus noſtris non poſſimus: deinde utimur eadem in ſcribendo. At latinam diſcimus potiſſimum, ut libros illa conſcriptos intelligamus, et praeclaras magnorum virorum ſententias in noſtram mentem derivemus: deinde etiam quodam modo *ſcribendi cauſa*, quia haec lingua eruditis in omnibus terris nota eſt. Eodem conſilio Francogallicam diſcere debebamus; quia vero mos hodie ita fert, ut multi, contemta vernacula, Francogallica in colloquendo utantur, hinc fit, ut multi credant, omnes linguas ad *loquendum* eſſe diſcendas.

III) *Exercitatio in latine cogitando et meditando.* Haec eſt omnium utiliſſima, maxime neceſſaria, et tantopere commendanda, ut ſine eà duae illae exercitationes parum fere prodeſſe videantur. Haec ratio valet in omnibus linguis. In quibus ſi quis magnos progreſſus facere, earumque indolem recte tenere cupit, mature in iis meditari et cogitare diſcat neceſſe eſt. Qui vernacule bene cogitat, is vernacule bene ſcribit: ſic, qui latine, francogallice etc., bene cogitat ac meditatur, is latine ac francogallice cet. bene ſcribit. — Deinde haec exercitatio in *latine meditando et cogitando* ſaepius locum habet, quam exercitatio in latine *ſcribendo* et *latine loquendo*. Non enim ubique ac ſemper latine ſcribere poſſumus, quia v. c. chartam atramentumve ad manus non habemus vel aliam ob cauſam: nec ſemper et ubique latine loqui poſſumus, quia non ſemper eſt, quocum latine loqui poſſimus aut velimus. At latine cogitare et meditari ubique poſſumus.

Hoc vero fieri poteſt ac debet dupliciter:

1) quando ſoli ſumus, nec librum latinum legimus, debemus cogitare, quomodo hoc vel illud latine exprimere debeamus: debemus totas ſententias abſolutas cum ſuis connexionibus, cum numeroſa periodicaque collocatione effingere etc. Quod qui ſaepius tentat, is ſane multum adjuvabitur.

2) in primis, quando librum latinum v. c. Ciceronis legimus, debemus in ſingulis enuntiationibus, in ſingulis ſententiis cogitare, quomodo rationem Ciceronianam imitemur,

h. e. ſtatim aliquid ad ejus ſimilitudinem effingere debemus. Ac felix eſt diſcipulus, ſi magiſter tale quid ſaepe facit, huicque rei illum mature adſuefacit. V. c. quando in principio orationis Ciceronis pro Roſc. Amer. lego: *Credo ego vos mirari, quid ſit, quod, cum tot ſummi oratores hominesque nobiliſſimi ſedeant, ego potiſſimum ſurrexerim, qui neque ingenio* etc., quod proprie dictum eſt pro *Credo ego vos mirari, cur ego potiſſimum ſurrexerim, cum tamen tot ſummi oratores hominesque nobiliſſimi ſedeant* etc. Quando igitur illa lego, et periodicam ſtructuram imitandi cupidus ſum, variis modis imitari poſſum, v. c. *valde miror, quid ſit, quod, cum innumerabiles homines Ciceronis libros legant, pauciſſimi tamen ejus dicendi genus in ſcribendo adſequantur*, quod dictum eſt pro *quid ſit, quod pauciſſimi Ciceronis dicendi genus in ſcribendo adſequantur, cum tamen innumerabiles homines ejus libros legant;* vel ita: *Mirabantur diſcipuli Chriſti, quid eſſet, quod Chriſtus, cum ſe ab inferis tertio die rediturum eſſe promiſiſſet, tamen nondum adpareret* pro *quid eſſet, quod Chriſtus nondum adpareret, cum tamen ſe ab inferis tertio die rediturum eſſe promiſiſſet.* — Sic, quando lego in Cic. Verr. V, 14: *Ita mihi meam voluntatem ſpemque reliquae vitae veſtra populique romani exiſtimatio comprobet, ut ego, quos adhuc mihi magiſtratus populus romanus mandavit, ſic eos accepi, ut me omnium officiorum obſtringi religione arbitrarer;* ubi *ita* eſt pro *quam verum eſt, me optare ut* etc., et *ut* eſt pro *tam verum eſt, me accepiſſe* etc., ſtatim ego, uſum τȣ *ita* ſeq. *ut* tenendi cupidus, aliquid ſimile cogito, v. c. *Ita mea conata deus*, vel *divina exiſtimatio, perpetuo comprobet, ut ego, quas mentis vires deus mihi dederit, iis recte uti cupio:* poſſum et aliis modis imitari, prout vel τὸ *ita* ſeq. *ut* vel totam ſententiam imitando exprimere volo. Nam ſingula verba imitando exprimere eſt paulo difficilius, nec ubique quadrat: hinc, qui hic nimis diligentes ſunt, in adfectatum ac puerile dicendi genus incidunt. — It., ubi ap. Cic. ad Div. VIIII ep. 14 §. 6 lego: *gratulor tibi, cum* (i. e. *quod) tantum vales apud Dolabellam, quantum ſi ego apud ſororis filium valerem, jam ſalvi eſſe poſſemus* pro *cum tantum vales apud Dolabellam, ut, ſi ego tantum apud ſororis filium* etc., ſtatim ad eandem rationem pro *tu mihi tantum beneficiorum tribuiſti, ut, ſi pater tantum tribuiſſet, contentus eſſe poſſem*, cogito et effingo haec: *tu mihi tantum beneficiorum tribuiſti, quantum ſi pater tribuiſſet, contentus eſſe poſſem.* — Sic vel pueri, bonae latinitatis cupidi, ſimulac τὸ *qui* poſt *dignus* vident, ſtatim ſimile aliquid componere ſponte ſua debent: atque

atque id facient, ſi a magiſtro ita adſuefacti fuerint. Sic, ubi legimus ſententiam in Cicerone per pronom. *qui* pro *is vero, et is* etc., incipientem, ſtatim ſimiliter agere debemus, v. c. *Nondum literas accepi. Quas ubi accepero* etc. pro *Ubi vero eas accepero* etc. Ac ſic in omnibus agendum eſt, ſi quidem artem latine ſcribendi addiſcere brevi tempore cupimus. — Eſt in primis boni magiſtri, in lectionibus, ubicunque occaſio tulerit, iſtam rationem diligenter ſequi, ut ſupra jam monuimus. Nam profecto nihil utilius iſta exercitatione eſſe poteſt: nec dubito, quin, quicunque bene latine ſcribere didicerint, hi omnes hanc facultatem in primis *latine cogitando* conſecuti ſint. Ac vix ullam aliam certiorem viam eo tendere poſſe cenſuerim.

Ceterum adjuvare hic quoque quodam modo poterunt libri ſupra nominati, *Lexicon Fabri* a *Geſnero* editum, *Theſaurus Geſneri, Nizolii Lexicon Ciceron.* a *Facciolato* editum cet.; it. *Eraſmus* de *copia verborum;* it. *Ang. Politiani Epiſtolae, Cunaei Orationes* et *Satir. Menipp.;* it. *Geſneri Erneſtiique ſcripta* etc. — Laudantur a nonnullis in hanc rem quoque *Sturmii* libellus de periodis et libri quatuor de univerſa ratione elocutionis rhetor.; it. *Strebaei* libellus de elect. et collocat. verborum: at ſunt rari, ac forſitan ſine iis bene latine ſcribere diſcemus, modo Ciceronis libros frequenter legere recteque intelligere poſſimus.

SECT. III

Additamenta de imitatione ipſa.

Omnia ea, quae hactenus dicta ſunt, pertinent ad Ciceronis priſcorumque aliorum imitationem. His enim imitandis diſcimus bene latine ſcribere. Hinc patet, eorum imitationem commendandam eſſe. — At *duplex* hic oritur *quaeſtio*, 1) *qualis debeat eſſe imitatio?* 2) *quis priſcorum praecipue imitandus?* — Haec duplex quaeſtio, quae jam dudum ab iis, qui Ciceronem priſcosque ſatis legerunt, ita diſceptata eſt, ut non amplius dubia et incerta videatur, noſtra aetate non amplius oriri debebat, nec forſitan amplius oriretur, ſi, quicunque de latine ſcribendo loquerentur, Ciceronem priſcosque alios ſatis legiſſent ac ſatis intellexiſſent. Cum

vero linguae latinae hoc accidat, ut de ea ejusque adeo elegantia vel ii loquantur, qui ipſam non calleant, et tamen omnes de ea judicare poſſe ſibi videantur, quia omnes eam didicerunt; cumque plerique eorum, qui de latine ſcribendo atque adeo de bene latine ſcribendo loquantur, unum alterumve ſcriptorem priſcum ac vel Ciceronem plane non vel minimam ejus particulam legerint: hinc ſaepe fit, ut, quia quisque non peſſimum ſcriptorem legiſſe ac ſimul cum guſtu, reſpondente cujusque cognitioni, legiſſe vult videri, interdum iſta quaeſtio inter eos oriri ſoleat. Nos igitur, quorum eſt nos ad omnes accommodare, iſtam quaeſtionem, tanquam nova ſit, proferre et ad eam denuo, licet breviter, diſceptandam deſcendere debemus.

I) *Qualis debet eſſe imitatio?* duplex ejus virtus eſſe oportet:

1) *Primum debet eſſe talis, qualis eſſe debet lectio* h. e. pertinere debet ad totum habitum ſtyli priſcorum. Ergo imitatio non debet eſſe tantum *verborum;* haec enim non eſt *imitatio,* ſed *compilatio:* ſi tamen *imitationem* vocare cupis, adpelles ſaltem imitationem puerilem: pueri enim, ut lapillos ludendi cauſa, ita verba ſola captant. Imitatio debet eſſe *vera,* vel, ſi propter oppoſitionem ita adpellare vis, *virilis,* h. e. debet pertinere ad ſimilitudinem cogitandi, ad delectum vocabulorum cogitatis aptiſſimorum et compoſitionem ac connexionem, ad periodi ſtructuram, ad numeroſam verborum et enuntiationum collocationem, omnes denique virtutes eloquentiae in hoc libro explicatas, juſtam brevitatem et copiam, in primis perſpicuitatem, gravitatem, ſuavitatemque dicendi complecti, ut et paſſim et paulo ante de exercitatione ſcribendi monuimus. Haec qui in imitatione negligit, is ludit, non imitatur.

2) *Deinde debet iſta imitatio ſana eſſe nec nimis adparere* h. e. eſſe talis, ut ſentiatur quidem a lectoribus intelligentibus, nos v. c. Ciceronis ſtylum imitando per totam noſtrae orationis compagem expreſſiſſe, nemo vero dicere poſſit, ubi ſ. quibus locis illum imitati ſimus, unde noſtra ſumſerimus etc. Debemus in Cicerone aliisque priſcis imitandis exemplum apum ſequi, quae e floribus ſuccum ita ſugunt,

ut, etſi omnes homines ſciunt, e floribus hauſtum illum eſſe, tamen nemo poſſit dicere, quantum ex hoc vel illo flore eae hauſerint. Debet itaque lectio priſcorum, ut ita dicam, bene concocta eſſe, velut in apibus florum ſucci, ut, ſi quid ſcribere velimus, phraſes, vocabula, figuras vel ſententias e priſcis non tum demum ſollicite conquiramus, neque ubique Lexicon aliumve ſimilem librum evolvamus (hoc ſero tum fit) neque totos verſus, multo minus totas ſententias abſolutas e priſcis in noſtros libros et orationes transferamus, ſed ut nobis, materiam, quam tractare inſtituimus, diligenter cogitantibus, ſtatim in mentem veniat, quid et quomodo ſit ſcribendum, atque ut phraſes, verba, periodi ſtructura et numeri oratorii ſponte ſua ſequantur. Nam omnia diu quaeſita ſunt plerumque inepta, coacta, adfectata, frigida: at, quidquid ſponte ſua in mentem venit, id plerumque rei naturae convenit, eſtque aptum ac pulchrum. Interdum quidem, h. e. ſi quando incertus ſis de aliquo vocabulo, Lexicon bonum conſulere licet. Iſta quidem concoctio fit 1) recte intelligendo ſententias priſcorum, quod primum eſt, 2) ſaepius repetendo: 3) ſaepiſſime exercendo. Atque iſtam imitationem quoque voco virilem. Viros enim pudet, ſi quem ubique imitari videntur, non item pueros. Omnis imitatio nimis manifeſta eſt injucunda, tum, quia animum parvum indicat, qui nihil niſi repetere aliorum dicta et cogitata poteſt, tum, quia ejusdem rei repetitio, eaque crebra, taedium creat, cum contra variatio ſemper delectet. *O imitatorum ſervum pecus!* recte ait Horatius. — Falluntur egregie vel ſuperſtitioſi ſunt, qui magni ſibi videntur, magnamque in eo laudem quaerunt, ſi dicere poſſint, ſe haec vel illa e Nepote, Livio, in primis Cicerone, ſumſiſſe. Quoties repetitum eſt principium praefat. Nepotis: *Non dubito fore plerosque, qui* etc., vel initium orationis Tullianae pro Archia: *Si quid eſt in me ingenii, quod ſentio, quam ſit exiguum* etc.? At cui id placet? Quis tale quid legens non exclamat: *Quae neceſſitas te cogebat?* — Legatur hanc in rem *Politiani* epiſtola ad Corteſium lib. 8, qui, licet Ciceronem imitari ſciret, tamen ejus imitationem ſcil. anxiam disſuaſit. Ait v. c. *Mihi vero longe honeſtior tauri facies aut item leonis, quam ſimiae videtur, quae tamen homini ſimilior eſt:* et paulo poſt *Mihi certe, quicunque tantum componunt ex imitatione, ſimiles eſſe vel pſittaco vel picae videntur, proferentibus, quae nec intelligunt. Carent enim, quae ſcribunt iſti, viribus et vita, carent actu, carent adfectu, carent indole, jacent, dormiunt, ſtertunt. Non exprimis, inquit aliquis, Ciceronem.*

Quid

Quid tum? Non enim ſum Cicero, me tamen, ut opinor, exprimo. Et tandem: *quaeſo, ne ſuperſtitione iſta te adliges, ut nihil delectet, quod tuum plane ſit* etc. *Sed, cum Ciceronem, cum bonos alios, multum diuque legeris, contriveris, edidiceris, concoxeris, et rerum multarum cognitione impleveris ac jam componere aliquid ipſe parabis, tum demum velim, quod dicitur, ſine cortice nates, atque ipſe tibi ſis aliquando in conſilio — tuasque denique vires univerſas periclitеris.* Vere. — Multi majores viri facti eſſent, niſi ſoli imitationi ſe tradidiſſent. Incitantur interdum clamore multorum: *Nihil praeſtantius eſſe poteſt Homero, Virgilio, Cicerone* etc. Quaeritur, annon, ut hi triumviri eos, qui ante ſe vixerant, vincere poterant, ita ipſi ab aliis vinci poſſint. Fortaſſe multi vincerent, ſi vincere ſe poſſe putarent. Quemadmodum igitur, *qui pila ludunt, non utuntur in ipſa luſione artificio proprio palaeſtrae, ſed indicat ipſe motus, didicerintne palaeſtram an neſciant*, ut Cicero ait Orat. I, 16, ſic, qui latine ſcribunt, etſi periodis ac ſententiis Tullianis, Livianis etc., non proprie utuntur, tamen ipſa ſcriptione declarant, ſe eorum rationem cogitandi et ſcribendi imitatione exprimere.

Quid autem ſtatuendum eſt de priſcis latinis, qui alios, v. c. Graecos, ſaepiſſime imitati dicuntur? Hic

1) concedendum eſt poetis, ſi nonnunquam ſimilitudines ex aliis poetis ſumſere, v. c. Virgilius ex Homero etc., quia forſitan in rerum natura non aptiores res inveniebant, quas ſimilitudinis cauſa uſurpare poſſent, v. c. quando hominem fortem, conſtantem, ac cedere neſcium comparant cum *caute* ſ. *ſaxo* undis maris reſiſtente vel cum *ilice* ſ. *quercu* ventos contemnente etc. At in ceteris rebus poetae omnesque ſcriptores plerumque alios ita imitati reperiuntur, ut imitatio vix ſentiatur. Si tamen accidat, ut interdum eorum imitatio nimis adparens videatur, hoc in vitiis referendum.

2) Saepe docti credunt, aliquem priſcorum hoc vel illud ex alio ſumſiſſe, quia uterque eandem rem memorat, vel eam fere eadem ratione tractat, iisdemve fere verbis interdum exprimit: cum tamen aeque credibile ſit, utrumque in iſtam rem, in iſtam ſententiam, in iſtam verborum formam ſponte ſua incidiſſe et ipſum illam inveniſſe. Nam cur duo homines eadem ſententia non ſponte ſua utantur? atque iisdem fere verbis eloquantur? Quis tam humanitatis expers

expers eſt vel mentes hominum tam parum novit, ut ſibi perſuadeat, ***unam*** ſententiam non niſi ab ***uno*** inveniri et cogitari poſſe? Alicui imitationem alterius objicere eſt res valde lubrica et incerta, niſi vel ipſe fatetur, ſe ex alio hauſiſſe, vel ſententia tam ſingularis et uni ita familiaris ac propria eſt, ut vix alii in mentem venire potuiſſe credibile ſit. — Memini, aliquem aliquid pro concione dicere, quod alius e Voltario ſumtum eſſe adfirmaret, quia totam ſententiam in Voltarii ſcriptis verbis fere iisdem reperiſſet, cum tamen ille ne vidiſſet quidem Voltarii ſcripta unquam. — Regnant quoque ſaepe in populo aliquo ſententiae ac proverbia; quae unde orta, a quo inventa ſint, nemo ſcit. Iam, ſi forte accidat, ut talis ſententia vel proverbium in libris duorum ſcriptorum occurrat, an ſtatim dicamus, alterum ex altero ſumſiſſe? Valde hic erret, qui contendat, temporis habendam eſſe rationem, et, qui ſerius vixerit et ſcripſerit, ab eo, qui prius ſcripſerit, hauſiſſe. Paulum Apoſtolum ſcimus aliquot verſus graecos in epiſtolis ſuis protuliſſe, quos hodie in poetis quibusdam invenimus: at inde nondum ſequitur, Paulum iſtos verſus ex iſtis poetis ſumſiſſe. — Imprudenter igitur agunt eruditi, qui, ſi quid in ſcriptore latino reperiunt, quod in alio ſcriptore aetatis ſuperioris vel latino vel graeco occurrit, ſtatim in notis ad iſtum ſcriptorem exclamant: ***hoc ſumtum eſt ex Homero, ex Aeſchylo, ex Euripide, e Cicerone, Virgilio*** etc., quaſi nihil certius eſſe poſſit, et quaſi ipſi viderint ſcriptorem e ſcriptore ſumere. Hunc in numerum praeter multos alios referendus eſt ***Cortius,*** qui ad haec verba Salluſtii Catil. init. ***veluti pecora, quae natura prona atque ventri obedientia finxit,*** poſt alia longe petita tandem ait: „Imitatur plane Aur. Vict. Caeſ. cap. IIII n. 1 Claudius ***ventri*** foede ***obediens:*** et Epitom. cap. IIII n. 3 Hic ***ventri,*** vino, libidini foedae ***obediens.***" Unde hoc norat Cortius? Cur non potius dicebat: ***ſimiliter fere Aurelius,*** vel ***forſitan huc reſpexit Aur. Vict.*** etc.? — Idem ad haec verba cap. I extr. ***Nam et prius, quam incipias, conſulto: et, ubi conſulueris, mature facto opus eſt,*** quae haud dubie eſt ſententia, quam hodie vel indoctus, qui priſcos non legit, invenire poſſit, ita loquitur: „*Noſter Demoſthenem expreſſit*, qui ita Ex. XXII *δεῖ δὲ βουλεύεσθαι μὲν ἐφ' ἡσυχίας, ποιεῖν δὲ τὰ δόξαντα μετὰ σπουδῆς*, aut Iſocratem ad Demonic. *βουλεύου μὲν βραδέως, ἐπιτέλει δὲ ταχέως τὰ δόξαντα*, aut alium quem veterem. Nam Ariſtoteles VI Ethic. cap. X proverbio celebrari ait: *πράττειν μὲν δεῖ ταχὺ βουλευθέντα, βουλεύεσθαι δὲ βραδέως*. et ſic Herodian.

dian. II cap. VIIII. Miror Ioſ. Waſſium Themiſtium Orat. III p. 81 Zoſimum Lib. I p. 49 citare, et tamen omittere potuiſſe Leonem in Tactic. cap. III n. 9, qui *manifeſte noſtram reddidit*; adde Herodot. VII cap. XXXXVIIII, Valer. Max. II cap. VII ext. 1, III cap. VIII ext. 2, Corn. Nep. Them. cap. IIII, Datam. cap. VII, Vellej. Pat. II cap. LXXVIIII." Haec Cortius. O diligentiam putidam! Nonne Salluſtium, ſenatorem romanum, virum doctiſſimum, credibile eſt ſententiam iſtam, quam noſtri adoleſcentes norunt, aut a patre aliquando inde a prima pueritia audiviſſe ac didiciſſe aut ſponte ſua inveniſſe? Plures commemorare taedet. Iſtud vero plerumque inde oritur, quod in citandis multis ſcriptoribus magna laus vulgo ponitur, et, quo quis plura legit atque ita plura citare poteſt, eo doctior habetur, quaſi lectio multorum librorum ſit ſignum magnae doctrinae certiſſimum. — Ac ſaepe vidimus aliquem propterea vituperari, quod non hunc vel illum ſcriptorem citaverit, quaſi res nulla ſine iſta citatione poſſit eſſe certa, et quaſi auctoritate aliorum et teſtimonio veritas nitatur. Ignoſcendum igitur eſt ambitioni eruditorum, qui, quidquid legerunt, id in loco ponere et lectionem ſuam venditare et in lucem proferre feſtinant.

Ceterum ex iis, quae diximus, patet, nos in priſcis pueriliter imitandis h. e. vel totis ſententiis ex illorum ſcriptis in noſtra transferendis non poſſe ad ipſorum exemplum et auctoritatem certo tutoque provocare. Sed faciamus, eos interdum pueriliter imitatos eſſe, tamen quaeratur, an deceat nos ad eorum exemplum accommodare vel nos eorum exemplo et auctoritate defendere. Priſcorum enim virtutes amare, vitia odiſſe et fugere, debemus.

II) *Quis priſcorum praecipue imitandus?* Cognovi enim, non modo multos eruditos, qui bonae latinitatis indolem noſſe beneque latine ſcribendi periti eſſe ſibi videbantur, ſed etiam, quod mirere, magiſtros non paucos credere, parum vel nihil differre, utrum Ciceronem, an alium ex aurea aetate, quae vulgo dicitur, ſcriptorem, ut Nepotem, Caeſarem, Livium, it. Curtium imiteris. Vidi adeo, eos, qui Nepotis ſtylum exprimerent, aeque laudatos eſſe ac qui Ciceronis. Imo interdum audivi, Ciceronem, quia paulo copioſius ſcriberet, a nonnullis pro ſcriptore non praeclaro habitum, eique Nepotem praelatum eſſe. Suus cuique guſtus placet; fateor: ſed omnis guſtus pendet

pendet a cognitione rerum; quae ſi eſt accurata, ille eſt rectus: ſin tralaticia, guſtus eſt vel incertus vel pravus. Res, puto, facile decerni poteſt. — Si in latine ſcribendo non niſi vocabulorum et phraſium, ut multi temere et imperite opinantur, ratio haberi deberet, nihil intereſſet, utrum Ciceronem, an Caeſarem, Nepotem, Livium, Terentium etc. imitandum tibi ſumeres. Nam in his omnibus inſunt bona vocabula, bonae phraſes. Nec fere obeſſet, ſi quem ex argentea aetate ſcriptorem, ut Curtium, Senecam, Iuſtinum etc. imitando exprimeres. Quid? quod ne opus quidem forſitan eſſet, ſcriptorum veterum quemquam legi: quia e bono Lexico vocabula et phraſes quaelibet peti et congeri poſſent. Et quid refert, utrum vocabula, ſi eorum tantum ratio habetur, ex aurea, an ex argentea aetate ducta ſint, modo a lectoribus intelligantur? Verum, de intelligentium ſententia, in latine ſcribendo non ſola verba, non ſolae phraſes, ſed totus orationis habitus ſpectatur, qui in recta rerum et idearum tractatione, ordine, conjunctione, elocutione, venuſta gravique ſententiarum ſingularum conformatione, connexione, juſta brevitate et copia, omninoque vera perſpicuitate, gravitate, et ſuavitate h. e. eloquentia cernitur. — Iam quaeritur, an haec omnia ex omnibus ſcriptoribus latinis diſci, et an pari modo diſci poſſint? Magnum enim inter ipſos diſcrimen intercedere facile patet ei, qui eos omnes vel ſaltem ex iis ſingulis particulam aliquam diligenter legit. Omnes ſcriptores, quacunque lingua ſcribant, inter ſe valde differunt 1) *tempore*, quo vivunt, et *ſtatu reipublicae*, in qua ſcribunt; aliter ſcribit, qui in libera republica vivit, aliter, qui in republica non libera verſatur: 2) *charactere* ſeu genere ſcribendi materiae, quam tractant, proprio. Aliter ſcribit hiſtoricus, aliter comicus, aliter orator, aliter philoſophus. Sed et hic iterum eſt diſcrimen. — Aliter ſcribit hiſtoricus, rem breviter narrans; qualis fuit *Caeſar*, qui, quidquid geſſiſſet, celeriter et breviter perſcripſit: hinc ejus negligentia non mira eſt; magis mirandum eſt, quod in tanta celeritate et in tantis occupationibus non negligentius ſcripſit, ſed pleraſque res diligentiſſime et tamen ſimul breviſſime perſcripſit: id quod maximum et divinum Caeſaris ingenium, maximam doctrinam et exercitationem in ſcribendo luculenter declarat. Et magni viri interdum longe praeclarius ſcribunt celeriter ſcribentes, quam alii, multum temporis ſuis ſcriptis impendentes. Eodem pertinet *Nepos*, qui vitas virorum prae-

praeclarorum breviter expoſuit. Aliter vero ſcribit hiſtoricus, qui res non modo enarrat, ſed cauſas earum quoque adfert, ut lectores de iis judicare ac prudentiores fieri poſſint. Cujusmodi hiſtoriam poſſis vocare *hiſtoriam philoſophicam*. Talis fuit *Livius* ac poſteriori aetate *Tacitus*. — Aliter ſcribit comicus, perſonam heri vel prudentis hominis, aliter, ſervi et hominis nequam perſonam inducens. — Aliter ſcribit orator, coram plebe dicturus, aliter, coram rege vel ſenatu romano etc. — Aliter ſcribit philoſophus philoſophis, aliter, ubi imperitos erudiendi cauſa populari ſermone utitur: quod fecit Cicero in variis libris. Iam, ut ſimiles cum ſimilibus, ex veteri proverbio, libenter ſe congregare ſolent, ita ſibi quisque ex eo ſcribendi genere, quod perſequi cogitat, ſcriptorem, quem ſequatur, eligere ſolet; h. e. comicum, ſi comicus, oratorem, ſi orator, hiſtoricum, ſi hiſtoricus fieri cupit. Iam quisque ſua ſponte ſentiet, utrum Cicero, an Nepos, Caeſar etc. praeoptandus ſit. 3) *ordine* et *gradu honoris*. Aliter ſcribit rex eruditus, aliter civis eruditus, aliter conſul romanus. Per ſe enim patet, quo quis eruditorum honoris gradu et muneris amplitudine magis excellat, eo doctiorem ac prudentiorem, ob faciliorem haec comparandi copiam, atque ita ſcribendi dicendique peritiorem fieri poſſe. 4) *doctrina* et *ingenio*: id quod per ſe manifeſtum eſt. Forſitan opinetur aliquis me de *loci* natura, in quo ſcriptor vivit, ſeu de *climate*, ut adpellant, dicere hic oblitum. At conſulto tacui. Ego enim omnem ingeniorum vim et animorum rationem non climati, quod dicunt, ſed inſtitutioni, conſuetudini, et ſtatui reipublicae tribuendam dudum exiſtimavi et adhuc exiſtimo, nec de hac ſententia per ea, quae pro vi climatis magna ſcripta legi, demoveri adhuc potui. De hac re fortaſſe alibi. — Iam, uti res ſe habet cum ſcriptoribus omnium nationum, ſic et cum latinis. Differunt ſcriptores latini et *tempore* ac *ſtatu reipublicae*, in quo vixerunt, et *genere ſcribendi materiae ab iis elaboratae proprio*, et *honoris gradu munerisque amplitudine* et *doctrina* atque *ingenio*. — Aurea aetate i. e. tempore liberae reipublicae ſcriptores rerum, quam verborum, ſtudioſiores erant; ſimplicius ſcribebant magisque perſpicuitatem ſequebantur, quam argentea, in qua lenociniis verborum, quam rerum juſtae tractationi, plus dabatur operae. Cauſa ineſt in ſtatu reipublicae. Libera republica cives, uti res gerebant, ita res tractabant in ſcribendo ac dicendo: oppreſſa republica, rerum gerendarum poteſtas erat penes Augu-

Auguſtum ejusque ſucceſſores: ac civibus nihil niſi poteſtas loquendi relicta eſt. Cura ergo rerum amiſſa, curam vocabulorum ſuscipiebant: nam otioſi tamen eſſe non plane poterant. Libera republica, ubi nemini opus eſt alterum timere vel adulari, ingenium civium, ad quodcunque vult, ſe erigit; dicit quisque libere, quidquid ſentit; neminis beneficiis valde obligatus eſt, nec obligatum iri ſperat; atque ita dicit *vere*. Sed *τὸ vere dicere* eſt fundamentum *τȣ pulchre graviterque dicere*, omninoque *eloquentiae*. Nihil pulchrum eſt, quod non verum eſt. Libere ſentiendi poteſtas ingenia vehementer acuit alitque et ad praeſtantiſſimum quidque proferendum viam ſternit. — Libera porro republica, in qua eloquentiam certa et ampliſſima praemia exſpectabant, quisque, ſi praeclaro ingenio erat praeditus, ad eloquentiae ſtudium incitatiſſimo gradu ferebatur. Quis enim ei non magnopere ſtuderet, per quam videret homines poſſe ſummos honores, praeturam et conſulatum, conſequi? Nec fortaſſe Cicero tam eloquens factus eſſet, niſi ſpes ſummorum honorum ipſum inflammaſſet. In libera republica romana oratores, atque ita ſcriptores, erant principes, duces, et gubernatores civitatis, ſine quibus haec nullam legem ſciſcere vel antiquare omninoque nihil agere et jubere poterat, qui animos civium, ad quodcunque vellent, incitare, et, a quacunque re vellent, reflectere poterant: erant igitur viri reipublicae gerendae peritiſſimi, erant viri ſumma ac fere regia auctoritate et dignitate; v. c. Caeſar, Cicero etc. At, quo quis genere, dignitate, et honore eſt ſuperior, et quo quis majores res quotidie tractat, eo altiores cogitationes imbibit, eo magnificentius ſentiendi et dicendi facultatem habet, eoque pulchrius loquitur ac ſcribit, praeſertim ſi ingenium ſumma doctrina excoluit. Accedit, quod talis vir non niſi ſummorum virorum reique publicae gerendae peritorum conſuetudine utitur, cum iis quotidie colloquitur, atque ita tum majoribus rebus cogitandis tum venuſtius et gravius dicendo in dies magis adſueſcit. Tales erant Caeſar, Cicero etc. Ac profecto, ſi hodie principes ac reges, iique doctrina eloquentiaque ſumma praediti, vel ſaltem non niſi viri nobiliſſimo genere nati, reique publicae adminiſtrandae adſueti, ac ſimul doctiſſimi et eloquentiſſimi vel orationes vel libros ederent, profecto *aetas aurea* ſcriptorum vernaculorum eodem modo veniret, quo aetas aurea latinorum ſcriptorum Ciceronis et Caeſaris tempore fuit. Nam oratores et ſcriptores humili genere nati et non niſi rebus humili-

bus et vulgaribus occupati, qui pulchritudinem et gravitatem cogitandi ac dicendi ſublimesque ſententias e ſcriptoribus demum ediſcere coguntur, non nimis longe progredi poſſunt: iis enim cum nimis multis difficultatibus et impedimentis luctandum eſt etc. Sed iſta omnia praeclara, quibus libera res publica romana ſe efferre poterat, mutabantur mutata illa et amiſſa libertate. Hic Imperator, v. c. Auguſtus, Tiberius, Nero etc., ſolus erat *princeps*, ſolus magnas res gerebat etc. Lingua civium non, quod ſuae menti, ſed quod Imperatori ejusque amicis placebat, eloqui poterat. Eloquentia diſcebatur non amplius ad civitatem regendam, ut a Cicerone et Caeſare factum erat, ſed tantum ab iis diſcebatur, qui patroni cauſarum aliquando fieri cupiebant, atque ita ea plane carere non poterant. Eloquentia, quia libertate ſentiendi et magnificentia cogitandi carebat, fiebat enervis, ſicca, haerebatque fere in verbis ſolis eorumque ornatu et fuco etc. Oratores et ſcriptores nunc erant genere, honore etc., humiliores. Et ſic eloquentia deinde magis magisque lapſa eſt. Exorti quidem interdum ſunt poſtea viri, eloquentia inſignes, quemadmodum in cinere interdum ſcintilla aliqua reviviſcit. At hae ſunt *exceptiones*. Quaenam enim eſt terra, in qua non interdum praeclarus vir naſcatur? Et tamen eloquentia illorum nihil eſt ad eloquentiam Ciceronis nervoſam.

Ex his itaque ſummatim disputatis adparet *primum*, auream aetatem illam, quam dicunt, ob ſimplicitatem, veritatem, magnificentiam ac pulchritudinem cogitandi, omninoque ob eloquentiam veram ac nervoſam praeferendam eſſe argenteae ac ceteris aetatibus. Ac res ipſa patet ex ſcriptoribus aetatis argenteae, v. c. ex Floro, verborum interdum quam rerum ſtudioſiore, itemque Seneca, qui lenociniis verborum abreptus plus interdum dixit, quam ſenſit. Etiam Quintilianus, Ciceronis admirator et imitator, nonnunquam coacta ſcribendi ratione utitur. Culpa eſt aut in imitatione, quae ſemper aliquid coacti habet, ſi nimia eſt, aut in aetate, aut in utraque. — Deinde adparet, e ſcriptoribus aureae aetatis Ciceronem ceteris praeferendum et digniorem eſſe, quem imitemur; quia a) fuit omnium tum viventium doctiſſimus: atque hinc eum accuratiſſime et optime ſcribere potuiſſe, quis dubitet? b) quia fuit ingenioſiſſimus et eloquentiſſimus. At *eloquentem eſſe* et *bene ſcribere* idem eſt. Et, qui ingenio magno inſtruc-

inſtructus eſt, quid is non praeclare explicare poteſt? c) quia fuit princeps, fuit conſul, conſularis et rebus maximis in ſenatu vel cum populo agendis non modo interfuit, ſed plerumque praefuit: hinc non modo magna cogitabat, ſed etiam inter magnos viros adſidue verſabatur, eorumque conſuetudine, familiaritate, colloquiis, unde ſane multa diſci poſſunt, perpetuo utebatur: hinc contingere ei poterat, ut venuſtiſſima, ſuaviſſima, et optima dicendi ratione uteretur: ac profecto credendus eſt vocabulis plebejis, obſcoenis etc., quam maxime abstinuiſſe. d) in primis, quia ex omnibus ſcriptoribus aureae aetatis unus eſt, qui non modo permulta, ſed et talia ſcripſerit, qualia hodie ab eruditis ſcribi fere ſoleant. Nam praeter permultas orationes et epiſtolas omnis fere generis reliquit diſſertationes uberrimas de rebus ad eruditionem diſciplinasque pertinentibus, ut libros rhetoricos, quo pertinent libri de Inventione, de Oratore, Orator, Brutus etc., et philoſophicos, quo pertinent libri Academicarum quaeſtionum, libri quinque de Finibus bonorum et malorum, libri Tuſculanarum quaeſtionum quinque, libri tres de natura deorum, duo de divinatione, unus de fato, tres de legibus, tres de officiis, unus de ſenectute, itemque de amicitia, de paradoxis Stoicorum etc. — Iam cum ea, quae ab eruditis hodie ſcribuntur et eduntur, ſint fere orationes, epiſtolae aut diſſertationes ac libri diſciplinam aliquam vel ejus particulam illuſtrantes, nonne convenit, eos potius Ciceronem, quam Terentium, Livium, Caeſarem, Nepotem etc. imitari? (ſcilicet in tota orationis forma: nam in verbis ipſis fere conveniunt inter ſe iſti ſcriptores). Nam, ſi quem imitandum nobis ſumimus, aequum eſt, nos, ut doctiſſimum venuſtiſſimumque ſcriptorem, ita ſimul eum eligere, qui de eadem materia, de qua nobis in animo eſt ſcribere, vel ſaltem de ſimili ſcripſerit. — At, ſi quis hiſtoriam ſimplicem ſcribere conetur, ei ſuaſerim, ut Caeſarem vel Nepotem, ac, ſi inſtructam ſ. pragmaticam, ut Livium hanc in rem legat et imitetur. Quotus vero quisque hodie eſt, qui hiſtoriam latine concinnare cogitet? — Sic, ſi quis Comoediam ſcribere inſtituat vel in latine colloquendo cum aliis ſe exercere velit, ei auctor ſim, ut Terentium (it. Plautum) legat ejusque genus dicendi imitetur. Sed nec Comoedias hodie multi latine ſcribent et latine cum amicis colloqui pertinet inter res ſecundarias, quamquam tale conſilium non rejecerim aut damnarim, imo utile eſſe quoque cenſeo. Quare, ut

 nullus

nullus ſcriptor priſcus negligendus vel contemnendus, ſed legendus quoque eſt, ſic Cicero tamen in primis, qui diligentiſſime legatur et imitatione maxime exprimatur, digniſſimus videtur. — Hanc porro imitationem quemadmodum non, ut jam aliquoties dictum eſt, ponere debemus in verbis, nam haec in aliis ſcriptoribus plerumque aeque bona ſunt, ſed in toto orationis habitu, ita, ſi quis verba Ciceronis verbis aliorum ſcriptorum praefert, hoc ei vitio non vertendum eſt. Nam, ſi quis aliquem in argumentorum, ſententiarum, aliarumque rerum tractatione, in copia, perſpicuitate etc., et omnino in tota orationis forma imitari vehementer cupit et diligenter ſtudet, is illum et diligentiſſime et ſaepiſſime perlegat neceſſe eſt, quia ſcriptorem ſemel legiſſe nihil fere aliud eſt quam non legiſſe. Jam, ſi eum ſaepius cum ſumma adtentione perlegit, quid mirum, ſi ipſi verba iſtius ſcriptoris ob conſuetudinem notiora ſunt faciliusque in mentem veniunt, quam verba aliorum? Cauſa igitur latet in familiaritate cum illo ſcriptore contracta. — Deſinant igitur contemtores imitatorum Ciceronis hos calumniari, tanquam verba Ciceronis per ſe meliora ubique eſſe putent. Hoc quemquam Philologorum ſanorum putare incredibile eſt. Si quis tamen Philologorum ſit, qui credat, Ciceronis verba per ſe et extra contextum h. e. relationem idearum ſibi reſpondentium ubique eſſe praeclara et aliis ſemper meliora, is videat, quomodo ſe defendat: equidem ejus cauſam agere nolo. Interdum etiam ex ſcholis aliquid, minus accurate dictum, haerere ſolet etc.

APPENDIX II

DE ELABORATIONIBUS

Ut de his diceremus, fecit exemplum aliorum. Quamquam vocabulum *elaborationis* a *labore* ductum eſt, tamen huc referimus omne, quod conſcribitur, licet *ſine labore* interdum fiat, v. c. epiſtolas ad familiares etc. Paucis defungemur.

SECT.

SECT. I

De elaborationibus ſ. ſcriptionibus in genere.

Elaborare theſin ſ. thema eſt rem propoſitam perſpicue, ſuaviter, ac, ſi opus eſt, graviter explicare. Vix opus ſunt ei praecepta, qui perſpicue, graviter, ac ſuaviter ſcribere didicit. Ad perſpicuitatem dicendi referimus quoque, ut ſupra jam monitum eſt, id, quod alii dicunt *ad perſuadendum apte dicere.* Perſuademus argumentis: nemo vero ſatis perſpicue dicit remve explicat, niſi eam argumentis ſtabilit.

Hic igitur haec paucula tantum monebimus:

1) De nulla re facile dicamus vel ſcribamus, niſi primum notabilis ſit (niſi forte juſſi ſimus a ſuperiore etc.), deinde, niſi eam plane ipſi intelligamus et ſentiamus, hoc eſt, argumenta ſeu cauſas ejus ſatis multas ſatisque firmas teneamus.

2) Haec igitur argumenta ante, quam ſcribamus, ſedulo examinanda ſunt h. e. cum themate ſaepius ac diligenter comparanda, ut videamus, an propter ea thema ipſum credibile vel certum ſit. Prodeſt hic illa chartae ex ordine mandare, atque ita oculis ſubjicere. Melius rem mens perſpicit, oculorum miniſterio adjuta.

3) In primis adtendenda eſt connexio cum argumentorum, quo exempla ſimul referimus, tum ſingularum enuntiationum, ſententiarum, membrorum ac verborum. Hinc non modo ante elaborationem connexionem hanc in univerſum meditari debemus, ſed in ipſa quoque elaboratione, quando unum argumentum vel unam partem materiae tractavimus et chartae mandavimus, perlegenda ſunt ſingula membra, ſingulae ſententiae, et videndum, an bene cohaereant. Et ſic in ceteris agendum eſt. Ac, ſi omnia tractata et elaborata chartaeque commiſſa ſunt, univerſus contextus diligenter perlegendus eſt, et videndum, an ſingula cum ſingulis apte cohaereant. Nec obeſt, totum contextum poſt aliquod tempus denuo perlegiſſe: imo prodeſt egregie. Saepe id, quod initio placebat, aliquanto poſt diſplicet. Sed hic judicio opus eſt: ſuus quisque ipſius judex eſſe debet.

4) Verborum delectus et ordo adtendendus quoque eſt. Hinc *ſcriptum totum* aliquoties perlegendum, et videndum, an forſitan hoc vel illo loco aptius graviusve vocabulum eligi, aut aptior, gravior, venuſtiorve ordo verborum inſtitui poſſit ac debeat. Nec tamen hoc ſufficit. Debemus etiam ſcriptum ad tempus aliquod v. c. aliquot dies ſeponere, et poſtea ad id diligenter perlegendum redire ac videre, quid emendari ac poliri poſſit. Saepe vocabulum, quod antea forte vel aptiſſimum videbatur, poſt aliquod temporis ſpatium videtur eſſe languidum et ineptum. Et haec ratio ſaepe repetenda. Sed hic, ut ante dictum, judicio et doctrina opus eſt, ne forte non corrigenda corrigamus et corrigenda ſuo loco manere ſinamus. Saepe enim fit, ut aliquis id, quod ſcripſerit, corrigat, quotiescunque legat, et eandem rem tamdiu corrigat, donec corruperit. Saepe enim id, quod ſtatim ab initio poſueramus, omnium optimum fuit. Prodeſt hic aures amicorum acutorum, nec facile adulantium, conſuluiſſe. Praelegamus iis, ſi quid ſcripſimus, et, quid de eo judicent, ita quaeramus, ut, etiamſi id valde vituperent, nos tamen non aegre feramus.

6) Habenda ſedulo eſt ratio lectorum et auditorum: nam non omnibus ubique eadem eodemve modo ſcribenda ac dicenda ſunt; ut ſupra monuimus.

SECT. II

De elaborationibus ſeu ſcriptionibus in ſpecie.

Quatuor in primis ſolent vulgo eſſe ea, quae ſcribuntur: 1) *orationes* 2) *narrationes* 3) *epiſtolae* ad homines doctos 4) *libri* et *diſſertationes* de rebus ad doctrinam pertinentibus. — De ſingulis pauca dicemus.

SECT. III

De orationibus proprie ſic dictis.

Oratio, proprie ita dicta, conſtare ſolet in univerſum tribus partibus, 1) exordio 2) themate 3) concluſione.

Digitized by Google

1) *Exordium* proprie non opus eſſet, niſi conſuetudo invexiſſet. Ac non nemini exordium majorem ſaepe difficultatem creat, quam tota oratio. — Quale debet eſſe exordium? *Debet auditorem ad thema praeparare.* Et haec haud dubie cauſa eſt, cur inventum ſit a priſcis. Ergo debet tale eſſe, ut themati ſuo ſoli praeponi poſſit vel praeponi poſſe videatur. V. c. Si thema eſt: *hiſtoria literaria eſt ſtudioſo literarum utilis*, poſſit in exordio agi de *nonnullorum errore, putantium eam inutilem eſſe*, vel de *cauſis, cur ejus ſtudium a multis negligatur*, vel poſſit exordium *querelas* continere *de multorum contemtu hiſtoriae literariae* etc. — In omni itaque exordio debet eſſe 1) *thema* ſ. *propoſitio aliqua*, quam explicare et argumentis confirmare debemus: ubi ea notanda, quae ſupra de cauſis earumque tractatione in P. II c. 1 de *perſpicuitate* Sect. 6 p. 527 ſſ. diximus: in exordio tamen brevitate quadam opus eſt. 2) *connexio hujus thematis* ſ. *propoſitionis cum themate orationis.* V. c. ſi thema orationis eſt: *hiſtoria literaria eſt ſtudioſis literarum utiliſſima*, et exordium ſ. thema exordii: *multi contemnunt hiſtoriam literariam.* Cauſa: *quia ejus utilitatem non intelligunt.* Cauſae cauſa: *quia non ipſam didicerunt* etc. Connexio: *Quare de hac utilitate dicam* ſ. *dicere operae pretium erit.* Vel ſic: Exordii thema: *multi putant hiſtoriam literariam ad adoleſcentes literarum ſtudioſos non pertinere.* Cauſa duplex: una, *quia illi facile ejus ſuavitate ita abripi poſſint, ut ei ſe deinde totos tradant, ceteraſque res negligant:* altera, *quia tempus melius collocari et rebus magis neceſſariis et utilibus tribui poſſit.* Connexio cum themate orationis: *At* 1) *abuſus non tollit uſum, nec tollere debet. Si propter timorem, ne re abutamur, eam plane negligere, ea plane carere, debemus, quid non negligendum? qua re non carendum?* (v. c. igne, ſtudiis literarum etc.) 2) *et quod ad tempus adtinet, non video, quomodo, ceteris tamen rebus haud neglectis, id melius collocari queat, quam in diſcenda hiſtoria literaria. Quod ut adpareat, dicam de* etc. Totam rem uberius explicari illuſtrarique debere per ſe patet. Quod quis hic a nobis poſtulet?

Interdum poteſt exordium etiam a perſona dicentis, vel ab occaſione, loco, ubi dicitur, tempore etc. duci: v. c. a) quando quis primum coram auditoribus dicit, ubi v. c. de honore loquitur, quem ex eorum praeſentia capit etc., ac deinde vel aliud exordium cum themate orationis cohaerens addit, vel, ſi tempus non ſuppetit, ſtatim thema orationis profert. b) quando dies, quo dicitur, eſt ſingularis et maxi-

 me

Digitized by Google

me illuſtris, v. c. natalis Principis etc. Attamen et hic decet exordii connexionem aliquam cum themate orationis obſervare: quod facile fit, ſi v. c. thema orationis iſti diei conſentaneum eſt, ac v. c. de *virtutibus boni principis* vel *de una virtute ejus* vel *in univerſum de bono, felici, principe, agit.* Hic omnia nituntur ingenio ac doctrina dicentis.

II) *Thema orationis.* Hic not. 1) *thema ipſum* 2) *ejus tractatio.*

1) *Thema* ipſum eſt vel *infinitum* vel *finitum:*

a) *infinitum* ſ. *indefinitum*, h. e. cum res in univerſum tractatur, nec ad certum hominem, certum tempus aut locum, refertur, v. c. cum ſermo eſt de virtutibus vel de modeſtia univerſa etc. Ac tum poteſt eſſe vel *generalius*, ubi de *genere* loquimur, v. c. de virtutibus in univerſum, vel *ſpecialius*, v. c. de una *virtute*, ut *modeſtia*, *humanitate*, it. de *paupertate*, de *divitiis* etc., vel *ſpecialiſſimum*, v. c. de *modeſtia erga inferiores* vel *ſuperiores*, de *liberalitate erga homines, qui incendio fortunas amiſerunt* etc., it. de *modeſtiae difficultate*, de *via ad modeſtiam*, de *utilitate paupertatis*, de *divitiarum recto uſu* etc.

b) *finitum* ſ. *definitum*, h. e. quando thema ad certos homines vel certum hominem, ad certam urbem, certum tempus pertinet, v. c. *an Pompejo imperium ſit committendum* etc., eſtque vel *generalius*, v. c. de *virtutibus principis* vel *ſtudioſi literarum* etc., vel *ſpecialius*, v. c. de *liberalitate principis*, vel *ſpecialiſſimum*, v. c. de *liberalitate principis erga eos, quibus incendium fortunas eripuit*, aut *erga ſuos tempore egeſtatis publicae* etc.

Quo generalius eſt thema, eo plus quidem materiae ad dicendum datur, ſed eo minus accurate ob temporis brevitatem res poteſt tractari. Tirones plerumque ejusmodi themata ſibi eligunt. Quale igitur thema oratori eligendum eſt? 1) id, quod maxime auditorum adtentionem excitat atque conſervat: ergo non *vulgaria* h. e. *generaliora* ſunt eligenda. 2) id, quod ſatis accurate et copioſe tractari poteſt: ergo non generaliora ſumenda. 3) quod ad movendos auditorum animos aptius eſt: ergo generalioribus abſtinendum. Hinc ſequitur, quo ſpecialius thema ſit, eo melius eſſe: hoc enim 1) adtentionem auditorum excitat et conſervat: 2) ſatis accurate et copioſe tractari poteſt, cum contra, quo generalior res eſt, eo magis

gis ſummatim tractanda ſit et tantum ejus capita breviter adtingenda, ob materiae copiam ac temporis inopiam: 3) animos auditorum plus movet. Genus et Totum nimis remota ſunt a cognitione et ſenſu hominum; at partes Totius et ſpecies atque individua ſunt propiora ei. Malim ergo dicere v. c. de *modeſtia eruditi* aliusve hominis quam de *modeſtia univerſa;* malim *principem laudare ob unam virtutem*, quam *ob omnes*, et malim de *virtute ejus aliqua certo loco* et *occaſione oſtenſa* loqui, quam de iſta virtute univerſa: malim *unam rem geſtam ducis bellici tractare*, quam *totam ejus vitam.* Pertinent huc multa themata, v. c. *An Phyſice proſit Theologo* vel *quantum proſit? an paupertas ſit malum? quomodo paupertas tolerabilis reddi poſſit? paupertatem eſſe adjutricem doctrinae*, it. *matrem modeſtiae* etc.; *quid in divitiis colligendis ſpectari debeat? ſuperbiam eſſe fontem irae: an poenae proſint reipublicae? cur poenae non arceant alios a malefactis? animum non poſſe corrigi, niſi mens corrigatur* etc.

2) *Tractatio thematis.* Huc omnia ea pertinent, quae ſupra de perſpicuitate, gravitate, et ſuavitate dicta ſunt. Paucula ergo hic dicemus. *Thema* eſt enuntiatio, conſtans ſubjecto et praedicato. Hic igitur ſpectanda ſunt in primis tria: *thematis explicatio, confirmatio*, et *illuſtratio.*

A) *Thematis explicatio.* Explicari debet, ſi opus eſt, ſubjectum, interdum praedicatum, interdum utrumque. Subjectum explicatur vel ex hiſtoria vel per definitionem. Hic auditorum reique ipſius habenda eſt ratio, v. c. ſi thema eſt: *divitiae recte uſurpandae ſunt*, non facile opus eſt divitias explicare, quia quisque novit, quid per divitias intelligere debeat. Sin thema eſt: *Paupertas prodeſt artibus, eſt mater virtutis, prodeſt reipublicae* etc., docendum eſt, paupertatem hic non eſſe eam, quae mendicare cogatur, ſed eam, quae labore tantum comparet, quantum ad vitam ſuſtentandam ſufficiat. Sic: ſi thema eſt: *Caeſar ob veniam Marcello datam admirandus eſt*, vel brevius *venia a Caeſare Marcello data eſt admiranda*, explicandum eſt ex hiſtoria, qualis haec venia fuerit, quid peccaverit Marcellus, quam gravis inimicus Caeſaris fuerit, quamque hunc laeſerit Senatus conſulto illo, quo Caeſar jubebatur Galliam relinquere et Romae Conſulatum praeſens petere, qua re Marcellus cum Pompejo id ſpectabat, ut Caeſar exercitu atque ita omnibus opibus privaretur: quia apud Romanos imperator, ſimul Romam

Digitized by Google

ingreſſus erat, exercitum amittebat, nec amplius ejus dux eſſe poterat etc. Sic, ſi thema eſt: *Paupertas alit artes*, explicari debet, quid ſit *alere artes* h. e. *incrementum iis adferre, efficere, ut floreant* etc. Explicatio poteſt eſſe vel brevior vel longior, prout res ipſa et auditorum ratio poſtulat. Si vel ſubjectum vel praedicatum per ſe ſtatim intelligitur, ridicula eſt ejus explicatio. Inepti ſunt, qui omnia omnino explicare volunt.

B) *Thematis confirmatio*, quae eſt res omnium maxime neceſſaria. *Thema* confirmamus, quando docemus, ipſum eſſe *verum*, h. e. praedicatum ſubjecto vere et haud dubie convenire: idque fit argumentis ſeu cauſis, quo pertinent ſaepe exempla, quae non modo illuſtrant, ſed in nonnullis rebus quoque confirmant, item *teſtimonia*, praeſertim in rebus hiſtoricis, ut ſupra in P. II c. 1 de *perſpicuitate* S. 7 et 8 diximus. Hic tantum in argumentis paululum morabimur.

a) *Argumenta debent eſſe ſatis multa et ſatis firma.*

b) *debent recte digeri.* Fortius minus forti poſtponendum, quia auditores poſtrema quaeque memoria melius tenent. Levia argumenta plane omittenda. Sunt, qui ea fortibus immiſceant, veluti mercatores bonis mercibus leves vel homines leves bonis numis adulterinos interdum immiſcent. Ita priſci interdum oratores: at iis hac re opus erat, quia non loqui ſemper poterant, quae vellent, ſed ſaepe defendere cogebantur homines improbiſſimos, it. loquebantur coram plebe, quae ſaepe argumenta numerare non pendere ſolet. At nos hodie, cum noſtra ſponte loquamur et coram hominibus prudentibus, deque rebus gravibus, ac raro accidat, ut aliquid laudare jubeamur non laudandum, cumque ipſam materiam eligere nobis liceat, non niſi certis firmiſſimisque utendum eſt argumentis. Pauca argumenta, ſi certa ſunt, magnam vim habere poſſunt: nec res in multitudine, ſed in recta tractatione argumentorum vertitur.

c) *Argumenta debent ſaepius repeti*, in primis aliis verbis, ut vis eorum ex animis auditorum ne elabatur ſed creſcat.

d) *In primis argumenta debent recte tractari*, h. e. debet effici, ut eorum vis vere adpareat. Fit hoc duabus rebus 1) *confirmatione* eorum per nova argumenta; 2) *oſtendenda eorum connexione cum themate. Primum* igitur

tur *argumentum debet aliis argumentis confirmari*, quo in nonnullis rebus pertinent *exempla* et *teſtimonia;* itemque *exemplis et comparatione cum ſimilibus illuſtrari et adjuvari.* Saepe iſta nova argumenta, quibus argumentum thematis confirmatur, iterum novis argumentis fulciri, imo et haec ſaepe rurſus aliis argumentis confirmari, debent. Non hic definire et conſtituere licet, quoad in confirmatione argumentorum per alia argumenta progrediendum et quando ſubſiſtendum ſit. Quisque orator per ſe ſentiat et judicet neceſſe eſt, quando deſinendum ſit, h. e. debet ſcire, quid argumentis indigeat, quid non, quid manifeſtum ſit, quid non. Poſteriora tamen, quibus priora fulciantur, breviora eſſe debere per ſe intelligitur, ne confuſio oriatur. Nam, ſi omnia argumenta poſteriora, quae priorum confirmationi ſerviunt, aeque late tractarentur, ac priora, quae thema confirmant, auditor fortaſſe totum contextum amitteret. Saepe poſteriora iſta argumenta una enuntiatione, interdum duobus verbis, conſtare poſſunt ac debent. Sed nihil definiri hic poteſt, quia materiae ratio valde diverſa eſt, et alia latiorem, alia breviorem argumentorum poſteriorum confirmationem poſtulare poteſt. — *Deinde debet in primis cujusque argumenti*, per quod thema confirmatur, *connexio cum themate ostendi*, h. e. debet doceri, quomodo propter iſtud argumentum, recte explicatum, confirmatum et illuſtratum, thema ipſum verum eſſe debeat. Hoc fit per *locum communem.* Hic locus communis nihil fere aliud eſt, quam *dictum illud de Omni et Nullo*, ut in logicis libellis vocatur; h. e. *quod univerſis convenit, id convenit quoque ſingulis: et quod contra de Nullo dici poteſt, id aperte de ſingulis dici nequit:* ſic, *quod Toti et Generi convenit, id convenit etiam parti et ſpeciei: et, quod de ſpecie dici poteſt, idem licet etiam de individuis dicere.* Exemplum tironum cauſa ſubjiciam. Thema: *venia, a Caeſare Marcello data, eſt res admiranda. Argumentum: quia eſt res magna:* cur? *quia eſt difficilis:* cur? *ob cupiditatem hominibus inſitam ſe ulciſcendi*, quod experientia docet. *Connexio: Iam omnes res magnae noſtram admirationem excitant:* quod experientia itidem docet. *Repetitio thematis: Ergo manifeſtum eſt, illam veniam eſſe rem magnam.* Not. nos hic nimis breviter rem propoſuimus, quia nonniſi ordinem indicare voluimus. Nam aliis verbis, aliis ſententiis, iisque pluribus rem explicandam et ornandam eſſe per ſe patet. Aliud exemplum. *Thema:*

ma: hiſtoria literaria ſtudioſo literarum eſt valde utilis. Argumentum: per eam enim *cognoſcit viros eruditos, eorum libros, vitam* etc. *atque ita videt, quantum ſibi diſcendum reſtet,* it. *incitatur vita eorum legenda ad ipſos imitandos. Connexio: atqui omnia, quae ſtudioſum ad diſcendum* vel *ad augendam doctrinam incitant, ei ſunt valde utilia et commendanda.*

Omnis igitur confirmatio thematis per unum argumentum, atque ita omnis tractatio unius argumenti, eſt ſyllogiſmus logicus inverſus. Syllogiſmi logici concluſio eſt *thema* orationis, propoſitio ſyllogiſmi minor, ut dicitur, eſt *argumentum* thematis, et propoſitio ſyllogiſmi major eſt *connexio argumenti* cum themate ſeu locus communis. Quod igitur Logici primo loco, id Oratores ultimo, ponunt, et quod illi ultimo, hi primo. Logici e duabus enuntiationibus, quas, ut jam notas certasque, ſumunt, et *praemiſſas* vocant, eliciunt novam enuntiationem illarum veritate nitentem, quam *concluſionem* vocant. Oratores hanc enuntiationem, quam Logici demum eliciunt, ſtatim ab initio ponunt, ſub nomine thematis, et iſtas duas enuntiationes, quas Logici ut notas praemiſerunt, quaerunt demum. En exemplum utriusque rationis:

a) Logicae:

Omnia, quae ſtudioſum literarum ad eas acrius diſcendas incitant, ſunt ei utilia et commendanda,

Atqui *Hiſtoria literaria incitat eum ad literas acrius diſcendas,*

Ergo *eſt ei valde utilis et commendanda.*

b) Oratoriae:

Hiſtoria literaria eſt ſtudioſo valde utilis et commendanda. Hoc eſt thema.

Nam incitat eum ad acrius diſcendas literas. Hoc eſt argumentum.

Sed *quis dubitet ea utilia eſſe et commendanda ſtudioſo literarum, quae illum ad acrius diſcendum incitant?* hic eſt locus communis, connexioni duarum praecedentium enuntiationum h. e. thematis et argumenti ſerviens. — En aliud exemplum:

a) Ra-

a) Rationis Logicae:

Quidquid magnum eſt, id eſt admirandum,
Atqui *venia Marcello a Caeſare data eſt res magna,*
Ergo *haec eſt admiranda.*

b) Rationis Oratoriae:

Venia a Caeſare Marcello data eſt res haud dubie admiranda.

Nam *eſt res magna,* h. e. propter difficultates varias a paucis perfici poteſt etc.

Sed *omnes res magnae ſunt admirandae.*

Differunt itaque Oratores et Logici ita:

a) Logici e praemiſſis enuntiationibus eliciunt enuntiationem aliquam, quae inde neceſſario fluit: quod facilius eſt: at Oratores ſtatim ab initio ponunt hanc enuntiationem, et deinde argumenta eorumque cum illa connexionem deinde quaerunt: quod difficilius eſt.

b) Logici non ſingulas enuntiationes argumentis confirmant, illuſtrant etc. At Oratorum eſt, iſtas enuntiationes uberrime explicare, confirmare, illuſtrare.

Ceterum ita eſt oratori in omnibus argumentis agendum; et, quot ſunt ei argumenta, tot ſunt ei ſyllogiſmi inverſi; quorum concluſio eſt thema. Qui haec, quae diximus, tenet, ei facile eſſe puto argumentum tractare: ſed delectus argumentorum et elocutionis varietas atque ubertas, quae ſimul poſtulatur, pendet ab oratoris doctrina et ingenio. Conf. hic ſupra dicta in capp. de *perſpicuitate, gravitate,* et *ſuavitate dicendi.*

C) *Thematis illuſtratio* per exempla et Similia, ubi v. c. a minori ad majus concluditur vel contra etc. Eodem modo argumenta ipſa illuſtrantur.

III) *Epilogus* ſ. *concluſio* it. *peroratio* (ἐπίλογος) proprie nihil aliud eſt, quam finis orationis. Ac profecto, poſtquam thema ſatis explicatum eſt, finis orationis per ſe eſſe poterat: et in libris dogmaticis, quando theſis ſatis explicata eſt, ſtatim deſinere plerumque ſolemus. At

a) Romani graecique oratores, quorum orationes omnes in movendis auditorum, v. c. judicum et plebis, animis verſabantur, ſolebant, re ipſa ſatis explicata, confirmata et illuſtrata, tandem ad judices vel populum propius

Digitized by Google

pius ſe convertere, atque 1) rem cum argumentis ſummatim repetere et auditoribus in memoriam revocare; 2) deinde omni Rhetorices artificio id agere, ut animos auditorum commoverent, ira, miſericordia, cupiditate etc. implerent, atque eo certius ad aliquid vel agendum vel omittendum impellerent. Hinc finis orationis iis erat nova quaſi tractatio: hincque epilogus ſ. peroratio facta eſt pars quaedam orationis, eaque extrema.

b) Noſtra eloquentia e Romana maxime ducta eſt. Hinc item ſolemus non ſtatim poſt explicatum atque confirmatum thema orationem finire, ſed aliquid praeterea addere in epilogo; ſcilicet 1) argumenta breviter repetere, et inde concludere, thema certum eſſe, 2) deinde ſaepe aliquot praecepta atque admonitiones addere, et, ubi fieri decet, thema ad auditores transferre, et eorum animos vel ad agendum aliquid vel ad fugiendum incitare, hancque in rem commovere ac vel miſericordia v. c. erga pauperes etc. vel odio v. c. erga peccata vel amore v. c. erga deum etc. vel cupiditate v. c. virtutis etc. implere. Utrumque recte: prius, quia auditores non omnia ab oratore dicta memoria accurate tenent; hinc repetitio prodeſt; poſterius, quia commotio animorum praeclare procedit, ſi argumentorum ope jam auditoribus de re perſuaſum eſt. Hoc eſt labantem magis impellere. At not. 1) multi nimium tribuunt iſti perorationi; thema ipſum et argumenta non recte tractant; deinde commovendis in fine auditoribus vocis intenſione, figuris etc., efficere ſtudent, ut illis de re ipſa, quam tamen argumentis rite ſtabilire debuerant, perſuadeatur. In quo errant. Nulla re tam commoventur animi, quam argumentis: et haec recte tractata, atque, ut priſci ajunt, contorta ac librata, per ſe et ſine peroratione iſta animos ſatis commovent. Neque igitur debemus auditores hortari, incitare etc., niſi argumentorum gravium juſta tractatio praeceſſerit. Vox parum prodeſt, et ad tempus tantum. Plerumque, ubi vocis intenſio deſinit, etiam animi commotio deſinit. At argumentis creatur commotio diutiſſime durans: haec enim nititur fundamento firmo; nec commotio animi, quae voce forti figurisque gignitur, eſt vera commotio. 2) Nec *τὸ commovere animos auditorum* ubique convenire putem, v. c. in oratione, ubi materia, ad doctrinam pertinens, explicatur, et, ubi nihil niſi docetur, quis hic animos commoveat? Omninoque coram eruditis dicens ego vix audeam eorum animos voce et figuris commovere,

movere, quia, ut ego nulla re niſi argumentis ad rem credendam ac vel agendam vel omittendam incitari ſoleo, ita et alios illis ſolis moveri puto.

Cum igitur mos ita ferat, ut epilogus ſ. peroratio addi debeat, quid in illa faciendum eſt? a) repetantur argumenta, ſed commutatis verbis, una cum themate: b) addantur aliquot conſecutiones, interdum praecepta et admonitiones, vel refutetur opinio aliorum nobis contraria; omninoque multa, quae alioquin in exordiis poni ſolent, ibi tractari poſſunt: ubi tamen ſemper auditorum reique ratio habenda eſt diligenter. Non debemus praecepta dare viris prudentibus etc. Interdum etiam epilogus ad ſolum dicentem pertinere poteſt et conſiſtere v. c. in gratiarum actione pro praeſentia et adtentione auditorum, ſi v. c. coram ſapientibus viris de re ad doctrinae partem pertinente dixeris vel in commendatione ſui, v. c. quando quis ex loco abiens auditores valere jubet; vel in promiſſione officiorum, v. c. quando quis munus ſolenni oratione auſpicatur etc. — Ceterum orationem elaborare multis non tam difficile eſſet, niſi difficile multisque artificiis opus eſſe crederent. Qui ingenio valet, doctrina magna inſtructus eſt, ſe in elaborando ſaepe exercuit, et rem, de qua dicere vult, recte intelligit, ei facile erit dicere vel ſine multis praeceptis.

SECT. IIII

De narrationibus.

Narratio eſt explicatio rei actae, eſtque duplex: *Primum,* quatenus eſt membrum *Orationis* proprie dictae, ac vel explicationi in primis thematis ſervit et modo ei praeponitur, modo poſtponitur, vel ad illuſtrationem argumenti pertinet et *exemplum* adpellari ſolet. Utraque narratio, ut ceteras virtutes narrationis habere debet, ita non nimis longa ſit neceſſe eſt: id quod per ſe patet, quia eſt tantum particula parva orationis. Haec narratio eſt vel *ſimplex* h. e. ubi res narratur, ut geſta eſt, vel *ornata* h. e. cum ſingulae ejus partes eodem modo, quo argumenta trac-

tractantur, argumentis confirmantur et deſcriptionibus locorum etc. illuſtrantur. Hoc in oratione, cujus thema hiſtoricum eſt, vel cujus argumenta e factis arceſſuntur, locum habet. Sic Cicero ſaepius, v. c. pro Roſcio Amerino, oſtenſurus Roſcium non fuiſſe patris ſui interfectorem, maxime narrationibus utitur, v. c. Roſcium non tum Romae fuiſſe, cum pater interfectus eſſet, nuntium caedis hujus non ad Roſcium ſed ad alium veniſſe etc. Sic in Verrinis docere ſtudet, Verrem et Romae et in Sicilia contra jus et fas egiſſe, cives et provinciales vexaſſe, diripuiſſe, occidiſſe etc. Id quod non aliter declarare et confirmare poterat quam per *narrationes.* Hae, quia loco argumentorum erant, imo argumenta ipſa, etiam, ut argumenta, tractari et ornari nec ſimpliciter poni debebant. Ejusmodi narrationes ornatae v. c. in laudibus magni ducis bellici locum habent, ubi, ſi ejus victoriae ſingulae narrantur, non ſimpliciter eas narrari, ſed ex ſuis cauſis duci et cum aliorum victoriis magnis comparari debere per ſe intelligitur. Et ſic in omni laude magnorum virorum narrationes virtutum illorum debent eſſe ornatae.

Deinde, quatenus narratio eſt peculiare ſcriptionis genus: cum v. c. vitam principis aliusque magni viri, bellum aliquod, vel res totius populi inde ab origine vel multorum populorum etc. exponimus, omninoque hiſtorici aut biographi partes ſuſcipimus; quales fuere Livius, Caeſar, Nepos etc. Et de hac narratione hic propie ſermo eſt. Hic vitandae ſunt omnes figurae commovendis adfectibus inventae, aliaque ornamenta huc ſpectantia. Hiſtoricus et biographus debet fidelis eſſe h. e. rem narrare, prout acta eſt: ac, ſi res gravis eſt et admiranda, ea per ſe commovere debet legentium animos. Si ipſe commovere animos acriter ſtudet, videtur vel diffidere narrationi ſuae vel nimis ea captus eſſe, quod vitium eſt. Peccavit

cavit hic nonnunquam Florus. Nihil eſt difficilius quam praeclare narrare. Homines plerumque ornatui nimis dediti ſunt, nec rem aliquam aequo animo conſiderare facile poſſunt, ſed vel amare et probare vel odiſſe et improbare eam ſolent. Iubent eruditi hiſtoricum neque patriae ſuae neque religionis nec ſectae philoſophicae nec alius cujusquam rei rationem habere. Quotus vero quisque eſt, qui iſta omnia in narrando oblivisci poſſit? praeſertim ſi ſit animo humano et facile ipſe moveatur re qualibet. Et hodie plerique ſcriptores ſtudent animos lectorum ita tractare ac fingere, ut facile moveantur et fere liqueſcant. Quae res non magnam ſpem nobis injicit, multos aliquando fore, qui bene narrent: cum contra odarum ſcriptores nunquam defore veriſimillimum ſit, quia his copia datur animo commoto loquendi. Facilius eſt hominibus ingenio praeclaro praeditis, commoto animo dicere ac ſcribere, quam placido. Omnia, quae ad narrationem bonam concinnandam pertinent, hic proferre non eſt hujus loci.

Notabimus duntaxat haec duo:

I) de *virtutibus narrationis univerſis.* Omnis narratio debet eſſe *vera, perſpicua,* et *ſuavis.* Haec judicio et ſcientiae ſcribentis relinquenda ſunt; attamen duobus verbis explicabimus:

1) *vera* eſt, ſi is, qui narrat, rem recte narrare et poteſt et vult. Utrumque conjungi debet. Interdum vult aliquis recte narrare, at non poteſt, quia ei juſta rei ſcientia deeſt: interdum poteſt aliquis recte narrare, at non vult ea, quae recte ſcit, fideliter referre. Recte narrare *poteſt* proprie is, qui rei ipſe interfuit, ac ſimul de ea judicare recte poteſt. Quia tamen nos omnes omnibus rebus intereſſe non poſſumus, etiam eum dicimus rem recte narrare poſſe, qui eam ab aliis, recta rei ſcientia et voluntate fideliter narrandi praeditis, didicerit. Recte narrare *vult* is, qui eſt veritatis perpetuo amantiſſimus, et, ut ipſe non niſi vera audire cupit, ita aliis non niſi vera narrare gaudet. Talis homo non curat homines, non praemia, non damna, non opiniones,

non laudes, non vituperationes aliorum, non ſectas philoſophorum: et nec patriae nec religionis, nec amicitiae nec inimicitiae, habet rationem, et narrat ita, tanquam ſolus ſit in hac terra, ac nemo ſit, a quo aliquid exſpectare vel metuere queat, et tanquam ſibi ſoli narret: narrat itaque rem ita, ut actam eſſe certo ſcit. An ejusmodi homines multi reperiri poſſint, quaeritur. Porro talis homo non niſi veritatem ſpectat; haec ſola, ut ſic loquar, per illius calamum loquitur, atque ita omnia ornamenta, quibus narratio gravior, ſuavior, probabilior fiat, omittit. Veritas per ſe gravis, ſuavis, et probabilis ſatis eſt. Omittit igitur figuras rhetoricas, animis lectorum movendis et incendendis aptas, v. c. exclamationes et interrogationes crebriores etc. Non enim adfectus excitare ſtudet: ſed hi ſua ſponte e re ipſa oriri debent. Veritas per ſe ſatis commovet, incendit, reflectit etc., modo ſatis ſit intellecta. Fateor, rem magnam ſaepe ſcriptoris ipſius animum commovere, incendere, atque adeo abripere. At hunc ignem exſtinguere, animum cohibere, et uno verbo ſe vincere debet. Quod quid aliud fere eſt quam naturam expellere? Magnum hoc eſſe ni fatear, mentiar. At propterea munus hiſtorici maximum quoque eſt. Hinc fit, ut hiſtorici tam rari ſint, et ut noſtri homines malint fictas narrationes conſcribere, quia hic ingenio indulgere poſſunt, quod in veris narrationibus non licet. Et tamen nihil generi humano utilius eſſe crediderim narrationibus veris et hiſtoria: nec quidquam magis optandum eſt, quam multitudo hiſtoricorum. Fingere aliquid ingenii ope quis nequit? at vere loqui non eſt cujusvis hominis. Fictae res tantummodo delectant et tempori fallendo egregie ſerviunt; at veritas animos hominum nutrit, erudit, ſapientia inſtruit et corrigit: imo etiam delectat, ſi quidem ei adſuetus es. Paene oblitus eſſem monere in narrationibus, quatenus eſt genus peculiare ſcriptionis, opus eſſe *teſtes* nominare, quorum auctoritate narratio noſtra nitatur, et eorum gravitatem demonſtrare.

2) *perſpicua* eſt, ſi nihil omittitur, quod ad rem plane intelligendam pertineat, ſi ordo rerum ac temporum diligenter ſervatur, ſi nihil alieno loco immiſcetur, quod ſeriem narrationis interrumpere, atque animum legentis perturbare incertumque reddere poſſit, ſi nimia brevitas dicendi vitatur, ſi verba uſitata et ſatis nota remque optime exprimentia uſurpantur, ſi ordo verborum eſt naturae idearum conveniens, de qua re ſupra dictum eſt. Add. et P. II c. 1 de *perſpicuitate dicendi*.

3) *ſua-*

3) *ſuavis* eſt a) ſi perſpicua eſt. Omnis enim perſpicuitas placet. Etiam narratio omnis, ſi quidem res non indignas auditu continet, facile placet, modo intelligatur. b) ſi juſta brevitas ſervatur h. e. ut non nimis res vel aliqua ejus particula dilatetur: id quod judicio ſcriptoris relinquendum eſt. c) in primis varietate rerum, ac ſimul varietate elocutionis: it. ſi inexſpectata multa continet, ſi praeſertim exitus mirabilis eſt; it. deſcriptionibus hominum et rerum venuſtis; it. genere ſcribendi vegeto nec tamen adfectato etc. Cf. ſupra cap. 3 de *ſuavitate dicendi*.

II) *Diviſio*. Narratio eſt vel *ſimplex* vel *pragmatica*. *Simplex* eſt, cum tantum res cum ſuis partibus ex ordine, quo ſingulae actae ſunt, ſimpliciter narratur, ita tamen, ut ipſa plane intelligatur; non additis facile judiciis de ea vel de ejus ratione etc. Talis eſt narratio Nepotis, Caeſaris. *Pragmatica*, cum non ſolum res per partes perſpicue narratur, ſed etiam, ſi quidem paulo major eſt, e primis initiis ducitur, et additur, cur ita facta ſit, nec aliter fieri potuerit, quid occaſionem praebuerit etc. it. judicia de natura rei, de cauſis, quatenus ipſae hoc vel illud efficere poſſint, de moribus populi, imperatoris, aliusve viri notabilis, per quem res magna geſta eſt, adduntur et loci communes tractantur etc. Per ejusmodi narrationes lector fit prudens h. e. diſcit cauſas rerum indagare, et veras a fictis, quae ſaepe ſerio pro veris venditantur, diſcernere, ac judicare, quid ex hac vel illa re ſequi ſoleat, poteſtque deinde in rebus agendis ipſe cautior fieri, aliisque praeclara conſilia dare. Tales ſunt magnam partem narrationes Livii et Taciti, ut Polybium, quia Graecus eſt, taceamus.

SECT. V

De conſcribendis epiſtolis.

Epiſtolarum ſcribendarum praecepta accurata et ſufficientia omnium minime tradi poſſunt. Nam materia, quae in iis ſcribendis tractatur, eſt tam diverſa, ac perſonae, quae ſcribunt et ad quas ſcribitur, ſunt tam diverſae v. c. aetate, guſtu, honoris gradu, omnique relatione ad ſe invicem, ut praeceptis iſta omnia comprehendi minime queant. Aliter enim ſcribimus de eadem re ad amicos, aliter ad inimicos, aliter

ad inferiores, aliter ad ſuperiores, aliter ad homines ſuperbos, aliter ad modeſtos; aliter ad notos, aliter ad ignotos etc.

Epiſtola univerſa eſt ſcriptum, cujus hoc eſt conſilium, ut abſenti idem dicamus, quod ei, ſi adeſſet, dicturi eſſemus. Ac, ſi ſemper ad homines amiciſſimos ſcriberemus, nulla difficultas foret, quia hic iisdem verbis, quibus in colloquendo cum praeſentibus illis uſuri fuiſſemus, uti poſſemus. At, credo, epiſtolarum ad amicos mittendarum praecepta non dantur, vel non dari opus eſt: hic enim animus loquitur: ſed earum potius, quas ad ignotos vel a nobis alienos, ac praecipue ad viros principes et ampliſſimis muneribus fungentes, ſcribimus. Gellertus in praefat. ad epiſtolas ſuas ait, nihil eſſe facilius quam epiſtolas ſcribere, modo naturam ducem in cogitando et ſcribendo ſequamur. Recte, ſi ad amicos ſcribimus, vel ſaltem ad eos, quorum conditio, ſenſus, et guſtus notiſſimus eſt, praeſertim ſi nobis non ſunt multo ſuperiores nobilitate, honoris amplitudine etc. At non, ſi ad alios; cum praeſertim ſenſus hominum et guſtus ſit tam multiplex, tam varius etc.

Pauciſſima igitur tantum hic dicemus:

I) In omnibus, quae ſcribimus, videndum, ut lector ea et intelligat et credat: hinc multa huc pertinent dicta in cap. de *perſpicuitate*. In primis, quando alicui aliquid confirmamus, cauſis hoc fulciendum eſt, ut lector videat, nos ſerio et ex animo loqui, nec tantum more vel adulatione ductos. Si quid v. c. laudamus, vituperamus, ſi cui gratulamur vel dolorem noſtrum ſignificamus, ſi promittimus, ſi ſpem metumve aliquem declaramus etc., haec omnia argumentis, modo breviter, modo late, confirmari et niti debent. V. c. nolim ſcribere alicui: ***gratulor tibi, quod munus tam amplum nactus es***, et hic ſilere: vel ***doleo, quod uxorem amiſiſti***, nec quidquam amplius addere. Malim v. c. ſcribere: *Gratulor tibi* vel ***maxima laetitia adſectus ſum, quod munus nactus es***, ***quod tu in primis bene ornare potes***, vel ***quod nemo te praeclarius ornare poteſt***, vel ***quod meritis***

tuis

tuis reſpondet, quod occaſionem tibi praebet, multos (v. c. doctos, miſeros etc.) *adjuvandi, et merita multorum praemiis adficiendi. Doleo* vel *lugeo cum omnibus bonis ereptam tibi eſſe conjugem, virtutibus excellentem, quae tibi ſummae voluptati et adjumento erat, quae amicas permultas ſolatio et conſilio recreabat* etc. At per ſe patet, veritatem hic quoque ſequendam eſſe, ne homini omnibus virtutibus carenti innumerabiles virtutes tribuamus.

II) Humanitas in primis ubique obſervanda eſt, v. c. humanius eſt: *Quod tibi rex munus tam amplum credidit, non tam tibi quam toti civitati* vel *reipublicae gratulor, quae quantum utilitatis ex tua prudentia et amore patriae captura ſit, jam animo praevideo* etc., quam ſimpliciter: *gratulor tibi munus a rege acceptum.* Sic, ſi quid petimus ab aliquo, cum conditione petendum eſt, v. c. *ſi digni ſimus, ſi fieri poſſit, ſi nihil moleſtiae ei, a quo petitur, creet* etc. Sic, ſi recuſare aliquid cogimur, hoc ita faciendum, ut adpareat, nos invitos recuſare, v. c. addenda eſt *triſtitia, qua adfici nos dicimus, quod non potuerimus* vel *non poſſimus negotium aliquod ſuscipere* etc. Et quis omnia ſigna humanitatis memorare queat? Cf. ſupra cap. de *ſuavitate.* In primis decet ubique de nobis noſtrisque viribus ingenii et virtutibus modeſte loqui, nos non laudare; item nos, quantum fieri poſſit, accommodare ad ejus, cui ſcribimus, guſtum et intelligentiam, ne v. c. aliquid vehementer laudemus, quod ille vehementer oderit, vel vituperemus valde, quod ille impenſe amet, vel de re multa loquamur, quam ille non intelligat etc. Sed haec omnia nemo ſcit, atque ita ſe accommodare ad ea poteſt, niſi, qui eos, ad quos ſcribit, ſatis novit. Quotus vero quisque eſt, cui haec cognitio ubique contingat?

III) Obſervantia erga ſuperiores, in primis viros ſumma dignitate ſummaque honorum amplitudine conſpicuos, nunquam negligenda eſt. Licet enim nonnunquam hi ipſi dicant, ſe iſtam obſervantiam repudiare, nosque adeo jubeant ſecum ita loqui, ut cum noſtris familiaribus: tamen haec verba curare non ſemper debemus, ſi quidem prudentes eſſe volumus. Quare v. c. ne facile dicamus: *Iterum ſcribo ad Te* vel *ſcripſi ad te, Comes Illuſtriſſime*, vel cum Cicerone: *ad te ſcribendum putavi;* ſed v. c. *ad Te ſcribere auſus ſum, audeo; pietatis meae eſſe duxi, pietas a me flagitabat; officium poſtulabat; pietati meae denegare non potui*, vel ſimile

 quid.

quid. Hinc conſuetudini cedendum, a qua ſaepe pendet obſervantia; hinc honorum nomina ſ. titulos, ut vulgo vocant, negligere vel latinius exprimere non debemus; ſed morem ſequi. Nam in colendis hominibus non quaeritur, quam latine, ſed quam obſervanter, loquamur. Si quis tamen iſta interdum bene latine, ac ſimul obſervanter, et vero etiam perſpicue exprimere ſciat, ejus judicio res relinquenda eſt. Nec cauſam video, cur non illa abstracta, v. c. *Serenitas, Excellentia tua* etc., a nobis uſurpari poſſint. Non enim vivimus amplius in republica romana, ubi omnes erant pares, et ne *dominum* quidem quemquam adpellabant, ſed tantum dicebant v. c. *Tu, Caeſar; Tu, Cicero* etc. Et Cicero, ſi noſtris temporibus viveret, aliter etiam in talibus rebus ſcriberet. Hinc nec cum Cicerone initio epiſtolae ſcripſerim v. c. *Ioannes Fridericus N. N. S. P. D. Comiti Illuſtriſſimo*, nec *Comiti Illuſtriſſimo ſalutem plurimam dicit Io. Fridericus N. N.*, ſed *Comes Illuſtriſſime* etc. Alia ratio eſt noſtrae aetatis, alia fuit Ciceronis. Sic et obſervantius eſt dicere *Tibi me*, quam *me Tibi* etc. Multa tamen hic vertuntur tum in eo, qualis ſit is, ad quem ſcribimus, an ſit modeſtus et a ſuperbia alienus, an nos ſecum malit per literas colloqui familiariter Ciceronisve more, quam obſervanter more recepto, tum in neceſſitudine ac relatione, qua cum aliquo conjuncti ſumus. Qui ſi eſt nobis conditione par vel fere par, ſi ipſe nobis multa debet, nos illi nihil debemus, plus permittitur, quam ſi res aliter habet.

IIII) In epiſtola delectus et ordo verborum debet eſſe curatior quam in ſermone: licet in utroque idem dicamus. Nam ſermo ſ. colloquium cum praeſente, ubi finitum eſt, mox evaneſcit, et is, qui nobiscum collocutus erat, non recordatur ſemper poſt aliquod tempus, *qualia verba* et *qualem eorum ordinem* tum uſurpaverimus. At epiſtola ſaepe ſervatur: ac ſaepe fit, ut aliquoties perlegatur, ut adeo, ſi quid negligenter ſcriptum ſit, id, niſi in prima, at in repetita lectione animadvertatur. It. epiſtola oſtenditur interdum aliis, qui judicare poſſunt etc. Omninoque plus diligentiae in epiſtolis exſpectatur, quam in ſermone cum praeſentibus, quia illic plus temporis conceditur, quam hic. Sed ornamenta oratoria, figurae etc., abſint: nam epiſtola ſermoni vulgari longe ſimilior eſt, quam orationi.

V) Finis epiſtolae non debet facile eſſe: *Cura, ut valeas*, non, tanquam per ſe hoc reprehendendum ſit, ſed quia nimis

mis vulgaris eſt haec formula, et ſapit nimiam imitationem Ciceronis. Sic conſtat inter eos, qui bene latine ſcribere creduntur, ſubſcriptionem nominis cum contextu epiſtolae non cohaerere debere: v. c. rejiciunt hoc; — *mihi tribuas, qui perpetuo manebo, Comes Illuſtriſſime,* vel *Vir Illuſtris, tuo nomini illuſtri addictus N. N.*, ſed ita malunt poni: — *mihi tribuas.*

Comes Illuſtriſſime vel *Vir Illuſtris* etc.
Tuo Nomini Illuſtriſſimo vel *Illuſtri*
addictiſſimus
N. N.

In ejusmodi rebus, per ſe non magnis, multum valet mos receptus. Et hunc ſequi debemus, ſi offendere nolumus. Attamen equidem non video, cur ſubſcriptio nominis cum ipſa epiſtola non cohaerere bene poſſit, praeſertim cum more epiſtolarum francogallicarum per hanc connexionem non parum obſervantiae humanitatisque declarari poſſit.

VI) In adjectivis muneris amplitudinem, generis ſplendorem etc., indicantibus, quae vulgo *titulum honoris*, *den Titel, die Titulatur*, adpellant, ſervanda eſt magis conſuetudo, quam elegantia ſtyli Ciceroniani, ſi haec cum illa apte conjungi non poteſt. Offendimus animos hominum, ſi ipſis honoris titulum conſuetum et ſolennem non tribuimus, quia cum hoc titulo conjunctus eſt honoris gradus, ordo et locus, quo in conventibus hominum fruuntur. Adponam hic aliquot ejusmodi Adjectiva ſ. honoris titulos, prout vulgo uſurpari ſolent:

1) ad *Regem* ab initio epiſtolae ita ſcribitur:
Rex Sereniſſime ac *Potentiſſime,*
Domine longe Indulgentiſſime,
et in fine epiſtolae iterum:
Rex Seren. et *Potentiſſ.*
Dom. longe Indulgent.
Nomini Tuo Auguſtiſſimo
devotiſſimus
N. N.

Ita et ad *Imperatorem romanum*, niſi quod poſt *Potentiſſime* etiam addi ſolet *Invictiſſime.*

2) ad *Principes Electores, Duces, Landgravios, Marchiones, Principes:*

Princeps Elector (Dux, Marchio, Princeps) Sereniſſime,
Domine Indulgentiſſime,
et in fine iterum:
Princeps Elector (Dux, Marchio etc.) *Sereniſſime,*
Domine Indulgentiſſime,
Nomini Tuo Sereniſſimo
devotus vel etiam *devotiſſimus*
N. N.

NB. Nonnulli, ſi ad Electorem Principem ſcribunt, addunt etiam *Potentiſſime* poſt *Sereniſſime.*

3) ad *Comitem Imperii* vel etiam *Comitem* in univerſum:
Comes Illuſtriſſime,
Domine (Maecenas) Gratioſiſſime, it. vidi *Clementiſſime* etc. qui duo verſus in fine repetuntur, deinde ſequitur:
Nomini Tuo Illuſtriſſimo
devotus vel *addictiſſimus*
N. N.

4) ad *Nobiles: Perilluſtris* etc. Si vero ſummo reipublicae munere funguntur, quales nobis ſunt ii, qui *Status Miniſtri* adpellantur, dicitur etiam: *Illuſtriſſime.* Et in fine: *Nomini Tuo Perilluſtri* vel *Illuſtriſſimo*
devotus vel *addictiſſimus*
N. N.

5) ad eos, qui *non ſunt nobiles*, varie ſcribi ſolet pro munerum ratione. Qui munere funguntur eo, quo alioquin nobiles ſungi ſolent, vel qui inter eos, qui non nobiles ſunt, ampliſſimum munus adminiſtrant, quales ſunt *Conſiliarii*, ad eos ſcribitur: *Vir Illuſtris* (vernacule *Wohlgeborner*). Deinde ſequuntur vulgo *Praenobiliſſime* et *Nobiliſſime*, quae duo adjectiva creduntur vulgo reſpondere vernaculis *Hochedelgeborner* et *Hochedler*, it. *Hochwohledler* vel *Wohledler.* Hic quisque videre debet, quid cuique conveniat. Regnat enim in hoc genere magna confuſio. Alterum verſum quisque pro relatione, quae inter ipſum eſt et inter eum, ad quem ſcribet, adponere debet; v. c. *Vir Illuſtris* vel *Praenobiliſſime, Patrone* vel *Fautor magni aeſtimande:* ſic et in fine uterque verſus repetitur, et pro relatione vel neceſſitudine varie ſubſcribitur, v. c. *Tuo Nomini Illuſtri addictiſſimus* vel *addictus;* ſi ad inferiorem ſcribitur, interdum ſic clauditur: *Tui ſtudioſiſſimus*, omiſſis duobus iſtis verſibus. Habemus et *Excellentiſſime, Celeberrime*, quae nonnulli v. c. Pro-

Digitized by Google

Profeſſoribus Academiarum tribuunt; it. *Praecellentiſſime;* it. *Ampliſſime* et *Conſultiſſime*, quorum poſterius Iureconſultis ſolis, prius et his et interdum aliis, tribuitur. Cuinam enim proprie conveniat τὸ *Ampliſſime*, nemo certo ſcit; it. *Experientiſſime*, quod *Medicis* tribuitur.

6) ad eos, qui munere *Sacerdotum* funguntur, quo pertinent quoque *Equites* et *Maltenſes* et alii ſimiles, ita vulgo ſcribitur:

a) ad *Papam romanum: Sanctiſſime Pater.*
b) ad *Cardinales: Eminentiſſime* etc.
c) ad *Archiepiſcopos* et *Epiſcopos: Reverendiſſime* etc.
d) ad *Conſiliarios eccleſiaſticos* et *conſiſtoriales*, *Superintendentes generales* et alios quoque *Superintendentes:* it. *Profeſſores Theologiae academicos: Vir ſumme venerabilis et doctiſſime.*
e) ad *Inſpectores* ſ. *Superintendentes* in minoribus oppidis (titulus enim hodie ſaepe variat pro oppidi vel parvitate vel magnitudine), *Archidiaconos* in majoribus oppidis et *Paſtores oppidanos: Vir maxime venerabilis et doctiſſime* etc.
f) ad *Archidiaconos* minorum oppidorum, *Diaconos*, *Paſtores* rure degentes eisque fere ſimiles: *Vir plurimum reverende et doctiſſime* etc. Haec poſui, prout more recepta vidi. Quae ſi cui non placeant, is non me ſed morem debet reprehendere.

VII) Initium epiſtolae Cicero interdum facit per formulam *Si vales, bene eſt, ego quidem valeo:* qua vulgari formula qui inter amicos uti volet, ei non invidendum eſt. Alii ſtatim a re ipſa initium fieri volunt; nec hoc iniquum eſt, praeſertim inter amicos. Interdum per ambages quasdam ad rem perveniri ſolet, v. c. ſi quid petitur, quod difficile videtur impetratu, vel ſi qua res tractatur, cautionem poſtulans.

VIII) Qui latine ſcripſit ad aliquem, is ne *titulum externum*, ut vocant, ſeu *inſcriptionem*, *die Aufſchrift*, latinis verbis ponat, ſed, more ac ſimul perſpicuitate ita jubente, francice, v. c. *A Son Excellence* etc. aut *A Monſieur* etc. Nam quid ei, qui epiſtolam reddit, opus eſt ſcire, eam eſſe latinam? Imo non ſatis recte tradet, ſi inſcriptio latina eſt, quia eam fortaſſe non intelligit.

Cetera in latinis epiſtolis aeque obſervantur atque in theodiſcis: v. c. ut *titulum externum* ſ. *inſcriptionem* non eidem plagulae, qua literae ipſae continentur, imponamus, ſed alii chartae, illi circumdatae, ſ. *involucro*, vulgo *Couvert.* Poſtulat hoc et humanitas et neceſſitas. Poteſt enim epiſtola iſto involucro carens in aperiendo facile ſcindi. Tectior quoque eſt epiſtola involucro inſtructa, nec periculum eſt, ne quis furtim eam legat.

SECT. VI

De libellis ad doctrinam pertinentibus.

Scribuntur et ſaepiſſime libri vel libelli, in quibus materia ad doctrinae partem aliquam pertinens tractatur, v. c. diſſertationes, programmata etc. De his multa dici nequeunt, quia, qui ad tales libros ſcribendos accedunt, ipſi ſine cortice, ut ajunt, natare ſciunt. Tironum cauſa monebimus tantum, in ejusmodi libellis ſervandam eſſe perſpicuitatem, ſuavitatem, interdum gravitatem dicendi.

Addamus paucas cautiones:

1) Hic non ea exornatione argumentorum opus eſt, quae in orationibus poſtulatur. Lectores enim ſunt eruditi; et hi per ſe poſſunt argumentorum pondera aeſtimare et metiri, modo perſpicue et ordine tradita ſint.

2) Abſtinendum eſt ab adfectibus commovendis. Res eſt ſimpliciter proponenda et cauſis confirmanda. Figurae itaque gravitati ſervientes pleraeque vel vitandae vel ſaltem modice adhibendae. Lector eruditus vult argumentis vinci, non verborum lenociniis abripi: imo haec ei timorem injiciunt, ne forte decipiatur. Exſpectat ille explicationem et confirmationem rei, non commotionem animi. Si tamen res gravis immiſcetur, gravitas dicendi adſumenda eſt. Tum commotio animi non plane abeſſe poteſt.

3) Verborum ſimplicitas, cum juſto eorum ordine et tum verborum tum enuntiationum apta connexione, in primis commendanda eſt. Quo enim major eſt verborum ornatus, eo ſuſpectior eſt res, quam tractas. Et iſta ſimplicitas in libris dogmaticis tam neceſſaria, forſitan eſt illa *grata negligentia*, quam multi, auctore Cicerone, laudant: ſcilicet

Digitized by Google

cet grata eſt, quoad magis rerum quam verborum curam habuiſſe ſcriptorem adparet. Et hoc facere eſt omnium eruditorum de rebus ad aliquam eruditionis partem pertinentibus ſcribentium.

Haec de elaborationibus. Sunt et alia ſcriptionum genera, v. c. *dialogi* et *inſcriptiones*, quales in marmoribus priſcis exſtant. At raro ejusmodi res hodie occurrunt. Ac, ſi quis ſermonis vulgaris peritus eſt, hominum animos ſatis cognovit, non ingenio caret, ac praeterea perſpicue, graviter et ſuaviter ſcribere didicit, is, ut in aliis rebus, ita in dialogis conſcribendis non infelicem operam praeſtabit, dummodo materiam, cui par ſit, tractare velit. In inſcriptionibus ſpectatur brevitas et acumen. Materia praebetur ab ipſa re, quae inſcriptione ornanda eſt, v. c. ab aedificio publico, vel ab homine, cujus memoria inſcriptione v. c. in ſtatua etc. conſervari debet.

APPENDIX III

DE VARIIS DIVISIONIBUS GENERUM DICENDI APUD PRISCOS MEMORATIS

Cum in libellis rhetoricis vulgo variae generum dicendi partim a recentioribus, dividendi ſtudioſis, partim a priſcis inventae et a recentioribus, ut fit, conſervatae et retentae diviſiones memorentur: nos etiam tres illas diviſiones priſcorum, quamquam earum utilitatem non magnam eſſe credimus, tamen, quia putatur nihil ignotum eſſe debere et ne huic libello aliquid deeſſe credatur, memorandas hic eſſe duximus.

SECT

SECT. I

Prima diviſio.

Prima diviſio eſt in *genus dicendi* (vel potius *cauſarum*, ſic Cicero, h. e. materiae) *demonſtrativum, deliberativum*, et *judiciale*. *Primum* dicunt verſari in *laudando* vel *vituperando*: *Alterum* in *ſuadendo* vel *disſuadendo*; *Tertium* in *accuſando* vel *defendendo*. Sed fortaſſe ſuavius erit, Ciceronis ipſius explicationem horum trium generum legere. Sic igitur ille Invent. I, 5 ait: *Ariſtoteles autem, qui huic arti (oratoriae) plurima adjumenta atque ornamenta ſubminiſtravit, tribus in generibus rerum verſari rhetoris* (i. e. *oratoris*) *officium putavit, demonſtrativo, deliberativo, judiciali. Demonſtrativum eſt, quod tribuitur in alicujus certae perſonae laudem aut vituperationem. Deliberativum eſt, quod, poſitum in disceptatione et conſultatione civili, habet in ſe ſententiae dictionem. Iudiciale eſt, quod, poſitum in judicio, habet in ſe accuſationem et defenſionem aut petitionem et recuſationem. Et, quemadmodum noſtra quidem fert opinio, oratoris* (romani) *ars et facultas in hac materia tripertita verſari exiſtimanda eſt.* Cicero hic loquitur non de tribus generibus dicendi in univerſum, ſed de *materia tripertita*, in qua orator romanus tempore reipublicae liberae verſari ſolebat et debebat. Et ipſa nomina *deliberativi* et *judicialis* docent, non niſi de oratore ſermonem eſſe, qui vel deliberandi cauſa pro roſtris ſtat, et legem aut ſuadet aut disſuadet, it. in curia ſenatum ad rem impellere ſtudet, vel in foro judicibus perſuadere cupit, ut nocentem condemnent, innocentem abſolvant, eive, cui bona erepta ſint, reſtituant etc. Recte igitur iſta diviſio cadit in illa tempora et in illum ſtatum reipublicae. Temporibus Caeſarum, cum oratoribus non amplius liceret reipublicae conſulere, cum populo de legibus agere etc., elo-

eloquentia non amplius erat deliberativa, ſed tantum judicialis; tandem et in judiciis auctoritatis ſuae magnam partem amiſit. — Quaeritur igitur, an iſta diviſio noſtris temporibus utilis ſit. Sunt, qui eam non omni utilitate carere putent. Recte. Nihil enim eſt, quod non quodam modo ſaltem proſit. At non quaeritur, an quodam modo proſit, ſed an ea carere plane poſſimus. Solent quidem et hodie oratores laudare, reprehendere, ſuadere et disſuadere, it. defendere aliquid: ſed quo jure haec poſſumus vocabulis generis demonſtrativi, deliberativi, et judicialis inſignire? Memoria tironum vocabulis, quorum utilitas eſt vel nulla vel parva et quibus carere illi poſſunt, non obruenda eſt: praeſertim cum rerum hodie diſcendarum ſit tanta multitudo, ut ad omnes vix tempus ſuppetat, et ut magis utiles et neceſſariae praeferendae ſint minus utilibus et minus neceſſariis.

SECT. II

Altera diviſio.

Altera generum dicendi *diviſio* eſt in *tenue, mediocre*, vel potius *temperatum*, et *ſublime.* Difficile eſt ſingulorum, praeſertim duorum priorum, characterem accurate definire, a) quia antiquitas nos de eo non ſatis erudiit, b) quia Cicero obſcure et varie loquitur in Oratore; ubi cap. 23 tractat *ſubmiſſum et humilem oratorem,* cui tenue dicendi genus videtur convenire; et cap. 28 loquitur de *tertio illo amplo, copioſo, gravi, ornato*, cui ſublime genus convenire videtur; et cap. 26 extr. et cap. 27 inter utrumque interjicit medium quoddam, quod ſit *uberius humili* et *ſubmiſſius ampliſſimo*, quod temperatum genus dicendi adpellare poſſis. c) quia vocabula ipſa ſunt male lecta: nam *tenue* et *mediocre*, de quo Cicero cum laude loquitur, alibi in contemtum dicitur *ſchlecht, mittelmäſſig:*

mäßig: deinde non ***dicendi genus*** eſt ***tenue***, ***mediocre***, ***ſublime***, ſed ***materia***, quae tractatur, eſt ***tenuis***, ***mediocris***, ***ſublimis:*** ut adeo rectius dicatur ***oratio de rebus tenuibus***, ***mediocribus***, ***ſublimibus***.

Hoc triplex genus, prout intelligo ipſe, paucis explicabo.

I) ***Tenue***, quod Cicero etiam vocavit ***ſubtile***, ***ſubmiſſum***, ***enucleatum***, ***humile*** (***ſubmiſſus*** et ***humilis orator*** Cic. Or. 23 in.), fortaſſe melius dicatur ***ſimplex*** ſ. ***ornatu carens***, pertinetque ad ***res tenues*** h. e. ornatum non capientes ſ. in quibus oratori non licet ornamenta et lumina addere et adfectus excitare, ſed ubi tantum rem ſubtiliter et eleganter, h. e. recte, accurate, perſpicueque narrare et explicare debet: brevius: ubi nihil aliud quaeritur, niſi ut lector auditorve rem ***ſciat*** et ***veram eſſe credat***. Quaeritur igitur, ubi iſtud ſimplex dicendi genus ſ. tenue, ſi ita vocare mavis, uſurpandum ſit. In rebus, ubi non niſi veritatem adparere volumus, neque animos aliorum commovere cupimus, v. c. 1) in ***narrando***, ſi hominibus rem narramus, quae ad ipſos non pertinet, neque eorum animos tangere et movere poteſt, quam vulgo vocant ***rem indifferentem***, et in qua narranda nihil aliud ſtudemus efficere, quam ut illis nota fiat, v. c. quando nobis res Americanae, Africanae etc., narrantur. 2) in ***genere dogmatico***, quando v. c. locum biblicum, locum ſcriptoris priſci, praecepta logica, metaphyſica, phyſica etc. explicamus, idque eo animo, ut ſenſus illorum intelligatur. In quibus omnibus non licet ornamentis rhetoricis, locis communibus, exclamationibus, interrogationibus crebris, anaphora etc. uti: quia tota iſta res ad mentem, non ad animum, pertinet h. e. volumus ***erudire***, non ***movere***. Iſtis ornamentis videremur animum legentis vel audientis occupare et decipere velle. 3) in ***dialogis***, omninoque, ubi ſermonem quotidianum imitamur, v. c. in Comoediis. 4) ſi de rebus parvis loquimur h. e. vulgaribus: quales interdum orationi ornatiſſimae quoque immiſcentur: non omnes enim res poſſunt eſſe graves ac magnae. Sed puerile foret in rebus parvis uti ornamentis. Hac tenui h. e. ſimplici oratione et tractatione uſi ſunt Caeſar, Nepos, itemque Cicero in libris oratoriis et philoſophicis: hi ſunt enim dogmatici: interdum etiam in orationibus; it. Livius ſaepe ſimpliciter narrat ac ſine ullis ornamentis. Hac ſimplici rerum tractatione, modo recte et loco adhibeatur, nihil eſt ſuavius: hinc patet, quam indigne

indigne ea adpelletur *tenuis;* ac nemini in mentem potuiſſe venire, ei iſtud nomen contemtionis plenum tribuere (nam *tenuis* proprie non de laude dicitur), niſi ei, qui, copiae dicendi et aliis ornamentis ad ubertatem verborum et adfectus excitandos ſpectantibus adſuetus, contemnat ac pro rebus *humilibus* habet omnia ea, in quibus non copia dicendi ſummusque ornatus regnet. Et tales fuere Graeci: talis fuit eorum diſcipulus Cicero: quem deinde ſecutus eſt Quintilianus cum aliis. Bonus Cicero pro excellenti ingenio, quo inſtructus erat, interdum ipſe ſenſit, quam laudabilis eſſet iſta ſimplex ratio dicendi. Extollit eam valde interdum: ſed praeceptis Graecorum adſuetus et aliorum opinione abreptus illam interdum deprimit, atque interdum de ea ita loquitur, ut, quid velit, ipſe neſcire videatur. Legatur ejus Orat. 23 — 26.

II) *Mediocre;* quod ſic vel dicitur de *rebus mediocribus,* quas tractat (ſed eae quae ſint, definire non auſim) vel de ipſa tractatione, ut non tam ſit ornatus expers, quam *tenue,* nec tamen tam ornatum, quam *ſublime.* Cicero mire explicat Orat. 26 extr. dicens: *Uberius eſt aliud, aliquantoque robuſtius, quam hoc humile* (tenue), *de quo dictum eſt; ſubmiſſius autem, quam illud, de quo jam dicetur, ampliſſimum* (ſublime). *Hoc in genere nervorum vel minimum, ſuavitatis autem eſt vel plurimum. Eſt enim plenius quam hoc enucleatum* (tenue), *quam autem illud ornatum, copioſumque, ſubmiſſius. Huic omnia dicendi ornamenta conveniunt, plurimumque eſt in hac orationis forma ſuavitatis. In qua multi floruerunt* etc. Hoc non eſt explicare, non characterem definire. Cicero tantum dicit, *eſſe ornatius humili et minus ornatum quam illud ampliſſimum* h. e. forſitan *ſublime.* Ego puto, ſi hic putare licet, Ciceronem per *mediocre* intellexiſſe *gravitatem illam dicendi.* Quia vero res alia alia gravior eſt, atque ita majorem copiam dicendi poſtulat, Cicero vero *tertium oratorem* (i. e. tertium genus dicendi) *amplum, copioſum, gravem, ornatum* adpellat Orat. 28 in.: hinc orationem, qua res minus graves tractantur, ad aliquod diſcrimen ſervandum, adpellavit *mediocrem.* Haud dubie Cicero melius feciſſet, ſi duplex tantum genus dicendi conſtituiſſet, unum ſimplex, alterum ornatum: ac deinde hic dixiſſet, alterum tamen altero eſſe ornatius et copioſius pro ratione materiae. — Mirum eſt, has diviſiones omnes eſſe tripertitas, quaſi in numero ternario aliquid praecipui vel perfecti inſit. *Mediocre* igitur ſ. *temperatum genus dicendi* magis perſpicue diceretur *genus dicendi paulo*

orna-

ornatius h. e. quo non modo res explicatur, ſed etiam tropi pulchri, concinnitas membrorum etc., et figurae quaedam ad adfectus modice excitandos uſurpantur; quo pertinet parcus uſus exclamationis, anaphorae, aliarumque figurarum talium. Sic Cicero ſcripſiſſe videtur ſaepe in libris philoſophicis, v. c. in deſcriptione naturae et corporis humani de Nat. D. II, it. in libris Rhetoricis paſſim; it. Livius etc.

III) ***Sublime dicendi genus*** ſ. ***oratio ſublimis*** dicitur tropice pro ***oratione de re ſublimi.*** Non enim ***oratio***, h. e. verba, eſt ***ſublimis***, neque ita genus dicendi eſt ſublime, ſed ***res*** ſolae ſunt ſublimes. Si quis vero oratione ſublimi ſine re ſublimi uti audet, atque de re aliqua parva ita loquitur, tanquam ſit ſublimis, hoc vocatur ***frigus***, ***tumor***: ***frigus***, quia animi non moventur et incenduntur: ***tumor***, quia in verbis magnificis nihil ineſt, velut in tumore proprie dicto nihil ſolet ineſſe. — Iam, ſi quaerimus, ***quid ſit ſublimitas orationis*** et ***quomodo efficiatur***, debemus antea quaerere, ***quid ſit res ſublimis.***

1) ***Quid eſt res ſublimis?*** ***Sublime*** eſt proprie id, quod verſatur in aëre atque ita ſupra homines. Hinc ***ſublimis abiit*** de Romulo ap. Liv. I, 16 i. e. ***in coelum abiit.*** Res itaque ***ſublimis*** eſt proprie ***ea***, ***quae in homines ob difficultatem non cadit;*** atque ita proprie tantum de ***divinis factis*** dicitur: deinde, ſi de hominibus uſurpatur, dicitur, eſt res ea, quae ob difficultatem ſummam perrara eſt, quae fere a nemine, ſaltem a pauciſſimis quibusque, effici poteſt, atque ita ſe quaſi eximit numero rerum humanarum conſuetarum, ſeque e circulo mortalium altius tollit: et homo, talem rem patrans (ſi quidem homo eam patrare poteſt dici), ſupra ceteros mortales ſe tollit ac ſublimis exſtat. Inter ejusmodi res ſublimes, quae ſemper bonae eſſe debent, referendus eſt in primis contemtus earum rerum, quae mortalibus vulgo tantae curae ſunt, ut ab iis plane pendeant, in iis felicitatem vel infelicitatem ſummam ponant, easque adeo inſtar deorum venerentur ac timeant, v. c. ***divitiarum***, ***honoris*** (quo ***exiſtimatio, opinio*** hominum bona etc., ſimul pertinet), ***offenſionum gravium*** et ***mortis.*** Hae quatuor res a mortalibus ita magni fieri ſolent, ut eum, qui iſtas contemnere poſſit, pro ſtulto vulgo habeant et aperte, ut amentem, derideant, et contra eum, qui illas cum vulgo magni faciat et laudet, pro prudente habeant et vere naturaeque convenienter judicare

care atque agere credant. Perraro igitur propter harum opinionum conſuetudinem et propter cupiditatem ipſam hominibus inſitam accidere, ut homo iſtas res contemnat, quis dubitet? Provoco hic ad diuturnam experientiam hominum prudentium et ſenum. Iam, ſi quis eo fortitudinis pervenit, ut eas res vere ac cum conſtantia quadam contemnere queat, magna pars hominum ſtupet, admiratur, et ſublimem rem ab eo actam eſſe credit, praeſertim ſi ipſe non amplius eſt in vivis, quia plerumque eos, quorum virtus vera ipſorum aetate deridebatur vel contemnebatur, poſteri demum admirandos colendosque putant. Sic, quod Socrates mortem et divitias contemſit, haec res fuit ſublimis. Sed in judicanda hac re magna cautio eſt, ne omnem iſtum contemtum ſtatim pro re ſublimi habeamus. Debet is eſſe verus, voluntarius, et cum difficultatibus non mediocribus conjunctus. Nam, ſi quis 1) divitias et honores tandem contemnit, quia has res nunquam ſe conſecuturum eſſe videt, aut quia eas haud novit nec uſurpare ſcit; aut, ſi quis vel ſenex vel morbo diuturno gravique confectus mortem contemnit, quia effugere hanc non poteſt, aut vitae taedio captus eſt; aut ſi quis offenſiones v. c. ſuperiorum, quia ſe ulciſci non poteſt, contemnit, talis contemtus non eſt res ſublimis, ſaltem nondum certum eſt, eſſe rem ſublimem, quia non eſt difficilis. Contemnere enim, quod non novimus aut non conſequi nos poſſe ſcimus (ſic vulgo contemnimus regna) vel mutare non poſſumus, non difficile eſt. Talis contemtus non eſt verus, non voluntarius. Saltem non certum eſt, eum eſſe verum ac voluntarium. Sic 2) ſi quis vel divitias, quia jam ditiſſimus eſt, vel honorem, quia eo jam abunde ornatus eſt, vel vitam, quia diutiſſime vixit aut moleſtam vitam gerit, vel offenſiones graves, quia jam ſaepe ultus eſt aut timido, ignavo, lentoque eſt ingenio, omnes omnino injurias ferente, contemnit, hoc itidem non difficile, atque ita non ſublime eſt. — At, ſi quis pauperrimus divitias ſibi honeſte oblatas ſpernit, atque paupertatem illis ſua ſponte et cum judicio praefert; ſi quis graviſſime laeſus, cum poteſtatem ſui ulciſcendi vere habeat, tamen ſe ulciſci non vult, imo inimicos beneficiis ſua ſponte cumulat; ſi quis adoleſcens, ſanitate corporis fruens, in honore et divitiis vivens, mortem ſua ſponte ac libenter ob bonum publicum ſubit, hae ſunt profecto res ſublimes. Sic Curius, pauperrimus ille conſul, repudiata illa immenſa vi pecuniae; ſic Camillus et Fabius Cunctator, opem ferentes, ille Romae, a qua praeter dignitatem in exſilium ejectus erat, hic Minucio,

a quo graviſſime laeſus erat, cum uterque ſe egregie ulciſci poſſet; ſic Decii conſules, morte pro patria ſua ſponte ſubeunda etc., vere declararunt, ſe eſſe *ſublimes*, vereque ſublimes res geſſerunt h. e. tales, quales non facile homo patrare poteſt.

2) *Quando igitur oratio eſt ſublimis?* Quando per eam manifeſto adparet, rem, quae tractatur, eſſe vere maximam, extraordinariam, ac ſublimem h. e. talem, ut raro eam quisquam hominum perficere poſſit, atque adeo ut vix credibile ſit, hominem tale quid efficere valuiſſe.

3) *Quomodo id efficitur?* Poteſt hoc ſaepe per ſimplicem orationem fieri: ſic v. c. Moſes ſingularem magnitudinem potentiae divinae egregie declarat his verbis ſimplicibus, ornatuque rhetorico omni carentibus: *Et deus dixit: fiat lux: et facta eſt lux.* Scriptor vel orator debet modo rei magnitudinem vere non tantum ſentire, ſed etiam intelligere h. e. adtributa et ſigna certa magnitudinis ſcire et ea recitare. At, quia *primum*, qui de magnis ac ſublimibus rebus loquitur, mota eſt ſemper mente, cujus enim animum non commoveat res extraordinaria? *deinde*, quia auditor lectorve non ſemper veram magnitudinem rerum magnarum et extraordinariarum paucis, iisque ſimplicibus, verbis expreſſam, ſentit; in primis imperiti homines de plebe, qui, ut de honeſtate veſtis plerumque ad honeſtatem viri, atque adeo ad doctrinae magnitudinem, famae celebritatem etc., concludere ſolent, ſic magnam rem ſimplici verborum forma expreſſam non facile ut magnam rem agnoſcere poſſunt: hinc ſolent plerumque ſcriptores, rei ſublimitatem tractantes, omnia ea adhibere, quibus magnitudo rei vel imperitiſſimo apparere poſſit, et 1) ſingula magnitudinis ſigna ſeu argumenta late copioſeque exponere, comparationibus illuſtrare, argumentationibusque gravitatem adjuvare etc.: 2) figuras, quae gravitati rerum indicandae ſerviunt, et, ut animum dicentis commotum declarant, ita animos auditorum commovere poſſunt, adhibere: 3) periodica verborum concluſione, numeroſaque collocatione, item vocabulis productioribus et ſonantioribus uti etc., ut de vocis ſubſidio nihil dicam. Sed iſta omnia ſatis jam ſupra in P. II cap. 2 de *gravitate* dicta ſunt. Ac forſan *grave* nihil eſt niſi *ſublime*. Certe Cicero Or. 28, ubi de tribus generibus dicendi agit, poſtquam de *tenui* et *temperato* dixit, tandem de tertio dicturus ait: *Tertius* (i. e. orator, atque ita tertium dicendi

dicendi genus) ***eſt ille amplus, copioſus, gravis, ornatus, in quo profecto vis maxima eſt. Hic eſt enim, cujus ornatum dicendi et copiam admiratae gentes, eloquentiam in civitatibus plurimum*** etc. ***Hujus eloquentiae eſt tractare animos, hujus omni modo permovere: haec modo perſringit, modo irrepit in ſenſus, inſerit novas opiniones, evellit inſitas.***

Ceterum ex iis, quae diximus, patet,

1) neminem poſſe ſublimi oratione uti, niſi re ſublimi utatur: et ſtulti ſunt, qui antea de illa quam de hac cogitant. Tirones citius et crebrius debebant rebus magnificis et ſublimibus cognoſcendis, cogitandis, et ſecum meditandis aſſuefieri, ut magnos generoſosque ſenſus mature imbiberent, quam de ſublimitate orationis erudiri eave exerceri. Qui multas res ſublimes novit, easque ſatis intelligit et ſentit, ei non difficile eſt ſublimiter dicere. Qui carens rebus magnificis et ſublimibus de rebus vulgaribus magnifice et ſubliminiter loquitur, is ***frigide*** et ***tumide*** loqui dicitur, quia oratio ejus omni vi caret: ***frigide,*** quia auditores frigent h. e. eorum animus non commovetur; ***tumide,*** quia verba quidem ſunt magnifica, ſed in iis nihil ineſt magnificae rei.

2) neminem poſſe rem ſublimem pro ejus dignitate explicare, atque ita vere ſublimiter loqui, qui eam non plane ex omnibus partibus atque pro dignitate cogitare ac ſentire queat. Moſes ſenſit ſublimitatem potentiae divinae; hinc dicere poterat: ***Et deus dixit: fiat lux: et lux facta eſt.*** Manifeſtum vero eſt, non quemlibet ſentire magnitudinem et ſublimitatem rei alicujus. Is proprie tantum, de mea ſententia, vere eam cogitare et ſentire poteſt, qui eandem vel ſimilem rem efficere valeat. Nemo rem bello praeclare geſtam recte ſentit et cogitat, niſi qui talem vel ſimilem geſſerit vel gerere poſſit. Hannibalis transitum Alpium, rem ſemper admirandam, nemo recte cogitare atque ita recte deſcribere poteſt, niſi qui ſimilem rem tentaverit. Heroa magnum nemo, niſi heros magnus, magnum philoſophum, magnum poetam etc. nemo, niſi magnus philoſophus, magnus poeta etc., recte cogitare et recte laudare poteſt. Sic ſummam alicujus modeſtiam, liberalitatem aliamque ſummam virtutem, nemo recte cogitare, explicare, illuſtrare et laudare poteſt, niſi eadem ſit inſtructus. Nam quomodo, quaeſo, magnam rem cogitare et laudare poſſum, quam ipſe non plane h. e. per experientiam novi? nam ſine hac illam non recte novimus. An de vitiis idem dicendum, neminem ſcilicet poſſe vitia

 magna,

Digitized by Google

magna, ſcelera ac flagitia, ſatis cogitare, explicare, et vituperare, niſi qui iis inquinatus fuerit, hic inquirere non eſt hujus loci. Hinc vero etiam intelligitur, quam paucis proprie facultas res ſublimes pro dignitate exponendi, atque ita ſublimi dicendi genere utendi poſſit contingere. Cum vero plerumque explicatio et exornatio ſublimium rerum ad eos venire ſoleat, qui eas vel ſimiles non patrarunt, nec patrare poſſunt aut volunt, nos autem res ſublimes legere valde cupiamus: humanitatis utique eſt aliquid remittere, et iſtam facultatem iis quoque quodam modo concedere, qui, etiamſi non ſublimes geſſere vel gerere poſſunt, tamen primum generoſum animum, qui illarum magnitudinem quodam modo capere ac ſentire queat, et ingenii magni et praeclarae educationis et exemplorum magnorum, ad quae ſe fingere diligenter ſtuduerunt, et experientiae diuturnae ope aliisque rebus conſecuti ſunt: deinde, qui virtutum omnium vere amantiſſimos et vitiis vere inimiciſſimos ſe praeſtiterunt et praeſtare adhuc gaudent: tum, qui magnis et ſublimibus rebus, ſedulo et accurate cognoſcendis, earumque rationi et fontibus diligenter inveſtigandis omnem operam dederunt, ſibique iſtas res ab iis, qui explicare poſſent, explicandas ſtudioſe et ſaepiſſime curarunt, atque iſtis rebus meditandis, ponderandis, et cum judicio admirandis adſueverunt. At quisque prudens fatebitur, hanc tamen explicationem exornationemque ſemper imperfectam manere. Quis vero in hoc mundo aliquid perfecti omnibusque numeris abſoluti exſpectet? Sed longe alia res eſt, quando fictae res ſublimes tractantur: quales interdum tradunt poetae. Hic ſcriptor ſublimitatem ipſe ſibi talem finxit, qualem mens ejus cogitare et capere poterat; hancque in rem adtributa et ſigna ſublimitatis hinc inde collegit vel pro libidine poſuit. Sed, quod quis ipſe finxit, id facilius tractare poteſt; quia primum nemo facile materiam fingit, cui non par ſit: deinde iſta res, quam ut grandem et ſublimem proponit, non eſt in rerum natura, ſed in ſcriptoris mente: hinc nemo lectorum de ejus ratione ſatis judicare poteſt. Sed, an ſublimitas ficta, licet egregie tractata ſit, magnam utilitatem lectorum animis adferre queat, aliis judicandum relinquo. Mihi quidem videtur tantum *delectare* poſſe, non *prodeſſe*, niſi delectationem quoque prodeſſe dicas.

3) Raro in rebus humanis rem ſublimem, quae tractari poſſit, occurrere: niſi velis fictionibus uti. Ac profecto in fabu-

Digitized by Google

fabulis romanenſibus major multitudo rerum ſublimium occurrit, quam in tota hiſtoria. Fingere enim quid non poteſt ingenium humanum? At, quid proſunt fictae res ſublimes? Sed in deo eſt vera, propria, ac perpetua ſublimitas: ejus res geſtae ſunt omnes ſublimes, eaeque proprie.

4) Non facile orationem poſſe totam eſſe ſublimem: quia non omnis materia, quae rei magnae illuſtrandae adhibetur, eſt ſublimis, v. c. comparationes; deinde quia animus auditorum nimis defatigaretur, ſi eum orator perpetuo commovere ſtuderet. Imo continua ſublimitas vim ſuam tandem perderet. Omnia enim magna, ſi iis nimis adſueſcimus, amittunt magnitudinis aliquid et incipiunt vulgaria fieri. Hinc variatione utendum, et interdum ſimpliciter et ſine iſto magno ornatu dicendum. Hoc Cicero in Oratore recte praecipit: v. c. cap. 28 *Qui enim nihil poteſt tranquille, nihil leviter, nihil partite, definite, diſtincte, facete dicere, praeſertim cum cauſae partim totae ſint eo modo, partim aliqua ex parte tractandae: ſi is non praeparatis auribus inflammare rem coepit, furere apud ſanos, et quaſi inter ſobrios bacchari vinolentus videtur:* et cap. 29 de ſe loquitur: *Fuit ornandus in Manilia lege Pompejus: temperata oratione ornandi copiam perſecuti ſumus. Ius omne retinendae majeſtatis Rabirii cauſa continebatur: ergo in omni genere amplificationis exarſimus. At haec interdum temperanda et varianda ſunt.* In omni oratione occurrunt fere *tenuia*, *modica*, et *magna*. Vere igitur eſt eloquens, qui, ut Cicero ibid. ait, *humilia ſubtiliter*, h. e. ſine ornatu, et *magna graviter* et *mediocria temperate* poteſt dicere.

5) Sublimem ſcriptorem et oratorem ſeu dicentem et ſcribentem de rebus magnis et ſublimibus non pluris eſſe per ſe faciendum, quam eum, qui tenui oratione utatur h. e. de rebus ornatum non admittentibus ſimpliciter et ſine ornamentis dicat vel ſcribat, quod ii temere credunt, qui e veſte hominem judicare ſolent. Materiae enim ratio utrumque poſtulat. Imo ambo ſcriptores et oratores ſunt boni ac pari honore digni, ſi quidem materiam ſuam bene tractant. Ambo mentis nervos debent intendere. Et profecto non minoris eſt artis in tempore ornatu abſtinere, quam illo uti in tempore. Imo vero fortaſſe paulo majoris artis et difficultatis eſt ornatu abſtinere, quam illum adhibere, atque ita fere facilius eſt de ſublimibus, quam de tenuibus rebus dicere.

Digitized by Google

Nam 1) homines vulgo vel natura vel conſuetudine quadam et ambitione ad ornatus ſtudium valde propenſi ſunt, cum contra ſimplicitatem plerumque, neſcio quo modo, contemnant, et de magnis rebus atque hominibus (v. c. regibus etc.) magis, quam de parvis loqui cupiant, atque ita magnas res malint exponere et deſcribere quam humiles et tenues. Id quod videmus vel in adoleſcentibus, qui, ſi poeticen adtingunt, prius *Odas* concinnant, quam *elegias*, *fabulas aliave carmina.* Hinc vero etiam tot *tumores* etc. Sed, ad quod quis natura ducitur, id ei eſt facilius. 2) deinde res magnae et ſublimes, ſi vere tales ſunt, praebent tam largam de ſe dicendi materiam, et tot tamque luculenta ſigna atque argumenta continent, ut orator ea tantum obſervare et in luce clariori ponere debeat v. c. comparationibus etc., cum contra in rebus tenuibus ſaepe materia diu meditando conquirenda ſit: id quod accidit Ciceroni in oratione pro Archia. 3) Magnae res per ſe commovent animum dicentis et ſcribentis. Mens vero commota per ſe loquitur: mens commota ſapientis non niſi ſapienter et graviter loquitur. Quod ſecus eſt in rebus tenuibus, ubi et animus et mens dicentis vel ſcribentis languida fere ſit neceſſe eſt, niſi ſe ipſa interdum excitet et impellat. Hinc fugiunt vulgo homines tractationem rerum tenuium, v. c. narrationes etc. 4) tandem, qui in ſublimi dicendi genere tractando interdum peccant, ii facilius veniam accipere ſolent, quam qui in tenui labuntur: quia vulgo creditur equo generoſo lapſus facilius eſſe ignoſcendus, quam ignobiliori, quaſi longe facilius ſit tenuiter quam ſublimiter dicere ac ſcribere: ſcilicet pro recepta opinione, quo major res explicetur, eo difficiliorem eſſe, et, quo minor, eo faciliorem.

Ceterum hanc diviſionem in *tenue*, *mediocre* ſ. *temperatum*, et *ſublime genus dicendi* mancam et imperfectam eſſe monuit *Io. Guil. Bergerus.* Nec magnam inde utilitatem percipi video. Melius fortaſſe *genus dicendi* dividatur in *ſimplex*, h. e. ornatu carens, et *ornatum*, ubi deinde dici poſſit, aliud alio eſſe ornatius, prout res, quae tractetur, ſit gravior alia: vel ſaltem, ſi vocabula recepta tueri placeat, in *tenue*, ſ. *ſubmiſſum*, et *grave*, ubi addi poſſit, aliud alio eſſe debere gravius pro minori vel majori rei gravitate.

Nec

Digitized by Google

Nec forſitan vocabulo *ſublimis* opus foret. Si tamen retinere placet, poſſit dici *ſublimitas* eſſe ſummus gradus gravitatis. Forſitan etiam melius fuerit, in libris rhetoricis, omiſſis iſtis generibus dicendi, non niſi de rebus recte tractandis agere, et docere, quaenam ſint proprie tenues, quaenam magnae vel maximae. Cicero ipſe in libro praeclaro, qui *Orator* inſcribitur, in explicandis iſtis tribus generibus ita ſe torſit, ut facile adpareat, iſtam diviſionem, omninoque totam rem, ipſi non placuiſſe, neque tamen eum hanc diviſionem, quam ipſe inde a pueritia didiciſſet, et uſu receptam omnibusque placere videret, refutare et abjicere auſum eſſe. Quotus enim quisque eſt, qui opiniones et diſtinctiones, quas inde a pueritia imbibit, ad quas ſe conformavit, quas omnibus probari videt, ad quas ſe omnes conformare et fingere ſolent, aperte oppugnare, in dubium vocare, vel negare audeat? Memorantur et alia genera dicendi v. c. *floridum*, *concitatum*, *moratum* etc., quae tantum virtutes quasdam generis cujusdam indicant. Sed quis tam innumerabilibus diſtinctionibus tirones torqueat? Hoc profecto eſt, eos a regia via ad ſemitas et deverticula et tandem ſenſim ad invia ducere.

SECT. III

Tertia diviſio.

Tertia diviſio eſt in genus dicendi *Aſiaticum*, *Rhodium*, *Atticum*, quibus nonnulli addunt *Laconicum*, quod alii, Ciceronianae eloquentiae adſueti, omitti volunt, quia Lacones nunquam eloquentia uſi fuerint, ſaltem non copioſa illa Ciceronis, cujus eloquentia omne genus dicendi metiri ſolemus. Tota haec res nititur maxime auctoritate Ciceronis in Bruto, quam Quintilianus aliique deinceps ſecuti ſunt.

I) *Aſiaticum* dicunt fuiſſe omnium diffuſiſſimum, copioſiſſimum, h. e. omnibus ornamentis ſententiarum et verborum abundaſſe, et, quidquid ad res ornandas amplificandasque dici poſſet, complexum eſſe. Quale ſi fuit, haud dubie vitioſum fuit: eſt enim in rebus, etiam optimis, modus ſervandus. Cicero creditur Aſiatico more locutus eſſe in Orat. pro Roſc. Am. de parricidio: ſed fortaſſe culpa eſt in adoleſcentia ejus. Omnes enim adoleſcentes fervidi ingenii, recentes a praeceptis magiſtrorum, et ambitioſi, diffuſe dicere ſolent, praeſertim ſi primum dicunt: quia tum doctrinam et artem oſtentare cupiunt.

Totam rem ſic fere cogitare debemus. Si verum eſt, quod Cicero Brut. 13 narrat, Aſiaticos eloquentiam ex Athenis hauſiſſe, qua re nihil veriſimilius eſt, quia ad metropolin cetera oppida et oppidula ſe conformare ſolent: non mirum eſt, Aſiaticos, quo remotiores erant a matre ſua, Athenis, ubi doctrina vigebat, et ubi preſſe accurateque loquebantur, quo minus doctrinae operam dabant, et quo minus occaſio dabatur eloquentiae oſtentandae, eo magis praecepta Athenis hauſta ſenſim oblitos eſſe et eloquentiam in verboſam loquentiam commutaſſe. Omnis eloquentia pendet a doctrinae magnitudine, a praemiis et honoribus, quos exſpectat, et ab exercitatione. Athenis erant viri doctiſſimi: hi regebant rempublicam, ut Cicero Romam: hi ſummis praemiis et honoribus adficiebantur, laudabantur etc.: hi propterea valde exercebantur. Haec omnia deerant Aſiaticis: quid mirum, eorum eloquentiam non tam accuratam fuiſſe quam Athenienſium? Et omnes Aſiaticos inter ſe non fuiſſe aequales h. e. verbis abundantes, per ſe credibile eſt, quemadmodum non omnes Attici oratores preſſe locuti ſunt. Pendet enim haec res quoque ab ingenio, educatione, aliisque multis rebus.

II) *Rhodium* dicunt medium tenuiſſe inter Aſiaticum et Atticum, ac fuiſſe preſſius Aſiatico, copioſius Attico h. e. tantum ornamentorum, quantum ad pulchritudinem orationis opus eſſet, atque ita neque nimis multa, neque nimis pauca, complexum eſſe. Quod ſi eſt, fuit illud haud dubie optimum. At quisque ſentiet, hanc deſcriptionem, quam dedimus (et aliam dare non poſſumus), valde indefinitam eſſe. Quid enim eſt: *preſſius Aſiatico*, *copioſius Attico* etc.? Debebat demonſtrari, an multo preſſius Aſiatico, an multo copioſius Attico, et quatenus quibusque in rebus fuerit preſſius illo,

illo, et copioſius hoc. Sed hoc non doceri poteſt; hinc illa deſcriptione contenti eſſe cogimur.

Res ſic fortaſſe cogitanda. Eloquentia Rhodia, quae forſitan antea Aſiaticae ſimillima fuit, correcta eſt per *Atticam*. Aeſchines enim Orator Atticus clariſſimus per Demoſthenem Athenis expulſus venit Rhodum, ibique eloquentiam docuit; hinc illa preſſior et accuratior facta. Deinde Rhodus erat reſpublica libera, in qua, ut in omnibus liberis civitatibus, eloquentia multum valebat, magnis praemiis adficiebatur, ac propterea ſtudioſe colebatur. Quid mirum, eloquentiam iſtam Atticam ibi conſervatam eſſe? Et credibile eſt, poſt mortem Demoſthenis eloquentiam Rhodi magis floruiſſe, quam Athenis. Cicero ipſe uſus eſt Rhodi Molone quodam magiſtro, a quo Aſiaticam luxuriem et redundantiam dediſcebat, et preſſius dicere diſcebat.

III) *Atticum* nonnulli tempore Ciceronis in tenuiter ſiceque dicendo verſari, et omni ornamentorum genere carere, atque ita ab illo *tenui*, *ſubtili*, *ſubmiſſoque dicendi genere*, quod ſupra explicavimus, non diſcrepare putaverunt; et principes ejus fecerunt Thucydidem et Lyſiam; vid. v. c. Cic. Orat. 9 et de opt. gen. orat. 4. At Cicero hoc negat; et recte; ſi quidem Iſocrates, Aeſchines, et in primis Demoſthenes Attici oratores fuere; quod nemo ſanus negaverit. Videtur igitur a Rhodio non multum diſcrepaſſe et in eo conſtitiſſe, ut de humilibus rebus humiliter ſ. tenuiter, de mediocribus ſ. temperatis temperate, de gravibus graviter et copioſe diceretur, ſed omnis illa redundantia Aſiana vitaretur. Cf. Cic. Orat. 9, in primis Brut. 84 extr., ubi ait: *Ita fiet, ut non omnes, qui Attice, iidem bene; ſed, ut omnes, qui bene, iidem etiam Attice dicant:* et de opt. gen. orat. 4 extr. *Ex quo intelligitur, quoniam Graecorum oratorum praeſtantiſſimi ſunt ii, qui fuerunt Athenis, eorum autem princeps facile Demoſthenes, hunc ſi quis imitetur, eum et Attice dicturum et optime: ut, quoniam Attici nobis propoſiti ſunt ad imitandum, bene dicere, id ſit Attice dicere.* Legatur item Quintil. XII, 10, qui inter alia §. 26 ait: *Melius de hoc nomine* (Attico) *ſentiant, credantque Attice dicere eſſe optime dicere.*

Sed *haec diviſio* et *tota res*

1) *eſt parvae* vel *nullius utilitatis.* Et nos eam duntaxat propter reverentiam erga antiquitatem, more

aliorum, hic memoravimus. Pertinet illa non niſi ad hiſtoriam eloquentiae graecae, vel potius ad hiſtoriam opinionum romanarum de graeca eloquentia.

2) diviſio iſta totaque omnino res *non eſt ſubtilis* et *accurata*. Quis enim eloquentiam vel dicendi genus ab *urbe*, praeſertim magna, atque adeo a tota *terra* nominet? An credibile eſt, Athenis, Rhodi, vel in tota Aſia eandem eloquentiae formam viguiſſe, eamque ſemper? Nam primum omnis eloquentiae forma propter opinionum humanarum, a variis cauſis pendentium, inconſtantiam, propter varietatem ingeniorum humanorum et ſtudii literarum, a quibus eloquentia, niſi loquacitas debet eſſe, pendet, ac propter alias multas cauſas mutationi ſubjecta eſſe ſolet: et eloquentia poſt triginta vel quinquaginta ſummum annos aliam formam aliumque habitum plerumque induit, quam antea habuerat. Deinde in eadem urbe, praeſertim magna et celebri, ubi ingens oratorum eſt numerus, non facile eadem eſt eloquentia. Nam, ut vincendi ſe invicem ſtudium omittam, alius hac, alius illa via ad eloquentiam tendit, prout vel ingenium vel magiſtrum nactus eſt, vel prout optime ſe ad eam perventurum eſſe credit. Forma eloquentiae omnino pendet 1) a *forma reipublicae*, in qua quisque vivit: v. c. *Ciceronis* et *Demoſthenis* eloquentia diverſa eſt ab eloquentia poſteriorum temporum: ſic et Anglicana videtur differre a theodiſca. 2) a *guſtu plurium, eorumque magnorum*. Qui ſi copiam dicendi et ornamenta plurima amant, oratores has res adpetunt, et in iis conſequendis magnam laudem ponunt: ſin illi brevitatem dicendi ubique laudant, oratores hanc ſequendam putant. Hinc Lacedaemone copia dicendi ab oratoribus, ſi qui ſic dicendi ſunt, negligebatur (nec forſitan ipſa tamen eloquentia), quia illam et principibus civitatis et vulgo diſplicere videbant. 3) a *magiſtri peritia* et *guſtu*. Si hujus peritia

tia magna, ſi guſtus verus eſt, fingit diſcipulos egregios: ſin minus, diſcipuli parum proficiunt. Sed non omnes magiſtri ſunt eadem peritia eodemve guſtu. Hinc diverſa diſcipulorum ratio. Nam, *quo ſemel eſt imbuta recens ſervabit odorem teſta diu;* et *in teneris conſueſcere multum eſt.* Cicero incidit Rhodi in Molonem magiſtrum, qui praeclare ſciebat, quid et quantum in quaque re dicendum eſſet; hinc Ciceronis eloquentia alia facta eſt, quam facta eſſet, ſi ipſe in eum magiſtrum, quo Hortenſius uſus erat, incidiſſet. 4) a *magiſtri cujusdam celebritate* et *auctoritate:* quae ſaepe diſciplinis et artibus certam formam dedit. At, ſi ille aut moritur aut amittit celebritatem nominis et auctoritatem, eloquentia aliam formam plerumque induit, niſi diſcipulos ſui ſimiles multos eosque fideles reliquit. 5) a *doctrina.* Quo quis doctior eſt, eo melior et accuratior fit orator. Docet hoc exemplum Ciceronis, qui ipſe fatetur ſe literis h. e. philoſophiae, cui diuturnam operam dedit, eloquentiam ſuam potiſſimum debere. 6) ab *aetate.* Adoleſcens aliter loquitur ac ſenex. Cicero aliter ſcripſit et dixit adoleſcens, aliter ſenex. Quantum differt oratio pro M. Marcello a Roſciana, item a Verrinis! In illa non niſi virilis eloquentia conſpicitur, quae v. c. concinnitatem membrorum aliaque ornamenta non nimis ſtudioſe quaerit, ſed adhibet, ubi ſe ſua ſponte offerunt. Sic libri de officiis, de amicitia etc., quam pleni ſunt virilis eloquentiae! Sic Hortenſius contra magis dicendo floruit adoleſcens, quam ſenior: vid. Cic. Brut. 94, 95. Erat ſcilicet nimis adſuetus generi dicendi Aſiatico, quod adoleſcenti quidem convenire videbatur, non item ſeni. 7) ab *ingenio.* Quod quam diverſum eſt in oratoribus, tam diverſum reddit eorum genus dicendi. 8) a *materia*, quae tractatur. Non omnem materiam eundem ornatum admittere, manifeſtum eſt. Qui magni-

magnificas res tractandi crebram occaſionem habet, is gravius, copioſius, et ornatius dicere ac ſcribere poteſt, quam cui non niſi res tenues tractandae creduntur. Hinc Demoſthenes, cui pro populo de rebus graviſſimis et ad rempublicam ſummam pertinentibus ſaepe dicendi occaſio erat, ſumma dicendi copia ornamentisque omnibus excelluit, cum contra Lyſias non niſi res tenues tractans et parvarum rerum cauſulas oratiunculasque litigatoribus ſcribens, ut hi ſcilicet eas ediſcerent, ſuoque ipſorum nomine haberent, non potuerit, niſi perraro, elate dicere. Qui ſi de rebus magnis dixiſſet, haud dubie non minus copioſe quam Demoſthenes aut Aeſchines dixiſſet. Cf. Cic. de optimo gen. orator. 3 extr., ubi de Lyſia haec ait: *Eſt enim* (Lyſias) *multis in locis grandior. Sed, quia et privatas ille plerasque, et eas ipſas aliis, et parvarum rerum cauſulas ſcripſit, videtur eſſe jejunior, quoniam ſe ipſe conſulto ad minutarum genera cauſarum limaverit.* Et conſuetudo fit deinde ſaepe altera natura. Haec vera videtur eſſe cauſa diſcriminis inter Demoſthenem et Lyſiam. Sic Cicero, ſi non niſi Quintianam nobis orationem reliquiſſet, a nobis pro tenui oratore haberetur, ac, ſi non niſi cauſas Quintianae ſimiles tractaſſet, vel tractandi occaſionem habuiſſet, non illam amplam, copioſam, ornatamque eloquentiam conſecutus eſſet, vel oſtendere potuiſſet. Sed largam ornate copioſeque dicendi occaſionem dederunt illi cauſae graves, v. c. Verris nefanda ſcelera et flagitia, lex Manilia, et in primis Antonius etc. His debet laudem eloquentiae ejus, quam hodie admiramur. — Hae igitur a nobis adlatae cauſae, pluresque aliae, efficiunt, ut in eodem loco, eodem tempore, non eadem eloquentiae forma reperiri facile poſſit, multo minus in diverſis locis et temporibus diverſis. Alia Romae erat eloquentia Craſſi, alia Antonii, alia Hortenſii, alia Ciceronis, Caeſaris etc., ut apud

apud Athenienſes alia erat Demoſthenis, alia Aeſchinis, alia Lyſiae, alia Thucydidis. Neque igitur eloquentiae forma ſ. dicendi genus quoddam ab urbe aut terra aliqua nominari debebat. Haec adpellatio, a loco petita, eſt ſimilis cuidam recentiori adpellationi, cum ante multos annos vulgo genus dicendi ſacrum ſeu methodum de ſacris rebus in aede dicendi dividebant in *Ienenſem* et *Lipſienſem methodum* (Ienaiſche et Leipziger Predigermethode), et orationes edendas iſta inſcriptione inſigniebant, quaſi haec vel illa methodus propria eſſet Ienae, Lipſiae etc. Melius priſci genus dicendi ab hominibus nominaſſent, v. c. *genus dicendi Demoſtheneum*, *Aeſchineum*, *Lyſianum* etc.

IIII) *Laconicum genus dicendi* an unquam fuerit, quaeritur adhuc. Fuerunt, qui adfirmarent: plures tamen hodie negant. Qui adfirmant, ponunt id in maxima ac fere nimia dicendi brevitate. Ac profecto Lacedaemonii omnem dicendi copiam fugiebant, et quam breviſſime loqui ſolebant. Reſcripſiſſe v. c. dicuntur ad verboſam Philippi Macedonis epiſtolam his pauculis verbis: Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ *Dionyſius Corinthi*: quibus verbis docere eum volebant, *non eſſe, quod ſe tantopere jactaret, et Lacedaemoniis minaretur; tyrannorum regna non eſſe diuturna: Dionyſium quoque, Siculum tyrannum, patria expulſum, Corinthum fugiſſe, ibique ludum aperuiſſe; forſitan eandem ſortem vel ſimilem Philippo contingere poſſe, niſi reſipiſceret* etc. Iidem dicuntur ad eundem regem epiſtolam miſiſſe, in qua, denegantes ei, quae voluiſſet, ſcripſerint literam ο pro οὐ. Quid brevius et parcius eſſe potuit? Qui contra negant, genus dicendi Lacedaemonium ullum fuiſſe, defendunt ſuam ſententiam ita, quia Lacedaemonii eloquentia caruerint. Hoc confirmat Cicero Brut. 13 in., ubi ait: *Hoc autem ſtudium* (dicendi h. e. eloquentiae) *non erat commune Graeciae, ſed proprium Athenarum. Quis enim aut Argivum oratorem aut Corinthium aut Thebanum ſcit fuiſſe temporibus illis? niſi quid de Epaminonda, docto homine, ſuſpicari libet. Lacedaemonium vero usque ad hoc tempus audivi fuiſſe neminem. Menelaum ipſum, dulcem illum quidem tradit Homerus, ſed pauca dicentem. Brevitas autem laus eſt interdum in aliqua parte dicendi, in univerſa eloquentia laudem non habet.* — Poſſit hic opponi,

opponi, licet Cicero nihil audiverit de oratore quoquam Lacedaemonio, tamen potuiſſe Lacedaemone oratores eſſe. Nos multa neſcimus, quae tamen eſſe poſſunt. Lacedaemoniorum res paulo ignotiores erant, quia ipſi mercaturae expertes et ſocietate uſuque exterorum excluſi vivebant. Ac, ſi oratores inter eos erant, quaeritur, an orationes ſuas ante, quam recitarent, diligenter chartae mandarint, more Athenienſium et Romanorum. Et Cicero, licet de Thebanis idem judicium ferat, tamen addit: ***niſi quid de Epaminonda, homine docto, ſuſpicari libet.*** Cur non ſimile quid de Lacedaemoniis ſuſpicari libuit? At Epaminondas doctus fuit h. e. philoſophiae operam dedit: quod de Laconibus, quos *ἀμούσους* vocant, dici non poſſe vulgo credunt, cum tamen illos concedant prudentiſſimos fuiſſe. An non philoſophiam aliquam popularem didicerint?

Sed, ne nimis longe a re abeamus, tota iſta lis, tota quaeſtio, utrum Lacedaemoniis eloquentia et dicendi genus, quod utrumque hic pro una eademque re ſumitur, tribui poſſit nec ne, nititur notione ***eloquentiae.*** Hanc ſi cum Cicerone ponimus in ***copia dicendi***, quo pertinent omnes amplificationes, ſimilitudines etc., ita, ut, quemadmodum Cicero loco paulo ante laudato dixit, ***brevitas in eloquentia univerſa nullam laudem habeat:*** ſequitur, Lacones caruiſſe eloquentia. Sin eloquentiam dicimus eſſe facultatem de rebus perſpicue, graviter, et ſuaviter dicendi vel etiam perſuadendi, quocunque modo hoc fiat: non video, cur Lacedaemonii, qui haud dubie perſuadere, atque ita perſpicue, graviter, ſuaviterque dicere potuerunt, eloquentiae laude careant. Lycurgus quidem iis ſuas perſuaſit leges: Philippus rex Macedonum haud dubie intellexit eorum mentem in iſtis verbis: *Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ* etc. Et ipſi conveniebant atque inter ſe deliberabant de republica; hic opus erat perſuaſione, perſpicuitate, gravitate, et vero etiam ſuavitate quadam dicendi, ut ſcilicet dicta, conſilia etc., placerent ceteris; uno verbo ***eloquentia.*** Nam, ſi quis paucis verbis idem efficere valet, quod alius multis, an ille minus eloquens propterea, quod minus copioſus eſt, dicatur? Omnis eloquentia primis temporibus brevis ac Laconica fuit. Brevitas haec oritur ex paupertate, matre parſimoniae. Ubi luxuries eſt in vita, ibi luxuries quoque eſt in verbis. Natio, paucis rebus ad ſuſtentandam vitam contenta, paucis item verbis contenta eſt, et vitae paupertatem cum paupertate verborum conjungit. Eſt legibus obedientior, modeſtior, et facilius atque uno interdum verbo flecti et impelli poteſt. Roma, quamdiu

Digitized by Google

diu pauper fuit et parſimoniae amans, tamdiu brevitatem dicendi amavit, eaque contenta fuit. At luxuries, filia divitiarum, parit luxuriem verborum: a magnificentia ſupellectilis facile transimus ad magnificentiam verborum. Homines luxuriae dediti legibus minus obediunt: nam hae adverſantur eorum cupiditatibus. Animus eorum fit durior erga praecepta et conſilia, fit timidior, verſutior etc. Ergo majori vi et copia, imo pompa ac fulmine, verborum opus eſt etc. Primis igitur temporibus eloquentia perbrevis erat: id quod docet Menenii Agrippae oratiuncula apud Livium, nihil niſi comparationem reipublicae cum corpore humano, ſenatus cum ventriculo, civium cum membris corporis complexa. Sero demum copia dicendi inventa eſt imperitorum cauſa, ut hi ſententiam dicentis plane intelligerent et probarent: orationes enim coram plebe ſaepiſſime habendae erant. At, ſi cum eruditis loquimur, v. c. in disputationibus, copia dicendi abstinemus. Illi enim etiam ſine hac noſtram mentem intelligunt. An v. c. Menenius Agrippa, qui breviſſima illa oratione plebem romanam flexit, eique *perſuaſit*, ut monte ſacro decederet, urbemque repeteret, minus eloquentiae declaravit, quam Cicero, qui longiſſima oratione et omni copia dicendi eidem plebi perſuaſit, ut legem Rulli agrariam repudiaret? Hic Antonius, qui ap. Ciceronem de Orat. I, 21 et in Orat. 5 inter *diſertum* et *eloquentem* discriminis neſcio quid ſtatuit, et dixit, ſe *multos diſertos* vidiſſe, *eloquentem* omnino *neminem*, Antonius igitur hic fortaſſe dicet, Lacones fuiſſe ſummum diſertos, non eloquentes. Sed hoc eſt vocabulis ludere, iisque pro libidine uti. Laconibus igitur tribuenda eſt eloquentia, at non copioſa: tribuendum eſt genus dicendi, at non copioſum, quale Demoſthenis et Ciceronis fuit. Hoc ipſi ſpreverunt, nec eo eguerunt, quia cives artibus graecis nondum corrupti, nondum cognitione ſtatuarum, imaginum, epularum aliarumque rerum delicatarum ad voluptatum luxuriaeque ſenſum et cupiditatem translati erant, ſed vitae ſeverae, ope legum Lycurgi et diſciplinae publicae, adſueti, facile paucisque verbis regi flectique et ad utilia amplectenda atque agenda, ad noxia fugienda, omittenda vel avertenda impelli poterant. Et, quod Sextus Empiricus refert, Lacedaemone cives, qui dicendi arti foris operam dediſſent, propterea punitos eſſe, hoc non declarat ſtatim, Lacedaemonios omne eloquentiae ſtudium averſatos eſſe, quod inde vulgo praeter rem colligi ſolet, ſed indicat tantum, eos eloquentia domeſtica contentos fuiſſe, et crediſſe, non aliud dicendi genus, idque copioſum, diſcendum eſſe.

Mira-

Mirabile eſt, Ciceronem Laconibus, quia orator eorum nullus innotuerit, eloquentiam tribuere nolle, cum tamen antiquiſſimis Romanis, de quorum eloquentia nulla tamen quoque exſtant monimenta, eam tribuere non dubitet in libro, qui *Brutus* inſcribitur, v. c. *Bruto* illi, qui reges ejecit etc. Ac profecto magna opus erat eloquentia ad populum impellendum, ut reges ejiceret, ac juraret, ſe nunquam eos revocaturum, nec unquam aliquem Romae regnare paſſurum. Nam eloquentiae magnitudo non ex ornamentis etc. ſed ex ejus effectis colligi debet. Et, quod quis poteſt efficere paucis, cur id efficere cogatur pluribus et per ambages? Cui haud notum eſt proverbium: *quod poteſt fieri per pauca, non debet fieri per plura?* Haec ſufficere poſſint ad eloquentiam, modo hoc vocabulum recte intelligatur, et ad genus quoddam dicendi, quamquam non copioſum, Lacedaemoniis vindicandum. — Ceterum vix illud noſtris temporibus copiae Ciceronianae adſuetis imitari nobis liceat, praeſertim in orationibus ad plebem habendis, cui magis copia dicendi, recte adhibita, convenire ob cauſas modo dictas videatur.

F I N I S.

INDEX

INDEX
VOCABULORUM, FORMULARUM RERUM ET LOCORUM
QUAE
EXPLICANTUR, EXAMINANTUR ILLUSTRANTUR

A

A in *e* et *i* commutatum 29
A, initium temporis notans, ante ſe habere ſolet *inde* 606: — pro *poſt* 375: — pro ſubſt. nonnullis 376: — omiſſum 494
α privativum, figmentum Grammaticorum 29
Abbas, Abbatiſſa 577
abbrennen, de homine 119. Sic ardere
abdicare ſe magiſtratu 142
abeſt: tantum abeſt — ut — ut 304: — *ſeq.* ne *pro* ut non 305
abies ſemper proprie intelligi debet 130
abire: hoc tibi non ſic abibit 206
ablativus unde pendeat 153: — poſt comparativum, omiſſo τῷ *quam*, an elegantius ponatur 154: — comparativo praeponitur 223, interdum praeponendus eſt 221: — pro *per* et *quam* 476: — *ablativi conſequentiae*, ubi poni poſſint 173, ubi in alios caſus transferri debeant 174
abruptum dicendi genus 676
abſolvere, de foro 730
absporto rectius quam *asporto* 33
absque *pro* ſine 770
abstergere 389
abstracta *pro* concretis 316. 685
abus, terminatio rarior, an et quando neceſſaria 145 ſq. 600 ſq. 774
ac rarius ſeq. vocali occurrit 146. 379. 753: — non ſemper eadem tempora jungit 198: — inter duo vocab. ſaepe omittitur 496
accedit ut 158
accentum vocabulorum Romani accommodarunt ad quantitatem ſyllabarum 30
accerſo *pro* arceſſo 573. 774:
accerſo *an* arceſſo, origo incerta; arceſſo tamen rectius videtur 39 ſq.
accidit ut, verbo additum, an elegan-

elegantiam efficiat, et quando dicatur 58
accipere 351: — *pro* diſcere 390: — in bonam partem *pro* ignoſcere, an et quando 348: — nuntium 337: — damnum 586
acclivis 89
accommodatus 325
accuſativus cum infinitivo 154: — poſt *dubito* pro *an* cum conj. 155: — interdum, at raro, nec eleganter poſt *non dubito* 156: — poſt verba ſenſuum 157 et affectuum 159 ſq.: — an poſt v. ſentiendi, intelligendi, eleganter pro *quod* ponatur 63
activa ſ. p. transitiva verba quae ſint 151: — et paſſiva ſaepe inter ſe permutantur 362
acumen 725
acute dicta *quae* 725. 727: — dicere, loqui 726: *eorum* genera 727
acutus etc. 725: — ſententia 650
ad pro *circiter*, et ſine ſuo caſu 374: — *pro* ſubſt. quibusdam 346. 377: — ſaepe omittitur 493
ad manum habere 207
ad minimum et minimum, ad ſummum et ſummum 207
adcipio rectius quam *accipio* 33
adde quod 158
adducere locum, fundamenta : 112 ſq.
adeo differt a *ſic* 367
adfectatum — v. affectatum
adfectatus — v. affectatus
adfero rectius quam *affero* 32
adfirmativus — v. affirmativus
adfligo — v. affligo
adgredior rectius quam *aggredior* 33
adhuc ſemel 367
adjectio vocabuli ad vocabulum auget ideas 397. 406. 408 etc.: 688: — an adjuvet elegantiam 57
adjectiva ſubſtantivis addi debent et apta et ſufficientia 408. 587: — *duo* ſine copula *et* an *uni* ſubſtantivo addi poſſint 591: — debent ſaepe in ſubſtantiva mutari 318. 592: — an eleganter mutentur 55: — vernacula ſaepe circumſcribi debent 318. 424: — pro *cum, poſtquam* etc. ſeq. verbo 676: — permutantur 324 pro ſubſt., adv. 326. 327
adjectivo et ejus ſubſtantivo an aliquid, et quid, inſerendum ſit 54: — — interponitur genitivus, vel praepoſitiones *erga, in, adverſus* 224 ſq.
adjectivum vel participium ſubſtantivis diverſi generis vel numeri tanquam praedicatum aut epitheton additum, cui generi vel numero convenire debeat 148
adjicere oculum rei alicui 206
adimo 90
adipiſci 351
adoleſcens rectius quam *aduleſcens* 33
adoptatio *pro* adoptio 576
Adria 600
adluſio — v. alluſio
adparere — v. apparere
adpellare — v. appellare
adpellere — v. appellere

adſequi — v. aſſequi
adſiduitas — v. aſſiduitas
adſiduus rectius quam *aſſiduus* 33
adſiſtenſtia — v. aſſiſtentia
adſuefactio *pro* conſuetudo 576
adtentior — v. attentior
adverbia verbis addi debent, eaque apta 417. 586: — cur verbis anteponantur 222: — loci de perſonis et rebus 473: — loci et temporis c. gen. terrarum, loci, temporis 151: — *eo* et *pridie* an recte dicantur regere genitivum 151: — Germanorum multa ſaepe circumſcribenda ſunt 324. 424: — commutantur 366 pro ſubſt. et adj. 368. 370
advocare *pro* cauſas agere 579
advolare 683
ae, quomodo pronuntiatum ſit 29 ſq.
aedes 588: — *pro* domo 135: — illuſtres 730: — omiſſum 483
Aegaeum, non *Aegeum* 37
aeger 104
aegritudo 353
aequale ſcribendi genus 720
aequalitas vocabulorum, membrorum et enuntiationum, v. *voc.*, *membr.*, *enuntiat.*, *nium.*
aequanimiter *pro* aequo animo 576
aeque parum ac 368
Aeſchines 841. 44. 45
aetas *i. q.* anni vitae 68. 79. 316: — pucrilis circumſcribitur 422
aetatis ver 106. 108
Aetna mons, *non* mons Aetna 223
affectatum dicendi et ſcribendi genus vitandum 717
affectatus ſermo, *unde* 718. 719
affirmativus *pro* affirmans, ajens 144. 576
affligo 82
agere: hoc ago, id egi etc. 444: — age, agite, abeamus 207: — agere florem, vitam turpem 207
aggreſſus eſt *pro* coepit 353
agnoſcere 347
alibi 474
alicunde 474
alio 474
aliquanto 78
aliquid omiſſum 484
aliquis, *aliquid*, *aliqui* ante relativum pronomen, an elegantius omittantur 62
aliter 368
aliunde 474
alius, de *pluribus*, alius — alius 205 ſq.
alius alibi 505
alius alio ſ. aliorſum 505
alius aliter 505
alius aliud dicit *pro* alius hoc alius illud dicit etc. 505
alius aliunde 505
allodium 143. 583
allucinari *et* alucinari, *origo ignota* 39
alluſio 731
alter ego 206
alter - alter, *prius* ad remotius, *poſterius* ad propius 620: nonnunquam permutantur, et *pro* poſteriori *hic*, *iſte*, *ille* 620
altera vice 367
alterae *pro* alteri 772

altiſonus 577
amabo non fruſtra additur 60. 389. 469
amare *et* diligere 354
amare *pro* ſcortari 129: — *pro* ſolere 338
ambigua vocabula vitari debent 583
ambitio 82. 89: — *pro* ſuperbia 69. 579
ambitioſus *pro* ſuperbia inflatus 579
Americani appellantur *feri* 637
amoenus: v. c. amoena conditio, fortuna, res 588
amor *pro* ſtupro 129: *pro* igne *vel potius* ignis *pro* amore 106. 108: — *pro* coitu 118: amore flagrare 107: — homo amore flagrat 106: — teneri, duci, *pro* amare, an elegantius 50. 67
amplexus: ruere in amplexum alicujus *pro* amplecti, an elegantius 50 ſq.
an, ob, c. conjunctivo 155. 166
an — an *et* an — vel 201. 773
analogia vicariam operam etymologiae praeſtat 43
anaphora 568. 609. 657. 660
ancora, *non* anchora 33
Andabatarum more pugnare 731
ἄνευ 29
ango 82
angor 352
anguſtia, Angſt 579
anima 69. 82. 388
animam efflare 347
animalia *pro* beſtiis 128
animadvertere 346
animum alicujus ſ. hominis offendere *rectius quam* aliquem ſ. hominem 61. 123. 320. 407. 571. 594. Sic animus adoleſcentis, ſapientis, *pro* adoleſc. et ſap. 407.
animus generoſus ſ. excelſus, *fons gravitatis* 635
annulus *et* anulus, *origo ignota* 39
antanaclaſis 733. 4
ante commutatum c. aliis 373
antecedens interdum omiſſum 671
Anticato 144
ἀντιμετάθεσις 682
antiquus 388: — homo 587
antitheta 678. 736
Antonii eloquentia 844, 7
Antonius quid agit? Reſp. 731
apex *de* ſacerdotio 121
apocopes cauſa 30
apoſiopeſis, reticentia ſ. obticentia 677. 702
apoſtrophe 658
apparere *pro* videri 68. 579: — malum apparens 68
appellare 390
appellere naves, quomodo dicatur a priſcis 126 ſq.
apud commutatum c. aliis 373
apud Livium etc. 204
apud aliquem habitare, 204: — — eſſe 204: —
aquilae ſeptem adhuc reſtant, *Reſp.* 732
arboris ſpecies *pro* arboribus univerſis, *an recte* 130 ſq.
arceſſo *an* accerſo, *ignotum* 39
Archidapifer 144
Archidux 143. 144. 577. 583
Archimareſchallus 50. 577.
archivum *pro* tabularium 576
arctus rectius quam *artus* 33
arcus Cydonius 131

ardere:

Digitized by Google

ardere: Ucalegon, hoſpes, ardet 119
arduus 324
arena: in arenam deſcendere 96
argentum *pro* vaſis argenteis 118
argumenti, ab adverſario pro ſe prolati, in illum ipſum retorſio 662
argumentorum (ſ. cauſarum) ratio vera 528. 810: — connectendorum modi 312
Ariſtotelis Rhet. II, 23. 730
arma 69: — de *bello* olim, *an hodie* 121: — *inter arma ſilent leges,* noſtris temporibus an conveniat 121
armenta 89
armiſtitium *pro* induciae 576
Aſiaticum dicendi genus 839
aſperum in conjunctione vocabulorum quid ſit, latet 752
aſſem elephanto dare 731
aſſequi 351
aſſiduitas 70. 317
aſſimilo rectius quam *aſſimulo* 33
aſſiſtentia *pro* auxilium 576
aſyndeta 496. 696
at, at vero, at enim, *in objectionibus* 310. 379. 497. 512. 675
Athenienſis 326
atque non iisdem ſemper temporibus jungitur 198: — inter duo vel plura vocabula ſaepe omittitur 496: — pro *ſtatim* 78
attentior *et* juſto attentior 58
Atticum dicendi genus 841
au, quomodo pronuntiatum 30
avarus 69. 89. 588: — circumſcribitur 423
auctor rectius quam *autor, author* 37. 43. 774: — auctor libri *pro* libro, *quando poni poſſit* 115: — auctor *et* dux 404
Auctor ad Herenn. IIII, 12 748. 750: — 43 658
auctoritas 37. 43. 69. 316. 585: — Grammaticorum an regula orthographiae 32: — graecorum ſcriptor. operam vicariam ei praeſtat 43: — hominum, fons gravitatis 638
audacia, *non* audatia 34. 43: — *pro* audacibus 316
audio *pro* vocor 581
audire bene *et* male 200
aura popularis 407
aureae aetatis vocabulis an magna inſit elegantia 50
auribus uſurpare *rarius quam* — percipere 337
aurum *pro* vaſis et numis aureis 118
aut et *vel* ſunt eadem, nec commutari cum *ſive ſeu* debent 146. 379
aut (*et* vel) *duplex,* perſpicuitati ſerviens in jungendis vocabulis et enuntiationibus 294 ſq. 299. 612: — unum 295
autor *et* author, v. *auctor*

B

b et *p* ſaepe confuſa 26. 27. 32. 92
bacca *et* baca, *origo ignota* 40
Bacchum bibere 101. 103. 115

balineum rectius quam *balneum* 34
batalio 583
bellua *et* belua, *origo ignota* 40
bellum 46: — ducere 200
bene audire 200: — emere, vendere 208
bene ſcribere 7. 8 nemo poteſt niſi eloquens 9. 802, qui bene cogitat 16. 66; *bene latine ſcribere* 6. 8. 9. 66 non niſi orator ſcit 9. 12 et philoſophus 16: eſt res difficilis 14; hodie paucorum 19; cur hodie vulgo contemnatur 20: — non diſcitur e libellis grammaticis, ſed e lectione priſcorum 20. 134, maxime Ciceronis 9. 798. 802
beneficentia *et* liberalitas, humanitas 398
benevole et *benevolus* rectius quam *benivole* et *benivolus* 34.
benigne *pro* non, *in reſp.* 141. 713
benignitas *et* humanitas, liberalitas 398
biclinium 144
Biſchen, ein 109. 113
Biſchof 36
boatus *pro* mugitus 576
bombarda 583
bona comedere 120
bona opera *de* beneficentia erga egenos etc. 579
bonus 82: — ἀγαθὸς 587
bonus ſcriptor, hiſtoricus, poeta 8. 9
brachium ſaeculare *de* magiſtratibus 588
brevitas dicendi 470. 623. 671. 674: — in *vocabulis*: uno pro pluribus ponendo 471. 675; vel uno omittendo 483. 673: — in *enuntiationibus*: duabus in unam contrahendis 497. 623 — 24. 675; vel una e duabus omittenda, praeſertim in narrando 506. 671 ſeq. — multum adjuvat perſpicuitatem 571. 623 ſuavitatem 706
brutorum vocabulo ludit Cicero 734

C

c ante vocalem ut *k* vel *g* pronuntiatum 27: — cum *g*, tanquam eadem litera, commutatum 27. 43
cadere 67. 117: — in morbum 204: — humi 774: — pecunia cadit in eam diem 206
caedere 353
caerimonia, caeremonia, ceremonia, *dubiae originis* 40
caerimoniae ſtatae et ſolennes 399
Caeſar peccavit in conjungendis participiis ejusd. caſus 175: — periodis nimis longis 617: — et aliter 773
Caeſ. B. C. I, 65 61. 773: — B. G. I, 6 744: — 7 458: — II, 6 383: — 11 561: — 17 621: — 19 497: — 22 595: — 25 617. 623: — 27 380: — 33 374: — 35 383: — IIII, 1 299: — 16 504: — 17 593: — 24 175. 221. 230. 623: — 25 175: — V, 27 772:

27 772: — 50 746: — 51 774: — VI, 13 402: — 41.383; — VII, 28 427
Cajus *et* Gajus 27. 43
calamitas 69. 82. 89. 579
calefacere aliquem 206
callidus 83. 89
calumnia 69. 579
calx 600
camoena *et* camena, *originis non certae* 40
cantherium comedere 120
cantus cygnorum 561
capere Veſtalem, *an eleganter dictum* 64
caput liberum, feſtivum etc. 124
caput montis 110
Carbonis dictum 225. 286. 680. 698
carina 126. 127
carminibus intexere deos, Muſas, Gratias etc. an deceat 96. 97
carus, *non* charus 33
caſtrata reſpublica 110. 712
caſus obliqui quando praeponendi 53: — an eleganter nominativo praemittantur 53
caveo 89: — alicui 338
cauſa *et* cauſſa, *incertae orig.* 40
cauſa rei praeponenda 220: — enuntiationi, ſimpliciter efferendae, ſaepe praeponitur 431. 539
cauſae (ſ. argumenta), theſi addendae, *quales eſſe debeant* 528: — enuntiationibus ſingulis, *quomodo* 532 ſqq.
cedo *pro* dic 336
celeber 325: — eſt terminatio maſc., *celebris* fem. tantum 146
celerius *et* dicto, opinione, ſpe, celerius 58. 221
celerrime 472
cenſor vitio *vel* ſine ſuffragio populi creatus 96. 731
centies 134
Cerere veſci 101. 103. 115
cernere 346
certe 367
certiorem facere 337: — fieri 337
ceteri, *non* caeteri 34
Chriſtiani debent abstinere nominibus deorum hominum profanorum 97
ci ut *ki* pronuntiatum eſt 27. 43. 98
Cicero conſul, non *conſul Cicero* 222
Cicero, exemplar omnium oratorum 477: — in primis legendus et imitandus 802: — qui libri *ejus* maxime legendi 759: — creditur Aſiatico more locutus eſſe in R. Am. 840: — vitia nonnulla commiſit in rebus 764 (751) et in verbis 768: — in etymologia ſaepe peccat 92: — de genere dic. tenui etc. indefinite loquitur 829 it. de numeris poeticis 287: — periodum parum perſpicuis nominibus adpellavit 246: — obſcoenitatem in *cum nobis* eſſe putat 115: — ludit in voc. *brutorum* et *praerogativae* 734
Cic. 1) *Epp.* ad Att. I, 10 608: — 16 500: — II, 21 462: IIII, 8 768: — V, 2 387: 16

16 487: — X, 1 474: — 4 589: — XIII, 20 589: — 39 391: — XIIII, 14 734 ad Div. I, 1, 1 63. 502. 534. 552. 685. 710: — 2, 7 122. 370: — 4, 1 474: — 5, 7 301: — 8, 10 509: — 9, 4 386: — 21 461. 462: — 31 482: — 10, 3 245: — II, 3, 3 458: — 4, 6 627. 697: — 5, 2 502: — 11, 2 627: — 12, 1 459: — 13, 5 621: — 16, 1 627: — 19, 4 443: — 6 769: — III, 2, 1 442. 711: — 4 459: — 3, 1 222: — 4, 7 498: — 5, 2 251: — 3 240: — 7 498: — 8 241: 14 486. 498: — 6, 1 et 2 381: — 4 485: — 7 245. 301. 383. 496: — 8, 1 241. 443: — 15 469: — 18 409: — 9, 3 709: — 11 536: — 12 534: — 10, 1 235: — 9 603: — 11 369. 402: — IIII, 2, 1 535: — 3 538. 707: — 10 422. 707: — 3, 2 480: — 3 707: — 10 707: — 13 707: — 5, 1 482: — 7 311. 498: — 11 239: — 7, 1 413. 471: — 13 612: — 15 244. 429: — 8, 1 538: — 9, 13 338: — 14 535: — 11, 2 443: — 12, 1 385. 465. 770: — 4 417. 552: 553: — 6 692: — 16 553: — 13, 9 477: — 18 477: 14, 8 548: — V, 2, 14 594: — 15 536. 594: — 19 536: — 20 423: — 22 593. 594: — 24 537: — 25 535: — 28. 476 bis 595: — 29 537: — 4, 5 408. 476: — 7 338: — 5, 1 534: 2 426: — 6, 6 74: — 8, 2 436: — 5 711. 713: — 6 708: — 9 708: — 11 710: — 12, 2 630: — 4 308. 595: — 5 594: — 7 595: — 8 477. 595: — 10 477: — 14 315. 334. 482. 743: — 16 451. 536. 553: — 21 315. 467. 509. 743: — 16, 1 380: — 17, 3 592: — 18, 1 381: — 20, 8 603: — 21, 1 373. 697: — 6 334: 9 607: — 14 403: — 15 453. 548: — VI, 1, 1 — 4 315. 381. 743: — 5 309: — 21 345: — 2, 2 458: — 5 275. 699: — 3, 6 458. 769: — 4, 1 627: — 3 241. 770: — 18 548: — 6, 7 333. 480: — 19 593: — 20 495. 498: — 24 592: 749. 769: — 7, 1 2: — 8, 2 241: — 9, 1 628: — 13, 2 394: — 20, 4 240: — 23, 5 548: — VII, 3, 9 683: — 5, 5 484: — 7, 1 245: — 13, 7 226. 729: — 16, 4 489: — 26, 1 302: — 5 487: — 28, 7 482: — VIIII, 6, 9 498: — 8, 6 621: — 11, 3 469: — 14, 6 303. 480. 792: — 8 651: — 9 424. 428. 509. 672: — 10 423: — 11 354. 424. 692: — 13 442. 491: — 14 408. 476. 509. 672: — 16, 2 607: — 11 242: — 22 369. 390: — 17, 1 369. 478: — 18, 5 729: — 20, 1 615: — 4 426: — 26, 6 673: — X, 1, 7 687: — 3, 6 371: — 7 621: — 4, 1 377: — 22, 3 244: — 28, 7 628: — 32,

Digitized by Google

— 32, 9 598: — XI, 2, 2 388: — 16, 1 717. 746: — 20, 5 339: — 21, 13 240: — 27, 17 244: — 18 245: — 29, 1 242: — XII, 1, 1 598: — 2 389: — 3, 2 592: —6, 4 678: — 13, 10 373: — 14, 11 360: — 30, 8 463:— 16 618: — XIII, 17, 1 552: — 6 545: — 23, 4 545: — 26, 6 et 7 545: — 28, 1 544: — 37, 3 545: — 47, 1 354: — 56, 1 458: — 2 475: — 3 605: — 72, 5 331: — 77, 2 458: — XIIII, 3, 9 677: — 9, 5 370: — 14, 2 339: — 4 369: — XV, 1, 4 487: — 8, 1 687:— 14, 1 371: — 16, 1 391: — 17, 7 61. 387. 389. 469: — 18, 2 392: — 20, 2 369. 474: — XVI, 1, 7 619: — 6 et 7, 1 504: — 9, 6 391: — 11, 7 234: — 14, 3 754: — 26, 1 339: ad Qu. Fr. I, 1, 10 491: — II, 3, 1 607

Cic. 2) *Oratt.* Agr. 1, 7 665: — II, 1 438. 473. 567. 614. 623. 641. 684: — 2 450. 567: — 3 398. 399. 423. 489. 550. 567. 690. 768: — 4 239. 245. 510. 554. 567: — 5 451. 690. 695: — 6 544. 686: — 9 568. 660: — 11 693: — 12 647: — 17 617. 696: — 18 653: — 21 654: — 35 768 Arch. 1 402. 426. 537. 706: — 2 403. 682: — 4 403. 682: — 6 256. 275. 278. 329. 431. 436. 443. 562. 739: — 7 278. 329. 431. 436. 439. 558. 648. 654: — 8 278. 437. 455. 540. 563. 564. 694: — 9 401. 433. 563: — 10 563. 564: — 11 404: — 12 433. 540. 564. 739. 769 Balb. 20 302 Caecil. 1 605: — 6 657. 660: — 7 692: — 9 651. 663: — 13 499: — 14 440: — 18 656: — 19 662 Caecin. 1 271 Catil. I, 1 569. 661: — 2 245. 670: — 5 377. 693: — 6 406: — 7 658: — 8 668: — 9 677: — 10 686: — 11 275: — 13 698: — II, 1 406. 426. 673. 687. 693: — 4 460. 695: — 9 480: — 11 679: — 13 299: — III, 1 449. 452: — 8 770: — 12 538: — IIII, 7 372: — 10 670 Cluent. 2 610. 679: — 19 283: — 47 283: — 57 609: — 64 549 Dejot. 4 446. 456: — 5 453. 455: — 7 766: — 9 452: — 11 452: — 14 453 Dom. 30 769: — 57 618 Flacc. 27 769 Fontej. 2 243: — 11 404: — 13 398. 400. 402: — 14 256. 647: — 16 239. 591. 683: — 17 765 Haruſp. 9 399. 404. 405: — 11 400 Ligar. 2 319: — 4 447: — 5 452: — 6 663: — 10 450. 452: — 12 446. 450. 469 Manil. 1 243. 283. 425. 426. 437. 532. 537. 554. 666: — 2 401. 535. 591: — 3 239. 370. 401. 474.

474. 495. 533. 534. 551. 553. 556: — 4 451. 454. 605: — 5 446. 455. 475. 564: — 6 278. 402. 456. 533. 536. 554: — 7 283. 689: — 9 244. 440. 534. 554. 591: — 10 243. 428. 429. 436. 645. 765: — 11 432. 436. 444. 502: — 12 387. 608. 641. 685. 689: — 13 510. 554. 672: — 14 416: — 16 245. 389. 432. 665: — 17 556. 654: — 19 505 Marcell. 1 693: — 2 276. 440. 446. 550. 563. 643. 648. 693: — 3 441. 445. 446. 648: — 4 666: — 6 301. 383. 451. 495: — 7 454. 455. 765: — 8 441. 454: — 9 441: — 10 450 Mil. 1 405. 439. 440: — 4 275. 277. 447. 449. 679. 699: — 8 430. 558. 699: — 10 142. 420. 555: — 11 681. 696. 746: — 20 609: — 30 449: — 34 658 Mur. 9 332. 403: — 29 422. 768: — 31 467: — 41 666 Phil. II, 3 495: — 4 243. 480. 683: — 5 243: — 7 481: — 9 497: — 14 674. 684: — 16 420: — 22 656. 660. 681. 684: — 23 504. 664: — 25 569. 649. 665. 697: — 27 653. 659. 661: — 28 749: — 34 208: — 39 243: — 41 649: — 44 590. 693: — III, 14 647: — V, 17 476. 502 Piſon. 6 392: — 40 427 Planc. 11 481 Quint. 11 750: — 21 440: — 26 656 Quir.

p. [illegible] rerum *unde* 784: — 443: —imorum et opinio- 1 239. 476. 7… 87 — 2 706: — 6 62… 8 379: — 16 443. 497. 512. 614. 662: — 17 593: — 18 662: — 19 662: — 20 234. 302. 370: — 21 658. 662: — 22 84. 381. 417. 421. 437. 494. 556. 646. 651. 661. 677: — 23 57. 405. 422. 441. 539: — 24 399. 401. 403. 439. 441. 553. 614. 695: — 25 350. 403. 417. 448. 605. 695. 764: — 26 302. 421. 448. 741: — 27 et 29 764: — 30 370: — 32 309: — 33 664: — 36 339: — 38 468. 663: — 39 447. 644: — 40 505: — 41 158: — 45 691: — 46 401. 440: — 47 422: — 48 339 Roſc. Com. 2 620: — 8 276 Sext. 46 401. 404. 426. 430. 558: — 47 244. 407. 427 Sull. 30 443 Act. in Verr. 2 241. 244: — 4 639: — 15 693: — 16 691 Verr. I, 1 591. 609. 693: — 2 533. 656. 693: — 3 660. 686. 692. 697: — 4 468. 653. 659. 684: — 5 609. 653. 659: — 8 645: — 11 693: — 12 664: — 13 683: — 14 683: — 15 399: — 16 664: — 22 504: — 25 482: — 26 334. 486. 505: — 46 684. 730: — 51 87: — II, 1 503: — 4 668: — 6 655: — 13 661: — 14 690: — 15 336: — 20 469: — 30

— rerum 562. [illegible]: — perſonarum 562. 87. 355: comparatiys 5: — 78 657: — dal. 1 365. 410: — 4 679: — 6 243. 608. 609: — 7 578: — 9 609: — 31 693: — 50 505: — 53 657: — 67 657: — 79 771: — 92 679: — 94 681: — 98 765: — IIII, 6 158: — 24 378. 642: — 25 565. 629. 640. 645: — 27 365. 492. 655: — 28 450. 652: — 29 493: — 34 378. 411: — 35 645. 768: — 39 240. 254: — 40 507. 671: — 42 742: 45 493: — 47 667: — 48 485: — 52 277: — 54 565. 645: — 55 645: — 56 109: — V, 6 277. 679: — 10 669: — 14 499. 792: — 15 442: — 25 359. 468: — 29 627: — 33 627. 642. 697: — 37 661. 749: — 38 649: — 44 676: — 52 625. 684: — 54 507. 671: — 55 684: — 62 625. 627. 696: — 63 625: — 65 474: — 66 695. 661: — 69 687

Cic. 3) *Philoſ. et Rhetor.* Acad. IIII, 19 340: — 22 429 Amic. 14 245: — 19 463: — 23 et 25 240: — 26 241: — 27 242 Brut. 13 840. 845: — 45 2: — 50 419: — 84 841 Divin. I, 34 505: — 46 467: — II, 4 339: — 66 241: — 69 748 Fin. I, 6 242: — 7 400: — 10 400. 469: — II, 20 332: — 26 240: — IIII, 20 606: — V, 3 490: — 32 606: Inv. I, 5 828: — 20 507: — II, 1 504: — 31 599 Legg. I, 24 467: — II, 22 79. 117. 579. 772. Nat. Deor. I, 14 492: — 20 630. 750: — II, 33 723: — 47 620 Offic. I, 9 370: — 11 178: — 12 620: — 13 621: — 18 749: — 20 749: — 26 301. 383: — 30 607: — II, 6 463: — 12 429. 446: — 15 435: — III, 1 299. 301. 674: — 5 239: — 16 478: — 25 244: — 30 251: — 31 240 Opt. gen. Orat. 3 844: — 4 841 Orat. 3 437: — 9 841: — 21 8: — 23 830: — 26 831: — 28 834. 837: — 29 837: — 32 439: — 63 225. 285. 286. 680. 698 Orat. I, 2 496: — 4 561: 5 276: — 9 276. 278. 321. 410. 550. 700. 741: — 10 278. 689: — 12 84: — 15 473: — 22 751: — 23 603. 751: — 33 2: — 35 245: — 58 434: — 61 550: — II, 4 300. 301: — 19 505: — 23 2: — 40 208: — 45 486. 488: — 58 460: — 63 730: — 67 732: — 69 710. 714. 731: — 74 159. 463: — 90 607: — III, 5 754: — 12 607: — 48 280: — 49 2: — 56 666 Sen. 6 375: — 14 243: — 15 722. 723: — 18 462: — 19 731: — 20 490: — 22 740 Tuſc. I, 4 245: — 47 599: — II, 18 339: — IIII, 15 606

Cice-

Cicerones *pro* Cicero, *an recte* 135
cineres: ad cineres usque 95
circiter 374
circumſcriptio, v. *periphraſis*
cis ſaepe in *x* mutatum 98
citius et dicto, ſpe, citius 58. 221. 222
claſſem ſubducere et deducere 142
Claudius pependit venalis 119
clauſula periodi, ej. cauſa 284. 629: — non ubique neceſſaria 285: — *ej.* gravitas qua in re conſiſtat 698: — poetica vitanda 754
clavus gubernaculi 762
clemens *pro* benefico 69. 579
clementia 398
Clodii mors tecte deſcripta 142. 420. 555
coaequalis *pro* aequalis 576
coaetaneus *pro* aequalis 576
coaevus *pro* aequalis 576
cocus *et* coquus, *utrumque recte* 26. 43
codicilli 1
codicum ſcriptura non eſt regula orthographiae 31
coecus *et* caecus, *orig. incertae* 40
coelare rectius quam *caelare* 37
coelebs *et* caelebs, *origo latet* 40
coelum rectius quam *caelum* 37
coelum noſſe 119
coena rectius quam *caena* 37
coenum *et* caenum, *origo dubia* 40
cognitio linguae accurata neceſſaria 524. 638: — pronuntiationis priſcae, ſubſidium etymologiae 27. 98: — rerum *unde* 784: — hum. animorum et opinionum 523. 636. 637
cognoſcere 346
cogo 83. 89
cogor 341. 342
cohors 95. 273. 582
cola 267
colere 114
collocare in menſa, et in menſam 597
collocatio vocabulorum apta 624. 96 v. *voc. ordo*
colophonem addere 51. 95
comedere aliquem, cantherium, bona 120
comiſſari *et* comeſſari 40
commata 267. 82
commendare *pro* recommendare, an elegantius 65
commodare 390
communicare aliquid alicui *pro* c. aliquo 203. 596
communicatio 667
communiter *pro* plerumque 579
commutatio, ſ. translatio vocabulorum, v. *tropi:* — ſ. variatio vocab. 314. v. *voc. variatio* in Conſpectu: — hujus fontes 384: — partium orationis, an elegantia 55: — adject., adverb., conjunct., ſubſt. etc., v. *adj.*, *adv.* etc.: — anteced. et conſeq. 117: — brevis ſyllabae 30
comparatio, ſ. ſimilitudo, juvat perſpicuitatem rei et gravitatem 559. 642; — eſt varia 560: — apta et vera eſſe debet 561: — quadrupliciter inſtitui Cicerone ipſo auctore poteſt 562:
— rerum

Digitized by Google

— rerum 562. 642 ſq. — perſonarum 562. 644 ſqq.
comparativus de duobus dici debet, licet vernacula ſuperlativo utatur 200: — libenter *pro* ſuperlativo ponitur 325: — ablativum ante ſe habere ſolet 222: — an eleganter ſecum habeat ablativos *juſto, ſolito, dicto, ſpe, opinione* 58: — an eleganter periodum claudat 53 ſq.
comparatum: ita comparat. eſt cum hac re 203
comperire 337
compilare *pro* colligere 579
compoſitio vocab. grammatica, ſ. conſtructio, rectio, ſyntaxis 146 v. *conſtructio*
comprehendere: non poſſum compr., quomodo etc. 202
conari 69
concernit *pro* attinet ad 575
conceſſio 662
conciliare 351
concinnitas membrorum 275. 77. 699. 740
concionem habere 142. 586
concivis *pro* civis 573. 6
concluſio orationis 813
concurſus vocabulorum laevis et aſper 750: — ſyllabarum vel literarum vitandus ſimile quid habens cum vocab. obſcoeno 755: — vocalium et conſonantium, aſper ſaltem 290: — ejusdem literae 750
condemnare 389. 685
conditio et lex 398
condolere alicui *pro* c. aliquo 596
conferre ſigna 387
confeſſionarius 583
confirmare 340
confirmatio thematis 810: — logica et oratoria 812
confundi *pro* perturbari, pudore affici 579
conjunctionum commutatio 378: — *pro* verbo et adverbio 382
conjunctivus: ej. uſus 161: — non pendet a particularum *quamquam, etſi, ſi* etc. natura ſed a contextu 162. 68: — *pro* imperativo 354: — *pro* infinitivo c. particula *cum* 355
conlega rectius quam *collega* 34
conligo ſ. p. *conlego* rectius quam *colligo* 34
conmeo rectius quam *commeo* 34
connexio vocabulorum et enuntiationum recta et apta 290. 8. 604. 630, v. *voc., enunt., period.*
conſcientia male dicitur bona vel mala 589
conſequi 351
conſidera ne pro *timeo ne* etc. 340
conſilium 69. 316. 317. 584. — bonum et fidele, *non* prudens, ſapiens 587. 90: — et factum 399
conſonantium pronuntiatio 27
conſpicere 346
conſtantia *et* ſapientia 399
conſtat 351
conſtituere 350
conſtructio male uſurpatur pro *ordine verborum* 147: — grammatica 147: — variata 393

con-

Digitized by Google

conſtructiones rarae vitandae 610
conſtruere 147: conſtrui vocabula ſcriptorum non alio debent modo, quam quo conſtructa ab iis fuere 147
conſuetudo 316. 584
conſuevi, habet vim praeſentis 196
conſulem creare 142. 586
conſulere alicui et aliquem 335
conſulere alicui *pro* ſuadere, 579
contemnere 344. 475. 678
contendere ab aliquo 341
contingit 58. 350
contio rectius quam *concio* 37. 43
contra 374. 7
contra *pro* econtra, an elegantius 65
contractio brevis ſyllabae pendet a pronuntiatione 30
contraria voc. in oppoſitione arcte jungenda 225. 736
contrariae ſibi ideae arctius jungendae 679. 697
convellere ſigna 387
convicium rectius quam *convitium* 37
convincere *pro* perſuadere 69. 353. 580
coopertus 684
cooptare pontificem, an eleganter dictum 64. 143
copia *pro* exemplo 580
copia dicendi 395 in vocabulis 397 et enuntiationibus 429: — quando adhibenda 395: — juſta, fons ſuavitatis 706: — ſero inventa 847
copula omiſſa 672
cordatus *pro* a..em 142. 586
cordicit.. ro roſtris (ſacris) 96:
Corneli.. ſaepe omittitur 487
corona 40.. eleganter in *nego*
corpus alicuju.. — *dicat* (ſi *tius quam* aliquem 61. ... 320. 407. 571. 93
correcte *pro* emendate 576
correctio, ſeruit gravitati 660
cotidie *et* quotidie, *utrumque recte* 43
Craſſi eloquentia 844
creare conſulem, praetorem, an eleganter dictum 64. 142
cremare 79. 117
crimen 70
critica editio 775
Croeſi divitiae 95
crudus 83. 89
crux *pro* rebus adverſis 580
culpa 316: — *et* peccatum 403
cultura 114
cum et *quum* ſunt eadem 43
cum, particula temporis, non confundenda cum conditionis particula *ſi* 613: — non commutanda cum *dum* 613: — regit per ſe indicativum 165. 601. 5: — quando conjunctivo jungatur 167. 8
cum, particula cauſalis *da*, neque i. eſt q. *quia* neque i. q. *etſi*, quia cum his non ubique commutari poteſt 165: — habet ſemper conjunctivum 164. 601. 613
cum 373: — *enim* pro *nam cum* 310: — *pro* et 378: — ſeq. tamen, *pro* etſi uſurpari poteſt 381: — *pro* hinc 304: — de tempore *pro* quo, quibus 371: — *pro* quod 303. 481. 94

cum

Digitized by Google

diligentia 70 [illegible] ſemper τοῖς
tria 580. 2 [illegible]phis, in-
diligere *et* amare 35[illegible] poſt
dilogia 733 ſq. [illegible]iat, latet
diluo 82. 90 [illegible]pe pro *apud*
[illegible]nitur, v. c. habitare cum aliquo, pecuniam ſecum habere 204. 373: ſaepe commutari cum *non ſine* debet 325. 6: — omiſſum 494: — comitatum indicans, omiſſum 496
cum tacent, clamant 674. 80. 85
cum timore vivere 208
cunctari *et* contari, *originis dubiae* 40
cuneus cuneum trudit, *non c.* trudit cuneum 202. 213. 7
Cupido 115. 600
cupio *plus quam* volo *et minus quam* deſidero 342
cura 317: — cuſtodum 408
curare 390: — non curo 343
curſoria lectio 760
curſus 407: — vitae 200
Curtii vitia 773
Curt. VII, 8, 26 656
Cydonius arcus 130

D

d cum *t* ſaepe confuſum 27. 32: — in *l* mutatum 38
damnare *et* damnum 89: — aliquem 687
damnati *pro* iis qui in orco ſunt 580
damnum facere *vel* accipere *rectius quam* pati 586
dare *pro* dicere 336
dare calculos 206: — operam *minus quam* navare 343
d: ſſelbe, quomodo latine reddi debeat 597
dativus poſt paſſiva vitandus 610: — pro *a* c. ablat. poſt gerundium et participium neceſſitatis rectius ponitur 610
de 377: — interdum poſtponitur *τῷ quo, qua* 215: — omiſſum 494
deabus *pro* diis ſaepe non dicendum 145. 600
deambulatum eamus 730
debere 341
debilis 83. 90
debilitare 402
decedit (praeſes provinciae) 142
decimus *et* decumus 27. 30. 35. 39
decipior 353
declinationis quintae caſus genit. et dativ. plur. num., praeterquam in *res* et *dies*, rari ſunt 145
declivis 89
decor 318 decus 318
defectus vocabuli 483 v. *ellipſis*
defenſor *et* patronus 404
delectus *et* dilectus, *utrumque recte* 43
delectus vocabulorum non niſi ab eo haberi poteſt, qui ea recte intelligit 68: — literarum et ſyllabarum 700
deliberativum dic. genus 828
deliciae, *non* delitiae 34
deminutiva 392
demo 90
demonſtrare 336
demonſtrativum dic. gen. 828
Demoſthenis eloquentia 841. 42. 44

dena-

denarius 95. 581
denique *pro* ut paucis dicam 79. 475. 578
denuntiare 353
deponentia ſ. p. participia eorum *pro* paſſivis interdum poni ſolent 362
deponere animam 347
depntare *pro* deſtinare 580
deſcendere ad rem 352: — ad conditiones 686
deſcribere: non poſſum deſcrib. 203
deſcriptio rei vivida, fons perſpicuitatis 569
deſeri 336
deſiderare *plus quam* cupere 341. 2
deſidero 335
deſpicere 344
deſtituere *et* deſtitui 70. 336. 580
devertere 71
devotio *pro* pietate ſumma in deum 580
deus *pro* dea ap. poetas interdum 598
diatypoſes 648
dic *pro* dice 30: — cur 617
dicendi brevitas 470: — copia 395: — gravitas 632: — perſpicuitas 514: — ſuavitas 703
— — genera 827: — 1) demonſtrativum, deliberativum, judiciale 828: — 2) tenue, mediocre, ſublime 829: — 3) Aſiaticum, Rhodium, Atticum, Laconicum 839, v. *Aſiat.* etc., *dem.* etc., *tenue* etc.: — abruptum 676: — ſimplex et ornatum 838: — floridum, concitatum, moratum 839
dicere dictatorem 142. 586
dicere pro roſtris (ſacris) 96: — ſaepe omittitur 487
dico-non an eleganter in *nego* mutetur 57: — *dicat* (ſi quis), *non* diceret 179: — dicebant, in epp., *non* dicunt 183
dicta: negative dicta, interdum plus valent affirmative dictis 385: — interdum verecundiae cauſa, de nobis, uſurpantur; additur etiam *fortaſſe* 386: — interdum neceſſaria ſunt 386
dictatorem dicere 142. 586
dicto celerius, citius 58, *non* c. d. 221. 2
dictum, acutum, facetum, praeclarum, venuſtum, *an* acute, facete etc. 590: — de omni et nullo 812
dies *pro* re 122: — de die et in diem vivere 208: — dies *et* diei venit mihi in mentem, *diei* an elegantius ſit 350
dieſes, quomodo latine verti debeat 597
difficulter 386
dignitas 70. 83. 90. 318
dignus 325: — qui etc. *pro* ut is etc. 65. 167. 478. 9: — qui *pro* ut, an elegantius ponatur 65: — *ut* praeced. *qui* 238. 59
dii: an adhuc liceat jurare per eos et eos in ſcriptis uſurpare 96. 116: — diis *pro* deabus 774
dilemma 656
diligens 70. 90. 325: — *pro* occupato 580: — nimium diligentes 732

dili-

diligentia 70: — *pro* induſtria 580. 2
diligere *et* amare 354
dilogia 733 ſq.
diluo 83. 90.
Diog. Laert. II, 118. 730.
Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ 845
diphthongorum pronuntiatio 29
diſcedere in alicujus ſententiam 95
diſcere *pro* audire 337
diſcretus *pro* humanus, modeſtus 580
diſcurro *pro* loquor et diſcurſus *pro* ſermo 580
diſplicet ſibi ipſe 345
diſſimilo rectius quam *diſſimulo* 33
diſtrictus ſubſt. *pro* territorium 575
diverſus: circumſcribitur 422
divertere 71: — *pro* devertere 573
divinare 341
divitiarum contemtus ubi admirandus 635. 37
diutiſſime: circumſcribitur 429
docere *pro* dicere 336
doctiſſimus *et* quam doctiſſimus 57
doctrina ſubtilis et ſolida, fons perſpicuitatis et gravitatis 521. 636
doctus: *non* magnus d., verus d., *ſed* valde, vere, doctus 590
domicilium *pro* locus 684
donec quando regat conjunctivum quando indicativum 166
donum *et* munus 408
dormire ad fontem murmurantem 107
draconis, non hominis, leges 730
dubitatio: ſine ulla, *non* omni, dubitatione 202. 325. 773: — ſine ulla, *an* pro ſine omni d. elegantius ponatur 65: — adjuvat gravitatem 665 ſq.
dubito c. an et c. acc. et infin. 155: — an *pro* annon 490: — non dubito c. infin. *pro* quin *an* elegantia 156
dubium: vocare aliquid in dubium etc. 113
duc *pro* duce 30: — cur 617
ducere bellum 200: — ſe a loco 205
dum, quid notet 179: — non confundendum cum partic. *cum* 613: — quando indicativo aut conjunctivo jungatur 166: — cujus uſus contrarius laedit perſpicuitatem 601
dumtaxat, duntaxat, *origo latet* 40. 51
dux *et* auctor 404: — militum quando *pro* militibus poni poſſit 120

E

e in *i* ſaepe commutatum 29. 30
e contra 65
e contrario *pro* e contra, an eleganter dictum 65
e republica, non *ex* rep, dicuntur dixiſſe veteres 753

ea ſc. *parte* 774
ea, plural., male de una re *pro* id 597. 8
ecce caſui ſuo ſemper anteponitur 218: — *pro* vide, videte 372
editio critica et philologica 775
editiones bonae, *quae* 775: — vett. ſcriptt. recenſentur 776
effectus rei ob perſpicuitatem enuntiationi addendus 434. 553. 4
efflare animam 347
egeſtas 318
ego ſaepe omittitur 485
egregius 83. 90.
ei quomodo pronuntiatum 29
ejicere urbe *et* ex urbe 389. 685
ejus redundat in *quoad ejus fieri* etc. 459
elaborationes 804: — orationum 806: — narrationum 815: — epiſtolarum 807: — librorum et disſertationum 826
elegans ſaepe tantum i. eſt q. rectum 63
elegans vocabulum per ſe non eſt 13
eleganter hoc vel illud voc. adjicitur 57
eleganter ſcribere 10: — qui vult, is debet vocabulorum habere delectum 66: — eſt res difficilis 65
elegantes dici poſſunt oratores et philoſophi 18
elegantia 10: — verbis non ineſt 13: — a multis temere commendatur 209
elegantiae vulgo fictae 50
ellipſis: appellatio valde generalis et indefinita 483: — nominum 483: — pronominum 485: — verborum 486: — adverbiorum 488: — praepoſitionum 493: — conjunctionum 494: — antecedentis 671: — copulae 672: — objecti 673: — particulae ſimilitudinis 673. 4. 85
ellipſes multae per negligentiam ortae 461: — duriores evitandae 618: — per ſe vitioſae 488. 491. 96
ellipſis, an elegantiam adjuvet 61
elocutio a ſtylo differt 3: — ſub ſtyli nomine hodie comprehenditur 6: — nova, qui fieri poſſit 714. 5
eloquentem, philoſophum, eſſe et bene ſcribere eadem ſunt 8. 17. 802
eloquentia 8. 846: — circumſcribitur 426: — comparatur cum philoſophia 18. 19: — Romae cur ſponte culta ſit 21. 801: — noſtra alia quam romana 4: — Ciceronis et Demoſthenis diverſa a poſter. temporum eloquentia 844. 5: — ejus virtutes primariae 15. 513: — latina vernaculae prodeſt 477
Elyſium 561
emere 90: — bene *et* male 208
emtus, *non* emptus 34
en *pro* vide, videte 372
enim poſtponitur 211, at, cur, latet 713: — ſaepe non

habet

habet praeced. enuntiationem, ad quam reſpiciat 509: — ſervit tranſitioni 511: — ſepties 315. 743: — omittitur 534
eniti 402
enixe, *non* obnixe, rogare 586
enuntiare 340
enuntiatio una ſaepe uno vocabulo exprimitur 497. 675: — v. c. cauſalis 501: — ſaepe omittitur, praeſertim in narrationibus 506. 7: — cauſalis ſine praecedente alia, cujus cauſam continet 509: — cauſam tecte continens ſaepe alii, ſimpliciter efferendae, praeponitur 431. 539: — in plures mutatur 429. 694
— — *enuntiationes duae* vel plures pro una 429. 694: — circumſcribendo vocabulo uno per partes ac ſpecies 430: — praeponenda cauſa, poſtponendo effectu 431. 34: — rel. v. in *Conſpectu* ad pag. 435 — 56: — in unam redactae vel ope unius verbi vel per participia 623: — per propter et poſt 624
enuntiatio primaria quomodo disſecanda 247: — quae et qualis inſerenda 251. 59. 62. 8. 80. 1
— — *enuntiationum ordo* diligenter ſervandus, ad evitandam ambiguitatem 627. 8: — pendet ab ordine idearum 227: — interdum mutatur 236. 8
enuntiationes *praeponendae* 228: — *poſtponendae* 238: periodice *inſerendae* quae et ubi 247. 8: — *cauſales* praeponuntur 228: — poſtponuntur 238: — inſeruntur 251: — *conditionales* praeponuntur 228: — poſtponuntur 240: — inſeruntur 252: — *locum indicantes* praeponuntur 229: — poſtponuntur 241: — inſeruntur 252: — *tempus ſignificantes* praeponuntur 229: poſtponuntur 241: — inſeruntur 252: — *conceſſivae* praeponuntur 230: — poſtponuntur 241: — inſeruntur 253: — *interrogativae* praeponuntur 230: poſtponuntur 241: — inſeruntur 253: — *ſimilitudinis* praeponuntur 231: — poſtponuntur 243: — inſeruntur 254: — *relativae* praeponuntur 231: — poſtponuntur 243: — inſeruntur 255: — *explicativae*, periodice inſertae, et al. 258
enuntiationes periodice *inſerendae* debent eſſe aptae 259: — quomodo inveniendae 262: — cautiones aliquot 267, ut aequales fiant 271. 720. v. *Conſpect.* a pag. 267 — 70
enuntiationes duae vel plures praeponendae quando concurrunt, quaenam praeponenda 234: — cauſalem ſequitur temporalis vel conceſſiva etc., v. rel. in *Conſpectu* ad pag. 234 c. exceptt. — 243

enuntiationes praeponendae cur ſaepe poſtponantur 236: — in primis 238
enuntiationum jungendarum modi 298. 630. 1: — per duplex *et* etc. 298, rel. partic. v. in *Conſpectu* ad pag. 299 — 305
enuntiationum arcte conjunctarum, in primis ſibi oppoſitarum, debet eſſe aequalitas, ita ut unum vocabulum uni 275, bina binis 275, terna ternis 276, plura pluribus 277, reſpondeant; certe aliqua aequalitas eſſe debet 280, poſterior pars poteſt longior eſſe 280, quae quomodo, ſi brevior ſit, longior fieri poſſit 281
eo, adv., *ej.* rectio 151
eo ambiguum eſſe poteſt 615
eo-quo pro *eo-ut* 303
ἐπαινεῖν τὴν κλῆσιν 714
epanodos 682. 735
epilogus orat. 813
epiphora 568. 609. 660
epiſtolae 819: *earum* virtutes 820
epitheta adcommodant ſe ad propius ſubjectum 148: — otioſa 717
epizeuxis 568. 609. 659
equabus, raro vel nunquam 145
equis viris, *non* v. e. 217
er terminatio adjectivorum eſt gen. maſc.; *is* tantum fem. 146
er war der erſte, welcher etc., quomodo vertendum 503
erga, commutatur cum aliis 374
ergo, poſt parentheſin 607
error 316
erubeſcere 117. 121: — alicujus 597
eruditio 316
eruditi, philoſophi 105
eſſe, ſerviens rei deſcribendae, cum *gen.* et *ablat.* 149: — hominis *eſt* etc. 149: — c. gen. et abl. interdum pro *habere* 335: — requirit poſt ſe eundem caſum, qui praeceſſit 159: — in ſenatu 73: — memorem 116: — in ſpe, exſpectatione, aere alicujus, in armis, ſub manu 204: — in manu alicujus, apud ſe, aliquem, inter homines 204: — eſt in manu mea, tua etc. 204: — eſt aliquid 207: — eſt mihi cum illo commune 208: — ſic cum, ſic vita eſt hominum 208: — cum in eo eſſet 208: — eſt qui dicat, ſunt qui dicant, eſt quod, non eſt quod, eſt ubi, erat aliquando cum, ob ellipſin, an elegantius 62
eſſe in, ſq. accuſativo 610
eſt, ambiguum 614
eſt *pro* licet 581
et indefinite dicitur jungere eadem tempora 198: — pro *etiam* non ſemper ponendum 612: — *duplex* ſervit connexioni vocabulorum 291, et enuntiationum 298: it. 382. 611 (ter *et* quater poſitum 292: — quando duplicandum 292. 378: — unum *pro* duplici 293: — *ej.* nimia frequentia vitanda 378

et is

et is 60. 65. 297. 467: — an eleganter redundet 60: — an eleg. dicatur *pro* et quidem 65
et nemo *pro* nec ullus, nec quisquam 297. 304
et nihil *pro* nec quidquam 297. 304.
et non *pro* nec, neque 297
et nunquam *pro* nec unquam 297. 304
et nusquam *pro* nec usquam 297. 304
et quidem 66
et non facile omittendum 611: — in opp. omittitur 495: — inter duo vel plura vocab., omittitur 496
etenim cum uſitatius quam *cum enim* 310
etiamſi non commutandum c. partic. *quamquam* ob perſpicuitatem 382. 613
et ſi, ne cum *etſi* confundatur, mutandum in *ac ſi* 615
etſi pro *quidem* fere ſemper 305: — verti ſaepe debet per *zwar* 381: — c. indicativo per ſe 162: — c. conjunctivo quando 167: — alium habet ſenſum c. indicativo quam c. conjunctivo 601; — *quater* 315. 743
etwas weniges, quomodo latine verti debeat 597
etymologia potius dicendum quam *notatio* 89. 143: — regula orthographiae vocab. certa 32: — veriſimilis 37: — incerta 39: — adjuvatur analogia, auctoritate gr. ſcr., et proſodia 43: — fons primae notionis vocabulorum, e lingua lat. 89, e graeca 93, ex hiſt. et ritibus antiquis 95: — ſubſidia ejus 98
eu quomodo pronuntiatum 30
evadere *pro* fieri 345. 578
euphemiſmus 140. 1. 712. 3 (118): — *ej.* fontes 142
euphonia ſaepe eſt aſylum inſcitiae 753
ex 374. 7: — omiſſum 494
examen 90
exarare 1
exceſſus *pro* grave peccatum 580
excipere verba alicujus 352
exclamatio 657
excutere 684
exemplum 90
exempla rei explicandae debent eſſe apta, vera, et recte tractari 541. 2
exercitatio in lat. *ſcribendo* duplex in ſcholis inſtituenda 784. 5: — in lat. *dicendo* quando et quomodo 790: — in lat. *meditando*, quomodo fieri poſſit et debeat 791
exercitia non niſi peritis linguae dictari debent 786: quae et quomodo prudenter inſtituenda 786
exigere 90
eximius 83. 90
eximo 83. 90
exire 204
exiſtimatio 317
exordium orationis 807
experiri 337
exſequi, *non* exequi 34
exſequiae, *non* exequiae 34
exſiſtere 71

exſiſtere *pro* eſſe non dicitur 336
exſpectare, *non* expectare 34
exſtare, *non* extare 34
exſtitit ambiguitatem afferre poteſt 615
exſtruo, *non* extruo 34
ex tempore *pro* ſtatim, ſubito 578
extra 91
extravaſatio 144

F

fabula 91. 391
fac *pro* face, cur 617
fac eas, ſcribas etc. *pro* i, ſcribe etc., redundare *fac* creditur 61. 466
facere certiorem, mentionem 337: — librum, ſermonem, verſus, pecuniam, alicui timorem: — *pro* creare magiſtratus, v. c. facere conſulem 205: — iter: — cum inf. i. q. fingere, — bene, optime, quid hoc homine facias? alius factus eſt 205: — omittitur vel omitti videtur 488
facies 316
facile, *non* libenter, pati 586
facilis 73. 324
facilitas *et* humanitas 398
factum *et* conſilium 399
factum, *non* bonum, malum, rectum, ſapiens etc., *ſed* bene, recte etc. 590
faex *et* fex, *origo latet* 40
fallere: fallit, fefellit, me opinio, res, ſpes, *rectius quam* ego me fallo, fefelli, in op. etc. 353. 594
falſo 505. 676
fama 318; — erat, in epp., *non* eſt 183
farctus rectius quam *fartus* 33
fas 71
faſces *pro* imperio 121. 389: — ſubmittere 96. 731
fateri 344
fauſtus 91
fecundus rectius quam *foecundus* 41
femina rectius quam *foemina* 41
femina pulchrae formae *accuratius quam* fem. pulchra 594
fenus rectius quam *foenus* 41
fer *pro* fere, cur 617
ferre ad populum 142: — prae ſe 344. 73
ferus 114
feſtivitas *de* die ſolenni 580
fetialis *et* fecialis, *origo ignota* 41
fetus rectius quam *foetus* 41
feudum 143
fides 71
fides, der Glaube, et fideles, die Gläubigen 580
fides graeca, punica 129
fieri non poteſt quin 342
fit ut, verbo additum, an elegantiam afferat 58
figurarum grammaticarum fere omnium mater eſt feſtinatio, caſus, vel negligentia 104. 357. 487
filiabus *pro* filiis, interdum, ſed non ſemper, dicendum 145. 599. 600. 774
finis 111: — gen. fem., *rectius* maſc. 598: — *pro* conſilio, *non* poteſt dici bonus, pulcher,

pulcher, excelſus, laudabilis etc., humilis etc., prudens, ſapiens, callidus etc. 589: — quem in finem 200
flagitare 341
flagitium 71. 317
flagitia *et* ſcelera 317. 404
Flaminem prodere 586
flamma revixit 108
flammiger 577
Flor. II, 6 731: — IV, 7 620
florum ſpecies *non* pro flore uſurpari poteſt 131
flos juventutis periit 107
fore 190. 91: — ſeq. imperf. l. plusq. 190. 91: — *ut*, an elegantia; et quo conſilio haec forma inventa 56: — — quando ponatur 184. 5. 359
formoſus *et* pulcher 405
formulae in narrationibus et concluſionibus 311 ſq.
formularum ſolennium uſuque receptarum ordo non eſt mutandus 217
fornicatio *de* ſcortando 580
forte 71
fortiſſime: circumſcribitur 423
fortunae 135
frangere 402: — fidem 206
fratres arvales, *non* a. f. 217
frequentia *et* corona 405. 440
fretum Siculum *et* Gaditanum non pro mari ſimpliciter 131
frigere 83
fruor c. gen. 610
fugare 343
fugere 343
ſuge quaerere 161
fundamenta adducere 112 ſq.
fundere (hoſtes) 343
futurum indicativi *ſimplex*: *ej.* rectus uſus 181: — *pro* futuro exacto uſurpans obſcure loquitur 600: — *pro* praeſenti imperativi l. conjunctivi 354. 360
futurum *exactum*: *ej.* uſus 181: — *pro* fut. conjunctivi poni non poteſt 600: — *pro* fut. ſimplici 182
futurum *conjunctivi* 181
futurum *poſt* praeſens, praeced. *ut*, *ne* 188
futurum *poſt* perfectum, interdum 194
futurum *poſt* futurum an poſſit poni 191
futurum *periphraſticum*, in epp. 183
futurum *infinitivi* an eleganter mutetur in *fore ut* 56

G

g medium inter *j* et *c* ſaepe ut *c* ſ. *k* pronuntiatum 27
g et *c* olim eaedem literae 27. 43
Gaditanum fretum 131
Gajus *et* Cajus 43
Gallia *pro* rege Galliae 120
Galliae *pro* Gallia 135
gaudere *pro* habere 52. 578
gaudium *et* laetitia a Cic. diſtincta 352
Gell. IIII, 9 93
Gellius commendatur 780
genarum roſae 109
genitivi *mei*, *tui*, *noſtri* etc. recte pro *in*, *erga* etc. *me* etc.; at *ſubſtantivorum* male ponuntur 148. 224: — adver-

adverbiis loci et temp. non fruſtra additi 151: — poſt neutra adject. et pronom. 150: — interferti inter adject. et ſubſt. 224: — duo vel plures non facile jungendi 621
genitrix, *non* genetrix 26. 31. 4: — et genitor 577
gens 91. 400
gentilis, ein Heide 580
gentium non fruſtra additur *τῷ minime* 151. 460
genus *pro* ſpecie 128: — in ſpecies et individua disſolutum adjuvat perſpicuitatem 425. 9. 557
germaniſmi 199: — veri 200: — ficti 204
gerundia 169: *eorum* uſus 169: — permutari ſaepe cum participlis poſſunt 170, interdum non poſſunt 171: — an eleganter in participia mutentur 56. 170: — ac participia eorum ſemper jungi debent dativo perſonae pro praep. *a* cum ablat. 202. 610
gis in *x* ſaepe mutatum 98
glaeba *et* gleba, *origo latet* 41
gloria 71: — *et* laus 404
glorioſus *et* illuſtris 405
Gracianus 111
gradus 111: — *honoris* magnus, pulcher, praeclarus, egregius, dici non poteſt, ſed altus, excelſus, ſummus 111. 571. 88. 763: — non accipitur, impetratur, ſed adſcenditur 112. 203. 585. 763
graeca vocabula, ſi latine reddi poſſunt, latinis immiſcenda non ſunt 143. 44. 585
graecae linguae cognitio prodeſt ſaepe cognitioni primae ſignificationis vocabulorum 93
graecorum ſcriptorum auctoritas confert aliquid ad rectam ſcripturam 43
gramineae haſtae 109
grammatica compoſitio 146. 7. et variatio 393
grammaticarum vulgarium errores 147. 54. 67
grammaticorum antiquorum auctoritas an regula ſit orthographiae 32
grata negligentia 719
gratia 84
gratum 324
gravis 325: — ſententia 650
gravitas 318
gravitas dicendi 632: — ineſt non tam in verbis quam in ideis 633: — an ſit ſingulare dicendi genus 633: *ej.* fontes remotiores 634: propiores 638: — eſt fons ſuavitatis 705, rel. v. in *Conſpectu*
graviter (ſcribere ac) dicere 8. 632: — difficilis res eſt 15: — non accurate dicitur 633
gubernator navis ſedet in puppi 127

H

h ab initio vocabuli tantum a priſcis pronuntiatum 28. in medio non facile 28

habere

habere 335: — concionem 142: — ſenatum 586: — ſpem *et* in aliqua re 205: — ſatis 345: — ſusque deque 345: — *pro* ſolere 338: — habeo dicere 161: — habes ubi 63
habitare apud aliquem et cum aliquo 204: — in lecto 684
hactenus 72. 580
haec de multis rebus 597: — *pro* hoc male 598
haerere 68
hallucinari *et* halucinari, *origo ignota* 39
haſtae gramineae 109
haſtati 582
haud *et* haut, *incertum* 37
haud ſcio an *pro* annon 490: — *et* haud ſcio an ulli *videtur proverbialis locutio fuiſſe*, ad verbum explicanda 491: — nemini 491
haurire *pro* diſcere 337
Helicon 96. 7
heres rectius quam *haeres* 38
heri periphraſis 423
heri ſemper lenitas 370
heus, ejus pronuntiatio 384
Hexametri interdum ſcriptoribus exciderunt 754
hic, huc, hinc 369. 472
hic quomodo ab *iſtic* et *illic* differat 369. 473
huc quomodo differat ab *iſtuc* et *illuc* 369. 472
hinc quomodo diſtinguendum ſit ab *iſtinc* et *illinc* 369. 472
hic 478: — ſervit connexioni et ponitur *pro* hac in re 311. 371. 472: — hac in urbe, hoc in loco 472. 675: — *pro* praeſens 330: — *pro* proximus 331: — *pro* poſterior 331: — quomodo ab *huc* et *hinc* diſtinguatur 369. 472
hic et *ille*, eorum uſus de uno homine vel una re: de duobus hominibus vel rebus 619
hic qui 255
hic homo primus (ſolus, unus etc.) fuit qui hoc diceret, dixerit, l. dixit etc. *brevius* et *rectius* hic h. primus hoc dixit etc. 503
hieraus 616
Himmel, den Himmel anrufen, der Himmel wird ſorgen 119
hinc *pro* ex hac re 372. 472: — ex hac noſtra urbe, ex hoc loco 472: — hac ex parte 371: — hinc 371: — *et* illinc 371. 475
hinc venit ut 202: — apparet, intelligitur 311. 343
hiſtoriae priſcae cognitio multum prodeſt cognitioni propr. ſignif. vocabulorum 95
hiſtoricus ſtylus *pro* infinitivus hiſt. 355
hoc et *haec* male commutantur 330. 597. 8
hoc redundat ſeq. accuſ. cum infin. 458
hoc confirmare poſſum, me etc. 208.
Homerum non ſimpliciter *poetam* appellarunt 132
Hom. Od. τ, 204. 682. 745
homo totus: circumſcribitur 427 — hominis deſcriptio (Cic.) laudata 723

homo antiquus, magnus, ſenex 588: — trium literarum 47: — *pro* certo individuo 132: — *pro* corpus et animus hominis 125
homo hominem odit, non *o. h.* 213: — odit alterum, imo homo hominem odit 202
—hominum auctoritas, fons gravitatis 638: — cognitio, fons perſpicuitatis 523
homonyma 729
honeſtas 318: *cf.* ſtudium adjuvat gravitatem dicendi 680
honeſtum: circumſcribitur 420
honoratus 72. 580. 2
honorem habere alicui 391
honoris gradus, v. *grad. h.*
— honores 391: — non rogamus ſed petimus 142 586
Horatius reprehenditur a nonnullis ob illud: *nemo adeo ferus eſt, ut non miteſcere* etc. 114: — in A. P. ſaepe obſcurus 619
Hor. Epp. I, 1, 39 114: — 7, 16 714: — 61 714: — 15, 40 130: — Epod. 17, 12 773: — Od. I, 1, 6 224: — 4, 15 503: — 18 615: — Sat. I, 2, 63 129: 5, 72 53. 224. 626: — 10, 72 1: — II, 5, 79 511. 619 (A. P. 309 18)
horriſonus 144. 577. 720
hortari 353
Hortenſius magis dicendo floruit adoleſcens quam ſenex 843
Hortenſii *pro* Hortenſius, *an recte* 131
hoſpes ardet 119
hoſtis 72
huc *pro* in noſtram urbem l. locum 472
hujus cauſa male *pro* hujus rei cauſa 616
humanitas 84: — *et* benignitas: — *et* beneficentia: — *et* clementia: — *et* facilitas: — *et* miſericordia 398. Sic humanus *et* benignus, beneficus etc. 398
humare, *an pro* cremare 79. 117. 579. 772
humatus 79. 117. 772
humi 343
humilitas *pro* modeſtia 580
hyems rectius quam *hiems* 38
hyperbaton 223
hyperbole 685
hypotypoſes 648

I

i non conſonans ſed ubique vocalis eſſe videtur 45
i in *u* mutatum 39. conf. 27 et 30
ibi-ubi 245. 58
id de una re, *non* de pluribus 597. 8: — redundat ſeq. acc. c. infin. 458
idque 65
id quod *pro* quod 329. 461: — an eleganter dicatur 59
idcirco, *non* iccirco 34
idem differt *ab* ipſe 332: — *pro* item, etiam 332. 3: — *pro* tum tum (bis) 332
idemque 60. 65. 297. 467: — an eleganter redundet 60: — et pro *et quidem* dicatur

dicatur 65: — non redundat 60. 297. 467
idemtidem, *non* identidem 34
jenes, quomodo latine verti debat 597
igitur 475: — poſt parentheſin 606
ignarus, ignavus, ignotus 92
ignis 106. 8. 111. 112: — coeco carpitur igne 106. 8
ille de eo, qui non amplius vivit 330: — *quidem*, ubi *ille* redundat 462: — ſeq. *ſed, tamen, vero* 462
illud de una re, *non* de multis 597: — redundat ſeq. acc. c. infin. 458
illa de multis rebus, *non* de una 597
ille et *hic*, quomodo uſurpari debeant 331. 619. 20: — *illud*, non ſeq. *hoc*, de duabus rebus 619
illic, illuc, illinc 369. 473
illic quomodo differat ab *hic*, *iſtic* 369. 472
illuc quomodo ab *huc* et *iſtuc* diſtinguatur 369. 473
illinc *pro* illa ex parte 371: — quomodo diſtinguendum ſit ab *hinc* et *iſtinc* 369. 472
illuſtris *et* glorioſus 405
imitari 785: — quid non ſit 97. 8
imitatio priſcorum 793: — qualis debeat eſſe 794: — puerilis quomodo inſtituenda 792: — maſcula non in verbis ſed in toto orationis habitu ponenda eſt 98. 795. 8. 804
imitatores Ciceronis comparantur cum pictoribus 20: — multi ſibi ipſi ſaepe nocent 795. 6
immeritum: circumſcribitur 420
imo rectius quam *immo* 38
imo 38. 72: — vero *pro* imo 461
imperandi verbis adnumeratur interdum *dicere* et *ſcribere* 156 7
imperare 349
imperator 144
imperfectum tempus: *ejus* vis et uſus proprius 179: — vernaculae linguae eſt lat. praeſens vel perfectum 179. 85. 95: — *poſt* imperfectum 191: — *poſt* perfectum 192: — *poſt* plusquamperfectum 197: — *poſt* futurum an poni poſſit 189. 190: — *pro* perfecto 179. 359: *pro* praeſenti vernaculo, in epiſtolis 182. 96. 359: — *pro* plusquamperfecto 185
imperium, *ambiguum* 584. 5
impetrare 351
impingere *pro* offendere 580
implere promiſſum, legem, impletum eſt oraculum 201
improbi: circumſcribuntur 430
in non debet in compoſitione mutari 351 — omiſſum 494. 96
incedere 343
inchoare 33
incidere in morbum 204
inciſa 267

incl.

incisim dicere *et* ſcribere 267
inclytus ſ. inclutus, *non* inclitus 34
incolumitas 318
increbreſco rectius quam *increbeſco* 38
incredibilem in modum *et* valde *differunt* 146
incrementum pertinet ad *correctionem* 661
incumbere 597. 8: — rei, literis *pro* in vel ad literas, in ſ. ad rem, non dicendum i. 345. 6. 597
inde i. ex hac re 372: — cum aliis commutatum 473
inde a 606
indicativus: ejus uſus 160: — futuri *pro* imperativo 354
indices: eorum uſus 78
in dies rectius quam *indies* 35
individuum *pro* ſpecie *vel* genere 133
induſtria 70. 317
indutiae, an induciae, *incertum* 41
indutus tunica ſedebat 366
ineptus 72
inertia laboris 323
infans 72. 85. 91.
infernus, ſubſt., *pro* orcus 580
inferre *pro* colligere, argumentari, concludere 580
inferre ſigna 387
infideles *et* infidelitas, Unglaube 580
infideliter 577
infinitivus cum accuſativo 154: — ſine praecedente accuſativo poſt certa tantum verba 160. 1: — interdum prima tantum ſpecie a verbo regi videtur 161: — cum nominativo poſt *dicor, feror, videor*, et alia verba 159: — *pro* indicativo, in narrationibus 355: — *pro* verbo finito 357: — *pro* nom. ſubſtantivo 362: — ubi intelligi poteſt, omittitur 488
infinitivorum plurium concurſus cavendus 622
infinitivus hiſtoricus ſ. potius *narratorius* 355: — de rebus tantum praeteritis uſurpatur 356: — *ej.* ellipſis, non temere rejicienda, eſt verbum *coepit, inſtituit* 357: — cujus cauſa non in linguae infantia et infantum more quaerenda 356; ſed potius in variatione et ſuavitate 357
infitiari rectius quam *inficiari* 38
infitias ire 51
infucatus *pro* non fucatus 580
infuſum 144
ingenioſiſſimus 398
ingenium 91: — bonum, fons perſpicuitatis et gravitatis 519. 3. 636, et hilare 526
inimicus 72
injuria: non injuria 505. 676
in poſterum, *non* inpoſterum *vel* impoſterum 35
inpraeſentiarum 47. 51
in primis, *non* inprimis, *multo minus* imprimis 35
inquam in perperam dictis corri-

corrigendis 580: — *poſt* parentheſin 606
inſcriptiones non poſſunt eſſe regula orthographiae 32
inſignis 324
inſpicere 346
inſtare 354
integrum 72
intelligere 93. 346: — res facile eſt intelligenda 202
intemperantia eſt mater mortis 107
intercedere, c. inter et cum, pro *eſſe* 338: — pro aliquo *pro* rogare alicujus cauſa, deprecari p. al. 580
inter, cum quibus commutari poſſit 374
interea loci *pro* interea 460
intereſt: ejus rectio 150
interjectionum commutatio 384
interregem prodere 143. 586
interrogationes: *wodurch, wovon, woraus, wornach* etc. ſequi ablativum, indefinite dictum 153: — an iis eleganter addantur *quaeſo, obſecro, amabo* 60: — orationem reddunt graviorem 657
intra 91
intranſitiva ſ. neutra verba 151
intueri 346
invehi in aliquem 348
invenire: res facile eſt invenienda 202
invidia 72
joci apte adhibendi 724
ipſe *pro* ſponte 52. 332: — *pro* totus ſ. integer 52. 330: — *pro* ille 329: — *pro* adeo 331: — *pro noſtro* eben, juſt 332: — differt *ab* idem 332
— ſibimet *vel* ſemet ipſe *pro* ipſi, ipſum, an elegantia 63
ira inflammatum ſ. incenſum eſſe *pro* iraſci, *an elegantia* 50. 67
ira inflammatus *pro* iratus 582: — differunt 146. 582
ire 343: — pedibus in alicujus ſententiam 95: — infitias 51: — ad *et* in urbem 376: — in ſemen, corpus 208: — bene, optime, it 209: — pedibus 209: — *in* et *ad* ſcenam *differunt* 770
Ironia 138. (102. 669. 732): *ejus* ſpecies 140: — origo 105: — quando adhibenda 139
is terminatio adjectivorum uſitatius gen. fem. eſt; *er* maſc. 146
is terminatio pro *abus* ſervanda, cum de ſexu fem. ſermo eſt 145
is relativum non debet abjici in participiis ponendis 172
is ſ. hic — qui 243. 55
is — *qui* pro *is* — *ut* 303
is *pro* talis — ut *vel* qualis 330
is ſaepe intelligitur anteced. l. ſequ. *qui* etc. 255. 485
Iſocrates 841
isque *pro* et quidem 333: — *an eleganter redundet et pro* et qui-

Digitized by Google

et quidem *dr.* 60. 65. 299. 467
iſte *pro* iſtic 369. 478
iſte per contemtum 673
iſtic, iſtuc, iſtinc 369. 472
iſtic quomodo diſtinguatur ab *hic* et *illic* 369. 472
iſtuc quomodo diſtinguendum ſit ab *huc* et *illuc* 369. 472
iſtinc quomodo ab *hinc* et *illinc* differat 369. 472
iſto *pro* ad te 369
ita 474: — ante adj., verba et adverbia, ponitur 366: — *pro* talis 370: — *pro* tali modo 368: — *pro* hoc conſilio, effectu 474. 675: — *pro* hac conditione 52. 474: — ita, atque ita etc., de effectu rei et judicio 311
ita — ſi *vel* ut 258. 302. 370
ita — ut *pro* quidem 372
ita ut *pro* et *vel* quidem ſed 302
ita ſ. ſic — ut ſ. quaſi 245
ita c. conjunct., formula jurandi, ſeq. *ut* c. conjunct. vel indicat. 499. 675. 792: — ſine *ut* 500
ita redundat ſeq. acc. c. infin. 458
non ita multo poſt 208: — — multis ante annis 208
item in oppoſit., rat. noſtrae linguae, redundat 461
iterum 367: — *pro* rurſus 580
jubere 349: — c. accuſ. et infin. fere ſemper conſtruitur 156: — *jubeo tibi* non dicendum 596: — populus jubet 142
jucundum 324
judicare 341: — *gravius quam* exiſtimare 687: — non juſte 683
judiciale dicendi genus 828
judicium 317. 687
Iupiter o. m., *non* o. m. I. 217
jurare per Iovem, Herculem etc., non decet 96
jus 71
jus verrinum 704. 730
jus nundinari 684
jura polluere 686
juſto longior, triſtior, *non* l. j. 217. 221. 222
juxta *pro* ſecundum 580

K

καὶ νῦ 731
καλῶς in reſp. 714
κλαίειν 685

L

labor, nom. 70. 317
labſus recte ſcribitur, *non* lapſus 27. 35
Lacedaemonii an dicendo valuerint 846. 8
Laconicum dicendi genus 845
lacrymae rectius quam *lacrimae*, *lachrimae* plane falſum 38
laetitia *a* gaudio, an, ut Cic. credit, differat 352: — exſultare 352
laeve in conjungendis vocabulis, quid ſit, latet 751
Landgravius 48. 143

lapici-

lapicidina, *non* lapidicina 35
lapidum ſcriptura, an poſſit eſſe regula orthographiae 31
laqueus *pro* fune omni 72. 580
latet ponitur c. acc. et dat. 597
latina vocabula, quae cum graeca et theodiſca lingua conveniunt 94
latine ſcribendi ars non e libellis grammaticis ſed e lectione priſcorum diſcenda 20. 154. 757: — e Cicerone maxime 798. 802. 3. 4.
latine ſcribendum et e lingua vernacula in latinam transferendum ſemper aliquid eſt 788
Latini quo conſilio legi debeant et quo ſaepe ſoleant 19
Latini an Graecos vel alios ſaepiſſime imitati vel ſua ex aliis ſumſiſſe recte dicantur 796: — in epp. praeterito pro praeſenti utuntur 182: in narratt., etiam de re perfecta, utuntur praeſenti *pro* perfecto 183: — interdum praeſens infinitivi *pro* futuro ſ. *pro* fore ut uſurpant 184: — ſaepe perfectum conjunctivi *pro* praeſ. ejus 184
laudare 344
laurea *pro* victoria 121. 389
laus *et* gloria 404
laudis rea 732
lautus 91
lectio ſtataria et curioſa 760
lectio priſcorum qualis debeat eſſe 757. 60. 75
lectori priſcorum quae ſubſidia neceſſaria 781
lectori ſcriptorum lat., a viris doctis illuſtratorum, quae obſervanda 781
legere 61. 93: — ſenatorem, an eleganter dictum 64. 143. 586
legere Veſtalem 64. 143
legendus a te, *imo* tibi 202
legeris *ambiguum* 615
legis ambiguum eſſe poteſt 615
legio 93. 95. 582
letum *et* lethum, *orig. incertae* 41
levis *pro* facilis 73. 85. 580
lex 93: — *et* conditio 398
legem ferre, jubere, ſciſcere 586
legibus ſalvis 326
Lexica bona 781: ſunt rara 77
libelli ad doctrinam pertinentes, quae in iis ſcribendis obſervanda et cavenda 826
libenter 586
libentius *pro* majori cum voluptate 472
libentiſſime *pro* ſumma cum voluptate 472. 675
liberalis: periphraſis 423
liberalitas *et* beneficentia 398
liberi 73: — an de uno vel de una, puero vel puella etc. dici poſſit 136
libertinus 73
libertus 73
librariorum ſcriptura an poſſit haberi

Digitized by Google

haberi pro regula orthographiae 31

licet, obſchon, proprie eſt verbum 163: — unde conjunctivus pendeat 164

limen *pro* domo 125

linea *pro* verſu 580

lineola transverſa ubi neceſſaria eſſe videatur 702

linguae accurata cognitio fons perſpicuitatis 524: — gravitatis 638

linguae latin. accurata etiam cognitione ſaepe non poſſumus res plane intelligere 762

lingua vernacula, *non* materna 589

lipſienſis (civis) — aus L., *non* ein L. 326

litera rectius quam *littera* 38

literae ejusdem concurſus vitandus 750

literae 135. 389: — ear. pronuntiatio et commutatio 27: — delectus 700

litotes 140 (307. 340. 344. 49. 53. 85): — ad verbum explicanda eſt 490

litus *et* littus, *origo ignota* 41

Liv. I, 3 743: — 9 487: — 13 372. 649: — 16 237. 832: — 17 475: — 25 649: — 27 487: — 28 407. 649. 72: — 31 413. 689: — 33 483: — 48 376: — 50 326: — 57 487: — II, 9 616: — 12 418: — 32 747: — 35 773: — 54 505: — III, 19. 773: — 23 371: — 26 488: — IIII, 3 511. 682. 747: — V, 23 561: — 27 422. 539: — VII, 8 496: — VIII, 7 409: — 12 401: — 13 491: — VIIII, 2 505: — 10 561: — 13 616: — XXIII, 43 618: — XXIIII, 29 620: — XXVIII, 30 224. 621. 28: — XXX, 30 620: — 33 717. 746: — 35 474: — XXXII, 10 371: — 21 747: — 22 747: — XXXVII, 22 326: — 54 490: — XLIIII, 12 505

locuples 85. 91

locus, in quo res fit, huic praeponitur 222: — duplex, quis praeponendus 222

loci idea adjicienda eſt 552

locum adducere 112

locus omittitur 483

loco ejus quod *pro* tantum abeſt, ut 65

locorum: quo *et* ubi locorum 460

locus communis 811

Lohenſteinius 111

lomentum 91

longe c. ſuperlat. 57

loqui romano more 129

locutus *et* loquutus, nihil refert, utrum eligas 43

loquendi uſus venit a plebe 113

luctus 317

ludos committere 142

Lyſias 841. 4

M

maculam habere 729

magis redundat 463: — ſeq. quam,

quam interdum omiſſum 496
magiſter equitum; *non* equitum magiſter 217
magiſtratus *pro* toto ſenatu 73. 580
magiſtratum *non* rogamus *ſed* petimus 586
magnus 73: — homo 587: — vir 400. 587: — doctus, v. *doct.* 590
magnus: circumſcribitur 428
magna res eſt: circumſcribitur 427
magnitudo rei, e qua re appareat 638
mal, in oftmals 460
male 505. 676: — audire 200: — emere, vendere 200
malevole et *malevolus* rectius quam *malivolus* et *malivole* 34
mali: circumſcribuntur 430
malitia 318
malum non fruſtra additur 470
malus, ut ſignificatione ita genere differt 600
man vernaculae linguae quomodo latine reddendum 177. 83. 360
mandare 349
manipulus 95
manus manum lavat, *non* m. l. m. 213
manus propria ſtulte dicitur: manu propria ſcripſi 588
ad manum habere 207
Marcellus collega, *non* collega Marcellus 222
marchio 143
mare Myrtoum, mediterraneum, non ſimpliciter *pro* mari 131: — velivolum, horriſonum 144. 577
maris ſaevitia 320
Mareſchallus 143
Mars *pro* bello 388: — vario Marte pugnare 96
Martial. VIII, 11 728
maxima, ſubſt., *pro* regula 580
maximus *et* maxumus 35
me miſerum, *non* miſ. me 226
mecum *pro* cum me 215. 753
mediocre dicendi genus 831
mediocris *et* mediocriter 582
medium *pro* via 580
mei unius opera, ſalute, *pro* mea etc. 611
membra enuntiationum periodi debent eſſe paria aut extrema primis longiora, *cur* 268. 80. 81: — (appellat. *membri* non ſatis perſpicua 281) *eorum* aequalitas, ſi fieri poteſt, ſervanda 268. 71. 81, interdum negligenda 277: — aequalium compoſitio a Cic. appellatur *concinnitas* 275, de qua v. 280. 82. 699. 740: — *eorum* extrema quomodo longiora fieri poſſint 281
membratim dicere et ſcribere 267
memini habet vim praeſentis 196: — me dicere, legere 184. 358. 9
meminero 182
meminiſſe 389
memoriae prodere 337
mens 388: — dies, res; diei, rei, venit mihi in mentem 350

mentionem facere 537
meridies *pro* medidies 39
metaphora 107 (cf. 101. 506): — *ejus* origo 103. 560: — in duriore addi debet *velut* etc. 109: — *ejus* regulae 109 — 14
methodus Ienenſis, Lipſienſis 845
metonymia 114 (cf. 101. 506): — *ejus* origo 105; — *ejus* ſpecies 115. 18. 19. 20. 21. 22
meus ſaepe poni non debet 486
micare 85
migrare 343
mihi interdum redundat 460
mille *et* mile, *origo ignota* 41
millia *non* pro mille, et contra 328
millies 134. 368
minae *de* muris 114
Minerva: invita M 96
minime gentium *et* minime *differunt* 146. 51
minimum *et* ad minimum 207
miniſter regis *pro* amicus 583
miniſterium *de* ordine ſacerdotum 580
miſericordiam movere 731
miſi, in epp., *non* mitto 183
miteſcere 114
mitis 114
mittelmäſsig *pro* ziemlich 582
mittere *pro* nuntiare, ſcribere 387. 91
modeſtia, fons perſpicuitat. 523
modus, quo praedicatum ſubjecto convenit, praedicato praeponitur 222: — rei factae ob perſpicuitatem adjiciendus eſt 417. 546
modi connectendi vocabula, enuntiationes, periodos etc. 290
moereo *et* maereo, moeſtus *et* maeſtus *etymologia incognita* 41
moeror 317
momentum 73. 85. 580
monere 353
monimentum, *non* monumentum 35
monoculus 144
monoſyllabum polyſyllabo praeponendum 226
mons, verruca terrae 109
montis caput, pes 110
mori varie commutari poteſt, quando ſermo eſt de amico, de viro erudito, de improbo 388
moroſus 85. 91
mors pallida 116; — *mortis* nat. et viol. ſynonyma 347: — contemtus 635 7: — mortem oppetere 347
mortales *pro* hominibus 128
mucro *pro* gladio 126: — mucrone gladii ictus, *non* gladio ictus 320
mulcta rectius quam *multa* 38
mulcta 89. 91
multa *et* multum 597
non multum: circumſcribitur 429
multare *pro* mulcare ſ. verberare 573. 580.
multoties *pro* ſaepe 576
mundus *pro* malis hominibus 580
municipium 582
munus *et* donum 404: — non ſperno 140.

munus

Digitized by Google

munus rogare, imo petere 586

Muſae *pro* literis 97. 115: — an Muſas carminibus noſtris intexere liceat 96

muſeum, *non* muſaeum 35

mutatio unius vocabuli in plura et unius enuntiationis in plures quomodo fiat 397. 429. 694: — languidiorum vocab. in fortiora 682

N

nam cur praeponatur, latet 211. 753

nam cum, ſ. *etenim cum*, uſitatius quam *cum enim* 310

nanciſci 351

narrabant, in epp., *non* narrant 183

narrationes 815: — *earum* virtutes 817, diviſio 819

natare 109: natantes oculi 109

natio 91. 400

navare operam *a* dare o. *differt* 345

naufragium facere, *non* pati, dicitur 586

ne poſt *cave* omitti ſolet 61. 495

ne pro *ut non* poſt verba metuendi 155. 60. 63

ne — *an* c. conjunctivo 166: — ſaepe, at minus recte, omittitur 491: — ſeq. *nec ne* 502

ne — *quidem* an eleganter ſejungatur 66: — cur hoc fiat et quodnam voc. interponendum 212. 3: — differt a *non ſemel* et *ne ſemel quidem* 202

ne quidem — nedum 296

ne ſemel quidem *differt a* ne — quidem 202

nec (ſ. neque): ej. uſus late patet 310

nec (in ſententiis etiam abſolutis jungendis 306, *pro* et non, etiam non, *ſaepiſſime dicendum* 297. 304. 6. 471: — *pro* non, v. c. nec vero, nec enim, nec tamen 307. 8. 9. 382

nec duplex pro uno ſervit connexioni vocabulor. 296 et enuntiationum 300, perſpicuitati 612

nec dum *pro* et nondum *dici debet* 471

nec enim non *pro* enim 309

nec non *pro ſimplici* et *vel* etiam 307, qua tamen forma non utendum eſt in paucorum voc. conjunctione 307

nec non — nec 300

nec quidquam *ſemper pro* et nihil 297. 304. 7

nec quiſquam *pro* et nemo 297. 304. 7

nec ullus *pro* et nemo 297. 304. 7

nec unquam *pro* et nunquam 297. 304. 7

nec uſquam *pro* et nuſquam 297. 304. 7

neceſſe eſt 74. 342

neceſſitas 389

nefas 71

negare 340. 475

negligentia, multarum figurarum (inpr. ellipſ. et pleonaſm.) mater 488. 9

negligentia grata 719. 45

Digitized by Google

negligo 93: — *pro* non curo 475. 675
negotia publica: circumſcribuntur 426
negotium omiſſum 484
nemo: circumſcribitur 427
nemo non ſemper in caſu obliquo locum poſtremum habet 54
nemo enim 309
nemo vero 307
nempe omitti debet 488
Nepotis vitia 770
Nep. Ageſ. 4, 1 487: — 5, 2 771: — 8, 2 385: — Alcib. 1, 1 771: — 9, 1 505: — 3 54: — Att. 12, 2 773: 17, 1 387: — 3 735: — Dat. 8, 1 618: — Epam. 8, 2 578. 771: — Eum. 1, 6 772: — 6, 1 772: — 8, 4 772: — 13, 4 579. 83. 772: — Han. 1, 1 772: — 6, 1 773: — 13, 2. 3 773: — Milt. 4, 5 771: — Pauſ. 5 159: — Praeſ. 1 61: — 4 770: — Themiſt. 4, 3 771: — — 5, 1 444: — 8 211: — 10, 2 771: — Thraſyb. 1, 1 490: — Timol. 1, 1 491
neque (ſ. nec, quod cf.): ejus uſus late patet 310
neque duplex 296. 300. 612
neque — et 299
neque — et non 299. 301
neque — que 299
neque *pro* et non, etiam non, 297. 304. 6. 471: — *pro* non, v. c. neque vero 307. 382, neque enim 308, neque tamen 309
neque autem *pro* neque vero 308. 379
neque enim *pro* non enim 308: — quater 308
neque enim non *pro* enim 309
neque enim quidquam *pro* nihil enim 309
neque enim quisquam *pro* nemo enim 309.
neque enim quisquam non *pro* nam nemo non ſ. nam omnis 309
neque enim unquam *pro* nunquam enim 309
neque enim usquam *pro* nusquam 309
neque non *pro* et *vel* etiam 307
neque tamen *pro* non tamen 309
neque tamen non *pro* attamen 310
neque tamen quidquam *pro* attamen nihil: — quisquam *pro* nemo tamen: — unquam *pro* attamen nunquam: — usquam *pro* attamen nusquam 310
neque vero priſci crebrius quam *neque autem* dixerunt 753
neque vero *pro* non vero ſ. p. autem 307
neque vero non *pro* vero ſ. ſed 308
neque vero quidquam *pro* nihil vero ſ. non vero quidquam: — quisquam *pro* nemo vero ſ. non vero quisquam: — unquam *pro* nunquam vero: — usquam *pro* nusquam vero 307
neſcio an, int. *non* 490: — ſine hac ell., proprie 490

neſcio

neſcio quid 329
neſcio quis *pro* quidam 57. 329
neutra nonnullorum adjectivorum et pronominum ſubſtantive cum *gen.* 149
neutra ſ. intranſitiva verba, *quae* 151
nihil: circumſcribitur 427. 31
nihil enim 309
nihil vero 308
niſi *pro* ſi non 471. cf. 162. 8
niſi ſi *pro* niſi 459
nix capitis 109
nobilis 85. 91
nobis interdum redundat 460
nobiscum an dicatur, quod in *cum nobis* obſcoeni quid inſit 216. 755
noli velle ducere 773
nomen proprium nomini muneris, appellationi, appoſitioni etc. praeponendum 223: — interdum ponitur *pro* ſubſtantivo *et* pronomine 319
nomen an eleganter in *verbum* mutetur 56
nomina, temporis notionem habentia, ſaepe ſerviunt brevitati 501
nominum adjectivorum et ſubſtantivorum commutationes etc. v. in *adject.*, *ſubſtant.*
nominativus (princeps) ſ. p. ſubjectum, non facile omitti debet 604
nominativus c. infinitivo, ſ. potius ſolus infinitivus, poſt *videor*, *dicor*, *feror* et nonnulla alia verba 159
νόμοι 273
non in exclamationibus poſt *quam*, *quot*, *quoties* etc. omittendum 201: — verbo *poſſum* et voc., ad quod pertinet, praeponendum 217; ſed poſtponendum, ſi non eo pertinet 218
non is ſum, qui negem, et al.; *pro* non nego, nihil redundat 467
non, ſequ. *ne — quidem* et poſt *haud ſcio* ſ. *neſcio an*, an recte omittatur 62. 489. 90
non — nec ſ. neque *raro dicitur* 296. 301. 612
non enim 309
non modo — ſed ne quidem 297. 489. 93
non modo — ſed ne quidem *pro* non modo non — ſed, *an eleganter dicatur* 64: — *proprie falſum* 62. 4. 489. 90
non niſi 367
non poſſum non 342
non ſemel *differt* a ne quidem 202
non ſine *pro* cum *ſemper poni poteſt* 385
nos pro ego 138. 328
noſſe: *plane haud noſſe aliquem:* circumſcribitur 420
noſtrum ſunt tres 203
notae: *earum* uſus 78. 781
notare 349
notatio *pro* etymologia *eſt voc. obſcurum* 89. 143. 578
notio vocabulorum vera, *unde* 77.
— — prima et propria 80: — *ejus* ſpecimen 82: — *ejus* fontes 88: — *ejus* ſubſidia 98
notiones duae ex una 688: — vel plures paucioribus voc.

Digitized by Google

vocabulis expreſſae 674. 85: — contrariae (antitheta) arcte jungendae 275. 679. 736
notionum repetitio neceſſaria eſt ad perſpicuitatem 565
novemdecim 328
novi habet vim praeſentis 196
nox: deſcribitur 122
nubere uxori 728
nullibi *pro* nusquam 65
nullus *pro* neuter 200: — *pro* nullius vel parvae utilitatis 683: — imperator, nulla judicia, nullus ſum 683
numeralia: *eorum* commutatio inter ſe 328: — *pro* adjectivis, copiam vel paucitatem indicantibus 328
numero *redundat in* ſaepe numero *pro* ſaepe 460
numeroſa ſententia, oratio 740
numerus 272. 3: — *oratorius* (cf. p. *numeri oratorii* 273. 699. 740) a quibus inventus eſſe putetur 274: — minus ſubtiliter a multis explicatur 272: — ex convenientia cum numeris poeticis et muſicis accuratius deſcribitur 272: — non ubique adhibendus 277. 81: — debet ſponte venire 290: — definit enuntiationum inter ſe connectendarum et clauſulae modum 274. 80. 1. 2. 698: — unde materia *ejus* petenda 279: — *ej.* genera 274. 80. 2. 3: — eſt fons ſuavitatis dicendi 740: — eſt cauſa ſuavitatis, non ipſa ſuavitas 273
— — numeri muſici 272. 3 — — numeri poetici 272: — in tota oratione permiſcendi, a Cic. commendati 287, at neque ſatis explicati neque ubique obſervati 287. 8. (cf. 700)
numerus incertus *pro* certo 133: — rotundus *pro* majori vel minori 134: — ſingularis *pro* plurali et contra 135
numerus verbi *ſingularis pro* numero *plurali* et contra 137. 357. 8
numi an poſſint eſſe regula orthographiae 31
numus, *non* nummus 35
nundinae *pro* venditio 674. 84, et nundinari jus 684
nunquam enim 309
nunquam vero 308
nuntius *et* nuncius, *origo latet* 41
nuptiae 135
nusquam: circumſcribitur 426
nusquam *pro* nullibi, *an elegantius* 65. 577

O

o ſuo caſui ſemper anteponitur 219
ob, cum aliis permutari poteſt 375
objectionum formulae 310
objectum interdum omiſſum 673
oblivioni tradere 350
obnixe rogare 586
obſcoena vocab. vitanda 110. 711
obſcoenae ideae permutandae c. aliis 141

obſcoe-

obſcoenitas an in *cum nobis* et in *cum notis hominibus* inſit 215. 755
obſcoenus concurſus ſyll. et litt. vitandus 755
obſcoenus *et* obſcenus, *etym. ignota* 41
obſecro 60: — interrogationibus additum, non eleganter 60: — non redundat 469
obtemperare alicui 505
obticentia ſ. apoſiopeſis 677. 8. 702
obtruncare 353
obvallatus 684
occupatio 666
octodecim 328. 576
oculi natantes 109
oe quomodo pronuntiatum 30
offendere 85. 8: — animum, corpus, alicujus *pro* aliquem 61. 123. 320. 407. 571. 93
officia: circumſcribuntur 426
oftmals *pro* oft 460
ohne olim *ane* et *ano* ſcriptum 29
omiſſio vocabuli 483, v. *ellipſis*
omne *pro* omnia 598
omnes: cum aliis commutatur 424: — circumſcribitur 430
omnia: aliter circumſcribitur 424
omnia hominis: circumſcribuntur 427
omnibus quadrantibus anni, omnibus ſeptem diebus etc. perperam 202
omnino 74: — in reſp. affirmante 580
opem ferre *commutari poteſt c. adeſſe* alicui: *opp.* deeſſe 390
opera 70. 317: — dare ut 345: — *navare* plus eſt quam *dare* 345
opes 74
opinio 74. 317: — *et* opinari de omni ſententia, etiam certa 341. 581. 2
opinione celerius: an elegantia 58
opinione celerius, *non* celer. opin. 217. 221. 222
opinionum hum. cognitio, fons gravitatis 637
oportet 74. 341. 2: — *ejus* rectio 153: — pro *non oportet* (non eſt cauſa) quomodo dicendum 342
oppetere mortem 67. 347
oppidum *et* opidum, *incerta origo* 42
opſonium, *non* obſonium 35
optime: circumſcribitur 423
optimus *et* longe ſ. quam optimus 57
optimus *et* optumus 35
opus eſt 74. 342: *ej.* rectio 147: — *pro* non opus eſt, ſi i. eſt q. non eſt cauſa, *dici debet* non eſt quod 342
oraculum impletum eſt 202
oratio 74
oratio numeroſa 740
orationis (ſ. dicendi) gravitas 632: — perſpicuitas 515: — ſuavitas 703: — ſimplicitas 745
orationis partes commutare *an elegantia* 55
orationis proſaicae ſententia abſoluta non debet terminari verſu poetico 754
orationis *exordium* 807; *thema* ipſum 808, ejus tractatio;

tio; explicatio 809, confirmatio 810 et illuſtratio 813; concluſio ſ. peroratio 813
oratio Cic. pro R. Am. more Aſiatico ſcripta eſſe creditur. 840
orator, in primis res ſacras explicans de deo, de Jeſu etc., obſervanter loqui debet 709
orator *pro* Demoſthene vel Cicerone 132
oratores dicuntur elegantes et ſubtiles 18: — Romae cur multi fuerint 21
ordo rerum *et* neceſſitudo 398
ordo vocabulorum 209: — fixus 211: — pendet ab idearum ordine, natura 218. 570. 625 et a contextu 626: — enuntiationum 227 mutatur interdum, et cur 236. 8
ordo vocabulorum in proverbiis et formulis ſolennibus non mutandus 217
ornatus ſum 335
orthographia eſt una, non varia 23: — *ejus* regula non eſt uſus ſcribendi priſcorum 25, non ſcriptura codicum, numorum, et lapidum 31, non Grammaticorum antiquorum auctoritas 32; ſed etymologia, eaque recta 52, veriſimilis 37, incerta 39
oſtendere 336
oſus, terminatio, copiam indicat 91
otioſi 391
otium *pro* pace 391
otium negotioſum non eſt oxymorum 674. 728
Ovidii vitia in rebus 767
Ov. Heroid. 14, 105 728: — Met. I, 20 618: — 119. 20. 24 555: — 222 224. 626: — 523 717. 742: — III, 406 — 510 767: — VII, 126 273: — 339 737: — 604 728: — VIIII, 761 728: — XI, 700 767
Oxymora 668. (674. 80. 6. 727. 8. 34

P

p et *b* ſaepe confuſa 26. 7. 32. 92
paene *et* pene, *etym. ignota* 42
paenultima vid. penult.
paganus, ein Heide 581
pallida mors 116
pallor *pro* timore 116. 21
ὁ πάνυ 143. 572
par cum pari comparandum 562. 643. 4
παραδιδόναι 337
paradoxa Stoicorum 727
παραλαμβάνειν 337
parare 351
parcere *pro* ignoſcere 389
parce quaerere 161
parentes et *parentes occidere:* circumſcribuntur 421. 556
parentheſes, maxime longae et crebrae in eadem periodo, vitandae 606: poſt parentheſin paulo longiorem repetendum vel unum vel aliquot vocabula addito vel inquam vel igitur etc. 606
parere 351
paronomaſia 734
parricidae: circumſcriptio 421. 539
pars *pro* toto 124

pars;

pars: velis in bonam partem accipere 348
pars, omiſſum 484
parte, omiſſum 774
partes orationis commutare, *an elegantia* 55
participia: eorum uſus 170. 601: — — quibus rebus nitatur 171: — — latius patet, nec eſt ponendus in certarum partic. abjectione 174: — — in duabus enuntiationibus, quae commune ſubjectum habent 171. 2, quae duo diverſa (ablat. conſeq.) 173. 602: — — eorum convenientia, ſubſtantivis diver. gen. et num. cum junguntur, *quae* 148: — — in eorum uſu non debet peccari 601: — — non debent nimis coacervari 602, praecipue plura ejusd. caſus non jungi 175: — — quando iis utendum 175. 6, quando iis abſtinendum 176. 7: — — interdum in uſu non ſunt 175: — — in eis non eſt major elegantia per ſe 55. 56. 170. 602: — — inventa ſunt ob brevitatem et neceſſitatem 171. 75. 475. 501. 602: — — ſaepe notant cauſam 410. 1. 533. 8: — — vim temporis prioris continentia praeponuntur 221: — — iis, quae pro ſubſt. uſurpantur, adverbia, non adject., jungenda 590: — — ponuntur *pro* ſubſt. 174. 326. 62: *pro* praep. 364. 409. 475: *pro* conjunct. 366: *pro qui* et iis particulis, quae cum *qui* commutari poſſunt 171. 2. 3. 675
particulae: earum ordo fixus 211: — rectus earum, quibus vocab. et membra conjunguntur, uſus ſervandus 611: — quae indicativum poſtulant 162, ob quas cauſas conjunctivo jungantur 167: — certae, quarum natura conjunctivum per ſe poſtulat 162: — pro quibus quando acc. c. inf. poni aut non poni poſſit ac debeat 154
partim: quomodo uſurpandum 294
partitio (426. 31. 557) 647
parum 74: — *pro* paulum v. c. doctus 582
parum: circumſcribitur 429
parvus 325
paſſiva et activa ſaepe ſunt inter ſe permutanda 362
paſſivum quae verba habeant 152
pater ſepultus eſt 101. 105. 23. 4
pater patratus, *non* patratus pater 217
pati 586: — facile, non libenter 586. 7
patres conſcripti 96
patronus *et* defenſor 404
paulum *et* paullum, *fortaſſe illud rectius* 42
paulus 91
pavor 352
peccare *pro* ſcortari 129
peccatum *et* culpa 316. 403
peccata remittere 586
pedibus ire 209
pelecani amor erga pullos 561
pendere 119

penes 373
penultima ſyllaba clauſulae period. qualis eſſe debeat 283. 629. 98
per *pro* ſuper 376: — *pro* verbo 378: — c. ſuo caſu in unum vocab. contractum 675: — omiſſum 494
percontari *et* percunctari 40
percuſſus cecidit *pro* perc. eſt *an* elegantia 61
perfectum tempus: *ejus* uſus rectus 180: — verbi act. non poteſt in participium mutari 172: — *poſt* praeſens praeced. *ut*, *ne* etc. 188: — ſaepe *poſt* perfectum 193. 4: — *poſt* futurum 190: — *poſt* imperfect. 198: — conjunct. *pro* praeſente ejus in quibusdam formulis 184. 96. 360
perfodere jugulum, latus, pectus 124
periculum 573. 78. 771
pericula magiſtratuum 578
periodus 246. 7. 738: — conſtat numeris 274: — *ej.* utilitas 249. 697. 738: — *ej.* diviſio vulgaris: 1) in ſimpl. et compoſ. 248, ubi adhiberi poſſit 270; — in bimembrem etc., eſt parvae utilitatis 270: — *ej.* exempla e priſcis cum inſertis enuntiationibus 251, v. *enuntiatt.* — *ej.* ſtructura 262: — *ej.*, compoſitae, ſi fieri poteſt, ſervanda, in membris, aequalitas 277: — clauſula 283. 4. 629. 98, non ubique neceſſaria 285
— — periodi non ubique uſurpandae 267: — nimis longae et crebriores vitandae 268. 617. 740: — *earum* connectendarum modi 305. 6. 310
periphraſis (ſ. circumſcriptio) vocabuli (393) 419. 25. 7: — enuntiationis 430. 1. 5: — rei adjuvat perſpicuitatem 555 et gravitatem 646: — quae in primis commendanda 425. 539
Perizonius ad Sanctium commendatur 150. 782
perlegere 93
permiſcere *et* perturbare 399
permittere 355
permulti: circumſcribuntur 429
permutatio ſ. commutatio vocabulorum 314
perſecutio *de* malis Chriſt. ſub impp. primis 581
perſona 86. 8
perſona, ad quam *praedicatum* refertur, huic praeponenda 219: it. rei, quae ei tribuitur etc. 220
perſonae (ſeu potius *terminationes perſonales*) verbi recte uſurpandae 177. 601: — commutari poſſunt in enuntiatione univerſali, quae exprimitur per *man* 177. 360. 601; ubi tertia pluralis praeſ. in nonnullis tantum verbis uſitata eſt 178. 361. 601
perſonae comparandae, *quae* 562. 644. 5
perſpicue dicere et ſcribere 8, eſt res difficilis 14. 518
perſpicuitas dicendi (et ſcribendi) 514. 5: — *ej.* fontes remotiores 518, propiores 526. 71: — eſt fons ſuavitatis

vitatis 704. 5, rel. v. in *Conſpectu*
perſpicuus 325
perſuadere 70. 341. 582
perturbare *et* permiſcere 399
pervenire: tam longe pervenit in doctrina etc. 202
pes montis 110
petere (locum) 343
petulans 92
petulantia 75. 581
Phaedr. I, 4, 3 595: — 12, 3 595: — 14, 10 596: — 15, 1 596: — 20, 6 555: — 21, 11 685: — 24, 10 61. 412. 688: — II, 8, 18 423: — III, 15, 10 420
phantaſia praeclara, fons perſpicuitatis et gravitatis 519. 636
philologi loquendi uſum corrigere non poſſunt 113
philologica editio 775
philoſophi ſ. eruditi 105: — priſcis temporibus fuerunt oratores 17. 105: — recte appellantur ſubtiles etc. 18
philoſophia comparata cum eloquentia 17
philoſophus *pro* Ariſtotele 132
phoenix 561
phraſis *an* verbo ſimplici *elegantior* 30. 335
phraſis rarior, *an elegantia* 51
pictura rei, fons perſpicuitatis et gravitatis 569. 648
pietas 75
pinus de ligno vel arbore 130 uncta natat pinus 130
placandum: ad placandum deos 770
Plaut. Capt. III, 4, 14 387; — Menaech. II, 3, 30 714; — Merc. II, 4 603
plebeja voc. vitanda 143. 711
pleonaſmus grammaticus (ſ. redundantia) 457: — verus 457: — fictus 464 (393. 694. 773)
pleonaſmi fugiendi 463: — multi per negligentiam orti 460. 1. 3
Plin. H. N. VII, 51 605
Plin. epp. VIIII, 30, 4 673
pan. VIII, 5 et 6 158: — XVII, 4 682
pluralis *pro* ſingulari poni putatur 135: — non fruſtra ponitur 135; objectiones 136. 7
plusquamperfectum: ej. rectus uſus 180: — poſt imperfectum 191: — poſt perfectum interdum 195. 6; — poſt plusquamperfectum 197: — poſt futurum, an poni poſſit 191
πνεύματα 268
poena 89. 586
poenas accipere 582: — remittere 585. 6
poena, *non* paena 35
poenitentia, die Buſse 581
poeta *pro* Homero *vel* Virgilio 132
poetica voc. vitanda 144. 577
poetica clauſula in orat. proſ. vitanda 754
poetici numeri 272. 87
Politianus ep. ad Corteſ. lib. VIII, de imitat 795
Poloniae *pro* Polonia 136
polyſyllabum monoſyllabo poſtponendum 226
polyſyndeton 695. 6
pomoerium, *non* pomerium 39

pondus

pondus 318
pone, commutatur c. poſt et ſecundum 375
ponere *pro* affirmare et credere 207: — *opp.* tollere 340
ponere vitam 347
ponere cum *in* ablat. aut acc. jungendum 597. 774
pontifex maximus, *non* maximus pontifex 217
pontificem cooptare 64. 143
populus 91. 2. 400
populus romanus, *non* romanus populus 217
poſcere 341
poſſe 347
poſt *pro* pone 375: — commutari ſaepe poteſt c. aliis 374. 5
Poſteri: circumſcribuntur 425
poſtſcenia 144
poſtumus *an* poſthumus, *incertum* 42
potentia 75
potentialis modus ſ. conjunctivus 162
poteſtas 75
potiri c. gen. acc. et abl. 394
potius redundat 463: — ante *quam* omiſſum 496. 618
prae 92: — *pro* in comparatione 378
prae lacrymis, iracundia etc. 208
praeceptor 349
praecipere 349
praecipuum 325
praeciſe *pro* accurate 581
praedicere 340
praeeſſe 92
praefandus humor 512
praemia: ſpe praemiorum incitatus *rectius quam* praemiis 320
praenominatus *pro* praedictus 576
praeparatio lectoris vel auditoris ad rem magnam 667
praepoſitiones ſuis nominibus ſemper praeponi debent 214: — cur nonnullae poſtponantur, latet 215: — commutantur inter ſe 373: — ponuntur *pro* ſubſtantivis nonnullis 376: — *pro* participio et adjectivo 378: — *pro* conjunctione 378: — c. ſuis caſibus *pro* cum, dum etc. ſeq. verbo 675: — *erga, in, adverſus* inter adject. et ſubſt. interponendae 225
praeprimis *pro* in primis 576
praerogativae voc. ludit Cic. 734
praeſens 330
praeſens tempus: *ejus* rectus uſus 179: — in epp. quando mutandum, quando maneat 182. 3: — *poſt* praeſens 185. 8: — *poſt* imperfect. 198: — *poſt* perfectum 194. 8: — *poſt* futurum 189: — conj. *pro* imperfecto conj. in nonnullis formulis 358: — ſaepe *pro* imperfecto ponitur 193: — *pro* perfecto (*an in* memini me legere 184. 358) in narrationibus 183. 358: — *pro* futuro 359, ubi vernacula futurum habet 359: — infinitivi interdum *pro* futuro 184
praeſens verbi paſſ. non poteſt in participium mutari 172
praeſes provinciae decedit et, poſt

poſt juſtam victoriam, deportat triumphum 142
praeſtare 337. 401
praeſtringere rectius quam *praeſtinguere* 39
praeſumio *pro* audeo 581
praeteritio 663
praetor 92. 8
praetorem creare 142. 586
prelum rectius quam *praelum* 39
pridie: ej. rectio 150. 394
primo, ſecundo, tertio etc. *minus recte* 312. 368
priſcorum lectio *quomodo inſtituenda* 757: — imitatio *qualis debeat eſſe* 794: — *quis praecipue imitandus* 798
priſcorum negligentia in repetitione inani 742
pro 377
pro eo quod 65
pro 207: non eſt pro homine; pro mea parte; pro concione etc. 207
probabilis 75
probare 8
probum 86
probus 86. 325
prodere 340: — memoriae 337: — flaminem 586: — interregem 143. 586: — vitam, urbem 683.
prodeſſe: circumſcribitur 420
προδιδόναι 683
proficiſci 343
profecturus *eram*, in epp., non *ſum* 183
profiteri 344
projicere 389
προλεγομένας diſce 730
proletarii ſcriptores *vel* capite cenſi 96
prolixus *de* verbis 581
promovere 348: — *pro* adjuvare, v. c. felicitatem alicujus 348. 581
pronomina: eorum commutatio inter ſe 328: — *pro* adject. 330: — *pro* adverb. 331: — *pro* praepoſit. 332: — *pro* conjunct. 333: — interdum omittuntur 485
pronomini *poſſeſſivo* et *ſubſtantivo* non fruſtra inſeruntur *unius*, *ſolius*, *ipſius* etc. 147. 224
pronuntiatio literarum apud priſcos, *qualis* 27: — *ejus* cognitio valde prodeſt etymologiae 98: — ſyllabarum 30. 284. 5
pronuntiatio vitioſa peperit multas mutationes 98
propinare aliquem deridendum 352
propoſitiones affirmativae *pro* affirmantes, ajentes 144
proprium 325. 88
proprius, *opp.* eſt communis: propria v. c. vis, domus; at manus, ſtulte dicitur 588
propter c. ſuo caſu in unum vocab. contractum 675: — commutari poteſt cum aliis 374: — omiſſum 493
prora 126: — proram advertere terrae 127: — obvertere pelago 127
proſaica oratio, v. *orat.*
proſodia ſaepe eſt regula orthographiae 43
proſopopoeia (116. 475. 6) 658
pro tempore 581
provenire 209
proverbia priſcorum hodie raro uſur-

ro uſurpare licet 393: — in iis ordo voc. non eſt mutandus 217
providere 688
proximus, ſubſt., de homine in univerſum 581
prudens conſilium, res: hoc eſt prudens *non*, *ſed* h. e. prudentis etc. 587
prudentes i. providentes 589
prudentia, fons perſpicuitatis 525
Ptolemaeus, *non* Ptolomaeus 36
publicus 92: — *et* publice 75. 581
pueritiae etc. alicujus parcere 408
pugillares 1
pugnare 402
pulcer rectius quam *pulcher* 33: — Cic. v. *ſcr.* pulcher 25 51. 3
pulcher, καλὸς 587: — *et* formoſus 405
pulchra an voc. per ſe ſint 49
pulchre ſapit etc. olet etc. *non ſed* bene ſ., o. 587
pulchre ſcribere 11 poteſt, qui pulchre cogitat 16. 66
pulchritudo 587
pulchritudo dicendi non in vocabulis quaerenda 209: — pendet a contextu 13. 49
pulchrius alio vocabulum dici non poteſt 13
pulmones *pro* pulmo 136
pulvis pyrius 583
punctum 282
puncta omnium ferre 96
puppis 126. 7: — advertere puppim litori vel ripae 571: — appellere puppim litori 762: — puppes obvertere litori 127: — ſedere in puppi 127. 594
puppes navium appulſae litori *rectius quam* naves etc. 320
putare aliquem non liberum, hominem 344

Q.

q ſ. *qu* lectum *k* 28
qua, ſc. *parte* 774
quae et *quod* male permutantur 330. 597. 8
quaecunque, was es auch ſey 500
quaecunque *pro* omnia quae 231. 478
quaecunque — *ſeq.* ea, haec, *vel omiſſo* 255. 6
quaeque, *ambiguum* 614
quaeſo interrogationibus *an* eleganter additum 60. 469
qualis — talis 232. 56
qualiscunque — talis 232. 56
qualescunque — tamen 256
quam poſt comparativum eundem caſum, qui praeceſſit, poſt ſe requirit 154: — omiſſo, ponitur abl., at non eleganter 154: — omittitur non ſequente ablativo 493
quam, ſuperlativis additum, *an elegantia dici poſſit* 57
quam, in exclamatt., ponitur ſine *non* vernaculo 201
quam — tam 232. — *ſeq.* tam *vel omiſſo* 257
quamdiu — tamdiu 233: — tamdiu *ſeq. vel omiſſo* 258
quamprimum 367. 8
quamquam, *non* quanquam 36

quam-

quamquam c. indicat. 162: — quando c. conjunct. 168
quamvis c. indicativo 162: — quando conjunctivo jungatur 165. 7
quando c. indicat. 162; — c. conjunct. 166
quandocunque 501
quandoque *pro* interdum 581
quantopere — tantopere 233. 58
quantum 150
quantum das pro coena, habitatione, inſtitutione etc. 201
quantus — tantus 232. 256: — *omiſſo* tantus 257
quantuscunque 500
quantuscunque *omiſſo* tantus 257
quaſi 164: — ſequitur vel praeſens vel perfectum 164
quaſi, numeris additum, *pro* fere etc. 578
quaſi, omiſſum 107. 673
quem in finem 200
quem quam quod quos etc. c. infin. dicendum *pro* de quo eum etc. 492. 3
quemadmodum — ita ſ. ſic 233. 58
quercus *pro* arbore vel ligno, *an* 130
qui quae quod quando conjunctivo jungatur 166: — praeponi debet ceteris voc. in ead. enuntiatione 223, et ſubjecto praeced., ad quod refertur, ſtatim ſubjici 223. 5. 58; ſequenti v. arcte jungi 223: — *pro* is, hic, ab initio enuntiationis abſolutae (in connexione duarum enuntiat. abſol.) ſemper praeponendum 223; ſubjectum v., ad quod refertur, proximum ei debet eſſe 305: — *pro* hic, is, abjectis partic. *et*, *vero*, *igitur*, *enim* 306: — eandem verbi terminationem perſonalem poſtulat, quae praeceſſit 177: — *pro* is, ille, ego, tu, nos, vos, abjectis *et*, *vero*, *enim* 329: — *pro* et is, et ego etc., is vero etc. 482. 793: — *pro* ut, quod, cum vero, non ſimpl., ſed *pro* ut ego etc. 166. 482: — *pro* cum, ut etc. 330: — *pro* quod ſ. cum 333. 481. 2: — *pro* cum ego etc. 167. 481: — *pro* ut ego etc. 167. 478. 83: — *pro* ut ego, is etc. 167. 333. 4: — *pro* ut *poſt* dignus 65. 167. 333. 4. 478. 9. 780: — *pro* nam ego etc. 482: — *pro* nam, quia etc. 306. 7. 482. 536: *pro* enim, et, vero 334: — qui cum *pro* cum vero hic 675
qui etc. — is ſ. hic 231
qui etc. — is ſ. hic, *vel omiſſo* 255
qui modo fit 202
quia *pro* hinc 304: — *pro* nam 305
quicunque, omnis qui 202. 231. 331. 478
quicunque — is, hic, *vel omiſſo* 255
quicunque, wer es auch ſey etc., *cf.* uſus 500
quicunque ſ. quisquis venit, dicit *pro* veniat etc. 675
quid i. cur 331
quid eſt quod *pro* cur ſ. quid 146.

Digitized by Google

146. 469: — an eleganter dictum ſit 59
quidam an eleganter in *neſcio quis* mutetur 57
quidem 75. 211
quidquid, *non* quicquid 36
quidquid *pro* omne quod 231. 331. 478: — quidquid — id ſ. hoc, *vel omiſſo* 255. 6
quidquid *pro* quodcunque 500. 598
quin 163: — quando ponatur 155: — accuſativum etiam c. infinitivo ponere licet 156: — ſeq. conj. *pro* ut non, quod non, qui non 471. 2. 675: — ſeq. indicat. *pro* cur non 472. 675: — *pro* imo, poſt non dubito, officit perſpicuitati 614
quincunx 98
Quintilianus dicit in *cum notis hominibus* ineſſe obſcoeni quid, melius dici *c. h. n.* 215: — *ejus* libri omnibus legendi ſunt 780: — Inſt. I, 1 2: — II, 10 208: — VIIII, 3 634. 35. 36: — X, 7 682. 736: — XII, 10 841
quippe, *ironice* 139
quis 200
quisque 213: — poſtponitur libenter τῷ *ſuus, ſibi, ſe* 213: at etiam praeponitur Ibid.: — ſuperlativo 213, et numeralibus ord. 214
quisque an ſuperlativis eleganter addatur 58. 214. 465
quisquis *pro* omnis qui 331. 478
quisquis — hic l. is *ſeq. vel omiſſo* 255
quisquis *et* quidquid 500
quisquis venit, **dicit** *pro* veniat, dicat 675
quo 473
quo locorum 460
quo i. q. *ut* 163: — quo minus i. e. ut non 163
quo — *eo* 231. 33. 55
quoad: ejus rectio 166: — *pro* quod att. ad etc. 581
quoad ejus ſ. p. 459
quod, weil, quando conjunctivo jungatur 167
quod, daſs, quando proprie poni debeat 155: — mutari ſemper debet in accuſat. c. infinit., niſi idem eſt quod *quia* 157: — poſt verba gaudendi et dolendi manere etiam poteſt 159
gaudeo quod vales, *non* valeas 160
doleo quod pater aegrotus eſt, *non* ſit 160
quod v. c. habes quod, eſt quod; *non* habes cauſam etc. 342
quod *pro* quod att. ad id quod 59. 498. 675
quod ante *ſi, niſi, ubi, utinam,* redundare videtur 464. 5: — eleganter poſitum eſſe putatur 59: — quando poni poſſit 59. 382. 464: quid ſignificet 465
quod et *quae* male permutantur 330. 597. 8
quodcunque *pro* omne quod 231. 478
quodcunque — id ſi hoc *vel omiſſo* 255. 6
quodcunque: *ej.* uſus 500
quodque ambiguum 614
quot 201
quot ſunt veſtrum 201

Digitized by Google

quot in exclamatt. ſine *non* vernaculo 201
quot in *quantum* mutari poteſt ac debet 325: — in *quotus quisque* 326
quot — tot ſ. totidem 232. 57
quotcunque — tot ſ. totidem 257
quoties in exclamatt. ſine *non* vernaculo 201
quoties — toties *vel omiſſo* 232. 57
quotiescunque — toties *vel omiſſo* 232. 57
quotquot — tot 257
quotusquisque 214
quum, v. *cum*

R

r an rei atroci, triſti et terribili, conveniat 700.
Raetia rectius quam *Rhaetia* 36
rana rupto jacuit corpore *pro* rana rupta eſt, *an eleganter dictum* 61. 689
ratio ſenatus eſt mutata 320
rationem habere 86
reciperare rectius quam *recuperare* 39
recipere 337: — *non differt a* ſuscipere 351
recognoſcere 347
recommendare 65. 143
recta quae ſunt, ſaepe habentur pro elegantiis 50. 200. 209, ſaepe pro vitiis 774
recta ſapientia, via 203
recte *pro enuntiatione* 505. 676: *pro* non *in reſp.* 141. 713
recte: non recte prudenter rem egit 203: — recte valde doctus vir eſt 203
rectio 146
reddere et *reddi* pro *facere* et *fieri* 345
redemtus *pro* captus 387
redundantia (pleonaſmus) vocabuli vera 457, ficta 464: — origo 457. 8. 9. 64. 694
redundare 342
referre 61. 337: — ad ſenatum 142
refert: ej. rectio 150
refertus 325
regimentum 583
regis, *ambiguum* 615
regnum *pro* rege 121
relativis vocab. recte utendum 619
relegere 93
religio 93
remedium 75. 203: — *pro* via 75. 203. 581
Renus flumen, *non* ſ. R. 223
Renus rectius quam *Rhenus* 36
repente 475
reperiri et *inveniri* pro *eſſe*, at non ubique 336
repetitio crebra *copulae* 695: — ejusd. *notionis* ſ. ideae 565. 608. 659 (cf. 397): — *vocabuli* ejusd. praecedentis 293: negantis 296: gravis 681: ſenſu eodem 733: diverſo 733: (literis immutati) contrario 734: inverſo ordine 735: — vocab. inanis 742: — ejusd. ſyllabae 748: — terminationis plurium vocab. vel unius vel duarum ſyllab. 748
repraeſentare ſibi aliquid 202
reprehenſio tecta 732
res ante cognita eſſe debet, quam

Digitized by Google

quam poteſt lingua accurate intelligi 762
res narranda, eaque certa, minus certa, incertiſſima, quibus verbis exprimatur 547
res, per quam aliquid fit vel factum eſt, adjicienda eſt 549
res, e quibus una excipitur, huic praeponendae 220
res, cum qua res comparatur, huic praeponenda 222
res comparandae, *quae* 562. 642. 3
rei explicandae conditio, ſub qua facta res eſt vel fieri ſolet, addenda 544
rei deſcriptio fons perſpicuitatis 569
rei magnitudo ex quibus rebus appareat 638
rei pulchritudo, *unde* 49
rerum cognitio omnis e priſcorum lectione non eſt petenda 783
rerum contrariarum oppoſitio, qualis eſſe debeat 678 cf. 275
res 342: e re mea, in rem meam, e re publica 342
res *et* rei venit mihi in mentem, *rei* an elegantius 550
res facile eſt intelligenda, invenienda 202
res prudens, ſapiens 587
reſpublica: circumſcribitur 426
reſpublica *pro* bello, provincia, aerario etc. 128. 9
reſurgere *pro* ab inferis redire 581
reticentia ſ. apoſiopeſis 677. 8. 702
retorſio argumenti vel rei *quomodo inſtituenda* 662
rex, *non* praefectus regno etc. 143
rex *pro* regno 120. 1
Rhenus flumen, *non* f. R. 223
Rhodium dicendi genus 840
rituum priſcorum cognitio multum adjuvat cognitionem primae vocab. ſignificationis 95
Roma urbs, *non* u. R. 222. 6
Roma *pro* Romanis 119
Romani magis eloquendo quam ſcribendo operam dederunt 5: — in vocabulis pronuntiandis accommodarunt ſe ad pronuntiationem literarum et ad quantitatem ſyllabarum 27
Romani non amplius Romani ſunt 734
romano more loqui 129
roſa *de* genis. 109.
roſtra: pro roſtris (ſacris) dicere 96
rumor 318
rumor erat, in epp., *non* eſt 183
rurſus 367

S

ſ commutatur cum *r* 28
ſaecularis, weltlich 581
ſaeculum *an* ſeculum, *incertum* 42
ſaepe 475
ſaepe numero *pro* ſaepe 460
ſaepiſſime: circumſcribitur 428
ſagum *de* bello 95. 121
Sall. Cat. 20, 8 473: — 28, 3 507: — 30, 3 773: — Iug. 12, 5 507. 671: — 32, 5 589:

5 589: — 38. 6 774: — 62. 8 589
ſalvator *pro* ſervator, Erretter 577.
ſalvis legibus 326
ſalus 76: — ſalus *et* vita 317
ſalutor *pro* appellor 581
ſanguis Abelis clamavit ad deum 197
ſapiens: *non* verus ſapiens, *ſed* vere ſapiens 590
ſapientes ſ. philoſophi priſcis temporibus ſuerunt oratores 17 recte appellantur et ſubtiles et elegantes 18
ſapientia eſt fundamentum eloquentiae 19: — eſt fons bene dicendi 107
ſapientia *et* conſtantia, magnitudo animi 399
ſatira *an* ſatyra, *incertum* 42
ſatisfacere 390
ſcandalum 144
ſcelera 317: — et flagitia 404
ſcena, *non* ſcaena 36
ſcena; ad ſcenam ire 47. 579. 770
Schalk 81
Scherge 81
ſchlecht 81. 2
Schwarzius, inventor pulveris pyrii, *pro* pulvere etc. 116
ſcientia *pro* diſciplina 581. 2
ſcilicet 76: — *ironice* 439: — ſaepe intelligitur, nec adhiberi opus eſt 488
ſcire 347
ſcite omittitur 486
σκότισον 523
ſcribere inciſim et membratim 267
ſcribendum putavi *pro* ſcripſi, et alia huj. generis, redundare videntur 415. 6. 65
ſcribendi genus non affectatum 717: aequale 720: vegetum 721
ſcribſi, *non* ſcripſi 27. 35. 92
ſcripſi, in epp., *non* ſcribo 183
ſcriptiones ſ. elaborationes in genere et in ſpecie 805. 6
ſcriptores boni 47
ſcriptores proletarii 96
ſcriptores, qui volunt intelligi, debent perſpicue ſcribere 515
ſcriptores latini quo conſilio legi debeant et quo ſaepe ſoleant 19: — *eorum* imitatores temere vituperantur 798. 804
ſcriptorum lat. differentia 799
ſcriptorum vitia in rebus 764: in verbis 768: ſunt indicanda 773: nec, quae vitia non ſunt, pro vitiis habenda 774
ſcriptura aſſidua 2
ſcriptura vocabulorum vera et recta debet eſſe una 23: — priſcorum *an ſit regula orthographiae* 25: — codicum, numorum et lapidum, librariorum, inſcriptionum, *an pro certa regula haberi poſſit* 31
ſcrupulus 86. 7
ſectionum connexio eadem, quae argumentorum 313
ſecundum permutari poteſt c. aliis 375
ſed et *ſed tamen*, poſt parentheſin 507
ſedere 67. 207

 ſedere:

ſedere: veſtis bene ſedet 207
ſedes ambiguitatem afferre poteſt 615
ſeducere 76. 581
ſemel: non ſemel, ne ſemel quidem, *differunt a* ne quidem 202
ſemis 92
ſemper 475: — circumſcribitur 431
ſenator cenſet, decernit 142
ſenatorem legere 64. 143. 586
ſenatus decernit, ſenatui videtur 142
ſenati decretum 773
ſenatus: in ſenatu eſſe 73
Senec. ep. 8 673: — de ira I, 16 673
ſenex 587
ſententia 74: — acuta et gravis 650: — de ea quaedam obſervationes 651. 2: — numeroſa 740
ſententiarum variatio fons ſuavitatis 716
ſentire 346
ſepelire 772
ſeptunx 98
ſepulcrum rectius quam *ſepulchrum* 33
ſepultus 79. 117. 579
ſermocinatio 658
ſerpere 111
ſervus 583
ſeſtertius 95. 582
ſeu 146
ſexcenties 134
ſi, conditionis particula, non confundenda cum particula *cum* 76. 613: Eſt tamen etiam particula temporis interdum 613: — c. indicativo 162: — quando c. conjunctivo 167. 601: — *pro* quia, cum etc. 536
ſi quis etc., ſi quando, ſicubi *an elegantius dicatur* quam ſi aliquis etc. 62. 774
ſi quis *pro* qui ſaepe ponitur, at non ubique poni poteſt 467. 8. 9
ſi quid *pro* omne 420: — *pro* quod 469
ſic 368. 70: — ante adj., verba et adverbia, ponitur 366: — redundat *ſeq.* accuſ. c. infin. 458
ſic — ut ſ. quaſi 245
ſic ſum, ſic vita hominum 208
Siculi dictum de patrona cauſae 732
Siculum fretum *pro* mari 131
ſicut — ita ſ. ſic 233. 58
ſigna conferre, inferre, convellere, convertere 387
ſignificare 340
ſignificatio vera, *unde* 77: — prima vocabulorum, *unde* 80. 88
ſimilia vocabula caute adhibenda 614. 5
ſimilitudo rei comparandae praeponenda 222: — debet eſſe apta 109: — addenda eſt ob perſpicuitatem 559: — rerum et perſonarum recte inſtituenda 562. 643: — *ejus* particula ſaepe omiſſa 107. 673. 85
ſimila rectius quam *ſimulo* 33
ſimul 476
ſimulae 162
ſimulacrum, *non* ſimulachrum 33
ſimulare 33. 4

ſingularis *pro* plurali, *an* 134
ſiniſter 92
ſis obſcurum interdum 615
ſitus 141
ſive 146. 379
ſive duplex 294. 99. 611
ſive — an 773
Socrates 635: *ej.* dictum 710. 732
ſolito triſtior, *non* t. ſ. 68. 217. 1221. 222
ſolius an fruſtra interferatur inter ſubſt. et adj. 147
ſollemnis *et* ſolemnis, *etym. incerta* 42
ſollers *et* ſolers, *origo dubia* 42
ſollicitus *et* ſolicitus, *origo dubia* 42
ſoloeciſmus 770
ſolummodo 367
ſomno oppreſſus, victus et vinctus 722
ſpecierum et *ſpeciebus* non dixerunt priſci 145
ſpecies pro *genere* per ſe vix poni poteſt 129: — pro individuo interdum 131
ſpectare 86
ſpectatus 325
ſperno 344: non ſp. (munera) 140
ſpero 160: — ſemper poſt ſe habet acc. c. infin. fut. vel fore ut 160. 202
ſpes: in ſpem venire, ſpem concipere 351
ſpe celerius, citius, *non* c. ſ. 217. 21. 2: — an elegantia 58
ſpiritus 104
ſpondere 337. 401
ſt quomodo pronuntiatum 28
ſtare 67. 8
ſtataria lectio 760
ſtatuere ſeq. inf. 341
Stilponis acute dictum 730
ſtilus, v. *ſtylus*
ſtipes 109
Stoicorum paradoxa 727
ſtrategema, *non* ſtratagema 36
ſtudeo ſemper cum infinitivo 161. 345
ſtudioſiſſime *pro* ſummo ſtudio 472
ſtudium 70. 317: — tui unius ſtudio 611
ſtultus 76. 92
qui ſtultis eruditi videri volunt, ſtulti eruditis videntur 682. 736
ſtylus 39: — *pro* ſcriptione ipſa 2: — (*pro* exercitatione 2. 789): — *pro* ſcribendi ratione 2: — hodie complectitur elocutionem 3: — differt ab elocutione 3: — bene lat. 6. 66: — *ej.* virtutes primariae 15: — hodie contemnitur 20: — *ej.* conjunctio cum eloquentia et philoſophia 16: — *ejus* ſubſidia 757
ſtylum vertere 1. 2
ſtyli poenas dare 2
ſtylus hiſt. 355
ſtylus rectius quam *ſtilus* 39
ſuavitas dicendi ſ. orationis 9. 703: — *ejus* fontes etc. v. *in Conſpectu*
ſuaviter dicere etc. 8, res non eſt facilis 14
ſub ea conditione 207
ſubjectum ſ. nominativus 604: — an omitti poſſit 604. 673: — quod prius cogitatur, alii praeponendum 218: — praedicato per ſe 219:

Digitized by Google

— a praedicato debet ſtatim diſcerni poſſe, ne ambiguitas oriatur 602

ſubjecta duo poſtulant verbum plurale 148

ſubire 124. 552. 86

ſubito 475

ſubjunctivus ſ. conjunctivus 162

ſublevare 86

ſublime dicendi genus 832

ſublimitas dicendi 701. 839

ſuboles, *non* ſoboles 36

ſubſidia 86

ſubſtantiva debent recte jungi, quod ad caſum, numerum et genus, attinet 596. 7. 8. — duo pro uno ponuntur, quorum tamen neutrum redundat et vi ſua caret 61. 123. 320: — duo ex uno fiunt 406

ſubſtantiva ſaepe per verba circumſcribi poſſunt 323 — — vernacula multa verti debent per adjectiva 317, per adverbia 568. 9

ſubſtantivum ſubſtantivo additur ob perſpicuitatem 406. 593: — *an eleganter addatur* 61: — ſubſtantivo addi debent verba convenientia 585: — adjectiva conv. et ſufficientia 408. 587: — et participia 410: — et adjectivo *an aliquid inſerendum et quid* 54

ſubſtantivum an eleganter in adjectivum mutetur 55: — in participium 55

ſubſtantivorum duorum, quorum poſterius pro *alter* ponitur, ordo fixus 215. 17

ſubſtantivorum commutatio — 319: — *pro* adject. 318. *pro* pronomine 319, *pro* adverbio 323: *pro* praepoſitione c. caſu 475: — *pro* cum, dum etc. ſeq. verbb 675

ſubtilitas dicendi, ſcribendi 11, orationis 11, ſcriptorum 11, tribuitur oratoribus et philoſophis 18

ſubtiliter (latine) ſcribere 11

ſuccenſere 67

Suet. Aug. 12 729: — 53 731: — 83 488: — Domit. 19 625: — Iul. 20 488: — 50 729: — Ner. 39 729

ſuffragari 76

Sullani: circumſcribuntur 422

ſumere *pro* emere 206: — in manus 209: — mihi hoc non ſumo: pecuniam, rem pretio 206

ſummum eſt ad ſummum 207

ſumſi *et* ſumtum, *non* ſumpſi *et* ſumptum 36

ſuper commutatur c. *per* 376

ſuperlativus male explicatur 57. 214. 465: — ſine et cum *quisque* quid notet 214: — *quam, longe, multo, quisque* an eleganter addantur 57. 8: — ſaepiſſime mutatur in comparativum 325: — vernaculus rectius per comparativum exprimitur 622, et per particulas comparativas 622 cf. 427. 28. 35

ſuperlativi ſaepe claudunt periodos 629: — *an eleganter periodum claudant* 53. 4

ſuperſtitioſus 92

ſupina verborum raro occurrunt, *cur.* 617
ſuppetias ferre 348
ſupplicium *pro* ſupplicatio 578
ſuſcipere *et* recipere *an differant* 351
ſuſpenſus a munere *pro* ſubmotus, dimiſſus 483
ſusque deque habere 345
ſuſtinere 347. 52
ſuus ſaepe omittendum eſt 486
ſyllabae: breves et longae quomodo pronuntiatae ſint 30. 1: — *earum* delectus 287. 700: — concurſus, aliquid obſcoeni excitans 755: — diviſio 46: — repetitio 748: — omiſſio 98
ſylva rectius quam *ſilva* 39
ſymploce 568. 660
ſynchyſis 223. 4
ſynecdoche 122: — *ej.* origo 105. 123: — ſpecies 123: 4. 8. 9. 31. 3
ſynonyma 67: — ſubſtantivorum 316: — adjectivorum 324: — verborum 335: — adverbiorum 366: — praepoſitionum 373: — adjuvant gravitatem 692: — quae non inter ea referenda 146
ſyntaxis 50. 146

T

t ubique ut *t*, non ut *z*, pronuntiatum 28
t cum *d* ſaepe confuſum 26. 27. 33: — in *c* commutatum 27
Tacitus: *ſive* — *an* 773
taeda, *non* teda: *fortaſſe* daeda 36
taeter *et* teter, *origo latet* 42
talis — qualis 224. 56
talis — *qualis* pro *talis, ut* 303
tam poni ante adj. et adv. ſolet, rarius ante verba, niſi ſequatur *quam* 366
tam — quam 245. 57
tamdiu — quamdiu 258
tamen in principio periodi 214
tametſi c. indicativo 163: — quando conjunctivo jungatur 167
tanquam *omiſſum* 107
tantopere — quantopere 245
tantum 149. 50
tantum non 367
tantum abeſt ut — ut, *an eleganter dicatur pro* loco ejus quod etc. pro eo quod etc. 65
tantus — quantus 244—57. 480: — *pro* tantus — ut 303
τάσεις 268
tectum *pro* domo 124
tecum *pro* cum te 215. 753
tela 69
temperatum dicendi genus 831
templum *omiſſum* 483
tempus 391
tempus, quo res aliqua fit, huic praeponendum 221: — ad definite loquendum, quando res facta ſit, quamdiu res duraverit, addendum 551
tempus: ex tempore *pro* ſtatim ſ. ſubito 578: — pro tempore *pro* nunc 581
tempus eſt ſeq. infinitivo 610. 1: — c. acc. et infinitivo 611

tempus

tempus *omiſſum* 484
tempora verbi: eorum rectus uſus ſ. vis propria 178. 600: — conſecutio recta *poſt* ut, ne etc. 185: *poſt* et, ac, atque 198: — commutatio 358: — in epiſtolis rectus uſus 182. 3
tenax 69
teneor *pro* debeo 581
tenere ſe 206
tenue dicendi genus 830
tenus ſemper poſtponitur 215
Terentii lectio commendatur 778
Ter. Adelph. V, 4, 20 611: — Andr. I, 1, 35 370: — 8, 3 688: — 13 734: — II, 3, 2 224. 626: — III, 2, 22 510: — Eun. II, 3, 50 713: — III, 2, 21 500: — 43 502: — IIII, 4, 57 459: — Hec. II, 1, 4 603: — III, 2, 20 714: — V, 1, 6 603
terminatio ſubſt. primae decl. *abus* raro, vel potius nunquam, occurrit 145. 599. 600. 763: — gen. et dat. quintae declin. rarae 145
terminatio adject. *idus* notat copiam 89: — *oſus* copiam nimiam 91
terminationes eaedem in *caſibus* efficere interdum poſſunt obſcuritatem 615: — in *genere* 616: — plurium vocabulorum vitandae 748
terminationes perſonales, v. *Perſonae*
Tertia deducta eſt 729
teſtimonia neceſſaria ſunt ad perſpicuitatem rei, *qualia debeant eſſe* 542: — ad gravitatem rei multum faciunt, in pr. adverſarii 650
thema orationis, indefinitum et definitum 808: — tractatio ej. explicatio 809, confirmatio 810, illuſtratio 813
Thucydides 841. 5
thus rectius quam *tus* 39
tibi interdum redundat 460
tingo *an* tinguo, *incertum* 43
tiro, *non* tyro 36
toga 76: — *de* pace 95. 122. 389. 583
tollere 86. 8. 729: — *pro* negare, *opp.* ponere 340
tonus vocab. accommodabatur olim ad quantitatem ſyll. 30
torus, *non* thorus 33. 36
tot in *tantum* ſaepe mutandum 325
tot — quot 245. 57
toties — quoties 245. 57
totum *pro* parte 123: — in partes diſſolutum multum adjuvat perſpicuitatem et gravitatem 426. 30. 557. 647
tradere 337: — *pro* docere 337. 90: — oblivioni 350
trahere vitam 347
tranſire 124
tranſitiva verba ſ. activa 151
tranſlatio vocab. ſ. *tropi* 99. 100
treviros vites etc. 729
triarii 582
tribunus plebis 95. 582
triceſimus *et* trigeſimus, *eadem* 43
triſtis hyems, ſenectus 116 triſtes ideae in ſuaviores mutandae 141. 712. 3
triſtior *et* ſolito triſtior 58

triumph-

Digitized by Google

triumphus 95
triumpus rectius quam *triumphus* 36
tropaea 405
tropaeum, *non* trophaeum 36
tropi 99: — *eorum* hiſtoria et origo 103; — genera 101: — in iis non eſt elegantia 102. 124: — origo eſt caſus et negligentia 104. 123: — recte uſurpandorum obſervationes 102
trucidare 402
tu interdum omittitur 485
tui unius ſtudio *pro* tuo etc. 611
tueri 87
tum 475
tunica 76. 583
Tuſcia, *non* Thuſcia 33
tuus omitti ſaepe debet 486

U

u in *o* commutatum 29
u ut *y* vel *ü* Francogall. lectum 34
u ſeq. vocali ſaepe ſonat ut *w* 29. 45
u et *v* rectius ſcribuntur ſecundum pronuntiationem 44: — commutantur 44
u pro *ui*, caſu tertio, recte dicitur 774
ubi 473: — qua in re 371
ubi locorum 151. 460
ubi locorum *et* ubi *differunt* 146
ubi — ibi 233. 58
ubique: circumſcribitur 431
ubique terrarum 151
Ucalegon ardet 103. 119
ulciſci aliquem 344
ulciſci dominum: circumſcribitur 142. 420. 555
ulcus latet in corpore hominis *pro* in homine 320
ullibi *pro* usquam 577
ultimum: illum vidi ultimum, *non* erat ultimus, quem videbam: ultimus diſceſſit, abiit, *non* ultimus erat qui etc. 503
umbra *pro* arbore denſa 116
una 475
unica 92. 8
unde, a quo, a qua, qua ex re 371. 675: — petitur 371. 473
ungo *an* unguo, *dubium* 43
unio *pro* conjunctione 581
unquam, umquam, *origo dubia* 43
unus: unus manſi, *non* unus fui qui etc. 503
unius: tui unius opera, ſtudio 611
unius an fruſtra interſeratur inter ſubſt. et pron. poſſ. 147
unus — alter 206
urbs *pro* Roma 131
urna 95: — ad urnam usque 95
ut ambiguum 614
ut quid ſignificet 162
ut, daſs, quando ponatur 155: poſt *verum eſt, veriſimile eſt* 772: — quando in accuſ. c. infinit. mutari non debeat 156: — quando utraque forma uti liceat 157: — c. ſua enuntiatione praeponitur interdum verbo, a quo regitur 238. 59: — eſt particula cauſalis et optati a 162: — non i. eſt q. quamquam

quam, obſchon, ſed geſetzt daſs 162. 382. 613: — i. q. ne 163
ut deſint vires etc. 162
ut *pro* et, *praeced.* tam, ita 379: — *pro* itaque, ergo, quare, igitur, hinc etc. *c.* ita, tantus etc. *et* ſine his 301. 380. 82: — *pro* nam 380: — *pro* ne *poſt* verba metuendi 156. 60. 3: — ſaepe i. eſt q. quemadmodum 158: — *pro* qui *poſt* dignus 238. 59: *pro* quo 372
ut *omiſſum* 494: — *poſt* velim, rogo, *an elegantia* 62
ut, wie, cum indicat. ſaepe intelligitur 492
ut — ita ſ. ſic 233. 58
ut — ita pro *et* duplicato interdum 293. 373
ut ne *pro* ne, ut non 459: — an eleganter dicatur 59
ut quisque — ita 233: — *ſeq.* ita *pro* quo quis — eo, *an elegantius* 51
uti *ambiguum* 584
uti pro *ut* interdum impedire poteſt perſpicuitatem 614
uti 52. 335: — *pro* habere 52: — *pro* indigere 578: — homine 320
utinam quid proprie ſit 163. 501: — *pro* quam optandum eſt ut etc. 676
utrum, ob, vel *ne* — *an* c. conjunctivo 166. 201: — nec ne 201
utrum *vel* ne — an *pro* an — an *vel* aut *an eleganter dicatur* 64
utrum ſ. ne — an, vel utrum ſ. ne omiſſo 64. 297
utrum, *ſeq.* an *et* nec ne, ſaepe omittitur 491. 4
utrum, *non* ſeq. *an* 772
utrum — vel 64. 201
uxori nubere 728

V

v lectum eſt ut *w* 28: — cum *b* commutatum 29
v et *u* commutari ſolent 44: — rectius ſcribuntur ſec. pronuntiationem 44
vae ſuo caſui ſemper anteponitur 217. 26
valde: circumſcribitur 427
valde *et* incredibilem in modum *differunt* 146
valedicere 116
valere 347
valitudo rectius quam *valetudo* 36
variatio vocabulorum 314: — *ejus* fontes 384: — — et ſententiarum 716: — interdum non licet ea uti 717: — ſubſtantiv., adject., pronom., verbor. etc. v. *ſubſt.*, *adj.* etc.: — grammaticae conſtructionis 393: — *per* pleonaſmum, circumſcriptionem, et proverbia 392. 3
Varro R. R. III, 16, 7 600. 774
Varro *pro* viro magnae doctrinae 133
Vegetum dicendi et ſcribendi genus 721
vel et *aut* ſunt eadem: cum *ſive ſeu* non debent commutari 146. 379
vel duplex 294. 5. 300
velis remis, *non* r. v. 217
Vell. II, 5, 1 735: — 117 682. 736

velle *pro* jubere 350: — redundat 773
velim, ich wollte 179
velivolus 144. 577
velut in comparatt. omiſſum 107. 674
vendere bene *et* male 208
vendico, *imo* vindico 573
venire 311: — differt quodam modo ab *advenire* et ab *ire* paulum 179: — in ſpem 351
veni vidi vici 673
venit mihi in mentem dies *et* diei 350
veniat, er möchte kommen 179
veniebat 179
Venus *pro* amore 115. 18. 42
ver 109. 21: — aetatis 106. 7
verba ſ. vocabula, v. *vocab.*
verba ſolennia 142
verba facere 76: — interdum *pro* dicere, loqui 336. 581
verborum ſ. dicendi copia 395
verba, activa *et* neutra *quae* 151: — quae habeant paſſivum 151: — *eorum* terminationes perſonales 177: tempora 179. 85. 600: modi 154. 60. 1. 2. 601: — commutatio inter ſe (ſynonyma) 334. 5: — *pro* ſubſt. 362: adj. 363: adv. 364: praep. 364: conj. 366: — mutantur ſaepe in particip. 412: (an eleganter 55): finita in infinita 413: in gerundia vel cum ſubſt. in eorum particip. 415. (68)
— — ſecum habere debent adverbia, eaque apta 417. 586: — apta addi debent ſubſt. 585
verbum verbo an eleganter addatur 61
— — duo, quorum poſterius in infinitivum abire dicitur 159
verba *gaudendi* et *dolendi* habent quod vel acc. c. infin. 159. 60
verba *ſenſuum* 157: *affectuum*, eorumque quatuor genera 159
verba, quibus in narrationibus utendum, de re certa, incerta etc. 547
verbaliſtae 21
vergere, in honorem 581
veriſimile eſt ut 158. 773
vernacula lingua, *non* materna 589
vero cur poſtponatur, latet 211. 753; — in principio epp. redundare putatur 466: in media etiam ſententia 466: — ironice 139: — pro *enim* non poteſt poni 511: — in opp. omittitur 495: — ſi i. e. quod *vere*, non raro praeponitur 211, interdum etiam, ſi i. q. *autem* 211
verruca, mons manus 109
Verrutius 730
verſare 87
verſari 53. 68. 76. 87: — interdum pro *eſſe* poni poteſt 336
verſio lat. omnibus ſemper neceſſaria 788
verſus commutari poteſt cum aliis 376
verſus, *non* vorſus 36

verſus poeticus non immiſcendus orationi proſaicae 754
vertere *pro* interpretari 352
vervex 109
verum cur praeponatur, latet 753
verum *pro* veritas 326. 7
verum eſt ut 158. 772
verumtamen *poſt* parentheſin 605
verus doctus, ſapiens, *imo* vere 590
Veſtalem legere vel capere 143. 586
veſtigia 111: — (hominis) perſpicua, expreſſa, non magna, pulchra etc. 588
vi armatis hominibus, *non* contra 217
via *pro* ratione 585: *non* eripitur, datur 585, ſed occluditur etc. patet, pateſit 585
vice prima etc. *pro* primum 581
viceſimus *et* vigeſimus, *eadem* 27. 43
videre 104. 346
vide ne 338
cum videam, wenn ich ſehen ſollte 179
videndum: facile videndum eſt 202
viſos conſpexit *pro* vidit, *an* pro elegantia habendum 61. 773
videris *ambiguum* 615
viel, quomodo lat. vertendum 597
vincere 343
vir *pro* marito 128
vir magnus 200. 587
Virgilii vitia in rebus 766
Virg. Aen. I, 135 (39), 678: — 607 537: — 693 (89). 508: — II, 426 508: — IIII, 2 686: — 15 689: — 133 508: — 181 700: — 359 694: — 376 689: — 475 691: — 581 508. 673: — 582 673: — VI, 341 766: — 442 et 5 767: — 803 438: — 899 767: — VII, 295 669: — 297 688: — 299 684: — 303 686: — 411 616: — VIII, 596 701: — Ecl. II, 25 386: — III, 7 678: — VII, 74 766: — Ge. IIII, 174 709
vis Herculis, deorum, canum 321
vis prima vocabulorum 80
viſum eſt faciendum facere 770
vita *et* ſalus 317
vita frui 67
vitae curſus 200
vitae moleſtiam relinquere 408
vitam vivere, agere, degere, ducere, trahere 347: — ponere et deponere 347
vitare 353
vitium 316
vitio vertere 348
vitia: circumſcribuntur 422
vitia a priſcis commiſſa in rebus 764, in verbis 768
vitia quae non ſunt, pro vitiis non ſunt habenda 774
vivere cum aliquo *pro* uti aliquo 390: — in diem, de die 208: — cum aliis commutatum 347
vivamus, dum vivimus 734

vivo: illum, ut vivat, opto 611
vix 582
vocabula: *eorum* notiones verae, *unde* 77: — prima et propria vis, notio 80 (a 82. — 87 eſt index): hujus cognitio neceſſaria 52: — ſaepe latet 113: — *ejus* fontes 88
vocabula non poſſunt intelligi, niſi res intelliguntur 761
vocabula apta 48. 581: — aureae aetatis vocabulis an major inſit elegantia quam aliis 50: — barbara 143: — bona 46. 7. 8. 51: — certa, definita, non ambigua 583: — dubiae auctoritatis 573: — et ſignificat. dubiae 573. 578: — fictae ſignificat. 579: — fortiora 682: — graeca 143. 572. 77: — hibrida 144: — hiſtorica 95: — ingrata 110. 712: — juridica 144. 572. 83: — latina e graeca et theodiſca 93: — medica 144. 572. 83: — metaphorica 107: — mythologica 578: — nota 574. 78: — novata 143: — obſcoena 141, 43. 711: — obſcura, explicanda 397. 402. 418. 608: — obſoleta 144: — philoſophica 144. 572. 83: — plebeja 143. 711: — poetica 144. 577. 81. 722: — priſca 95. 578. 82. 731: — pulchra, non per ſe 12. 3. 7. 48. 50: — rara 574. 77. 720: — rarioris ſignif. 578 (vocabuli ſignificatio rarior *an elegantiam afferat* 52): (— vocabulum rarius, *an elegantia* 51): — recens inventa 572. 77: — recentiora 143. 573. 77: — ſimilia caute adhibenda 614: — ſolennia *de* rebus romanis 142. 3. 586: ap. nos 143: — ſynonymica (v. *ſynon.*) quae non ſint 146: — technica 144: — theologica 144. 572. 83: — *tropica* 103. 107. 124, pauciora ſunt quam finguntur 127: — *vera* 572: — uſitata 46. 574
vocabula: eor. adjectio ad vocabulum 688. 97 (an elegantia ei inſit 57): — aequalitas, *unde* 276. 9: — collocatio gravis 696: — compoſitio ad num. poet. 287: — compoſitio grammatic. 146: — concurſus laevis et aſper 750: — conjunctio 585; arcte cohaerentium 226: ſibi fere aequalium 405: — connectendorum modi 290. 6. 585. 630. 1: — defectus 483: — delectus 66. 7. 571. 81: — flexio uſitata attendenda 145: — mutatio languidiorum in fortiora 682: — numeri plural. 135: — ordo rectus (non pro libidine trajiciendus 53. 210) 209. 624 pendet ab ordine et natura notionum 218. 570. (interdum non temere mutatus 226) et a contextu 626; eſt neceſſarius 223. 628. 9: — nonnullorum fixus 211: — pronuntiatio 31. 754. 5: — redundantia

Digitized by Google

tia 457: — repetitio 418. 681. 748: — ſcriptura 23: — terminationes eaedem in caſu et genere obſcuritatem afferunt 615. 6: — translatio 99. 100: — variatio 314, ejusque fontes 384, in conſtruct. grammat. 393: — duo etc. *pro* uno 397. 688, et contra 470. 1. 97. 674. 87: — uſus rectus 46. 571
vocalis ſaepe omiſſa 98
vocari ad perniciem, ſalutem etc. 113
vocatio *de* munere alicui committendo 581
vocativus ſuo vocabulo jungendus 223: — ſaepe ab initio reperitur 53
vocis gravitas in dicendo multum valet 701
volare 109
votum *pro* ſuffragio 581
Vulcanus *de* igne 96. 115
vulgo in formulis: dicunt, docent, monent etc. *man* vel intelligitur vel additur 178
vulgus *et* vulgo, vulgare, vulgaris 77
vulnerare corpus alicujus *rectius quam* aliquem 61. 123. 320. 407. 571. 93
vulpes: eſt inſtar vulpis 732
vultus 316
vultures, ſepulcra viva avium 112

W

welches, quomodo latine reddi debeat 597
wenig 582: — quomodo vertendum 597

Y

y in *u* mutatio 38

Z

Zahl et *zählen* f. ejusdem, cujus *Theil*, originis 273

Digitized by Google

NOV 6 1944

Digitized by

Digitized by Google